ശ്രീശാരദാദേവി

ജീവിതചരിത്രം

032.6W
K5

...ഭൂഷണം, വിലാസം,
പ്രസവുകൾ, ഉള്ളൂർ.

MUL
284525

SRI SARADA DEVI

ശ്രീ ശാരദാദേവി

ജീവിതചരിത്രം

ഗ്രന്ഥകർത്രി

കെ. പി. ലീലാമ്മ

K. P. LEELA AMMA.

University Grants Commission

ശ്രീരാമകൃഷ്ണാശ്രമം, വിലങ്ങൻ,

പുറനാട്ടുകര, തൃശ്ശൂർ.

ഒന്നാംപതിപ്പ് : 1965 മാർച്ച്.

ഗ്രന്ഥകർത്രി : കെ. പി. ലീലാമ്മ.

പ്രകാശകൻ : ഈശ്വരാനന്ദസ്വാമി,
അദ്ധ്യക്ഷൻ, ശ്രീരാമകൃഷ്ണാശ്രമം,
പുറനാട്ടുകര പോസ്റ്റ്, തൃശ്ശൂർ.

284525

032.6W
K5

MADRAS UNIVERSITY LIBRARY
CHEPAUK, MADRAS-600 005

അച്ചടി
പ്രബുദ്ധകേരളം പ്രസ്സ്,
പുറനാട്ടുകര, തൃശ്ശൂർ.

പകർപ്പവകാശം പ്രകാശകന്നു.

വില 5 രൂപ.

പ്രസ്താവന

ലോകത്തിന്റെ വിജ്ഞാനഭണ്ഡാഗാരത്തിലേയ്ക്ക് ഭാരതത്തിന്റെ സംഭാവന ആദ്ധ്യാത്മികതയാണ്. ഭാരതത്തിന്റെ പ്രാണൻ ഈശ്വരനാകുന്നു. നാം ജീവിതത്തിന്റെ പരമലക്ഷ്യമായി സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നതു് ഈശ്വരസാക്ഷാത്ക്കാരമാകുന്നു. ഈ ലക്ഷ്യത്തിലെത്താൻവേണ്ടി ബാക്കിയെല്ലാം ത്യജിക്കാൻ സന്നദ്ധരായ നിരവധി സുകൃതികളുടെ പാദപാംസുക്കൾകൊണ്ടു പവിത്രമാണ് നമ്മുടെ ജന്മഭൂമി. അവതാരപുരുഷന്മാരും ഋഷികളും, യോഗികളും ത്യാഗികളും, ഭക്തന്മാരും വിരക്തന്മാരുമാണ് ഭാരതത്തിന്റെ പാരമ്പര്യത്തിനു് രൂപംകൊടുത്തതു്.

ഭാരതം സ്ത്രീകൾക്കു് സ്വാതന്ത്ര്യം അനുവദിച്ചിരുന്നില്ല എന്നു് ഉപരിപ്ലവബുദ്ധികൾ ദോഷാരോപണം ചെയ്യാറുണ്ടെങ്കിലും, അദ്ധ്യാത്മനഭോമണ്ഡലത്തിൽ അനേകം സ്ത്രീരത്നങ്ങൾ ഉജ്ജ്വലപ്രകാശം പരത്തുന്നതായി സൂക്ഷ്മദൃക്കുകൾക്കു കാണാം; വനാന്തരങ്ങളിലും രാജസദസ്സുകളിലും ഗൃഹാന്തർഭാഗങ്ങളിലും വസിച്ചു് സ്വയം ആത്മനിഷ്ഠരായി ജീവിച്ച മഹതികളും, ആത്മനിഷ്ഠരായ പുത്രന്മാരെ വളർത്തിയെടുത്ത മാതാക്കളും എത്രയോ ഉണ്ടു്.

ഈ ചരിത്രനായിക ഒരപൂർവ്വമഹതിയാണു്; ഗൃഹസ്ഥയും സന്ന്യാസിനിയും, പത്നിയും ബ്രഹ്മചാരിണിയും, മാതാവും കന്യകയും, ഗുരുവും ദേവിയും എല്ലാം ഒന്നിച്ചു മേളിക്കുന്ന ഒരു വിശിഷ്ടവ്യക്തി. ആധുനികഭാരതത്തിന്റെ നവോത്ഥാനത്തിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘത്തിനു് അനല്പമായ ഒരു പങ്കുണ്ടു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ, ശ്രീശാരദാദേവി, ശ്രീമദ് വിവേകാനന്ദസ്വാമികൾ എന്നിവർ ആ സംഘത്തിന്റെ ത്രിമൂർത്തികളാണു്. ദേവി ഒരിക്കൽ ബുദ്ധഗയയിൽ തീർത്ഥാടനത്തിനു് പോയപ്പോൾ

അവിടത്തെ സന്ന്യാസിമഠം കാണാനിടയായി. അതു് കണ്ടപ്പോഴും ആ മാതൃഹൃദയം കൊതികൊണ്ടു, തന്റെ അദ്ധ്യാത്മസന്താനങ്ങൾക്കും അമ്മാതിരി ഒരു മഠം ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ, എന്നു്. ഏറെത്താമസിയാതെ ശ്രീ വിവേകാനന്ദസ്വാമികളും ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘവും ബേലൂർ മഠവും സ്ഥാപിച്ചു. അതെ, സംഘത്തിന്റെ ജനനിയാണു് ശ്രീ ശാരദാദേവി. സംഘശിശുവിനെ താലോലിച്ചുവളർത്തിയതും ആ സ്നേഹനിധിതന്നെ.

അത്യുച്ചങ്ങളായ തത്വങ്ങൾ ഒരു വ്യക്തിയിൽക്കൂടി പ്രകാശിക്കുമ്പോഴും മാത്രമേ സാധാരണമനസ്സിനു് അതു് സുഗ്രഹമാവുകയുള്ളൂ. ജീവിതംകൊണ്ടു് ഉജ്ജ്വലമാക്കാത്ത ആദർശവാദങ്ങളെ നാം ആദരിക്കുന്നില്ല. ആദ്ധ്യാത്മികതയ്ക്കു് ഒരു നാമവും രൂപവും കൊടുത്താൽ അതു് ശ്രീ ശാരദാദേവിയാകും. ദേവിയിൽക്കൂടി ആദ്ധ്യാത്മികത പുനരുജ്ജീവിപ്പിക്കപ്പെട്ട ഈ സമീപകാലത്തു്. ദേവിയുടെ ജീവിതം തന്നെയായിരുന്ന അദ്ധ്യാത്മതത്വങ്ങളുടെ വ്യാഖ്യാനം.

ശ്രീ വിവേകാനന്ദസ്വാമികളുടെ ശതാബ്ദാഘോഷത്തോടനുബന്ധിച്ചു് മലയാളത്തിൽ ഇവിടെനിന്നും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയ വിവേകാനന്ദ സാഹിത്യ സർവ്വസ്വം ഇതിനിടയ്ക്കു പൊതുജനങ്ങളുടെ അനുമോദനത്തിനും സമാദരത്തിനും പാത്രമായിട്ടുണ്ടു്. അതിനെത്തുടർന്നു് അനുക്രമം, ആദ്ധ്യാത്മികഗ്രന്ഥങ്ങൾ പലതും പ്രസിദ്ധീകരിക്കണമെന്നാണു് ഞങ്ങളുടെ ഉദ്ദേശം. ഈ ത്രിമൂർത്തികളുടെ ജീവിതചരിത്രങ്ങൾക്കും സന്ദേശങ്ങൾക്കുമാണു് അവയിൽ പ്രമുഖസ്ഥാനം. ആ പരിപാടിയനുസരിച്ചു്, ജീവിതചരിത്രത്തിൽ, ആദ്യമായി ഇതാ അമ്മയുടെ ചരിത്രം ഞങ്ങൾ പൊതുജനങ്ങൾക്കു് സമർപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

അമ്മയ്ക്കാണല്ലൊ ഭാരതത്തറവാട്ടിൽ പ്രഥമസ്ഥാനം. അച്ഛന്റേയും മക്കളുടേയും ചരിത്രങ്ങളും ക്രമേണ കൈര

ളിക്കു് സമ്മാനിക്കാൻ കഴിയുമെന്നു ഞങ്ങൾ പ്രത്യാശിക്കുന്നു.

ഞങ്ങളുടെ അപേക്ഷയനുസരിച്ചു് അമ്മയുടെ ചരിത്രം എഴുതിയതു് അമ്മയുടെ ഒരു അദ്ധ്യാത്മപുത്രിയായ ശ്രീമതി കെ. പി. ലീലാമ്മ ബി. എ. (ഓണേഴ്സു്) ആണെന്നുള്ളതു് സമുചിതവും സന്തോഷാവഹവുമായ ഒരു സംഗതിയാകുന്നു. ഈ ഗ്രന്ഥത്തിനു് മുഖ്യാവലംബമായിട്ടുള്ളതു് ശ്രീ തപസ്യാനന്ദസ്വാമികൾ ഇംഗ്ലീഷിലെഴുതിയ ദേവിയുടെ ചരിത്രമാകുന്നു. ശ്രീ ഗംഭീരാനന്ദസ്വാമികൾ എഴുതിയ ജീവിതചരിത്രവും ശ്രീ അപൂർവ്വാനന്ദസ്വാമികളുടെ ഹിന്ദിയിലുള്ള ചരിത്രവും പിന്നെ ചില ലേഖനങ്ങളും ഇതിന്റെ രചനയിൽ ചിലയിടങ്ങളിൽ ഉപയോഗപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ടു്. ഒട്ടുമുക്കാലും, ആദ്യം പറഞ്ഞ പുസ്തകത്തോടാണു് ഇതിനു് കടപ്പാടു്. അതിന്റെ വിവർത്തനമെന്നു് പറഞ്ഞുകൂടെങ്കിലും ഏറിയകൂറും അതിന്റെ ആശയാനുവാദമാകുന്നു.

ഇതിൽ ദേവിയുടെ ജീവിതകഥ മാത്രമേ വരുന്നുള്ളൂ. ദേവിയുടെ ഉപദേശങ്ങളും, ഇതരയംതന്നെ വലിപ്പംവരുന്ന ഒരു പുസ്തകമാക്കാൻ വേണ്ട വക തയ്യാറായിരിക്കുന്നുണ്ടു്. അതു പ്രത്യേകം ഒരു പുസ്തകമായി പിന്നാലെ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്താമെന്നാണുദ്ദേശം.

ശ്രീ ശാരദാദേവിയുടെ ഈ ജീവിതചരിത്രം എല്ലാ അദ്ധ്യാത്മസാധകന്മാരുടേയും സമാദരത്തിനു പാത്രമാകുമെന്നു് ഞങ്ങൾ പ്രതീക്ഷിക്കുന്നു. ദേവിയുടെ അനുഗ്രഹങ്ങൾ എല്ലാവരിലും ഉണ്ടാകുവാൻ പ്രാർത്ഥിച്ചുകൊണ്ടു്,

പ്രകാശകൻ.

1965 മാർച്ചു് 5—ാംതീയതി വെള്ളിയാഴ്ച,
ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ 130—ാം ജന്മതിഥി.

വിഷയവിവരം

1.	ആമുഖം	പുറം	1
2.	പാരമ്പര്യവും ജനനവും	—	14
3.	ബാല്യകാലം	—	18
4.	വിവാഹം	—	25
5.	സമാഗമം	—	36
6.	ദക്ഷിണേശ്വരത്തു്	—	40
7.	അഗ്നിപരീക്ഷ	—	46
8.	ഷോഡശീപൂജ	—	54
9.	ഗുരുചരണങ്ങളിൽ	—	63
10.	ഭഗവത്സേവ	—	72
11.	ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ ജീവിതം	—	92
12.	ചില സുപ്രധാനസംഭവങ്ങൾ	—	109
13.	ഗുരുദേവന്റെ മഹാസമാധി	—	121
14.	മഹാസമാധിക്കു ശേഷം	—	135
15.	കാമാരപൂകുരം	—	146
16.	സ്വജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ	—	160
17.	അദ്ധ്യാത്മഗുരു	—	186
18.	മാതൃദേവിയുടെ വ്യക്തിപ്രഭാവം	—	228
19.	തീർത്ഥയാത്ര	—	265
20.	അന്തിമദിനങ്ങൾ	—	282
21.	പ്രധാനഭക്തന്മാരും ശിഷ്യന്മാരും	—	291
22.	മഹാസമാധി	—	306
23.	മാതൃദേവിയുടെ സന്ദേശം	—	322

ശ്രീ ശാരദാദേവി

ശ്രീ ശാരദാദേവി

ജീവിതചരിത്രം

ഓം

പവിത്രം ചരിതം യസ്യാഃ
പവിത്രം ജീവനം തഥാ
പവിത്രതാസ്വരൂപിണ്യൈ
തസ്യൈ ദേവ്യൈ നമോ നമഃ.

1. ആമുഖം

''അല്ലയോ ഭാരതമേ! നിന്റെ സ്ത്രീത്വത്തിന്റെ മാതൃക സീതയും സാവിത്രിയും ദമയന്തിയും ആണെന്നു നീ മറക്കരുതേ! നീ ആരാധിക്കുന്ന ഈശ്വരൻ, തപസ്വികളിൽ മഹാതപസ്വിയും സർവ്വസംഗപരിത്യാഗിയുമായ ഉമാനാഥനായ ശിവനാണെന്നുള്ളതു നീ മറക്കരുതേ! നിന്റെ വിവാഹം, നിന്റെ ധനം, നിന്റെ ജീവിതം ഇവയൊന്നും ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടെ പ്രീതിക്കുവേണ്ടിയുള്ളതല്ല, നിന്റെ സ്വന്തം വ്യക്തിപരമായ സുഖത്തിനുമാത്രം വേണ്ടിയുള്ളതല്ല എന്നു നീ മറക്കരുതേ! നീ അമ്മയുടെ യജ്ഞപീഠത്തിൽ ഒരു ബലിയായി ജനിച്ചിരിക്കുകയാണെന്നു മറക്കരുതേ! നിന്റെ സമുദായവ്യവസ്ഥ അനന്തമായ വിശ്വമാതൃത്വത്തിന്റെ ഒരു പ്രതിഫലനമാണെന്നു മറക്കരുതേ!'' ഇങ്ങനെ പോകുന്ന യതിവര്യനായ ശ്രീ വിവേകാനന്ദസ്വാമികളുടെ സൂക്തങ്ങൾ. ഇതു ഭാരതീയരോടു് ആകമാനം, സ്ത്രീപുരുഷഭേദമെന്യേയുള്ള ഒരു ഉദ്ബോധനമാണു്. സീതയേയും സാവി

ത്രിയേയും ആദർശമാക്കണമെന്നു സ്ത്രീകളോടു മാത്രമല്ല പറയുന്നതു് എന്നു നാം പ്രത്യേകം ഓർമ്മിക്കണം. സ്ത്രീകൾ അബലകളാണു്, അവർ സദാ ഭരിക്കപ്പെടേണ്ടവരാണു് എന്നാണു ശാസ്ത്രങ്ങളിൽ ഘോഷിക്കുന്നതു്. അവരെക്കൊണ്ടു കണ്ണുനീർ പൊഴിക്കുവാനും ദുഃഖം സഹിക്കുവാനും മാത്രമേ ആവുകയുള്ളു എന്നും അവരുടെ ജീവിതത്തെ അവലോകനം ചെയ്തുനോക്കിയാൽ കാണാൻ കഴിയും. അതു് ഒരു ആദർശമാണോ എന്ന ചോദ്യം ന്യായമായി ഉയരുവാൻ അവകാശവും ഉണ്ടു്.

മനുഷ്യജീവിതത്തിന്റെ പരമമായ ലക്ഷ്യം ആത്മസാക്ഷാത്കാരമാണല്ലോ. ആത്മാവിനു സ്ത്രീയെന്നും പുരുഷനെന്നും ഉള്ള ഭേദം ഇല്ല. സ്ത്രീരൂപമായ ഉപാധിയിൽക്കൂടി പ്രതിഫലിക്കുന്ന ജീവനും പുരുഷരൂപമായ ഉപാധിയിൽക്കൂടി പ്രതിഫലിക്കുന്ന ജീവനും പ്രയാണംചെയ്യുന്നതു് ഒരേ ലക്ഷ്യത്തെ ലാക്കാക്കിത്തന്നെയാണു്. പക്ഷെ, മാർഗ്ഗങ്ങൾ വിഭിന്നങ്ങളായിരിക്കാം. കഠിനങ്ങളായ തപശ്ചര്യകൾ അനുഷ്ഠിച്ചു സദാ ആത്മാനുസന്ധാനത്തിൽ മുഴുകിയായിരിക്കാം ഒരു പുരുഷരൂപത്തിലുള്ള ജീവന്റെ പ്രയാണം. എന്നാൽ ആ പുരുഷനാകുന്ന ജീവനെത്തന്നെ ഭർത്തൃരൂപത്തിൽ ലഭിച്ചു്, ആ ഭർത്താവിൽ ഈശ്വരനെ ദർശിച്ചു്, ആ ഉപാസനയിൽ ദൃഢചിത്തയായി അതേ ലക്ഷ്യത്തിലേയ്ക്കുതന്നെയാണു സ്ത്രീയുടെ ജീവനും പ്രയാണം ചെയ്യുന്നതു്. ധർമ്മങ്ങളെ യഥാവിധി അനുഷ്ഠിക്കുന്നവനാരോ അവനാണു യഥാർത്ഥത്തിൽ മോക്ഷത്തിനധികാരി.

''യതഃ പ്രവൃത്തിർഭൂതാനാം യേന സർവ്വമിദം തതം
സ്വകർമ്മണാ തമഭ്യർച്ച്യ സിദ്ധിം വിന്ദതി മാനവഃ.'' (ഗീത.18.46.)

(ജീവജാലങ്ങളുടെ സൃഷ്ടിസ്ഥിതികർത്താവും, വിശ്വമെങ്ങും വ്യാപിച്ചുകിടക്കുന്നവനുമായ സർവ്വേശ്വരനെ സ്വധർമ്മാനുഷ്ഠാനമാകുന്ന സപര്യകൊണ്ടു് ആരാധിച്ച മനുഷ്യൻ മോക്ഷം പ്രാപിക്കുന്നു.)

ആ ധർമ്മങ്ങൾ ധൃതി, ക്ഷമ, ദമം, അസ്തേയം, ശൌചം,

ധീ, വിദ്യ, സത്യം, അക്രോധം, ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം ഇവ യാണല്ലൊ. ഈ ധർമ്മലക്ഷണങ്ങളെത്തന്നെയാണു് ഐശ്വരഗുണങ്ങൾ എന്നും വ്യവഹരിച്ചു വരുന്നതു്. നമ്മുടെ പുരാണനായികമാരുടെ ചരിത്രങ്ങൾ പരിശോധിച്ചുനോക്കുമ്പോൾ ഈ ധർമ്മലക്ഷണങ്ങൾ എല്ലാം അവരിൽ ശോഭിക്കുന്നതായി കാണാം. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു് അവർ നമ്മുടെ ആരാധനാപാത്രങ്ങളായിത്തീർന്നതും. ഈ ദശലക്ഷണങ്ങളിൽത്തന്നെ ധൃതി, സാത്വികമായ ധൃതി, എല്ലാ നായികമാരുടേയും ഒരു ഉത്തമഗുണമാണു്. അവരുടെ ക്ഷമ, സഹനശക്തി, നിശ്ചയദാർഢ്യം ഇവ അതിശയകരമാണു്. തങ്ങളുടെ പ്രാണപ്രിയന്മാരോടു ചേർന്നിരിക്കുന്ന അവസരങ്ങളിൽമാത്രമേ അവർ വാസ്തവത്തിൽ അബലകളായിരുന്നിട്ടുള്ളു. ഏകാകിനികളായിരിക്കുന്ന ഘട്ടങ്ങളിൽ വിപത്തുകളുടെ നടുവിൽ പെട്ടിട്ടുപോലും സീതയോ സാവിത്രിയോ ദമയന്തിയോ അധൈര്യം പ്രകടിപ്പിച്ചുവോ? അവരുടെ തത്സമയത്തെ ശൌര്യവും വീര്യവും പുരുഷന്മാരെപ്പോലും അതിശയിപ്പിക്കത്തക്കതാണു്. അവരുടെ ബുദ്ധി ഒരിക്കലും പതറുന്നമില്ല. ധർമ്മത്തിൽനിന്നു് അണുമാത്രം വ്യതിചലിക്കുന്നമില്ല.

''ന ജാതു കാമാന്ന ഭയാന്ന ലോഭാത്
ധർമ്മം ജഹ്യാത് ജീവിതസ്യാപി ഹേതോഃ
ധർമ്മോ നിത്യഃ സുഖദുഃഖേ ഹ്യനിത്യേ
ജീവോ നിത്യോ ഹേതുരസ്യ ത്വനിത്യഃ.''

(മഹാഭാരതം)

(കാമംകൊണ്ടോ, ഭയംകൊണ്ടോ, ലോഭംകൊണ്ടോ, ജീവിതത്തിന്നുവേണ്ടിപ്പോലുമോ ധർമ്മം ഒരു കാലത്തും കൈവിടരുതു്. എന്തെന്നാൽ, ജീവൻ നിത്യമാണു്. ധർമ്മവും നിത്യം; ജീവിതത്തിന്റെ കാരണമായ പുണ്യപാപങ്ങളും സുഖദുഃഖങ്ങളും അനിത്യവുമാകുന്നു.)

ഈ തത്വത്തെ അവരിൽ ഓരോരുത്തരും നന്നായി ഗ്രഹിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഈ കാരണത്താൽത്തന്നെയാണു് അവർ

നമ്മുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ ആദർശവനിതകളായി ഭവിച്ചതും. ആദർശമാതാവായും, ആദർശസഹോദരിയായും, ആദർശപത്നിയായും, ആദർശസേവാമയിയായും, ആദർശവീരാംഗനയായും ബലിദാനമയിയായും, ലോകഹിതൈഷിണിയായും രാജനീതിനിപുണയായും, കാര്യകുശലയായും, ആദർശഗൃഹിണിയായും, പാതിവ്രത്യത്തിന്റെ സർവ്വശ്രേഷ്ഠമായ ആദർശമായും നമ്മുടെ സാഹിത്യങ്ങളിൽ സ്ത്രീകളെ ചിത്രീകരിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചിട്ടുള്ളതുപോലെ വിശ്വസാഹിത്യം മുഴുവൻ അരിച്ചുനോക്കിയാലും വേറെ ദൃശ്യമാകുന്നതല്ല. ഇന്നാണെങ്കിലോ ഭാരതം പാശ്ചാത്യരെ അന്ധമായി അനുകരിക്കുന്നു. പാശ്ചാത്യരാജ്യങ്ങളിൽ സ്ത്രീയുടെ ബാഹ്യസൌന്ദര്യമാണ് ആരാധനാവിഷയമാകുന്നത്. ഇതു ഭാരതീയാദർശത്തിനു തികച്ചും വിപരീതമാണ്. പവിത്രതയ്ക്കും മാതൃത്വത്തിനും നാം അനന്തമായ വില കല്പിക്കുന്നു. ബാഹ്യപ്രകടനങ്ങൾക്കൊന്നും ഇവിടെ യാതൊരു മൂല്യവും കല്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ല എന്നുതന്നെ പറയാം.

ഭർത്തൃസേവയിലുള്ള ഏകാഗ്രത, ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടേയും മനസ്സിന്റേയും നിയന്ത്രണം, ആ നിയന്ത്രണത്തിന്റെ ഫലമായി ലഭിക്കുന്ന പരിശുദ്ധി, വീര്യശൌര്യാദികം ഇവയാണു ഭാരതസ്ത്രീയുടെ അലങ്കാരങ്ങൾ എന്നു പ്രസ്താവിയ്ക്കയുണ്ടായല്ലൊ. നമ്മുടെ ആദർശവനിതകളുടെ ജീവിതചരിത്രങ്ങളിൽക്കൂടി ഒന്നു കണ്ണോടിച്ചാൽ അതു നമുക്കു നിഷ്പ്രയാസം മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിയും. ആദ്യമായി നമ്മുടെ സ്മൃതിപഥത്തിൽ ഉയരുന്നതു സീതാദേവിയാണ്. ശ്രീ വിവേകാനന്ദസ്വാമികൾ ആവേശഭരിതനായി പറയുന്നു, ''സീത ഭാരതമാണ് ..... ഭൂതകാലസാഹിത്യം മുഴുവൻ നിങ്ങൾ തിരഞ്ഞുനോക്കിയാലും ഭാവിയിൽ ഉണ്ടാകുന്നതു് അപഗ്രഥിച്ചാലും വേറെ ഒരു സീതയെ ലഭിക്കുവാൻ പോകുന്നില്ല. രാമന്മാർ വളരെ ഉണ്ടാകുമായിരിക്കാം. പക്ഷേ, സീത ഒരൊറ്റ, ഒരു വ്യക്തിമാത്രം.

ഭാരതവനിതയുടെ പൂണ്ണമായ ആദർശം ആ സീതയുടെ ജീവിതത്തിൽനിന്നാണു് ഉടലെടുത്തിട്ടുള്ളതു്.'' സീതയെപ്പറ്റി അദ്ദേഹം അതിയായി അഭിമാനംകൊള്ളുന്നു. ഓരോ അമ്മയും തങ്ങളുടെ പുത്രിയെ ഒരു സീതയായി കാണുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. കേവലം കണ്ണുനീരിന്റെ ഒരു കഥ മാത്രമായിരുന്നു അതെങ്കിൽ ഏതെങ്കിലും ഒരു മാതാവു് ആ അനുഭവം തന്റെ പുത്രിക്കായി അഭിലഷിക്കുമോ? സീതയുടെ പാതിവ്രത്യനിഷ്ഠ, അതിലും ഉപരിയായി ആ ദേവിയുടെ സഹനശക്തി, സങ്കടങ്ങളെ നിശ്ശബ്ദം സഹിക്കുവാനുള്ള കരുത്തു്, ഇതാണു് അനുകരിക്കുവാൻ നാം ആഗ്രഹിക്കുന്നതു്. ''അഭ്യോ വാ ഏഷാ ആത്മനോ യത് പത്നീ'' (പാതിയും പുരുഷനു നാരിയെന്നറിഞ്ഞാലും) എന്ന വചനപ്രകാരം വനവാസകർമ്മം ശ്രീരാമനു വിധിക്കപ്പെട്ടപ്പോഴും സഹധർമ്മിണിയായ തനിക്കും അതു് ആജ്ഞാപിക്കപ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞു എന്നാണു സീതാദേവി വാദിക്കുന്നതു്.

''സ്വർഗ്ഗേപി ച വിനാ വാസോ ഭവിതാ യദി രാഘവ
ത്വയാ മമ നരവ്യാഘ്ര നാഹം തമപി രോചയേ.''

(ആര്യപുത്രാ, അങ്ങയെക്കൂടാതെ സ്വർഗ്ഗംപോലും എനിക്കുവേണ്ട.) എന്നു തീർത്തുപറയുന്ന സീതാദേവിയുടെ മുമ്പിൽ തലകുനിക്കാതെ രാമനു് എന്തു ചെയ്യാൻ കഴിയും? അങ്ങനെ തന്റെ സഹധർമ്മിണീപദത്തെ അനർഘമാക്കുകയാണു സീത ചെയ്തതു്.

സീതയുടെ ധൈര്യത്തേയും വീര്യത്തേയും നോക്കുക. ശ്രീരാമന്റെകൂടെ അടവിയിൽ സഞ്ചരിക്കുമ്പോഴും ഒരു പൊന്മാനിനുവേണ്ടി അലട്ടുന്ന സീതയെ അശോകവനികയിൽ ശ്രീരാമനിൽനിന്നു വിയുക്തയായിട്ടു് ഒന്നു ദർശിക്കുക. ത്രൈലോക്യങ്ങൾക്കും അധിപനായ രാവണചക്രവർത്തിയാണു തന്റെ സകല ഐശ്വര്യങ്ങളും സീതയുടെ കാല്ക്കൽ അടിയറ വെയ്ക്കുന്നതു്. സീതയ്ക്കു് ആ അവസരത്തിൽ കണ്ണീരും നെടുവീർപ്പുകളുമാണു് ഉറ്റ തോഴികൾ.

ശത്രുക്കളുടെ മദ്ധ്യത്തിലാണു വാസം. എന്നിട്ടും രാവണചക്രവർത്തിയുടെ അനുനയങ്ങൾക്കു് ഒരു പുല്ലോടി തന്റെ മുമ്പിൽ പറിച്ചിട്ടു് അതിനോടാണു് ദേവി മറുപടി പറയുന്നതു്. ഈ ധൈര്യം ദേവിക്കു് എവിടെനിന്നുണ്ടായി? ശ്രീരാമചന്ദ്രനിൽ ഉള്ള അചഞ്ചലമായ വിശ്വാസത്തിൽ നിന്നു്, തന്റെ പാതിവ്രത്യനിഷ്ഠയിൽ നിന്നു്.

അവിടേയുമല്ല സീതയുടെ മാഹാത്മ്യം അതിന്റെ ഉച്ചകോടിയിൽ നാം ദർശിക്കുന്നതു്. പതിന്നാലു കൊല്ലത്തെ വനവാസം കഴിഞ്ഞു് അതിന്റെ ദുസ്സഹത മറന്നുതുടങ്ങിയിട്ടേയുള്ളൂ. അപ്പോഴേയ്ക്കും കാരണമെന്താണെന്നോ, അതിനു തനിക്കു് വല്ല സമാധാനവും നൽകാനുണ്ടോ എന്നുപോലും അന്വേഷിക്കാതെ, താൻ ഗർഭക്ലേശം സഹിക്കുന്നവളാണെന്നുള്ള വസ്തുതയും പരിഗണിക്കാതെ ഒരു രാമാജ്ഞ പുറപ്പെടുന്നു, തന്നെ ഉടനെ വനത്തിൽ ത്യജിക്കണമെന്നു്. മഹാമനസ്വിനിയായ ദേവി ശ്രീരാമനെതിരായി ഒരു ശബ്ദം പോലും ഉയർത്തുന്നില്ല.

''മാമികേയം തനൂർന്നൂനം സൃഷ്ടാ ദുഃഖായ ലക്ഷ്മണ!''

(സൌമിത്രേ, എന്നുടൽ അഴലിനായിട്ടു മാത്രം നിർമ്മിതമാണു്.)

എന്നേ സമാധാനം കാണുന്നുള്ളൂ.

''പതിർഹി ദേവതാ നാര്യാഃ, പതിർബന്ധുഃ പതിർഗുരുഃ
പ്രാണൈരപി പ്രിയം തസ്മാദ് ഭർത്തുഃ കാര്യം വിശേഷതഃ.''

(ഒരു നാരിക്കു് ഈശ്വരനും, ബന്ധുവും, ഗുരുവും, ഭർത്താവുതന്നെ. അതിനാൽ പ്രാണൻ വെടിഞ്ഞും ഭർത്തൃകാര്യം നിറവേറ്റേണ്ടതു സ്ത്രീയുടെ കർത്തവ്യമാകുന്നു.)

എന്ന ദൃഢനിശ്ചയത്തോടെ അവസാനനിമിഷത്തിലും ദേവി ശ്രീരാമനെ സ്മരിച്ചുകൊണ്ടു് എന്നെന്നേയ്ക്കുമായി തിരോധാനം ചെയ്യുന്നു.

നിശ്ചയദാർഢ്യം കാണണമെങ്കിൽ സതീരത്നമായ സാവിത്രിയെ നോക്കുക. സത്യവാനെ താൻ മനസാ ഭർത്താവായി സ്വീകരിച്ചുകഴിഞ്ഞു. വൈധവ്യമാണു് ഒരു വർഷ

ത്തിനകം ഉണ്ടാകുവാൻ പോകുന്നതെന്നും അറിഞ്ഞു. പക്ഷേ, തന്റെ നിശ്ചയത്തിനു് ഇളക്കമുണ്ടോ? ഭയങ്കരമായ കൊടുങ്കാട്ടിൽ മൃത്യുദേവതയെ ഏകാകിനിയായി ഭർത്താവിന്റെ ജീവനും യാചിച്ചുകൊണ്ടു പിൻതുടരുന്ന സാവിത്രി അബലയോ? മരണം മനുഷ്യധർമ്മമാണെന്നു് ഉപദേശിക്കുന്ന യമനോടു ചോദിക്കുന്നതു്, മരണം മനുഷ്യധർമ്മമാണെങ്കിൽ ഭർത്താവിനെ ജീവിതത്തിലും മരണത്തിലും എവിടെയും എപ്പോഴും പിൻതുടരുന്നതല്ലേ പതിവ്രതയുടെ ധർമ്മം എന്നാണു്. എന്നിട്ടു സനാതനധർമ്മം മുഴവനും ധർമ്മദേവനു് ഉപദേശിക്കുന്നു. പാതിവ്രത്യത്തിന്റെ, ഏകാഗ്രതയുടെ, സ്ഥൈര്യത്തിന്റെ, നിർഭയതയുടെ, ഏകനിഷ്ഠയുടെ ശക്തിയാൽ, മരിച്ച ഭർത്താവു ജീവിക്കുന്നു. യഥാർത്ഥപ്രേമത്തിന്റെ മുമ്പിൽ മൃത്യുദേവനുംകൂടി പരാജയം സമ്മതിക്കുന്നു.

ദമയന്തിയുടെ ജീവിതത്തിലും ഇതേ ഗുണങ്ങൾ കാണാൻ കഴിയും. സത്യസങ്കല്പയായതുകൊണ്ടുമാത്രമാണു് ദേവന്മാരിൽനിന്നു നളനെ തിരിച്ചറിയുവാനും വരിക്കുവാനും അവൾക്കു സാധിച്ചതു്.

''ന ച ഭാര്യാസമം കിഞ്ചിദ് വിദ്യതേ ഭിഷജാം മതം
ഔഷധം സർവ്വദുഃഖേഷു സത്യമേതദ് ബ്രവീമി തേ.''

(വൈദ്യന്മാരുടെ അഭിപ്രായപ്രകാരം, ഏതു ദുഃഖത്തിലും ഭാര്യയ്ക്കു സമമായി ഒരു മരുന്നുമില്ല. ഞാനിപ്പറയുന്നതു നേരാണു്.)

എന്നു് അവൾ നളനെ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കുന്നുണ്ടു്. പക്ഷെ നളൻ കാട്ടിൽ ദമയന്തിയെ ത്യജിക്കുകതന്നെ ചെയ്തു. കാന്താരമദ്ധ്യം, കാമിയായ വേടൻ, വിഴുങ്ങുവാൻ വരുന്ന പെരുമ്പാമ്പു് ഇതൊക്കെ ആ സാദ്ധ്വിയെ ലേശവും കുലുക്കിയില്ല. പാതിവ്രത്യമാകുന്ന കവചത്തിന്റെ ബലംതന്നെ കാരണം. കാമവാസനയോടെ തന്നെ സമീപിക്കുവാൻ വന്ന ദുഷ്ടനായ വ്യാധന്റെനേരെ തീപ്പൊരികൾ ആ കണ്ണുകളിൽനിന്നും പറന്നു. അതോടുകൂടി ഒരു ശാപവും.

''യദ്യഹം നൈഷധാദന്യം മനസാപി ന ചിന്തയേ
തഥ്യം പതതാം ക്ഷുദ്രോ പരാസുർമൃഗജീവനഃ.''

(നളനെ വിട്ടന്യനെ ഞാൻ മനസ്സുകൊണ്ടുപോലും സ്മരിച്ചിട്ടില്ല എന്നതു സത്യമാണെങ്കിൽ ഈ നീചനായ കാട്ടാളൻ നശിക്കട്ടെ.)

വ്യാധൻ ഭസ്മമായി. അതാണു പാതിവ്രത്യത്തിന്റെ ശക്തി. നളനെ കണ്ടുപിടിക്കുവാൻ ദമയന്തി പ്രയോഗിക്കുന്ന തന്ത്രങ്ങളോ! ആപത്തു വരുമ്പോഴും കണ്ണീരൊഴുക്കാൻ മാത്രമേ അബലകൾക്കറിയാവൂ എന്നു പറയുന്നവരോടു ദമയന്തിയുടെ തന്ത്രപ്രയോഗം സമാധാനം പറയും.

ഇനി ഭാരതകഥയിലെ മറ്റു കഥാപാത്രങ്ങളിലേയ്ക്കു തിരിഞ്ഞാലോ! മൂന്നു രത്നങ്ങൾ — കുന്തീദേവി, ഗാന്ധാരി, ദ്രൌപദി ഇവർ — ശിരോഭൂഷണങ്ങളായി തിളങ്ങുന്നു. പാതിവ്രത്യം, സമത്വം, ധൈര്യം, വീര്യം, ഗാംഭീര്യം, പരോപകാരതല്പരത, അതിനുംപുറമേ ദീനദയാലുത്വം, നിർഭീകത, സദാചാരം, തപസ്സ്, സത്യഭാഷണം, ഈശ്വരഭക്തി ഇവയ്ക്കൊക്കെയും ഇരിപ്പിടമായിരുന്ന പാണ്ഡവമാതാവായ കുന്തീദേവി. വീരമാതാവായ കുന്തിയുടെ ക്ഷാത്രതേജസ്സു കാണുക. ശ്രീകൃഷ്ണൻ പാണ്ഡവന്മാർക്കു വേണ്ടി അർദ്ധരാജ്യം യാചിച്ചു. അഞ്ചു ഗ്രാമങ്ങൾ യാചിച്ചു. ഒടുവിൽ അഞ്ചു ഗൃഹങ്ങൾ യാചിച്ചു. എന്നിട്ടും കൌരവന്മാർ വഴങ്ങുന്ന ഭാവമില്ല. ഇനി പാണ്ഡവന്മാരുടെ കർത്തവ്യം എന്താണെന്നു ചോദിക്കുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണനോടു കുന്തി പറയുന്നു:— ''കേശവ, യുധിഷ്ഠിരനോടു പോയി പറയൂ, ബ്രഹ്മാവു തന്റെ ഭുജങ്ങളിൽനിന്നാണു ക്ഷത്രിയന്മാരെ ഉല്പാദിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതെന്നു്. അതുകൊണ്ടു ബാഹുബലംകൊണ്ടുതന്നെ രാജ്യം വീണ്ടെടുക്കേണ്ടതാണെന്നും അതാണു ധർമ്മമെന്നും പറയൂ.'' ക്ഷത്രിയവിധവയായ വിദുല, മൂഢനായ തന്റെ പുത്രനെ വീരോചിതമായ ഉപദേശം കൊടുത്തു യുദ്ധക്കളത്തിലേയ്ക്കയച്ചതും അദ്ദേഹം വിജയശ്രീയെ വരിച്ചതുമായ കഥ ശ്രീകൃഷ്ണനോടു പറഞ്ഞിട്ടു

വീണ്ടും തന്റെ സന്ദേശം പറയുകയാണു്: ''ക്ഷത്രിയ സ്ത്രീകൾ ഏതു കാര്യസാദ്ധ്യത്തിനായിട്ടാണോ പുത്രനെ പ്രസവിക്കുന്നതു് അതിനുള്ള സമയം ഇതാ വന്നിരിക്കുന്നു. പ്രാണൻ പണയംവെച്ചും പരാക്രമംകൊണ്ടു നേടിയ സുഖങ്ങൾ അനുഭവിക്കുവാനാണു് അഭിലഷിക്കേണ്ടതു്.''

മനുഷ്യജീവിതത്തിലെ ഒരു പ്രധാനധർമ്മം ഉപകാരം ചെയ്തവരുടെ ഉപകാരത്തെ മറക്കാതിരിക്കലാണു്. ഉപകാരത്തിലും കൂടുതലായി പ്രത്യുപകാരം ചെയ്യേണ്ടതാണു്. ഈ ധർമ്മബോധമാണു് ഏകചക്രയിൽ താമസിക്കുന്ന കാലത്തു തനിക്കും പുത്രന്മാർക്കും ഉപകാരംചെയ്ത ബ്രാഹ്മണകുടുംബത്തെ രക്ഷിക്കുവാനായി ഹിഡിംബനോടു് ഏറ്റുമുട്ടുവാൻ സ്വപുത്രനായ ഭീമസേനനെ ആ മഹതി നിയോഗിക്കുവാൻ കാരണം.

ത്യാഗബുദ്ധിയും സഹനശീലവും എത്രയോ ഉച്ചമായ മാനദണ്ഡത്തിലാണു് ആ ദേവിയിൽ കാണുന്നതു്! പക്ഷെ, ഈ ഗുണഗണങ്ങളെല്ലാം കുന്തീദേവിയുടെ ശ്രീകൃഷ്ണഭക്തിയിൽ നിസ്സ്തുലങ്ങളാകുന്നു. ദുഃഖങ്ങൾ നിറഞ്ഞ ആ ജീവിതത്തിലെ ഒരേ ഒരു ആശാകേന്ദ്രം ശ്രീകൃഷ്ണനായിരുന്നു. ആപദ്ബാന്ധവനായ ഭഗവാൻ, ആപത്തുകൾ നിശ്ശേഷം പരിഹരിക്കപ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞാൽ തങ്ങൾക്കു ദൃഷ്ടിഗോചരനായില്ലെങ്കിലോയെന്നു ഭയപ്പെട്ടു്, ''വിപദഃ സന്തു നഃ ശശ്വത് തത്ര തത്ര ജഗദ്ഗുരോ.'' (അടിക്കടി ഞങ്ങൾക്കു വിപത്തുകൾ ഉണ്ടായിക്കൊള്ളട്ടെ) എന്നു് ആ ദേവി പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു. പാണ്ഡവന്മാരുടെ സകല കഷ്ടങ്ങൾക്കും കാരണഭൂതരായ കൌരവന്മാരെക്കുറിച്ചു സ്വല്പമെങ്കിലും ഈർഷ്യ ആ ദേവിക്കില്ല; എന്നു മാത്രമല്ല, ധൃതരാഷ്ട്രരും ഗാന്ധാരിയും വാനപ്രസ്ഥം സ്വീകരിച്ചു യാത്രയാകുമ്പോൾ, പുത്രന്മാരുടെ അപേക്ഷകളൊന്നും വകവെയ്ക്കാതെ, സർവ്വസുഖങ്ങളും സ്ഥാനമാനങ്ങളും ത്യജിച്ചു് അവരെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിന്നായി താനും വനത്തിലേക്കു പുറപ്പെടുന്നു.

''ഗാന്ധാരീ ച മഹാഭാഗാ സമാനവ്രതചാരിണീ
ഉഗ്രേണ തപസാ യുക്താ സതതം സത്യവാദിനീ.''

(ഭർത്താവിനോടൊപ്പം ഉഗ്രതപസ്സനുഷ്ഠിക്കുന്നവളും നിത്യം സത്യംമാത്രമോതുന്നവളും ഭാഗ്യവതിയുമായ ഗാന്ധാരി.)

എന്നാണു് വ്യാസഭഗവാൻതന്നെ കൌരവന്മാരുടെ മാതാവായ ഗാന്ധാരിയെപ്പറ്റി പരാമർശിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ദുര്യോധനൻ ജയാഭിലാഷിയായി യുദ്ധത്തിനു പുറപ്പെടുന്നതിനു മുമ്പായി നിത്യവും മാതാവിന്റെ പാദങ്ങളിൽ നമസ്കരിക്കുമ്പോഴും ആ തപസ്വിനി അനുഗ്രഹിക്കുന്നതു്, ''യതോ ധർമ്മസ്തതോ ജയഃ'' എന്നാണു്. അധർമ്മത്തിൽക്കൂടെ തന്റെ പുത്രന്മാർ ജയിക്കണമെന്നു് ആ അമ്മ ഒരിക്കലും അഭിലഷിച്ചില്ല. പതിസേവയാകുന്ന കഠിനതപസ്സനുഷ്ഠിച്ചിരുന്ന ആ ദേവിയുടെ ശാപത്തിൽനിന്നും സാക്ഷാൽ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാനുംകൂടെ ഒഴിഞ്ഞുമാറുവാൻ സാധിക്കയില്ല എന്നു വന്നാൽ ആ തപസ്സിന്റെ ശക്തി എത്ര മഹത്തായിരിക്കണം!

പാണ്ഡവന്മാരുടെ പത്നിയായ ദ്രൌപദി അതിലും മഹാഭാഗയാണെന്നു വേണം പറയുവാൻ. സഹിഷ്ണുത, ത്യാഗശീലം, അചഞ്ചലമായ ഈശ്വരഭക്തി ഇവയെല്ലാം ദ്രൌപദിയുടെ നൈസർഗ്ഗികഗുണങ്ങളാണു്. സേവനതല്പരത ദ്രൌപദിയിലെന്നപോലെ ഒരു പാത്രത്തിലും കാണുക സാദ്ധ്യമല്ല. സുഖപ്രാപ്തിയ്ക്കുള്ള യഥാർത്ഥസാധന ദുഃഖമാണു്. സംസാരത്തിലെ സുഖങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് യഥാർത്ഥമായ സുഖം എന്താണെന്നു് അറിയുവാൻ സാദ്ധ്യമല്ല എന്നു് ആ ദേവി സ്വന്തം അനുഭവങ്ങൾകൊണ്ടു പറയുന്നു. വീരന്മാരായ പാണ്ഡവന്മാരുടെ പത്നീപദം അലങ്കരിച്ചുകൊണ്ടു് എത്രയോ ക്ലേശങ്ങളും അപമാനങ്ങളും ആ സാദ്ധ്വി സഹിച്ചു! എത്രനാൾ അധർമ്മത്തോടു പടവെട്ടി! പക്ഷേ, അവരോടുള്ള ഭക്തിയ്ക്കോ ശ്രദ്ധയ്ക്കോ വിശ്വാസത്തിനോ ഒരിക്കലും കുറവുണ്ടായിട്ടില്ല. എന്തു വിപ

ത്തു വന്നാലും ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ തങ്ങളെ രക്ഷിക്കുവാനുണ്ടു്; ''മഹത്യാപദി സമ്പ്രാപ്തേ സ്മർത്തവ്യോ ഭഗവാൻ ഹരിഃ'' എന്നുള്ള അചഞ്ചലമായ വിശ്വാസമാണു് ഈ യാതനകളെല്ലാം തരണംചെയ്വാനുള്ള കരുത്തു് ദ്രൌപദിക്കു നൽകിയതു്. വാസ്തവത്തിൽ വീരന്മാരുടെ പരാക്രമമല്ല പാണ്ഡവന്മാരെ രക്ഷിച്ചതു്, ദ്രൌപദിയുടെ ഭക്തിയാണു്. അതു് പരാഭക്തിയുടെ ഭാവത്തെ പ്രാപിച്ചുകഴിഞ്ഞതാണു്. ദ്രൌപദി ശക്തിയുടെ മൂർത്തിയാണു്. ആ ദേവിയിൽ ഓജസ്സിനേറെയും വിനയത്തിനേറെയും അത്ഭുതമായ സമ്മിശ്രണമാണു്, ആത്മസമ്മാനത്തിനേറെയും സേവയുടേയും ദുർലഭമായ സംയോഗമാണുള്ളതു്. പ്രേമവും വ്യവഹാരകുശലതയും എല്ലാവരേയും സന്തോഷിപ്പിക്കുവാനുള്ള സാമർത്ഥ്യവും സർവ്വോപരി ഈശ്വരനിൽ അചഞ്ചലമായ ഭക്തിയും അവിടെ ഒത്തിണങ്ങിയിരിക്കുന്നു.

സന്ധിപ്രസ്താവനയ്ക്കായി പുറപ്പെടുന്ന ഭഗവാനോടു വീരാംഗനയായ ദ്രൌപദി യുദ്ധം ക്ഷത്രിയധർമ്മമാണെന്നു വാദിക്കുന്നു, ദുശ്ശാസനൻ വലിച്ചിഴച്ച തന്റെ കേശഭാരത്തെ കാണിച്ചുകൊണ്ടു താൻ ചെയ്തിട്ടുള്ള പ്രതിജ്ഞയെ ഓർമ്മിപ്പിക്കുന്നു. പക്ഷേ, അതേ സമയത്തു്, തന്റെ പുത്രന്മാരെ ഒന്നൊഴിയാതെ ഉറക്കത്തിൽ നിർദ്ദയം വധിച്ച അശ്വത്ഥാമാവിനെ പിടിച്ചുകെട്ടി തന്റെ മുമ്പിൽ കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ ദ്രൌപദി അദ്ദേഹത്തെ നമസ്കരിയ്ക്കുന്നു. അദ്ദേഹം ബ്രാഹ്മണനാണു്, തന്റെ ഭർത്താക്കന്മാരുടെ ഗുരുവിന്റെ പുത്രനാണു്. താൻ പുത്രദുഃഖംകൊണ്ടു് അന്ധയാണെങ്കിലും അശ്വത്ഥാമാവിന്റെ അമ്മയുടെ പുത്രദുഃഖം കാണുകതനിക്കു സാദ്ധ്യമല്ല എന്നു് ആ മനസ്വിനി പറയുന്നു.

തന്റെ ഗർഭത്തിൽ ജനിക്കുന്ന പുത്രന്മാർക്കു വീണ്ടും ഗർഭവാസത്തിനു് ഇടവരരുതെന്നു നിശ്ചയിച്ചു് അവരെ ജ്ഞാനികളാക്കിത്തീർക്കുകയായിരുന്ന മദാലസാരാജ്ഞി. അവർ ഓമലിനെ താരാട്ടുപാടി ഉറക്കുന്നതിങ്ങനെയാണു്:

''ശുദ്ധോ'സി രേ താത ന തേ'സ്തി നാമ
കൃതം ഹി തേ കല്പനയാധുനൈവ
പഞ്ചാത്മകം ദേഹമിദം ന തേ'സ്തി
നൈവാസ്യ ത്വം രോദിഷി കസ്യ ഹേതോഃ?''
(മാക്കണ്ഡേയപുരാണം 23.11.)

(ഓമനേ, നീ പരിശുദ്ധൻ. നിനക്കു പേരില്ല, രൂപവുമില്ല; അതൊക്കെ കേവലം കല്പനമാത്രം. പഞ്ചഭൂതനിർമ്മിതമായ ഈ പൂവുടൽ നിന്റേതല്ല. നീ ഉലകത്തിന്റെ വകയല്ല. പിന്നെയെന്തിനു നീ കേഴുന്നു?)

ഇങ്ങനെ എണ്ണിയാൽ അവസാനമില്ലാത്ത ഒരു പരമ്പരയാണു ഭാരതഭൂമിക്കു ലഭിച്ചിട്ടുള്ളതു്. ഇത്രയും പുരാണനായികമാരുടെ ചരിത്രം അപഗ്രഥനം ചെയ്യതിന്റെ ആവശ്യം ശ്രീ ശാരദാദേവിയുടെ ചരിത്രവും ആ ജീവിതങ്ങളുടെ ഒരു തുടർച്ചതന്നെയാണെന്നു ദൃഢീകരിക്കുവാനാണു്. ഇതു് ഒരു പുരാണനായികയുടെ കഥയല്ല. വളരെ അടുത്തകാലത്തു ജീവിച്ചിരുന്ന ഒരു മഹതിയുടെ കഥയാണു്. ഓരോ ഭാരതീയനും തന്റെ പുത്രിയിലോ, പത്നിയിലോ, അമ്മയിലോ, ഗുരുവിലോ ദർശിക്കാൻ അഭിലഷിക്കുന്ന പരമോച്ചമായ ആദർശം ദേവിയിൽ ദർശിക്കുവാൻ കഴിയുന്നു എന്നും നിസ്സംശയം പറയാം.

പാശ്ചാത്യവും പൌരസ്ത്യവുമായ ഒരു സംസ്കാരം ഇടകലർന്നു് ഒരു വിശ്വസംസ്കാരം ആവിഷ്കരിച്ചു് ഇന്നത്തെ അന്ധമായ പാശ്ചാത്യരീതികളുടെ അനുകരണത്തിൽനിന്നും രാജ്യത്തെ വിമുക്തമാക്കണമെങ്കിൽ ഒരു ആചാര്യനായും ഒരു അമ്മയായും അതേസമയം ഒരു ആരാധനാമൂർത്തിയായും ഓരോ വ്യക്തിക്കും തന്റെ ആദർശത്തിന്റെ പരിപൂർണ്ണത ദർശിക്കത്തക്കതായ ഒരു പ്രതീകം ആവശ്യമായിവരുന്നു. ഈ ആദർശങ്ങളുടെയെല്ലാം മനോഹരമായ ഒരു സമന്വയമാണു് ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിൽ നാം ദർശിക്കുന്നതു്.

പുത്രലാഭത്തെപ്പോലും പ്രതിഫലമായി ഇച്ഛിക്കാത്ത ഒരു നിരന്തരസേവയായിരുന്നു ദേവിയുടെ ജീവിതം.

ദേവി ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ കേവലം തന്റെ നാഥൻ മാത്രമായിട്ടല്ല, സാക്ഷാൽ പരമേശ്വരനായിട്ടുതന്നെയാണു ദർശിച്ചതു്. ഒരു സ്ത്രീക്കു ചെയ്യാവുന്ന സാധനയുടെ പരമകാഷ്ഠയാണു് അതു്. അതുമാത്രംമതി സർവ്വസിദ്ധികളും സ്വായത്തമാകുവാൻ.

ഐശ്വരഗുണങ്ങൾ എല്ലാംതന്നെ ദേവിയിൽ നിർലോഭം കണ്ടുവന്നിരുന്നു. സഹധർമ്മിണീവ്രതം അതിന്റെ യഥാർത്ഥമായ ഭാവത്തിൽ ഇത്ര പരിപൂർണ്ണമായി അനുഷ്ഠിച്ച ഒരു സ്ത്രീരത്നത്തെ കണ്ടെത്തുക വിഷമംതന്നെ. സ്ത്രീസഹജമായ ലജ്ജയും വിനയവും കൈവിടാതെതന്നെ എത്ര ഭംഗിയായിട്ടാണു ദേവി ആചാര്യസ്ഥാനം അലങ്കരിച്ചതു്!

ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ സഹധർമ്മിണിയായിരുന്ന ശ്രീശാരദാദേവിയിൽ ജനനീഭാവം അതിന്റെ അമാനുഷമായ പൂർണ്ണതയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു. അതേസമയം ആ ജീവിതം സ്ത്രീത്വത്തിന്റെ സകലഭാവങ്ങളുടേയും ഉത്തമോദാഹരണമായും പവിത്രതയുടെ മൂർത്തീകരണമായും വിലസുന്നു. പ്രഗത്ഭതയോ, വാഗ്വൈഭവമോ, അമാനുഷങ്ങളായ ഗുണങ്ങളോ അല്ല ദേവിയുടെ ജീവിതത്തെ അനുകരണീയമാക്കിയിട്ടുള്ളതു്. മനുഷ്യന്റെ ഉച്ചങ്ങളായ ആദർശങ്ങളെ വെറും സ്വപ്നങ്ങളിൽ നിന്നും ഉയർത്തി യഥാർത്ഥസത്യങ്ങളാക്കിത്തീർക്കാമെന്നു സ്വന്തം ജീവിതംകൊണ്ടു തെളിയിച്ചു. മനുഷ്യജീവിതത്തെ പവിത്രതരമാക്കുവാനുള്ള ഉജ്ജ്വലമായ ഒരു പന്ഥാവിനെ എക്കാലത്തേയ്ക്കുമായി ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ടു ഭാരതനഭോമണ്ഡലത്തിലെ ഒരു അമരജ്യോതിസ്സായി വിളങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതാണു് ആ മഹനീയജീവിതം. എന്നുമാത്രമല്ല, ദംഭമോ, ദർപ്പമോ, അഹങ്കാരമോ, ദുരഭിമാനമോ ലേശമെങ്കിലും തീണ്ടിയിട്ടില്ലാത്ത ഒരുത്തമപാത്രമാണു ദേവി. ഒരു മഹാത്മാവിൽ നാം ആദ്യമായി ദർശിക്കേണ്ട ഗുണഭാഗം അതാണു്. ചുരുക്കിപ്പറഞ്ഞാൽ ശാരദാദേവി എന്നുവെച്ചാൽ പരിശുദ്ധത

യുടെ പ്രത്യക്ഷപ്രതീകമാണു്. ആ ജീവിതം നമുക്കും സതു് പഥത്തിൽക്കൂടി ചരിക്കുവാൻ പ്രേരകമായിത്തീരട്ടെ!

2. പാരമ്പര്യവും ജനനവും

ആ പുണ്യചരിതയുടെ ജനനംകൊണ്ടു് അനുഗൃഹീതമായ ഗ്രാമം ''ജയരാമവാടി'' യാണു്. കല്ക്കട്ടയിൽനിന്നും അറുപതുനാഴിക പടിഞ്ഞാറായി 'ബാംകുരാ' എന്ന ഡിസ്ട്രിക്ടിന്റെ തെക്കുകിഴക്കേ അതിർത്തിയിലാണു് ഈ ചെറിയ ഗ്രാമം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. ആ ഗ്രാമത്തിന്റെ വടക്കേ അതിർത്തിയിൽക്കൂടി സച്ഛജലവാഹിനിയായ 'ആമോദർ' എന്ന ചെറുപുഴ ഒഴുകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. തീവണ്ടിവഴിയായോ കാർമാഗ്ഗമായോ യാത്രചെയ്യുകയാണെങ്കിൽ കല്ക്കട്ടയിൽനിന്നും മൂന്നുമണിക്കൂർകൊണ്ടു ജയരാമവാടിയിൽ ഈ കാലത്തു് എത്തുവാൻ കഴിയും. എന്നാൽ ശ്രീമാതൃദേവി ജീവിച്ചിരുന്ന കാലഘട്ടത്തിൽ കാൽനടയായോ പല്ലക്കിൽ കയറിയോ രണ്ടു ദിവസം മുഴുവനും അപകടങ്ങളും നിറഞ്ഞ വഴിയിൽക്കൂടി യാത്ര ചെയ്താൽമാത്രമേ കല്ക്കട്ടയിൽനിന്നും ജയരാമവാടിയിൽ എത്തുമായിരുന്നുള്ളു.

ഒരു ചെറിയ ഗ്രാമം — വെറും കളിമണ്ണുകൊണ്ടുമാത്രം നിർമ്മിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഒരു നൂറു കുടിലുകളും. പക്ഷേ, ഫലഭൂയിഷ്ഠമായ ആ മണ്ണിൽ പരിശ്രമശീലരായ ആ ഗ്രാമവാസികളും നെല്ലു്, ഉരുളക്കിഴങ്ങു്, കായ്ക്കറികളും മുതലായവയെല്ലാം ധാരാളമായി കൃഷിചെയ്യുമായിരുന്നു. ഭക്ഷണസാമഗ്രികളും എല്ലാം അവർക്കു് ആ ഗ്രാമത്തിൽനിന്നുതന്നെ ലഭിച്ചിരുന്നു. പക്ഷേ, നിത്യോപയോഗത്തിനുള്ള മറ്റു സാധനങ്ങൾക്കു് അടുത്തുള്ള ചെറിയ ഗ്രാമങ്ങളിലെ കടകളെത്തന്നെ ആശ്രയിക്കേണ്ടിവന്നു. ജയരാമവാടിക്കു ചുറ്റും ഒരു ആറു നാഴികയ്ക്കകത്തായി കോതൽപൂർ,

കാമാർപുക്കുർ, കോൽപാറ മുതലായി ചില ചെറിയ ചെറിയ ഗ്രാമങ്ങളുണ്ട്. ജയരാമവാടിയിലെ ജനങ്ങൾ, മിച്ചം വരുന്ന കാഷ്ടികോല്പന്നങ്ങൾ ഈ ഗ്രാമങ്ങളിൽ കൊണ്ടുപോയി വില്ക്കുകയും, പകരം തങ്ങൾക്കു് ആവശ്യമുള്ള സാമാനങ്ങൾ അവിടെനിന്നും വാങ്ങിക്കൊണ്ടു പോരികയും ചെയ്യും. അങ്ങനെ സന്തുഷ്ടിയും ശാന്തിയും നിറഞ്ഞ ഒരു ജീവിതമായിരുന്നു ആ ഗ്രാമവാസികൾ നയിച്ചിരുന്നതു്.

ആ ഗ്രാമത്തിലും ചില ഉത്സവങ്ങൾ ഉണ്ടു്. ദുർഗ്ഗാപൂജ, കാളീപൂജ, ദോൽപൂർണ്ണിമ മുതലായവ എല്ലാം ആ ഗ്രാമവാസികളും കൊണ്ടാടി. ഗ്രാമത്തിലെ കുലദേവതയായ സിംഹവാഹിനീദേവിയെ ഉദ്ദേശിച്ചു മൂന്നു ദിവസത്തെ ഉത്സവം ഉണ്ടു്. അടുത്തുതന്നെയുള്ള ശിവക്ഷേത്രത്തിൽ—'ശാന്തിനാഥശിവൻ' എന്നാണു് ആ ദേവനെ വിളിച്ചുവന്നിരുന്നതു്—ശിവരാത്രി വലിയ ആഘോഷമായിരുന്നു. ശീതളാദേവിയെ ഉദ്ദേശിച്ചുള്ള ഒരു പൂജയും വലിയ ആഘോഷമായി അവർ കൊണ്ടാടി.

കൃഷീവലന്മാരായിരുന്ന ആ ഗ്രാമീണരുടെ ഇടയിൽ രണ്ടു ബ്രാഹ്മണകുടുംബങ്ങളാണു് ഉണ്ടായിരുന്നതു്. ഒന്നു ബാനർജിമാരുടേയും മറ്റൊന്നു മുഖർജിമാരുടേയും. മുഖർജികുടുംബത്തിലെ ഒരു പ്രധാനവ്യക്തിയായിരുന്നു മാതൃദേവിയുടെ പിതാവായിരുന്ന ശ്രീ രാമചന്ദ്രമുഖർജി. ദരിദ്രനായിരുന്നുവെങ്കിലും സദ്ഗുണസമ്പന്നനും സത്യവാനുമായ ഒരു വലിയ ഈശ്വരഭക്തനായിരുന്നതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം ആ ഗ്രാമവാസികളുടെ ആദരവിനും ശ്രദ്ധയ്ക്കും പാത്രമായി. ദേവി തന്റെ പിതാവിനെക്കുറിച്ചു പിൽക്കാലത്തു ഭക്തന്മാരോടു പറയുകയുണ്ടായി, ''എന്റെ അച്ഛൻ വളരെ ഗുണവാനും ശ്രീരാമചന്ദ്രന്റെ പരമഭക്തനും ബ്രഹ്മനിഷ്ഠനുമായിരുന്നു. വിവേചനംകൂടാതെ അദ്ദേഹം യാതൊരു ദാനവും ആരിൽനിന്നും സ്വീകരിച്ചിരുന്നില്ല. അമ്മയും അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെതന്നെ വളരെ ഗുണവതിയും

ദയാവതിയും സ്നേഹസമ്പന്നയുമായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു തന്നെയാണു ഞാൻ അവരുടെ പുത്രിയായി പിറന്നതും.''

ദേവിയുടെ മാതാവായ ശ്യാമസുന്ദരീദേവി രാമചന്ദ്രമുഖർജിക്കു് അനുരൂപയായ സഹധർമ്മിണിയായിരുന്നു. 'സിഹോറി'ലെ ഹരിപ്രസാദമജുംദാറിന്റെ പുത്രിയായിരുന്ന അവർ ആരോഗ്യവതിയും പ്രഗത്ഭയുമായ ഒരു കുട്ടം ബിനിയായിരുന്നു; മാത്രമല്ല, വിശാലഹൃദയയും സരളയും ശുദ്ധചരിതയുമായിരുന്നു. മറ്റുള്ളവക്കു് ആഹാരം നല്കുന്ന വിഷയത്തിൽ ആ അമ്മയ്ക്കു വളരെ ഉത്സാഹമാണു്. അന്യക്കു് ഏതെങ്കിലും തരത്തിൽ ഉപകാരം ചെയ്യുക എന്നുള്ളതു് അവർ ഒരു വ്രതമായി സ്വീകരിച്ചിരുന്നു. പിൽക്കാലങ്ങളിൽ ദേവിയുടെ ഭക്തന്മാരുടെ സംഖ്യ വർദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോഴും അവരെ സസന്തോഷം ആ മഹതി സ്വഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു സ്വാഗതം ചെയ്യുമായിരുന്നു. ഒരു ഭക്തൻ വന്നാൽ 'ഇതാ എന്റെ പൌത്രൻ വന്നിരിക്കുന്നു' എന്നു് പറഞ്ഞു് അവർ സ്വയം ആഹ്ലാദിക്കും എന്നു ദേവിതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ഭക്തിയും പ്രേമവും നിറഞ്ഞ അവരുടെ പെരുമാറ്റവും ശ്രദ്ധാപൂർവ്വമായ പരിചരണവും ദേവിയുടെ ഭക്തന്മാരെ വളരെ സന്തോഷിപ്പിച്ചിരുന്നു.

ശ്രീ രാമചന്ദ്രമുഖർജിക്കു് ത്രൈലോക്യനാഥൻ, ഈശ്വരചന്ദ്രൻ, നീലമാധവൻ എന്നിങ്ങനെ മൂന്നു് ഇളയ സഹോദരന്മാരാണു് ഉണ്ടായിരുന്നതു്. അവരിൽ നല്ല ഒരു സംസ്കൃതപണ്ഡിതനായിരുന്ന ത്രൈലോക്യനാഥൻ അകാലത്തിൽതന്നെ ചരമമടഞ്ഞു. നീലമാധവൻ ആജീവനാന്തം നൈഷ്ഠികബ്രഹ്മചാരിയുമായിരുന്നു.

ഈ കുടുംബം ഒരിക്കലും ധനസമൃദ്ധിയുള്ളതായിരുന്നില്ല. കൃഷിയിൽനിന്നുള്ള ആദായവും പൌരോഹിത്യത്തിൽനിന്നു ലഭിക്കുന്ന തുച്ഛമായ പ്രതിഫലവുമായിരുന്നു അവരുടെ വരവിനങ്ങൾ. എന്നാലും ഹൃദയാലുക്കളായ ആ ആദർശദമ്പതികൾ പരദുഃഖത്തിൽ സഹതപിക്കുന്നവരായി

രുന്നു. ശാരദാദേവിയുടെ ജനനത്തിനുമുമ്പായി ചില അത്ഭുതസംഭവങ്ങൾ അവർക്ക് അനുഭവപ്പെട്ടതായി പറയപ്പെടുന്നുണ്ട്.

ഒരു ദിവസം മദ്ധ്യാഹ്നഭക്ഷണവും കഴിഞ്ഞു വിശ്രമിക്കുന്ന അവസരത്തിൽ രാമചന്ദ്രമുഖർജി നിദ്രാധീനനായി. ആ സമയം അതിസുന്ദരിയായ ഒരു ബാലിക വിശിഷ്ടങ്ങളായ പട്ടവസ്ത്രങ്ങളും ആഭരണങ്ങളും അണിഞ്ഞുകൊണ്ട് തന്നെ സമീപിച്ചതായും ഇരുകരങ്ങൾകൊണ്ടും തന്റെ കഴുത്തിൽ ഗാഢഗാഢം പുണർന്നതായും അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. ''വത്സേ, നീ ആരാണ് ?'' എന്ന് അത്ഭുതപരവശനായി അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു. ''ഞാൻ ഇന്നുമുതൽ അങ്ങയുടെ ഗൃഹത്തിൽ വസിക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുകയാണ്'' എന്ന് ആ ബാലിക മറുപടി പറഞ്ഞു. ആ കുട്ടി സാക്ഷാൽ ജഗദംബികതന്നെയാണെന്നും തന്റെ ഭവനം അന്നുമുതൽ ജഗദംബയുടെ വിഹാരരംഗമായിത്തീർന്നിരിക്കുകയാണെന്നും ആ ഭക്തൻ വിശ്വസിച്ചു.

ഈ അവസരത്തിൽ ഏതാണ്ട് ഇതേമാതിരിതന്നെയുള്ള ഒരനുഭവം ശ്യാമസുന്ദരീദേവിക്കും ഉണ്ടായി. 'സിഹോർ' ഗ്രാമത്തിൽ ഉത്സവം നടക്കുകയായിരുന്നു. ആ അമ്മയും ഉത്സവം കാണുവാനായി സിഹോറിലേയ്ക്കു പോയിട്ടുണ്ട്. അവിടെ ക്ഷേത്രത്തിന്റെ സമീപത്തുള്ള ഒരു വൃക്ഷത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽ വിശ്രമിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന അവർക്ക് ആകസ്മികമായി തന്റെ ശരീരത്തിലേയ്ക്ക് എന്തോ ഒരു വിദ്യുത്പ്രവാഹം പ്രവേശിച്ചതുപോലെ തോന്നി. അവർ അർദ്ധപ്രജ്ഞയായി. അപ്പോൾ വൃക്ഷത്തിന്റെ മുകളിൽനിന്നും പട്ടവസ്ത്രങ്ങൾകൊണ്ട് അലംകൃതയായ ഒരു കൊച്ചുസുന്ദരി താഴോട്ടിറങ്ങി വന്ന് തന്നെ കെട്ടിപ്പിടിക്കുന്നതായി അവർക്കു തോന്നി. ''അമ്മേ, ഞാനിതാ അമ്മയുടെ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു വരുന്നു'' എന്ന് ആ ബാലിക പറഞ്ഞു. ഇതു സ്വപ്നമാണോ, ഭ്രാന്തിയാണോ എന്നൊക്കെ ആലോചിക്കു

ന്നതിനു മുമ്പായിത്തന്നെ ശ്യാമസുന്ദരീദേവി ബോധരഹിതയായി നിലംപതിച്ചു.

ദിവ്യമായ എന്തോ ഒരു അനുഭവം തങ്ങൾക്കുണ്ടാകുവാൻ പോകുന്നു എന്നു് ആ ദമ്പതികൾ വിശ്വസിച്ചു. അവർ പൂർവ്വാധികം ഭക്തിയോടും ശ്രദ്ധയോടും കൂടി ഭഗവദ്ധ്യാനനിരതരായി, വരാൻ പോകുന്ന ഭാഗ്യത്തെ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു ദിവസങ്ങൾ കഴിച്ചുകൂട്ടി. അചിരേണ ശ്യാമസുന്ദരീദേവി ഗർഭം ധരിച്ചു.

1853–ാമാണ്ടു് ഡിസമ്പർ 23–ാംതീയതി. ബംഗാളിൽ നല്ല തണുപ്പുകാലം. എങ്ങും സംതൃപ്തിയും പ്രശാന്തതയും നിറഞ്ഞ ഒരു മംഗളസമയം. കൊയ്ത്തു കഴിഞ്ഞു. പത്തായങ്ങൾ നിറഞ്ഞു. കൃഷീവലന്മാരുടെ ഗൃഹങ്ങൾ സന്തോഷത്തിന്റെയും ശാന്തിയുടെയും കേളീരംഗമായി. അങ്ങനെയിരിക്കെ, ധനുമാസത്തിലെ കൃഷ്ണസപ്തമിയും വ്യാഴാഴ്ചയും കൂടിയ ശുഭദിനത്തിൽ സന്ധ്യയോടുകൂടി മുഖർജികുടുംബത്തിൽനിന്നും ഉയർന്ന മംഗളധ്വനികൾ ജയരാമവാടിയിലെ വാടാമലരായ ശ്രീ ശാരദാദേവിയുടെ ജനനത്തെ ലോകസമക്ഷം വിളംബരംചെയ്തു. ദേവി രാമചന്ദ്രമുഖർജിയുടെ പ്രഥമസന്താനമായിരുന്നു. ജ്യോത്സ്യന്മാരുടെ അഭിപ്രായപ്രകാരം പുത്രിക്കു 'ഠാക്കുർമണി' എന്നാണു പേരിട്ടതെങ്കിലും 'ശാരദാമണി' എന്നാണു ദേവിയെ വിളിച്ചിരുന്നതു്.

3. ബാല്യകാലം

ദേവിയുടെ ജനനത്തിനുശേഷം രാമചന്ദ്രമുഖർജിക്കു 'കാദംബിനി' എന്നുപേരായ ഒരു പുത്രിയും പ്രസന്നകുമാരൻ, ഉമേശചന്ദ്രൻ, കാളീകുമാരൻ, വരദാപ്രസന്നൻ, അയേചരണൻ എന്ന അഞ്ചു പുത്രന്മാരുംകൂടി പിറന്നു. അവരിൽ കാദംബിനി വിവാഹം കഴിഞ്ഞു് അധികം താമ

സിയാതെ സന്താനഹീനയായി മൃതിയടഞ്ഞു. ഉമേശനും പതിനെട്ടാമത്തെ വയസ്സിൽ അകാലചരമമടഞ്ഞു. ഒരു വൈദ്യപരീക്ഷ ജയിച്ച അഭയൻ തന്റെ പത്നിയേയും പുത്രിയേയും ഈ ലോകത്തിൽ വിട്ടിട്ടു പരലോകം പൂകി. മറ്റു മൂന്നു സഹോദരന്മാരും ഗൃഹസ്ഥജീവിതം നയിക്കുകയും വളരെക്കാലം ജീവിച്ചിരിക്കുകയും ചെയ്തു.

ദേവിയുടെ ശൈശവം വിശേഷവിധിയായ സംഭവങ്ങളൊന്നും കൂടാതെതന്നെ കഴിഞ്ഞുകൂടി. അച്ഛനമ്മമാരുടെ ലാളനപോഷണങ്ങളും അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടു് ആ കുസുമകലിക വളർന്നു. ബാലികയുടെ ശാന്തവും കോമളവും ആയ സ്വഭാവം സ്വാഭാവികമായിത്തന്നെ എല്ലാവരേയും ആകഷ്ടിച്ചു. അയൽവക്കത്തുള്ള സ്ത്രീകളുടെ കണ്ണിലുണ്ണിയായിരുന്നു ശാരദ. സദാ പുഞ്ചിരി തൂകിക്കൊണ്ടിരുന്ന മുഖവും കാരുണ്യം കവിഞ്ഞൊഴുകുന്ന കണ്ണുകളും വശ്യങ്ങളായ വാക്കുകളും ദേവി ഏതോ അമാനുഷബാലികയായിരിക്കാം എന്ന ഒരു ബോധം അവരിൽ അങ്കുരിപ്പിച്ചു. ബാല്യം മുതല്ക്കുതന്നെ ദേവി വളരെ ശാന്തശീലയും ശുദ്ധഹൃദയയും ആയിരുന്നു. സ്നേഹിതകളുമായി കളിക്കുമ്പോഴും അവരുമായി മത്സരിക്കുകയോ വഴക്കുകൂടുകയോ ചെയ്യുന്ന സ്വഭാവം ദേവിക്കു തീരെയുണ്ടായിരുന്നില്ല. മാത്രമല്ല, കൂട്ടുകാർ തമ്മിൽ വഴക്കുകൂടുമ്പോഴും അവരുടെ മദ്ധ്യസ്ഥത ഏറെറടുത്തു് അവരുടെ ഇടയിൽ ശാന്തിയും സമാധാനവും പുനഃസ്ഥാപിക്കുക ദേവിയുടെ ജോലിയായിരുന്നു. മണ്ണുകൊണ്ടു ദേവീദേവന്മാരുടെ വിഗ്രഹങ്ങളും നിർമ്മിച്ചു് പൂക്കളും ഇലകളും കൊണ്ടുവന്നു് അവയെ പൂജിക്കുകയായിരുന്നു ദേവിയുടെ പ്രധാനമായ വിനോദം. വെറും ബാലിശവും നിരർത്ഥവുമായ കളികളിൽ അക്കാലത്തുപോലും ദേവി ഔത്സുക്യം പ്രദർശിപ്പിച്ചിരുന്നില്ല. ദേവിയുടെ ബാല്യകാലസഖിയായ അഘോരമണീദേവി ശാരദയുടെ ബാല്യകാലത്തെപ്പററി ഇങ്ങനെ പറയുന്നു:

''ദേവി പ്രകൃത്യാതന്നെ വളരെ ശാന്തശീലയായിരുന്നു, സരളതയുടെ മൂർത്തിതന്നെ.'' കളിയിൽ ഏർപ്പെടുകയാണെങ്കിലും യജമാനത്തിയുടേയോ, ഗൃഹനായികയുടേയോ ഭാഗമാണു് സാധാരണയായി സ്വീകരിക്കുക. കാളിയുടേയും ലക്ഷ്മിയുടേയും വിഗ്രഹങ്ങൾ തനിയെതന്നെ ഉണ്ടാക്കി പുഷ്പങ്ങളും വിലപിടിച്ചങ്ങളുംകൊണ്ടു പൂജിക്കുന്നതു് ദേവിയ്ക്കു് വളരെ ഇഷ്ടമുള്ള ഒരു കളിയായിരുന്നു. ഒരിക്കൽ ജഗദ്ധാത്രിപൂജ നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ ഹൽദേപുക്കുറിലെ ശ്രീ രാമഹൃദയഘോഷാൽ സന്നിഹിതനായിരുന്നു. വിഗ്രഹത്തിന്റെ മുമ്പിൽ ധ്യാനമഗ്നയായിരുന്ന ദേവിയെത്തന്നെ അദ്ദേഹം കുറെനേരം നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ വിഗ്രഹമേതാണു് ദേവിയേതാണു് എന്നു തിരിച്ചറിയുവാൻ കഴിയാതെ, അദ്ദേഹം ഭയപ്പെട്ടു സ്ഥലം വിട്ടു. ആ സ്ഥലത്തെ പ്രായംകൂടിയ ജനങ്ങൾ പറയാറുള്ളതു് ഇങ്ങനെയാണു്: ''ശാരദ ബുദ്ധിമതിയും, ശാന്തശീലയും, സത്യസ്വഭാവിനിയും ആയിരുന്നു. എന്തെങ്കിലും ജോലി എടുക്കണമെന്നു് അവളോടു പറയേണ്ട ആവശ്യംതന്നെയുണ്ടായിരുന്നില്ല. സ്വമനസ്സാലെ, ബുദ്ധിശക്തിയുപയോഗിച്ചു് തന്റെ ജോലികളെല്ലാം വളരെ ശ്രദ്ധയോടുകൂടി അവൾ ചെയ്യുമായിരുന്നു.''

ഒരു ഗ്രാമീണബാലികയ്ക്കു് അക്കാലത്തു് ആധുനികരീതിയിലുള്ള വിദ്യാഭ്യാസമൊന്നും നല്കപ്പെട്ടിരുന്നില്ല. സാധാരണ ഒരു ഉയർന്ന കുടുംബത്തിലെ കന്യകയ്ക്കു് ഉചിതമായ വിദ്യാഭ്യാസം ശാരദയ്ക്കും ലഭിച്ചിരുന്നു. ഇളയ സഹോദരങ്ങളുടെ സംരക്ഷണം തന്നെയായിരുന്നു, ദേവിയുടെ പ്രധാനപ്പെട്ട ജോലി. അവരേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു ഗ്രാമീണപാഠശാലയിൽ ചിലപ്പോഴൊക്കെ ദേവിയും പോകാറുണ്ടെങ്കിലും ഒരു ബാലികയ്ക്കു് അക്ഷരാഭ്യാസം അനുപേക്ഷണീയമായ ഒരു അലങ്കാരമായി ആരും ഗണിച്ചിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു് ദേവിയുടെ പാഠശാലാസന്ദർ

നത്തിന്നു് ആരും ഒരു പ്രാധാന്യവും നല്കിയില്ല. പക്ഷെ, പഠിക്കുവാൻ ദേവിക്കു വളരെ താല്പര്യമുണ്ടായിരുന്നു. പില്ലാലത്തു് സ്വന്തം പരിശ്രമത്താൽ വായിക്കുവാൻ പഠിക്കുകയുംചെയ്തു. അതിനെപ്പറ്റി ദേവി ഇപ്രകാരം പറയുന്നു: ''കാമാർപുക്കുറിൽവെച്ചു ലക്ഷ്മിയും ഞാനും ബംഗാളിബാലപാഠം കുറച്ചു വായിക്കുമായിരുന്നു. എന്നാൽ എന്റെ മരുമകനായ ഹൃദയൻ 'സ്ത്രീകളും വായിക്കുവാനും എഴുതുവാനും പഠിക്കരുതു്'. പിന്നീടു നോവലുകളും നാടകങ്ങളും വായിക്കുവാനുള്ള തയ്യാറെടുക്കലാണല്ലേ?' എന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടു കയ്യിൽനിന്നും പുസ്തകം തട്ടിപ്പറിക്കുകയുണ്ടായി. പക്ഷെ, ലക്ഷ്മി പുസ്തകം വിട്ടുകൊടുത്തില്ല. ഞാൻ ഒരണകൊടുത്തു രഹസ്യമായി ഒരു പുസ്തകം വാങ്ങി. ലക്ഷ്മി അവിടുത്തെ പാഠശാലയിൽ പോകാറുണ്ടായിരുന്നു. അവിടെനിന്നും തിരികെ വന്നിട്ടു് എന്നേയും പഠിപ്പിക്കും. പക്ഷേ, വായിക്കുവാൻ നല്ലപോലെ അഭ്യസിച്ചതു് ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവന്നു വളരെ നാളുകൾ കഴിഞ്ഞിട്ടാണു്. ഗുരുദേവൻ ചികിത്സയ്ക്കായി ശ്യാംപുക്കുറിൽപോയി താമസിച്ചപ്പോഴാ ഞാൻ തനിച്ചായിരുന്നു. ഭാവമുഖർജിയുടെ കുടുംബത്തിലുള്ള ഒരു ബാലിക കളിക്കുവാൻ ക്ഷേത്രക്കുളത്തിൽ ദിവസവും വരും. ആ കുട്ടി ഇടയ്ക്കിടെ വളരെനേരം എന്റെകൂടെ കഴിക്കും. ആ സമയം എന്നെ പഠിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യും. പകരം, എനിക്കു ക്ഷേത്രത്തിലെ തോട്ടത്തിൽനിന്നും ലഭിച്ചിരുന്ന പച്ചക്കറികളും ഭക്ഷണസാധനങ്ങളും ആ കുട്ടിക്കു ഞാൻ കൊടുക്കാറുണ്ടായിരുന്നു.''

വായിക്കുവാൻ നല്ല പരിജ്ഞാനം ലഭിച്ചിരുന്നുവെങ്കിലും എഴുതുവാൻ ദേവിക്കു് ഒരിക്കലും കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. പല പ്രാവശ്യവും അതിനുവേണ്ടിച്ചെയ്ത പരിശ്രമം പരാജയപ്പെടുകയാണുണ്ടായതു്. സ്വന്തം പേരെഴുതി ഒപ്പിടുന്നതിനുപോലും ദേവിക്കു സാദ്ധ്യമായിരുന്നില്ല. ശൈശവം ദരിദ്രകുടുംബത്തിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടേണ്ടിവന്നതു ദേവിയെ സം

ബന്ധിച്ചിടത്തോളം ഒരു അനുഗ്രഹമായിരുന്നു. സമസ്യഷ്ടങ്ങളോടുള്ള അനുകമ്പ നല്ലതുപോലെ വികസിക്കുവാനുള്ള അവസരം ധാരാളം ലഭിച്ചു. സേവനസന്നദ്ധത, സഹാനുഭൂതി, സമചിത്തത മുതലായ ഗുണങ്ങളെല്ലാം ബാല്യംമുതല്ക്കുതന്നെ ദേവിയിൽ വികസിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. രാമചന്ദ്രമുഖർജിക്കു ചെലവിനു വേണ്ടതു നെല്ലു കിട്ടാഞ്ഞതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം കുറച്ചു പരുത്തിയും കൃഷിചെയ്തിരുന്നു. ശാരദയെ ചെറിയ കുട്ടിയായിരിക്കുമ്പോഴത്തന്നെ അമ്മയായ ശ്യാമസുന്ദരീദേവി ഈ പാടങ്ങളിലേയ്ക്കു് എടുത്തുകൊണ്ടുപോകുക പതിവായിരുന്നു. കുറച്ചു പ്രായമായപ്പോൾ ശാരദ ഗൃഹകൃത്യങ്ങളിൽ അമ്മയെ സഹായിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. തന്റെ ഇളയ സഹോദരങ്ങളെ 'ആമോദർ' നദിയിൽ കൊണ്ടുപോയി കുളിപ്പിച്ചുകൊണ്ടുവരുന്നതും അവക്കു് ആഹാരംനല്കുന്നതുമെല്ലാം ശാരദയായിരുന്നു. അമ്മയ്ക്കു തീരെ സൌകര്യമില്ലാത്തപ്പോൾ പാചകവേലയിലും ശാരദ സഹായിച്ചുവന്നു. വലിയ പാത്രങ്ങൾ അടുപ്പിൽനിന്നും ഇറക്കേണ്ടിവരുമ്പോൾ സഹായത്തിനായി ശാരദയുടെ അച്ഛനും വന്നെത്തും. ജോലി ചെയ്യുവാൻ ശാരദ പ്രദർശിപ്പിച്ചിരുന്ന പാടവവും, വിവേകവും, ചുറുചുക്കും എല്ലാം ഗ്രാമവാസികളെ അത്ഭുതപരതന്ത്രരാക്കി.

കുറച്ചുംകൂടി പ്രായമായപ്പോൾ ശാരദ അച്ഛനേയും സഹായിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. വയലിൽ പണിയെടുത്തിരുന്നവർക്കുള്ള ഉച്ചഭക്ഷണം ദേവിതന്നെ തലയിൽ ചുമന്നുകൊണ്ടുപോകും. കുറെക്കെട്ടുകളും തലയിൽ ചുമന്നു് ഒരു സ്ഥലത്തുനിന്നും മറ്റു സ്ഥലത്തേയ്ക്കു് എത്തിക്കും. കഴുത്തുവരെ വെള്ളത്തിൽ ഇറങ്ങിനിന്നിട്ടു് കന്നുകാലികൾക്കുവേണ്ട പുല്ലു് അരിയും. രാമചന്ദ്രമുഖർജിക്കു തന്റെ പുത്രിപ്രാണനിലും പ്രാണനായിരുന്നു. സാക്ഷാൽ ലക്ഷ്മീദേവിതന്നെയാണു് തന്റെ ഗൃഹത്തിൽ അവതരിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിശ്വാസം.

1864–ൽ ജയരാമവാടിയിൽ കഠിനമായ ഒരു ക്ഷാമം നേരിട്ടു. ശാരദയ്ക്കന്നു വയസ്സു പത്തു്. മുഖർജികുടുംബത്തിന്റെ ഔദാര്യശീലവും ദേവിയുടെ കാരുണ്യവും എത്രമാത്രമായിരുന്നുവെന്നു് ഈ സന്ദർഭം വെളിപ്പെടുത്തി. രാമചന്ദ്രമുഖർജിക്കു് ആ കൊല്ലം ധാരാളം ധാന്യം കൈവശമുണ്ടായിരുന്നു. സ്വകുടുംബത്തിന്റെ ഭാവിയെപ്പറ്റിപ്പോലും ചിന്തിക്കാതെ അദ്ദേഹം അതു ക്ഷാമബാധിതർക്കുവേണ്ടി ചെലവാക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ആ സംഭവത്തെപ്പറ്റി ദേവി തന്നെ ഇങ്ങനെ പറയുന്നു: ''ഒരിക്കൽ ജയരാമവാടിയിൽ കഠിനമായ ക്ഷാമം നേരിട്ടു. ഞങ്ങളുടെ ഗൃഹത്തിൽ കണക്കില്ലാതെ ജനങ്ങൾ ആഹാരത്തിനായി വന്നുകയറുവാൻ തുടങ്ങി. വീട്ടിൽ മുൻകൊല്ലത്തെ ധാന്യം കുറച്ചു് അവശേഷിച്ചിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അച്ഛൻ കിച്ചുഡി* തയ്യാറാക്കിവെയ്ക്കും. അനവധി പാത്രങ്ങളിലായി ആ കിച്ചുഡി വിളമ്പിവെയ്ക്കും. വീട്ടിലെ അംഗങ്ങൾക്കും അതുമാത്രമായിരുന്നു ആഹാരം. പട്ടിണിപ്പാവങ്ങൾക്കും ആഹാരം അതുതന്നെ. എന്നാൽ, 'എന്റെ ശാരദയ്ക്കു കഴിക്കുവാൻ കുറച്ചു നല്ല ചോറുണ്ടാക്കിക്കൊടുക്കണേ, അവൾ അതു കഴിച്ചോട്ടെ' എന്നു് അച്ഛൻ പറയാറുണ്ടു്. ചില സമയത്തു് അവിടെ തയ്യാറാക്കിയ ആഹാരം മതിയാവാത്തവിധം ആളുകൾ കയറിവരും. അപ്പോൾ വീണ്ടും പാത്രം അടുപ്പത്തുവെച്ചു കിച്ചുഡി ഉണ്ടാക്കും. അതു തയ്യാറായിക്കഴിഞ്ഞാൽ വലിയ മൺപാത്രത്തിലേയ്ക്കു പകർന്നിട്ടു് ഞാൻ വിശറികൊണ്ടു വീശി തണുപ്പിക്കും. വിശന്നുപൊരിയുന്ന ആളുകൾ അതിനുവേണ്ടി കാത്തിരിക്കുന്നുണ്ടാവും. ഒരു ദിവസം താണജാതിയിൽപെട്ട ഒരു പെൺകുട്ടി അവിടെ കയറിവന്നു. ഒരു ഭ്രാന്തത്തിയെപ്പോലെ ഇരുന്ന അവളുടെ കണ്ണുകൾ ചോരപോലെ ചുമന്നും മുടി പാറിപ്പറന്നും ഇരുന്നു. കുന്നുകാലി

* കിച്ചുഡി = അരിയും പരിപ്പും കായ്കറികളും ഒന്നിച്ചുചേർത്തുണ്ടാക്കിയ ഒരുതരം ചോറു്.

കാംക്കു് ഒരു തൊട്ടിയിൽ തവിട്ടു കുതിർത്തു വെച്ചിരിക്കുന്നതു കണ്ടു് അവൾ അതെടുത്തു തിന്നാൻ തുടങ്ങി. 'അകത്തു കിച്ചുഡി ഉണ്ടാക്കിയതിരിക്കുന്നു, പോയി അതെടുത്തു കഴിക്കരുതേ?' എന്നു ഞങ്ങൾ പറഞ്ഞിട്ടും അതുവരെ കാത്തിരിക്കാനുള്ള ക്ഷമ അവൾക്കുണ്ടായില്ല. വിശക്കുന്ന വയറിന്റെ പൊരിച്ചിൽ പൊറുക്കുക എളുപ്പമാണോ?''

ഈ സംഭവങ്ങളിൽ പിൽക്കാലത്തു് ദേവിയിൽ വർദ്ധിച്ചുകണ്ട ആ മാതൃഭാവത്തിന്റെ പ്രാരംഭം നമുക്കു കാണാൻ കഴിയും. ശൈശവത്തിൽ വിദ്യാഭ്യാസം ലഭിക്കത്തക്ക ഒരു പരിതസ്ഥിതി ശാരദയ്ക്കില്ലായിരുന്നു എന്നു നാം ധരിക്കരുതു്. ഈ കാലമത്രയും ദേവിയുടെ സ്വഭാവം പലേതരത്തിലും രൂപംകൊണ്ടു വരികയായിരുന്നു. ഭാരതീയരുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ സംസ്കാരവും അക്ഷരാഭ്യാസവും രണ്ടും രണ്ടതന്നെയായിരുന്നു. സംസ്കാരം എന്നു പറയുന്നതും അക്ഷരം അഭ്യസിക്കുന്ന വിദ്യയും ഒന്നായിരുന്നില്ല. മനസ്സിനേയും ബുദ്ധിയേയും സംസ്കരിച്ചു് ജനതയുടെ ഉന്നതങ്ങളായ ആദർശസമ്പത്തുകളെ നിശ്ശബ്ദമായി തങ്ങളുടേതാക്കിത്തീർക്കുന്ന ഒരു പദ്ധതി ഭാരതീയർക്കു സുപരിചിതമായിരുന്നു. കൂട്ടുകുടുംബത്തിലെ ആദ്ധ്യാത്മികമായ അന്തരീക്ഷം, ബാലികമാരുടെ സ്വാതന്ത്ര്യരഹിതമായ സേവനസന്നദ്ധത, ക്ഷേത്രങ്ങളിലെ ഉത്സവങ്ങൾ, കഥാപ്രവചനങ്ങൾ, പുരാണപാരായണം, ഗ്രാമീണനാടകങ്ങൾ തുടങ്ങിയ പരിപാടികൾ അക്ഷരാഭ്യാസമില്ലാത്തവർക്കുകൂടി സാംസ്കാരികമായ ഒരുണർവ്വുണ്ടാക്കുവാൻ പര്യാപ്തങ്ങളായിരുന്നു. മാതൃദേവിയുടെ ശൈശവം ഇപ്രകാരമുള്ള ഒരു അന്തരീക്ഷത്തിലാണു കഴിഞ്ഞുകൂടിയതു്. മതപരങ്ങളായ പരിപാടികൾ ഉത്സവങ്ങൾ, യാത്രകളികൾ മുതലായവ ജയരാമവാടിയിലും ചുറ്റുമുള്ള ഗ്രാമങ്ങളിലും നടക്കാറുണ്ടു്. ദേവി അവയിൽ പലതിലും പങ്കുകൊണ്ടിരുന്നു. ദേവിയുടെ സ്വഭാവരൂപീകരണത്തിൽ ഇവയ്ക്കു ഗണ്യമായ ഒരു പങ്കുണ്ടു്. അക്കാലത്തു

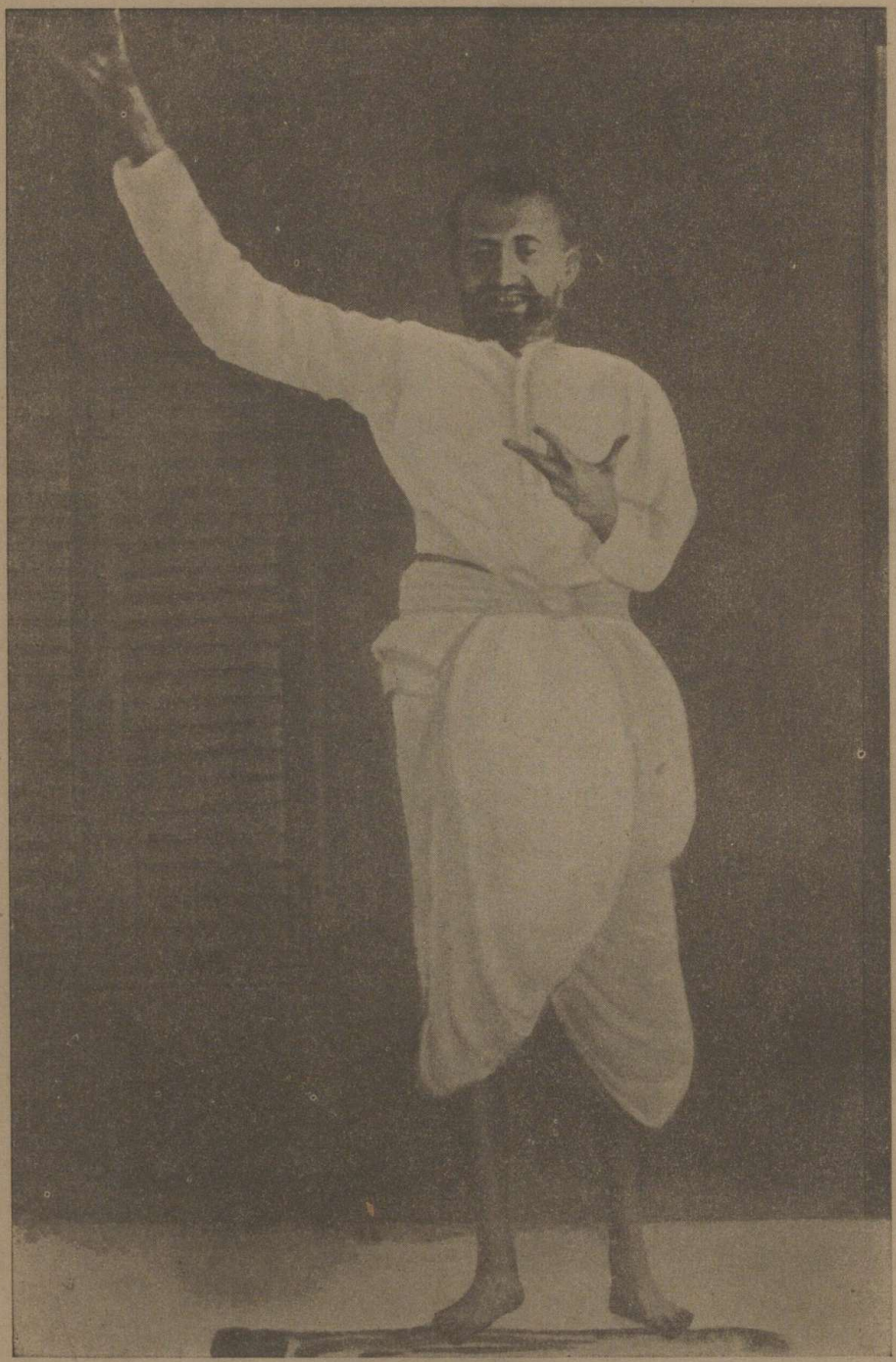

ഏവംവ്രതഃ സ്വപ്രിയനാമകീർത്ത്യാ ജാതാനുരാഗോ ദ്രുതചിത്ത ഉച്ചൈഃ
ഹസത്യഥോ രോദിതി രൗതി ഗായത്യുന്മാദവന്നൃത്യതി ലോകബാഹ്യഃ.

തന്റെ സ്മൃതിപഥത്തിൽ ഉറച്ചുപോയിട്ടുള്ള ആശയങ്ങളെ ഉദ്ധരിച്ചു്, ദേവി പിൽക്കാലത്തു ശിഷ്യന്മാക്കു് ഉപദേശങ്ങളും നല്കുമ്പോഴും സംസാരിക്കുക പതിവാണു്. നിദ്ധനരായിരുന്നുവെങ്കിലും സംസ്കൃതചിത്തരായിരുന്ന മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ ശ്രദ്ധാപൂർവ്വമായ പരിചരണവും സംരക്ഷണവുംതന്നെ ഒരു വിദ്യാഭ്യാസപദ്ധതിയായിരുന്നു. ദേവികു അവരോടുണ്ടായിരുന്ന ആദരവും സ്നേഹവും അവരുടെ പങ്കിനെ വിളിച്ചുപറയുന്നുണ്ടു്. ഇതിനെല്ലാം ഉപരിയായി അനന്യസുലഭമായ ഒരു സൌഭാഗ്യം ദേവികു കൈവന്നു. ബാല്യത്തിൽത്തന്നെ അസാധാരണവ്യക്തിപ്രഭാവമുള്ള ഒരു മഹാന്റെ സഹധർമ്മിണീപദം അലങ്കരിക്കുവാനുള്ള മഹാഭാഗ്യം ദേവികു ലഭിച്ചു. ആ മഹാനുമായുള്ള സമ്പർക്കമാണു വിദ്യാഭ്യാസത്തിന്റെ ഉദ്ദേശവും പരമലക്ഷ്യവും എന്തായിരിക്കണമെന്നു പഠിക്കുവാനും പഠിപ്പിക്കുവാനും ദേവികു് ഏറ്റവും സഹായകമായിത്തീർന്നതു്.

4. വിവാഹം

കൊച്ചുശാരദ ഗൃഹകൃത്യങ്ങളിൽ മാതാപിതാക്കന്മാരെ സഹായിച്ചുംകൊണ്ടു് ജയരാമവാടിയിൽ സസന്തോഷം വളർന്നുവന്നു. നെല്ലു കുത്തുക, പുണർന്നാൽ പിരിക്കുന്നതിനുള്ള നൂൽ ഉണ്ടാക്കുക, കന്നുകാലികളെ പോറ്റുക, പാചകം ചെയ്യുക എന്നുവേണ്ട ആ ഗൃഹത്തിലെ സകല ജോലികളും വളരെ ശ്രദ്ധയോടും സാമർത്ഥ്യത്തോടുംകൂടി നടത്തുന്ന ശാരദ മഹാലക്ഷ്മിയുടെ അവതാരമാണെന്നു സഹോദരന്മാക്കും അമ്മയ്ക്കും തോന്നിയെങ്കിൽ അതിൽ അത്ഭുതപ്പെടുവാനില്ല. അങ്ങനെ ശാരദ വളർന്നുവരവെ, ഏതു മഹാന്റെ സഹധർമ്മിണീപദം അലങ്കരിക്കുവാനുള്ള മഹാഭാഗ്യമാണോ ആ ബാലികയ്ക്കുണ്ടായിരുന്നതു്, ആ മഹാത്മാവു് ആ ഗ്രാമത്തിൽനിന്നും വളരെ അകലെയല്ലാതെ വേറെ

ഒരു ഭാഗത്തു് ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതത്തിലെ ഒരു വിഷമ ഘട്ടം തരണം ചെയ്യുകയായിരുന്നു.

'ഹുഗ്ലി' ജില്ലയിൽപ്പെട്ട 'കാമാർപുക്കുർ' എന്ന ഗ്രാമത്തിലെ ക്ഷുദിരാമചാറർജിയുടെ തൃതീയപുത്രനായി ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ 1836—ൽ ഭൂജാതനായി. ബാല്യംമുത ല്ലുതന്നെ അദ്ദേഹം ഒരസാധാരണ ഭക്തനും ഈശ്വരാന്വേ ഷകനുമായിരുന്നു. 1855—ൽ അദ്ദേഹം ദക്ഷിണേശ്വരത്തു ള്ള കാളീക്ഷേത്രത്തിലെ ഒരു പൂജാരിയായി നിയമിക്ക പ്പെട്ടു. ക്ഷേത്രത്തിലെ പൂജാദികർമ്മങ്ങളിലേപ്പെട്ടപ്പോഴും സ്വതേ അദ്ദേഹത്തിൽ വിളങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഈശ്വര പ്രേമം ഒന്നുകൂടി ഇരട്ടിച്ചു. ഭക്തി വർദ്ധിച്ചുവർദ്ധിച്ചു് അതു് ഈശ്വരസാക്ഷാത്ക്കാരത്തിനുള്ള വലിയ ഒരു വെമ്പലാ യി പരിണമിച്ചു. 'അമ്മേ, അമ്മേ,' എന്നുള്ള രോദനം കൊണ്ടു സമീപപ്രദേശങ്ങളും മാറ്റൊലിക്കൊണ്ടു. ആനന്ദ സമുദ്രത്തിൽ മഗ്നനായിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിനു് ലോകജീവി തത്തിൽ യാതൊരു താല്പര്യവും ശ്രദ്ധയും ഇല്ലാതെയായി. മുഴുവൻ സമയവും ഈശ്വരധ്യാനത്തിലും കഠിനങ്ങളായ തപശ്ചര്യകളിലും മഗ്നനായി കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ അദ്ദേഹം ആരംഭിച്ചു. പൂജ തുടങ്ങിയാൽ ഒരിക്കലും അവസാനിക്കു കയില്ലെന്നായി. ജഗദംബയെ തന്റെ ഹൃദയത്തിനു തൃപ്തിയാകുന്നതുവരെ പുഷ്പമാല്യങ്ങളും ചാർത്തി അലങ്കരി ക്കും. ആ ദിവ്യവിഗ്രഹം സ്പർശിക്കുന്ന മാത്രയിൽത്തന്നെ അദ്ദേഹം പുളകിതശരീരനാകും. മൃണ്മയിയായ അംബയെ അല്ല അദ്ദേഹം ആ വിഗ്രഹത്തിൽ ദർശിച്ചതു്. ചിന്മയി യെയാണു് അദ്ദേഹമവിടെ കണ്ടതു്. ദീപാരാധന ആരംഭി ച്ചാൽ അതും അവസാനിക്കുകയില്ലെന്നായി; സർവ്വത്ര ജഗദംബയുടെ ദർശനം ലഭിച്ചുതുടങ്ങിയ അദ്ദേഹത്തിനു് ഓരോ ദിവ്യാനുഭൂതികളും ഉണ്ടാവാൻ തുടങ്ങി. ക്ഷേത്ര ത്തിലെ പ്രവൃത്തികളും സമയത്തിനു ചെയ്യു തീർക്കുവാൻ അദ്ദേഹം അശക്തനായി. ക്ഷേത്രാധികാരികളും അദ്ദേഹ

ത്തിന്റെ അവസ്ഥയെ മനസ്സിലാക്കി പൂജാദികളിൽനിന്നും അദ്ദേഹത്തെ വിമുക്തനാക്കി. അതോടുകൂടി യഥേഷ്ടം സാധനകളും നിർവ്വിഘ്നം തുടങ്ങുന്നതിനുള്ള അവസരം ലഭിച്ചു. ആത്മസാക്ഷാത്ക്കാരത്തിനുള്ള തീവ്രമായ പരിശ്രമത്തിൽ അദ്ദേഹം ഏർപ്പെട്ടു. ആഹാരത്തെപ്പറ്റിയുള്ള ചിന്ത ഇല്ലാതെയായി. നിദ്ര അദ്ദേഹത്തെ കൈവെടിഞ്ഞു. രാത്രിയും പകലും കടന്നുപോകുന്നതു് ധ്യാനമഗ്നനായ അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞില്ല. ഇടക്കിടെ, 'അമ്മേ, എനിക്കിന്നും അവിടുത്തെ ദർശനം ലഭിച്ചില്ലല്ലൊ.' എന്നുള്ള ഒരു ദീനരോദനം അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നു് ഉയരുന്നതുമാത്രം കേൾക്കാമായിരുന്നു.

സാധാരണജനങ്ങൾ ഈശ്വരസാക്ഷാത്ക്കാരത്തിനുള്ള ഈ വെമ്പൽ എന്താണെന്നു് അറിയുവാൻ അശക്തരാണു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഈ അസാധാരണ പെരുമാറ്റത്തെ സ്വാഭാവികമായും, ചിത്തഭ്രമത്തിന്റെ ലക്ഷണമായിട്ടുതന്നെ അവർ വ്യാഖ്യാനിച്ചു. ഈ അവാസ്തവപ്രചരണം പരന്നുപരന്നു് കാമാർപുക്കുറിൽ താമസിച്ചിരുന്ന ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ അമ്മയായ ചന്ദ്രമണീദേവിയുടേയും, ജ്യേഷ്ഠൻ രാമകുമാരന്റെയും കാതുകളിൽ എത്തി. തന്റെ പുത്രനു ഭ്രാന്താണെന്നും, നഗ്നനായി നടക്കുന്നു എന്നും ക്ഷേത്രത്തിലെ പൂജാദികളിൽ ശ്രദ്ധിക്കുന്നില്ല എന്നും മറ്റുമുള്ള വാർത്ത ആ മാതാവിന്റെ ഹൃദയത്തെ പിളർന്നു. തങ്ങളുടെ കുലദൈവമായ രഘുവീരനെ വിളിച്ചു് അവർ ഹൃദയം പൊട്ടുമാറുകരഞ്ഞു പ്രാർത്ഥിച്ചു. ഒടുവിൽ 1855—ാമാണ്ടിൽ രാമേശ്വരൻ തന്റെ സഹോദരനെ സ്വന്തം ഗ്രാമത്തിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വന്നു. പക്ഷെ, അദ്ദേഹം ലോകകാര്യങ്ങളിൽ വിമുഖനായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. തന്റെ ചുറ്റുപാടും നടന്നുകൊണ്ടിരുന്ന യാതൊരു സംഭവങ്ങളിലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശ്രദ്ധ പതിഞ്ഞിരുന്നില്ല. അവ്യക്തമായ ഏതോ ഒരു വസ്തുവിനെ അവിശ്രമമായി അന്വേഷിച്ചു നടക്കുന്നതുപോ

ലെയാണു കാണികൾക്കു തോന്നിയതു്. ആ സമയത്തു് 'അമ്മേ', എന്നുള്ള ഒരു ദീനരോദനം അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ഠത്തിൽ നിന്നും ഉയരുന്നതും കേൾക്കാം. അയൽവക്കക്കാർ ഇതു് എന്തോ ഭ്രതാവേശമാണെന്നു വിധികല്പിച്ചു. അതിനു പ്രതിവിധിയായി ചില മന്ത്രവാദം ചെയ്യുനോക്കി. പക്ഷേ അതുകൊണ്ടു രോഗത്തിനു് ഒരു ശമനവും ഉണ്ടായില്ല. ശാരീരികമായോ മാനസികമായോ ഒരു രോഗലക്ഷണവും അദ്ദേഹത്തിനുള്ളതായി കാണപ്പെട്ടുമില്ല. അപ്പോൾ ഇതു് എന്തോ ഒരു ദേവതാവേശമാണെന്നായി മറ്റു ചിലർ. അതു ചിത്തഭ്രമമല്ല എന്നറിഞ്ഞപ്പോൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ അമ്മയ്ക്കു് വളരെ സമാധാനമായി.

ഈ സമയത്തു് അദ്ദേഹത്തിനു് അടിക്കടി ജഗദംബയുടെ ദർശനം ലഭിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. അതോടുകൂടി അദ്ദേഹത്തിനു മരുന്നും മന്ത്രവും കൂടാതെതന്നെ ഒരു ശാന്തി ലഭിച്ചതുപോലെ തോന്നി. വിരഹത്താൽ അനുഭവിച്ചിരുന്ന മർമ്മഭേദിയായ വ്യാകുലത അദ്ദേഹത്തെ വിട്ടുമാറി. പ്രശാന്തമായ സമുദ്രംപോലെ അദ്ദേഹം ശാന്തനായി കാണപ്പെട്ടു. ബാലസഹജമായ സന്തോഷവും സൌഹൃദവും വീണ്ടും അദ്ദേഹത്തിൽ കണ്ടുതുടങ്ങി. ജഗന്മാതാവിന്റെ ദർശനം കൂടെക്കൂടെ ലഭിച്ചതുകൊണ്ടു ഹൃദയം ആഹ്ലാദംകൊണ്ടു നിറഞ്ഞൊഴുകുകയായിരുന്നു. എന്നാൽ ലോകകാര്യങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തിനു് യാതൊരു ശ്രദ്ധയും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല, എന്നുമാത്രമല്ല, പഴയതുപോലെ വിജനപ്രദേശത്തു പോയിരുന്നുകൊണ്ടുള്ള ജപവും ധ്യാനവും എല്ലാം തുടരുകയും ചെയ്തു. ഇതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബാല്യകാലത്തെ സ്വഭാവമായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ആരും അതു കാര്യമായി എടുത്തതുമില്ല.

ചന്ദ്രമണീദേവിയ്ക്കും രാമേശ്വരനും കുറച്ചു ആശ്വാസമായി. എന്നാൽ ഈ ശാന്തത തുടരെ നീണ്ടുനില്ക്കുവാൻ എന്തുപായം എന്നായി പിന്നത്തെ ആലോചന. പലരുമായി ആലോചിച്ചതിനുശേഷം ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ വിവാ

ഹശൃംഖലകൊണ്ട ബന്ധിക്കുന്നതാണ് ഇതിനു സമ്പൂർണ്ണമായ ഒരു പരിഹാരം എന്നവർ നിശ്ചയിച്ചു. സ്നേഹഭാജനമായ ഒരു പത്നിയും, കുടുംബത്തിലെ ചുമതലകളും മനസ്സിനെ സംസാരത്തോട് കൂടുതൽ ബന്ധിക്കുമെന്നും അങ്ങനെ ലോകജീവിതത്തിലേയ്ക്ക് അദ്ദേഹം വീണ്ടും ആകഷ്ടിക്കപ്പെട്ടേയ്ക്കുമെന്നും അവർ ഊഹിച്ചു.

പിന്നീട് അവരുടെ ശ്രമം അനുരൂപയായ ഒരു വധുവിനെ കണ്ടുപിടിക്കുവാനായിരുന്നു. ദരിദ്രകുടുംബക്കാരായതുകൊണ്ട കന്യാശുല്കം കൊടുക്കാനുള്ള തൃാണി അവക്കില്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ട് ഒരു വധുവിനെ അത്ര എളുപ്പത്തിൽ ലഭിക്കുക സാദ്ധ്യമായിരുന്നില്ല. വിവാഹാലോചന അറിഞ്ഞുപോയാൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ വിരോധം പ്രകടിപ്പിച്ചാലോ എന്നുള്ള ഭയംകൊണ്ട ചന്ദ്രാദേവി ഈ ശ്രമങ്ങളൊന്നും അദ്ദേഹത്തെ അറിയിച്ചുമില്ല. പക്ഷേ, എങ്ങനെയോ ഈ വാത്ത അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചെവികളിലും എത്തി. അത്ഭുതമെന്നേ പറയേണ്ട, അദ്ദേഹം വിവാഹത്തിനു് ഉടനടിതന്നെ അനുമതി നല്കി. എന്നുമാത്രമല്ല, വധുവിനെ ലഭിക്കുവാനുള്ള പരിശ്രമത്തിൽ അമ്മയും ജ്യേഷ്ഠനും പരാജയം അടഞ്ഞിരിക്കയാണെന്നും മനസ്സിലാക്കി. ഒരു ദിവസം ഒരദൃശ്യശക്തിയുടെ പ്രേരണകൊണ്ടെന്നപോലെ അവരോട് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: ''അവിടേയും ഇവിടേയും വധുവിനെ അന്വേഷിക്കുന്നതു വെറുതെയാണ്. ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു പോവുക. അവിടെ രാമചന്ദ്രമുഖർജിയുടെ ഗൃഹത്തിൽ എനിക്കായി സങ്കല്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന വധുവുണ്ട്.''

ഈ വാക്കുകൾ അവർ പൂർണ്ണമായി വിശ്വസിച്ചില്ല. എങ്കിലും ഉടനെ രാമചന്ദ്രമുഖർജിയുടെ ഗൃഹത്തിൽ പോയി അന്വേഷിക്കുകതന്നെ ചെയ്തു. രാമചന്ദ്രമുഖർജിക്കു് പുത്രിയായ ശാരദയെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു വിവാഹംചെയ്തുകൊടുക്കുന്നതിനു പൂർണ്ണമായ സമ്മതമായിരുന്നു. പക്ഷേ, വധു

അഞ്ചു വയസ്സുമാത്രം തികഞ്ഞ ഒരു ബാലികയും ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഇരുപത്തിമൂന്നു വയസ്സു തികഞ്ഞ ഒരു യുവാവും. വരപക്ഷക്കാർക്കു് ഈ ബന്ധം അത്ര സ്വീകാര്യമായി തോന്നിയില്ല. വേറെ ഒരു വധുവിനെ ലഭിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ലായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഈ ബന്ധംതന്നെ ഉറപ്പിക്കേണ്ടതായിവന്നു. 1859—ാമാണ്ടു മെയ്മാസത്തിൽ വധൂഗൃഹത്തിൽവെച്ചു് ഒരു ശുഭമുഹൂർത്തത്തിൽ ശാരദാരാമകൃഷ്ണന്മാരുടെ വിവാഹം ആഘോഷിക്കപ്പെട്ടു. കന്യാശുല്ക്കമായി മുന്നൂറു രൂപ രാമചന്ദ്രമുഖർജിക്കു രാമേശ്വരചാറർജി നല്കി. ജയരാമവാടിയിൽനിന്നും നാലു മൈൽ അകലേയുള്ള കാമാർപുക്കുറിലേയ്ക്കു വിവാഹത്തിനു ശേഷം വധുവിനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരികയും ചെയ്തു.

ഒരു ദരിദ്രകുടുംബത്തിൽ നടന്ന അനാഭോടമായ വിവാഹം! ഇതു് ഒരു വെറും സാധാരണ സംഭവമായിരുന്നു. എന്നാൽ ലോകചരിത്രത്തിൽ ഒരു നൂതനാദ്ധ്യായം സൃഷ്ടിക്കുവാൻ പര്യാപ്തമായതാണു് ഈ വിവാഹമെന്നു് അന്നു് ആരും സംശയിച്ചിരുന്നില്ല. ഈ വിവാഹത്തിനു മുൻപായി നടന്ന ഒരു സംഭവത്തിൽനിന്നും ഇതു് ഒരു യാദൃച്ഛികസംഭവമല്ലെന്നും നിയതിയുടെ സുശക്തഹസ്തങ്ങൾ അതിന്റെ പുറകിലുണ്ടായിരുന്നുവെന്നും നമുക്കു മനസ്സിലാക്കാം.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ പിതൃസോദരീപുത്രനായ ഹൃദയരാമൻ അടുത്തുതന്നെയുള്ള 'സിഹോർ' എന്ന ഗ്രാമത്തിലാണു് താമസിച്ചിരുന്നതു്. ശാരദയുടെ ചില അമ്മാമന്മാരും അവിടെ താമസിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ആ ഗ്രാമത്തിലെ ശാന്തിനാഥശിവന്റെ ക്ഷേത്രം വളരെ കീർത്തികേട്ടതായിരുന്നു. അവിടത്തെ കൊല്ലംതോറുമുള്ള ഉത്സവങ്ങൾ അനേകം ജനങ്ങളെ ആകഷ്ടിയ്ക്കാറുണ്ടു്. അവിടെ ഇടക്കിടെയുണ്ടാകാറുള്ള കീർത്തനസംഘത്തിലും യാത്രകളികളിലും ഒക്കെ പങ്കുകൊള്ളുവാൻ ശാരദയുടെ അമ്മയും

പോവുക പതിവായിരുന്നു. അങ്ങനെ ഒരു പ്രാവശ്യം ശാരദയേയുംകൊണ്ടു് — അന്നു ശാരദ ഒരു പിഞ്ചുപൈതൽ മാത്രമായിരുന്നു -- അമ്മ ഒരു ഭജനയിൽ പങ്കുകൊള്ളുവാനായി സിഹോറിലേയ്ക്കു പോയി. കളിയൊക്കെ കഴിഞ്ഞപ്പോഴും ഒരു സ്ത്രീ നേരമ്പോക്കായി കൊച്ചുശാരദയോടു ചോദിച്ചു: ''ഇവിടെ ഈ കൂടിയിരിക്കുന്ന ആളുകളിൽനിന്നു് ആരെയാണു് നീ വിവാഹം കഴിക്കുവാൻ ഇഷ്ടപ്പെടുക?'' സംശയലേശം കൂടാതെ ആ ഇളംപൈതൽ തന്റെ പിഞ്ചുകൈയും രണ്ടും നീട്ടി, ഭാവമഗ്നനായി തന്റെ മുമ്പിൽ സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്ന ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുവത്രെ! വിവാഹത്തിന്റെ മർമ്മം എന്താണെന്നുണ്ടോ ആ പൈതൽ അറിഞ്ഞു! എന്നാൽ നിയതിയുടെ ഗതി ആ വാക്കുകളെ യഥാർത്ഥമാക്കുകതന്നെ ചെയ്തു. ഇതേപോലെതന്നെയാണു് ഏതോ ഒരു അദൃശ്യശക്തിയാൽ പ്രേരിതനായ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ തന്റെ ഭാവിപത്നിയെപ്പറ്റി പ്രവചനം ചെയ്യുന്നതും. ഇതു രണ്ടുംകൂടി ഘടിപ്പിച്ചു നോക്കുമ്പോഴും ഈ വിവാഹത്തിന്റെ പിന്നിൽ വിധിയുടെ പ്രബലമായ ഹസ്തങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നുള്ളതു തീച്ചയാണു്.

ഈ വിവാഹം നടന്ന സമയം ശാരദയ്ക്കു ആറാമത്തെ വയസ്സും ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു ഇരുപത്തിനാലാമത്തെ വയസ്സും നടപ്പായിരുന്നു. വിവാഹത്തെക്കുറിച്ചു ദേവിയുടെ സ്മരണ ഇതാണു്: ''എന്റെ വിവാഹം നടന്നതു് ഈന്തപ്പഴം പഴുക്കുന്ന കാലത്താണു്. ഏതു മാസത്തിലാണു് അതു നടന്നതു് എന്നു് എനിക്കു നല്ല ഓർമ്മയില്ല. വിവാഹത്തിനുശേഷം പത്തു ദിവസത്തിനുള്ളിൽ ഞാൻ കാമാർപുക്കുറിൽ പോയി. അവിടെ പഴങ്ങൾ പറിച്ചുതിന്നു. അവിടുത്തെ സെമിന്ദാരായ ധർമ്മദാസലാഹാ എന്നെക്കണ്ടപ്പോൾ, ''ഇതാണോ നവവധു?'' എന്നു ചോദിക്കുകയുണ്ടായി. എന്റെ അമ്മാമൻ കൈകളിൽ എടുത്താണു്

എന്നെ കാമാർപുക്കുറിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയതു്. ഞാൻ അതു ചെറിയ കുട്ടിയായിരുന്നു.''

ഹിന്ദുക്കളുടെ വിവാഹസമ്പ്രദായത്തെക്കുറിച്ചു് ഇവിടെ ഒന്നു പരാമർശിക്കുന്നതു് അസ്ഥാനത്തായിരിക്കുകയില്ല. ആറു വയസ്സുമാത്രം പ്രായമുള്ള ഒരു ബാലിക ഇരുപത്തിമൂന്നു വയസ്സു തികഞ്ഞ ഒരു യുവാവിനെ വിവാഹം കഴിക്കുക ഒരു വിചിത്രമായ സംഗതിയാണെന്നു്, പ്രഥമ ദൃഷ്ടിയിൽതന്നെ, പ്രത്യേകിച്ചു പാശ്ചാത്യരുടെ ദൃഷ്ടിയിൽകൂടി നോക്കുമ്പോഴും, തോന്നിയേക്കാം.

ഭാരതത്തിലെ ബാലികമാർ വിവാഹത്തിനുതന്നെയായിട്ടാണു ജന്മമെടുക്കുന്നതു് എന്നു പറഞ്ഞാൽ അതിൽ ഒട്ടും അതിശയോക്തിയില്ല. ഹിന്ദുസമുദായത്തെക്കുറിച്ചു ഇന്നും ഇതു് ഏറെക്കുറെ ശരിയുമാണു്. ഒരു പെൺകുട്ടി ജനിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ ആ കുട്ടി പരിണീതയാകുന്നതുവരെ അവൾ മാതാപിതാക്കന്മാർക്കു് ഒരു ഭാരമാണു്. ആ ചുമതല തീർത്തുവെയ്ക്കുന്നതിന്നായി പിഞ്ചുബാലികമാരെപ്പോലും വിവാഹം ചെയ്തുകൊടുക്കുവാൻ മാതാപിതാക്കൾ ബദ്ധപ്പെട്ടിരുന്നു. ഈ ഒരു മനോഭാവം വളരുകയും അതോടുകൂടി മതപരമായ ചില നിബന്ധനകൾ വരുകയും ചെയ്തപ്പോൾ ശൈശവവിവാഹം ഹിന്ദുക്കളുടെ ഇടയിൽ നടപ്പിലായി.

അതിപുരാതനകാലങ്ങളിൽ ഹിന്ദുക്കളുടെ ഇടയിൽ, തുല്യരീതിയിൽതന്നെയുള്ള വിദ്യാഭ്യാസമാണു് ആൺകുട്ടികൾക്കും പെൺകുട്ടികൾക്കും നല്കിവന്നിരുന്നതു്. പില്ലാലങ്ങളിലാണു സ്ത്രീവാകുന്നതിനു മുമ്പായിതന്നെ പെൺകുട്ടികൾ പരിണീതരായിത്തീരണമെന്ന സമ്പ്രദായം നടപ്പിലായതു്. എന്നാൽ വേദങ്ങളിലെ പ്രാർത്ഥനകളിലും വിവാഹച്ചടങ്ങുകളിലും മന്ത്രങ്ങളിലും നിന്നു കാണുന്നതു് വിവാഹം വിദ്യാഭ്യാസത്തിനു വിഘാതമായിരുന്നില്ല എന്നാണു്. വരനും വധുവും പൂർണ്ണമായ വളർച്ചയെ പ്രാപിച്ചതിനുശേഷമേ അവർ ദാമ്പത്യജീവിതത്തിലേയ്ക്കു പ്രവേശിച്ചിരുന്നുള്ളൂ. ഇതിനൊരു ഗുണമുണ്ടു്, വധൂവരന്മാർ കാലേകൂട്ടി തമ്മിലിണങ്ങുന്നു. ഇതു ജീവി

തത്തെ സുകരവും സുന്ദരവുമാക്കുവാൻ പര്യാപ്തമാകുന്നു. പക്ഷെ, കാലക്രമത്തിൽ ഈ ആചാരം ദുഷിച്ചു് മിക്കവാറും സ്ത്രീവിദ്യാഭ്യാസത്തിനു് ഒരു പ്രതിബന്ധമാവുകയാണു ചെയ്തതു്. ബാലികമാക്കു് ഇളംപ്രായത്തിൽതന്നെ മാതൃത്വത്തിന്റെ ഭാരം ഏറ്റെടുക്കേണ്ടതായി വരുന്നു. അങ്ങനെ അവരുടെ ആരോഗ്യം നശിക്കുവാൻകൂടി ഇടയാവുകയാണു് ചെയ്യുവരുന്നതു്.

എന്നാൽ ശ്രീ ശാരദാദേവിയുടെ ജീവിതം ഈ ആചാരത്തിന്റെ നല്ല വശങ്ങളെ നമുക്കു കാണിച്ചുതരുന്നു. കേവലം അഞ്ചു വയസ്സു് പ്രായമുള്ള ബാലിക ഇരുപത്തിമൂന്നു വയസ്സുള്ള ഒരു യുവാവിനെ വിവാഹം കഴിക്കുന്നു. ആ യുവാവോ, മികച്ച ഒരു തപസ്വിയും ആദ്ധ്യാത്മികാചാര്യനും! വധുവോ, മഹത്തായ ആദർശങ്ങളെ സ്വീകരിക്കുവാനും സ്വകീയമാക്കുവാനും കെല്പുള്ള ഒരു യോഗ്യപാത്രവും! അതിന്റെ ഫലമോ, ആ ദമ്പതികളുടെ ജീവിതത്തിൽ ദാമ്പത്യത്തിന്റെ ഒരു നവീനാദർശം നാം കാണുന്നു. ദേഹസംബന്ധിയായ യാതൊരു ആകർഷണത്തിനും ഈ വിവാഹത്തിൽ സ്ഥാനമില്ല. രണ്ടു പവിത്രാത്മാക്കളുടെ ഒരു സമ്മേളനം ആയിരുന്നു അതു്. അവരുടെ ഹൃദയവേദികളിൽ ഉത്ഭവിച്ച ആദ്ധ്യാത്മികാഗ്നിയിൽ മനുഷ്യന്റെ ദൈഹികങ്ങളായ എല്ലാ വികാരങ്ങളും ദഹിച്ചുപോയി. ഇവിടെ ഭർത്താവു് ഒരു അദ്ധ്യാത്മഗുരുവിന്റെ സ്ഥാനമാണു സ്വീകരിക്കുന്നതു്. ദിവ്യങ്ങളായ തന്റെ ജീവിതാനുഭൂതികളെ തന്റെ പത്നിയിലേയ്ക്കു പകരുന്നു. തത്ഫലമായി, പത്നി ആജീവനാന്തം ഒരു ഉത്തമശിഷ്യയായി ഭർത്തൃശുശ്രൂഷണം മാത്രം ജീവിതത്തിന്റെ പരമോദ്ദേശമായി സ്വീകരിച്ചു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആദർശങ്ങളെ സ്വായത്തമാക്കുകയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതശേഷം ആ ആദർശത്തെ അനുസരിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

ഇരുഭാഗക്കാരുടേയും ധനസ്ഥിതി മോശമായതുകൊണ്ടു വിവാഹം വളരെ ആഘോഷപൂർവ്വം കഴിക്കുന്നതിനോ

വിലപിടിച്ച സാമാനങ്ങളും പരസ്പരം കൈമാറുന്നതിനോ അവക്കു് കഴിവില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ വധുവിനെ വിവാഹാവസരത്തിൽ അണിയിച്ചൊരുക്കുവാൻ വേണ്ട ആഭരണങ്ങളും ചന്ദ്രാദേവി അവരുടെ അയൽപക്കക്കാരായ ലാഹാകുടുംബക്കാരോടു കടം വാങ്ങിക്കൊണ്ടുപോയിരുന്നു. വിവാഹശേഷം വധുവിനെ തന്റെ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നപ്പോഴും ചന്ദ്രാദേവി ആനന്ദംകൊണ്ടു മതിമറന്നു. പക്ഷെ, ലാഹാകുടുംബക്കാരുടെ ആഭരണങ്ങളാണു് വധുവിനെ അണിയിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നും അവ തിരികെ കൊടുക്കേണ്ടതാണെന്നും ഉള്ള ചിന്ത ആ ഹൃദയത്തെ മഥിച്ചു. ചന്ദ്രാദേവി ഒരു വിഷമസന്ധിയിൽ പെട്ടു. വധുവിന്റെ പിഞ്ചുമുഖം അപ്പോഴേക്കുതന്നെ ചന്ദ്രാദേവിയുടെ ഹൃദയത്തെ കവർന്നുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ആ മനോഹരശരീരത്തിൽനിന്നും ആഭരണങ്ങളും അഴിച്ചുമാറുന്നതിനുള്ള കരളുറപ്പു് അവക്കു തീരെയുണ്ടായിരുന്നില്ല. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ എങ്ങനേയോ ഈ വിഷമം മനസ്സിലാക്കി. ആ ബാലിക ഗാഢനിദ്രയിൽ ലയിച്ചിരുന്ന സമയംനോക്കി അദ്ദേഹം ശരീരത്തിൽനിന്നും ആഭരണങ്ങളും ഓരോന്നായി അഴിച്ചെടുത്തു് അമ്മയെ ഏല്പിച്ചു. ശാരദ ഉറക്കത്തിൽനിന്നു് ഉണർന്നു. ശരീരത്തിലെ ആഭരണങ്ങളും കാണാഞ്ഞപ്പോഴും ആ ബാലിക കരയുവാൻ തുടങ്ങി. ചന്ദ്രാദേവി മകളെ മാറോടണച്ചു് ആശ്ലേഷിച്ചു് സമാശ്വസിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് പറഞ്ഞു, ''മകളെ, നീ കരയരുതു്. ഗദായി* നിനക്കു് ഇതിലും നല്ലതായ ആഭരണങ്ങളും ഉണ്ടാക്കിച്ചുതരും.''

വധുവിനു് ഒരുവിധം ആശ്വാസമായി. പക്ഷെ, ഇളയച്ഛൻ അന്നു് അവിടെയുണ്ടായിരുന്നു. ഈ സംഭവമെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ പെട്ടു. അദ്ദേഹത്തിനു് അതു് ഒരു വലിയ അപമാനമായി തോന്നി. ഉടനെതന്നെ കോ

* ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ കുട്ടിക്കാലത്തു ഗദാധരൻ എന്നതിന്റെ ചുരുക്കമായി 'ഗദായി' എന്നാണ് വിളിച്ചിരുന്നതു്.

പിച്ചു് അദ്ദേഹം ബാലികയെ അവളുടെ പിതൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഈ സംഭവത്തെ അത്ര ഗൌരവപൂർവ്വം വീക്ഷിച്ചില്ല. ''വിവാഹം നടന്നുകഴിഞ്ഞു. ഇനി എന്തുതന്നെ പറഞ്ഞാലും ചെയ്താലും ആ ബന്ധം വിടർത്തുവാൻ ആരു വിചാരിച്ചാലും സാദ്ധ്യമല്ലല്ലൊ'' എന്നാണദ്ദേഹം അഭിപ്രായപ്പെട്ടതു്.

വിവാഹശേഷം കാമാർപുക്കുറിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഒരു കൊല്ലവും എട്ടുമാസവും താമസിച്ചു. 1860 ൽ ശാരദാദേവിക്കു് ഏഴു വയസ്സു പൂർത്തിയായപ്പോൾ കുടുംബാചാരപ്രകാരം ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ശ്വശ്രൂരന്റെ ഭവനത്തിൽ കുറച്ചുദിവസം താമസിച്ചു. ഈ സന്ദർശനത്തെക്കുറിച്ചു ദേവിക്കു് ഒരു നേരിയ സ്മരണ മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. ഈ അവസരത്തിൽ ദേവി സ്വമേധയാതന്നെ ഒരു പാത്രത്തിൽ വെള്ളം കൊണ്ടുവരികയും തന്റെ ഭർത്താവിന്റെ പാദങ്ങളെ കഴുകിത്തുടയ്ക്കുകയും അദ്ദേഹത്തെ വീശുകയും ചെയ്തുവത്രെ. ഇതു കണ്ടുനിന്നവരെല്ലാം ചിരിച്ചുപോയി. ഒരു കൊച്ചുബാലികയിൽനിന്നും പരപ്രേരണ കൂടാതെ ഇപ്രകാരമുള്ള സേവ ആരും പ്രതീക്ഷിക്കയില്ലല്ലൊ. എന്നാൽ, സുകൃതികളായ ചിലരുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ വൈകുണ്ഠത്തിൽ വിഷ്ണുഭഗവാന്റെ പാദസേവ ചെയ്യുന്ന സാക്ഷാൽ ലക്ഷ്മീദേവിതന്നെയാണോ ഇതെന്നു തോന്നിപ്പോയി. ഗുരുദേവന്റെ ഭാഗിനേയനായ ഹൃദയരാമനും ഈ അവസരത്തിൽ അദ്ദേഹത്തോടൊന്നിച്ചു് ജയരാമവാടിയിൽ പോയിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഹൃദയൻ താമരപ്പൂക്കൊംകൊണ്ടു് തന്റെ കൊച്ചമ്മായിയുടെ പാദങ്ങളിൽ പൂജിക്കുകയുണ്ടായി.

അല്പദിവസങ്ങൊംക്കുശേഷം ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ തന്റെ പത്നിയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് കാമാർപുക്കുറിലേയ്ക്കു മടങ്ങി. അവിടെ കുറച്ചുദിവസം താമസിച്ചിട്ടു് അദ്ദേഹം വീണ്ടും ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു യാത്രയായി. ശാരദ തന്റെ പിതൃഗൃഹമായ ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കും പോന്നു.

5. സമാഗമം

ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് എത്തിയ ഉടനെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണ നു വീണ്ടും ഭക്ത്യുന്മാദം ആരംഭിച്ചു. ഈ പ്രാവശ്യം അതു് ആ ദ്യത്തേതിനേക്കാൾ തീവ്രമായിരുന്നുവെന്നുമാത്രം. ശരീ രം മുഴുവനും ചുട്ടുപുകച്ചിൽ, നിദ്രയില്ലായ്മ, ഇവയെല്ലാം പ ഴയതുപോലെ വീണ്ടും തുടങ്ങി. സർവ്വവസ്തുക്കളിലും ജ ഗദംബയെ ദർശിക്കുവാനും തുടങ്ങി. ശരീരത്തെക്കുറിച്ചു യാ തൊരു പ്രജ്ഞയും അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്നില്ല. പിന്നെ, അമ്മയുടേയോ, സഹോദരന്റേയോ, കേവലം ഏഴുവ യസ്സുമാത്രം പ്രായമുള്ള ബാലികയായ പത്നിയുടേയോ ഓ ർമ്മയുണ്ടായില്ലെങ്കിൽ അതിൽ അത്ഭുതപ്പെടുവാനുണ്ടോ? ബാഹ്യലോകത്തെപ്പറ്റി യാതൊരു ബോധവും അദ്ദേഹ ത്തിനില്ലാതെയായി.

ശാരദാദേവി ഈ കാലമത്രയും ജയരാമവാടിയിലു ള്ള പിതൃഗൃഹത്തിലായിരുന്നു. ഓരോ നിമിഷവും ദാരിദ്ര്യ വുമായിട്ടുള്ള ഒരു സംഘട്ടനമായിരുന്ന ദേവിക്കു് അവി ടെ അനുഭവപ്പെട്ടതു്. ഒരു പ്രകാരത്തിൽ ജീവിതം ദുഃഖമ യമായിരുന്നുവെങ്കിലും ഈ അനുഭവം ആ ജീവിതത്തെ യ ഥാർത്ഥത്തിൽ ഉജ്ജ്വലമാക്കുകയാണുണ്ടായതു്. ദാരിദ്ര്യമാ കുന്ന കണ്ണാടിയിൽകൂടിയാണു സംസാരദുഃഖം ദേവിയു ടെ മുമ്പിൽ പ്രതിഫലിപ്പിക്കപ്പെട്ടതു്. അതിന്റെ ഫല മായി ദീനരിലും ദുഃഖിതരിലും അപാരമായ കരുണ, പാ പികളോടും പതിതരോടും അളവറ്റ അനുകമ്പ ഇവ ദേ വിയിൽ വർദ്ധിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. സന്താനഹീനരോടും ധനരഹിതരോടും, ദുഃഖിതരോടും ഉള്ള സഹതാപത്താൽ ദേവിയുടെ ഹൃദയം മഥിക്കപ്പെട്ടു.

ക്രമേണ ഏഴു നീണ്ട വർഷങ്ങൾ കഴിഞ്ഞുപോയി. ശൈശവം തരണം ചെയ്തിരുന്ന ശാരദ ഇപ്പോൾ കിശോ രാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഇത്രയും കാലത്തി

നിടയിൽ ഭർത്താവിന്റെ ദർശനം വീണ്ടുമൊരിക്കൽപോലും ശാരദയ്ക്കു ലഭിച്ചില്ല. ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് ഓരോ സാധനയിൽ മുഴുകി പരമാനന്ദസ്ഥിതിയിൽ ലയിച്ചിരുന്ന അദ്ദേഹം ഇതിനിടയിൽ ഒരിക്കലെങ്കിലും കാമാർപുക്കുറിലേയ്ക്കു വരികയോ ആരെയെങ്കിലുംപറഞ്ഞു അന്വേഷണം നടത്തുകയോ ചെയ്തുമില്ല.

പതിമൂന്നും പതിനാലും വയസ്സു പ്രായമുള്ളപ്പോഴും ശാരദ കാമാർപുക്കുറിൽ വരികയും താമസിക്കുകയും ഉണ്ടായി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ആ കാലത്തു് ദക്ഷിണേശ്വരത്തായിരുന്നു. കാമാർപുക്കുറിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജ്യേഷ്ഠൻ രാമേശ്വരനും കുടുംബവും ഉണ്ടായിരുന്നു. പതിന്നാലാമത്തെ വയസ്സിൽ ഒരു മൂന്നുമാസക്കാലം ശാരദ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനുമൊത്തു് കാമാർപുക്കുറിൽ താമസിക്കുകയുണ്ടായി. പിന്നീടും ഇടയ്ക്കൊക്കെ വരികയും പോവുകയും ചെയ്തുവെങ്കിലും അതു് അത്ര ശരിയായി രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടില്ല. പന്ത്രണ്ടു കൊല്ലത്തെ നിരന്തരസാധനകളുടെ ഫലമായി ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ സിദ്ധികളുടെ പരമാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ബ്രഹ്മാനന്ദാനുഭൂതിയിൽ ആമഗ്നനായ അദ്ദേഹം ആറു മാസക്കാലം ആ ഒരേ ഇരുപ്പിൽ ഇരുന്നുപോയി. പക്ഷെ, കഠോരങ്ങളായ തപശ്ചര്യകൾനിമിത്തം അദ്ദേഹത്തിനു ഭയങ്കരമായ ഉദരരോഗം പിടിപെട്ടു. ക്രമേണ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സു ബോധാതീതമായ അവസ്ഥയെ വിട്ടു. ശരീരബോധം വീണ്ടും ലഭിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ലോകകല്യാണത്തിനായി അവതരിച്ച അദ്ദേഹത്തിനു് ജഗജ്ജനനിയുടെ നിർദ്ദേശത്താൽ മനസ്സിനെ ബാഹ്യലോകത്തിലേയ്ക്കു് പ്രവേശിപ്പിക്കേണ്ടതായിവന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരം അസ്ഥിമാത്രമായി അവശേഷിച്ചു. ചികിത്സയ്ക്കായി അദ്ദേഹത്തെ ഹൃദയൻ കാമാർപുക്കുറിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു. തത്സമയം ദേവിയും അദ്ദേഹത്തെ ശുശ്രൂഷിക്കാൻ കാമാർപുക്കുറിൽ വന്നെത്തി.

ജയരാമവാടിയിൽ ഇതിനിടയ്ക്കു ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെക്കുറിച്ച് പല കിംവദന്തികളും പരന്നിരുന്നു. തന്നെപ്പറ്റി ഇത്രയും കാലം ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഒന്നു സ്മരിക്കുകപോലും ചെയ്തില്ലല്ലോ എന്നോർത്തു ശാരദയുടെ ഹൃദയം കുറച്ചൊന്നു ക്ഷുബ്ധമായിരുന്നു. പക്ഷെ, കാമാർപുക്കുറിൽ എത്തിയ നിമിഷംതന്നെ ദേവിയുടെ ഹൃദയം പ്രശാന്തമായി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹമസൃണവും ദയാപൂർണ്ണവുമായ പെരുമാറ്റം സകല സംശയങ്ങളും ദൂരീകരിച്ചു. അതേ, ഈശ്വരപ്രേമത്തിലും പാവനമായ ആചരണത്തിലും അദ്ദേഹം സാധാരണ ജനങ്ങളിൽനിന്നും ഉയർന്ന ഒരു നിലയിലായിരുന്നു. പക്ഷെ, മറ്റു കാര്യങ്ങളിലെല്ലാംതന്നെ ഒരു സാധാരണ മനുഷ്യനായിരുന്നു. ദേവതുല്യനായി താൻ ആരാധിച്ചുവന്ന പ്രാണനാഥന്റെ ശുശ്രൂഷാഭാരം ദേവിതന്നെ ഏറ്റെടുത്തു. ദയാപൂർവ്വമായ പെരുമാറ്റംകൊണ്ടും സ്നേഹംകൊണ്ടും പത്നിയെ തന്നോടു കൂടുതൽ ആകർഷിക്കുന്നതോടൊപ്പം ആ ജീവിതത്തിന്റെ നാനാവശങ്ങളേയും സമ്പൂർണ്ണമാക്കുവാൻ അദ്ദേഹം സന്നദ്ധനായി.

ഒരു ഭാഗത്തു് ത്യാഗസമുജ്ജ്വലവും ശ്രേഷ്ഠവുമായ ജീവിതം, ഈശ്വരവിഷയമായ ചർച്ചകൾ, ഇടക്കിടെയുള്ള ഭാവാവേശങ്ങൾ—ഇവയെല്ലാം ദേവിയുടെ ഹൃദയത്തിൽ ഗംഭീരമായ ഒരു പരിവർത്തനം സൃഷ്ടിച്ചു. എന്നാൽ അതേ സമയം വേറെ ഒരു വശത്തിൽക്കൂടി ലോകജീവിതത്തിനു് ആവശ്യമായ ചെറിയ ചെറിയ കാര്യങ്ങളെക്കൂടിയും അദ്ദേഹം ദേവിയെ അഭ്യസിപ്പിച്ചു. തന്റെ സ്വത്വസ്വവും ഭർത്താവാണെന്നു സങ്കല്പിച്ചു് ആത്മസമർപ്പണം ചെയ്യാൻ കഴിയുന്ന ഒരു ഹിന്ദുവനിതയ്ക്കു് ആ ഭർത്താവിന്റെ വിശ്വാസവും ബഹുമാനവും ആർജ്ജിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞാൽ പിന്നെ അതിലും ഉപരി കാമ്യമായിട്ടു് എന്തെങ്കിലും ഉണ്ടോ?

ഈ പ്രാവശ്യം ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ കാമാർപുക്കുറിൽ ഏഴുമാസക്കാലം താമസിക്കുകയുണ്ടായി. പ്രായപൂർത്തിയായ

തിനുശേഷമുള്ള അവരുടെ ഈ പ്രഥമസമാഗമം ദേവിയെ സംബന്ധിച്ചു വളരെ ഗൌരവമേറിയതുതന്നെയായിരുന്നു. ഈ സമാഗമത്തിന്റെ ഫലമായി ശാരദയുടെ മനസ്സിലും ജീവിതത്തിലും വിപുലമായ ഒരു പരിവർത്തനവും പൂർണ്ണതയും അനുഭവപ്പെട്ടു. ഹൃദയം ശാന്തമായി. ഗംഭീരമായ ചിന്താശീലം, സ്വാർത്ഥരഹിതമായ ജീവിതം, സേവനസന്നദ്ധത, പരദുഃഖത്തിൽ അലിവു്, ജീവിതത്തിലെ ഏതവസ്ഥയിലും സമചിത്തത പാലിക്കാനുള്ള കഴിവു് ഇവയെല്ലാം ഈ ശിക്ഷണത്തിന്റെ ഫലമായി ശാരദയിൽ വികസിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. എന്നു മാത്രമല്ല, തന്നോടു കാണിച്ച പ്രേമവും മമതയും കണ്ടാൽ അദ്ദേഹം ഒരു സന്ന്യാസിയാണെന്നു് വിശ്വസിക്കുവാൻപോലും അസാദ്ധ്യമാണെന്നു് ദേവിക്കു തോന്നി. ഒരു സന്ന്യാസിക്കു് ഇത്രമാത്രം പ്രേമമോ? മറ്റുള്ളവരുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ അദ്ദേഹം സന്ന്യാസിയായിരിക്കാം. എന്നാൽ തന്നോടുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബന്ധം ഒന്നു വേറെത്തന്നെയാണെന്നു് ദേവി ദൃഢമായി വിശ്വസിച്ചു. ആ അനഘനിമിഷങ്ങളിൽ രണ്ടാത്മാക്കളും പരിപൂർണ്ണമായി ഒന്നുചേർന്നു. തന്റെ സ്മരണയിൽ തങ്ങിനിന്നിരുന്ന ആ ആനന്ദാനുഭൂതിയെപ്പറ്റി ദേവി പിൽക്കാലങ്ങളിൽ ഭക്തശിഷ്യകളോടു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ''ആ കാലമത്രയും എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ ഒരു അമൃതകലശം നിറഞ്ഞൊഴുകുകയായിരുന്നു. ശാന്തവും, നിശ്ചലവും, ദിവ്യവുമായ ആ ആനന്ദംകൊണ്ടു് എന്റെ ഹൃദയം ഓളം വെട്ടിയിരുന്നതു് എങ്ങനെയായിരുന്നുവെന്നതു് മറ്റൊരാളെ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല.''

അപ്പോഴുമുതൽ ദേവിയിലുള്ള ദിവ്യഭാവം വികസിക്കുവാൻ ആരംഭിച്ചു. തന്റെ യഥാർത്ഥഭാവം അതുമുതൽ കൂടുതൽ കൂടുതൽ ദൃശ്യമാകുവാൻ തുടങ്ങി.

ഈ ഏഴുമാസക്കാലത്തെ താമസത്തിനുശേഷം കാനനതരങ്ങളായ സാധനകളിൽ മുഴുകുവാനായി ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ വീണ്ടും ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു പോയി.

6. ദക്ഷിണേശ്വരത്തു്

വീണ്ടും വഷ്ങ്ങൾ നാലു കടന്നുപോയി. ഈ കാല മത്രയും ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുതന്നെയായിരു ന്നു. ജയരാമവാടിയിലെ സ്വജനങ്ങളുടെ സ്നേഹസൌഹൃദ പൂർണ്ണമായ അന്തരീക്ഷത്തിലേയ്ക്കു ശാരദയും മടങ്ങിവന്നിരു ന്നു. ഇപ്പോൾ ശാരദ പൂർണ്ണയൌവനത്തിലേയ്ക്കു കാലൂന്നിയ ഒരു യുവതിയായിക്കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. പതിനെട്ടു വയസ്സു തികഞ്ഞിരുന്ന ദേവിയുടെ ശരീരവും മനസ്സും ഒരുപോലെ വികസിച്ചു. ഗൃഹകൃത്യങ്ങളിൽ ഏർപ്പെട്ടും തന്റെ പ്രാണ നാഥനെപ്പറ്റിയുള്ള മധുരസ്മരണകൾ അയവിറക്കിക്കൊ ണ്ടും ആനന്ദമഗ്നയായി ശാരദ ദിവസങ്ങൾ നയിച്ചുവന്നു. എന്നാൽ സുദീർഘമായ ഈ കാലഘട്ടത്തിൽ തന്റെ ഹൃദ യനാഥൻ തന്നെ ഒരിക്കലെങ്കിലും ഓർമ്മിക്കാത്തതിൽ ആ ഹൃദയം കരയുവാൻ തുടങ്ങി. മനസ്സിനെ നാനാപ്രകാര ത്തിലുള്ള ചിന്തകൾ അലട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. തന്റെ നാഥ നെ സമീപിക്കുവാനും അദ്ദേഹത്തിനു വേണ്ട സേവാശ്രുശ്രൂ ഷകൾ ചെയ്യുവാനും ആ യുവഹൃദയം വെമ്പൽകൊണ്ടു. ''പ്ര ഥമസമാഗമത്തിൽത്തന്നെ ഇത്രമാത്രം ദയ കാണിച്ച അദ്ദേ ഹം എന്നെ മറക്കുകയോ? എന്നാലും എന്തെങ്കിലുംവിവ രം അന്വേഷിക്കുകയോ, എന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോവുകയോ ചെയ്തില്ലല്ലോ. ആ ചരണങ്ങളുടെ ശീതളച്ഛായയിലല്ലാതെ ഈ ജീവനു് എവിടെയാണു ശാന്തി?'' ഇങ്ങനെയെല്ലാം വിരഹാക്രാന്തയായ ദേവി ചിന്തിക്കുവാൻ തുടങ്ങി.

തന്റെ ഉൽക്കണ്ഠയെ പുറത്തുകാണിക്കാതെ ദേവി ഇങ്ങനെ ദിവസങ്ങൾ തള്ളിനീക്കിക്കഴിയുമ്പോൾ മർമ്മഭേ ദകമായ ഒരു വാർത്ത പെട്ടെന്നു് ആ ഗ്രാമവാസികൾക്കിട യിൽ പരന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഒരു മുഴുഭ്രാന്തനായിരിക്കുന്നു. 'ശ്യാമയുടെ ജാമാതാവു്'' ഒരു മുഴുഭ്രാന്തനാണെന്നു പറഞ്ഞു ഗ്രാമവാസികൾ ദേവിയെക്കാണുമ്പോൾ സഹതാപം പ്രക

ടിപ്പിക്കും. പതിനിന്ദ അസഹ്യമായപ്പോൾ അതു കേൾ ക്കാതിരിക്കുവാൻവേണ്ടി ദേവി അയൽപക്കക്കാരുമായി ട്ടുള്ള സഹവാസംതന്നെ കൈവെടിഞ്ഞു.

ക്രമേണ ഈ വാർത്ത പ്രബലമായി. 'ഹരി, ഹ രി' എന്നു ജപിച്ചു് അദ്ദേഹം നഗ്നനായി നടക്കുന്നു, എ ച്ചിൽ തിന്നുന്നു, ഇങ്ങനെ പലതും കേട്ടുതുടങ്ങി. ദേവി യുടെ ഹൃദയത്തിലുണ്ടായിരുന്ന ഗ്രുഢമായ വേദന ആർക്കും മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ഉൽക്കണ്ഠ നിറഞ്ഞ ആ നെഞ്ചകത്തിൽ നൂറു നൂറു ചോദ്യങ്ങൾ നഴഞ്ഞുകയറി. 'ഈ വാർത്ത യഥാർത്ഥമാണെങ്കിൽ തന്റെ കർത്തവ്യം എന്താ ണു്? അദ്ദേഹത്തെ സമീപിക്കുകയും വേണ്ട ശ്രുശ്രൂഷകൾ ചെയ്യുകയുമല്ലേ? പരിശുദ്ധനും സ്നേഹസമ്പൂർണ്ണനുമായ അ ദ്ദേഹത്തിനു് ഇങ്ങനെ ഒരു പരിവർത്തനം ഉണ്ടാവുക സാദ്ധ്യ മാണോ?' ഇങ്ങനെ നിരവധി ചിന്തകൾ ആ ഹൃദയത്തെ മഥിച്ചു. അവസാനം ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു പോകുവാനും, യഥാർത്ഥസ്ഥിതിയെന്താണെന്നറിയുവാനുംതന്നെ ശാരദ തീർച്ചയാക്കി. തന്റെ കർത്തവ്യം എന്താണെന്നു പിന്നീട് നിശ്ചയിക്കാമെന്നും ദേവി ഹൃദയംകൊണ്ടു് ഉറച്ചു.

അചിരേണ ആ അഭിലാഷം സാധിക്കുവാനുള്ള ഒരു സന്ദർഭം ലഭിച്ചു. 1872 മാർച്ചുമാസം 25-ാംനു- 'ഹോ ളിപൂർണ്ണിമ' ചൈതന്യദേവന്റെ ജന്മദിനമായിരുന്നു. അ ന്നു ഗംഗാസ്നാനത്തിന്നായി പലസ്ഥലത്തുനിന്നും ജനങ്ങൾ കല്ക്കട്ടയിൽ വന്നെത്തുക പതിവാണു്. ജയരാമവാടി യിൽനിന്നും പലരും കല്ക്കട്ടയ്ക്കു പോകുന്നുണ്ടായിരുന്നു; ദേ വിയുടെ ബന്ധത്തിൽപ്പെട്ട ചില സ്ത്രീകളും അക്കൂട്ടത്തിൽ പോകുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെകൂടെ കല്ക്കട്ടയ്ക്കു പോകു വാൻ തീർച്ചയാക്കി, ദേവി പിതാവിനോടു് അനുമതി ചോദിച്ചു. പുത്രിയുടെ ഉദ്ദേശം എന്തായിരിക്കുമെന്നു മന സ്സിലാക്കുവാൻ ബുദ്ധിമാനായ ആ പിതാവിനു വിഷമമു ണ്ടായില്ല. മകളെക്കൂട്ടിക്കൊണ്ടു താൻതന്നെ കല്ക്കട്ടയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെടുവാൻ അദ്ദേഹം നിശ്ചയിച്ചു.

ഒരു ശുഭമുഹൂർത്തത്തിൽ ആ സംഘം കല്ക്കട്ടയ്ക്കു യാത്രയായി. താരകേശ്വരത്തുകൂടി കല്ക്കട്ടയിലേയ്ക്കുള്ള യാത്ര അറുപതു മൈൽ ദൂരവും കാൽനടയായിത്തന്നെ പോകേണ്ടതായിരുന്നു. തീവണ്ടിയോ മറ്റു വാഹനമോ ഒന്നും ആ കാലത്തു് നടപ്പിൽവന്നിട്ടില്ല. പല്ലക്കിലുള്ള യാത്ര സാധാരണക്കാരെക്കൊണ്ടു താങ്ങുക സാദ്ധ്യവുമായിരുന്നില്ല. ആദ്യത്തെ രണ്ടു ദിവസത്തെ യാത്ര ഉല്ലാസമായിത്തന്നെ ദേവി കഴിച്ചുകൂട്ടി. ആൽവൃക്ഷങ്ങളുടെ തണലുകളിൽ വിശ്രമിച്ചും ധാന്യങ്ങൾ നിറഞ്ഞ വയലുകളും താമരപ്പൂക്കൾ വിരിഞ്ഞുനില്ക്കുന്ന കുളങ്ങളും കൺകുളിക്കെ കണ്ടുകൊണ്ടും ആ സംഘം യാത്ര തുടർന്നു. ക്ലേശകരമായ യാത്ര ചെയ്തു് പരിചയം കുറവായിട്ടും ആനന്ദം അലതല്ലുന്ന ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ശ്രീമുഖത്തെ ധ്യാനിച്ചുകൊണ്ടു ദേവി യാത്രാക്ലേശത്തെ തരണം ചെയ്തു. പക്ഷെ, മൂന്നാം ദിവസംമുതൽ ദേവിക്കു് കഠിനമായ പനി ആരംഭിച്ചു. യാത്ര തുടരുക സാദ്ധ്യമല്ലെന്നായി. രാമചന്ദ്രമുഖർജി മകളേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് ഒരു വഴിയമ്പലത്തിൽ വിശ്രമിക്കുവാൻ തീച്ചയാക്കി.

അവിചാരിതമായി നേരിട്ട ഈ വിഘ്നം ദേവിയേയും കൂട്ടരേയും ഉൽകണ്ഠാകുലരാക്കി. തന്റെ നാഥനെ ദർശിക്കുവാനോ, അദ്ദേഹത്തെ ഇപ്പൊഴൊത്തവണ്ണം ശുശ്രൂഷിക്കുവാനോ സാധിക്കുകയില്ലെന്നതന്നെ ദേവി ഭയപ്പെട്ടു. ആ വഴിയമ്പലത്തിൽ വെച്ചു ദേവിക്കു് ഒരത്ഭുതദർശനം ലഭിച്ചു. തന്നിമിത്തം പൊയ്പ്പോയ ധൈര്യം ദേവി വീണ്ടെടുത്തു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഭക്തകളോടു തനിക്കുണ്ടായ ഈ ദർശനത്തെപ്പറ്റി ദേവി പില്ക്കാലത്തു് ഇങ്ങനെ വിവരിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

''എന്റെ ശരീരം പനിയുടെ ചൂടുകൊണ്ടു ദഹിക്കുകയായിരുന്നു. ഞാൻ പ്രജ്ഞയറ്റു് കിടക്കുകയായിരുന്നു. ഈ ദശയിൽ എന്റെ തലയ്ക്കുസമീപം ഒരു സ്ത്രീ വന്നിരിക്കുന്നതായി ഞാൻ ദർശിച്ചു. കറുപ്പുനിറമായിരുന്നെങ്കിലും അവർ

സുന്ദരിയായിരുന്നു. മെല്ലെ സമീപത്തു വന്നിരുന്നു് അവർ എന്റെ ശരീരത്തെ കൈകൊണ്ടു് തടവുവാൻതുടങ്ങി. ആ ശീതളവും കോമളവുമായ കരസ്പർശം ഏറ്റപ്പോഴേ എന്റെ ജ്വരം ശമിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നി. ഞാൻ അവരോടു ചോദിച്ചു, 'ദേവീ, ഭവതി എവിടെനിന്നു വരുന്നു?' അവർ പറഞ്ഞു, 'ദക്ഷിണേശ്വരത്തുനിന്നു്.' ആശ്ചര്യത്തോടുകൂടി ഞാൻ പറഞ്ഞു, 'എന്തു്? ഭവതി ദക്ഷിണേശ്വരത്തുനിന്നും വരുന്നുവെന്നോ? ഞാൻ അങ്ങോട്ടു പോകാനായി യാത്രപുറപ്പെട്ടിരിക്കുകയാണു്. അവിടെ എത്തിയിട്ടു് അദ്ദേഹത്തിനെ ദർശിക്കണമെന്നും അദ്ദേഹത്തെ ശുശ്രൂഷിക്കണമെന്നുമാണു് എന്റെ ആഗ്രഹം. പക്ഷേ, ഈ വിചാരം ഒരു ഭാഗത്തിരിക്കുന്നു! ഞാൻ ഇതാ ഇവിടെ ഒരു രോഗിയായി കിടക്കുകയും ചെയ്യുന്നു! അല്ലയോ ദേവീ, എന്റെ ഭാഗ്യത്തിൽ അദ്ദേഹത്തെ ദർശിക്കുവാൻ വിധിച്ചിട്ടുണ്ടോ?' ആ സ്ത്രീ പറയുകയാണു്, 'ഇല്ലാതെ? തീർച്ചയായിട്ടും ഉണ്ടു്. നീ ഇപ്പോഴേതന്നെ സുഖം പ്രാപിക്കും. അവിടെപ്പോകും. അദ്ദേഹത്തെ ദർശിക്കും! എല്ലാം ശുഭമായിത്തന്നെ കലാശിക്കും. നിനക്കുവേണ്ടിയല്ലെ ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ അവിടെ തടഞ്ഞുവെച്ചിരിക്കുന്നതു്!' ഞാൻ ചോദിച്ചു, 'ഇതു് സത്യമോ? എന്നാൽ ദേവീ, അവിടുന്നു് എന്റെ ആരാണു്?' 'ഞാൻ നിന്റെ സഹോദരിയാണു്.' ഇതു കേട്ടപ്പോഴേ ഞാൻ ചോദിച്ചു, 'വാസ്തവമോ? ഇതുകൊണ്ടുതന്നെയാണോ ഭവതി ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നതു്?' ഇത്രയും സംഭാഷണം കഴിഞ്ഞപ്പോഴേയ്ക്കും എനിക്കു് പ്രജ്ഞാവീണ്ടും ലഭിച്ചു.'' ഭവതാരിണീദേവി യുവതിയുടെ രൂപം കൈക്കൊണ്ടു് രോഗാതുരയായ തന്റെ സഹോദരിയെ സന്ദർശിച്ചതല്ലേ ആ സംഭവം?

പിറേറ ദിവസം പ്രഭാതമായപ്പോഴേ, അത്ഭുതമെന്നേ പറയേണ്ടു, തന്റെ പുത്രിയെ ജ്വരമുക്തയായിട്ടാണു് രാമചന്ദ്രമുഖർജി കണ്ടതു്. ഒന്നുരണ്ടു ദിവസം അവിടെ

ത്തന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടീട്ട് വിണ്ടും അവർ കല്ലുട്ടയ്യു യാത്ര തുടന്നു. കുറെ ദൂരം നടന്നപ്പോഴം അവക്കെതിരായി ഒരു പല്ലക്കു വരുന്നു. അതു് അവിചാരിതമായിരുന്നു. അതിൽ കയറിയായിരുന്നു പിന്നീടുള്ള യാത്ര. പിന്നെയും പനി ഉണ്ടായെങ്കിലും അതത്ര സാരമായില്ല. അങ്ങനെ സാവധാനത്തിൽ യാത്രചെയ്തു രാത്രി ഒമ്പതുമണിയോടുകൂടി അവർ ദക്ഷിണേശ്വരത്തെത്തിച്ചേന്നു.

അവർ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് ഗംഗയുടെ കടവിൽ എത്തിയ വിവരം അറിഞ്ഞപ്പോഴം ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഹൃദയനോടു ചോദിക്കുകയാണത്രെ! ''ഹൃദു! ശുഭമുഹൂർത്തം തന്നെയല്ലേ? ആദ്യമായി വരുന്നതല്ലെ?'' ദേവിക്കു് അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നു ലഭിച്ച സ്വീകരണത്തെപ്പറ്റി ദേവി പിന്നീടു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്: ''ഞാൻ നേരെ ഗുരുദേവന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കുതന്നെയാണു പോയതു്. മറ്റുള്ളവർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അമ്മ താമസിച്ചിരുന്ന നഹബത്തിലേയ്ക്കും. ഗുരുദേവൻ എന്നോടു പറഞ്ഞു, 'ആഹാ, ഭവതി എത്തി അല്ലെ! വളരെ നന്നായി.' ആരോടോ ഒരു പായ വിരിക്കുവാനായി അദ്ദേഹം നിർദ്ദേശിച്ചു. എന്നിട്ടു വീണ്ടും പറഞ്ഞു, 'കഷ്ടം! ഇപ്പോഴം എന്റെ മധുരൻ ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ! അദ്ദേഹത്തിന്റെ മരണംകൊണ്ടു് എന്റെ വലത്തെ കയ്യു് ഒടിഞ്ഞതുപോലെയായി. 'മധുരൻ കുറച്ചു മാസങ്ങഴംക്കു മുമ്പായി മരിച്ചുപോയിരുന്നു. ഗുരുദേവന്റെ മൂത്ത സഹോദരന്റെ പുത്രൻ അക്ഷയനും മരിച്ചുപോയിരുന്നു.'' മധുരൻ ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ എനിക്കു് ഇത്രയും അസൌകര്യങ്ങഴം നിറഞ്ഞ ഈ നഹബത്തിൽ താമസിക്കേണ്ടിവരുമായിരുന്നോ! എനിക്കുവേണ്ടി ഒരു മാളികതന്നെ അയാഴം പണിചെയ്തതുമായിരുന്നു.' എന്തായാലും, ഗുരുദേവനെ കണ്ടതിനുശേഷം ഞാൻ നഹബത്തിലേയ്ക്കു പോകുവാൻ ആഗ്രഹം പ്രകടിപ്പിച്ചു. എന്നാൽ ഗുരുദേവൻ വിരോധം പ്രകടിപ്പിച്ചു, 'വേണ്ട, വേണ്ട, ഇവിടെ

ത്തന്നെ താമസിച്ചാൽ മതി. നഹബത്തിൽ താമസിച്ചാൽ ഡാകൂക്കു് അവിടെ വന്നു് ഭവതിയെ നോക്കുന്നതിനു് വിഷമമായിരിക്കും.' ഞാൻ അന്നത്തെ രാത്രി അവിടെത്തന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. എനിക്കു് കൂട്ടിനായി വേറെ ഒരു സ്ത്രീയും അവിടെത്തന്നെ കിടന്നു. എല്ലാവരും ആഹാരം കഴിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ഹൃദയൻ രണ്ടുമൂന്നു് കൂടയിൽ പൊരി കൊണ്ടുവന്നു് ഞങ്ങൾക്കു തന്നു. പിറേ ദിവസം ഒരു ഡാക്ടർ വന്നു് എന്നെ പരിശോധിച്ചു. കുറച്ചു ദിവസങ്ങൾക്കുള്ളിൽ എനിക്കു പൂർണ്ണസുഖമായി, ഞാൻ താമസം മാറുകയും ചെയ്തു. എന്റെ ശ്വശ്രൂ നഹബത്തിൽ താമസിയ്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അതിനുമുമ്പു കുറേക്കാലം അമ്പലത്തിന്റെ ഉടമസ്ഥന്മാരുടെ വക കെട്ടിടത്തിലെ ഒരു മുറിയിലാണു് അവർ താമസിച്ചിരുന്നതു്. ആ വീട്ടിൽവെച്ചാണു് അക്ഷയൻ മരണമടഞ്ഞതു്. അതുകൊണ്ടു് അവർ ആ വീടു വിട്ടു. 'ഇനി എനിക്കു് ആ വീട്ടിൽ താമസിക്കാൻ വയ്യ. നഹബത്തിൽ താമസിച്ചാൽ ഗംഗ കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുകയും ചെയ്യാം. അതുകൊണ്ടു് ഈ വീടു് ഇനി എനിക്കു വേണ്ട—' എന്നവർ പറഞ്ഞു.''

മാതൃദേവിയുടെ പനി നിശ്ശേഷം മാറി. ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് ആദ്യമായുണ്ടായ അനുഭവത്തിൽനിന്നും ലഭിച്ച മാനസികമായ ശാന്തിയോടു താരതമ്യപ്പെടുത്തുമ്പോഴും ശാരീരികമായി ലഭിച്ച ശാന്തി നിസ്സാരമായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെക്കുറിച്ചുണ്ടായിരുന്ന ഭയവും ആശങ്കകളും അടിസ്ഥാനരഹിതങ്ങളാണെന്നു ദേവിക്കു തീർച്ചയായി. ഈ ശ്വരോന്മാദത്തെപ്പറ്റി അജ്ഞരായിരുന്ന സാധാരണ ജനങ്ങളുടെ പ്രലപനങ്ങളായിരുന്നു കേട്ടതെല്ലാം എന്നു ബോദ്ധ്യമായി. ചിത്തഭ്രമത്തിന്റെ യാതൊരു ലക്ഷണങ്ങളും അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്നില്ല, എന്നു മാത്രമല്ല, തന്നെ അദ്ദേഹം മറന്നിട്ടേയില്ലായിരുന്നു. രോഗാവസ്ഥയിൽ തന്റെ നേരെ പ്രദർശിപ്പിച്ച ഉൽകണ്ഠയും ശ്രദ്ധയും, ചികിത്സ

യിൽ കാണിച്ച ശ്രദ്ധാന്തിയും കൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിസ്സ്വാർത്ഥസ്നേഹത്തേയും ദിവ്യസ്വഭാവത്തേയും പറഞ്ഞു ദേവിക്കു് ആദ്യമേയുണ്ടായിരുന്ന അഭിപ്രായങ്ങളും ഒന്നുകൂടി ദൃഢതരമാവുകയാണുണ്ടായതു്. ജീവിതത്തിൽ തന്റെ കടമയെന്താണെന്നുള്ളതു് ദേവിക്കു നിസ്സംശയം ബോദ്ധ്യമായി. ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസിച്ചുകൊണ്ടു് സ്വഭർത്താവിനേയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ മാതാവിനേയും ശ്രുശ്രൂഷിക്കുകയാണു് തന്റെ കർത്തവ്യം എന്നു് ദേവി ഉറച്ചു.

ജാമാതാവിന്റെ പ്രേമസമ്പൂർണ്ണമായ പെരുമാറ്റവും പുത്രിയുടെ സംതൃപ്തിയും കണ്ടപ്പോൾ രാമചന്ദ്രമുഖർജി വളരെ സന്തോഷിച്ചു. കുറച്ചു ദിവസംകൂടെ അവിടെ താമസിച്ചിട്ടു് അദ്ദേഹം ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു മടങ്ങിപ്പോയി. പുത്രിയുടെ ഭാവിയെപ്പറ്റി തന്നെ അലട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്ന ചിന്തകളൊക്കെ അസ്ഥാനത്താണെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി.

7. അഗ്നിപരീക്ഷ

ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ തോതാപുരിയൊന്നിച്ചു് അദ്വൈതസാധന പരിശീലിക്കുന്ന കാലം. താൻ വിവാഹിതനാണു് എന്ന വസ്തുത ശിഷ്യൻ ഗുരുവിനെ അറിയിച്ചു. ''യഥാർത്ഥബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്കു് ഭാര്യ ഭയപ്പെടേണ്ട ഒരു വസ്തുവല്ല. സ്ത്രീപുരുഷഭേദത്തെ സ്വീകരിച്ചുകൊണ്ടു മാനസികമായി പരിശുദ്ധിയെ പരിപാലിച്ചുവരുന്ന ഒരു സാധകൻ യഥാർത്ഥത്തിൽ ഒരു ഉത്തമസാധകൻ തന്നെയാണു്. പക്ഷെ, ബ്രഹ്മജ്ഞാനം അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നും എത്രയോ വിദൂരമാണു്! യഥാർത്ഥബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്കു് സ്ത്രീപുരുഷഭേദം ചിന്തിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല; ധാർമ്മികങ്ങളായ വിപരീതഭാവനകളെ ആസ്പദമാക്കിയല്ല അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആചരണത്തിന്റെ പവിത്രത നിലകൊള്ളുന്നതു്. ഭേദഭാവന

കാംക്ഷ് അതീതമായ ഏകത്വബോധത്തെയാണ് അതു് ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതു്'' എന്നായിരുന്ന ഗുരുവിന്റെ മറുപടി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു്, താൻ സ്ഥിതപ്രജ്ഞനാണോ എന്ന സ്വയം പരിശോധിക്കുവാനുള്ള ഒരു അവസരമാണു പത്നിയുടെ ആഗമനം ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുത്തതു്. 'ന വാ അരേ, ജായായൈ കാമായ ജായാ പ്രിയാ ഭവതി; ആത്മനസ്തു കാമായ ജായാ പ്രിയാ ഭവതി.' * എന്നാണല്ലൊ ശ്രുതി പറയുന്നതു്. ഈ സമദർശനം തനിക്കു ലഭിച്ചിട്ടുണ്ടോ? ഉണ്ടെങ്കിൽ തനിക്കു് അതു പ്രായോഗികമാക്കുവാൻ സാദ്ധ്യമാണോ? ഒരു പരീക്ഷണ്ണു സ്വയം വിധേയനാകുവാൻ അദ്ദേഹം തീച്ച്യയാക്കി.

പരിതഃസ്ഥിതികളുടെ സമ്മർദ്ദങ്ങളിൽക്കൂടിയാണു് ഒരു മഹാൻ തന്റെ സ്വഭാവത്തിന്റെ ശക്തിയെ ലോകത്തിനു കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നതു്. സന്ന്യാസം ജീവിതവ്രതമായി സ്വീകരിച്ച ഒരു സാധുവിന്റെ മുമ്പിൽ അപ്രതീക്ഷിതമായി യുവതിയായ സ്വപത്നി തന്നെ സന്ദർശിക്കുവാനും, തന്നിൽനിന്നു് അവാംക്ഷ ലഭിക്കേണ്ട അവകാശങ്ങളും സ്ഥാപിക്കുവാനുമായി പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്ന. അതിന്റെ പ്രത്യാഘാതങ്ങളും എന്തായിരിക്കും എന്നു് ഒന്നു് ആലോചിക്കേണ്ടതാണു്. ഒരു കഠിനഹൃദയനായ സന്ന്യാസിയാണെങ്കിൽ, പത്നിയെ തന്നിൽനിന്നും അകറ്റിനിത്തുകതന്നെ ചെയ്യും. അല്ലെങ്കിലോ, ക്രമേണ അവളുടെ പ്രേരണയ്ക്കു് വശംവദനായി പോകും. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ കാര്യത്തിൽ, ഇതു രണ്ടുമല്ല സംഭവിച്ചതു്. കാരണം, ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഒരു അസാധാരണവ്യക്തിയായിരുന്ന എന്നുള്ളതുതന്നെ. തന്റെ ബ്രഹ്മജ്ഞാനത്തെ പരീക്ഷിച്ചുനോക്കുവാനുള്ള ഒരു അവസരം ഈശ്വരൻ നല്കിയിരിക്കുകയാണു് എന്നു് അദ്ദേഹം മനസ്സിലാക്കി. ജീവിതത്തിലെ ഓ

* ഭാര്യയ്ക്കുവേണ്ടിയല്ല ഭാര്യ പ്രിയയായി ഭവിക്കുന്നതു്; ആത്മാവിനുവേണ്ടിയാണു് ഭാര്യ പ്രിയയായി ഭവിക്കുന്നതു്.

രോ ശ്വാസവും ഈശ്വരേച്ഛയ്ക്കു വിധേയമാക്കി ജീവിക്കുന്ന ഒരു വ്യക്തി ഒന്നിനുംവേണ്ടി പരിശ്രമിക്കുക പതിവില്ല. സ്വയമേവ വന്നുചേർന്നതിനെ ഈശ്വരേച്ഛയാണെന്നുള്ള ഭാവനയോടെ സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്യും. തന്റെ സമദർശിത്വത്തെ പരീക്ഷിക്കുവാനായി അദ്ദേഹം പത്നിയെ പോയി കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരികയുണ്ടായില്ല. പക്ഷെ, അവർ സ്വയം ഒരു പത്നിയെന്നുള്ള നിലയിൽ സ്വന്തം കടമ നിർവ്വഹിക്കാൻ തന്റെ സമീപം എത്തിയപ്പോഴും അതു് ജഗദംബയുടെ ഇച്ഛയാണെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി. സ്വപത്നിയോടുള്ള കർത്തവ്യം നിറവേറുവാൻതന്നെ അദ്ദേഹം തീർച്ചപ്പെടുത്തി. തനിക്കു്, തന്റെ കാമാദിവികാരങ്ങളെ കീഴടക്കുവാനുള്ള കഴിവു് എത്രത്തോളം ഉണ്ടെന്നു പരീക്ഷിക്കുവാനും അദ്വൈതസിദ്ധിയാൽ തനിക്കു് ലഭിച്ചിരുന്ന സമദർശനം എത്രയുണ്ടെന്നു പരിശോധിക്കുവാനും ഈ അവസരം വിനിയോഗിക്കുവാനാണു് അദ്ദേഹം ഇച്ഛിച്ചതു്. ഈ കഠിനപരീക്ഷയിൽ ജയിച്ചാൽ മാത്രമേ തന്റെ സാധന പൂർണ്ണമാവൂ എന്നു് അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞു. അദ്ദേഹം പത്നിയെ പ്രേമപൂർവ്വം സ്വീകരിച്ചു എന്നു നാം കണ്ടുകഴിഞ്ഞു. ഭാര്യയെ യഥാർത്ഥത്തിൽ തന്റെ സഹധർമ്മിണി എന്ന സ്ഥാനത്തിനു് അർഹയാകുമാറു് പാകപ്പെടുത്തുകയാണു് ഒരു ഭർത്താവെന്ന നിലയിൽ തനിക്കു് അവളോടുള്ള കടമ. അതോടൊപ്പം, തന്നെ സംബന്ധിച്ചുള്ള കഠിനമായ പരീക്ഷണവും നടത്തുക, ഇതായിരുന്നു അദ്ദേഹം നിശ്ചയിച്ച പരിപാടി. അതുകൊണ്ടു് പത്നിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യം തികച്ചും ഒരു അനുഗ്രഹമായിത്തന്നെ അദ്ദേഹം കരുതി.

വിശുദ്ധമായ ദാമ്പത്യജീവിതത്തിന്റെ ആദർശം ലോകത്തെ പഠിപ്പിക്കുവാനായിട്ടാണു് വാസ്തവത്തിൽ ശാരദാരാമകൃഷ്ണന്മാർ വിവാഹബദ്ധരായതു്. അതു പൂർത്തിയാക്കുവാനാണു് ദേവി ഈ സമയത്തു് ദക്ഷിണേശ്വരത്തു

വന്നതും. ശരീരസംബന്ധമായ യാതൊരു ചേച്ചയും കൂടാതെ രണ്ടു് ആത്മാക്കൾക്കു വിമലവും ഗാഢവുമായ പ്രേമം സംഭവിക്കാമെന്നുള്ളതു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനേറയും ശാരദാദേവിയുടേയും ദാമ്പത്യജീവിതം ലോകത്തെ പഠിപ്പിക്കുന്നു. ഇതാണു് പരിപൂർണ്ണമായ പ്രേമം. ഈ ദിവ്യപ്രേമം മനുഷ്യനെ ദേവനാക്കി ഉയർത്തുന്നു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ അഗ്നിപരീക്ഷയ്ക്കു തയ്യാറായി. യതിധർമ്മത്തിനു വിപരീതമായി, പത്നിയെ സമീപത്തു താമസിക്കുവാനും യഥേഷ്ടം തന്നെ ശുശ്രൂഷിക്കുവാനും അദ്ദേഹം അനുവദിച്ചു. ഇത്രമാത്രമോ, ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് കൂടെയുണ്ടായിരുന്ന ആ എട്ടുമാസക്കാലവും അദ്ദേഹം പത്നിയെ തന്റെ മുറിയിൽ ഒരേ ശയ്യയിൽ കിടന്നുറങ്ങുവാൻ കൂടി അനുവദിച്ചിരുന്നു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ അരോഗദൃഢഗാത്രനായ ഒരു യുവാവും ശാരദ ഒരു നവയുവതിയുമായിരുന്നു. ഒരു യുവസാധകനെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ഇതു തീച്ചയായും ഒരഗ്നിപരീക്ഷതന്നെയാണു്. പക്ഷെ, ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ സംബന്ധിച്ചു് ഇതു വെറും ഒരു സാധാരണ സംഭവമായിരുന്നു. സംസാരത്തിന്റെ മായയാകുന്ന വലയിൽ കുടുങ്ങുവാൻ വിവേകിയായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിനു് സാദ്ധ്യമല്ല. എല്ലാ സ്ത്രീകളേയും ജഗന്മാതാവിന്റെ പ്രതിബിംബങ്ങളായിട്ടാണു് അദ്ദേഹം ദർശിച്ചതു്. ''വിദ്യാസ്സമസ്താസ്തവ ദേവി ഭേദാഃ, സ്ത്രിയഃ സമസ്താഃ സകലാ ജഗത്സു*'' എന്ന പരമജ്ഞാനമാണു് അദ്ദേഹത്തിനു ലഭിച്ചിട്ടുള്ളതു്. അതു് അദ്ദേഹം പരീക്ഷിച്ചതു് എങ്ങനെയാണെന്നു് അദ്ദേഹംതന്നെ വിസ്തരിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഒരു ദിവസം സ്വസമീപം ഗാഢനിദ്രയിൽ ലയിച്ചു കിടക്കുന്ന തന്റെ പത്നിയെ കണ്ടുകൊണ്ടു ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ സ്വയം വിവേചനം ചെയ്യുവാൻ

* അല്ലയോ ദേവി, സമസ്തലോകത്തിലുമുള്ള സകല സ്ത്രീകളും, സർവ്വവിദ്യകളും അവിടുത്തെ വടിവുകൾ തന്നെ.

തുടങ്ങി:— ''അല്ലയോ മനമേ, ഇതാണു ലോകം കൊണ്ടാടിവരുന്ന സ്ത്രീരൂപം. ഇതു് ഒരു ഭോഗ്യവസ്തുവായിട്ടാണു് ലോകം വീക്ഷിക്കുന്നതു്. അതു ലഭിക്കുവാൻ എന്തു ചെയ്യുവാനും, ജീവൻകൂടി നഷ്ടപ്പെടുത്തുവാനും, ജനങ്ങൾ തയ്യാറാകുന്നു. പക്ഷെ, ഇതിന്റെ പുറകെ പോകുന്ന ഒരാൾക്കു് ശരീരബോധം നശിച്ചു് ഈശ്വരസാക്ഷാത്ക്കാരം ലഭിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. ഈശ്വരൻ സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപനാണു്. ഹേ മനസ്സേ! യഥാർത്ഥം പറയുക. ആന്തരമായ ചിന്താഗതിയെ മറച്ചുവെച്ചു നേരെ വിപരീതമായ ഒരു പെരുമാറ്റം പുറത്തു കാട്ടരുതു്. നിനക്കു് ഈ ശരീരസുഖം അനുഭവിക്കണമോ, അതോ ഈശ്വരനെ പ്രാപിക്കണമോ! എന്താണു വേണ്ടതെന്നു തീർത്തുപറയുക. ആദ്യത്തേതിനോടാണു് ആഗ്രഹം എന്നുണ്ടെങ്കിൽ, ഇതാ, അതു നിന്റെ മുമ്പിൽ തന്നെ കിടക്കുന്നു. സ്വീകരിച്ചുകൊൾക.'' ഇങ്ങനെ സങ്കല്പവികല്പങ്ങൾ ചെയ്തുകൊണ്ടു് ദേവിയുടെ ശരീരത്തെ സ്പർശിക്കുവാനായി കൈ നീട്ടിയ മാത്രയിൽ, ഒരു തേങ്ങൽ കൃത്തിയ മാതിരി അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സു പിന്നോക്കം വലിയുകയും, ആ നിമിഷംതന്നെ അതു സമാധിയിൽ മഗ്നമാവുകയും ചെയ്തു. പിറേന്നു് പ്രഭാതമായിട്ടും വളരെനേരത്തെ നാമസംകീർത്തനത്തിനു ശേഷമേ അദ്ദേഹത്തെ ആ സമാധിയിൽനിന്നും ഉണർത്തുവാൻ കഴിഞ്ഞുള്ളൂ.

ഈ സംഭവത്തിൽനിന്നും ആ ദിവ്യദമ്പതികളുടെ ദാമ്പത്യജീവിതം ഏതു വിധമുള്ളതായിരുന്നു എന്നു് ഒരു ഏകദേശജ്ഞാനം ലഭിക്കുന്നു. അനവധി രാത്രികളും ഈ വിധം ഭാവസമാധിയിൽ മഗ്നനായി അദ്ദേഹം കഴിച്ചു. അഥവാ, സാധാരണ മണ്ഡലത്തിൽ ഇരുന്നാൽപോലും അദ്ദേഹത്തിനു ശരീരബോധം ഒരിക്കലും തെല്ലുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഈ കാലത്തു വേറെ ഒരു സംഭവം നടന്നു. ഒരു ദിവസം മാതൃദേവി ഗുരുദേവന്റെ പാദസംവാഹനം ചെയ്തുകൊണ്ടു സമീപത്തിരിക്കെ പെട്ടെന്നു ചോദിച്ചു: 'അങ്ങു്

എന്നെ ആരായിട്ടാണു കണക്കാക്കുന്നതു്?'' ദേവിയുടെ കണുത്തിൽനിന്നും പെട്ടെന്നു പുറപ്പെട്ട ഈ ചോദ്യം അദ്ദേഹത്തെ ചിന്താഗ്രസ്തനാക്കിയില്ല. അദ്ദേഹം ഉടനടി ഇങ്ങനെ ഉത്തരം നല്കി, ''യാതൊരു ജഗദംബികയാണോ ഈ ക്ഷേത്രത്തിലെ ഭവതാരിണീവിഗ്രഹത്തിൽ കുടികൊള്ളുന്നതു്, യാതൊരു അമ്മയാണോ ഈ ശരീരത്തിനു ജന്മം നല്കി ഇപ്പോഴും നഹബത്തിൽ താമസിച്ചുവരുന്നതു്, ആ അമ്മതന്നെയാണു് ഇപ്പോഴും എന്റെ കാലു തടവിക്കൊണ്ടു് ഇവിടെ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. യഥാർത്ഥത്തിൽ ഞാൻ ഭവതിയെ ആനന്ദമയിയായ ജഗദംബയായിട്ടാണു സങ്കല്പിച്ചിട്ടുള്ളതും ദർശിക്കുന്നതും.''

ദുർബ്ബലചിത്തനും വികാരകിങ്കരനുമായ ഒരാൾക്കു് ഈ ഉത്തരം ചിന്തിയ്ക്കാൻകൂടി സാദ്ധ്യമല്ല. പക്ഷെ, സമസ്തസൃഷ്ടിയിലും ജഗദംബയെ മാത്രം ദർശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു് ഇതു് ഒരു സാധാരണ ഉത്തരം മാത്രമായിരുന്നു.

ദേവിയുടെ വൈവാഹികജീവിതത്തിന്റെ വിഫലതയെ ഓർത്തു സഹതപിക്കുന്ന ഒരു കൂട്ടരുണ്ടു്. ഭർത്താവിന്റെ മഹത്വംതന്നെയല്ലെ ദേവിയുടെ വിവാഹജീവിതത്തിന്റെ പൂർത്തിയ്ക്കു്— മാതൃത്വപ്രാപ്തിക്കു്— വിലങ്ങുതടിയായി നിന്നതു്? ആ വീക്ഷണഗതിയിൽകൂടി നോക്കുമ്പോഴും ദേവിയുടെ ദാമ്പത്യജീവിതം അപൂർണ്ണമായിരിക്കാം. ദേവിയുടെ അമ്മ ശ്യാമസുന്ദരീദേവി ഒരിക്കൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ കേൾക്കെത്തന്നെ ഈ അഭിപ്രായം പ്രകടിപ്പിച്ചു. ''എന്റെ ശാരദയെ ഒരു ഭ്രാന്തനാണു് വിവാഹം കഴിച്ചിരിക്കുന്നതു്. കുടുംബജീവിതം എന്താണെന്നു് ആ പാവം അറിഞ്ഞിട്ടില്ല. അവൾക്കു് സന്താനങ്ങളുമില്ല. 'അമ്മേ' എന്ന വിളി കേൾക്കുമ്പോഴും അനുഭവപ്പെടുന്ന ആനന്ദം അവൾ ഒരിക്കലും അറിയുകയുമില്ല.'' ഇതു കേട്ടുകൊണ്ടു നിന്നിരുന്ന ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ പറഞ്ഞു, ''അമ്മേ, അമ്മ ഒട്ടും

കുണ്ഠിതപ്പെടേണ്ട. കുറച്ചുനാൾകൂടി കഴിയട്ടെ. രാവും പകലും അമ്മെ! അമ്മെ! എന്നുള്ള വിളി കേട്ടു കേട്ടു് കുഴഞ്ഞുവാൻ വേണ്ടത്ര മക്കൾ നിങ്ങളുടെ മകൾക്കുണ്ടാകുവാൻ പോവുകയാണു്.''

എന്നാൽ ഈ സഹതാപം പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നവരെപ്പോലെ തന്റെ അനപത്യതയെപ്പറ്റി ദേവിക്കു യാതൊരു ദുഃഖവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. പ്രത്യുത, തന്റെ ജീവിതം ആനന്ദം അലതല്ലുന്ന ഒന്നായിരുന്നു എന്നു ദേവിതന്നെ പിന്നീടു പറയുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. ദേവിയുടെ അദ്ധ്യാത്മപ്രഭാവത്തെപ്പറ്റി ശരിയായി അറിയാത്തവരാണു് ഈ അനുകമ്പ പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതു്. ഒരു ദിവസം ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ തന്റെ പത്നിയോടു ചോദിക്കുകയുണ്ടായി, ''ഭവതി എന്നെ ഈ മായയിലേയ്ക്കു വലിച്ചിഴയ്ക്കുവാനാണോ വന്നിരിക്കുന്നതു്?'' ഉടനെ ദേവിയിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ട ഉത്തരം, ''ഞാൻ എന്തിനു് അങ്ങയെ ഈ സംസാരത്തിലേയ്ക്കു വലിച്ചിഴയ്ക്കണം? അങ്ങയുടെ പ്രവൃത്തിയിൽ പൂർണ്ണമായി സഹകരിക്കുകമാത്രമാണു് എന്റെ ജീവിതധർമ്മം'' എന്നായിരുന്നു. പുസ്തകങ്ങൾവഴി ലഭിക്കാവുന്ന യാതൊരു വിദ്യാഭ്യാസവുമില്ലാത്ത, സാരള്യമൂർത്തിയായ ഒരു ഗ്രാമീണകന്യകയിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ട വാക്കുകളാണിവ! ഏറ്റവും പരിശുദ്ധമായ മനോവൃത്തിയോടുകൂടിയ ഒരു സ്ത്രീയിൽനിന്നല്ലാതെ ഇത്ര ഉന്നതമായ ഒരു ചിന്താഗതി പുറപ്പെടുകസാദ്ധ്യമാണോ? ഇതിൽ എന്തെങ്കിലും കാപട്യമോ, ആരെയെങ്കിലും പ്രീണിപ്പിക്കണമെന്നുള്ള ഉദ്ദേശമോ ഒന്നും ഇല്ല. തന്റെ പതിയോടൊപ്പം തന്നേറ്റുമായിത്തീർന്നിട്ടുള്ള സ്വഭാവനൈർമ്മല്യത്തിന്റേയും സമുന്നതമായ ജീവിതാദർശത്തിന്റേയും നൈസർഗ്ഗികമായ ഒരു പ്രതിഫലനമാകുന്നു ഈ ഉത്തരത്തിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്നതു്. ശാരീരികമായും മാനസികമായും ദേവി എത്രമാത്രം വളർന്നിരുന്നുവെന്നും ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് തന്റെ ഭർത്തൃസവിധത്തിലേയ്ക്കു് ഏതു

മനോവൃത്തി അവലംബിച്ചുകൊണ്ടാണു ദേവി ആഗതയായതെന്നും ഈ വാക്കുകൾ വ്യക്തമായി പറയുന്നുണ്ടു്. ആ ഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ ലൌകികജീവിതത്തിലേയ്ക്കു വലിച്ചിഴയ്ക്കുവാൻ വേണ്ട കഴിവു് ദേവിയ്ക്കുണ്ടായിരുന്നു. ദേവിയുടെ ഏതാഗ്രഹവും സാധിപ്പിക്കുവാൻ ഒരു ഭർത്താവെന്ന നിലയിൽ താൻ ബാദ്ധ്യസ്ഥനാണെന്നു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ പൂർണ്ണമായി വിശ്വസിക്കുകയും ദേവിയോടതന്നെ പറയുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ജീവിതവിജയത്തിന്റെ പ്രധാനഹേതു ദേവിയാണെന്നു് ലോകം മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുണ്ടോ? ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ വ്യക്തിപ്രഭാവം മാത്രമാണു് ആ ദാമ്പത്യജീവിതത്തെ വിജയത്തിന്റെ കൊടുമുടിയിൽ എത്തിച്ചതെന്നാണു് അധികം പേരും വിശ്വസിക്കുന്നതു്. തത്തുല്യമായ ഒരു പങ്കു ദേവിയും അഹിക്കുന്നുണ്ടെന്നുള്ളതാണു വാസ്തവം. കാരണം, ഈ ഒരു ആദർശം പ്രായോഗികമാക്കുവാൻ ദേവി യഥാർത്ഥമായി സഹകരിക്കുകയും തന്റെ സ്വഭാവനൈർമ്മല്യത്താൽ ആ ആദർശത്തെ സഫലമാക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ ഇതു് അധികം ആരും ഓർക്കാറില്ല.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ദേവിയുടെ ഈ ആദ്ധ്യാത്മികമായ വികാസത്തെ അനുമോദിക്കുകയും തന്റെ അദ്ധ്യാത്മജീവിതത്തെ വിജയകരമാക്കുവാൻ ദേവി നൽകിയ അമൂല്യമായ സഹായസഹകരണത്തെ മുക്തകണ്ഠം അഭിനന്ദിക്കുകയും ചെയ്തു. പില്ക്കാലത്തു് അദ്ദേഹം ശിഷ്യന്മാരോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്, 'ദേവി ഇത്ര പരിശുദ്ധയല്ലായിരുന്നുവെങ്കിൽ — വിവേകരഹിതയായി പെരുമാറിയിരുന്നുവെങ്കിൽ — എന്റെ ആത്മനിയന്ത്രണം എന്നെ വിട്ടു പിരിയുകയില്ലായിരുന്നു എന്നു് എങ്ങനെ പറയുവാൻ കഴിയും. വിവാഹത്തിനു ശേഷം ഞാൻ എന്നും ജഗദംബയോടു പ്രാർത്ഥിക്കാറുണ്ടു്: ''അമ്മേ, ശാരദയുടെ മനസ്സിൽനിന്നും സകലവിധ കാമവാസനകളേയും നിശ്ശേഷം നീക്കേണമേ'' എന്നു്. എന്റെ

ആ പ്രാർത്ഥന അമ്മ കൈക്കൊണ്ടതായി ഞാൻ പിന്നീ ടറിഞ്ഞു. ഞങ്ങളും രണ്ടുപേരും ജഗദംബയുടെ സഹചാ രികളാണു്. അല്ലെങ്കിൽ എട്ടു മാസക്കാലം പത്നിയോടുകൂ ടി ഈവിധം ജീവിക്കുക സാദ്ധ്യമാണോ?'

ശ്രീരാമകൃഷ്ണനിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ട ഈ വാക്കുകളും എത്ര അർത്ഥവത്താണു്! ദേവിയുടെ ആദ്ധ്യാത്മികമായ വി കാസത്തെപ്പറ്റിയുള്ള ഒരു സമഗ്രമായ ജ്ഞാനം നമുക്കു് ഈ വാക്കുകളിൽനിന്നും ലഭിക്കുന്നു. ആദ്ധ്യാത്മികമായി ദേവിക്കു ലഭിച്ചിരുന്ന ഈ പൂർണ്ണവികാസം ഗുരുദേവനു മന സ്സിലാക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞു. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു് ദ ക്ഷിണേശ്വരത്തു് തന്റെ കടമ നിർവ്വഹിക്കുവാൻ തയ്യാറാ യി വന്നെത്തിയ ദേവിയെ യാതൊരു ചാഞ്ചല്യവും കൂടാ തെ ഗുരുദേവൻ സ്വീകരിച്ചതും.

ഇതിനെല്ലാം മകുടം ചാർത്തിയതും തന്റെ കഠിന ങ്ങളായ സാധനകളുടെ സമാപനം കുറിക്കുന്നതുമായ സംഭ വമാണു് അടുത്ത അദ്ധ്യായത്തിൽ വിവരിക്കുവാൻ പോകു ന്ന ഷോഡശീപൂജ.

8. ഷോഡശീപൂജ

ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ സാധനകളുടെ അന്തിമഘട്ടത്തി ലേയ്ക്കു നാം അടുക്കുകയാണു്. ലോകചരിത്രം മുഴുവനും നാം ചുഴിഞ്ഞു നോക്കിയാലും ഒരു അവതാരപുരുഷനും ഈ വി ധമുള്ള ഒരു ദാമ്പത്യലീല കൊണ്ടാടിയതായി നമുക്കു് അ റിയുവാൻ കഴിയുന്നതല്ല. അതിനെപ്പറ്റി കൂടുതൽ അറിയു മ്പോഴും മനുഷ്യഹൃദയങ്ങൾക്കു് ആ ദിവ്യതയുടെ മുമ്പിൽ അഞ്ജലിബദ്ധരാകാതെയിരിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. ഈ കാ ലമത്രയും ഗുരുദേവൻ പ്രഭാതമാകുന്നതുവരെ ഭാവാവസ്ഥ യിലാണ വർത്തിച്ചതു്. അഥവാ കുറച്ചുനേരത്തേയ്ക്കു് ആ ഹൃദയം സാധാരണ മണ്ഡലത്തിലേയ്ക്കു ഇറങ്ങിവന്നിരു

ന്നാലും മനുഷ്യസാധാരണമായ ഒരു ശരീരബോധം ഒരിക്കലും ഉണ്ടായിട്ടുമില്ല. ഇപ്രകാരം മാസങ്ങൾ അല്ല, ഒരു കൊല്ലം തികഞ്ഞു. എന്നിട്ടും അത്ഭുതകരമാംവണ്ണം ഈ രണ്ടു മഹാവ്യക്തികളുടേയും ആത്മനിയന്ത്രണം ഒരു നിമിഷത്തേയ്ക്കുപോലും അവരെ കൈവെടിഞ്ഞില്ല. ഒരു നിമിഷത്തേയ്ക്കെങ്കിലും ശാരീരികമായ ഒരു ഐക്യത്തിനുവേണ്ടി അവരുടെ രണ്ടുപേരുടേയും ഹൃദയങ്ങളിൽ ഒരു നേരിയ അഭിലാഷമെങ്കിലും ഉദിച്ചിട്ടില്ല.

അങ്ങനെ ഒരു സംവത്സരം കഴിഞ്ഞിട്ടും ശരീരബോധം തന്നിൽ ഉദിക്കാതിരിക്കുകയും മാതൃദേവിയെ വിശ്വജനനിയും സച്ചിദാനന്ദബ്രഹ്മസ്വരൂപിണിയുമായിട്ടല്ലാതെ ചിന്തിക്കുകപോലും തനിക്കു സാദ്ധ്യമല്ല എന്നു തീർച്ചയാവുകയും ചെയ്തപ്പോൾ ആ പരീക്ഷയിൽ അമ്മയുടെ കൃപാതിരേകത്താൽ താൻ ജയിച്ചുവെന്നും തന്റെ ചിത്തം സ്വാഭാവികമായും ആ ബോധാതീതമണ്ഡലത്തിൽ വിഹരിക്കുകയാണെന്നും ഗുരുദേവനു ബോദ്ധ്യമായി. അമ്മയുടെ കൃപാവഷ്ടത്താൽ തന്റെ സാധന പരിപൂർണ്ണതയിലെത്തിയെന്നും, തന്റെ ചിത്തത്തിൽ അറിഞ്ഞോ അറിയാതെയോ ആ വിശ്വജനനിയുടെ ഇച്ഛയ്ക്കു വിപരീതമായി ഒരു ആഗ്രഹവും ഉദിക്കാതിരിക്കത്തക്കവണ്ണം അത്രമാത്രം ആ ചരണകമലങ്ങളിൽ താൻ ലയിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നുവെന്നും ഗുരുദേവന്റെ ഹൃദയം വിളിച്ചു പറഞ്ഞു. വിശ്വമാതാവിന്റെ നിയോഗമനുസരിച്ച് ഒരു ആഗ്രഹം ആ മനസ്സിലുദിച്ചു. ഏറെത്താമസിയാതെ അദ്ദേഹം അതു നിർവ്വിശങ്കം നിറവേറുകയും ചെയ്തു.

1873 മെയ്മാസം 25–ാംനു- (1280ലെ ജ്യേഷ്ഠമാസത്തിലെ അമാവാസിനാൾ) ഫലഹാരിണി കാളികാദേവിയെ പൂജിക്കുന്ന ഉത്സവദിവസമായിരുന്നു. അതു ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് വിശേഷവിധിയായി കൊണ്ടാടുക പതിവാണു്. അന്നു് ജഗദംബയെ ആരാധിക്കുന്നതിനായി ഗുരുദേ

വനും പ്രത്യേകം ഏർപ്പാടുകളും ചെയ്തു. ഈ രൂപത്തിൽ ജഗന്മാതാവിനെ പൂജിക്കുന്ന വ്യക്തിയുടെ മുജ്ജന്മാർജ്ജിതമായ കർമ്മം മുഴുവൻ നശിക്കുന്നു എന്നാണു് സങ്കല്പം. ദക്ഷിണേശ്വരവും പരിസരങ്ങളും കമനീയമായി അലങ്കരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. ഒരു വലിയ ജനക്കൂട്ടവും ക്ഷേത്രസങ്കേതത്തിൽ വന്നുകൂടിയിട്ടുണ്ടു്.

ഗുരുദേവൻ തന്റെ പൂജയ്ക്കുള്ള ഏർപ്പാടുകളും ചെയ്തിരിക്കുന്നതു് ക്ഷേത്രത്തിലല്ല, തന്റെ മുറിയിൽത്തന്നെയാണു്. ശ്രീ ശാരദാദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസമാക്കിയിട്ടു് ഏകദേശം ഒരു കൊല്ലവും രണ്ടു മാസവും കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. തന്റെ പത്നിയെത്തന്നെ ജഗന്മാതാവായി സങ്കല്പിച്ചു് ഷോഡശോപചാരങ്ങളോടുകൂടി വിധിയാംവണ്ണം പൂജിക്കണമെന്നു് ഗുരുദേവൻ ആഗ്രഹിച്ചു. ജഗന്മാതാവിനെ പത്തു മഹാവിദ്യകളായി സങ്കല്പിച്ചു് ശാസ്ത്രീയമായി പൂജിക്കുന്നതിനു വിധിയുണ്ടു്. അവ കാളി, താരാ, ഷോഡശി, ഭുവനേശ്വരി, ഭൈരവി, ഛിന്നമസ്ത, ധൂമാവതി, ബഗള, മാതംഗി, കമല എന്നിങ്ങനെയാണു്. ദേവിയെ പതിനാറു വയസ്സു പ്രായത്തിൽ അതിസുന്ദരിയും സുവർണ്ണവസ്ത്രാലംകാരങ്ങളാൽ അലംകൃതയുമായ ഭാവത്തിൽ ത്രിപുരസുന്ദരിയായിട്ടും ശ്രീവിദ്യയായിട്ടും ഈ പൂജയിൽ സങ്കല്പിക്കപ്പെടാറുണ്ടു്. ഈ പൂജാസമ്പ്രദായത്തെയാണു് 'ഷോഡശീപൂജ' എന്നു പറയുന്നതു്. സർവ്വസൌന്ദര്യസാരസർവ്വസ്വമായിട്ടും, നിഖിലകല്യാണദായിനിയായിട്ടുമാണു് ജഗന്മാതാവിനെ ഈ പൂജാക്രമത്തിൽ സങ്കല്പിക്കുന്നതു്. ഒരു ചിത്രത്തേയോ, കലശത്തേയോ, മൺമയമായ വിഗ്രഹത്തേയോ, യന്ത്രത്തേയോ, അല്ലെങ്കിൽ അതിസുന്ദരിയായ ഒരു യുവതിയേയോ ദേവിയായി സങ്കല്പിച്ചു് ആരാധിക്കാമെന്നും വിധിയുണ്ടു്. ഒരു യുവതിയാണെങ്കിൽ അസാമാന്യസൌന്ദര്യവതിയും, നവയൌവനയുക്തയും ആയിരിക്കണം. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഏതായാലും യുവതിയെത്ത

ന്നെ പൂജിക്കുവാൻ തീച്ചയാക്കി. അതിനായി തിരഞ്ഞെടുത്തതു് തന്റെ പത്നിയേയും. അതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇതുവരെയുള്ള സാധനകളുടെ സമാപനമായിരുന്നു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെപ്പറ്റി ആ കാലങ്ങളിൽ വളരെയധികമൊന്നും സമാന്യജനങ്ങൾ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ താമസസ്ഥലം ആരേയും ആകഷ്ടിച്ചിരുന്നില്ല. അമാവാസിയുടെ കൂരിരുട്ടു് സർവ്വത്ര വ്യാപിച്ചുകഴിഞ്ഞു. അന്നു രാത്രിയിൽ ദേവീക്ഷേത്രത്തിൽ ഗുരുദേവന്റെ ഭാഗിനേയനായ ഹൃദയനു് ഒരു വിശേഷവിധിയായ പൂജ കഴിക്കുവാനുണ്ടു്. പൂജയ്ക്കു വേണ്ട സാമഗ്രികളും ഏതാനുമൊക്കെ ശേഖരിച്ചുകൊടുത്തു ഹൃദയൻ ക്ഷേത്രത്തിലേയ്ക്കു പോയി. രാധാഗോവിന്ദക്ഷേത്രത്തിലെ അർദ്ധയാമപൂജ കഴിഞ്ഞു് ഗുരുദേവന്റെ സഹോദരീപുത്രനായ 'ദിനു' സഹായത്തിനായി എത്തിയിട്ടുണ്ടു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ മുറിയിൽ പൂജയ്ക്കുവേണ്ടതെല്ലാം തയ്യാറായിക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഏകദേശം ഒമ്പതു മണിയായിരിക്കുന്നു. മരംകൊണ്ടുള്ള പീഠം, അരിമാവുകൊണ്ടണിഞ്ഞു ദേവിയെ ആവാഹിച്ചിരുത്തുവാനായി പൂജാരിയുടെ വലത്തുഭാഗത്തു തയ്യാറാക്കി വെച്ചിട്ടുണ്ടു്. പൂജയ്ക്കു വേണ്ടതെല്ലാം തയ്യാറാക്കി എല്ലാവരും ആ മുറി വിട്ടിരിക്കുന്നു. പൂജ നടക്കുമ്പോൾ അവിടെ സന്നിഹിതയായിരിക്കണമെന്നു്, ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ദേവിക്കു് നേരത്തെതന്നെ നിർദ്ദേശം നല്കിയിരുന്നു. ദേവി മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. ഗുരുദേവൻ പൂജ ആരംഭിച്ചു. ആ മുറിയിൽ അവർ രണ്ടുപേരും മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു.

പൂജയ്ക്കുള്ള സാമഗ്രികളും മന്ത്രംകൊണ്ടു പരിശുദ്ധമാക്കപ്പെട്ടു കഴിഞ്ഞു. പ്രാരംഭച്ചടങ്ങുകളും എല്ലാം കഴിഞ്ഞു. ഷോഡശീദേവിക്കായി അണിഞ്ഞൊരുക്കി വെച്ചിട്ടുള്ള ആ പീഠത്തിൽ ഉപവിഷ്ടയാകുവാൻ ഗുരുദേവൻ ദേവിയോടു് അരുളിച്ചെയ്തു. പൂജ കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾതന്നെ ദേവി ഒരു അർദ്ധബോധാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചുകഴി

ഞ്ഞിരുന്നു. ഷോഡശീദേവിക്കായി സങ്കല്പിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന ആ പീഠത്തിന്മേൽ ദേവി ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ വലത്തുഭാഗത്തു വടക്കോട്ടു ദർശനമായി ഉപവിഷ്ടയായി. ദിവ്യഭാവത്തിൽ സ്വബോധം വെടിഞ്ഞിരുന്ന ദേവി മാസ്മരവിദ്യയ്ക്കധീനയായ ഒരുവളെപ്പോലെ ഗുരുദേവന്റെ നിർദ്ദേശങ്ങളെ അനുസരിക്കുകയാണുണ്ടായതു്. മന്ത്രപൂതമായ ജലം വീണ്ടും വീണ്ടും ദേവിയുടെ ശരീരത്തിൽ തളിച്ചു് അദ്ദേഹം മന്ത്രോച്ചാരണത്തോടെ ആവാഹനം എന്ന ക്രിയ ആരംഭിച്ചു. ''നിത്യകന്യകയായും സൌന്ദര്യസാരസർവ്വസ്വമായും സർവ്വശക്തിമയിയായും വിരാജിക്കുന്ന അല്ലയോ ദിവ്യജനനി! പരിപൂർണ്ണതയുടെ കവാടങ്ങൾ എനിക്കായി തുറന്നു തരുവാൻ കനിയേണമേ! ഈ ദേവിയുടെ ശരീരവും മനസ്സും പരിശുദ്ധമാക്കി, അവളിൽക്കൂടി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു് എല്ലാ മംഗളങ്ങളും നൽകേണമേ. അതിനുള്ള കൃപയുണ്ടാകേണമേ'' എന്ന പ്രാർത്ഥന അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയാന്തർഭാഗത്തുനിന്നും ഉയർന്നു. ജഗദംബ ശ്രീ ശാരദാദേവിയിലേയ്ക്കു് ആവാഹിക്കപ്പെട്ടു.

തദനന്തരം ശാസ്ത്രോക്തമായ 'മന്ത്രന്യാസം' എന്ന ക്രിയകൊണ്ടു ദേവിയെ പ്രത്യംഗം സ്പർശിച്ചു് ജഗന്മാതാവായി ഭാവനചെയ്തു. വിധിപ്രകാരമുള്ള ഷോഡശോപചാരങ്ങളും സമർപ്പിച്ചു. പൂജാമദ്ധ്യത്തിൽ ഗുരുദേവൻ ദേവിയുടെ ചേവടികളിൽ രക്തചന്ദനം പൂശുകയും നെറ്റിയിൽ സിന്ദൂരംകൊണ്ടു തിലകം ചാർത്തുകയും പുതിയ പട്ടുവസ്ത്രങ്ങൾ ധരിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. അനന്തരം മധുരപലഹാരങ്ങൾ നൈവേദ്യമായി സമർപ്പിച്ചതു് ഒരു കഷണം ദേവിയുടെ വായിൽ സമർപ്പിച്ചു. ഇത്രയുമായപ്പോൾ ദേവി ഗാഢമായ സമാധിയിൽ ലയിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഗുരുദേവനും അർദ്ധബോധാവസ്ഥയിൽ മന്ത്രങ്ങൾ ഉരുവിട്ടുകൊണ്ടു് സമാധിയിൽ ലയിച്ചു. ബാഹ്യബോധം വെടിഞ്ഞു് രണ്ടുപേരും ആനന്ദാനുഭൂതിയിൽ ലയിച്ചു. പൂജകൻ ദേവ

032.6W
K5

തയിൽ ലയിച്ചു. സാധകനും സാദ്ധ്യവും ഒന്നായിക്കഴിഞ്ഞു.

ഈ അവസ്ഥ വളരെ നേരത്തേയ്ക്കു നീണ്ടുനിന്നു. രാത്രിയുടെ രണ്ടാംയാമത്തിൽ ഗുരുദേവനു ശരീരബോധം ഉണ്ടായിത്തുടങ്ങി. അദ്ദേഹം തന്റെ എല്ലാ സാധനകളുടേയും തപശ്ചര്യകളുടേയും ഫലങ്ങളും തന്റെ ജപമാലയും തന്നേയും തന്റെ സർവ്വസ്വവും മുന്നിൽ വിരാജിക്കുന്ന ആ ദിവ്യവിഗ്രഹത്തിന്റെ പാദപത്മങ്ങളിൽ സമർപ്പിച്ചുകൊണ്ടു നമസ്കരിച്ചു.

സർവ്വമംഗളമാംഗല്യേ ശിവേ സർവ്വാർത്ഥസാധികേ!
ശരണ്യേ ത്ര്യംബകേ ഗൌരി നാരായണി നമോസ്തു തേ.

പൂജ സമാപിച്ചു. ഗുരുദേവന്റെ സാധനകളുടെ സമാപനം ആയിരുന്നു അതു്. ഗുരുദേവൻ എല്ലാ ഭാവങ്ങളിൽക്കൂടെയും പൂർണ്ണത പ്രാപിച്ചു.

ബാഹ്യബോധം തെളിഞ്ഞപ്പോഴും ദേവി ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ മനസാ നമസ്കരിച്ചു്, പീഠത്തിൽനിന്നും എഴുനേറ്റു് നഹബത്തിലേയ്ക്കു പോയി. ഹൃദയൻ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു.

ഷോഡശീപൂജ ഈ രണ്ടു വ്യക്തികളുടേയും ജീവിതത്തിൽ വളരെ പ്രാധാന്യം അഹ്നിക്കുന്ന ഒരു സംഭവമാണു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം, തന്റെ ശരീരാഭിമാനം തീരെ നശിച്ചു എന്നും, മൃഗീയങ്ങളായ വികാരങ്ങളെങ്കിലും തന്നെ കീഴടക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല എന്നും തെളിഞ്ഞു. സാധരണ ഒരു വ്യക്തിക്കു് ഒരു തരത്തിലും ദിവ്യത ദർശിക്കുവാൻ സാദ്ധ്യമാകാത്ത സ്ഥാനത്തു് ജഗന്മാതാവിനെ ദർശിക്കുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞു. സാധകഭാവത്തിൽനിന്നും സിദ്ധപദത്തിലേയ്ക്കു് ഗുരുദേവൻ ഉയർന്നു. ശാരദാദേവിയെ സാധനകളുടെ അന്ത്യഘട്ടത്തിൽ ജഗദംബയായി ദർശിച്ചു് സർവ്വസ്വവും ആ അംബികയ്ക്കായി അടിയറവെച്ചപ്പോഴും അദ്ദേഹം യഥാർത്ഥത്തിൽ ദേവിയെ തന്റെ തപ

MUL
284525

സ്സിന്റേയും സാധനകളുടേയും ഭാഗഭാക്കാക്കുകയാണു ചെയ്തതു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെപ്പോലെ ദേവി അനേകം സാധനകളും അഭ്യസിക്കാത്തതിന്റെ കാരണം ഇതുതന്നെയാണു്. ഷോഡശീപൂജയോടുകൂടി ഗുരുദേവന്റെ സകല ആദ്ധ്യാത്മിക സിദ്ധികളുംക്കും ദേവിയും അവകാശിയായി; ലോകഗുരുവായിത്തീർന്ന ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ പിൻഗാമിയായി. അദ്ദേഹം ആരംഭിച്ച ജോലി പൂർത്തിയാക്കേണ്ട ഭാരം ഇതോടുകൂടി ദേവിയിൽ നിക്ഷിപ്തമായി.

ദേവിയിൽ ജഗജ്ജനനിയെ ആവാഹിച്ചതു മുതൽ, ആ ശരീരവും മനസ്സും ശക്തിയുടെ ഒരു കേന്ദ്രമായിത്തീർന്നു. അന്നുമുതൽ ആ ദമ്പതികളും ദിവ്യജനനിയുടെ രണ്ടു ഭാവങ്ങളായി ഉയർന്നു. ദേവി തന്റെ ശേഷിച്ച ജീവിതകാലം ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ശുശ്രൂഷയിൽ മഗ്നയായിക്കഴിച്ചുകൂട്ടി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ തിരോധാനത്തിനുശേഷം ആ ആദ്ധ്യാത്മികസന്ദേശത്തെ പൂർണ്ണമാക്കുക എന്ന ഭാരിച്ച കടമ ഏറ്റെടുക്കുകയും ചെയ്തു.

ഈ ഷോഡശീപൂജ കഴിഞ്ഞതിനുശേഷം ഏകദേശം അഞ്ചുമാസക്കാലംകൂടി ദേവി ഗുരുദേവന്റെ കൂടെത്തന്നെ വസിച്ചു. മുമ്പത്തെപ്പോലെത്തന്നെ പകൽമുഴവനും അദ്ദേഹത്തിന്റേയും അമ്മയുടേയും ശുശ്രൂഷയിൽ വ്യാപൃതയായി നഹബത്തിലും, രാത്രിയിൽ ഗുരുദേവന്റെ മുറിയിലും സമയം കഴിച്ചുകൂട്ടി. ജിതേന്ദ്രിയനായ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റേയും വിദ്യാരൂപിണിയായ ശ്രീ ശാരദാദേവിയുടേയും ദിവ്യദാമ്പത്യജീവിതത്തെപ്പറ്റിയുള്ള ജ്ഞാനം ദേവിയുടെ വാക്കുകളിൽനിന്നുതന്നെ ലഭിക്കുന്നു. ആനന്ദത്തോടെ ആ കാലങ്ങളെ അനുസ്മരിച്ചുകൊണ്ടു ദേവി പറയുന്നു, ''ആ കാലങ്ങളിലെ ഭഗവാന്റെ ദിവ്യഭാവങ്ങളെ വർണ്ണിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. ചില സമയം അദ്ദേഹം ചിരിക്കുന്നതു കാണാം. ചിലപ്പോൾ കരയുകയായിരിക്കും. മറുചിലപ്പോൾ ഗാഢമായ സമാധിയിൽ ലയിച്ചു് നിശ്ചേഷ്ടനാ

യിരിക്കും. ചിലപ്പോൾ രാത്രിമുഴുവൻ ഇപ്രകാരം കഴിയും. ആ ദിവ്യസന്നിധാനത്തിൽ ഞാൻ ഭയംകൊണ്ടു വിറയ്ക്കും. പ്രഭാതമാകുന്നതു നോക്കി അക്ഷമയോടെ കാത്തിരിയ്ക്കും. ആ കാലങ്ങളിൽ ഈ ദിവ്യഭാവങ്ങളെക്കുറിച്ചു് എനിക്കു് ഒന്നുംതന്നെ അറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു. ഒരു രാത്രി ഈ സമാധി തുടച്ചയായി വളരെ നേരത്തേയ്ക്കു നീണ്ടുനിന്നു. ഭയചകിതയായി ഞാൻ ഹൃദയനെ വിളിപ്പിച്ചു. ഹൃദയൻ വന്നു് ഗുരുദേവന്റെ കണ്ണുപൂടങ്ങളിൽ ഭഗവന്നാമങ്ങളുരുവിടുവാൻ തുടങ്ങി. കുറച്ചു സമയം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ബാഹ്യബോധം ഉണ്ടായിത്തുടങ്ങി. ഈ സംഭവം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശ്രദ്ധയിൽ പെട്ടപ്പോൾ എന്റെവിഷമം മനസ്സിലാക്കിയ അദ്ദേഹം ഓരോരോ സമാധിയുണ്ടാകുമ്പോഴും ഏതേതു മന്ത്രങ്ങളും ജപിച്ചാൽ ബാഹ്യപ്രജ്ഞ ലഭിക്കുമെന്നു്, എനിക്കു് ഉപദേശിച്ചുതന്നു. അതിനുശേഷം ദിവ്യനാമം ഉച്ചരിക്കുമ്പോൾ ബാഹ്യബോധം വീണ്ടുകിട്ടിയിരുന്നതുകൊണ്ടു് എന്റെ ഭയം സ്വല്പം ഒന്നു ശമിച്ചു. എന്നാലും അദ്ദേഹം സമാധിയിൽ എപ്പോഴാണു് ലയിക്കുക എന്നറിയാത്തതുകൊണ്ടു് രാത്രിമുഴുവൻ ഞാൻ ഉണർന്നിരുന്നിട്ടുണ്ടു്. ക്രമേണ ഈ സംഗതിയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശ്രദ്ധയിൽപ്പെട്ടു. എന്നുമാത്രമല്ല, വളരെ ദിവസങ്ങൾക്കുശേഷവും ഈ സമാധി അവസ്ഥയുമായി പൊരുത്തപ്പെടുവാൻ എനിക്കു സാധിക്കുന്നില്ലെന്നു കണ്ടു് എന്നോടു നഹബത്തിലേയ്ക്കുതന്നെ കിടപ്പു മാറുവാൻ അദ്ദേഹം നിർദ്ദേശിച്ചു.''

ഈ ഷോഡശീപൂജയെക്കുറിച്ചു് ഒന്നു ചിന്തിച്ചുനോക്കാം. ഭർത്താവിനെ ഈശ്വരതുല്യനായി ആരാധിക്കണം എന്നാണല്ലോ ഒരു ഹിന്ദുവനിതയ്ക്കു് ആദ്യമായി നല്കപ്പെടുന്ന ശിക്ഷണം. ഉത്തമബ്രാഹ്മണകുലത്തിൽ ജനിച്ച ദേവി ശാസ്ത്രോക്തികളെ യഥാവിധി മാനിച്ചിരുന്നു. ചെറുപ്രായത്തിൽതന്നെ ശ്രീ ശാരദാദേവിയിൽ പതിഭക്തിയും ഭർത്തുശുശ്രൂഷയിൽ ആസക്തിയും കണ്ടുവന്നു.

ദേവി സ്ഥിരനിഷ്ഠയുള്ളവളും ധീരയും തീക്ഷ്ണബുദ്ധിയുമായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ അലൌകികമായ ജീവിതത്തെപ്പറ്റി അമ്മ നല്ലപോലെ മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നു. ഈ പരിതഃസ്ഥിതിയിൽ സാംഗോപാംഗമായി താന്ത്രിക വിധത്തിലുള്ള ഒരു പൂജ തന്റെ പതിദേവനിൽനിന്നുതന്നെ സ്വീകരിക്കുവാൻ ദേവി എങ്ങിനെ സന്നദ്ധയായി?

ബഹുമതി സ്വീകരിക്കുക എന്നുള്ളതുതന്നെ വളരെ ക്ലേശകരമായതു്, പൂജ സ്വീകരിക്കുന്നതോ അതിലും കഠിനം. പക്ഷേ, ഈ മഹത്തായ സംഭവം നടന്നുകഴിഞ്ഞിട്ടും ദേവിയുടെ ഹൃദയത്തിൽ യാതൊരു ഗർവ്വും അങ്കുരിച്ചില്ല. ദേവിയെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ഇതു് സാധാരണസംഭവമായിരുന്നു. അവർതമ്മിലുള്ള ദാമ്പത്യബന്ധത്തിനു് ഇതുനിമിത്തം യാതൊരു വ്യത്യാസവും ഉണ്ടായില്ല എന്നു മാത്രമല്ല, ഗുരുദേവനേയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ അമ്മയേയും ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിൽ ദേവി ബദ്ധശ്രദ്ധയുമായിരുന്നു.

വളരെ ദിവസങ്ങൾ കഴിഞ്ഞു് ഒരു സംഭവമുണ്ടായി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ അന്തരംഗശിഷ്യന്മാരിലൊരാളായ ലാട്ടുമഹാരാജു് (ശ്രീമതു് അദ്ഭുതാനന്ദസ്വാമികൾ) തീവ്രവൈരാഗ്യത്തോടെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ അഭയം പ്രാപിച്ചിരുന്നു. ഒരു ദിവസം ലാട്ട പഞ്ചവടിയിൽ ധ്യാനമഗ്നനായിരിക്കുന്നതു കണ്ടു് ഗുരുദേവൻ പറയുകയാണു്, 'ലാട്ട, നീ ആരെയാണോ ധ്യാനിക്കുന്നതു്, ആ വ്യക്തി അതാ നഹബത്തിൽ റൊട്ടി ഉണ്ടാക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു.'

ലാട്ടുവിന്റെ ജ്ഞാനനേത്രങ്ങളെ ഗുരുദേവൻ തുറന്നു. ദേവിയെ മനസ്സിലാക്കുവാനുള്ള ശക്തി അദ്ദേഹത്തിനു ലഭിച്ചു. അദ്ദേഹം ദേവിയുടെ ഒരു എളിയ സേവകനായി. പിൽക്കാലത്തു് അദ്ദേഹം ഭക്തന്മാരോടു പറയാറുണ്ടു്: ''അമ്മയെ മനസ്സിലാക്കുക അത്ര എളുപ്പമായ കാര്യമാണോ? ഗുരുദേവൻ തന്നെ അമ്മയെ പൂജിച്ചിട്ടുണ്ടു്. അമ്മ ആരാണെന്നു് അതിൽ നിന്നു മനസ്സിലാക്കണം. ആ

ജ്ഞാനം ഗുരുദേവനു മാത്രമാണുണ്ടായിരുന്നതു്. ശ്രീ വിവേകാനന്ദസ്വാമികളും കുറച്ചു കുറച്ചായി അറിഞ്ഞിരുന്നു. അമ്മ സാക്ഷാൽ മഹാലക്ഷ്മിതന്നെയാണു്. കഠിനമായ തപസ്സുകൊണ്ടുമാത്രമേ അമ്മയുടെ കരുണ മനസ്സിലാക്കുവാൻ സാദ്ധ്യമാകൂ.'' 'സൈഷാ പ്രസന്നാ വരദാ നൃണാം ഭവതി മുക്തയേ.'

ഷോഡശീപൂജയ്ക്കുശേഷം ഏകദേശം 1873 ഒക്ടോബർമാസത്തിൽ ദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തുനിന്നും കാമാർപുക്കുറിലേയ്ക്കു മടങ്ങിപ്പോയി.

9. ഗുരുചരണങ്ങളിൽ

ലൌകികങ്ങളായ സുഖാനുഭവങ്ങളുടെ മാനദണ്ഡംവെച്ചു വീക്ഷിക്കുകയാണെങ്കിൽ ദേവിയുടെ ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ ജീവിതത്തിൽ പറയത്തക്ക ഒരു സംഭവവും ഉണ്ടായിട്ടില്ല. ശരീരബോധം വെടിഞ്ഞു സദാ ഈശ്വരചിന്തയിൽ മഗ്നനായിക്കഴിയുന്ന ഭർത്താവിന്റെ സേവനമാണു തന്റെ കർത്തവ്യമെന്നു ദേവി ഉറച്ചുകഴിഞ്ഞു. ആദ്ധ്യാത്മികതത്ത്വങ്ങളെ അനുഭവിച്ചറിയുന്നതിനോടൊപ്പംതന്നെ, നിരന്തരമായി ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ശുശ്രൂഷയുമായിരുന്നു ദേവിയുടെ ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ ജീവിതക്രമം.

ഈ കാലത്താണു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഓരോ സാധനാസമ്പ്രദായങ്ങളെ ദേവിക്കു് ഉപദേശിച്ചതു്. ഭർത്താവു് ലോകത്തിൽ പ്രത്യക്ഷദൈവംതന്നെ ആണെന്നും, അദ്ദേഹത്തെ നിസ്സ്വാർത്ഥമായി നിരന്തരം സേവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ആദ്ധ്യാത്മികപുരോഗതി തനിയെ ലഭിച്ചുകൊള്ളുമെന്നുമാണു് ഓരോ ഹിന്ദുവനിതയും വിശ്വസിച്ചുവരുന്നതു്. മഹാഭാരതത്തിൽ പതിവ്രതയും ധർമ്മിഷ്ഠയുമായ ഒരു പത്നി തന്റെ ഭർത്താവിനേയും കുടുംബത്തേയും പരിചരിക്കുകകൊണ്ടു് പരമജ്ഞാനിയായെന്നും തപസ്സുകൊണ്ടു്

ഒരു യോഗിക്കു സിദ്ധിക്കാവുന്നതിലധികം ദിവ്യാനുഭവങ്ങളും ആ സാധികയ്ക്കുണ്ടായെന്നും ഒരു കഥതന്നെയുണ്ട്. ഭർത്താവെന്ന സാമാന്യജീവനെ ഈശ്വരബുദ്ധ്യാ ശുശ്രൂഷിക്കുകകൊണ്ട് ഇങ്ങനെ സംഭവിക്കാമെങ്കിൽ ആ ഭർത്താവു് ഒരു മഹാപുരുഷനും സിദ്ധനും പരമജ്ഞാനിയുംകൂടി ആയാൽ എന്തുതന്നെ സംഭവിച്ചുകൂടാ! സദാസമയവും ആ മഹാത്മാവിന്റെ സന്നിധിയിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശങ്ങളെ ശ്രദ്ധയോടെ അനുഷ്ഠിച്ചു ജീവിക്കുകയാണെങ്കിൽ ആ ആദ്ധ്യാത്മികപ്രവാഹത്തിൽ മുങ്ങുവാനും, ആ അനുഭവങ്ങൾക്കു് ഏറെക്കുറെ പാത്രമാകുവാനും സാദ്ധ്യമല്ലാതെവരികയില്ലല്ലോ.

അവതാരപുരുഷന്മാരുടെ സാമീപ്യംമാത്രംമതി ആദ്ധ്യാത്മികസിദ്ധികളും സ്വയമേവ ലഭിക്കുവാൻ. അവരുടെ ചിന്തകളും അതിഗഹനങ്ങളും ദൂരവ്യാപകങ്ങളുമാണു്. അതുകൊണ്ടാണു് ശാരീരികമായിട്ടു് അവർ തിരോധാനം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞാലും അവരുടെ ജീവിതം അനേകം ജീവന്മാരെ ഉദ്ധരിക്കുന്നതിനു പര്യാപ്തമായിത്തീരുന്നതു്. തന്റെ ശ്രദ്ധാവിശ്വാസങ്ങളുടേയും ഭക്തിയുടേയും ശുശ്രൂഷയുടേയും പ്രേമത്തിന്റേയും കേന്ദ്രമായി മാതൃദേവിക്കു ലഭിച്ചതു് ദിവ്യപുരുഷനായ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെയാണു്. അദ്ദേഹത്തോടുള്ള സാമീപ്യവും സഹവാസവും കാരണം അവിടുത്തെ അമൃതപ്രവാഹത്തിൽ മുങ്ങുവാൻ ദേവിക്കും ഭാഗ്യമുണ്ടായി. എന്നുമാത്രമല്ല ഭാവിയിൽ അനവധി സാധകന്മാർക്കു മാർഗ്ഗദർശനം നല്കുവാൻ പര്യാപ്തമായ ഒരു മഹാശക്തിയും ദേവിക്കു കൈവന്നു.

കർമ്മത്തിന്റെ പശ്ചാത്തലത്തിൽ ഭക്തിയും ധ്യാനവും ഇല്ലെങ്കിൽ അതു വെറും ഒരു യാന്ത്രികമായ ചടങ്ങായിത്തീരുന്നു. സേവയും ശുശ്രൂഷയും ഒരു ആദ്ധ്യാത്മികസാധനയാകണമെങ്കിൽ അതു് ഭക്തിജ്ഞാനമിശ്രമായിരിക്കണം. അതുകൊണ്ടു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ദേവിക്കു നല്കിയ പരി

ശീലനത്തിൽ ധ്യാനത്തിനും ഭക്തിക്കും വളരെ പ്രാധാന്യം നല്കി. ജ്വലിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന തന്റെ ത്യാഗബുദ്ധിയും ഒരിക്കലും തൃപ്തിപ്പെടാത്ത ഈശ്വരാന്വേഷണതൃഷ്ണയും ദേവിയിൽ വളർത്തുവാനാണ് അദ്ദേഹം ആദ്യമായി പരിശ്രമിച്ചതു്. ഒരു ദിവസം അദ്ദേഹം ദേവിയെ ഉപദേശിച്ചു: ''അമ്പിളിയമ്മാമൻ എങ്ങിനെയാണോ എല്ലാവരുടേയും അമ്മാമനായിരിക്കുന്നതു്, അതേപോലെ ഈശ്വരനും എല്ലാവരുടേയും പൊതുസ്വത്തായ അമ്മാമനാണു്. വ്യാകുലതയോടെ ആർ അദ്ദേഹത്തെ വിളിച്ചുകേഴുന്നുവോ, അവക്കുമാത്രം ആ ദർശനം ലഭിക്കുന്നതാണു്. ഭീതിയും ഭീദയം നൊന്തു് അദ്ദേഹത്തിനുവേണ്ടി കരയുക, എന്നാൽ നിശ്ചയമായും ദർശനം ലഭിക്കും. ഈശ്വരസാക്ഷാത്ക്കാരം മാത്രമാണു ജീവിതത്തിന്റെ പരമലക്ഷ്യം. അതില്ലാത്ത ജീവിതം നിരർത്ഥകമാണു്.''

ദേവി ആദ്യമായി സമാധി അനുഭവിച്ചതു ഷോഡശീപൂജ നടന്ന ദിവസമാണു്. അന്നുമുതൽ നിഷ്ഠാപൂർവ്വം സാധനകൾ അനുഷ്ഠിക്കുവാൻ ആരംഭിച്ചു. ഒരു ദിവസം ദേവി രാത്രിയിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ആഹാരവുംകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു പോയി. ഒരു ഭക്തയായ ശിഷ്യയും ദേവിയെ അനുഗമിച്ചിരുന്നു. ലജ്ജാശീലയായിരുന്ന ദേവി ആ കാലത്തും ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ മുമ്പിൽപോലും മൂടുപടം ധരിക്കുമായിരുന്നു. ഗുരുദേവൻ ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതത്തെപ്പറ്റിയും ഈശ്വരനെപ്പറ്റിയും ആവേശത്തോടുകൂടി പ്രഭാഷണം ചെയ്യുവാൻ തുടങ്ങി. ദേശകാലങ്ങളെയെല്ലാം അദ്ദേഹം വിസ്മരിച്ചു. ആ വാക്കുകളിൽ മയങ്ങിയ ദേവിയും സ്വപ്നാവസ്ഥയിലെന്നപോലെ നിന്നുപോയി. നേരം പ്രഭാതമായി. അപ്പോഴാണു് താൻ ഗുരുദേവന്റെ മുറിയിലാണു് നില്ക്കുന്നതെന്നും, മൂടുപടം ധരിക്കാതെയാണു് നില്ക്കുന്നതെന്നും ദേവിയ്ക്കു് ഓർമ്മ വന്നതു്. പെട്ടെന്നു് മൂടുപടവും വലിച്ചുമൂടി ദേവി നഹബത്തിലേയ്ക്കു് ഓടിപ്പോയി.

ഇപ്രകാരം പൊതുവെ നല്ലിയിരുന്ന ഉപദേശങ്ങൾക്കു പുറമെ, ജപവും ധ്യാനവും പരിശീലിക്കുവാനും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ദേവിയെ അഭ്യസിപ്പിച്ചു. കാമാർപുക്കുറിൽ വെച്ചു പൂർണ്ണാനന്ദൻ എന്നു പേരുള്ള ഒരു സന്ന്യാസിയിൽ നിന്നു് ശാരദാദേവിക്കു 'ശക്തിമന്ത്രം' ലഭിച്ചിരുന്നു. പക്ഷെ, ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ബീജമന്ത്രം നാവിൽ എഴുതി വീണ്ടും ദേവിക്കു മന്ത്രദീക്ഷ നൽകി.

ദേവി ധ്യാനത്തിനും ജപത്തിനുമായി വളരെസമയം വിനിയോഗിച്ചിരുന്നു. ഏതു പ്രവൃത്തിയിൽ വ്യാപൃതയായിരിക്കുമ്പോഴും ഒരു അടിയൊഴുക്കുപോലെ എപ്പോഴും നാമജപം നടന്നുകൊണ്ടേയിരുന്നു. തന്റെ സഹോദരപുത്രിയായ നളിനിയോടു ദേവി ഒരിക്കൽ പറയുകയുണ്ടായി: ''നിന്റെ പ്രായത്തിൽ ഞാൻ എത്രയേറെ ജോലി ചെയ്തിരുന്നു! എന്നിട്ടും ദിവസവും ഒരു ലക്ഷം ഉരു മന്ത്രം ഉരുവിടുവാനുള്ള സമയം എനിക്കു ലഭിക്കുമായിരുന്നു.''

ദേവിയുടെ അദ്ധ്യാത്മസാധനാക്രമങ്ങളെന്തെല്ലാമെന്നോ, ഗുരുദേവൻ ഏതെല്ലാം വിധത്തിലാണു് അവ ഉപദേശിച്ചതെന്നോ ഉള്ളതിനെപ്പറ്റി യാതൊരറിവുമില്ല. ദേവി അധികമൊന്നും ആരോടും അരുളിച്ചെയ്തിട്ടുമില്ല. എന്നാൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഉപദേശങ്ങൾ ആ പവിത്രഹൃദയത്തിൽ മായാത്ത മുദ്രകൾ പതിപ്പിച്ചു. ദേവി ആ കാലത്തെപ്പറ്റി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു: ''ഞാൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസിച്ചിരുന്ന കാലത്തു് അതിരാവിലെ മൂന്നു മണിക്കുതന്നെ ഉണരുമായിരുന്നു. ഉണർന്നു ഞാൻ ധ്യാനത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിക്കും. പലപ്പോഴും അങ്ങനെ ധ്യാനത്തിൽ മുഴുകി ഇരുന്നുപോകാറുണ്ടു്. ഒരിക്കൽ ഒരു ചന്ദ്രികയുള്ള രാത്രിയിൽ നഹബത്തിന്റെ പടിക്കെട്ടുകൾക്കരികെയിരുന്നു ജപിക്കുകയായിരുന്നു. സർവ്വത്ര പ്രശാന്തത. ഗുരുദേവൻ അതിലെ കടന്നുപോയതുപോലും അറിഞ്ഞില്ല. സാധാരണ മറ്റു ദിവസങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മെതിയ

ടിയുടെ ശബ്ദം കേൾക്കാറുണ്ട്. പക്ഷേ, അന്നേ ദിവസം അതും അറിഞ്ഞില്ല; ആ നിലയിൽ ധ്യാനത്തിൽ മുഴുകിയിരിക്കുകയായിരുന്നു. ആ കാലങ്ങളിൽ എന്റെ ഛായതന്നെ വ്യത്യസ്തമായിരുന്നു. ഞാൻ ആഭരണങ്ങളും അണിയുകയും ചുവന്ന കരയുള്ള വസ്ത്രങ്ങളും ധരിക്കുകയും ചെയ്യാറുണ്ട്. അന്നേ ദിവസം കാറടിച്ച വസ്ത്രം എന്റെ പുറത്തുനിന്നും മാറിപ്പോയിരുന്നു. പക്ഷേ, ഞാൻ അതു മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നില്ല. ഗുരുദേവനു ജലപാത്രം കൊണ്ടുപോയിക്കൊടുക്കുവാനായി 'യോഗേൻ' (യോഗാനന്ദസ്വാമികളും) ആ വഴിയെ പോയപ്പോൾ എന്നെ ആ സ്ഥിതിയിൽ കാണുകയുണ്ടായിയെന്നു തോന്നുന്നു. ഹാ! എന്തൊരു ആനന്ദം നിറഞ്ഞ ദിവസങ്ങളായിരുന്നു അവ. ചന്ദ്രികാധവളമായ രാത്രിയിൽ ഞാൻ ചന്ദ്രനെ നോക്കി കൂപ്പുകൈകളോടെ പ്രാർത്ഥിക്കും: 'അതാ, ആ ചന്ദ്രബിംബത്തെപ്പോലെതന്നെ എന്റെ ഹൃദയവും പരിശുദ്ധമായി ഭവിക്കേണമേ! ആ ചന്ദ്രബിംബത്തിൽപ്പോലും കളങ്കമുണ്ട്. എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ അത്രമാത്രംകൂടി കളങ്കം ഉണ്ടായിരിക്കരുതേ!' ധ്യാനം സ്ഥിരമായി അഭ്യസിച്ചാൽ ഈശ്വരനെ ഹൃദയത്തിൽ പ്രത്യക്ഷമായി ദർശിക്കുവാൻ ഏതൊരു വ്യക്തിക്കും കഴിയും. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശബ്ദംപോലും കേൾക്കാം. ഇപ്രകാരമുള്ള ഒരു വ്യക്തിയുടെ ഹൃദയത്തിൽ എന്തെങ്കിലും ഒരു ആശയം ഉദിച്ചാൽ മതി, അതു് അപ്പോൾ ആ നിമിഷം അവിടെവെച്ചുതന്നെ സഫലമാകും. ശാന്തിസമുദ്രത്തിൽ മുങ്ങും. ആഹാ, ആ കാലങ്ങളിൽ എന്റെ ഹൃദയത്തിന്റെ അവസ്ഥ വിചിത്രമായിരുന്നു. ഒരു ദിവസം വൃന്ദ എന്ന പരിചാരിക പെട്ടെന്നു് ഒരോട്ടുപാത്രം എന്റെ മുമ്പിൽ കൊണ്ടുവന്നിട്ടു. ആ ശബ്ദം എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ തുളച്ചുകയറി, എന്നെ കഠിനമായി വേദനിപ്പിച്ചു. ഒരു വ്യക്തിയുടെ ആദ്ധ്യാത്മികമായ പരിപൂർണ്ണതയിൽ തന്റെ ഉള്ളിൽ കുടികൊള്ളുന്ന ആ പരമാത്മാവുതന്നെയാണു്

മറെറല്ലാവരുടേയും — ചൂഷിതരുടേയും, മദ്ദിതരുടേയും, അസ്പൃശ്യരുടേയും — ഹൃദയങ്ങളിലും കൂടികൊള്ളുന്നതെന്നു് ഒരു സാധകനു മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിയും. ഈ ജ്ഞാനം ഒരുവനെ വളരെ വിനയാന്വിതനാക്കുന്നു.''

ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിലെ ഈ ഘട്ടത്തിൽ ഉന്നതങ്ങളായ പല ആദ്ധ്യാത്മികഭാവങ്ങളും ദേവിക്കു് അനുഭവമായിട്ടുണ്ടെന്നുള്ളതിനു് ധാരാളം തെളിവുകളും ഉണ്ടു്. എന്നാൽ പ്രകൃത്യാ ദേവിയിൽ ശോഭിച്ചിരുന്ന വിനയസ്വഭാവം ആ സംഭവങ്ങളെപ്പററി മറെറാരോടെങ്കിലും പറയുന്നതിൽനിന്നും ദേവിയെ വിലക്കി. ചില അടുത്ത സഹചാരിണികളും സമീപത്തുള്ള സമയത്തു്, അറിയാതെതന്നെ ചില സംഗതികളും പുറത്തുവന്നിട്ടുണ്ടു്. അവരിൽ യോഗീന്ദ്രമോഹിനി (യോഗിൻമാ) വിവരിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു സംഭവമാണു താഴെ കൊടുക്കുന്നതു്.

''അമ്മ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസത്തിന്നായി എത്തിയപ്പോൾ അമ്മയ്ക്കു സമാധി അനുഭവപ്പെട്ടിരുന്നില്ല. ധ്യാനവും ജപവും വളരെ ശ്രദ്ധയോടെ ദിവസവും അഭ്യസിച്ചിരുന്നുവെങ്കിലും സമാധിയിൽ ലയിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, ഗുരുദേവന്റെ മുറിയിൽ ശയിച്ചിരുന്ന ആ കാലങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സമാധി കാണുമ്പോൾ ദേവിക്കു ഭയംപോലും തോന്നാറുണ്ടു്. ദേവിയുമായി പരിചയപ്പെട്ടിട്ടു കുറച്ചു ദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഒരു നാൾ ദേവി എന്നോടു പറഞ്ഞു: 'ഗുരുദേവന്റെ കൃപ ഹേതുവായി എനിക്കു സമാധി അനുഭവപ്പെടുവാൻ സാദ്ധ്യമാകണമെന്നു് ദയവുചെയ്തു് അദ്ദേഹത്തോടു് ഒന്നു പറയൂ. ഭക്തന്മാരുടെ ഇടവിടാതെയുള്ള തിരക്കുനിമിത്തം അദ്ദേഹത്തോടു നേരിട്ടു്, ഈ വിഷയത്തെപ്പററി സംസാരിക്കുവാൻ എനിക്കു സന്ദർഭം കിട്ടുന്നില്ല.' അതു വളരെ ശരിയാണെന്നു തോന്നി, ഞാൻ ആ സന്ദേശം വഹിക്കാമെന്നു് ഏറ്റു. പിറേറദിവസം പ്രഭാതമായി. ഗുരുദേവൻ കിട

ക്കയിൽ ഏകനായി ഇരിക്കുകയായിരുന്നു. ആ സമയം ഞാൻ കടന്നുചെന്നു പതിവിൻപടി നമസ്കരിച്ചു്, ദേവിയുടെ പ്രാർത്ഥന അറിയിച്ചു. അദ്ദേഹം മറുപടി ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. പെട്ടെന്നു ഗൌരവം പൂണ്ടിരുപ്പുമായി. അപ്രകാരമുള്ള സന്ദർഭങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തോടു് ഒന്നും പറയുവാനുള്ള ധൈര്യം ആർക്കുമില്ലായിരുന്നു. ഞാൻ നിശ്ശബ്ദയായി കുറച്ചു സമയം അവിടെ ഇരുന്നു. പിന്നെ തിരിച്ചുവരികയും ചെയ്തു. നഹബത്തിൽ എത്തിയപ്പോഴാണു കണ്ടതു്! അത്തുതമെന്നേ പറയേണ്ടൂ, ദേവി യാതൊരു കാരണവുംകൂടാതെ ചിരിക്കുന്നു, അടുത്ത നിമിഷം കരയുകയും ചെയ്യുന്നു. ഈ അനുഭവം കുറച്ചുനേരം തുടച്ചയായി നിന്നു. കണ്ണുകളിൽനിന്നു കണ്ണുനീർ ധാരമുറിയാതെ പ്രവഹിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ക്രമേണ ദേവി ശാന്തയായി, ചലനരഹിതയായി. ദേവി സമാധിയിൽ ലയിച്ചിരിക്കുകയാണെന്നു മനസ്സിലാക്കി ഞാൻ വാതൽ അടച്ചു പോരുകയും ചെയ്തു. കുറേനേരം കഴിഞ്ഞു് വീണ്ടും ദേവിയുടെ മുറിയിൽ ചെന്നു. 'ഗുരുദേവന്റെ മുറിയിൽനിന്നും ഇപ്പോഴാ മടങ്ങുന്നതേയുള്ള?' എന്നു് ദേവി എന്നോടു ചോദിച്ചു. 'അമ്മേ, അമ്മക്കല്ലേ സമാധിയോ മറ്റു ദിവ്യാനുഭൂതികളോ ഒന്നും അനുഭവപ്പെടാറില്ലെന്നു പറഞ്ഞതു്?' എന്നു ഞാനമ്മയോടും. ദേവി ലജ്ജിതയായി, ഒന്നു പുഞ്ചിരിതൂകുകമാത്രംചെയ്തു.

അതിനുശേഷം ഞാൻ ചിലപ്പോഴെല്ലാം ദേവിയോടൊപ്പം ദക്ഷിണേശ്വരത്തു കഴിച്ചുകൂട്ടിയിട്ടുണ്ടു്. ഞാൻ വേറെ കിടക്കയിൽ കിടന്നുകൊള്ളാമെന്നു പറഞ്ഞാലും ദേവി അതു സമ്മതിക്കുകയില്ല. പിടിച്ചുവലിച്ചു ദേവി എന്നെ സമീപത്തു കിടത്തും. ഒരു രാത്രി ആരോ ഓടക്കുഴൽ വായിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ആ വേണുഗാനം ദേവിയെ ഒരു ഉയർന്ന ഭാവത്തിലേയ്ക്കു നയിച്ചു. ഇടയ്ക്കിടെ ദേവി ചിരിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. സംശയഭാവത്തോടെ ഞാൻ കിടക്കയുടെ ഒരു ഭാഗത്തേയ്ക്കു മാറിയിരുന്നു. ഒരു സംസാരിയായ

തുകൊണ്ട് ആ സന്ദർഭത്തിൽ ദേവിയെ സ്പർശിക്കുന്നതു ശരിയല്ല എന്നു് എനിക്കു തോന്നി. വളരെ നേരത്തിനുശേഷം ദേവി സാധാരണാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചു.''

ഭഗവാന്റെ മഹാസമാധിയ്ക്കുശേഷം ഈ ദിവ്യഭാവങ്ങൾ ദേവിയ്ക്കു പലപ്പോഴും ഉണ്ടാകാറുണ്ടു്. സ്വതേ പവിത്രവും നിയന്ത്രണത്തിനു വിധേയവുമായിരുന്ന ദേവിയുടെ മനസ്സിനു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണനോടുള്ള സംസർഗ്ഗംകൊണ്ടു് സഹജസമാധി പ്രാപിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞു. ദേവിയുടെ ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതം പൂർണ്ണമായി വികസിച്ചു. ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതത്തിൽ ആവേശങ്ങളോ ദർശനങ്ങളോ അല്ല പ്രധാനം, മനഃസ്വാസ്ഥതയും ചാരിത്രശുദ്ധിയുമാണു്. ബാഹ്യപ്രകടനങ്ങളല്ല, ആന്തരമായ ജീവിതത്തിൽ പരിപൂർണ്ണമായ വികസനം ഉണ്ടാവുകയാണു് അദ്ധ്യാത്മാനുഭൂതിയുടെ സത്തയായി ഗണിക്കപ്പെടേണ്ടതു്. സ്വന്തം അനുഭവത്തെ വെച്ചുംകൊണ്ടു് അമ്മ ഈ ആശയത്തെ ഭംഗിയായി ഇപ്രകാരം ചിത്രീകരിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു: ''ഈശ്വരസാക്ഷാത്ക്കാരംകൊണ്ടു് ഒരാൾക്കു് മറെറന്താണു ലഭിയ്ക്കുക? രണ്ടു കൊമ്പു മുളച്ചു വരികയോ മറേറാ ചെയ്യുമോ? ഇല്ല. നമ്മുടെ മനസ്സു പരിശുദ്ധമാകുന്നു. പരിശുദ്ധമായ മനസ്സിൽ ജ്ഞാനം ഉദിയ്ക്കുന്നു.''

ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതത്തിനാവശ്യങ്ങളായ സംഗതികളെക്കൂടാതെ, ലൌകികജീവിതത്തിൽ അവശ്യം അറിഞ്ഞിരിക്കേണ്ട കാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ചും ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ ഈ ജീവിതകാലത്തു് ഗുരുദേവൻ ദേവിയ്ക്കു് ഉപദേശിച്ചുകൊടുത്തു. ദേവി ഗൃഹസ്ഥജീവിതത്തിനേറെയും ഒരു പരിപൂർണ്ണമായ ആദർശമാകണമെന്നു് അദ്ദേഹം നിശ്ചയിച്ചു. ''ഗൃഹോപകരണങ്ങൾ എപ്രകാരം അടുക്കിവെയ്ക്കണമെന്നു് മുമ്പിൽക്കൂട്ടിത്തന്നെ ആലോചിച്ചു തീച്ചപ്പെടുത്തിയിട്ടു വേണം അവ അടുക്കി വെയ്ക്കുവാൻ. എപ്പോഴും ആവശ്യമുള്ള സാമഗ്രികൾ സമീപത്തുതന്നെ ഉണ്ടായിരിക്കണം.

മറ്റുള്ളവ കുറച്ചുകാലെയായി വെച്ചാൽ മതി. ഒരു സാധനം അതിന്റെ സ്ഥാനത്തു നിന്നുതല്ലുകാലത്തേക്കാണെങ്കിലും എടുക്കുകയാണെങ്കിൽ അതു് അതിന്റെ സ്ഥാനത്തുതന്നെ വീണ്ടും വെയ്ക്കേണ്ടതാണു്. അല്ലാത്തപക്ഷം, അതു് പെട്ടെന്നു ചെന്നെടുക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെന്നു വന്നേക്കാം. വിളക്കിൽ തിരി ഇടേണ്ട വിധം, കാസ്റ്റുറികയും മുറിക്കേണ്ട രീതി, വെറ്റിലച്ചുരുളുകയും ഉണ്ടാക്കിവെയ്ക്കുന്ന സമ്പ്രദായം, പാചകരീതികയും, മറ്റു ഗൃഹജോലികയും ചെയ്യേണ്ട ക്രമങ്ങയും ഇവയൊക്കെ അദ്ദേഹംതന്നെ ദേവിയെ പരിശീലിപ്പിച്ചു. ബോട്ടിലോ വണ്ടിയിലോ യാത്ര ചെയ്യുകയാണെങ്കിൽ ആദ്യം വാഹനത്തിൽ കയറേണ്ടതും ഇറങ്ങുമ്പോയം ഒടുവിൽ ഇറങ്ങേണ്ടതും ദേവിയായിരിയ്ക്കണം. എന്നാൽമാത്രമേ സാമാനങ്ങയം എല്ലാം വാഹനത്തിൽ കയറിയോ എന്നും ഇറക്കിയോ എന്നും പരിശോധിക്കുവാൻ സാധിക്കുകയുള്ള. സാമുദായികബന്ധത്തിൽ ഒരു വ്യക്തിയുടെ വിജയം, അയായംക്കു് സ്ഥലകാലസന്ദർഭങ്ങളനുസരിച്ചും, കൂടെ പെരുമാറുന്ന വ്യക്തികളുടെ സ്വഭാവമനുസരിച്ചും പെരുമാറുവാനുള്ള കഴിവിനെ ആശ്രയിച്ചാണു് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു് എന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ദേവിയോടുപദേശിച്ചു. ശാരീരികമായി എല്ലാവരുടേയും മാംസവും അസ്ഥിയും എല്ലാം ഒന്നുതന്നെ. പക്ഷെ, അന്തഃകരണം ഭിന്നരീതിയിലാണു് ഓരോ വ്യക്തിയിലും പ്രവർത്തിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു് സ്നേഹിതന്മാരേയും സഹപ്രവർത്തകരേയും തിരഞ്ഞെടുക്കുന്നതു് വളരെ കരുതലോടെ വേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ചിലരോടു വളരെ സ്വാതന്ത്ര്യമായി ഇടപെടാം. മറുചിലരെക്കണ്ടാൽ തല ഒന്നു കുലുക്കിയാൽമാത്രം മതിയാകും. വേറെ ചിലരോടു സംസാരിക്കുവാൻതന്നെ പോകരുതു്.''

ഇങ്ങനെ ആദ്ധ്യാത്മികവും ലൌകികവുമായ ജീവിതത്തിനുതകുന്ന കാര്യങ്ങളെ ഗുരുദേവൻതന്നെ ശാരദാദേവിയെ പഠിപ്പിച്ചു; തന്റെ കാലശേഷം ഭാരിച്ച ചുമതല

ഏറെറടുക്കാൻ ദേവിയെ പ്രാപ്തിയുള്ളവളാക്കിത്തീർത്തു. ആ ജീവിതം സമ്പൂർണ്ണസുന്ദരവും സമ്പൽസമൃദ്ധവുമാക്കുവാൻ വേണ്ട പരിശീലനമെല്ലാം അദ്ദേഹം പ്രദാനം ചെയ്തു.

ഗുരുദേവൻ ഉപദേശം കൊടുക്കുന്നതുകൊണ്ടുമാത്രം തൃപ്തിപ്പെടുന്ന ആളല്ലായിരുന്നു. ശിഷ്യനെ തന്നോടുകൂടെ കൊണ്ടുനടന്നു സ്നേഹംകൊണ്ടു തന്നോടൊക്കി, പിന്നീടാണു് ഉപദേശങ്ങളും കൊടുത്തുവന്നതു്. അവിടംകൊണ്ടും അദ്ദേഹം നിന്നില്ല. ഉപദേശം കൊടുത്തുകഴിഞ്ഞാൽ അതു് എങ്ങനെ പ്രായോഗികമാക്കുന്നു എന്നു് അദ്ദേഹം നോക്കും. അതിൽ തെറ്റു കാണുകയാണെങ്കിൽ തിരുത്തിക്കൊടുക്കും. ഇതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ അദ്ധ്യാപനരീതി. ഈ രീതിതന്നെ അദ്ദേഹം മാതൃദേവിയെ അഭ്യസിപ്പിക്കുന്നതിലും സ്വീകരിച്ചു. സ്നേഹംകൊണ്ടു് ആദ്യത്തെ ദിവസംതന്നെ അദ്ദേഹം മാതൃദേവിയെ വശീകരിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഓരോ ഉപദേശവും തന്റെ സ്വന്തമാക്കുവാൻ, ജീവിതത്തിൽ പ്രായോഗികമാക്കുവാൻ, ദേവി കഴിവുറ്റ ശ്രമിച്ചു. ഭാവിയിൽ ദേവിയിൽ നിക്ഷിപ്തമാകുവാൻ പോകുന്ന ഭാരിച്ച ചുമതല കണ്ടറിയുവാൻ തക്ക ദീർഘദർശിയായ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ അതിനു വേണ്ട എല്ലാ ചുറുപാട്ടുകളും സൃഷ്ടിക്കുന്നതിനു ജാഗരൂകനായതിൽ അത്ഭുതപ്പെടുവാനുണ്ടോ?

10. ഭഗവത്സേവ

ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ ശുശ്രൂഷിച്ചുകൊണ്ടു് പതിമൂന്നു വർഷങ്ങളും ശാരദാദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു കഴിച്ചുകൂട്ടി. ഇതിനിടയിൽ തന്റെ പിതൃഗൃഹമായ ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു് ചില ഹ്രസ്വസന്ദർശനങ്ങളും നടത്തിയിട്ടുണ്ടു്. ദേവിയുടെ ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതത്തിൽ മഹത്തായ ഒരു പരിവർത്തനം നടന്നതു് ഈ കാലഘട്ടത്തിലാണു്. ആ അദ്ധ്യാത്മ

ജീവിതത്തിലെ സാധനയുടെ ബാഹ്യവശം ഗുരുദേവന്റെ ശുശ്രൂഷയായതുകൊണ്ട് ആ കാലത്തു നടന്ന ചില സംഭവങ്ങളും ആ ശുശ്രൂഷയുടെ രീതിയും അറിയേണ്ടതു് ആവശ്യമാണു്.

ഈ കാലമത്രയും ദേവി നഹബത്തിൽതന്നെയാണു കഴിച്ചുകൂട്ടിയതു്. മനുഷ്യവാസത്തിനു തീരെ സൌകര്യം ഇല്ലാത്ത ഒരു ചെറിയ സ്ഥലമായിരുന്നു നഹബത്തു്. ഗംഗയുടെ തീരത്തു്, ഗുരുദേവൻ ധ്യാനത്തിനായി പഞ്ചവടിയിലേയ്ക്കു പോകുന്ന വഴിയിൽ, ഗുരുദേവന്റെ മുറിയിൽ നിന്നും എഴപത്തഞ്ചടി അകലെ, കല്ലുകൊണ്ടു കെട്ടിപ്പൊക്കത്തിട്ടുള്ള ഒരു ചെറിയ കെട്ടിടമാണു് അതു്. രണ്ടുനിലയായി കെട്ടിയിരുന്ന ഈ ഗൃഹത്തിന്റെ മുകളിലെ നില ഗുരുദേവന്റെ മാതാവായ ചന്ദ്രാദേവിയുടെ താമസത്തിനായി ഉപയോഗിച്ചുവന്നു. താഴത്തുള്ളതു് എട്ടുകോണായിത്തീർത്തിട്ടുള്ള ഒരു ചെറിയ മുറിയായിരുന്നു. 50 ചതുരശ്രയടിയിലും കുറവായിരുന്ന മുറിയുടെ ആകെയുള്ള വിസ്താരം. ആ മുറിക്കു ചുറ്റും 4 അടി 3 ഇഞ്ചു വീതിയിൽ ഒരു വരാന്തയും, ഒരു ചെറിയ വാതലുമുണ്ടായിരുന്നു. വരാന്തയുടെ കിഴക്കെ ഭാഗത്തു മുകളിലേയ്ക്കു കയറുവാനുള്ള കോണിപ്പടിയുടെ താഴെയുള്ള ഭാഗമാണു് ദേവി താമസക്കാലമത്രയും അടുക്കളയായി ഉപയോഗിച്ചതു്. ഘോഷാസമ്പ്രദായം അനുസരിച്ചു വരാന്തമുഴുവനും മുളകൊണ്ടുള്ള തട്ടികൊണ്ടു് ഇട്ടുമൂടിയിരുന്നതുകൊണ്ടു് സൂര്യപ്രകാശം അകത്തുകടക്കുവാൻ സാദ്ധ്യത കുറവായിരുന്നു. ദേവിതന്നെ അവിടത്തെ ജീവിതത്തെപ്പറ്റി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു് ഇപ്രകാരമാണു്:

''ഞാൻ ഗുരുദേവന്റെ ശുശ്രൂഷയിൽ ഏർപ്പെട്ടുകൊണ്ടു് ആ നഹബത്തിൽ, ആ ചെറിയ മുറിയിൽ, എത്ര വിഷമിച്ചാണു് കഴിച്ചുകൂട്ടിയിട്ടുള്ളതു്! എത്ര സാമാനങ്ങളാണു് ആ മുറിക്കകത്തു കൂടിക്കിടന്നിരുന്നതു്! ചിലപ്പോഴും ഞാൻ തനിച്ചായിരിക്കും. ഗോലാപും ഗൌരദാസിയും

ചിലപ്പോഴൊക്കെ അവിടെ വന്നു താമസിച്ചിരുന്നു. ആ മുറി ഏറ്റവും ചെറിയതായിരുന്നുവെങ്കിലും വെപ്പും, കിടപ്പും, ഭക്ഷണംകഴിക്കലും — എന്തിനു്, ചുരുക്കത്തിൽ എല്ലാം അവിടെത്തന്നെയായിരുന്നു. ഭഗവാനുള്ള ആഹാരവും അവിടെത്തന്നെയാണു തയ്യാറാക്കിയിരുന്നതു്. അദ്ദേഹത്തിനു ശരിയായ ദഹനമില്ലാതിരുന്നതുകൊണ്ടു് കാളീക്ഷേത്രത്തിലെ പ്രസാദം അദ്ദേഹത്തിനു പിടിക്കുകയില്ലായിരുന്നു. ഭക്തന്മാക്കു വേണ്ട ആഹാരവും അവിടെത്തന്നെ തയ്യാറാക്കണം. രാമദത്തനോടു പിണങ്ങി ലാട്ടു അവിടെ വന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. 'ഇവൻ ഒരു നല്ലകുട്ടിയാണു്, മാവു് കുഴയ്ക്കുവാനും മറ്റും ഈ കുട്ടി സഹായിക്കും' എന്നു ഗുരുദേവൻ പറഞ്ഞു. രാവും പകലും വെപ്പുപണിക്കു് അവസാനമില്ലായിരുന്നു. ഉദാഹരണമായി രാമദത്തൻ അവിടെ വന്നു് വണ്ടിയിൽനിന്നും ഇറങ്ങിയ ഉടനെ പറയും 'എനിക്കു് ഇന്നു പയറുസൂപ്പും ചപ്പാത്തിയും മതി' യെന്നു്. ഇതു കേൾക്കേണ്ട താമസം ഞാൻ ജോലി തുടങ്ങുകയായി. ആറോ എട്ടോ റാത്തൽ മാവുകൊണ്ടുള്ള ചപ്പാത്തിയുണ്ടാക്കണം. 'രാഖാൽ' (ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികൾ) ഗുരുദേവനുമൊരുമിച്ചു് അവിടെ താമസമായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു 'കിച്ചുഡി' ഉണ്ടാക്കണം. ഭക്തന്മാരുടെ ചിലവുവകക്കായി സുരേന്ദ്രമിത്ര മാസംതോറും പത്തുറുപ്പിക തന്നിരുന്നു. ഗോപാലൻ ചന്തയിൽ ചെന്നു സാമാനങ്ങൾ വാങ്ങിക്കൊണ്ടുവരും. ആദ്യകാലങ്ങളിൽ ഞാൻ മുറിയിൽ കയറുമ്പോൾ എന്റെ തല എപ്പോഴും മുട്ടുമായിരുന്നു. ഒരുദിവസം കട്ടളയിൽ തട്ടി തല മുറിയുകയും ചെയ്തു. പക്ഷെ, പിന്നീടു് അതു പരിചയമായി. വാതൽ കടക്കുമ്പോൾ തല തനിയേതന്നെ കുനിയും.

കല്ക്കട്ടയിൽനിന്നും മാന്യകുടുംബത്തിലെ സ്ത്രീജനങ്ങൾ എന്നെ സന്ദർശിക്കുവാൻ വരുമായിരുന്നു. അവർ ആ വാതലിന്റെ സമീപം രണ്ടു കൈകൊണ്ടും ചട്ടത്തിൽ പിടിച്ചുനിന്നുകൊണ്ടു പറയും, 'കഷ്ടം! സുശീലയായ നമ്മുടെ

കൂട്ടി ഇങ്ങനെയുള്ള ഒരു മുറിയിലാണല്ലോ കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നതു്! ഇതു് ഒരു തടവുമുറിപോലെയാണല്ലൊ ഇരിക്കുന്നതു്!'

ഞാൻ അക്കാലത്തു രാവിലെ നാലു മണിക്കുമുമ്പായി കുളിക്കും. ഉച്ചസ്സു കുറച്ചു സൂര്യപ്രകാശമുള്ളപ്പോഴും ആ പടിക്കെട്ടിൽ ചെന്നിരുന്നു തലമുടി ഉണക്കും. നഹബത്തിൽ താഴെ ഒരേ ഒരു മുറിയുണ്ടായിരുന്നതിൽ നിറച്ചും സാമാനങ്ങളും ആയിരുന്നു. ഉറികളും കെട്ടിത്തൂക്കി അവയിൽ നിറച്ചും ഗൃഹോപകരണങ്ങളും സൂക്ഷിച്ചിരുന്നു. സ്നാനത്തിനും ശൌചാദികൾക്കും തീരെ സൌകര്യമില്ലാതെയിരുന്നതാണു് ഏറ്റവും അസൌകര്യമായിത്തോന്നിയതു്. നിർബന്ധിതമായ ഈ തടവുകൊണ്ടു് എനിക്കു് ശാരീരികമായ വിഷമങ്ങളും ഉണ്ടായി. അവിടെ ചില മുക്കുവസ്ത്രീകളായിരുന്നു എനിക്കു കൂട്ടിനുണ്ടായിരുന്നതു്. അവർ കുളിക്കുവാൻ വരുമ്പോഴും മത്സ്യക്കുട്ടകവും വരാന്തയിൽ വെച്ചു ഗംഗയിൽ സ്നാനത്തിനായി പോകും. എന്നോടു സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു വളരെ നേരം നിന്നു്, പോകുമ്പോഴും അവർ കുട്ടകളും എടുത്തുകൊണ്ടു പോകും. രാത്രിയിൽ മുക്കുവന്മാർ മത്സ്യം പിടിക്കുമ്പോഴും പാട്ടു പാടുന്നതു് ഞാൻ കേൾക്കാറുണ്ടായിരുന്നു.''

ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു തന്റെ പത്നിക്കു് അനുഭവപ്പെട്ടിരുന്ന അസൌകര്യങ്ങളെപ്പറ്റി നല്ലതുപോലെ അറിയാമായിരുന്നു. പക്ഷേ, അവയെ പരിഹരിക്കുവാനുള്ള കഴിവു് അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്നില്ല. റാണി രാസമണിയുടെ ജാമാതാവും തന്റെ ഒരു യഥാർത്ഥഭക്തനുമായിരുന്ന മധുരനാഥ ബാബു അന്തരിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഗുരുദേവന്റെ ഏതാവശ്യങ്ങളേയും സാധിപ്പിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം സർവ്വദാ സന്നദ്ധനായിരുന്നു. മധുരബാബു ജീവനോടെയിരുന്ന കാലത്താണു് ദേവി അവിടെ ചെന്നിരുന്നതെങ്കിൽ അവരുടെ താമസത്തിനുവേണ്ട എല്ലാ സൌകര്യങ്ങളും അദ്ദേഹം ചെയ്യു

കൊടുക്കുമായിരുന്നു. ക്ഷേത്രത്തിലെ പുതിയ കാര്യദർശി ക്കു ശ്രീരാമകൃഷ്ണനുമായി വലിയ അടുപ്പമില്ലായിരുന്നു. ക്ഷേത്രസങ്കേതത്തിൽ ദേവിയുടെ താമസത്തിനു പറഞ്ഞിയ മുറികളും വേറെയുണ്ടായിരുന്നില്ല. പ്രകൃത്യാ ലജ്ജാശീല യായിരുന്ന ദേവിക്കു പൊതുജനദൃഷ്ടിയിൽ പെടുന്നതു് ഒട്ടും തന്നെ ഇഷ്ടവുമായിരുന്നില്ല. ആദ്യകാലങ്ങളിൽ ശ്രീരാ മകൃഷ്ണന്റെ മുമ്പിൽപോലും മൂടുപടംകൊണ്ടു മൂടിയിട്ടേ ദേ വി പ്രവേശിക്കാറുള്ള. പകൽമുഴുവൻ ദേവി പുറത്തിറങ്ങു കയേയില്ല. നഹബത്തിന്റെ താഴത്തുള്ള ആ മുറിയിൽ വെപ്പും ഇരുപ്പും ആയി കഴിച്ചുകൂട്ടും. ദേവിയുടെ ദിനചര്യ യെപ്പറ്റി 'യോഗിൻമാ' ഇങ്ങനെ വിവരിക്കുന്നു: ''വെള്ള പ്പിനു നാലുമണിക്കുമുമ്പായിത്തന്നെ കുളി കഴിഞ്ഞു് ദേവി ധ്യാനത്തിനിരിക്കും. ധ്യാനത്തിനു ഗുരുദേവൻ വളരെ പ്രാധാന്യം നല്കിയിരുന്നു. പിന്നീടു തന്റെ മറ്റു ജോലി കളൊക്കെശേഷം ദേവി പൂജയാരംഭിക്കും. പൂജയും ജപവും കൂടി ഏകദേശം ഒന്നരമണിക്കൂർ സമയം എടുക്കുമായിരു ന്നു. പിന്നീടു് ആ കോവണിയുടെ ചുവട്ടിൽ വെപ്പു തുട ങ്ങുകയായി. വെപ്പു കഴിഞ്ഞാൽ സമയം ലഭിക്കുകയാണെ ങ്കിൽ ഗുരുദേവന്റെ ദേഹത്തു ദേവിതന്നെ എണ്ണപുരട്ടി കു ളിക്കുന്നതിനുമുമ്പായി തിരുമ്മിക്കൊടുക്കും. ഗുരുദേവൻ സ്നാനത്തിനായി പോയാൽ ദേവി വെറിലച്ചുരുളകളും തെ റുത്തുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ വരവും പ്രതീക്ഷിച്ചിരി ക്കും. കുളികഴിഞ്ഞു വരുമ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിനു് ഇരിക്കു വാനായി ഒരു ചെറിയ ആസനം തയ്യാറാക്കിവെയ്ക്കും; സമീപത്തുതന്നെ ഒരു ഗ്ലാസിൽ വെള്ളവും. പത്തിനും പതിനൊന്നിനും ഇടയ്ക്കായി ഗുരുദേവൻ മദ്ധ്യാഹ്നഭക്ഷണം കഴിക്കും. ദേവി ഗുരുദേവന്റെ ഭക്ഷണം ഒരു തട്ടത്തിൽ വിളമ്പിക്കൊടുക്കും. അദ്ദേഹം ആഹാരം കഴിച്ചുകൊ ണ്ടിരിക്കുമ്പോഴും ദേവി പല കാര്യങ്ങളും പറഞ്ഞു് അദ്ദേ ഹത്തിന്റെ ശ്രദ്ധയെ ആകഷ്ടിക്കും. അല്ലെങ്കിൽ പെ

ട്ടെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു വല്ല ഭാവാവേശവും വന്നു് ആഹാരം കഴിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാതെ വന്നേയ്ക്കും. ആഹാരസമയത്തു് ഇപ്രകാരമുള്ള ആവേശങ്ങളും ഉണ്ടാവാതെ സൂക്ഷിക്കുവാൻ ദേവിക്കുമാത്രമെ കഴിവുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. ഗുരുദേവനു് ആഹാരം നല്ലിക്കഴിഞ്ഞാൽ അമ്മയും എന്തെങ്കിലും കുറച്ചെടുത്തു ഭക്ഷിച്ചു് ഒരു പാത്രം വെള്ളവും കുടിക്കും. പിന്നെ വെറ്റിലച്ചുരുളകളും തെറുക്കുകയായി. അപ്പോഴും വളരെ മൃദുവായ സ്വരത്തിൽ ആക്കും കേൾക്കുവാൻ കഴിയാത്ത വിധത്തിൽ കീർത്തനങ്ങളും പാടിക്കൊണ്ടിരിക്കും. ഉച്ചയ്ക്കു മില്ലിലെ ചൂളം കേൾക്കുമ്പോഴും ദേവി ഭക്ഷണത്തിനിരിക്കും. ഒന്നര മണിക്കുമുമ്പായി ഒരിക്കലും ദേവി ആഹാരം കഴിച്ചിരുന്നില്ല. ആഹാരം കഴിഞ്ഞാൽ നാമമാത്രമായി ഒന്നു വിശ്രമിക്കും. എന്നിട്ടു മൂന്നു മണിയോടുകൂടി പടിക്കെട്ടിലിരുന്നു മുടി ഉണക്കുകയായി. അതു കഴിഞ്ഞാൽ വിളക്കുകളും തുടച്ചു തിരിയിട്ടു് ഒരുക്കുകയും മറ്റു ചില്ലറ ജോലികളും ചെയ്തതീർക്കുകയും ചെയ്യും. പിന്നീടു് നഹബത്തിൽ കരുതിവെച്ചിരിക്കുന്ന വെള്ളംകൊണ്ടു കൈകാൽ കഴുകി ശുദ്ധിവരുത്തി സന്ധ്യയ്ക്കുള്ള പ്രവൃത്തികളും തുടങ്ങും. വിളക്കുകളും കത്തിച്ചു സന്ധ്യാദീപം കാണിച്ചു നീരാജനവും കഴിച്ചു ദേവി ധ്യാനത്തിനിരിക്കും. ധ്യാനം കഴിഞ്ഞെഴനേറ്റു് അത്താഴം തയ്യാറാക്കി എല്ലാവർക്കും കൊടുത്തശേഷം വിശ്രമിക്കുവാനായി കിടക്കും.''

ഒരിക്കൽ പതിവുപോലെ കുളിക്കുവാൻ മൂന്നു മണിക്കു് എഴനേറ്റു പോയപ്പോൾ ദേവി ഒരു മുതലയുടെ പുറത്തു ചവിട്ടി ചവിട്ടിയില്ല എന്നായി. ദേവിയുടെ കാലൊച്ച കേട്ടു ഭയപ്പെട്ടു് അതു വെള്ളത്തിലേയ്ക്കു് എടുത്തു ചാടി. ഈ സംഭവം ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ അറിഞ്ഞപ്പോൾ ഇരുട്ടത്തു വിളക്കില്ലാതെ കുളിക്കാൻ പോകരുതെന്നു് അദ്ദേഹം നിർദ്ദേശിച്ചു.

ഗ്രാമത്തിലെ സ്വച്ഛന്ദവിഹാരത്തിൽനിന്നും ഈ

ബന്ധനം ദേവി സ്വേച്ഛയാ സ്വീകരിച്ചതാണ്. പതി സേവയാകുന്ന പരമപുരുഷാർത്ഥമായിരുന്ന ദേവിയുടെ ലക്ഷ്യം. വനവാസത്തിനു് ഉദ്യുക്തയായി നില്ക്കുന്ന ജനകനന്ദിനിയായ സീതാദേവിയെയാണു് ഈ അവസരത്തിൽ നമ്മം സ്മരിക്കുക. പിതാവിന്റെ ആജ്ഞയെ പാലിക്കുന്നതിനായി പതിനാലു വഷ്ത്തെ വനവാസത്തിനു തയ്യാറായ ശ്രീരാമചന്ദ്രൻ ജനകപുത്രിയോടു യാത്ര ചോദിക്കുവാൻ വരുന്നു. രാമഗതപ്രാണയായ സീതാദേവിയുണ്ടോ പതിയെപ്പിരിഞ്ഞു നില്ക്കുവാൻ ശക്തയാകുന്നു? കാട്ടിൽ നേരിട്ടേയ്ക്കാവുന്ന കഷ്ടങ്ങളെ ശ്രീരാമൻ ദേവിയെ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കുന്നു. അതിനു ദേവിയുടെ മറുപടി ഇങ്ങനെയാണു്:

''സ്വർഗ്ഗേപി ച വിനാ വാസോ ഭവേതാ യദി രാഘവ!
ത്വയാ മമ നരവ്യാഘ്ര! നാഹം തദപി രോചയേ!''
(വാല്മീകിരാമായണം അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം 27.20.)

'' യസ്ത്വയാ സഹ സ സ്വർഗ്ഗോ നിരയോ യസ്ത്വയാ വിനാ
ഇതി ജാനൻ പരാം പ്രീതിം ഗച്ഛ രാമ മയാ സഹ''
(വാല്മീകിരാമായണം അയോദ്ധ്യാകാണ്ഡം 30.18.)

(അങ്ങയെക്കൂടാതെയുള്ള സ്വർഗ്ഗസുഖംപോലും ഹേ രാമചന്ദ്ര! ഞാൻ തെല്ലും കാംക്ഷിക്കുന്നില്ല. ഹേ ആര്യപുത്ര! അങ്ങൊരുമിച്ചുള്ളപ്പോൾ നരകവും നാകമാണെനിക്കു്. അങ്ങു പിരിഞ്ഞാൽ അമരപുരിയും യമപുരിയായി മാറും. അങ്ങയുടെ വിരഹം എനിക്കു ദുസ്സഹമാണെന്നറിഞ്ഞു്, അല്ലയോ പ്രാണനാഥ, എന്നോടൊരുമിച്ചു് അടവിയിലേയ്ക്കു് എഴുന്നള്ളിയാലും.)

ഈ രാമായണപദ്യത്തെ അനുസ്മരിപ്പിക്കുമാറായിരുന്ന ദേവിയുടെ സ്വമനസ്സാലെയുള്ള ത്യാഗം. വളരെ കാലത്തിനുശേഷം ബാഗ്ബസാറിൽ താമസിക്കുന്ന കാലത്തു് ഒരു ഭക്തയോടു ദേവി പറയുന്നുണ്ടു്: 'ഭർത്താവിന്റെകൂടെ ഒരു വൃക്ഷത്തണലിലും രാജകൊട്ടാരത്തിലെ സു

ഖം അനുഭവപ്പെടണം.' തന്റെ പത്നിയോട് ഉദാസീനഭാവത്തിൽ പെരുമാറിയ ഒരാളോട് ദേവി പറയുന്നു: ''ഭാര്യാഭർത്താക്കന്മാർ കഴിയുന്നതും ഒരുമിച്ചുതന്നെ താമസിക്കണം. രണ്ടുപേരും ഐക്യത്തോടെ വർത്തിക്കുന്നിടമാണ് രാമരാജ്യം.''

ഇങ്ങനെ ദാമ്പത്യജീവിതത്തിന്റെ സർവ്വശ്രേഷ്ഠമായ ആദർശം സ്ഥാപിക്കുന്നതിനായിട്ടാണ് ദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു വന്നു താമസമുറപ്പിച്ചതു് എന്നു് സുസ്പഷ്ടമാണ്. ദേവിയുടെ ലജ്ജാശീലവും ശാലീനതയും ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ ഏറ്റവും സന്തുഷ്ടനാക്കി. ഒരു ദിവസം അദ്ദേഹം തന്റെ ഭാഗിനേയനായ ഹൃദയനെ വിളിച്ചു പറയുകയാണ്: ''ഹൃദൂ! കൃഗ്രാമത്തിൽ ജനിച്ചു വളർന്ന നിന്റെ അമ്മായി പട്ടണത്തിൽ വന്നു്, എന്തെങ്കിലും വിവരമില്ലാതെ കാണിച്ചു് എല്ലാവരുടെയും പരിഹാസത്തിനു പാത്രമായേക്കുമോ എന്നു ഞാൻ ഭയപ്പെട്ടിരുന്നു. പക്ഷെ, അത്ഭുതമെന്നേ പറയാനുള്ളൂ, ദേവി എല്ലാവരുടെ ദൃഷ്ടിയിൽനിന്നും അകന്നുനില്ക്കുന്നു. പുറത്തേയ്ക്കു് എന്തിനെങ്കിലും പോകുന്നതായി ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല.''

ദേവി പറയുകയാണ്, ''ഗുരുദേവന്റെ ഈ വാക്കുകളും എന്നെ ഉൽകണ്ഠാകുലയാക്കി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിൽ എന്തെങ്കിലും ഒരാശയം ഉദിച്ചാൽ ഉടനെ അതു സംഭവിക്കുമെന്നു് എനിക്കറിയാം. വളരെ ഗാഢമായ ഭക്തിയോടെ ഞാൻ വിശ്വമാതാവിനോടു പ്രാർത്ഥിച്ചു, 'അമ്മേ! എന്റെ വിനയത്തെ സംരക്ഷിക്കണേ!' എന്നു്.''

വളരെക്കാലം ദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസിച്ചുവെങ്കിലും ആരുടെയും വിമർശനത്തിനു വിധേയയായില്ല. ക്ഷേത്രത്തിലെ മാനേജർതന്നെ ഒരിക്കൽ പറയുകയുണ്ടായി, ''അവർ ഇവിടെ താമസമുണ്ടെന്നു് കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. പക്ഷെ, ഞങ്ങളം അവരെ കണ്ടിട്ടില്ല.''

ഗുരുദേവന്റെ ഭാഗിനേയിയായ ലക്ഷ്മീമണിയും

ശാരദാദേവിയൊന്നിച്ച് നഹബത്തിൽ താമസിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ പരിഹാസമായി അവരെ 'തത്ത' എന്നും 'മൈന' എന്നും ആണ് പറയുക പതിവ്. ക്ഷേത്രത്തിലെ പ്രസാദവുംകൊണ്ട് രാമലാൽ വരുമ്പോഴും ''തത്തയും മൈനയും കൂട്ടിൽ കിടക്കുകയല്ലെ! അവക്കും വല്ലതും ചവയ്ക്കുവാൻ കൊടുക്കണം'' എന്നദ്ദേഹം നേരമ്പോക്കായി പറയും. പക്ഷെ, ഈ നേരമ്പോക്ക് എല്ലാവരും മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നില്ല.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു മനോമോഹനമായ മധുരസ്വരത്തിൽ കീർത്തനങ്ങളും ആലാപിക്കുവാൻ കഴിയുമായിരുന്നു. കീർത്തനത്തിൽ തന്മയത്വം പ്രാപിച്ച് ചിലപ്പോഴും അദ്ദേഹം നൃത്തമാടുകയും ചെയ്യും. മാതൃദേവിക്ക് ആ നൃത്തം കാണുവാനും ആ സംഗീതം കേൾക്കുവാനും വളരെ ഔത്സുക്യം തോന്നാറുണ്ട്. ഈ സംഗതി ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു് അറിയാമായിരുന്നതുകൊണ്ട് അവിടെ കീർത്തനങ്ങളും നടക്കുന്ന സമയം അദ്ദേഹം തന്റെ മുറിയുടെ വടക്കുഭാഗത്തുള്ള വാതൽ തുറന്നിടും. ശാരദാദേവി ഭക്തിഭരിതയായി അഞ്ജലിബദ്ധയായി തട്ടിയുടെ ദ്വാരത്തിൽകൂടെ ഈ സ്വർഗ്ഗീയാനന്ദം അനുഭവിക്കുക പതിവായിരുന്നു. എന്നാൽ ദ്വാരം ചെറുതായതുകൊണ്ട് ചിലപ്പോഴും അതിൽകൂടെ ഈ ദൃശ്യം കാണുവാൻ സാധിച്ചില്ലെങ്കിൽ ദേവി ആ ദ്വാരം പതുക്കെ വലുതാക്കും.

ഇതു കണ്ടിട്ട് ഒരു ദിവസം ഗുരുദേവൻ രാമലാലനോട് അർത്ഥസൂചകമായി പറയുകയാണു്: ''നിന്റെ അമ്മായിയുടെ തട്ടിയുടെ മുൻവശത്തുള്ള ദ്വാരം ദിവസവും വലുതായി വരികയാണല്ലോ, രാമലാൽ.'' അതു കേട്ടുകൊണ്ടിരുന്ന ദേവി സലജ്ജം പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു.

ഇങ്ങനെ മാനസികമായ ആനന്ദം വേണ്ടുവോളം അനുഭവിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ട് ശാരീരികമായിട്ടുണ്ടായിരുന്ന ക്ലേശങ്ങളും ദേവിക്കു ക്ലേശങ്ങളായിത്തോന്നിയതേയില്ല. ''ഗുരുദേവന്റെ സേവനത്തിനുവേണ്ടിയുള്ള യാതൊരു യാത

നയും എനിക്കു ക്ലേശകരമായി തോന്നിയില്ല. സന്തോഷത്തിനേറെയും പ്രശാന്തതയുടേയും മദ്ധ്യേ ദിവസങ്ങൾ ഉന്മേഷകരങ്ങളായി കഴിഞ്ഞുപോയി'' എന്നാണു് ദേവി പറയുന്നതു്. ആ കാലത്തു് അനവധി ഭക്തന്മാർ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. പകൽ മുഴുവനും രാത്രി വളരെ ഇരുട്ടുന്നതുവരേയും അവിടെ ഭജനയും കീർത്തനാലാപങ്ങളുമായിരിക്കും. വരാന്തയ്ക്കു ചുറ്റുമായി കെട്ടിയിരുന്ന തട്ടികയുടെ ദ്വാരത്തിൽക്കൂടി ഈ അപൂർവ്വദൃശ്യത്തിനുവേണ്ടി നോക്കിക്കൊണ്ടുനിന്നു് ദേവിയുടെ കാലിൽ വാതത്തിന്റെ ഉപദ്രവംപോലും ബാധിച്ചു. ഇത്രയധികം സമയം ഒരു തട്ടികയുടെ പിന്നിൽ, ഗുരുദേവനെ കാണുവാനും അതിൽനിന്നും അവാച്യമായ ആനന്ദം നുകരുവാനും വേണ്ടി നില്ക്കുവാനുള്ള ക്ഷമയുണ്ടാകണമെങ്കിൽ ദേവിയുടെ ഹൃദയത്തിനു് എത്രമാത്രം നൈർമ്മല്യവും പരിശുദ്ധപ്രേമവും ഉണ്ടായിരിക്കണമെന്നുള്ളതു കുറച്ചു് ആലോചനാശക്തിയുള്ളവർക്കേ മനസ്സിലാക്കുവാൻ സാധിയ്ക്കുകയുള്ളൂ.

ഗുരുദേവനു് ദേവിയുടെ സുഖസൌകര്യങ്ങളെപ്പറ്റി വേണ്ടുവോളം ചിന്ത ഉണ്ടായിരുന്നു. എല്ലാവിധത്തിലും ദേവിയെ സന്തുഷ്ടയാക്കുവാൻ അദ്ദേഹം യഥാശക്തി പ്രയത്നിച്ചു. ''കാട്ടിലെ പക്ഷിയെ കൂട്ടിലിട്ടടച്ചാൽ അതിനു പറക്കുവാൻ കഴിയാതെവരും. ഇടക്കിടെ സമീപപ്രദേശങ്ങളിലൊക്കെ ഒന്നു പറക്കാൻ വിടണം'' എന്നു ദേവിയോടു് അദ്ദേഹം പറയും. ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞതുകൊണ്ടുമാത്രം അദ്ദേഹം തൃപ്തിപ്പെട്ടില്ല. ഉച്ചയ്ക്കു് ആഹാരം കഴിഞ്ഞു് എല്ലാവരും വിശ്രമിക്കുന്ന അവസരത്തിൽ അദ്ദേഹം നഹബത്തിൽ വന്നു് ദേവിയോടു പറയും:— ''ഇപ്പോഴാ പഞ്ചവടിയിൽ ആരുമില്ല. കുറച്ചു പുറത്തൊക്കെ ഇറങ്ങി ചുറ്റിവരൂ.'' അദ്ദേഹം അവിടെത്തന്നെ ഇറങ്ങി കുറച്ചുനേരം നില്ക്കും. ദേവി പിൻഭാഗത്തുള്ള വാതലിൽക്കൂടി പുറത്തേയ്ക്കു പോയി അയൽവക്കത്തുള്ള സ്ത്രീകളുമായി കുറച്ചുസമയം വർത്തമാനം

പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കും. സന്ധ്യയ്ക്കു ദീപാരാധനയ്ക്കായി എല്ലാവരും പോകുന്ന സമയം ദേവി മുറിയിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു വരികയും ചെയ്യും.

ദേവിയുടെ ഈ വക ബുദ്ധിമുട്ടുകളും മനസ്സിലാക്കിയ ഭക്തന്മാർ ക്ഷേത്രത്തിനു സമീപമായി ഒരു ചെറിയ കുടീരം 1874ൽ കെട്ടിയുണ്ടാക്കി. ദേവി ഒരു കൊല്ലത്തോളം ആ ഗൃഹത്തിൽ താമസിച്ചു. അക്കാലത്തു് സഹായത്തിനും കൂട്ടിനുമായി ഒരു ഭൃത്യയും നിയോഗിക്കപ്പെട്ടു. ദേവി അവിടെയിരുന്നു് ഗുരുദേവനുള്ള ആഹാരം തയ്യാറാക്കും. ക്ഷേത്രത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവന്നു് ഗുരുദേവനു തന്നെത്താൻ വിളമ്പിക്കൊടുക്കും. ഗുരുദേവനും കാര്യങ്ങളും അന്വേഷിക്കുവാനും ദേവിയെ പ്രീണിപ്പിക്കുവാനുമായി ദിവസത്തിൽ ഒരു പ്രാവശ്യം അവിടേയ്ക്കു വരികയും സന്ധ്യയോടുകൂടെ മടങ്ങുകയും ചെയ്യും. ഒരിക്കൽ ഈ പതിവിനു് ഒരു പ്രതിബന്ധം നേരിട്ടു. സന്ധ്യയ്ക്കു പതിവുപോലെ അദ്ദേഹം ദേവിയുടെ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോയി. പക്ഷെ, ഭയങ്കരമായ മഴ വന്നതുകൊണ്ടു തിരിച്ചുപോകുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു തരമായില്ല. അതുകൊണ്ടു് രാത്രിയിൽ അവിടെ തങ്ങേണ്ടതായി വന്നു. മാതൃദേവി രാത്രി ആഹാരം വിളമ്പിക്കൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം ഫലിതരൂപത്തിൽ പറയുകയാണു്: ''കാളീക്ഷേത്രത്തിലെ പുരോഹിതന്മാർ രാത്രി വീട്ടിൽ പോകുന്ന പതിവില്ലേ? ഞാനും അതുപോലെ ചെയ്യുകയാണു്, അല്ലെ?''

ഒരു വർഷത്തിനുശേഷം ഗുരുദേവനു് കഠിനമായ അതിസാരരോഗം പിടിപെട്ടു. അദ്ദേഹത്തെ സമീപത്തിരുന്നു ശുശ്രൂഷിക്കുവാനായി ദേവി വീണ്ടും നഹബത്തിലേക്കുതന്നെ മടങ്ങിപ്പോന്നു. പിന്നീടു് ആ കുടീരത്തിലേയ്ക്കു മടങ്ങുകയുണ്ടായില്ല.

ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് ദേവിയുടെ പ്രധാനജോലി ഗുരുദേവനു ഭക്ഷണം തയ്യാറാക്കുകയായിരുന്നു. ആഹാര

ത്തിൽ എന്തെങ്കിലും ഒരു ചെറിയ വ്യതിക്രമം ഉണ്ടായാൽ മതി, അതു് ഗുരുദേവന്റെ വയറിനെ തകരാറാക്കും. അതു കൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭക്ഷണം ഏറ്റവും ശ്രദ്ധയോടു കൂടി തയ്യാറാക്കേണ്ടിയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആരോഗ്യത്തിനു യോജിക്കുന്ന വിധത്തിൽ അതു പാകപ്പെടുത്തുവാൻ മാതൃദേവിക്കു മാത്രമേ സാധിക്കുമായിരുന്നുള്ളൂ. ദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് ഇല്ലാതെയിരുന്നാൽ ഗുരുദേവന്റെ വയറിനു എന്തെങ്കിലും അസുഖം ബാധിക്കും. ദേവിയോടു് ഉടനെ തിരിച്ചുവരാൻ പറഞ്ഞു് അദ്ദേഹം ആളെ അയയ്ക്കുകയും ചെയ്യും. ഈ വിഷയത്തിൽ താൻ ദേവിയെ എത്രമാത്രം ആശ്രയിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു എന്നതിനെപ്പറ്റി ഒരു ദിവസം നേരമ്പോക്കായി ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ പറയുകയുണ്ടായി: ''എന്നെപ്പോലെയുള്ള ഒരാൾക്കു് ഭാര്യ എന്നു പറഞ്ഞാൽ എന്താണു് അർത്ഥം?'' എന്നിട്ടു് തന്നത്താൻ പുഞ്ചിരി തൂകിക്കൊണ്ടു് പറയുകയാണു്: ''കണ്ടില്ലേ? എന്റെ ആരോഗ്യത്തിനു് ഹിതകരമായ വിധത്തിൽ ആഹാരമൊക്കെ ആരാണു് തയ്യാറാക്കിത്തരിക!''

ഇങ്ങനെ അവരുടെ ഇരുവരുടേയും പ്രാണങ്ങൾ ഒരേ സ്വരത്താൽ ബന്ധിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. പരസ്പരം ആന്തരികമായ എന്തൊരാകർഷണം! എത്ര അഗാധമായ പ്രേമം! ലൌകികപ്രേമത്തെ, അതു് എത്രതന്നെ ശ്രേഷ്ഠമായാലും, ഈ ദിവ്യപ്രേമത്തോടു താരതമ്യപ്പെടുത്തുക സാദ്ധ്യമല്ല. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഒരു ഭക്ത പറയുന്നു: ''ഒരു അമ്പതു വാരമകലെയാണു് താമസമെങ്കിലും, ചിലപ്പോൾ രണ്ടുമാസത്തിൽ ഒരിക്കൽപോലും അന്യോന്യം കണ്ടിട്ടില്ലെങ്കിലും, അവർതമ്മിൽ ആന്തരമായിട്ടുണ്ടായിരുന്ന ആകർഷണം എത്ര അഗാധമായിരുന്നുവെന്നോ!'' ഒരിക്കൽ ദേവിക്കു് ഒരു തലവേദന ഉണ്ടായി. ഇതു കേട്ടപ്പോൾ ഗുരുദേവനു് വലിയ വിചാരമായി. രാമലാലിനോടു് കൂടക്കൂടെ ചോദിക്കുവാൻ തുടങ്ങി: ''രാമലാൽ! എന്തുകൊണ്ടാണു് ഈ തല

വേദന അവരെ ബുദ്ധിമുട്ടിക്കുന്നതു്?'' ദേഹാതീതമായ മണ്ഡലത്തിൽ സദാ വിഹരിക്കുന്ന ശ്രീരാമകൃഷ്ണനാണു് ഇങ്ങനെ ചോദിക്കുന്നതു്!

ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ ജീവിതം ഇങ്ങനെ ഒരു വിശ്രമവുമില്ലാത്തതായിരുന്നുവെങ്കിലും അതു ദേവിക്കു് ഒരിക്കലും ഒരു ഭാരമായി തോന്നിയില്ല. നേരേ മറിച്ചു് ഏതെങ്കിലും കാരണവശാൽ ഭഗവാന്റെ ശുശ്രൂഷയ്ക്കു വേണ്ടത്ര സൌകര്യം ലഭിക്കാഞ്ഞാൽമാത്രമേ അതു് ഒരു ദുഃഖകാരണമായി ദേവിക്കു തോന്നിയിരുന്നുള്ള. സാധാരണയായി ഗുരുദേവനു് ആഹാരം കൊണ്ടുപോയിക്കൊടുക്കുന്ന സമയത്തുമാത്രമാണു് ദേവിക്കു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാമീപ്യവും സാന്നിദ്ധ്യസുഖവും അനുഭവിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്നതു്. പക്ഷെ, ഒരിക്കൽ ഗുരുദേവന്റെ ഭക്തയായ 'ഗോലാപ്മാ' ഈ ഭാഗ്യവും ദേവിയിൽനിന്നു് അപഹരിച്ചു. ഒരു ദിവസം ഗുരുദേവൻ അവരോടു ഭക്ഷണം വിളമ്പിക്കൊടുക്കുവാൻ ആവശ്യപ്പെട്ടു. പിറെദിവസം മുതൽ ഗോലാപ്മാ പതിവായി ആ ജോലി ചെയ്യുവാൻ തുടങ്ങി. അങ്ങനെ ഗുരുദേവനെ അടുത്തു സന്ദർശിക്കുവാനും ശുശ്രൂഷിക്കുവാനും ദേവിക്കു ലഭിച്ചിരുന്ന ഒരേ ഒരു അവസരംപോലും നഷ്ടപ്പെട്ടു. ഇതു ദേവിക്കു വളരെ സന്താപത്തിനു കാരണമായി. പക്ഷെ ഗുരുദേവനെ ശുശ്രൂഷിക്കുവാനുള്ള അവകാശം തനിക്കുമാത്രമാണെന്നു് ദേവി അവകാശപ്പെട്ടില്ല. അതുകാരണം ദേവി ഈ കാര്യത്തെപ്പറ്റി നിശ്ശബ്ദയായിരുന്നു. ദേവിയുടെ ഹൃദയത്തിനു് ഏറ്റവും അടുത്തതും പ്രിയപ്പെട്ടതും ശ്രീരാമകൃഷ്ണനായിരുന്നു. പക്ഷേ, വിശാലഹൃദയയായ ദേവിക്കു് മറ്റാർക്കുംതന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മേൽ ഒരവകാശവും പാടില്ലെന്നു ഭാവിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തെ ശുശ്രൂഷിക്കുവാൻ തനിക്കുള്ളതുപോലെതന്നെ ആർക്കും അവകാശമുണ്ടെന്നു ദേവി വിശ്വസിച്ചു. ഈ സംഭവത്തെക്കുറിച്ചാണെന്നു

തോന്നുന്നു, പിന്നീട് ഒരു ശിഷ്യയോട് ദേവി പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്: ''ആ കാലത്തു ഞാൻ ഗുരുദേവനെ, രണ്ടുമാസം കൂടുമ്പോഴും ഒരിക്കൽ മാത്രമാണു കാണുക. 'അല്ലയോ മനസ്സേ! അദ്ദേഹത്തെ എന്നും കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുവാനുള്ള ഭാഗ്യം നിനക്കുണ്ടോ?' എന്നു പറഞ്ഞു ഞാൻ എന്റെ മനസ്സിനെ സാന്ത്വനപ്പെടുത്തുമായിരുന്നു.'' ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ, ദേവിയുടെ ഈ വിഷമം മനസ്സിലാക്കുവാൻ ഇടയായി. അതോടുകൂടി അതു പരിഹരിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു.

അവരുടെ പ്രേമത്തിന്റെ അഗാധതയെ സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് ദേവിതന്നെ ഒരിക്കൽ പറയുകയുണ്ടായി: ''ആഹാ, എന്നോടുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ പെരുമാറ്റം എത്ര ഹാർദ്ദമായിരുന്നുവെന്നോ! എന്റെ ഹൃദയത്തിനു വേദനയുളവാക്കുന്ന ഒരൊറ്റ വാക്കുപോലും അദ്ദേഹം ഒരിക്കലെങ്കിലും പറയുകയുണ്ടായിട്ടില്ല.''

ഇങ്ങനെ വളരെ ചുരുങ്ങിയ അവസരങ്ങളിൽമാത്രമേ അവർതമ്മിൽ സന്ദർശനം നടന്നിരുന്നുള്ളുവെങ്കിലും ഗുരുദേവനു് ദേവിയുടെ വികാരങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള വിചാരവും വിഷമങ്ങളെപ്പറ്റിയുള്ള ബോധവും എപ്പോഴും ഉണ്ടായിരുന്നു.

ഗോലാപ്മാ ഗുരുദേവനു് ആഹാരം കൊടുത്തുകഴിഞ്ഞാൽ ആദ്ധ്യാത്മികവിഷയങ്ങളെക്കുറിച്ചു ചർച്ച ചെയ്തുകൊണ്ടു വളരെ സമയം അവിടെത്തന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടുക പതിവായിത്തീർന്നു. ചില സമയം അവർ നഹബത്തിൽ മടങ്ങിവരുവാൻ വളരെ വൈകിയിരുന്നതുകൊണ്ടു് ദേവിക്കു് അവരുടെ ഭക്ഷണവും എടുത്തുവെച്ചു് കാത്തിരിക്കേണ്ടതായിവരും. അതു ദേവിക്കു് വളരെ അസൌകര്യമായിത്തീർന്നു. ഒരു ദിവസം ദേവി പറയുകയുണ്ടായി: ''പൂച്ചയോ പട്ടിയോ വന്നു ഭക്ഷണം തിന്നു് അശുദ്ധമാക്കട്ടെ. എനിക്കു് ഇങ്ങനെ കാത്തിരിക്കുവാൻ വയ്യ.'' ഇതു ഗുരുദേവൻ കേട്ടു. പിറേറ ദിവസം ഗുരുദേവൻ ഗോലാപ്മാ

യോട് ദേവിയെ ഇപ്രകാരം അസൌകര്യപ്പെടുത്തുന്നതു് ശരിയല്ല എന്നു പറഞ്ഞു. ''ഇല്ലയില്ല, അമ്മ എന്നെ ഏറെറവും സ്നേഹിക്കുന്നു. എന്റെ പേരു പറഞ്ഞാണു് എന്നെ വിളിക്കുന്നതുതന്നെ. പുത്രീനിർവ്വിശേഷമായ സ്നേഹമാണു് അമ്മയ്ക്കു് എന്നോടുള്ളതു്'' എന്നു് യാതൊരു സംശയവുംകൂടാതെ അവർ മറുപടി പറഞ്ഞു. ഗുരുദേവൻ അവരുടെ തെറ്റു് മനസ്സിലാക്കി അവരെ ഉപദേശിച്ചു.

ഒരിക്കൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെപ്പററി എന്തോ പറഞ്ഞ സന്ദർഭത്തിൽ ദേവി പറയുകയാണു്: ''അദ്ദേഹം ത്യാഗത്തിന്റെ പ്രതീകമായിരുന്നുവെങ്കിലും എന്നെക്കുറിച്ചുള്ള ചിന്ത അദ്ദേഹത്തെ അലട്ടിയിരുന്നു. ഒരു ദിവസം അദ്ദേഹം എന്നോടു ചോദിച്ചു, 'ഒരു മാസത്തെച്ചിലവിനു് ഭവതിക്കു് എത്ര പണമുണ്ടെങ്കിൽ മതിയാകും?' അഞ്ചോ ആറോ രൂപയുണ്ടെങ്കിൽ മതിയാകുമെന്നു് ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു. 'ഭവതി രാത്രിയിൽ എത്ര ചപ്പാത്തി തിന്നും' എന്നു് അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു. ഞാൻ ലജ്ജകൊണ്ടു് മുഖം താഴ്ത്തിനിന്നതേയുള്ളു. വീണ്ടുംവീണ്ടും ചോദിച്ചതുകൊണ്ടു് എനിക്കു പറയാതെ നിവൃത്തിയില്ലാതായി. അഞ്ചോ ആറോ കഴിക്കുമെന്നു് ഞാൻ മറുപടിയും പറഞ്ഞു.''

ശാരീരികമായി ദേവിക്കുവേണ്ട സുഖസൌകര്യങ്ങളും അന്വേഷിക്കുന്നതിൽ മാത്രമല്ല ഗുരുദേവൻ ബദ്ധശ്രദ്ധനായിരുന്നതു്. അദ്ദേഹം ഒരു സന്ന്യാസിയായി ജീവിച്ചു എന്നുള്ളതു യഥാർത്ഥംതന്നെ. എന്നാൽ ഒരു സ്ത്രീക്കു് അവളുടെ സ്വന്തം അഭിലാഷങ്ങളേയും താല്പര്യങ്ങളേയും ഭർത്താവു് പ്രത്യേകമായി ശ്രദ്ധിക്കുന്നുണ്ടു് എന്നറിയുമ്പോൾ സ്വാഭാവികമായി ഉണ്ടാകാവുന്ന ആ സൂക്ഷ്മമായ സംതൃപ്തി ദേവിക്കും അനുഭവപ്പെടണമെന്നു് ആഗ്രഹിച്ചുംകൊണ്ടു് തന്നാൽ കഴിയുന്നവിധത്തിൽ അതിനെ സഫലമാക്കുവാൻ ഗുരുദേവൻ യത്നിച്ചു. ദേവിക്കു് ആഭരണങ്ങളോടു് അഭിനിവേശം ഉണ്ടെന്നു മനസ്സിലാക്കിയ ഗുരുദേ

വൻ അതു സാധിപ്പിച്ചുകൊടുക്കേണ്ടതു് തന്റെ കടമയാണെന്നു നിശ്ചയിച്ചു. ഗുരുദേവന്റെ വാക്കുകളെ അമ്മതന്നെ ഉദ്ധരിക്കാറുണ്ടു്: ''അവർ ശാരദയാണു്, സരസ്വതിയുടെ അവതാരമാണു്. അതുകൊണ്ടു് ആഭരണങ്ങളും അണിയുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു എന്നദ്ദേഹം പറയാറുണ്ടു്.'' അദ്ദേഹത്തിനു സുഖമില്ലാതെ കിടന്നിരുന്ന അവസരത്തിൽ ഹൃദയനോടു പറഞ്ഞു് ഏകദേശം മുന്നൂറു രൂപയോളം ചിലവാക്കി ദേവിക്കുവേണ്ട ആഭരണങ്ങളും ഉണ്ടാക്കിച്ചു. അദ്ദേഹമാണെങ്കിൽ സ്വയം കാഞ്ചനത്തെ സ്പർശിക്കുകപോലും ചെയ്യാത്ത ഒരു വ്യക്തിയും! ഈ സംഭവത്തെ പരാമർശിച്ചു് ഗുരുദേവൻ ചിലപ്പോഴും നേരമ്പോക്കായി പറയും: ''എനിക്കു് അവരുമായിട്ടു് അത്രമാത്രം ബന്ധമേയുള്ള.'' ദാസ്യഭാവത്തിൽ സാധന അഭ്യസിച്ചിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിനു് കരുണയുടേയും സഹിഷ്ണുതയുടേയും മൂർത്തിയായ സീതാദേവിയുടെ ദർശനം ലഭിച്ചിരുന്നു. ആ സമയം സീതാദേവി കൈകളിൽ ധരിച്ചിരുന്ന വളകളും മറ്റാഭരണങ്ങളും അതേരൂപത്തിൽ ഉണ്ടാക്കിച്ചു് അവയാണു് ദേവിക്കു ധരിക്കുവാനായി അദ്ദേഹം നല്കിയതു്. ആ കാലത്തു് ദേവിയെ കണ്ടിട്ടുള്ള യോഗീന്ദ്രമോഹിനി ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. ''ദേവി ആ കാലത്തു ചുവന്ന വീതിക്കരയുള്ള സാരിയും സിന്ദൂരപ്പൊട്ടും മുട്ടുവരെ നീണ്ടുകിടക്കുന്ന കേശഭാരവും കനകംകൊണ്ടുള്ള കണ്ണാഭരണങ്ങളും കണ്ണാഭരണങ്ങളും വളകളും എല്ലാം അണിഞ്ഞു സീതാദേവിയെപ്പോലെയാണു നഹബത്തിൽ ശോഭിച്ചിരുന്നതു്.''

ഗുരുദേവൻ പ്രേമപൂർവ്വം നൽകിയ ആ ആഭരണങ്ങളും ധരിക്കുവാൻ ദേവി ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നുവെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ത്യാഗബുദ്ധിയേയും പവിത്രതയേയുമാണു് ദേവി കൂടുതലായി ആരാധിച്ചിരുന്നതു്. ഒരു ദിവസം ഗോലാപ്മാ പറയുകയുണ്ടായി: 'അമ്മെ! ഗുരുദേവന്റെ ത്യാഗബുദ്ധി നോക്കുക! എന്നിട്ടും അമ്മ ഈ ആഭരണങ്ങളൊ

ക്കെ ധരിക്കുന്നതു് അത്ര ശരിയാണോ എന്നു മനോമോഹനന്റെ അമ്മ ചോദിക്കുന്നു. പിറേറ ദിവസം ഗുരുദേവന്റെ മറെറാരു ശിഷ്യയായ 'യോഗിൻ മാ' അമ്മയെ സന്ദർശിക്കുവാൻ വന്നപ്പോഴും വളകളൊഴിച്ചു് മറുള്ള ആഭരണങ്ങളൊന്നും തന്നെ ദേവി അണിഞ്ഞിരുന്നില്ല. തലേദിവസത്തെ പ്രസ്താവന കേട്ടിട്ടു ദേവി അവയെല്ലാംതന്നെ അഴിച്ചുവെച്ചിരുന്നു. ഇപ്രകാരം പ്രസ്താവിക്കുവാനുള്ള ഒരവസരം താൻ ഉണ്ടാക്കിയല്ലോ എന്നു് ദേവി പരിതപിക്കുകയും ചെയ്തു. പിന്നീടു് യോഗിൻമാ നിർബ്ബന്ധിച്ചപ്പോഴും കണ്ഠാഭരണങ്ങളും ഒന്നോ രണ്ടോ സാധാരണ ആഭരണങ്ങളും ധരിക്കാമെന്നു് ദേവി സമ്മതിച്ചു. പിന്നീടു് ആ ആഭരണങ്ങളും എല്ലാം ഒരുമിച്ചു് ദേവി ഒരിക്കലും ധരിച്ചിട്ടേയില്ല. കാരണം, അധികം താമസിയാതെ തന്നെ ഗുരുദേവൻ രോഗബാധിതനായി.

ദേവിയുടെ പ്രേമപൂവ്വമായ ശുശ്രൂഷ സ്വീകരിക്കുകയും ബാലസഹജമായ സരളതയോടും ആനന്ദത്തോടും കൂടി പെരുമാറുകയും ചെയ്തുവെങ്കിലും, ഏറവും ആദരവോടും തന്റെ ജീവിതസന്ദേശത്തെ പൂർണ്ണമാക്കേണ്ട ശക്തി എന്നുള്ള പൂർണ്ണബോധത്തോടും കൂടിയാണു് ഗുരുദേവൻ ദേവിയോടു് എല്ലായ്പ്പോഴും പെരുമാറിയിരുന്നതു്. ഒരു ദിവസം കുറച്ചു പാൽപായസവും മധുരപലഹാരവും തയ്യാറാക്കി ഗുരുദേവന്റെ മുറിയിൽ വേറെ ആരുമില്ലെന്നു കണ്ടു് ദേവി ആ പലഹാരങ്ങളുംകൊണ്ടു മുറിയിലേയ്ക്കു ചെന്നു. അദ്ദേഹം ചിന്താമഗ്നനായി കണ്ണുമടച്ചു മെത്തയിൽ കിടക്കുകയായിരുന്നു. ദേവി ഭക്ഷണം അവിടെ അടച്ചു വെച്ചിട്ടു് ശബ്ദമുണ്ടാക്കാതെ പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങി. ലക്ഷ്മീമണി എന്തോ ആഹാരം കൊണ്ടുവന്നു വെച്ചിട്ടു പോവുകയാണെന്നു വിചാരിച്ചു് അദ്ദേഹം 'നീ വാതൽ അടച്ചിട്ടു് പോ' എന്നു് വിളിച്ചുപറഞ്ഞു. ഇതു കേട്ടപ്പോഴും 'വാതൽ അടച്ചിട്ടുണ്ടു്' എന്നു് ദേവി മറുപടി പറഞ്ഞു. ദേവിയുടെ

ശബ്ദം കേട്ടമാത്രയിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ചാടി എഴുനേറ്റു പറഞ്ഞു: ''അയ്യോ, ഭവതിയാണെന്നു് ഞാൻ അറിഞ്ഞേയില്ലല്ലൊ. ലക്ഷ്മിയായിരിക്കും എന്നാണു വിചാരിച്ചതു്. ഒന്നും തെറ്റിദ്ധരിക്കരുതേ.'' ''ഇതിൽ തെറ്റിദ്ധരിക്കാൻ എന്തിരിക്കുന്നു'' എന്നു ദേവിയും പറഞ്ഞു.

അറിയാതെയാണെങ്കിലും 'നീ' എന്നു് സംബോധന ചെയ്തതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായ ക്ഷുണിതം അളവറ്റതായിരുന്നു. പിറ്റെ ദിവസം പ്രഭാതത്തിൽ നഹബത്തിൽ ചെന്നു പറയുകയാണു്: ''ഇങ്ങിനെ കഠിനമായ വാക്കുകളും ഭവതിയോടു പറഞ്ഞുവല്ലൊ എന്നു വിചാരിച്ചു് രാത്രി മുഴുവൻ ഞാൻ ഉറങ്ങിയിട്ടില്ല.''

ഈ സംഭവം വാദ്ധ്യത്തിൽപോലും അഭിമാനത്തോടുകൂടി തന്റെ കുടുംബത്തിലെ സ്ത്രീകളോടു് ദേവി കൂടെക്കൂടെ പറയാറുണ്ടായിരുന്നു.

ഇതുകൂടാതെ വേറെയും പല സന്ദർഭങ്ങളിലും ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ദേവിയെ പ്രീണിപ്പിക്കുവാനും തന്റെ ഹൃദയത്തോടു് എത്രമാത്രം അടുത്തതാണു് ദേവി എന്നു് ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തുവാനും ശ്രമിച്ചു. ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവെച്ചു് ഒരിക്കൽ ഒരു വണ്ണമത്സരം നടന്നു. ഒരു ഭക്തന്റെ ജാമാതാവും ഗുരുദേവനുമായിരുന്ന മത്സരത്തിൽ പങ്കെടുത്തവർ. രണ്ടുപേരും അവരുടെ സുവർണ്ണവർണ്ണത്തിനു കേമംവികേട്ടവരായിരുന്നു. മത്സരത്തിനു് വിധി പറയുവാൻ ഗുരുദേവൻ ദേവിയെയാണു് അധികാരപ്പെടുത്തിയതു്. ദേവി അവരെ രണ്ടുപേരേയും കണ്ടു് വിധി നിശ്ചയിക്കുന്നതിനായിട്ടു് പഞ്ചവടിയിൽകൂടെ അവർ രണ്ടുപേരും നടന്നുപോയി. ദേവി നിഷ്പക്ഷയായതുകൊണ്ടു്, മറ്റേ വ്യക്തിക്കുതന്നെയാണു ഗുരുദേവനേക്കാളും ഒരു മാറ്റുകൂടുതൽ നിറമെന്നാണു് വിധി പറഞ്ഞതു്.

മറ്റൊരിക്കൽ, ഒരു സംഭവം ഉണ്ടായി. ദേവി കാമാർപുക്കുറിൽ ഗുരുദേവനുമൊത്തു താമസിക്കുകയായിരുന്നു.

ആ കുടുംബത്തിലെ ഒരു സ്ത്രീയും ദേവിയും കൂടെ ഒരു യാത്ര കളിക്കു പോകണമെന്നു് ആഗ്രഹം പ്രകടിപ്പിച്ചു. പക്ഷെ, ഗുരുദേവൻ അവക്കു് പോകുവാൻ അനുമതി നൽകിയില്ല. അവരുടെ കഠിനമായ ഇച്ഛാഭംഗം കണ്ടു് ഗുരുദേവനു വ്യഥ തോന്നി. അദ്ദേഹം അവരെ സമാധാനപ്പെടുത്തുവാൻവേണ്ടി താൻ ഒരിക്കൽ മാത്രം കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്ന ആ കളി അതേപടി വാക്കുകളും സംഗീതവും എല്ലാം അഭിനയിച്ചു് അവക്കു കാണിച്ചുകൊടുത്തു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിനയപാടവത്താൽ തങ്ങൾക്കു് നേരിട്ട ഇച്ഛാഭംഗത്തെ അവർ അപ്പാടെ മറന്നു് അതിൽ ദത്തശ്രദ്ധകളായി കളി കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്നു.

ദേവിതന്നെ വേറെ ഒരു സംഭവത്തെപ്പറ്റി പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ''കാമാർപുക്കുറിൽവെച്ചു് ഞാനും ലക്ഷ്മിയുടെ അമ്മയും കൂടിയാണു് സാധാരണ ഭക്ഷണം പാകപ്പെടുത്താറുള്ളതു്. അവർ പാചകത്തിൽ ഒരു വിദഗ്ദ്ധയായിരുന്നു. ഒരു ദിവസം ഗുരുദേവനും ഹൃദയനും കൂടെ ഭക്ഷണം കഴിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. ലക്ഷ്മിയുടെ അമ്മ തയ്യാർ ചെയ്ത ഒരു കറിയെ പരാമർശിച്ചു് ഗുരുദേവൻ പറഞ്ഞു. ''ഓ, ഹൃദ്യ! ഇതുണ്ടാക്കിയ ആളെ വൈദ്യൻ രാമദാസിനോടു് ഉപമിക്കാം.'' പിന്നെ, ഞാൻ തയ്യാർചെയ്ത കൂട്ടാൻ കൂട്ടിനോക്കിയിട്ടു പറഞ്ഞു: 'ആ, ഇതുണ്ടാക്കിയ ആളും ശ്രീനാഥസേനനുമാണു്.' രാമദാസു് ഒരു വിശ്രുതനായ ഭിഷഗ്വരനായിരുന്നു. ശ്രീനാഥസേനൻ ഒരു മുറി വൈദ്യനും. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതിന്റെ താല്പര്യം ലക്ഷ്മിയുടെ അമ്മ വിദഗ്ദ്ധയും ഞാൻ അസമർത്ഥയുമാണെന്നാണല്ലൊ. അതു കേട്ടപ്പോഴാ ഹൃദയൻ പറഞ്ഞു. 'അങ്ങു പറയുന്നതു യഥാർത്ഥമായിരിക്കാം. എന്നാൽ ഈ 'ശ്രീനാഥസേനൻ' അങ്ങയ്ക്കു് എപ്പോഴും സ്വാധീനയാണു്. അവക്കു അങ്ങയ്ക്കുവേണ്ട എല്ലാ ശുശ്രൂഷകളും, കാൽ തിരുമ്മുകളുടി, ചെയ്യുവാൻ കഴിയും. ആളെ അയച്ചു വിളിപ്പിച്ചാൽ

മാത്രം മതി അവർ വന്നെത്തിക്കഴിയും. എന്നാൽ 'രാമദാസൻ' ഒരു വലിയ തുക പ്രതിഫലമായി കിട്ടിയാലേ വരികയുള്ള. അതുമാത്രമല്ല, അദ്ദേഹത്തെ എപ്പോഴും ലഭിക്കുകയുമില്ല. പിന്നെ ഒന്നുംകൂടെ, സാധാരണയായി ജനങ്ങൾ ആദ്യം ഒരു മുറിവൈദ്യനെയാണല്ലൊ അന്വേഷിക്കുക. ഈ മുറിവൈദ്യൻ സദാ അങ്ങയുടെ മിത്രമാണു്. ഗുരുദേവൻ പറഞ്ഞു: 'അതു് ഏറ്റവും ശരിയാണു്. അവർ എല്ലായ്പോഴും സ്വാധീനയാണു്.'

ഇക്കാലത്തു് 'ഗൌരിമാ' എന്ന ഒരു ഭക്ത ഗുരുദേവനെ സന്ദർശിക്കുവാനായി അടിക്കടി വരാറുണ്ടായിരുന്നു. ദേവിക്കും പുത്രീനിർവ്വിശേഷമായ സ്നേഹമാണു് അവരുടെ നേർക്കുണ്ടായിരുന്നതു്. ദേവി അവരെ 'ഗൌരദാസി' എന്നാണു് സ്നേഹപൂർവ്വം വിളിയ്ക്കാറുള്ളതു്. ഗൌരദാസിയും ദേവിയും തമ്മിലുണ്ടായിരുന്ന ഈ ഘനിഷ്ഠബന്ധം ഗുരുദേവനെ പ്രസന്നനാക്കി. ഒരു ദിവസം നഹബത്തിൽ കടന്നുവന്നു് അദ്ദേഹം ഗൌരീമാതാവിനോടു ചോദിച്ചു: ''ആട്ടെ, നീ ഞങ്ങളം രണ്ടുപേരിൽ ആരെയാണു് കൂടുതൽ സ്നേഹിക്കുന്നതു്?'' ഗൌരീമാതാവു് ഇതിനു നേരെ ഉത്തരം പറയാതെ ഒരു പാട്ടുപാടി. ''അല്ലയൊ വ്രജവിഹാരി, മുരളീധര! അങ്ങു് രാധയെക്കാളം ഒട്ടും കേമനല്ല. ജനങ്ങളം ആപത്തിൽ കുടുങ്ങുമ്പോളം 'മധുസൂദന!' എന്നു പറഞ്ഞു് അങ്ങയെ വിളിക്കുന്നു! എന്നാൽ അങ്ങു് ആപത്തിൽപെട്ടാലൊ, ഓടക്കുഴൽ ഊതി 'രാധാകിശോരി'യെയാണു് വിളിക്കുന്നതു്.''

ഈ മറുപടി കേട്ടപ്പോളം ദേവിയുടെ മുഖം ലജ്ജകൊണ്ടു് അരുണവർണ്ണമായി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ പ്രസന്നവദനനായി മൃദുമന്ദഹാസം പൊഴിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഇങ്ങനെ ദേവിയെ പ്രീതിപ്പെടുത്തുവാൻ പല സന്ദർഭങ്ങളും സൃഷ്ടിച്ചു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ദേവിയുടെ ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ താമസം ആഹ്ലാദത്തിന്റെ കേളീരംഗമാക്കിത്തീർത്തു.

11. ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ ജീവിതം

ആദ്യകാലങ്ങളിൽ ഗുരുദേവനും അദ്ദേഹത്തിന്റെ അമ്മയായ ചന്ദ്രമണീദേവിക്കും വേണ്ട ആഹാരം മാത്രമെ ദേവി തയ്യാറാക്കേണ്ടിയിരുന്നുള്ളൂ. വാർദ്ധക്യത്തിൽ ഗംഗാതീരത്തിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടണം എന്ന ആഗ്രഹംകൊണ്ടു് ആ വൃദ്ധമാതാവു ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസമാക്കിയതാണു്, ജീവിതകാലം മുഴുവനും, ദേവന്മാരെയും ബ്രാഹ്മണരെയും ആർത്തജനങ്ങളെയും സേവിച്ചു് അവസാനം അവർ ഗംഗയെ ശരണംപ്രാപിച്ചതാണു്. സ്ത്രീകൾക്കു ഒരു മാതൃകയായിരുന്ന അവർ. ''അമ്മ ഇപ്രകാരമായിരുന്നില്ലെങ്കിൽ ഇത്ര ത്യാഗിയായ പുത്രൻ എങ്ങിനെ ഉണ്ടാകും?'' എന്നാണു് അവരെപ്പറ്റി മഥുരനാഥബാബു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു്.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ മാതൃഭക്തി അസാധാരണമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം അമ്മയുടെ അറിവുകൂടാതെയാണു് സന്ന്യാസം സ്വീകരിച്ചതു്. വൃന്ദാവനത്തിൽ പോയിട്ടും തന്നെ കാണാതെ അമ്മ വ്യാകുലപ്പെടുന്നുണ്ടാവും എന്നു വിചാരിച്ചു് അദ്ദേഹം തിരികെപ്പോരുകയാണു ചെയ്തതു്. ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് അമ്മയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വന്ന നാൾമുതൽ പ്രതിദിനം പ്രഭാതത്തിൽ അമ്മയുടെ ചരണങ്ങളെ വന്ദിച്ചതിനുശേഷമേ ക്ഷേത്രത്തിൽക്കൂടി അദ്ദേഹം പോയിരുന്നുള്ളൂ. ജനനി ജഗജ്ജനനിയുടെ പ്രതിരൂപമാണെന്നു് ഒരു ആദർശപുത്രനെപ്പോലെ അദ്ദേഹം വിശ്വസിച്ചു. അവരുടെ അന്തിമവേളയിൽ ശാസ്ത്രവിധിയനുസരിച്ചു് അദ്ദേഹം ആ ശരീരത്തെക്കൊണ്ടു ഗംഗാസ്പർശം ചെയ്യിച്ചു. പിന്നീടു പുഷ്പം, ചന്ദനം, തുളസീദളം ഇവകൊണ്ടു മാതൃചരണങ്ങളെ പൂജിക്കുകയും ചെയ്തു. മാതാവിന്റെ വിയോഗംകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിനു കഠിനമായ മനോവ്യഥയുണ്ടായി. സന്ന്യാസിമാർക്കു് പിതൃകർമ്മം വിധിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിലും അദ്ദേഹം ഗംഗാജ

ലംകൊണ്ട തപ്പണത്തിന്നായി ഉദ്യമിച്ചു. പക്ഷെ, അദ്ദേഹത്തിന്നു് അതു ചെയ്യുവാൻ സാദ്ധ്യമായില്ല. പിന്നീടു ഗംഗയിൽ നിന്നു കണ്ണുനീർകൊണ്ടാണു് അദ്ദേഹം തപ്പണം നടത്തിയതു്.

ചന്ദ്രാദേവി നഹബത്തിൽ താമസിക്കുന്ന കാലത്തു ശാരദാദേവിയായിരുന്നു അവരുടെ സ്നേഹിതയും സേവികയും. എത്രതന്നെ ജോലിക്കുട്ടതൽ ഉണ്ടെങ്കിലും ശ്വശ്രുവിനെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്ന കാര്യത്തിൽ ദേവി വളരെ ജാഗ്രുകയായിരുന്നു. ദേവിയെ വിളിച്ചു മുഴമിക്കുകയില്ല, അതിനുമുമ്പുതന്നെ ഓടിപ്പാഞ്ഞുകൊണ്ടു ദേവി അവരുടെ സമീപമെത്തും. അവരെ ഒരുതരത്തിലും വിഷമിപ്പിക്കരുതു് എന്നു ദേവിക്കു വലിയ നിർബ്ബന്ധമായിരുന്നു.

കാലം ചെല്ലുംതോറും ഭക്തന്മാരുടെ സംഖ്യ വർദ്ധിച്ചുതുടങ്ങി. അപ്പോഴേക്കും ദേവിയുടെ അടുക്കളജോലിയും ക്രമേണ വർദ്ധിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. പലപ്പോഴും ഭക്തന്മാർ ഗുരുദേവന്റെകൂടെത്തന്നെ താമസിക്കുക പതിവായി. അവർക്കു വേണ്ട ആഹാരമെല്ലാം ദേവി പാകംചെയ്തു കൊടുക്കുമായിരുന്നു. ഒരു ദിവസം അസമയത്തു ഗുരുദേവനെ സന്ദർശിക്കുവാനായി ചില മാന്യന്മാരായ ഭക്തന്മാർ എത്തി. അവർക്കു് ആഹാരം നല്കണമെന്നു ഗുരുദേവൻ നിർദ്ദേശിച്ചു. അവിടെ ആ സമയത്തു ഒരു പച്ചക്കറിയും ശേഷിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു. നേരത്തെ ആഹാരത്തിനു കൊള്ളില്ല എന്നു പറഞ്ഞു മാറ്റിവെച്ചിരുന്ന ചില ഇലകളൊ മറ്റൊ മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ള. അതുകൊണ്ടു് ദേവി ഒരു വിഷമസന്ധിയിൽപ്പെട്ടു. ഒടുവിൽ കളയാൻ നീക്കിവെച്ചിരുന്ന ആ സാധനങ്ങളം എല്ലാം ചേർത്തു് 'ഗോപാലന്റെ അമ്മ' എന്നു വിളിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന ഭക്തയും ദേവിയും കൂടി ഒരു പുതിയ കറിതയ്യാറാക്കിക്കൊടുത്തു. അതു വളരെ രുചികരമായിട്ടു ഗുരുദേവനു തോന്നുകയും ദേവിയുടെ സമയോചിതമായ സാമ

ത്ഥ്യത്തേയും പാചകവൈദഗ്ധ്യത്തേയും ഒട്ടേറെ ശ്ലാഘിക്കുകയും ചെയ്തു.

ഇങ്ങനെ ആദ്യാദത്തിന്റെയും സൌഹാർദ്ദത്തിന്റെയും ഒരു കേളീരംഗമായിരുന്ന അവരുടെ ദൈനംദിനജീവിതമെങ്കിലും ശ്രീ മാതൃദേവിയോടു് ഏറ്റവും ബഹുമാനത്തോടുകൂടിയാണു് ഗുരുദേവൻ പെരുമാറിയിരുന്നതു്. ആ മൂടുപടത്തിന്റെ പിന്നിൽ ഒളിഞ്ഞുകിടന്നിരുന്ന പവിത്രതയുടെയും ആദ്ധ്യാത്മികപ്രഭാവത്തിന്റെയും അഗാധത എത്രയുണ്ടെന്നു് അദ്ദേഹം മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നു. മനുഷ്യരാശിക്കു ജ്ഞാനദാനത്തിന്നായി യഥാർത്ഥത്തിൽ ശ്രീ സരസ്വതീദേവിയുടെ ഒരവതാരമാണു് ശ്രീശാരദാദേവിയുടെ ദിവ്യജനനം എന്നദ്ദേഹം വിശ്വസിച്ചു. തന്റെ ശക്തി എന്നുള്ള നിലയിൽ താൻ തുടങ്ങിവെച്ച ആ ആദ്ധ്യാത്മിക മണ്ഡലത്തിലെ പ്രവൃത്തികളെ തുടരേണ്ട ചുമതല ദേവിക്കാണെന്നും അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞു. അദ്ദേഹം ദേവിയെ ക്രമത്തിൽ അതിനു അധികാരിണിയാക്കുവാൻ പരിശ്രമിച്ചു. ഒരു ദിവസം അദ്ദേഹം ദേവിയോടു പറയുകയാണു്: ''നമ്മുടെ ചുറ്റുപാടും ഉള്ള മനുഷ്യൻ അന്ധകാരത്തിൽപെട്ടു് വെറും കൃമികളെപ്പോലെ കിടന്നുപിടയ്ക്കുകയാണു്. അവരെ ഉദ്ധരിക്കേണ്ട ഭാരം ഭവതിക്കാണു്.''

''ഞാൻ ഒരബലയാണു്. ഇതു എങ്ങിനെ സാധിക്കും?'' ജിജ്ഞാസാപൂർവ്വം ദേവി പ്രതിവചിച്ചു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ തന്റെ ശരീരത്തെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു പറയുകയാണു്:— ''ഇതു് ഒന്നുംതന്നെ ചെയ്യുതീർത്തിട്ടില്ല. അതിലും എത്രയോ അധികം ഭവതിക്കു ചെയ്യുതീർക്കേണ്ടതായിരിക്കുന്നു.''

ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ തന്റെ അന്തരംഗപാർഷദന്മാരുടെ മുമ്പിൽ, താൻ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾതന്നെ, ശ്രീ ശാരദാദേവിയുടെ അവതാരോദ്ദേശത്തെ പ്രകടമാക്കുവാൻ തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ഒരിക്കൽ തന്റെ അന്തരംഗശിഷ്യനായ പ്രസന്ന

നോട്ട (ത്രിഗുണാതീതാനന്ദസ്വാമികം) ശാരദാദേവിയിൽ നിന്നു മന്ത്രദീക്ഷ സ്വീകരിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം നിർദ്ദേശിച്ചു. ലജ്ജാശീലയായ ഒരു കുലവധുവായിട്ടല്ലാതെ ദേവിയുടെ ദിവ്യഭാവമൊന്നും ആക്കും അറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു. അതു കൊണ്ടു തന്റെ ശിഷ്യനിൽ വിശ്വാസം ജനിപ്പിക്കുവാൻ അദ്ദേഹം ദേവിയെ ഉദ്ദേശിച്ചു് ഇങ്ങിനെ ഒരു ഈരടി പാടി. ''ശ്രീ രാധയുടെ മായാവിലാസം അസീമമാണു്. അതു വർണ്ണനാതീതമാണു്. കോടി രാമന്മാരും കോടി കൃഷ്ണന്മാരും ആവിർഭവിക്കുകയും അന്തർദ്ധാനം ചെയ്യുകയും ഒക്കെ അവിടെ സംഭവിക്കുന്നു.'' തന്റെ ശക്തിയെക്കാൾ ഒട്ടും കുറവല്ല ദേവിയുടേതെന്നും ജീവോദ്ധാരണത്തിന്നായി തന്റെ ശക്തിയായി ദേവി അവതരിച്ചിരിക്കുകയാണെന്നും അദ്ദേഹം ശിഷ്യനെ ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തി.

കാളീപാദഘോഷിന്റെ പത്നി ഒരിക്കൽ ഗുരുദേവനെ സമീപിച്ചു തന്റെ ഭർത്താവിനെ ദുർന്നടപടികളിൽ നിന്നും പിൻതിരിപ്പിക്കുവാൻ എന്തെങ്കിലും ഔഷധമോ മന്ത്രമോ നൽകണമെന്നു പ്രാർത്ഥിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ആ കാലത്തു കാളീപാദബാബു ഗുരുദേവനെ സന്ദർശിക്കുവാൻ വന്നു തുടങ്ങിയിരുന്നില്ല. ദേവിയുടെ ദിവ്യത്വത്തെ പ്രകടമാക്കുവാനുള്ള സന്ദർഭങ്ങളെ ഗുരുദേവൻ വെറുതെ കളയാറില്ല. അദ്ദേഹം നഹബത്തിലേയ്ക്കു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചിട്ടു് ആ സ്ത്രീയോടു പറഞ്ഞു: ''ഇതാ ആ ഗൃഹത്തിൽ ഒരു സ്ത്രീ താമസമുണ്ടു്. അവൾക്കു മരുന്നുകളും മന്ത്രങ്ങളും എല്ലാം അറിയാം. അവൾക്കു് ഇതിനൊക്കെ എന്നേക്കാൾ കൂടുതൽ ശക്തിയുണ്ടു്. അവിടെ ചെന്നപേക്ഷിച്ചാൽ തീർച്ചയായും നിങ്ങളുടെ ദുഃഖത്തിനു് ഒരു പരിഹാരം ലഭിക്കും.'' ദേവി അപ്പോൾ പൂജാഗൃഹത്തിലായിരുന്നു. ആ സമയം ദേവിയുടെ ഹൃദയം കരുണാപൂരിതമായിരുന്നു. ആ സ്ത്രീയുടെ അപേക്ഷ കേട്ട ഉടനെതന്നെ ഇതു ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ലീലയാണെന്നു ദേവിക്കു മനസ്സിലായി. ''എന്റെ കുഞ്ഞേ, എനി

ക്കെന്തറിയാം? അവിടെത്തന്നെ പോകൂ, എല്ലാ വിദ്യയും അദ്ദേഹത്തിനറിയാം'' എന്നു പറഞ്ഞു് അവരെ ഗുരുദേവന്റെ സമീപത്തേയ്ക്കുതന്നെ അയച്ചു. അദ്ദേഹം വീണ്ടും ആ സ്ത്രീയെ ദേവിയുടെ സമീപത്തേയ്ക്കുതന്നെ പറഞ്ഞയച്ചു. ഇങ്ങനെ അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും രണ്ടുമൂന്നു പ്രാവശ്യം നടന്നു് ആ സ്ത്രീ കുഴങ്ങി. ഒടുവിൽ ദേവിയുടെ ഹൃദയം കരുണാർദ്രമായി. താൻ അച്ചിച്ച പുഷ്പങ്ങളിൽനിന്നും ഒരു വിലപത്രം കയ്യിലെടുത്തുകൊടുത്തു ദേവി അവരെ ''നിന്റെ ആഗ്രഹം സഫലമാകും. ഇതു ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകൂ'' എന്നു പറഞ്ഞനുഗ്രഹിച്ചു. ആദരപുരസ്സരം കൂവളത്തില വാങ്ങി ദേവിയോടു യാത്രപറഞ്ഞു് ആ സ്ത്രീ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു വന്നു. ക്രമേണ കാളീപാദഘോഷിന്റെ സ്വഭാവത്തിൽ പരിവർത്തനം കണ്ടുതുടങ്ങി. കുറച്ചു ദിവസത്തിനുള്ളിൽ അദ്ദേഹം ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഒരു ഉത്തമഭക്തനായിത്തീർന്നു. ഈ സംഭവത്തോടുകൂടി ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ദേവിയുടെ കൃപാഹസ്തത്തെ ഉന്മുക്തമാക്കി.

താൻ ജപംകൊണ്ടു സിദ്ധിവരുത്തിയിട്ടുണ്ടായിരുന്ന എല്ലാ മഹാമന്ത്രങ്ങളേയും ഗുരുദേവൻ ദേവിക്കായി ഉപദേശിച്ചു. ശിഷ്യന്മാക്കു് ഈ മന്ത്രങ്ങളിൽക്കൂടിയാണു മന്ത്രദീക്ഷ നല്കേണ്ടതെന്നും ഗുരുദേവൻ നിർദ്ദേശം നല്കി. തനിക്കു ഈ മന്ത്രങ്ങളെല്ലാംതന്നെ ഗുരുദേവൻ നല്കിയതാണെന്നും, ഈ മന്ത്രസാധനയാൽ ആർക്കും പരിപൂർണ്ണനാകുവാൻ സാദ്ധ്യമാണു് എന്നും ദേവിതന്നെ പില്ക്കാലത്തു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതത്തെ പുനരുദ്ധാരണംചെയ്യുക എന്നുള്ള ദേവിയുടെ ജീവിതദൌത്യത്തെ ഗുരുദേവൻ പൂർണ്ണമായും മനസ്സിലാക്കി. തന്റെ ഏറ്റവും അടുത്ത ശിഷ്യന്മാരായ ലാട്ടു, യോഗേൻ, രാഖാൽ. നരേന്ദ്രൻ ഇവരെയൊക്കെ ദേവിയുമായി അടുത്ത സമ്പർക്കത്തിൽ ഏർപ്പെടുത്തിയതും, ഭക്തിയോടുകൂടി തന്നെ സമീപിച്ചിരുന്ന നിരവധി സ്ത്രീകളെ ദേവിയുടെ സമീപത്തേയ്ക്കയച്ചിരുന്നതും

എല്ലാം ഈ പ്രത്യേക ഉദ്ദേശത്തോടുകൂടിയായിരുന്നു. ഈ മാതിരി സമ്പർക്കത്തിനുള്ള സന്ദർഭങ്ങളെ സൃഷ്ടിച്ചു, തന്റെ അദ്ധ്യാത്മജീവിതത്തിലെ സഹചാരിണി എന്ന നിലയിൽ ദേവിയിൽ നിക്ഷിപ്തമായിരിക്കുന്ന ഗൌരവമേറിയ ചുമതലകളെക്കുറിച്ചു് ഒരു ബോധം ദേവിയിൽ ഉണർത്തുകയാണു് അദ്ദേഹം ചെയ്തതു്. അതോടുകൂടി സമസ്ത ജീവരാശിയുടെയും നേരെ അന്തർലീനമായിക്കിടന്നിരുന്ന ദേവിയുടെ മാതൃത്വത്തെ ഉണർത്തി. ഒരിക്കൽ ഒരു ഭക്തൻ ദേവിയോടു ചോദിച്ചു: ''അമ്മേ! മറ്റു് അവതാരങ്ങളിൽ ശക്തിഭാവമാണു് ആദ്യം അന്തർദ്ധാനം ചെയ്തതു്. എന്നാൽ ഇപ്പോഴും ഇതാ ഗുരുദേവൻ ശക്തിയെ ഇവിടെ വിട്ടിട്ടാണല്ലൊ തിരോധാനം ചെയ്തതു്!'' ദേവി അതിനു മറുപടി പറഞ്ഞു: ''എന്റെ കുട്ടി, ഗുരുദേവനു് ഈ ലോകം മുഴുവനും ജഗദംബയാൽ ആപൂരിതമായിരുന്നു. ആ മാതൃത്വത്തെ ലോകത്തിനു പ്രത്യക്ഷമാക്കിക്കാണിക്കുവാനായിട്ടാണു ഗുരുദേവൻ എന്നെ ഇവിടെ വിട്ടിട്ടു പോയതു്.''

ഒരു ദിവസം ഇങ്ങനെ ഒരു സംഭവമുണ്ടായി. കാശീപുരത്തുള്ള ഉദ്യാനഗൃഹത്തിൽ ഗുരുദേവൻ ചികിത്സയ്ക്കായി താമസിക്കുകയാണു്. ശുശ്രൂഷയ്ക്കായി ദേവിയും കൂടെയുണ്ടു്. ഒരു ദിവസം എന്തോ കാര്യത്തിനായി ദേവി ഗുരുദേവന്റെ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. ഗുരുദേവൻ വളരെ ഔത്സുക്യത്തോടെ കണ്ണെടുക്കാതെ ദേവിയെ നോക്കുവാൻ തുടങ്ങി. തന്നെ ഇങ്ങനെ നോക്കുന്നതു കണ്ടപ്പോഴും എന്തെങ്കിലും പറയുവാനുണ്ടായിരിക്കും എന്നു വിചാരിച്ച ദേവി അടുത്തുചെന്നു ചോദിച്ചു: ''അങ്ങയ്ക്കെന്താണു വേണ്ടതു്? പറയരുതെ?'' ഗുരുദേവൻ ഒരു പരിഭവസ്വരത്തിൽ പറയാൻ തുടങ്ങി: ''ഭവതി ഒന്നും ചെയ്യുകയില്ല, അല്ലെ? എല്ലാം (തന്റെ ശരീരത്തെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ടു്) ഇതുതന്നെ ചെയ്തീർക്കണമെന്നാണൊ?''

തന്റെ അസഹായതയെ ഓർത്തു ദേവി പറഞ്ഞു:

''ഞാൻ ഒരബലയല്ലെ? എനിക്കു് എന്തുചെയ്യാൻ കഴിവുണ്ടു്?''

ഗുരുദേവൻ ഉൽകണ്ഠയോടെ പറയുകയാണു്: ''ഒരിക്കലുമല്ല. ഭവതി ചെയ്യുതീക്കേണ്ടതായി വളരെ അധികം കാര്യങ്ങളുണ്ടു്.''

ഗുരുദേവൻ ദേവിയുടെ വികാരങ്ങളെ ഒരിക്കലും വേദനിപ്പിക്കുകയോ, ദേവിയുടെ ഇച്ഛയ്ക്കു വിപരീതമായി എന്തെങ്കിലും പ്രവർത്തിക്കുകയോ ചെയ്തിരുന്നില്ല. എന്തെങ്കിലും കാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു് അഭിപ്രായവ്യത്യാസമുണ്ടാകുമ്പോഴും ഗുരുദേവൻ ദേവിയുടെ അഭിപ്രായത്തിനുതന്നെ മുൻഗണന നൽകിയിരുന്നു. ദേവിയുടെ ആദ്ധ്യാത്മികമായ പ്രഭാവത്തെക്കുറിച്ചു് നല്ല പരിജ്ഞാനമുണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു്, മറ്റുള്ളവരേയും ദേവിയുടെ കോപത്തിൽനിന്നു രക്ഷപ്പെടുത്തേണ്ടതാണെന്നും ദേവി എങ്ങനെയെങ്കിലും കോപിക്കുവാൻ ഇടവന്നാൽ അതു വലിയ അനർത്ഥത്തിനു ഹേതുവാകുമെന്നും ഗുരുദേവൻ വിശ്വസിച്ചിരുന്നു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ സന്ദർശിക്കുവാനായി വരുന്ന ഭക്തന്മാർ വളരെയധികം പഴങ്ങളും മധുരപലഹാരങ്ങളും കാഴ്ചയായി കൊണ്ടുവരാറുണ്ടു്. അവയിൽനിന്നും സ്വല്പമെന്തെങ്കിലും ഗുരുദേവനായി നീക്കിവെച്ചിട്ടു്, ബാക്കിവരുന്നതെല്ലാം ഭക്തജനങ്ങൾക്കും, അടുത്തുള്ള കുട്ടികൾക്കും ദേവി പങ്കുവെച്ചു കൊടുക്കും. തനിക്കായി ഒന്നുംതന്നെ എടുത്തുവെയ്ക്കുക പതിവില്ല. ഒരു ദിവസം ദേവി എല്ലാം ഇങ്ങനെ പങ്കിട്ടു കൊടുക്കുന്നതു ഗുരുദേവൻ കണ്ടു. അതു ധാരാളിത്തത്തിന്റെ ഒരു ലക്ഷണമായിട്ടാണു് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നിയതു്. അദ്ദേഹം ദേവിയോടു ചോദിച്ചു: ''ഭവതി ഇങ്ങനെ ചെലവു ചെയ്യാൻ തുടങ്ങിയാൽ എങ്ങനെയാണു് കഴിഞ്ഞുകൂടുക?'' ഈ വാക്കുകൾ ദേവിയുടെ ഹൃദയവികാരങ്ങളെ കുറച്ചു ക്ഷതപ്പെടുത്തുകതന്നെ ചെയ്തു. ഗുരുദേവനോടുള്ള പെരുമാറ്റം ഏറ്റവും വിനീതമായിരുന്നെങ്കിലും അ

ദ്ദേഹത്തിന്റെ ഈ ചോദ്യം തന്റെ ഹൃദയവിശാലതയേയും മാതൃസഹജമായ ദാനശീലത്തേയും ചോദ്യം ചെയ്യുന്നതായി ദേവിക്കു തോന്നി. ദുഃഖിതയായ ദേവി ഒരക്ഷരം ഉരിയാടാതെ നാഗസ്വരശാലയിലേയ്ക്കു പോയി. ദേവിയുടെ ഗൌരവഭാവത്തോടുകൂടിയ ആ പോക്കു കണ്ടപ്പോൾ ഗുരുദേവനു കാര്യം മനസ്സിലായി. ഉടനെ തന്റെ ഭാഗിനേയനായ രാമലാലിനെ വിളിച്ചു പറയുകയാണു്: ''രാമലാലാ, വേഗം ചെന്നു അമ്മായിയെ സമാധാനിപ്പിക്കു്. അവർ കോപിച്ചാൽപിന്നെ ഈ ശരീരത്തിനു് ഒരു രക്ഷയുമില്ല.'

ഒരു വൃദ്ധയായ സ്ത്രീ ദേവിയെ സന്ദർശിക്കുവാൻ ദിവസവും വരാറുണ്ടു്. ആ സ്ത്രീയുടെ ആദ്യകാലത്തെ ജീവിതം വളരെ സംശയിക്കത്തക്കതായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ആ സ്ത്രീയുമായിട്ടുള്ള അടുപ്പം അത്ര നല്ലതല്ലെന്നു് ഗുരുദേവൻ ദേവിയ്ക്കു് ഒരു സൂചന നൽകി. ദേവിയുടെ പവിത്രതയെപ്പറ്റി ബോധമില്ലാഞ്ഞിട്ടല്ല, പക്ഷെ, ഭക്തകൻ ഇങ്ങനെയുള്ളവരുമായി സഹവസിച്ച ഗൃഹത്തിലെ പവിത്രമായ അന്തരീക്ഷം നശിപ്പിക്കുമൊ എന്ന ആശങ്കകൊണ്ടായിരുന്നു അദ്ദേഹം ആ സൂചന നൽകിയതു്. അതു് ഏതായാലും ഒരു ആദർശമാക്കുവാൻ നല്ലതല്ലെന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആശയം. പക്ഷെ, ഒരമ്മയ്ക്കു് മക്കളെ നല്ലതെന്നും ചീത്തയെന്നും തരംതിരിക്കാൻ സാദ്ധ്യമാണോ? ആ മാതൃസഹജമായ അനുകമ്പയാണു് ദേവിയെ അവരോടു ബന്ധിച്ചിരുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു് ഗുരുദേവന്റെ ആശയവും ദേവിയുടെ ആശയവും തമ്മിൽ ഒരു ഇടയലിനു കാരണമായി. ഗുരുദേവന്റെ നിരോധനാജ്ഞ ഈ കാര്യത്തിൽ ദേവി ലംഘിക്കുകതന്നെ ചെയ്തു. അമ്മെ, അമ്മെ, എന്നു വിളിച്ചുകൊണ്ടു ദേവിയെ സമീപിക്കുന്ന അവരെ സ്നേഹപൂർവ്വം സമീപത്തിരുത്തി, നല്ല വാക്കുകൾ പറഞ്ഞു്, എന്തെങ്കിലും ഭക്ഷിക്കുവാനും കൊടുത്തയയ്ക്കുകയായിരുന്നു ദേവിയുടെ പതിവു്. ഗുരുദേവൻ ഇതൊ

ക്കെ കണ്ടു. പക്ഷെ എന്തെങ്കിലും വിപരീതം പറയുകയൊ വിരോധം ഭാവിക്കയോ ചെയ്തില്ല. സ്വഭാവേന ഇപ്രകാര മുള്ള തെറ്റുകളും സഹിക്കുന്ന ആളായിരുന്നില്ലെങ്കിലും ഈ കാര്യത്തിൽ അവലംബിച്ച മൌനത്തിൽനിന്നും ദേവിയു ടെ അനുഭവത്തിന്റെ അഗാധതയെ അദ്ദേഹം മനസ്സിലാ ക്കിയെന്നും, അതിനെ മനസാ അനുമോദിച്ചുവെന്നും വേ ണം ഊഹിക്കുവാൻ.

ഒരിക്കൽ ഒരു സ്ത്രീ ഗുരുദേവനെ കൂടെക്കൂടെ സന്ദർശി ക്കുവാൻ വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ആക്കൂട്ടത്തെ അവരെപ്പറ്റി യാതൊരു വിവരവും ഇല്ലായിരുന്നു. അവക്കു ചിത്തഭ്രമം ഉണ്ടായിരുന്നുവെന്നാണു് ആദ്യമൊക്കെ എല്ലാവരും വിശ്വ സിച്ചിരുന്നതു്. എന്നാൽ മധുരഭാവത്തിൽ ഇഷ്ടദേവനെ ഉപാസന ചെയ്യുന്ന ഒരു സ്ത്രീയാണു് അവരെന്നു പിന്നീട് മനസ്സിലായി. ഒരു ദിവസം യാതൊരു സങ്കോചവും കൂടാ തെ ഗുരുദേവനോടു് ആ പ്രത്യേകബന്ധം പുലർത്തുവാനും ആ ഭാവത്തിൽ അദ്ദേഹത്തെ സേവിക്കുവാനും തന്നെ അനു വദിക്കണമെന്നു് അവർ അപേക്ഷിച്ചു. ഇതു ഗുരുദേവനെ വളരെ അസ്വസ്ഥനാക്കി. അദ്ദേഹം അവരെ ശകാരിക്കു വാൻ തുടങ്ങി. ഇതെല്ലാം നാഗസ്വരശാലയിൽനിന്നു ദേ വി കേൾക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. തന്റെ സ്വന്തം പുത്രിയെ ഒ രാൾ ശകാരിച്ചാൽ എത്ര സങ്കടം തോന്നുമൊ, അത്രയധി കം വേദന ദേവിക്കു് ഗുരുദേവന്റെ കഠിനവാക്കുകളും കേട്ട പ്പോൾ തോന്നി. മുഖമൊക്കെ ചുവന്നു. ഉടനെതന്നെ ഗോ ലാപ്മാതാവിനോടു് ആ സ്ത്രീയെ തന്റെ സമീപത്തേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരുവാൻ പറഞ്ഞു. ''അവർ കഥയില്ലാതെ എന്തെങ്കിലും പറഞ്ഞിരുന്നാൽത്തന്നെ അവരെ എന്റെ സ മീപത്തേയ്ക്കു് അയച്ചാൽ പോരെ? ഇങ്ങനെ അവരോടു പരുഷവാക്കുകളും പറയേണ്ട കാര്യമുണ്ടൊ?'' എന്നാണു് ദേവി ചോദിച്ചതു്. ഗോലാപ്മാതാവു് അവരെ കൂട്ടി ക്കൊണ്ടു വന്നപ്പോൾ ദേവി അവരെ സ്നേഹത്തോടുകൂടി അ

രികിൽ അണച്ചു പറയുകയാണു്: ''അദ്ദേഹത്തിനു നിങ്ങളുടെ സാന്നിദ്ധ്യം അത്ര സുഖപ്രദമല്ലെങ്കിൽ ഇവിടെ എന്റെ സമീപത്തേയ്ക്കു വന്നുകൊള്ളൂ.''

യുവാക്കന്മാരായ ഭക്തന്മാർ ആ കാലത്തു് ഗുരുദേവന്റെകൂടെ താമസം തുടങ്ങിയിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ അവരുടെ ജീവിതത്തെ വളരെ ശ്രദ്ധയോടെ ക്രമീകരിച്ചുപോന്നു. അവരുടെ ആഹാരകാര്യങ്ങളിലും, സാധനാക്രമങ്ങളിലുമെല്ലാം അദ്ദേഹം വളരെ ശ്രദ്ധിച്ചു. അമിതമായ ആഹാരം സാധനയ്ക്കു വിഘാതമാകുമെന്നുള്ളതുകൊണ്ടു് ഓരോരുത്തക്കും ഇത്ര ഇത്ര ചപ്പാത്തി വീതമേ കൊടുക്കാവൂ എന്നു് അദ്ദേഹം നിർദ്ദേശിച്ചിരുന്നു. ബാബുരാമനു (പ്രേമാനന്ദസ്വാമികൾ) നാലും രാഖാലനു (ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികൾ) ആറും ആണു് അനുവദിക്കപ്പെട്ടിരുന്നതു്. മറ്റുള്ളവരുടെയും അവരവരുടെ ദഹനശക്തിയനുസരിച്ചു് ആഹാരം ക്രമീകരിയ്ക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. നാഗസ്വരശാലയിൽനിന്നും ആഹാരം കഴിഞ്ഞു വരുമ്പോൾ അദ്ദേഹം അവരെ വിളിച്ചു് എത്ര ചപ്പാത്തി തിന്നു എന്നു ചോദിയ്ക്കും. ഒരു ദിവസം രാഖാലനെ വിളിച്ചു ചോദിച്ചപ്പോൾ ഏഴു ചപ്പാത്തി തിന്നു എന്നു പറഞ്ഞു. അന്നു് അദ്ദേഹം ഒന്നും മിണ്ടിയില്ല. പിറേറ ദിവസം ബാബുരാമനെ വിളിച്ചു ചോദിച്ചു: ''ബാബുരാമാ, നീ ഇന്നു് എത്ര ചപ്പാത്തി തിന്നു?'' ബാബുരാമൻ പറഞ്ഞു: ''ആറു്.'' ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഗൌരവത്തിൽ ചോദിച്ചു: ''ഇത്രയധികം എന്തിനാണു് കഴിച്ചതു്?'' ബാബുരാമൻ, ''അമ്മയാണു തന്നതു്. തന്നതു ഞാൻ കഴിച്ചു.'' എന്നു പറഞ്ഞു.

ഇതു കേട്ടപ്പോൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ അസ്വസ്ഥനായി. നേരെ നാഗസ്വരശാലയിൽ കടന്നുചെന്നു. കുറച്ചു ക്ഷുഭിതനായിട്ടു ചോദിച്ചു: ''ഭവതി ഈ കുട്ടികളെ മനുഷ്യരായിട്ടു വളരാൻ സമ്മതിയ്ക്കുകയില്ല, അല്ലെ? അവർ സന്ന്യാസിമാരാകാനുള്ളവരാണു്. ഈ പ്രായത്തിൽ ഇങ്ങനെ അധികം

ഭക്ഷണം കഴിച്ചാൽ അതു് എങ്ങനെ സാദ്ധ്യമാകും?''

സന്താനങ്ങളുടെ ആഹാരകാര്യത്തിൽ ഉണ്ടായ ഈ പരാമർശം അമ്മയുടെ ഹൃദയത്തെ വല്ലാതെ സ്പർശിച്ചു. വേദന നിറഞ്ഞ സ്വരത്തിൽ ദേവി ചോദിച്ചു: ''ഒരു ദിവസം രണ്ടു ചപ്പാത്തി കൂടുതൽ കൊടുത്തുപോയതുകൊണ്ടാണൊ ഇത്രയൊക്കെ ചോദിക്കുന്നതു്? അവരെപ്പറ്റി ഇത്രയൊക്കെ വിചാരപ്പെടേണ്ട ആവശ്യമില്ല. ഇന്നുമുതൽ അവരുടെ ഭാവിയെ ഞാൻ സംരക്ഷിച്ചോളാം. ആഹാരത്തിന്റെ കാര്യത്തെപ്പറ്റി കുട്ടികളോടു് ഒന്നുംതന്നെ ചോദിക്കേണ്ടതില്ല.''

സന്താനങ്ങളുടെ ഭാവി ദേവി ഏറ്റെടുത്തു എന്നു കേട്ടപ്പോൾ ഗുരുദേവനു ആശ്വാസമാണു് തോന്നിയതു്. ദേവി സാവധാനത്തിൽ കമ്മക്ഷേത്രത്തിൽ ഇറങ്ങിത്തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു എന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിലായി, മനസാ സന്തോഷിച്ചു. യാതൊന്നും മറുപടി പറയാതെ മന്ദസ്മിതത്തോടുകൂടി തന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു മടങ്ങി. അവസാനം എല്ലാ സന്താനങ്ങളുടേയും ഉത്തരവാദിത്വം അമ്മയ്ക്കുതന്നെ ആണല്ലൊ വന്നുകൂടിയതു്.

ഒരു ദിവസം ദേവി ബാബുരാമനു് വയറിനു സുഖമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു കുറച്ചു സൂപ്പുണ്ടാക്കിക്കൊടുത്തു. അതു ഗുരുദേവന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ പെട്ടു. അദ്ദേഹം ദേവിയോടു ചോദിച്ചു: 'ബാബുരാമനു് ഭവതി എന്താണു കുടിയ്ക്കാൻ കൊടുത്തതു്?'

'കുറച്ചു സൂപ്പുണ്ടാക്കിയതാണു്.'

'അവരൊക്കെ സന്ന്യാസിമാരാകേണ്ടവരാണു്. ഇങ്ങനെ എന്തു സ്വഭാവമൊക്കെയാണു് ഭവതി അവരെ പരിശീലിപ്പിക്കുന്നതു്?'

ഇപ്രകാരം ഒരു ഭാഗത്തു ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ കഠിനമായ അനുശാസനം; മറുഭാഗത്തു് അമ്മയുടെ മൃദുലമായ സ്നേ

ഹാവരണം, ഇങ്ങനെയാണ് ആ ത്യാഗിവര്യന്മാരുടെ ശിക്ഷണം നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നത്.

ഒരിക്കൽ ഹൃദയൻ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ മുമ്പാകെ വെച്ചുതന്നെ ദേവിയെ എന്തിനോ അപമാനിച്ചു. ദേവി അതു സമാധാനത്തോടുകൂടി സഹിച്ചു നാഗസ്വരശാലയിലേയ്ക്കു പോയി. എന്നാൽ ദേവിയുടെ കോപം ഹൃദയനു് എന്തെങ്കിലും അപകടത്തിനു കാരണമായേക്കും എന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു വലിയ ആശങ്കയായി. എന്നിട്ടു ഹൃദയനോടു പറഞ്ഞു: ''ഹൃദു, നീ എന്നെ പലപ്പോഴും അധിക്ഷേപിക്കുന്നതു ശരിതന്നെ. പക്ഷെ, ദേവിയോടു് ആ മാതിരി പെരുമാറുന്നതു വളരെ സൂക്ഷിച്ചുവേണം. ഈ ശരീരത്തിൽ കുടികൊള്ളുന്ന ശക്തി, ഒരുപക്ഷെ, അതൊക്കെ ക്ഷമിച്ചു എന്നുവരാം. എന്നാൽ ആ ശരീരത്തിലെ സപ്പം ഫണം ഉയർത്തിയാൽ ത്രിമൂർത്തികൾ പണിപ്പെട്ടാലും നിന്നെ രക്ഷപ്പെടുത്തുക സാദ്ധ്യമല്ല എന്നു് ഓർമ്മയുണ്ടായിരിക്കണം.''

ഗുരുദേവൻ തന്നോടു കാണിച്ചിരുന്ന ആ ബഹുമതിയെ ദേവി ഏറ്റവും വിലവെയ്ക്കുകയും, അതിലും നൂറിരട്ടിവണക്കവും ബഹുമാനവും ഗുരുദേവനോടു കാണിക്കുകയും ചെയ്തുവന്നു. തന്റെ ചിന്തകളെയും ആദർശങ്ങളെയുംകൂടി ഗുരുദേവന്റെ ആശയങ്ങളുമായി താദാത്മ്യപ്പെടുത്തുവാൻ ദേവി ഉറ്റു പ്രയത്നിച്ചു. ഒരു മഹാനായ വ്യക്തിയുടെ പത്നിക്കു്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആദർശങ്ങളെ അയത്നമായി തന്റെ താക്കിത്തീർക്കുവാനും, അവയുമായി താദാത്മ്യം പ്രാപിക്കുവാനും കഴിഞ്ഞാൽ, അങ്ങനെ ആ ജീവിതസന്ദേശത്തെ പൂർണ്ണമാക്കുവാനുള്ള ഒരു സഹായമായിത്തീരുവാൻ സാധിച്ചാൽ, അദ്ദേഹത്തോടുള്ള സ്നേഹാദരങ്ങൾ പ്രകടിപ്പിക്കുവാൻ അതിലും ശ്രേഷ്ഠമായ ഒരു മാർഗ്ഗം വേറെ ഇല്ലതന്നെ. ദിവ്യമായ പ്രേമത്താലും മനോനിയന്ത്രണത്താലും ഗുരുദേവന്റെ യഥാർത്ഥസഹധർമ്മിണിയാണെന്നു ദേവി ഇതിനകം തെളിയിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഗുരുദേവന്റെ അസാധാരണമായ

ത്യാഗബുദ്ധി ദേവി എത്രമാത്രം സ്വായത്തമാക്കിയിരുന്നു എന്നു തെളിയിക്കുന്ന ഒരു സംഭവം ഇവിടെ പറയാം.

ഗുരുദേവന്റെ ഭക്തന്മാരിൽ ലക്ഷ്മീനാരായണൻ എന്നു പേരായ ഒരു ധനികനായ വ്യക്തകൻ ഉണ്ടായിരുന്നു. ഒരു ദിവസം ഗുരുദേവന്റെ കിടക്കവിരിപ്പു മലിനമായിരിക്കുന്നതു് ആ ഭക്തൻ കണ്ടു. താൻ ബാങ്കിൽ ഒരു പതിനായിരം ഉറുപ്പിക ഗുരുദേവന്റെ പേരിൽ നിക്ഷേപിക്കുവാൻ പോവുകയാണെന്നും, അതിന്റെ പലിശകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വന്തമായ ആവശ്യങ്ങൾ നിറവേറ്റാമെന്നും ആ ഭക്തൻ പറഞ്ഞു. ത്യാഗിവര്യനായ ഗുരുദേവനുണ്ടോ അതു സ്വീകരിക്കുന്നു! ആ പ്രസ്താവന കേൾക്കേണ്ട താമസം, അദ്ദേഹം ഉച്ചത്തിൽ ജഗദംബയെ വിളിച്ചുപറയുകയാണു്: ''അമ്മേ, ഇത്രയും ദിവസങ്ങൾ കഴിഞ്ഞു വീണ്ടും പ്രലോഭനങ്ങൾ തുടങ്ങുകയാണൊ?'' ഇനിയും ഈ മാതിരിയുള്ള ഒരു പ്രസ്താവന തന്റെ മുമ്പിൽ ഉന്നയിക്കരുതെന്നു കഠിനമായ ഒരു ശാസനയും ആ കച്ചവടക്കാരനു നൽകി. എന്നാൽ മാതൃദേവിയുടെ ത്യാഗബുദ്ധിയെ ഒന്നു പരീക്ഷിക്കാമെന്നു കരുതി അയാളെ ഗുരുദേവൻ ദേവിയുടെ സമീപത്തേയ്ക്കു് അയച്ചു. ഈ സംഗതി അറിഞ്ഞപ്പോൾ ദേവി പറയുകയാണു്: ''ഈ പണം സ്വീകരിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. ആ പണം സ്വീകരിച്ചാൽ അങ്ങയുടെ നിത്യാവശ്യങ്ങൾക്കും അങ്ങയുടെതന്നെ മറ്റുകാര്യങ്ങൾക്കും വേണ്ടിയാണു് അതു ചിലവു ചെയ്യുക. അല്ലാതെ പണംകൊണ്ടു് എനിക്കു പ്രത്യേകം ആവശ്യം എന്താണു്? അതുകൊണ്ടു ഞാൻ പണം സ്വീകരിച്ചാൽ അങ്ങു സ്വീകരിച്ച ഫലം തന്നെയാണു്. ത്യാഗത്തിന്റെ ഒരു മൂർത്തീഭാവമായിട്ടാണു് അങ്ങയെ ജനങ്ങൾ പൂജിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു് ഈ പണം ഒരിക്കലും സ്വീകരിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല.'' ഈ മറുപടി ഗുരുദേവനെ ഏറ്റവും തൃപ്തനാക്കി. വളരെ നിർദ്ധനമായ ഒരു കുടുംബത്തിലായിരുന്നു ദേവിയുടെ ജനനം. വളരെ കൊടിയ ദാരിദ്ര്യത്തിൽ

ജനിച്ചുവളർന്ന ദേവിക്കു് പതിനായിരം രൂപ ഒരൊറ്റ വാക്കുകൊണ്ടു് ഉപേക്ഷിക്കുവാൻ സാധിച്ചു എന്നു വന്നാൽ അതൊരു അസാധാരണസംഭവമല്ലേ? മണ്ണും പണവും സമമാണു് എന്ന സാധനയിൽ സിദ്ധി വരുത്തിയ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ആദർശവുമായിട്ടു ദേവി എത്രമാത്രം അലിഞ്ഞുചേർന്നിരുന്നു എന്നു ഇതുകൊണ്ടു മനസ്സിലാക്കാം.

കല്ക്കട്ടയ്ക്കു കുറച്ചു വടക്കുമാറി 'പാനിഹട്ടി' എന്ന സ്ഥലത്തു് ഒരു ഉത്സവം നടത്തുക പതിവുണ്ടു്. അതു ഭക്തന്മാരുടെ ഒരു സമ്മേളനമായിരുന്നു. പല സ്ഥലത്തുനിന്നും ഭക്തന്മാർ ഒന്നിച്ചുകൂടി ഹരിനാമകീർത്തനവും നൃത്തവും ഒക്കെ നടത്തുക പതിവാണു്. 1885–ാമാണ്ടിൽ നടന്ന ഉത്സവത്തിനു് എല്ലാവരുടേയുംകൂടെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനും പോകാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തി. അന്നേദ്ദിവസം രാവിലെ ഏകദേശം മുപ്പതു ഭക്തന്മാർ ഗുരുദേവനുമൊന്നിച്ചു പോകാൻ തയ്യാറായി. ആ കൂട്ടത്തിൽ കുറച്ചു ഭക്തകളും ഉണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെകൂടെ ശ്രീ ശാരദാദേവിക്കും പോയാൽകൊള്ളാമെന്നു് ആഗ്രഹം തോന്നി. ഗുരുദേവന്റെ അഭിപ്രായം അറിയുവാനായി ഒരു ഭക്തയെ നിയോഗിച്ചു. ''നിങ്ങളൊക്കെ ഏതായാലും പോവുകയാണല്ലൊ. ദേവിക്കും പോകണമെന്നുണ്ടെങ്കിൽ പോയ്ക്കൊള്ളട്ടെ.'' എന്നു് അദ്ദേഹം മറുപടി പറഞ്ഞു. മറുപടി കേട്ട ഉടനെ ഗുരുദേവന്റെ അഭിപ്രായം ദേവിക്കു മനസ്സിലായി. ''വളരെ ജനങ്ങളും കൂട്ടം. ഈ തിരക്കിൽ ബോട്ടിൽനിന്നും ഇറങ്ങി ഉത്സവം കാണാൻ എനിക്കു വളരെ പ്രയാസമായിരിക്കും. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ പോകുന്നില്ല.'' എന്നു് ദേവി ഭക്തകളോടു പറഞ്ഞു.

രാത്രി എട്ടുമണിക്കു് എല്ലാവരും ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു മടങ്ങിവന്നു. ഭക്ഷണം കഴിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പറയുകയാണു്: ''തിരക്കോ വളരെയധികം. അതിലും വിശേഷിച്ചു്, എന്റെ ഭാവസമാധികാരണം എല്ലാവരുടെയും ദൃഷ്ടികളും ഇവിടെത്തന്നെയാ

യിരുന്നു. എന്റെകൂടെ ദേവിയും വന്നിരുന്നെങ്കിൽ, 'കണ്ടില്ലെ, ഹംസവും ഹംസിയും കൂടി വന്നിരിക്കുന്നതു്!' എന്നു് ജനങ്ങളം ആക്ഷേപിക്കുവാൻ ഇടയായേനെ. ദേവി വളരെ ബുദ്ധിമതിയാണു്.''

ഭക്തകവി ഈ സംഭാഷണം ദേവിയെ കേൾപ്പിച്ചു. ''രാവിലെ പോകുവാൻ അനുമതി ചോദിച്ച അവസരത്തിൽ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖമടി കേട്ടപ്പോഴത്തന്നെ ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചു, അദ്ദേഹം തുറന്ന മനസ്സോടുകൂടിയല്ല പോകാൻ അനുമതി തരുന്നതു് എന്നു്. പൂർണ്ണമനസ്സുണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ 'അവരും കൂടെ വന്നോട്ടെ.' എന്നു് തെളിച്ചു പറയുമായിരുന്നു. ആ മുഖമടി കേട്ട ഉടനെ ഞാൻ പോകുന്നില്ല എന്നു് തീച്ചയാക്കി.'' എന്നായിരുന്നു ദേവിയുടെ മുഖമടി.

ദേഹവും, മനസ്സും, പ്രാണനും എല്ലാം ഗുരുദേവനിൽ സമ്പൂർണ്ണമായി ദേവി സമർപ്പണം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഒരു യന്ത്രമായിത്തീർന്നിരുന്ന ദേവിക്കു് അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നും ഭിന്നമായ ഒരു അസ്തിത്വം ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആന്തരമായ ഇംഗിതം എന്താണെന്നു് പെട്ടെന്നു മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആശയങ്ങളുമായി അത്രമാത്രം താദാത്മ്യം പ്രാപിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു ദേവി.

ഗുരുദേവന്റെ മഹത്തായ ത്യാഗത്തെപ്പറ്റി ദേവി പില്ക്കാലത്തും പലപ്പോഴും പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ഗുരുദേവന്റെ സർവ്വമതസമന്വയം എന്ന ആദർശത്തെപ്പറ്റി ഒരു ശിഷ്യൻ ഒരിക്കൽ പറഞ്ഞപ്പോഴം ദേവി മുഖമടി പറയുകയാണു്: ''കുഞ്ഞെ, സർവ്വമതസമന്വയത്തെപ്പറ്റി നീ പറഞ്ഞതു ശരിതന്നെ. ഈ തത്വത്തെപ്പറ്റി പ്രസംഗിക്കണമെന്നു വിചാരിച്ചു് അതു് അദ്ദേഹം പരിശീലിച്ചതാണു് എന്നെനിക്കു തോന്നുന്നില്ല. രാവും പകലും ഈശ്വരചിന്തയിൽ മുഴുകി ദിവ്യഭാവത്തിൽ മഗ്നനായിട്ടാണദ്ദേഹം ജീവിച്ചതു്. എന്നാൽ എന്റെ കുഞ്ഞെ, ത്യാഗം തന്നെയായിരുന്നു ഗുരുദേ

വന്റെ ജീവിതത്തിലെ വിശേഷത. ഇങ്ങനെ ഒരു ത്യാഗം ആരെങ്കിലും കണ്ടിട്ടുണ്ടോ? ത്യാഗമായിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ അലങ്കാരം.''

ശ്രീ മാതൃദേവിയിൽ ഒരു ആദർശപത്നിയേയും ഒരു ആദർശശിഷ്യയേയും നമ്മൾക്കു കാണുവാൻ കഴിയും. തന്റെ അസൗകര്യങ്ങളെ നിസ്സാരമാക്കി ഭർത്താവിന്റെ ശുശ്രൂഷ എല്ലാവിധേനയും ചെയ്യുക എന്നുള്ളതായിരുന്ന ദേവിക്കു് ഏറ്റവും പ്രിയപ്പെട്ട കൃത്യം. വെറും ഒരു കൃത്യനിർവ്വഹണമല്ലായിരുന്ന ആ ശുശ്രൂഷ. അഭിമാനരാഹിത്യം, വിനയം, വണക്കം ഇവയൊക്കെ ദേവിയുടെ സ്വഭാവത്തിന്റെ പ്രത്യേകതകളും ആയിരുന്നു. എന്നാൽ ഒരു അടിമമനസ്ഥിതിയിൽനിന്നും ഉളവായവയല്ല ദേവിയെ സംബന്ധിച്ചു് ഈ ഗുണങ്ങൾ. അവ അഗാധമായ പ്രേമത്തിന്റെ ബഹിഃസ്ഫുരണങ്ങളായിരുന്നു. എന്നു മാത്രമല്ല, ഒരു തത്വാന്വേഷണത്തിന്റെ സ്ഥിരതയോടുകൂടിയതുമായിരുന്നു.

ഭർത്താവിന്റെ ജീവിതത്തിൽ ബാഹ്യമായ ഈ ശുശ്രൂഷയിൽക്കൂടി മാത്രമല്ലായിരുന്ന ദേവിയുടെ സഹകരണം. ആ ജീവിതത്തിലെ സുപ്രധാനമായ തത്വത്തെ ദേവി സ്വായത്തമാക്കി തന്റേതന്നെ ഒരംശമാക്കിത്തീർത്തു. ആ ആശയത്തെ പരിപൂർണ്ണമായി തന്റേതാക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞതുകൊണ്ടു ഗുരുദേവന്റെ ജീവിതയാത്രയിൽ ദേവി ഒരിക്കലും ഒരു വിലങ്ങുതടിയായി തീർന്നില്ലെന്നുമാത്രമല്ല, ആ സന്ദേശത്തെ സാക്ഷാത്കരിക്കുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു സഹായമാവുകയും ചെയ്തു. അതിന്റെ ഫലമൊ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിസ്സീമമായ പ്രേമാദരങ്ങൾക്കു് അവർ പാത്രമായി.

ഇതിലെല്ലാം അത്ഭുതകരമായതു് എന്താണെന്നു വെച്ചാൽ ഈ വിശുദ്ധദമ്പതികൾക്കു്, ശാരീരികമായ യാതൊരാകർഷണങ്ങൾക്കും സ്ഥാനമില്ലാതെതന്നെ വൈവാഹികപ്രേമത്തിന്റെ ഉത്തമോദാഹരണങ്ങളായി ജീവി

ക്കുവാൻ സാധിച്ചു എന്നുള്ളതാണു്. മഹാന്മാരുടെ ജീവിതത്തിൽ പ്രേമം കായികമായ ആകർഷണത്തേയോ, ശാരീരികമായ വേഴ്ചയേയോ, അപേക്ഷിച്ചല്ല സ്ഥിതി ചെയ്യുന്നതു് എന്ന തത്വം ഈ ദാമ്പത്യജീവിതം നമ്മെ പഠിപ്പിക്കുന്നു.

ശരീരംതന്നെയാണു് ആത്മാവു് എന്നു വിശ്വസിക്കുന്ന കൂട്ടർക്കു് മിഥുനധർമ്മം കൂടാതെയുള്ള ഒരു പ്രേമത്തേയോ, വിവാഹജീവിതത്തേയോ വിഭാവനം ചെയ്യുക അസാദ്ധ്യമാണു്. എന്നാൽ ശരീരബോധത്തിൽനിന്നും ഉയർന്നു് ആത്മാരാമന്മാരായി ജീവിക്കുന്ന ചില വ്യക്തികളും ഉണ്ടു്. അവർക്കു് വിവാഹിതരായി ജീവിതം നയിയ്ക്കേണ്ടിവന്നാൽ അവർ ആത്മാവിൽത്തന്നെ രമിക്കുന്നവരായിട്ടാണു് കാണപ്പെടുന്നതു്. ഈ തത്വത്തെ നമ്മുടെ ഉപനിഷത്തുകളിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നതു് ഇപ്രകാരമാണല്ലൊ: ''ന വാ അരേ പത്യുഃ കാമായ പതിഃ പ്രിയോ ഭവതി, ആത്മനസ്തു കാമായ പതിഃ പ്രിയോ ഭവതി; ന വാ അരേ ജായായൈ കാമായ ജായാ പ്രിയാ ഭവതി, ആത്മനസ്തു കാമായ ജായാ പ്രിയാ ഭവതി'' (ബൃ. ഉ. 2. 4. 5.) (യാജ്ഞവല്ക്യമഹർഷി തന്റെ സഹധർമ്മിണിയായ മൈത്രേയിയ്ക്കു് ഉപദേശിക്കുന്നു: പതിക്കുവേണ്ടിയല്ല പതി പ്രിയനാകുന്നതു്. പതിയിൽ കുടികൊള്ളുന്ന ആത്മാവാണു് പ്രേമാസ്പദം; അതുപോലെ കായമല്ല ജായ, ഉള്ളിൽ വിളങ്ങുന്ന ചൈതന്യമാണു് കാന്തയുടെ കാന്തിക്കു കാരണം.) ശ്രീ മാതൃദേവിയുടെയും ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെയും ജീവിതം ഈ ഉപനിഷദ്വാക്യത്തിന്റെ പ്രായോഗികതയെ കാണിക്കുന്നു. ഒരേ ആദർശത്തിന്റെ പൂർണ്ണതയ്ക്കു വേണ്ടി രണ്ടുപേരും ജീവിച്ചു പരസ്പരമുള്ള സേവനത്തിൽ പൂർണ്ണതൃപ്തി നേടി അവർ ദമ്പതികളായി ജീവിച്ചു. ഇതിനെ നിലനിർത്തുവാൻ ശാരീരികമായ ഒരാകർഷണവും അവക്കാവശ്യമായില്ല. എന്തെന്നാൽ രണ്ടാത്മാക്കളുടെ ഐക്യമായിരുന്നു അതു്.

12. ചില സുപ്രധാനസംഭവങ്ങൾ

ശ്രീമാതൃദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു കഴിച്ചുകൂട്ടിയ പതിമ്മൂന്നു കൊല്ലങ്ങൾക്കിടയിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ജീവിതവുമായി അടുത്തു ബന്ധമില്ലാത്ത പല സംഭവങ്ങളും നടക്കുകയുണ്ടായി. ഇത്രയും കാലത്തിനിടയിൽ ഏഴു പ്രാവശ്യമെങ്കിലും ദേവി ജയരാമവാടിയിൽ പോയിവന്നിട്ടുണ്ട്. അവയിൽ ചില യാത്രകൾ സ്മരണീയങ്ങളാണ്.

ആദ്യമായി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു വന്ന ദേവി ഒന്നര കൊല്ലത്തോളം അവിടെ താമസിച്ചു. 1873 ഒക്ടോബറിൽ ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു മടങ്ങി. 1874 ഏപ്രിൽമാസത്തിൽ ദേവിയുടെ പിതാവായ രാമചന്ദ്രമുഖർജി പരേതനായി. അതോടുകൂടി സാമ്പത്തികമായ വിഷമങ്ങൾ ആ കുടുംബത്തിനു് അനുഭവപ്പെട്ടുതുടങ്ങി. പുത്രന്മാക്കാർക്കും പ്രായപൂർത്തിയായിട്ടില്ല. മൂത്ത പുത്രനുപോലും വൈദികവൃത്തിയിൽ പൂർണ്ണമായ പരിശീലനം സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു സമ്പാദ്യത്തിനു് ഒരു മാർഗ്ഗവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഗൃഹസംബന്ധമായ എല്ലാ ചുമതലകളും വിധവയായ ശ്യാമസുന്ദരീദേവിതന്നെ വഹിക്കേണ്ടിവന്നു. എങ്കിലും, നല്ല സ്ഥൈര്യവും ഔചിത്യബോധവും ഉണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഈ കഷ്ടപ്പാടുകൾക്കൊന്നും അവരെ കീഴ്പ്പെടുത്തുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. തങ്ങളുടെ സമീപവാസികളായ ബാനർജികുടുംബക്കാരുടെ നെല്ലു കുത്തിക്കൊടുത്തു് ഉപജീവനമാർഗ്ഗം ആ ദേവി സമ്പാദിച്ചു. വിദ്യാർത്ഥികളായിരുന്ന തന്റെ മൂന്നു പുത്രന്മാരെയും ഓരോ ബന്ധുഗൃഹത്തിലയച്ചു പഠിപ്പിക്കുവാനും തീർച്ചയാക്കി.

ഈ കാലഘട്ടത്തിൽ പുത്രിയായ ശാരദ ശ്യാമസുന്ദരീദേവിക്കു ഒരു വലിയ സഹായമായിത്തീർന്നു. അമ്മയോടൊപ്പം താമസിച്ചു സമയോചിതമായ ഉപദേശങ്ങ

ളാൽ ധൈര്യം നല്ലിയും നെല്ലുകുത്തു് എന്ന കഠിനമായ ജോലി സ്വയം ഏറെറടുത്തും ദേവി മാതാവിനെ സഹായിച്ചു.

ക്രമേണ കുടുംബസ്ഥിതി അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുവാൻ തുടങ്ങി. മൂത്ത പുത്രനായ പ്രസന്നകുമാരനു വൈദികവൃത്തികൊണ്ടു കുറച്ചൊക്കെ സമ്പാദിക്കുവാൻ സാധിച്ചു. കാളികുമാരനും വരദാപ്രസാദനും കൃഷിപ്പണി ഏറെറടുത്തു. ഏറവും ഇളയ മകനായ അഭയചരണൻ വളരെ ബുദ്ധിമാനായിരുന്നതുകൊണ്ടു ബന്ധുക്കളുടെ സഹായത്തോടുകൂടി അയാളെ പഠിക്കുവാൻ അയച്ചു. ഡാക്ടർപരീക്ഷയിൽ പ്രശസ്തമായ വിജയം നേടിയെങ്കിലും അദ്ദേഹം അകാലമൃത്യുവിനു് ഇരയായിത്തീന്നു. മാതൃദേവിയുടെ ജീവിതത്തിൽ ഒരു പ്രധാനപങ്കു വഹിക്കുന്ന രാധുവിന്റെ അച്ഛനായിരുന്ന ഈ സഹോദരൻ. ദേവിയുടെ ജീവിതം ഈ സഹോദരന്മാരുടെ ജീവിതവുമായി അഭേദ്യമായി ഘടിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. മൂത്ത സഹോദരി എന്ന നിലയിൽ അവരെ ഒക്കെ വളത്തിക്കൊണ്ടുവന്നതു ദേവിതന്നെയായിരുന്നു. പ്രായമായതിനു ശേഷവും അവക്കെല്ലാം ആശ്രയം അവരുടെ ഈ സഹോദരിതന്നെ.

രാമചന്ദ്രമുഖർജിയുടെ മരണശേഷം ആ കുടുംബത്തിൽ ജഗദ്ധാത്രിയെ വെച്ചു പൂജിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയെന്നും, അതിനുശേഷമാണു് ആ കുടുംബത്തിന്റെ ഐശ്വര്യം വർദ്ധിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയതെന്നും ഒരു ഐതിഹ്യമുണ്ടു്. ആ ഗ്രാമത്തിൽ ഒരിക്കൽ കാളീപൂജ ആഘോഷിച്ചപ്പോഴും നവമുഖർജി എന്ന ആഢ്യ മുഖർജികുടുംബവുമായിട്ടുണ്ടായിരുന്ന എന്തോ നിസ്സാരകലഹത്താൽ അവർ തയ്യാറാക്കി വെച്ചിരുന്ന അരി സ്വീകരിക്കുവാൻ വിസമ്മതിച്ചു. ശ്യാമസുന്ദരീദേവി പൂജയ്ക്കു വേണ്ട അരി പ്രത്യേകം തയ്യാറാക്കി വെച്ചിരുന്നു. അതു സ്വീകരിക്കാഞ്ഞതു് ആ മാതാവിനു വലിയ ദുഃഖത്തിനു കാരണമായി. അന്നു രാത്രി മുഴുവനും

ആ അമ്മ കരഞ്ഞുതന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. പൂജയ്ക്കായി തയ്യാറാക്കിയ അരി ആക്കും ഭക്ഷണത്തിനു് ഉപയോഗിക്കുവാൻ പാടില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് ഇനി ആ അരി എന്തു ചെയ്യും എന്നറിയാതെ അവർ വിഷമിച്ചു. എന്നാൽ രാത്രിയായപ്പോൾ അവൾക്കു് ഒരു അത്ഭുതദർശനം ലഭിച്ചു. സാക്ഷാൽ ജഗദംബതന്നെ തന്റെ മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നതായി അവർ കണ്ടു. താൻ ജഗദ്ധാത്രിയുടെ രൂപത്തിൽ ശ്യാമസുന്ദരിയുടെ പൂജ സ്വീകരിക്കുവാനായി വന്നിരിക്കുകയാണെന്നും, കാളീപൂജയ്ക്കു് തയ്യാറാക്കി വെച്ചിരിക്കുന്ന അരികൊണ്ടു് തന്നെ തൃപ്തിയാക്കിയാൽ മതി എന്നും ആ ദേവി പറയുന്നതായി അവർ കേട്ടു. അന്നുമുതൽ ജഗദ്ധാത്രീപൂജ എങ്ങനെയെങ്കിലും ചെയ്യണം എന്നായി അവരുടെ വിചാരം. അവരുടെ അപ്പോഴത്തെ സാമ്പത്തികസ്ഥിതി വളരെ മോശമായിരുന്നെങ്കിലും കഷ്ടപ്പെട്ടു് കുറച്ചു ധനമൊക്കെ ശേഖരിച്ചു് ഒരു വിധം മോടിയായി ജഗദ്ധാത്രീപൂജ ശ്യാമസുന്ദരീദേവി നടത്തുകതന്നെ ചെയ്തു. അടുത്ത വർഷവും ഇതേപോലെ ജഗദ്ധാത്രീപൂജ നടത്തണമെന്നു് മാതാവു ശാരദയെ നിർബന്ധിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. 'ഒരിക്കൽ വളരെ പ്രയാസങ്ങൾ സഹിച്ചു് അതു നടത്തിയെന്നതുകൊണ്ടു് ഇനിയും അതു നടത്തേണ്ട ആവശ്യമില്ല.' എന്നു് ദേവി മറുപടി പറഞ്ഞു.

ശ്രീ മാതൃദേവി പറയുകയാണു്: ''അന്നു രാത്രി എനിക്കു് ഒരു അത്ഭുതകരമായ സ്വപ്നം ഉണ്ടായി. ജഗദ്ധാത്രീദേവി സഖികളായ ജയയോടും വിജയയോടുംകൂടി എന്റെ മുമ്പിൽ വന്നു ചോദിച്ചു: 'അപ്പോൾ ഞങ്ങൾ പോകണമെന്നാണൊ നീ പറയുന്നതു്?' 'നിങ്ങൾ ആരാണു്?' എന്നു ഞാൻ ചോദിച്ചു. 'ഞാൻ ജഗദ്ധാത്രിയാണു്.' അതിൽ ഒരാൾ പറഞ്ഞു. 'ഞാൻ നിങ്ങളോടു പോകുവാൻ ആവശ്യപ്പെട്ടില്ലല്ലൊ. നിങ്ങൾക്കൊക്കെ ഇവിടെത്തന്നെ താമസിക്കാമല്ലൊ.' എന്നു ഞാൻ പരിഭ്രമത്തോടുകൂടെ പറഞ്ഞു.''

ആ കാലംമുതൽ ജഗദ്ധാത്രീപൂജ ദേവിയുടെ കൂടും ബത്തിലെ ഒരു വാഷ്പികോത്സവമായിത്തീന്നു. ദേവി എ ല്ലാക്കൊല്ലവും പൂജസമയത്തു് ജയരാമവാടിയിൽ എത്തുക പതിവായിരുന്നു. പൂജയ്ക്കുള്ള സാമാനങ്ങളം ഒരുക്കുന്നതിലും പാത്രങ്ങളം കഴുകുന്നതിലും ഒക്കെ ദേവി ഒരു പ്രധാന പങ്കു വഹിച്ചിരുന്നു. പിന്നീടു യോഗാനന്ദസ്വാമികളം പൂജയുടെ ആവശ്യത്തിലേയ്ക്കായി ഒരുകൂട്ടം മരപ്പാത്രങ്ങളും പൂജയുടെ ചിലവിലേയ്ക്കായി കുറച്ചു ഭൂമിയും വാങ്ങിക്കൊടുക്കുകയുണ്ടായി.

അച്ഛന്റെ മരണശേഷം കുറച്ചുദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ 1874 ഏപ്രിൽമാസത്തിൽ ദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു മടങ്ങിവന്നു. ഈ അവസരത്തിലാണു് ശംഭുമല്ലികൻ ഒരു ചെറിയ കുടീരം ദേവിക്കായി നിർമ്മിച്ചതു്. പക്ഷെ, കഷ്ടിച്ചു് ഒരു വർഷംമാത്രമേ ദേവി അവിടെ താമസിച്ചുള്ളു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു് അതിസാരം പിടിപെട്ടതുകൊണ്ടു ദേവിക്കു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശുശ്രൂഷയ്ക്കായി നഹബത്തിൽതന്നെ വന്നു താമസിക്കേണ്ടതായി വന്നു. ഗുരുദേവൻ എട്ടുപ്പത്തിൽ രോഗവിമുക്തനായി എങ്കിലും ദേവി അതേരോഗത്താൽ ബാധിതയായിത്തീന്നു. ദേവിയുടെ രോഗം വളരെ തീക്ഷ്ണമായി. എന്നാൽ ശംഭുമല്ലികൻ ഏർപ്പാടുചെയ്ത വൈദ്യസഹായത്താലും ഭക്തിപൂർവ്വമുള്ള ശുശ്രൂഷയാലും ദേവി ഒരുവിധം രക്ഷപ്പെട്ടു. കുറച്ചുസുഖമായപ്പോൾ ദേവി ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു പോയി. അവിടെ ചെന്നെത്തിയതോടുകൂടി രോഗം വീണ്ടും കലശലായി. ദേവിയുടെ അമ്മയും സഹോദരന്മാരും വേണ്ടതുപോലെ ശ്രദ്ധയോടുകൂടി ശുശ്രൂഷിച്ചു. എന്നാലും ദേവി ഈ പ്രാവശ്യം രക്ഷപ്പെടുമെന്നു് തോന്നത്തക്കവിധം രോഗം വളരെ മൂർച്ഛിച്ചു. ഗുരുദേവനും ദേവിയുടെ അവസ്ഥയെപ്പറ്റി അറിഞ്ഞപ്പോൾ അസ്വസ്ഥചിത്തനായി തീന്നു. എന്നിട്ടു് ഹൃദയനോടു ചോദിച്ചു: ''ദേവി മരിക്കാൻ മാത്രമായിട്ടാണൊ ജനിച്ചതു് ?

മനുഷ്യജന്മത്തിന്റെ പരമലക്ഷ്യം പ്രാപിയ്ക്കുവാൻ ദേവിക്കു സാധിക്കാതെ വരുമോ?''

ഈ അവസരത്തിൽ മാതൃദേവി ധൈര്യസമേതം ഒരു കാര്യം ഉറച്ചു. മനുഷ്യപ്രയത്നമെല്ലാംതന്നെ വിഫലമായിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു് ദൈവസഹായം ഉണ്ടോ എന്നു പരീക്ഷിക്കുവാനാണു് ദേവി തീച്ചയാക്കിയതു്. സിംഹവാഹിനീദേവിയുടെ പ്രതിഷ്ഠയോടുകൂടിയ ഒരു ക്ഷേത്രം ദേവിയുടെ ഗൃഹത്തിന്റെ സമീപത്തായി ഉണ്ടു്. ആ സിംഹവാഹിനീദേവിയുടെ മുൻപിൽ ചെന്നു മരണം വരെ ഉപവാസം കിടക്കുവാൻ തീച്ചയാക്കി. ദേവിയുടെ ഇളയ സഹോദരനായ ഉമേശനാണു് ഈ അഭിപ്രായം ദേവിക്കു നിർദ്ദേശിച്ചതു്. ശരീരംമുഴുവനും നീരു വന്നു വീർത്തിരുന്നു. കണ്ണിൽക്കൂടിയും മൂക്കിൽക്കൂടിയും മറിയാതെ ജലം ഒഴുകിയൊഴുകി കണ്ണിന്റെ കാഴ്ചപോലും നഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നു. ഒന്നുകിൽ ഈ ശരീരംകൊണ്ടു പ്രയോജനം ഉണ്ടാകണം, അല്ലെങ്കിൽ അതു നശിക്കുന്നതാണു് നല്ലതു എന്നു് ദേവി ഉറച്ചു. പൌർണ്ണമാസിയായിരുന്ന അന്നുംകൂടി ദേവിയ്ക്കു് അമാവാസിയായിട്ടു തോന്നണമെങ്കിൽ രോഗത്തിന്റെ കാഠിന്യം എത്രയായിരുന്നുവെന്നു് ഊഹിക്കാമല്ലൊ! ഈ നിലയിൽ ആ വിഗ്രഹത്തിന്റെ മുമ്പിൽ എങ്ങനെയോ എത്തി അവിടെ ഒരേ കിടപ്പു കിടന്നു. കുറച്ചു ക്ഷണങ്ങൾക്കുള്ളിൽ ശ്യാമസുന്ദരീദേവിയുടെ മുമ്പാകെ ഒരു ചെറിയ പെൺകുട്ടി ചെന്നു പറയുകയാണു്: ''വേഗം പോകൂ, മകളെ അവിടെനിന്നും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരൂ. ഈ രോഗാവസ്ഥയിൽ പുത്രിയെ അവിടെ വിടുന്നതു ശരിയാണൊ? വേഗം കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നു് ഈ മരുന്നു കൊടുക്കൂ. പൂർണ്ണസുഖം കിട്ടും.'' ഇതേസമയത്തു്, സിംഹവാഹിനിയുടെ മുമ്പിൽ ഒരേ കിടപ്പുകിടക്കുന്ന ദേവിക്കും കണ്ണിലേയ്ക്കുള്ള ഒരു മരുന്നു നിർദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടു. ആ രണ്ടു മരുന്നുകളും ദേവി പരീക്ഷിച്ചു. കണ്ണിൽ വെള്ളംവരുന്നതിനു അന്നുമുതൽതന്നെ

കുറവു കണ്ടുതുടങ്ങി. ക്രമേണ കണ്ണുകൾക്കു പൂർണ്ണസുഖം ലഭിച്ചു. ശരീരത്തിലുണ്ടായിരുന്ന നീരും ക്രമേണ കുറഞ്ഞു. കുറച്ചുദിവസങ്ങൾക്കുള്ളിൽ ദേവി തന്റെ പഴയ ആരോഗ്യം വീണ്ടെടുത്തു. ആരെങ്കിലും രോഗം എങ്ങിനെ ഭേദമായി എന്നു ചോദിച്ചാൽ അമ്മയായ സിംഹവാഹിനിയാണു മരുന്നു തന്നതു് എന്നാണു ദേവി പറയുക. അന്നുമുതൽ സിംഹവാഹിനിയുടെ മാഹാത്മ്യം വർദ്ധിച്ചു.

ഈശ്വരശക്തി അമോഘമാണെന്നുള്ളതിനു ജഗത്തിനു പ്രത്യക്ഷപ്രമാണമായിരുന്നു ഈ സംഭവം. ലോകമംഗളത്തിനായി ജഗദംബ ഉണർന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു ഭവതാരിണീദേവിയെ ഏതുപ്രകാരമാണോ ഉണർത്തിയതു് അതേപോലെ ശ്രീ ശാരദാദേവി ജയരാമവാടിയിലെ സിംഹവാഹിനീദേവിയേയും ഉണർത്തി. ആക്ഷേത്രത്തിലെ മണ്ണു് ഇന്നും എല്ലാ രോഗങ്ങൾക്കും ഒരു കൈകണ്ട മരുന്നായിട്ടു ഭക്തജനങ്ങൾ വിശ്വസിച്ചു വരുന്നു.

അടുത്തകൊല്ലം ശ്രീമാതൃദേവി വീണ്ടും രോഗഗ്രസ്ഥയായി. ഈ പ്രാവശ്യം ദേവിക്കു മലമ്പനിയും കരൾവീക്കവും ആയിരുന്നു. കോൽപാറയിലുള്ള ഒരു വൈദ്യനെക്കൊണ്ടു ചികിത്സിപ്പിക്കുവാനായി ദേവിയുടെ അമ്മ വന്നു ദേവിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. വളരെ വേദന സഹിക്കേണ്ടിയിരുന്ന ഒരു ചികിത്സയ്ക്കു ദേവി വിധേയയായി.

1877–ൽ മൂന്നാമത്തെ പ്രാവശ്യം ദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു വന്നു. ഇതിനിടയിലാണു ദേവിയുടെ ശ്വശ്രൂവായിരുന്ന ചന്ദ്രാദേവിയുടെ മരണം സംഭവിച്ചതു്.

1881–ൽ നാലാമത്തെ പ്രാവശ്യം ദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു യാത്രയായി. എന്നാൽ ഈ പ്രാവശ്യം ഹൃദയന്റെ പെരുമാറ്റം വലിയ വേദനയ്ക്കു കാരണമായി. ദക്ഷിണേശ്വരം ക്ഷേത്രത്തിലെ ഓരോരുത്തരും തന്നോടു കാണിച്ചിരുന്ന ആദരവും ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻകൂടി തന്റെ അധീ

നത്തിലാണെന്നുള്ള വിചാരവും ഹൃദയന്റെ സ്വഭാവത്തിൽ ഒരു പരിവർത്തനം ഉണ്ടാക്കിയിരുന്നു. അയാളുടെ അത്യാഗ്രഹം കണക്കില്ലാതെ വർദ്ധിച്ചു. താനും ഒരു വലിയ യോഗിയോ മറ്റോ ആണെന്നുള്ള ഒരു ഭാവന തുടങ്ങി. അഹംഭാവിയും ഗർവ്വിഷ്ഠനുമായിത്തീർന്ന അയാൾ എല്ലാവരേയും അവമാനിക്കാൻ തുടങ്ങി. ഗുരുദേവനോടുണ്ടായിരുന്ന സ്നേഹംപോലും ഈ അഹംകാരത്തിന്റെ തള്ളലാൽ അയാൾക്കില്ലാതെയായി. എന്നുമാത്രമല്ല, ലക്ഷ്മീനാരായണൻ എന്ന മാർവാറി ദാനംനല്കിയ വമ്പിച്ച തുക സ്വീകരിക്കാത്തതിൽ കുറച്ചൊരു അമർഷവും അയാൾക്കു തോന്നി. അതിന്റെ ഫലമായി അയാൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെയും പല പ്രകാരത്തിൽ ദ്രോഹിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ആദ്യകാലങ്ങളിൽ അയാൾ തനിക്കു ചെയ്തതന്നിട്ടുള്ള സഹായങ്ങളെ ചിന്തിച്ചു ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ നിശ്ശബ്ദനായി എല്ലാം സഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു.

ഇങ്ങനെ ഹൃദയൻ ഇടഞ്ഞുനിന്നിരുന്ന ഈ അവസരത്തിലാണു് ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കുള്ള ദേവിയുടെ നാലാമത്തെ വരവു്. ദേവിതന്നെ അതു വിവരിക്കുന്നതു് ഇങ്ങനെയാണു്: ''ആ പ്രാവശ്യം ഞാൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു വന്നപ്പോൾ അമ്മയും ലക്ഷ്മിയും മറുചിലരും എന്നെ അനുഗമിച്ചിരുന്നു. വരുന്നവഴിക്കു താരകേശ്വരത്തെ ശിവക്ഷേത്രത്തിൽ എനിക്കു സുഖക്കേടായിരുന്നപ്പോൾ ഒരു വഴിവാട്ടു നേർന്നിരുന്നതു നടത്തിയിട്ടാണു് ഞങ്ങൾ പോന്നതു്. കല്ലൂട്ടയിൽ സഹോദരന്റെ വീട്ടിൽ പോയിട്ടാണു് വന്നതു്. ഇതിനുമുമ്പു ഞാൻ പൈപ്പു കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു് കുളിമുറിയിൽ പോയപ്പോൾ പൈപ്പിൽനിന്നും വെള്ളം വരുന്ന ശബ്ദം കേട്ടു്, അതു പാമ്പിന്റെ ചീറ്റലാണെന്നു വിചാരിച്ചു ഭയപ്പെട്ടുപോയി. മറ്റുള്ള സ്ത്രീകളെ വിളിച്ചു് ഇപ്രകാരം പറയുവാൻ തുടങ്ങി: 'ഓടി വരൂ. കുളിമുറിയിലെ പൈപ്പിനകത്തു് ഒരു പാമ്പു

ചീറുന്നു!' അവരെല്ലാവരും അതു കേട്ടു ചിരിച്ചുംകൊണ്ടു പറഞ്ഞുതന്നു, അതു പാമ്പിന്റെ ചീറ്റലല്ല, പൈപ്പിൽ വെള്ളം വരുന്നതിനു മുമ്പായി കേൾക്കുന്ന ശബ്ദമാണു് എന്നു്. ഞാനും അതു കേട്ടു വളരെ ചിരിച്ചു.'' ദേവിയുടെ സരളസ്വഭാവം കണ്ടു കേട്ടുനിന്നവരുംകൂടി ചിരിച്ചുപോയി. ദേവി ഇങ്ങനെ തുടരുന്നു:

''പിറെ ദിവസം എല്ലാവരും ദക്ഷിണേശ്വരത്തെത്തിച്ചേർന്നു. ഞങ്ങളെ കണ്ട ഉടനെ ഹൃദയൻ ചോദിക്കുകയാണു്: 'നിങ്ങളൊക്കെ ഇവിടെ എന്തിനു വന്നു? ഇവിടെ വന്നിട്ടെന്താണു കാര്യം?' എന്റെ അമ്മയും ഹൃദയനും ഒരേ ഗ്രാമത്തിൽ ജനിച്ചവരാണു്. എന്നിട്ടും അമ്മയോടു് ഒരു ബഹുമാനവും ഹൃദയൻ കാണിച്ചില്ല. ഇതു് അമ്മയെ വല്ലാതെ വേദനപ്പെടുത്തി. അമ്മ ഉടനെ പറഞ്ഞു, 'വരൂ, നമുക്കു മടങ്ങിപ്പോവുക. എന്റെ മകളെ ഇവിടെ ആരുടെ സമീപം വിട്ടിട്ടാണു ഞാൻ പോവുക?' ഗുരുദേവൻ ഇതൊക്കെ കാണുകയും കേൾക്കുകയും ചെയ്യുവെങ്കിലും ഹൃദയനെ ഭയപ്പെട്ടു് ഒരക്ഷരംപോലും ഉരിയാടിയില്ല. അന്നുതന്നെ ഞങ്ങൾ ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു തിരിച്ചു യാത്രയായി. യാത്രപുറപ്പെട്ടപ്പോൾ ഞാൻ കാളീദേവിയോടു പ്രാർത്ഥിച്ചു പറഞ്ഞു: 'ഇനി എപ്പോഴെങ്കിലും അമ്മതന്നെ എന്നെ ഇവിടെ കൊണ്ടുവരികയാണെങ്കിൽ ഞാൻ വീണ്ടും വരാം.' അധികം താമസമുണ്ടായില്ല, ഹൃദയൻ കാളീക്ഷേത്രത്തിൽ നിന്നും ബഹിഷ്കരിക്കപ്പെട്ടു. മധുരബാബുവിന്റെ പൌത്രിയെ പുഷ്പങ്ങൾകൊണ്ടു പൂജിച്ചു എന്നതായിരുന്നു അയാളിൽ ആരോപിച്ച കുറ്റം. ഗുരുദേവന്റെ ഭാഗിനേയനായ രാമലാൽ കാളീക്ഷേത്രത്തിലെ സ്ഥിരം പൂജാരിയായി. അതോടുകൂടി അയാളുടെ തലയും തിരിഞ്ഞു. അയാൾ ഗുരുദേവനെ തിരസ്കരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഗുരുദേവൻ ഭാവസമാധിയിൽ ലയിച്ചു് എവിടെയെങ്കിലും കിടക്കുകയായിരിക്കും. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭക്ഷണം ആറിത്തണുത്തു

മരവിച്ചിട്ടുണ്ടാകും. ദക്ഷിണേശ്വരത്തു അദ്ദേഹത്തെ ശുശ്രൂഷിക്കുവാൻ വേറെ ആരുമില്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ഒരിക്കൽ കാമാരപുകുരത്തിലെ ലക്ഷ്മണനോടു് അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞയച്ചു: 'ഞാൻ ഇവിടെ വളരെ കഷ്ടത്തിലായിരിക്കുന്നു. രാമലാൽ ക്ഷേത്രത്തിലെ പുരോഹിതനായതിൽപിന്നെ മറ്റുള്ള പുരോഹിതന്മാരുടെ കൂടെച്ചേർന്നു് എന്റെ കാര്യങ്ങൾ ശ്രദ്ധിക്കുന്നേയില്ല. ഭവതി തീച്ചയായും വരണം. ഒരു പല്ലക്കോ വേറെ എന്തെങ്കിലും വാഹനമോ പിടിച്ചുവരണം. അതിനു് എത്രതന്നെ ചെലവായാലും ഞാൻ കൊടുത്തുകൊള്ളാം.' ഒടുവിൽ ഒരു കൊല്ലത്തിനു ശേഷം 1882 ഫെബ്രുവരിയിൽ ഞാൻ വീണ്ടും ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു് മടങ്ങിവന്നു.''

അതിനുശേഷം ഗുരുദേവൻ ജീവിച്ചിരിക്കെ 1884–ലും 1885–ലും ദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു വന്നു കുറെക്കാലം താമസിക്കുകയുണ്ടായി. 1884–ൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു ഒരു വീഴ്ച പറ്റി. അതിന്റെ ഫലമായി ഇടത്തുകൈയ്ക്കു ഒരു ഒടിവു പറ്റുകയും ചെയ്തു. ഇതുകൂടാതെ പറയത്തക്ക യാതൊരു സംഭവവും ആ കാലങ്ങളിൽ നടന്നിട്ടില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവാവസാനംവരെ എല്ലാവിധത്തിലും അദ്ദേഹത്തെ ശുശ്രൂഷിക്കുക എന്നുള്ളതു മാത്രമായിരുന്നു ദേവിയുടെ പരിപാടി.

ഇങ്ങനെയുള്ള യാത്രകളുടെ ഇടയ്ക്കാണു് ഒരു സംഭവം നടന്നതും ദേവിയുടെ ചില വിശിഷ്ടഗുണങ്ങൾ വെളിപ്പെടുവാൻ ഇടയായതും. ഒരു പ്രാവശ്യം തന്റെ ബന്ധുക്കളും സ്നേഹിതരുമായ സ്ത്രീകളും പുരുഷന്മാരും ചേർന്ന ഒരു വലിയ സംഘത്തോടുകൂടി കാൽനടയായി ദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു യാത്ര തിരിച്ചു. ആ കാലത്തു ജയരാമവാടിയിൽനിന്നും കല്ക്കട്ടയ്ക്കു പോകുന്നവഴി വളരെ ദുർഘടവും കൊള്ളക്കാരെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞതുമായിരുന്നു. ഇന്നും ആ കാട്ടിന്റെ മദ്ധ്യത്തിലായി കാളിയുടെ ഒരു ഭയങ്കര

വിഗ്രഹം കാണാം. കൊള്ളക്കാർ ഈ കാളിയ്ക്കു് നരബലി നടത്താറുണ്ടായിരുന്നു. ജയരാമവാടിയിൽനിന്നും ആരംബാഗ്ര വരെ പോയി, പിന്നീടു പത്തു നാഴികദൂരം 'തോലോ ഭേലോ' എന്നും 'കൈക്കല' എന്നും പറയുന്ന സ്ഥലങ്ങൾ കടന്നു താരകേശ്വരത്തു ചെന്നു്, അവിടെനിന്നും 'വൈദ്യവാടി'യിൽ എത്തി ഗംഗാനദി കടന്നുവേണം ദക്ഷിണേശ്വരത്തെത്തുവാൻ. താരകേശ്വരത്തു്, സന്ധ്യയ്ക്കുമുമ്പായി എത്താമെന്നുള്ള വിചാരത്തോടുകൂടി ദേവിയുംകൂട്ടരും ആ കാട്ടുപ്രദേശം തരണം ചെയ്യുകയായിരുന്നു. അവർ സന്ധ്യയാവാറായതുകൊണ്ടു വളരെവേഗം നടന്നു. ക്ഷീണിതയായിത്തീർന്ന മാതൃദേവിക്കു് മറ്റുള്ളവരോടൊപ്പം നടക്കുവാൻ വയ്യ എന്നായി. മുമ്പെപോയ കൂട്ടുകാർ രണ്ടുപ്രാവശ്യം ദേവിക്കുവേണ്ടി കാത്തുനിന്നു. പക്ഷെ, ദേവി വീണ്ടും പിന്നിലായി. ഇങ്ങനെ സാവധാനം നടന്നാൽ രാത്രിക്കുമുമ്പായി ആ കാട്ടു കടക്കാനൊക്കുകയില്ലെന്നും അവരെല്ലാം കവച്ചുക്കാരുടെ കയ്യിൽ അകപ്പെടുകയേ ഉള്ളൂ എന്നും കൂടെയുള്ളവർ ഭയപ്പെടുത്തുവാൻ തുടങ്ങി. തനിക്കുവേണ്ടി മറ്റുള്ളവരുടെ ജീവൻ അപകടത്തിൽപ്പെടുത്തുന്നതു ദേവിക്കു ഇഷ്ടമില്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് യാത്ര വേഗം തുടർന്നുകൊള്ളാനും താരകേശ്വരത്തു് ഒരു പ്രത്യേകകടയിൽ അവരുമായി ഒന്നിച്ചു എത്തിക്കൊള്ളാമെന്നും ദേവി അവരോടു പറഞ്ഞു.

കൂട്ടുകാർ അതിവേഗം യാത്രചെയ്തു കണ്ണിൽനിന്നും മറഞ്ഞു. വളരെ ക്ഷീണിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു് എത്രതന്നെ ശ്രമിച്ചിട്ടും ദേവിക്കു നടക്കുവാൻ പറ്റിയില്ല. രാത്രിയായപ്പോഴും ആ കൊടുംകാട്ടിന്റെ നടുവിലാണു് എത്തിയതു്. ഭയചകിതയായ ദേവിക്കു് എന്തുചെയ്യണമെന്നറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു. ആ സമയത്തു്, കുറുതടിച്ച ദീർഘകായനായ ഒരു മനുഷ്യൻ കയ്യിൽ ഒരു ദണ്ഡുമായി ദേവിയുടെ എതിരെ വന്നു. അയാളുടെ അല്പം പിന്നിലായി വേറെ ഒരാളും

ഉണ്ടായിരുന്നു. രണ്ടു നിമിഷത്തിനുള്ളിൽ അയാൾ ദേവിയുടെ സമീപത്തെത്തി പരുപരുത്ത സ്വരത്തിൽ ചോദിച്ചു: ''രാത്രി ഈ അസമയത്തു് ഇവിടെ നില്ക്കുന്നതു് ആരാണു് ?''

ഭയംകൊണ്ടു വിറയ്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും വിപദി ധൈര്യം ദേവി കൈവെടിഞ്ഞില്ല. വളരെ സ്ഥൈര്യത്തോടും നയത്തോടുംകൂടി ദേവി കോമളസ്വരത്തിൽ അയാളോടു പറഞ്ഞു: ''പ്രിയപ്പെട്ട അച്ഛാ, എന്റെ കൂട്ടുകാരെല്ലാം എന്നെ ഇവിടെ വിട്ടിട്ടു പൊയ്ക്കളഞ്ഞു. ഇരുട്ടിൽ എനിക്കു വഴി തെറ്റി. എന്റെ കൂട്ടുകാരുടെ സമീപമെത്താൻ എന്നെ സഹായിക്കുമോ? ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ റാണിരാസമണിയുടെ ക്ഷേത്രത്തിലാണു് അങ്ങയുടെ ജാമാതാവു താമസിക്കുന്നതു്. ഞാൻ അങ്ങോട്ടു പോവുകയാണു്. എന്റെകൂടെ അത്രവരെ ഒന്നു വരികയാണെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിനു് എത്ര സന്തോഷമാകുമെന്നോ ?''

അപ്പോഴെയ്ക്കും രണ്ടാമത്തെ ആളും അടുത്തെത്തി. അതൊരു സ്ത്രീയാണെന്നും ആ ദണ്ഡധാരിയുടെ ഭാര്യയാണെന്നും ദേവിക്കു മനസ്സിലായി. അപ്പോൾ വളരെ ആശ്വാസം തോന്നി ദേവി വേഗം ചെന്നു് അവരുടെ രണ്ടു കൈകളും സ്വകരങ്ങളിൽ ഗ്രഹിച്ചു പറയുകയാണു്: ''അമ്മേ, ഞാൻ അമ്മയുടെ മകൾ ശാരദയാണു്. ഞാൻ വലിയ ആപത്തിൽ കുടുങ്ങി. ഭാഗ്യവശാൽ അച്ഛനേയും അമ്മയേയും ഇപ്പോൾ കണ്ടെത്തിയല്ലൊ! ഇല്ലെങ്കിൽ ഞാൻ എന്തുചെയ്യുമായിരുന്നു !''

ദേവിയുടെ സൌമ്യവാക്കുകളും, ശ്രദ്ധതയും, നിഷ്കളങ്കമായ പെരുമാറ്റവും, അവരോടു കാണിച്ച പൂർണ്ണവിശ്വാസവും, നിർഭയത്വവും എല്ലാം അവർക്കു് ഒരു നല്ല അഭിപ്രായം ജനിപ്പിക്കാൻ പര്യാപ്തമായി. പുത്രീനിർവ്വിശേഷമായ ഒരു സ്നേഹംതന്നെ അവർക്കു ദേവിയോടു തോന്നി, സ്വന്തം പുത്രിയെ സമാധാനിപ്പിക്കുന്നപോലെ ദേവിയെ സമാ

ശ്വസിപ്പിച്ചു. വളരെ ക്ഷീണിച്ചുപോയതുകൊണ്ട് ആ രാത്രി യാത്ര തുടരുവാൻ അവർ ദേവിയെ അനുവദിച്ചില്ല. 'തേലോഭേലൊ' എന്ന ഗ്രാമത്തിലെ ഒരു കടയിൽ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി അവർ ദേവിക്കു ലഘുഭക്ഷണം നൽകി. പിന്നീട് തന്റെ വസ്ത്രങ്ങളാൽ ഒരു കിടക്ക തയ്യാറാക്കി ആ സ്ത്രീ ദേവിയെ തന്റെ സ്വന്തംപുത്രിയെയെന്നപോലെ അതിൽ കിടത്തി ശുശ്രൂഷിച്ചു.

പിറെ ദിവസം രാവിലെ അവർ താരകേശ്വരത്തുള്ള ഒരു കടയിൽ ദേവിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി ഭക്ഷണത്തിനും താമസത്തിനും വേണ്ട ഏർപ്പാടുചെയ്തു. ദേവിയുടെകൂടെ യാത്രചെയ്തിരുന്ന മറ്റു ബന്ധുക്കളും അവിടെവെച്ചു ദേവിയുമായി സന്ധിച്ചു. തന്റെ സഹയാത്രക്കാരോട് ഈ പുതിയ അച്ഛന്റെയും അമ്മയുടെയും സഹായത്തെപ്പറ്റി ദേവി പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചു. കുറച്ചുസമയം അവിടെ കഴിച്ചുകൂട്ടി ക്ഷേത്രദർശനവും ആഹാരവും ഒക്കെ കഴിഞ്ഞ് തന്റെ ഗുണകാംക്ഷികളായ ആ ദമ്പതികളെ വളരെ വൈമനസ്യത്തോടുകൂടി പിരിഞ്ഞു ദേവി കൂട്ടുകാരോടുംകൂടി വൈദ്യവാടിയിലേയ്ക്കു യാത്രയായി.

ഈ സംഭവത്തെ ഉദ്ധരിച്ചുകൊണ്ടു ദേവി പറയുകയാണ്: ''ഒരു രാത്രികൊണ്ടു ഞങ്ങൾക്കുതമ്മിൽ അങ്കുരിച്ച ആ സ്നേഹം ഘനിഷ്ഠമായിരുന്നു. വളരെ വിഷമിച്ചാണു ഞാൻ അവരോടു യാത്ര പറഞ്ഞതു്. യാത്രപറയുമ്പോൾ യഥാർത്ഥത്തിൽ ഞാൻ കരഞ്ഞുപോയി. അവർക്കു സൌകര്യമുള്ളപ്പോൾ ദക്ഷിണേശ്വരം സന്ദർശിക്കുവാൻ ഞാൻ വീണ്ടും വീണ്ടും അവരെ ക്ഷണിച്ചു. കുറെ ദൂരം അവർ എന്നെ പിന്തുടർന്നുവന്നു. ആ അമ്മ വഴിയരികിലുള്ള ഒരു വയലിൽനിന്നും കുറെ പയർ ശേഖരിച്ചു് എന്റെ തുണിത്തുമ്പിൽ കെട്ടിത്തന്നു. ഒരിക്കൽ മധുരപലഹാരങ്ങളുംകൊണ്ടു് അവർ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു വന്നു. ഈ കഥകളൊക്കെ എന്നിൽനിന്നും കേട്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്ന ഗുരുദേവൻ

വളരെ ആദരവോടുകൂടി ഒരു ജാമാതാവിനെപ്പോലെതന്നെയാണു് അവരോടു പെരുമാറിയതു്. എന്നോടു് അവർ അന്നു് അങ്ങനെ സൌമ്യമായി പെരുമാറിയെങ്കിലും ഇതിനുമുമ്പു് അവർ പല കവച്ചുകളും നടത്തിയിട്ടുണ്ടെന്നാണു് എന്റെ പ്രബലമായ വിശ്വാസം.''

13. ഗുരുദേവന്റെ മഹാസമാധി

ദക്ഷിണേശ്വരത്തു ഗുരുദേവന്റെകൂടെ ദേവി സന്തോഷപൂർവ്വം കഴിച്ചുകൂട്ടിയ ആ ശുഭദിവസങ്ങൾ അവസാനിക്കാറായി. 1885 ജൂൺമാസത്തിൽ ഗുരുദേവനു കണ്രോഗം പിടിപെട്ടു. ഡാക്ടർമാരുടെ പരിശോധനയിൽ അതു് അർബുദമാണെന്നു തീരുമാനിക്കപ്പെട്ടു. പല പ്രകാരത്തിലുള്ള ചികിത്സകളും ചെയ്തുനോക്കി. എന്നാൽ യാതൊരു ഫലവും ഉണ്ടായില്ല. ഒടുവിൽ 1885 സെപ്തംബർമാസത്തിൽ കല്ക്കട്ടയിലെ ശ്യാമപൂകുരം എന്ന സ്ഥലത്തു് ഒരു വീടു വാടകയ്ക്കെടുത്തു ഗുരുദേവനെ ചികിത്സയ്ക്കായി കൊണ്ടുവന്നു. അന്നത്തെ പ്രസിദ്ധഭിഷഗ്വരനായ ഡാക്ടർ മഹേന്ദ്രലാൽസർക്കാരിന്റെ ചികിത്സയും തുടങ്ങി. യുവശിഷ്യന്മാർ സർവ്വകഴിവുകളും ഉപയോഗിച്ചു സ്നേഹപൂർവ്വം അദ്ദേഹത്തെ ശുശ്രൂഷിക്കുവാനും തയ്യാറായി.

ശ്യാമപൂകുരത്തെ ആ ഗൃഹത്തിൽ അന്തഃപുരം ഇല്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു ഗുരുദേവനെ ചികിത്സയ്ക്കായി കൊണ്ടുപോയപ്പോഴും ദേവി അവരെ അനുഗമിച്ചില്ല. ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് ഏകാകിനിയായിത്തന്നെ താമസിച്ചു. ഈ കാലത്തു പ്രത്യേകിച്ചു ജോലിയൊന്നും ഇല്ലാതെയിരുന്ന അവസരത്തിലാണു ഭാവമുഖർജിയുടെ കുടുംബത്തിലുള്ള ഒരു പെൺകുട്ടി ദേവിയെ വായിക്കാൻ പഠിപ്പിച്ചതു്. ദക്ഷിണേശ്വരം ക്ഷേത്രത്തിലെ ഉത്സവങ്ങളും, പൂജകളും, യാത്രക്കാരുടെ വരവും പോക്കും എല്ലാം പഴയതുപോ

ലെ തുടന്നു. പക്ഷെ, ദേവിയെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം സവ്വത്ര ശൂന്യതയായിരുന്നു.

ഏകദേശം ഒരഞ്ചു കൊല്ലങ്ങൾക്കുമുമ്പായി ഗുരുദേവൻ തന്റെ മഹാപ്രയാണത്തെപ്പറ്റി ദേവിക്കു ചില സൂചനകളം നല്കിയിരുന്നു. ''ഞാൻ യാതൊരു വ്യത്യാസവുംകൂടാതെ കണ്ടവരുടെ കൈകൊണ്ടു തൊട്ട ആഹാരം എപ്പോഴം കഴിക്കുവാൻ തുടങ്ങുന്നുവൊ, എപ്പോഴം രാത്രിസമയം കല്ക്കട്ടയിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നുവൊ, എന്റെ ഭക്ഷണത്തിൽനിന്നു മറ്റുള്ളവക്കു കൊടുത്തു ശിഷ്ടം ഞാൻ ഭക്ഷിക്കുന്നതായി എപ്പോഴം കാണുന്നുവൊ അപ്പോഴം എനിക്കു ശരീരം ത്യജിക്കുവാൻ അധികം താമസമില്ല എന്നു മനസ്സിലാക്കണം. എന്നുമാത്രമല്ല, ജനങ്ങളം എന്നെ ഈശ്വരനാണെന്നു സങ്കല്പിച്ചു് എപ്പോഴം ഗൃഹങ്ങളിൽവെച്ചു് ആരാധിക്കുവാൻ തുടങ്ങുന്നുവൊ, അപ്പോഴം എനിക്കു തിരോധാനംചെയ്യേണ്ട സമയം ആഗതമായി എന്നു കരുതാം.'' ഇവയിൽ ചിലതെല്ലാം ശരിയായി കണ്ടുതുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ദേവി ഉൽക്കണ്ഠാകുലയായി ഏകാന്തതയിൽ ഇരുന്നു കരയും. പക്ഷെ, പരിഹാരം ഒന്നുംതന്നെ ഇല്ലായിരുന്നു.

ഇങ്ങനെ ആശങ്കകളംകൊണ്ടു അതീവ ദുഃഖിതയായി കഴിച്ചുകൂട്ടുമ്പോഴം, പുണ്ണിൽ കൊള്ളിവെച്ചതുപോലെ ദേവിയുടെ സഹചാരിണിയായ ഗോലാപ്മാ ഒരു വാക്ശരം തൊടുത്തുവിട്ടു. ദേവിയോടു രസമില്ലാതെ അസന്തുഷ്ടനായിട്ടാണു ഗുരുദേവൻ കല്ക്കട്ടയിലേയ്ക്കു പോയതു് എന്നു് ഒരു സംഭാഷണമദ്ധ്യേ ഗോലാപ്മാ യോഗിൻമായോടു പറഞ്ഞുപോയി. ഈ വാത്ത മാതൃദേവിയുടെ കണ്ണുങ്ങളിൽ പതിച്ചപ്പോഴം ഹൃദയത്തിൽ ഒരു ശൂലം തറച്ച വേദനയാണു ദേവിക്കുളവായതു്. ഈ സംഗതി യഥാത്ഥ്മാണൊ എന്നറിയണം എന്നു നിശ്ചയിച്ചു് ഉടനെതന്നെ ഒരുവണ്ടിയുംപിടിച്ചു ദേവി ശ്യാമപൂകുരത്തു എത്തി. കണ്ണുനീരോടുകൂടി ഗുരുദേവനോടു ചോദിച്ചു: ''അങ്ങു് എന്നോടു തൃപ്തി

യില്ലാതെയാണു് ഇവിടെ വന്നതെന്നു പറയുന്നുണ്ടല്ലൊ. അതു വാസ്തവമാണൊ ?''

അത്ഭുതത്തോടുകൂടി ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ചോദിച്ചു: ''ഒരിക്കലുമല്ല, ഇതാരാണു് ഈ പ്രസ്താവന ഉണ്ടാക്കിയതു് ?''

ഗോലാപ്മായാണെന്നു ദേവി മറുപടി പറഞ്ഞു. ഗുരുദേവനു് ഇതു കേട്ടപ്പോഴും ഗോലാപിനോടു വളരെ അതൃപ്തി തോന്നി. ഇതു് ഒരു വെറും വ്യാജപ്രസ്താവനയാണെന്നു പറഞ്ഞു് അദ്ദേഹം ദേവിയെ ആശ്വസിപ്പിച്ചു. ദേവി സമാധാനത്തോടുകൂടി ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു മടങ്ങി. ഗോലാപ്മായെ ഗുരുദേവൻ വിളിപ്പിക്കുകയും, ഈമാതിരി അവാസ്തവങ്ങളും പ്രചരിപ്പിച്ചു ദേവിയെ സങ്കടപ്പെടുത്തിയതിനു ദേവിയോടു മാപ്പു ചോദിക്കണമെന്നു നിർദ്ദേശിച്ചയയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. ഗോലാപ്മാ ഉടനെ പശ്ചാത്താപപരവശയായി, കാൽനടയായിത്തന്നെ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു ചെന്നു തന്റെ തെറ്റിനു ദേവിയോടു ക്ഷമായാചനംചെയ്തു. ദേവിക്കു് ആരോടെങ്കിലും ഒരു ശത്രുത പതിവുണ്ടൊ ? ആ സംഭവത്തെ വെറും നിസ്സാരമാക്കിത്തള്ളി, ദേവി ചിരിച്ചുകളയുകയാണു ചെയ്തതു്. പുറത്തു തടവി ദേവി അവരെ ആശ്വസിപ്പിച്ചുവിട്ടു.

ദേവിക്കു് ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ ഏകാന്തത അധികദിവസം അനുഭവിക്കേണ്ടിവന്നില്ല. ഗുരുദേവന്റെ ചികിത്സ വളരെ താല്പര്യത്തോടും ശ്രദ്ധയോടും കൂടി ശിഷ്യന്മാർ ഏറ്റു നടത്തിത്തുടങ്ങിയിരുന്നു. പക്ഷെ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹിതാനുസരണം ആഹാരം തയ്യാറാക്കുന്നതിനുള്ള വിദഗ്ധഹസ്തങ്ങൾ അവക്കില്ലായിരുന്നു. മാതൃദേവിയെപ്പോലെ അതിനു പ്രഗത്ഭയായി അവക്കു വേറെ ആരേയും ഓമ്മിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. എന്നാൽ ശ്യാമപൂകുരത്തെ ഗൃഹത്തിൽ സ്ത്രീകൾക്കു പെരുമാറുവാൻ യോഗ്യമായ മുറികൾ ഇല്ലായിരുന്നു. ദേവി വന്നാൽ പുരുഷന്മാരോടൊപ്പം പെരുമാറേണ്ടിയിരുന്നതുകൊണ്ടു് ദേവി വരാൻ വിസമ്മതം പ്രകടി

പ്പിക്കുമൊ എന്നവർ സംശയിച്ചു. എന്നാലും ഗുരുദേവന്റെ അനുമതിയോടുകൂടി അവർ മാതൃദേവിയെ വിവരം അറിയിച്ചു. ഗുരുദേവന്റെ ശുശ്രൂഷ ഒന്നുമാത്രമാണു തന്റെ ധർമ്മം എന്നു് ദൃഢമായി ഉറച്ചിരുന്ന ദേവിയ്ക്കു് അതിൽ തനിക്കു വരാവുന്ന അസൌകര്യങ്ങളെപ്പറ്റി ചിന്തിക്കുവാൻപോലും കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. ഒട്ടുംതന്നെ താമസിക്കാതെ ശിഷ്യന്മാക്കു് ആശ്ചര്യം തോന്നുമാറു ദേവി ശ്യാമപുകുരത്തു് എത്തിച്ചേർന്നു. ആ കെട്ടിടത്തിന്റെ മുകളിലത്തെ മട്ടുപ്പാവിലെ ഒരു ചെറിയ മുറി ദേവിക്കായി നല്കപ്പെട്ടു. പകൽമുഴുവനും ദേവി അവിടെ കഴിച്ചുകൂട്ടുകയും ഗുരുദേവനു ഹിതമായതും പഥ്യമായതുമായ ആഹാരം തയ്യാറാക്കുകയുംചെയ്യും. ഗുരുദേവന്റെ ആഹാരം കൊണ്ടുവന്നുകൊടുക്കുന്നതിനൊ, അദ്ദേഹത്തിനു് എന്തെങ്കിലും ആവശ്യമുണ്ടെങ്കിലൊ മാത്രമേ ദേവി താഴെ വരികയുള്ളു. ആ സമയം ദേവി വിവരം മുൻകൂട്ടി പറഞ്ഞയയ്ക്കുകയും ഗുരുദേവന്റെ മുറിയിൽനിന്നും എല്ലാവരും പുറത്തേയ്ക്കു ഇറങ്ങിനില്ക്കുകയുംചെയ്യും. കുളിക്കുവാനും മറ്റും ആകെ ഒരു മുറി മാത്രമേ അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. അതുകൊണ്ടു് അതിരാവിലെ മൂന്നു മണിക്കുതന്നെ എഴുനേറ്റു സ്നാനാദികർമ്മം കഴിച്ചു ദേവി തന്റെ മുറിയിൽ കയറും. രാത്രി എല്ലാവരും കിടന്നുകഴിഞ്ഞാൽ പതിനൊന്നുമണിക്കു രണ്ടാമത്തെ നിലയിലെ തന്റെ കിടപ്പുമുറിയിലേയ്ക്കു് ഇറങ്ങിവരും. കുറച്ചു സമയത്തേയ്ക്കു നിദ്രാധീനയാവുകയുംചെയ്യും. ഗുരുദേവനെ സ്നേഹപൂർവ്വം ശുശ്രൂഷിച്ചും അദ്ദേഹത്തിനു വേഗത്തിൽ പൂർണ്ണസുഖം ലഭിക്കുമെന്നാശിച്ചും സർവ്വദാ പ്രാർത്ഥനയിലും ശുശ്രൂഷയിലും ഏർപ്പെട്ട ദേവി ശ്യാമപുകുരത്തിൽ ദിവസങ്ങൾ ഒന്നൊന്നായി കഴിച്ചുകൂട്ടി.

1885 സെപ്തംബറിലാണല്ലൊ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ ചികിത്സയ്ക്കായി ശ്യാമപുകുരത്തു കൊണ്ടുവന്നതു്. മൂന്നു മാസക്കാലംമാത്രമേ അവിടെ താമസിച്ചുള്ളു. രോഗത്തിനു്

പറയത്തക്ക യാതൊരു കുറവുമുണ്ടായില്ല. ആ വീട്ടിൽ പല അസൌകര്യങ്ങളും ഉണ്ടായിരുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, പട്ടണത്തിൽനിന്നും വിട്ടുമാറിയ ഒരു സ്ഥലത്തേയ്ക്കു മാറുന്നതാണു നല്ലതെന്നു ഡാക്ടർമാരും അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. അതുകൊണ്ടു ഡിസംബർമാസത്തിൽ കാശിപുരം എന്ന സ്ഥലത്തു് ഒരു വീടു വാടകയ്ക്കെടുത്തു ഗുരുദേവനെ അവിടെയ്ക്കു മാറ്റി. ദേവിയും ഗുരുദേവനെ അനുഗമിച്ചു. അവിടെയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആഹാരം പാകപ്പെടുത്തുന്നതിലും മറ്റു ശുശ്രൂഷയിലും ദേവി ബദ്ധശ്രദ്ധയായി.

ഈ കാശിപുരത്തിലെ ഉദ്യാനഭവനത്തിലെ താമസം ഏറ്റവും സുപ്രധാനമായ ഒരു സംഭവമായിരുന്നു. ഇവിടെവെച്ചാണു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘം ഉടലെടുത്തതും, ശക്തിസ്വരൂപിണിയായ ശ്രീശാരദാദേവി അതിന്റെ അധിഷ്ഠാത്രി ആയിത്തീർന്നതും. തന്റെ മനുഷ്യജീവിതത്തിന്റെ അവസാനത്തെ എട്ടു മാസങ്ങളും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഈ കാശിപുരോദ്യാനത്തിലാണു കഴിച്ചുകൂട്ടിയതു്.

ഈ ഉദ്യാനഭവനത്തിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടിയ ദിവസങ്ങളെ വിവരിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ രോഗത്തിന്റെ ആധിക്യംകൊണ്ടു് അനുഭവിച്ചിരുന്ന കഠിനമായ വേദന ഏതു ശിലാഹൃദയത്തേയും അലിയിയ്ക്കുവാൻ പര്യാപ്തമായിരുന്നു. വെള്ളംപോലും ഇറക്കുക അദ്ദേഹത്തിനു സാദ്ധ്യമല്ലാത്ത സ്ഥിതിയായിരുന്നു. ഇതിനുംപുറമെ കൂടക്കൂടെ ഭാവസമാധിയും ഉണ്ടാകും.

ഈ അവസ്ഥയിൽ ഒരു ദിവസം ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു് ഒരു ദിവ്യദർശനം ഉണ്ടായി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സൂക്ഷ്മശരീരം സ്ഥൂലശരീരത്തിൽനിന്നും വേർപെട്ടു പുറത്തു സഞ്ചരിക്കുന്നതായിട്ടു് അദ്ദേഹം കണ്ടു. അദ്ദേഹം പറയുകയാണു്, ''ആ ശരീരത്തിന്റെ പുറം മുഴുവനും ക്ഷതങ്ങളും ഏറ്റിരിക്കുന്നു. ഇതെന്താണിങ്ങനെ എന്നു ഞാൻ ചിന്തിച്ചു. അപ്പോൾ അമ്മതന്നെ എനിക്കു കാണിച്ചുതന്നു, എന്നെ

സമീപിക്കുന്ന പതിതന്മാരായവരുടെ പാപഭാരത്തെ ഞാൻ ഏറ്റെടുത്തതിന്റെ ഫലമാണിതെന്നു്. മാത്രമല്ല, എന്റെ തൊണ്ടയിൽ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള ഈ രോഗത്തിനും നിദാനം അതുതന്നെയാണെന്നു് അമ്മ എനിക്കു മനസ്സിലാക്കിത്തന്നു. അല്ലാതെ, ഇത്ര യാതന അനുഭവിക്കത്തക്കയാതൊരു കഷ്ടവും ഈ ശരീരം ചെയ്തിട്ടില്ല.'' മറ്റുള്ളവരുടെ പാപപരിഹാരമായിട്ടാണു താൻ ഇതു് അനുഭവിക്കേണ്ടിവന്നിട്ടുള്ളതു് എന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഈ വാക്കുകളും കേട്ടവരൊക്കെ വളരെ ദുഃഖിച്ചു.

ഈ സമയത്തു നടന്ന വേറൊരു സംഭവം വളരെ ഉൽക്കണ്ഠയ്ക്കു കാരണമായി. ചില ഭക്തന്മാർ കാളീദേവിയെ പൂജിക്കുവാനായി ഫലങ്ങളും മറ്റു പൂജാദ്രവ്യങ്ങളുമായി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു വന്നു. അവിടെ എത്തിയപ്പോൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ചികിത്സയ്ക്കായി കാശിപുരത്തിലാണെന്നറിഞ്ഞു. ആഗതർ ആ പൂജാദ്രവ്യങ്ങൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ മുറിയിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പടത്തിന്റെ മുമ്പാകെവെച്ചു്, ഭക്ഷണസാമഗ്രികളും നിവേദിച്ചു്, പ്രസാദം കഴിച്ചു. ഈ വാർത്ത കാശിപുരത്തിൽ എത്തിയപ്പോൾ ഗുരുദേവനു് എന്തോ അനിഷ്ടം സംഭവിക്കുവാൻ പോകുന്നു എന്നു ശിഷ്യന്മാർക്കു ആശങ്കയായി. ഗുരുദേവൻ ഇത്ര രോഗഗ്രസ്തനായിരിക്കുമ്പോൾ എന്താണു സംഭവിക്കുക എന്നു ദേവിക്കും പരിഭ്രമമായി. ''ജഗന്മാതാവിനു സമർപ്പിക്കുവാനായി കൊണ്ടുവന്ന സാധനങ്ങൾ ഈ ശരീരത്തിന്റെ മുമ്പിൽ സമർപ്പിക്കുകയൊ? എത്ര അനുചിതമായ പ്രവൃത്തിയാണു് അവർ ചെയ്തതു്? അവർ ഇതു ചെയ്യേണ്ടായിരുന്നു.'' എന്നു ഗുരുദേവനും ഈ വാർത്ത കേട്ടപ്പോൾ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു.

രാത്രിയിൽ ആഹാരവുംകൊണ്ടു ദേവി ഗുരുദേവന്റെ മുറിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: ''നിങ്ങളാരും വൃഥാ വ്യസനിക്കരുതു്. ഇതിനുശേഷം വീടുതോറും എന്നെ പൂജിക്കും. ഞാൻ സത്യമാണു പറയു

ന്നതു്, വിശ്വസിക്കു.'' ഈ സംഭവത്തെപ്പറ്റി ദേവി പറയുകയാണു്: ''അന്നാണു ഗുരുദേവൻ ആദ്യമായി 'എന്നെ' എന്നു പറയുന്നതു ഞാൻ കേട്ടതു്. ഈ ശരീരം ഈ ചട്ടക്കൂടു് എന്നൊക്കെയാണു് അദ്ദേഹം തന്നെക്കുറിച്ചു പറയാറുള്ളതു്.'' ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ 'അഹം'ഭാവം ജഗന്മാതാവിൽ ലയിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു.

ഒരു ദിവസം ദേവി ഗുരുദേവനു കഴിക്കുവാനുള്ള പാൽ കുറുക്കിയതുംകൊണ്ടു മുകളിലേയ്ക്കു പോവുകയായിരുന്നു. കോണിപ്പടിയിൽനിന്നും കാൽ തെറ്റി ഒരു വലിയ വീഴ്ച വീണു. പാലോ, കളഞ്ഞു പോയി. അതോടുകൂടി കാലിലെ ഒരെല്ലും ഒടിഞ്ഞു. അവിടെനിന്നും എടുത്താണു് ഒരുവിധം ദേവിയെ മുറിയിൽ എത്തിച്ചതു്. കാലിൽ ഭയങ്കരമായ വേദനയുണ്ടായിരുന്നു. ഈ വാർത്ത ഗുരുദേവനെ വളരെ അസ്വസ്ഥനാക്കി. തന്റെ ശരീരത്തിൽ ഈ യാതന അനുഭവിക്കുമ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരമ്പോക്കിനു് ഒരു കുറവുമില്ലായിരുന്നു. ആ കാലത്തു മാതൃദേവി മൂക്കിൽ ഒരു വളയം ധരിച്ചിരുന്നു. ഗുരുദേവൻ ബാബുരാമനെ വിളിച്ചു ചോദിക്കുകയാണു്: ''ബാബുരാമ, ആഹാരത്തിനു ഇനി എന്താണു വ്യവസ്ഥ ചെയ്യുക? എനിക്കു് ആരാണു് ഭക്ഷണം തയ്യാറാക്കുക?'' എന്നിട്ടു തന്റെ മൂക്കിൽ പിടിച്ചുകൊണ്ടു കൈകൊണ്ടു ഒരു വളയം കാണിച്ചുകൊണ്ടു പറയുകയാണു്: ''ബാബുരാമ, ഇതുള്ള ആ അവരെ ഒരു വലിയ കുട്ടയിൽ ഇരുത്തി ഇവിടെ കൊണ്ടുവരാൻ കഴിയുമൊ?'' ഗുരുദേവന്റെ ഈ നേരമ്പോക്കു കേട്ടു നരേന്ദ്രൻ തുടങ്ങിയ ബാലഭക്തന്മാരെല്ലാം ചിരിച്ചു ചിരിച്ചു് അവശരായി. നാലുദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോഴാണു ദേവിക്കു കുറച്ചു് ആശ്വാസമായി. ഗുരുദേവനു് ആഹാരം കൊണ്ടുപോയി കൊടുക്കാമെന്നുള്ള സ്ഥിതിയായി.

കാശിപുരത്തിൽവന്നു് ഇങ്ങനെ പല സംഭവങ്ങളും തുടച്ചയായി കണ്ടതുകൊണ്ടു്, ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ തന്റെ

സ്ഥൂലശരീരം അധികം താമസിക്കാതെ ഉപേക്ഷിക്കുമെന്നുദേവിക്കു തീച്ചയായി. ദേവി ഇതികർത്തവ്യതാവിമൂഢയായി ഏകാന്തത്തിൽ ഇരുന്നു കരയുമായിരുന്നു! ഈശ്വരനിശ്ചയം തടുക്കുവാൻ സാദ്ധ്യമാണൊ?

കാശിപുരോദ്യാനത്തിൽ തെക്കുഭാഗത്തായി ഒരു ഈന്തപ്പന നിന്നിരുന്നു. ആ മരത്തിൽനിന്നു എപ്പോഴും തേൻ ഒലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. ആ രസം ഒന്നാസ്വദിക്കണമെന്നു ഗുരുദേവന്റെ ബാലഭക്തന്മാക്കു് ഒരാഗ്രഹം തോന്നി. ഒരു ദിവസം സന്ധ്യാസമയത്തു നിരഞ്ജനനും മറ്റു ഭക്തന്മാരും ഒത്തുചേന്നു് ഉല്ലാസമായി ഈന്തപ്പനയുടെ രസം കുടിക്കുവാനായി ഓടുകയായിരുന്നു. മാതൃദേവി ആ സമയത്തു് ഒരു കാഴ്ച കണ്ടു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ദ്രുതഗതിയിൽ ആ മരത്തിന്റെ ചുവട്ടിലേയ്ക്കു ഓടുന്നു! ഒന്നു തിരിഞ്ഞുകിടക്കുവാൻ പരസഹായം വേണ്ടിയിരുന്ന അദ്ദേഹം എങ്ങനെയാണു് ഇത്ര വേഗം താഴെ ഇറങ്ങിയതു്? ദേവിക്കു സ്വന്തം കണ്ണുകളെ വിശ്വസിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ദേവി ഗുരുദേവന്റെ മുറിയിൽ ചെന്നുനോക്കിയപ്പോഴും കട്ടിലിന്മേൽ ഗുരുദേവനെ കാണാനുമില്ല! ദേവി ഭയംകൊണ്ടു വിറച്ചുപോയി. എന്തുചെയ്യണമെന്നു നിശ്ചയമില്ലാതെ പരിഭ്രാന്തയായി തന്റെ മുറിയിലേയ്ക്കു തിരിച്ചുവന്നു. കുറച്ചു നിമിഷങ്ങൾക്കുള്ളിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ അതിവേഗത്തിൽ മുകളിലേയ്ക്കു് ഓടിക്കയറുന്നതായി കണ്ടു. അവിടെ ചെന്നുനോക്കിയപ്പോഴും പഴയപോലെ അദ്ദേഹം കട്ടിലിൽ കിടക്കുന്നു!

പിറ്റെ ദിവസം ഭക്ഷണം കൊടുത്തുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോഴും ദേവി ഈ സംഭവത്തെപ്പറ്റി സൂചിപ്പിച്ചു. അദ്ദേഹം ഉത്തരം പറയാതെ ഒഴിഞ്ഞുമാറുവാനാണു നോക്കിയതു്. അടുക്കളയിൽ ജോലി അധികം ചെയ്യുന്ന ദേവിയുടെ തല ചൂട പിടിച്ചിട്ടുണ്ടാകുമെന്നാണു ഗുരുദേവൻ പറഞ്ഞതു്. എന്നാൽ വീണ്ടും നിർബന്ധിച്ചപ്പോഴും അദ്ദേഹം

പറഞ്ഞു: ''ആ വൃക്ഷത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽ ഒരു ഭയങ്കരസർപ്പം ഉണ്ടായിരുന്നു. കുട്ടികൾ അതറിയാതെ അവിടെ ചെന്നു രസം കുടിക്കുമ്പോൾ അതു് അവരെ കടിച്ചു കൊല്ലുമായിരുന്നു. ആ ആപത്തു മുൻകൂട്ടി അറിഞ്ഞതുകൊണ്ടു കുട്ടികളെ രക്ഷിക്കാൻവേണ്ടി ആ സർപ്പത്തെ എന്നത്തേയ്ക്കുമായി ആ മരത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽനിന്നും ഓടിക്കുവാൻ ഞാൻ അവിടംവരെ പോയതാണു്.''

ഇതു കേട്ടു ദേവി അത്ഭുതപ്പെട്ടുപോയി. ഇനി ഈ സ്ഥൂലശരീരം അധികകാലത്തേയ്ക്കില്ലെന്നു ദേവിക്കു തീച്ചയായി. ആ അവസാനനിമിഷങ്ങൾ നേരിടുവാൻ ദേവി സന്നദ്ധയായി.

ഏതായാലും വൈദ്യസഹായംകൊണ്ടും ചികിത്സകൊണ്ടും വലിയ ഫലമൊന്നും ഉണ്ടാകുവാൻ പോകുന്നില്ലെന്നു കണ്ടപ്പോൾ ദേവി ഈശ്വരനെത്തന്നെ ശരണം പ്രാപിക്കുവാൻ തീച്ചയാക്കി. അനന്യമായി ശരണം പ്രാപിച്ചാൽ പിന്നെ അവരുടെ യോഗക്ഷേമം വഹിക്കേണ്ടതു ചുമതല ഈശ്വരന്നുതന്നെയാണല്ലൊ. ദേവി ഗുരുദേവന്റെ അനുമതിയോടുകൂടി താരകേശ്വരക്ഷേത്രത്തിലെത്തി. അവിടെ മൃത്യുഞ്ജയമൂർത്തിയുടെ പാദപദ്മങ്ങളിൽ ജലപാനംപോലുംകൂടാതെ ഉപവാസം കിടക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചു്, ആ കൃപാനിധിയുടെ കരുണയെ അഭ്യർത്ഥിച്ചുകൊണ്ടു് അങ്ങനെ കിടപ്പായി. ഒരു ദിവസം കഴിഞ്ഞു. രണ്ടാമത്തെ ദിവസവും അവസാനിച്ചു. ദേവതയിൽനിന്നും ഉത്തരമൊന്നും ലഭിച്ചില്ല. ദേവി ഉത്കണ്ഠാകുലയായി. മൂന്നാമത്തെ ദിവസം അർദ്ധരാത്രിയായപ്പോൾ ആ ക്ഷേത്രം കുലുങ്ങുമാറു് ഒരു ശബ്ദം ദേവിയുടെ കർണ്ണപുടങ്ങളിൽ പതിച്ചു. മേല്ക്കുമേൽ അടുക്കിവെച്ചിരുന്ന മൺപാത്രങ്ങളെ ഒരൊറ്റ അടിക്കു് ആരോ തല്ലിത്തകർത്തതുപോലെയായിരുന്നു ആ ശബ്ദം. ദേവി ഞെട്ടി ഉണർന്നു. അതോടുകൂടി മനസ്സിൽ ജ്ഞാനം തെളിഞ്ഞു. ''ഈ ലോകത്തിൽ ആരു് ആരുടെ ഭർത്താവു്?

ആരു് ആക്കു സ്വന്തം? ആക്കുവേണ്ടിയാണു് ഞാൻ പ്രാണൻ ത്യജിക്കുവാൻ ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നതു്?'' അന്തഃകരണത്തിൽ വൈരാഗ്യമാകുന്ന അഗ്നി എരിഞ്ഞുയർന്നു. സമ്പൂർണ്ണ ത്യാഗഭാവം ഉദിച്ചു. അപ്പോഴത്തന്നെ എഴുന്നേറ്റു് ആ ക്ഷേത്രത്തിലെ തീർത്ഥത്തിന്റെ സമീപം ചെന്നു്, ശിവബിംബത്തിലെ അഭിഷേകജലം വന്നു വീഴുന്ന സ്ഥലത്തുനിന്നു ജലമെടുത്തു കുടിച്ചു്, കണ്ണും മുഖവും കഴുകി. പിറ്റെ ദിവസം ദേവി കാശിപുരത്തേയ്ക്കു മടങ്ങിപ്പോന്നു.

അവിടെ എത്തിയ ഉടനെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ചോദിക്കുകയാണു്: ''എന്താ, എന്തെങ്കിലും ലഭിച്ചുവൊ?'' പിന്നെ പരിഹാസപൂർവ്വം ചോദിച്ചു: ''എല്ലാം മിഥ്യയാണു് അല്ലെ?''

ഒരു ദിവസം ഗുരുദേവൻ ദേവിയോടു ചോദിച്ചു: 'ഭവതി വല്ല സ്വപ്നവും കാണാറുണ്ടൊ?' ദേവി അന്നു് ഒരു സ്വപ്നം കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. കാളീദേവിയുടെ കഴുത്തു് ഒരു വശത്തേയ്ക്കു ചെരിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ''അമ്മെ, അമ്മ എന്താണു് ഈ സ്ഥിതിയിൽ നില്ക്കുന്നതു്?'' എന്നു ദേവി ചോദിച്ചു. കാളീദേവി പറയുകയാണു്, ''അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണുരോഗം എനിക്കും ബാധിച്ചിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടാണു് എന്റെ കഴുത്തും ഒരു വശത്തേയ്ക്കു ചെരിഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്.'' ഗുരുദേവനും ആയിടയിൽ ഒരു സ്വപ്നം ഉണ്ടായി. തനിക്കു മരുന്നു കൊണ്ടുവരാനായി ഒരു ആന പോയെന്നും മരുന്നിനുവേണ്ടി ആന ഭൂമി കുഴിച്ചുവെന്നും മറ്റും അദ്ദേഹം കണ്ടു. ഒരു ദിവസം അദ്ദേഹം ദേവിയോടു പറയുകയാണു്: ''അനുഭവിക്കേണ്ടതെല്ലാം ഞാൻ അനുഭവിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഇനി നിങ്ങൾക്കൊക്കും ഒരു കഷ്ടവും അനുഭവിക്കേണ്ടിവരികയില്ല. സംസാരത്തിലുള്ള എല്ലാവക്കും വേണ്ടി ഞാൻ അനുഭവിച്ചിട്ടുണ്ടു്.''

ലോകകല്യാണത്തിനായി അവതരിച്ച ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ സംസാരത്തിന്റെ താപഭാരത്തെ ലഘൂകരിക്കുവാ

നായി അസംഖ്യം പാപികളുടെ പാപഭാണ്ഡത്തെ തന്റെ ശരീരത്തിൽ ഏറ്റെടുത്തു. അതിന്റെ ഫലമായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിനു പിടിപെട്ട മഹാവ്യാധി.

ഇപ്രകാരമുള്ള സംഭവങ്ങളും വരാൻ പോകുന്ന സംഭവത്തിന്റെ മുന്നോടിയായിരുന്നു. ദേവിയുടെ മനസ്സിനെ ക്രമേണ ആ ഘട്ടത്തെ അഭിമുഖീകരിക്കുവാൻ അവ തയ്യാറാക്കി. ഇതു സ്ഥിരീകരിക്കുവാനെന്നപോലെ ഒരു ദിവസം ഗുരുദേവൻ ദേവിയെ അരികിൽ വിളിച്ചു പറയുകയും ചെയ്തു: ''എന്റെ മനസ്സിൽ ബ്രഹ്മചിന്തയല്ലാതെ ഒന്നും ഉണ്ടാകുന്നില്ല. ഇതിന്റെ കാരണം എന്താണാവൊ?'' ഗുരുദേവന്റെ മനസ്സു ബ്രഹ്മാകാരവൃത്തിയാവുകയാണെന്നു ദേവിക്കു മനസ്സിലായി. ഇതും ആ സംശയത്തെ ദൃഢീകരിച്ചു.

ഗുരുദേവന്റെ ശരശയനം ആയിരുന്നു അതു്. ദിവസംതോറും ദേവിയുടെ ക്ലേശം വർദ്ധിച്ചുവന്നു. ശാരീരികമായ ക്ലേശവും മാനസികമായ ദുഃഖവും അപാരമായിരുന്നു. എന്നാലും തിതിക്ഷയുടെ മൂർത്തീഭാവമായിരുന്ന ദേവി എല്ലാം നിശ്ശബ്ദം സഹിച്ചു്, നിരന്തരം ശുശ്രൂഷയിലും ഈശ്വരപ്രാർത്ഥനയിലും ഏർപ്പെട്ടു. രോഗാധിക്യംകൊണ്ടു് അസ്ഥിമാത്രമായി അവശേഷിച്ചിരുന്ന ഗുരുദേവന്റെ ആ ശരീരം ദേവിയുടെ ഹൃദയത്തെ വിദീർണ്ണമാക്കി. ഈ സമയത്തുപോലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാവസമാധിക്കു് ഒരു കുറവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഭക്തന്മാർ ഈ അത്ഭുതഭാവങ്ങളെ ആനന്ദാശ്രുക്കളോടെ ആസ്വദിക്കുകയായിരുന്നു പതിവു്.

ഒരു ദിവസം അർദ്ധബോധാവസ്ഥയിൽ കിടന്നുകൊണ്ടു ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ പറയുകയാണു്: ''ഇതിനകത്തു രണ്ടു ശക്തികളും നിലകൊള്ളുന്നു. ഒന്നു് അവർതന്നെ. മറ്റതു ഭക്തന്റെ രൂപത്തിൽ. ആ ശക്തിയുടെ കൈയ്തന്നെയാണു് ഒടിഞ്ഞതു്. ആ ശക്തിതന്നെയാണു് ഇപ്പോളും രോഗിയായി പരിണമിച്ചിരിക്കുന്നതും.....ഞാൻ ഇതൊക്കെ ആരോടാണു് പറയേണ്ടതു്? പറഞ്ഞാലും ആരാണു് ഇതൊ

ക്കെ മനസ്സിലാക്കുക ? ആ ശക്തി മനുഷ്യരൂപത്തിൽ അവതരിച്ചു; ഭക്തന്മാരും കൂടെവന്നു. ഭക്തന്മാരും അദ്ദേഹത്തോടൊപ്പം തിരിയെപ്പോവുകയും ചെയ്തു.....'' ഭക്തന്മാർ വിസ്മയത്തോടുകൂടി ഈ പ്രഭാഷണം കേട്ടുകൊണ്ടു നിന്നു.

ഇതോടുകൂടിത്തന്നെ അദ്ദേഹം തന്റെ അനുയായികൾക്കു് അത്ഭുതകരമായ ശക്തി ദാനം ചെയ്യുന്നുണ്ടായിരുന്നു. എല്ലാവരേയും തീവ്രസാധനകൾക്കായി നിയോഗിച്ചുവന്നു. ഓരോരുത്തരെയും പ്രത്യേകം പ്രത്യേകമായി അരികിൽ വിളിച്ചു ഗൂഢതത്വങ്ങൾ ഉപദേശിച്ചിരുന്നു.

പിന്നീടു് ഒരു ദിവസം ദേവി പറയുകയുണ്ടായി: ''ഗുരുദേവൻ സ്വച്ഛന്ദമൃത്യുവായിരുന്നു. സമാധിസ്ഥനാകുമ്പോൾ യാതൊരു ആയാസവുംകൂടാതെ ശരീരം ഉപേക്ഷിക്കുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു സാധിയ്ക്കുമായിരുന്നു. പക്ഷെ അദ്ദേഹം പറയും, ''ഈ കുട്ടികളെ ഒരു ചരടിൽ ഒന്നു കോർത്തു ബന്ധിയ്ക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞെങ്കിൽ !'' ഇതൊരൊറ്റ സംഗതി കൊണ്ടാണു് ഇത്രയധികം ക്ലേശം സഹിക്കേണ്ടിവന്നിട്ടും അദ്ദേഹം ശരീരം ത്യജിക്കാതിരുന്നതു്. ഈ രോഗാവസ്ഥ എന്ന വ്യാജേന അദ്ദേഹം കാശിപുരത്തുവെച്ചു പലരെയും അനുഗ്രഹിക്കുകയാണു ചെയ്തതു്. കല്പപാദപമായിത്തീർന്നു്, അനേകം ഭക്തന്മാർക്കു് ചൈതന്യം പ്രദാനം ചെയ്തു. ത്യാഗിവര്യന്മാരായ ആ യുവശിഷ്യന്മാരെ രോഗശയ്യയുടെ സമീപത്തു് ഒന്നിച്ചുകൂട്ടി രാമകൃഷ്ണദേവൻ ത്യാഗിസംഘത്തെ കൃപീകരിച്ചു. ''കാശിപുരത്തിലെ ഉദ്യാനം ഗുരുദേവന്റെ അന്തിമലീലയുടെ നികേതനമാണു് — എത്ര തപസ്സും ധ്യാനവും സമാധിയുമാണു് അവിടെ നടന്നിട്ടുള്ളതു്! മഹാസമാധിയുടെ സ്ഥാനമാണു്. അവിടെ ഇരുന്നു ധ്യാനിച്ചാൽ സിദ്ധി ലഭിക്കും.'' എന്നാണു് ശ്രീമാതൃദേവി പറയാറുള്ളതു്.

യോഗിൻമാ വൃന്ദാവനത്തിൽ പോയി തപസ്സനുഷ്ഠിക്കണമെന്നു് അതിയായി ആഗ്രഹിച്ചു. സന്ദർഭം നോക്കി

തന്റെ ആഗ്രഹം ആ ഭക്ത ഗുരുദേവനെ അറിയിച്ചു. സന്തോഷത്തോടുകൂടി അവർ പറയുന്നതു കേട്ടതിനുശേഷം അദ്ദേഹം ചോദിക്കുകയാണു്: ''നിനക്കു വൃന്ദാവനത്തിലേയ്ക്കു പോണം അല്ലെ? ആട്ടെ, നല്ലതാണു്. അവിടെ പോയാൽ നിനക്കു എല്ലാം ലഭിക്കും.'' ആ സമയം ഗുരുദേവന്റെ ആഹാരവുമായി ദേവി അവിടെ വന്നു. ഗുരുദേവൻ യോഗിൻമായോടു ചോദിച്ചു: ''ഇവിടെ ചോദിച്ചോ? എന്നിട്ടു് എന്തഭിപ്രായം പറഞ്ഞു?'' ''ഞാൻ നേരത്തെതന്നെ ഇതറിഞ്ഞു. പറയാനുള്ളതു് അങ്ങു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലൊ. പിന്നെ ഞാൻ എന്തു പറയാനാണു്?'' എന്നു ദേവി അതിനു മറുപടി നൽകി. എന്നാലും ഗുരുദേവൻ വിട്ടില്ല. യോഗിൻമായോടു വീണ്ടും പറയുകയാണു്, 'മകളെ, അവരെ പറഞ്ഞു സമ്മതിപ്പിക്കു. എന്നിട്ടു പോയാൽ എല്ലാം ലഭിക്കും.'' ദേവി ഒന്നുംതന്നെ ഉരിയാടാതെ ആഹാരം കഴിച്ച പാത്രങ്ങളും എടുത്തുകൊണ്ടു താഴെ ഇറങ്ങിപ്പോയി.

പിറെ ദിവസം പ്രഭാതത്തിൽ യോഗിൻമാ വൃന്ദാവനയാത്രയ്ക്കു തയ്യാറായി. ഗുരുദേവനെ നമസ്കരിച്ചു യാത്ര പറഞ്ഞു. മാതൃദേവിയെ നമസ്കരിച്ചപ്പോഴും മാതൃദേവി രണ്ടു കരങ്ങളും ശിരസ്സിൽവെച്ചു മന്ത്രജപത്തോടുകൂടി ആശീർവ്വദിച്ചു് അവരെ യാത്രയാക്കി.

കുറച്ചു ദിവസങ്ങൾകൂടി മഹാപ്രയാണത്തിനു് അവശേഷിച്ചിരുന്നു. ഒരു ദിവസം പെട്ടെന്നു് അദ്ദേഹം ശശി[1] യോടു് ദേവിയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാൻ പറഞ്ഞിട്ടു പറയുകയാണു്: ''ദേവി വളരെ ബുദ്ധിമതിയാണു്. ദേവി വന്നാൽമാത്രമേ ഇവിടെ നടക്കുന്നതൊക്കെ ശരിക്കു മനസ്സിലാക്കുകയുള്ളു.'' ദേവി സമീപത്തു് എത്തിയപ്പോഴും അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. ''എന്റെ മനസ്സു ബ്രഹ്മാകാരവൃത്തിയിൽ ല

1. ഇദ്ദേഹമാണു് പിന്നീടു് രാമകൃഷ്ണാനന്ദസ്വാമികളെ എന്ന പേരിൽ പ്രസിദ്ധനായിത്തീർന്നതു്.

യിക്കുകയാണു്.'' ഇനി ആ മനസ്സിനെ താഴോട്ടു വലിച്ചു കൊണ്ടുവരിക അസാദ്ധ്യമാണെന്നു ദേവിക്കു മനസ്സിലായി. പൊട്ടിപ്പുറപ്പെട്ട കണ്ണുനീർ മറയ്ക്കുവാനായി ദേവി മുഖം മറച്ചുകളഞ്ഞു.

അവസാനം ആ ദിവസവും വന്നുചേർന്നു. ആഗസ്റ്റു് 15—ാംതിയതി. അന്നു മുഴുവനും ഗംഭീരമായ ഒരു മൌനഭാവമായിരുന്ന ഗുരുദേവനു്. അനന്തതയിലേയ്ക്കു ദൃഷ്ടികളും ഉറപ്പിച്ചുകൊണ്ടു തലയിണയുടെ സഹായത്തോടുകൂടി ചാരി ഇരിക്കുകയായിരുന്ന അദ്ദേഹം. അവിടമെങ്ങും തീവ്ര വേദനയുടെയും വിഷാദത്തിന്റെയും നിഴൽ വീശിയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു സംസാരിക്കാനുള്ള കഴിവു നഷ്ടപ്പെട്ടു എന്നു് ശിഷ്യന്മാർ സംശയിച്ചു. ശയ്യയുടെ ചുറ്റും ഉൽകണ്ഠാകുലരായ ആ ബാലഭക്തന്മാർ ഭക്തിയോടുകൂടി അണിനിരന്നിരുന്നു. ദേവി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാഗിനേയിയായ ലക്ഷ്മീമണിയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു് ആ ശയ്യയ്ക്കരികിൽ വന്നു നിന്നു. ദേവിയെ കണ്ടുകൊണ്ടു ഗുരുദേവൻ മന്ത്രിക്കുകയാണു്: ''ഓ, വന്നു ചേർന്നോ? ഞാൻ ഒരു ദൂരയാത്ര പോവുകയാണു്. ചുറ്റുപാടും വെള്ളം മാത്രമേ കാണുന്നുള്ളൂ. അതിൽ എത്രദൂരം പോകുമെന്നു ഒരു രൂപവുമില്ല. ഭവതി ഒട്ടും വ്യാകുലപ്പെടരുതു്. ഇന്നലെവരെ കഴിഞ്ഞതുപോലെതന്നെ ഇനിയും കഴിയാം. നരേന്ദ്രനും മറ്റുള്ളവരും എനിക്കു വേണ്ടി ചെയ്ത ശുശ്രൂഷയൊക്കെ ഭവതിക്കുവേണ്ടിയും ചെയ്യും. പ്രിയപ്പെട്ട ലക്ഷ്മിയെ നോക്കിക്കോളൂ.''

ചിറകെട്ടി നിർത്തിയിരുന്ന പ്രവാഹം തടവില്ലാതെ ഒഴുകിത്തുടങ്ങി. ഗുരുദേവൻ പിന്നീടും സമാധിയിൽ ലയിച്ചു. അർദ്ധരാത്രിയിൽ വീണ്ടും അദ്ദേഹത്തിനു ബാഹ്യബോധം വന്നു. സ്വല്പം ആഹാരവും കഴിച്ചു. നരേന്ദ്രൻ അദ്ദേഹത്തോടു കുറച്ചു് ഉറങ്ങുവാനായി പ്രാർത്ഥിച്ചു. സ്വാഭാവികമായ സ്വരത്തിൽ വളരെ ഉച്ചത്തിൽ ജഗദംബയുടെ നാമം, 'കാളീ, കാളീ' എന്നിങ്ങനെ ഉച്ചരിച്ചു് അദ്ദേഹം

വീണ്ടും സമാധിസ്ഥനായി.

രാത്രി ഒരു മണിയും ആറുമിനിട്ടും ആയപ്പോഴും ഗുരുദേവന്റെ ശരീരം അടിക്കടി പുളകിതമാകുന്നതുപോലെ തോന്നി. ദൃഷ്ടികളും നാസികാഗ്രത്തിൽ സ്ഥിരമായി. മുഖത്തു ഒരു ദിവ്യശോഭ വ്യാപിച്ചു. അദ്ദേഹം സമാധിയിൽ ലയിച്ചു. പിറേറ ദിവസം ഉച്ചവരെ ആ സമാധി അതുപോലെ തുടർന്നു. പിന്നീടു് അതു മഹാസമാധിയായി പരിണമിക്കുകയാണു ചെയ്തതു്. പൂർണ്ണമായതു പൂർണ്ണതയിൽ ലയിച്ചു. ഭക്തന്മാരുടെയും മാതൃദേവിയുടെയും ഹൃദയങ്ങളിൽ നികത്താനാവാത്ത ഒരു വിടവു സൃഷ്ടിച്ചുകൊണ്ടു് ആ ആത്മാവു ശരീരത്തെ വിട്ടു. ''എന്റെ അമ്മേ, കാളീ, എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ചു എവിടെപ്പോയി?'' എന്ന ഒരു ദീനരോദനം ദേവിയുടെ നെഞ്ചകത്തിൽനിന്നും ഉയർന്നു.

14. മഹാസമാധിക്കുശേഷം

1886 ആഗസ്റ്റു് 16—ാംനു- ആണു് ഗുരുദേവന്റെ മഹാസമാധി സംഭവിച്ചതു്. കാശിപുരം ശ്മശാനത്തിൽത്തന്നെ ആ ശരീരം സംസ്കരിക്കപ്പെട്ടു. കുറച്ചു ദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോഴും ബലരാമബാബു ഒരു വിധവയ്ക്കുചിതമായ കരയില്ലാത്ത വെളുത്ത വസ്ത്രങ്ങളും വാങ്ങിക്കൊണ്ടുവന്നു് ഗോപാലമാതാവിന്റെ കൈയിൽ കൊടുത്തു. ''ഈശ്വരാ, ഈ സമയത്തു് ഈ വസ്ത്രം ദേവിയുടെ കയ്യിൽ കൊടുക്കുവാൻ എങ്ങനെ ധൈര്യം ഉണ്ടാവും!'' എന്നാണു് ഗോപാലമാതാവിനു തോന്നിയതു്. പക്ഷെ, ദേവിയുടെ സമീപം ആ വസ്ത്രവുംകൊണ്ടു് അവർ ചെന്നപ്പോഴും എന്താണു് കണ്ടതു്? സന്ധ്യയായപ്പോഴും ദേവി ഒരു വിധവയ്ക്കു ചേർന്ന വേഷം ധരിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. ഉടുത്തിരുന്ന വസ്ത്രത്തിന്റെ ചുവന്ന കര മുഴുവൻതന്നെ ദേവി കീറിക്കളഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. തന്റെ ശരീരത്തിലുണ്ടായിരുന്ന ആഭരണങ്ങളും ഓരോന്നായി

അഴിച്ചു മാറിത്തുടങ്ങി. എന്നാൽ കൈകളിൽ കിടന്നിരുന്ന വളകളും അഴിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ ഗുരുദേവൻ മുമ്പിൽ വന്നു നില്ക്കുന്നതായും ഇപ്രകാരം ചോദിയ്ക്കുന്നതായും ദേവിക്കു തോന്നി: ''ഭവതി എന്താണീ ചെയ്യുന്നതു്? ഞാൻ എവിടെയും പോയിട്ടില്ല. ഒരു മുറിയിൽനിന്നു മറെറാരു മുറിയിലേയ്ക്കു പോയിട്ടേ ഉള്ളു.'' ഇതു കേട്ടു് ദേവി വളകളും മാറിയില്ല. സന്താപഭാരംകൊണ്ടു പരവശയായിരുന്ന ദേവിയ്ക്കു് ആ ദർശനം വലിയ ആശ്വാസം നല്കിയിട്ടുണ്ടാവണം. ആത്മാവിനു മരണം ഉണ്ടോ? അതിലും വിശേഷിച്ചു് ഗുരുദേവനെപ്പോലെയുള്ള മഹാപുരുഷന്മാരുടെ ആത്മാവിനു്. അന്നുമുതൽ ദേവി എപ്പോഴും വീതി വളരെ കുറഞ്ഞ കരയുള്ള സാരിയാണു് ധരിച്ചിരുന്നതു്. തനിക്കു മരണമില്ലെന്നും തന്നിമിത്തം ദേവിക്കു് വൈധവ്യവും ഇല്ലെന്നും ഗുരുദേവൻ പറഞ്ഞിരുന്നതുകൊണ്ടാണു് ഈ ചെറിയ കരയുള്ള വസ്ത്രം ദേവി ധരിച്ചിരുന്നതു്.

ഗുരുദേവന്റെ ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യന്മാർ കാശിപുരോദ്യാനത്തിലെ താമസം ഗുരുദേവന്റെ മഹാസമാധിക്കു ശേഷവും തുടരണമെന്നാഗ്രഹിച്ചില്ല. അവരെല്ലാം അവിടത്തെ ഏറ്റപ്പാടുകളും അവസാനിപ്പിക്കാൻ തയ്യാറായി. എന്നാൽ ഗുരുദേവന്റെ വിയോഗത്താൽ കഠിനദുഃഖത്തിൽപെട്ട വിവശയായിരിക്കുന്ന മാതൃദേവിയോടു് ഇത്രവേഗം അവിടം വിട്ടുപോകണം എന്നു് ആവശ്യപ്പെട്ടാൽ അതു ദേവിക്കു് വലിയ മനോവേദനയ്ക്കു കാരണമാകും എന്നു നരേന്ദ്രൻ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. ദേവിയെ കുറച്ചു ദിവസംകൂടെ അവിടെത്തന്നെ താമസിപ്പിക്കണമെന്നും വേണ്ടിവന്നാൽ ഭിക്ഷയെടുത്തും ദേവിയുടെ ആവശ്യങ്ങളും നിവ്വഹിക്കാൻ തങ്ങളും തയ്യാറാണെന്നും ആ യുവശിഷ്യന്മാർ പറഞ്ഞു. അതുകൊണ്ടു് അവിടത്തെ താമസം കുറച്ചു ദിവസത്തെയ്ക്കുംകൂടെ ദീർഘിപ്പിക്കാനും ഗുരുദേവന്റെ ഭൌതികാവശിഷ്ടങ്ങളെ അവിടെവെച്ചുതന്നെ പൂജിക്കാനും തീച്ചയാക്കി.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ പ്രമുഖശിഷ്യൻ ബലരാമവസു ദേവിയെ തന്റെ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകാൻ അതിയായ ആഗ്രഹം പ്രകടിപ്പിച്ചു. അങ്ങനെ ഗുരുദേവന്റെ സമാധി കഴിഞ്ഞു് ഏഴുദിവസങ്ങൾക്കുശേഷം ശ്രീമാതൃദേവിയും ഗുരുദേവന്റെ ഭാഗിനേയിയായ ലക്ഷ്മീമണിയും ബലരാമബാബുവിന്റെ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു താമസം മാറ്റി. സീമാതീതമായ ദുഃഖം ദേവിയെ വളരെ അസ്ഥിരചിത്തയാക്കി. ഗുരുദേവന്റെ വിശിഷ്ടശിഷ്യന്മാർ ഇതിനു് ഒരു പരിഹാരമാർഗ്ഗമായി ദേവിയേയുംകൊണ്ടു വൃന്ദാവനത്തിലേയ്ക്കു് ഒരു തീർത്ഥയാത്ര പോകാൻ നിശ്ചയിച്ചു.

ഇതിനിടയിൽ, ഗുരുദേവന്റെ ഭൌതികാവശിഷ്ടങ്ങളെപ്പറ്റി ഒരു സംഘട്ടനം സന്ന്യാസിശിഷ്യന്മാരും ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യന്മാരും തമ്മിൽ ഉണ്ടായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. ദേവി ബലരാമബാബുവിന്റെ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു താമസം മാറ്റിയപ്പോഴും, ആ അവശിഷ്ടങ്ങൾ സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചിരുന്ന പാത്രവും കൂടെ കൊണ്ടുപോന്നിരുന്നു. സന്ന്യാസികളായ യുവശിഷ്യന്മാർ ആ അവശിഷ്ടങ്ങൾക്കു് അവകാശികൾ തങ്ങളാണെന്നും, രാമചന്ദ്രദത്തൻ തുടങ്ങിയ ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യന്മാർ തങ്ങളാണു് അതിന്റെ അവകാശികളെന്നും തർക്കിച്ചു. രാമചന്ദ്രദത്തന്റെ ഒരു ഉദ്യാനത്തിൽ അവയെ സ്ഥിരമായി നിക്ഷേപിക്കണമെന്നായിരുന്നു ഗൃഹസ്ഥന്മാർ ആവശ്യപ്പെട്ടതു്. ഒടുവിൽ ആ പാത്രം രാമചന്ദ്രദത്തനെ ഏല്പിക്കാൻതന്നെ തീരുമാനിച്ചു. പക്ഷെ, ഇതിനിടയിൽ സന്ന്യാസിശിഷ്യന്മാർ ആ അവശിഷ്ടങ്ങളിൽ കുറെഭാഗം കരസ്ഥമാക്കിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഈ വഴക്കു് മാതൃദേവിയുടെ അറിവിൽ പെട്ടപ്പോൾ ദേവി ഗോലാപ്മായോടു് ഇങ്ങനെ പറയുകയുണ്ടായി: ''എത്രയോ മഹാനായ ഒരു വ്യക്തിയാണു് തിരോധാനം ചെയ്തതു്! പക്ഷെ, അവർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചാമ്പലിനുവേണ്ടി വഴക്കു കൂട്ടുന്നുവല്ലൊ. കഷ്ടംതന്നെ!''

തന്റെ സമാധിയ്ക്കു മുമ്പായി ഗുരുദേവൻ ദേവിയോടു്, തനിക്കു് സന്ദർശിക്കാൻ സന്ദർഭം ലഭിക്കാത്ത സ്ഥലങ്ങളെല്ലാം പോയി സന്ദർശിക്കണമെന്നു നിർദ്ദേശിച്ചിരുന്നു. അത്ഭുതമെന്നേ പറയേണ്ടൂ, ഗുരുദേവന്റെ മഹാസമാധിക്കുശേഷം രണ്ടാഴ്ച കഴിഞ്ഞപ്പോഴേയ്ക്കും ശ്രീമാതൃദേവി ഉത്തരേന്ത്യയിലേയ്ക്കു് ഒരു തീർത്ഥയാത്ര പുറപ്പെട്ടു. ദുഃഖത്തിനു് ഒരു പരിഹാരം മാത്രമല്ലായിരുന്നു ഇതിന്റെ ഉദ്ദേശ്യം. തീർത്ഥയാത്രകൊണ്ടു കിട്ടാവുന്ന പ്രയോജനം അങ്ങേയറ്റം ഉൾക്കൊള്ളാൻ പറ്റുന്ന ഒരവസ്ഥയിലായിരുന്നു അപ്പോൾ ദേവി.

1886–ാമാണ്ടു് ആഗസ്റ്റു് മുപ്പതാം തീയതി ഒരു ഭക്തസംഘത്തോടൊപ്പം ദേവി കല്ക്കട്ടയിൽനിന്നും യാത്രയായി. ദേവിയെ അനുഗമിച്ചു് ആ സംഘത്തിൽ സന്ന്യാസിശിഷ്യന്മാരായ യോഗാനന്ദസ്വാമികളും, അദ്ഭുതാനന്ദസ്വാമികളും, അഭേദാനന്ദസ്വാമികളും എന്നിവരും, ലക്ഷ്മീമണിയും, ഗോലാപ്മായും, മഹേന്ദ്രനാഥഗുപ്തന്റെ ഭാര്യയും ഉണ്ടായിരുന്നു. വൃന്ദാവനത്തിലേയ്ക്കുള്ള യാത്രാമദ്ധ്യേ ആ സംഘം പ്രസിദ്ധതീർത്ഥസങ്കേതങ്ങളായ ദേവഘർ, കാശി, അയോദ്ധ്യ തുടങ്ങിയ സ്ഥലങ്ങളും ദർശിച്ചു. കാശീവിശ്വനാഥന്റെ ദീപാരാധന ദർശിച്ച അവസരത്തിൽ ദേവി ഒരു ദിവ്യഭാവത്താൽ ആവിഷ്ടയായി. ആ ഭാവാവസ്ഥയിൽ തനിക്കു ഗുരുദേവന്റെ ദർശനം ലഭിച്ചതായി ദേവി പിന്നീടു പറയുകയുണ്ടായി. കാശിയിലെ വിശ്രുതപണ്ഡിതനും സന്ന്യാസിയുമായ ശ്രീമദ് ഭാസ്കരാനന്ദസ്വാമികളെ ഈ അവസരത്തിൽ ദേവി സന്ദർശിച്ചു. ആ സന്ദർശനത്തെക്കുറിച്ചു ദേവി ഇങ്ങനെ പറയുന്നു: ''ഞാൻ വൃന്ദാവനത്തിലേയ്ക്കുള്ള യാത്രാമദ്ധ്യത്തിൽ കാശിയിലെ ശ്രീ ഭാസ്കരാനന്ദസ്വാമികളെ സന്ദർശിച്ചു. ഗുരുദേവന്റെ മഹാസമാധി കഴിഞ്ഞു കേവലം രണ്ടാഴ്ച മാത്രമേ ആയിരുന്നുള്ള. അതുകൊണ്ടു് എന്റെ മനോഗതി വളരെ വിചിത്രമായിരുന്നു. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ ചെന്നുകണ്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹം പൂണ്ണ

നഗ്നനായിരുന്നു. പക്ഷെ, ഞങ്ങളെ കണ്ടതുകൊണ്ടു യാതൊരു ഭാവവികാരവും അദ്ദേഹത്തിൽ സ്ഫുരിച്ചില്ല. അദ്ദേഹം ഞങ്ങളെ കണ്ടുകൊണ്ടു പറയുകയുണ്ടായി: 'അമ്മമാരെ! ശങ്കിക്കേണ്ട. ഞാൻ നിങ്ങളിൽ ഓരോരുത്തരിലും ജഗന്മാതാവിനെയാണു് ദർശിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു് എന്തിനു ലജ്ജിക്കണം?' അദ്ദേഹം എത്ര മഹാനായിരുന്നു! ശരീരബോധം അദ്ദേഹത്തെ സ്പർശിച്ചിട്ടതന്നെയില്ല. വെയിലും മഴയും എല്ലാം അദ്ദേഹത്തിനു് ഒന്നുപോലെ!

വൃന്ദാവനത്തിലേയ്ക്കുള്ള ആ യാത്രയ്ക്കിടയിൽ ദേവിക്കു് ഗുരുദേവന്റെ ഒരു അപൂർവ്വദർശനം ലഭിക്കുകയുണ്ടായി. ഗുരുദേവൻ അന്ത്യകാലത്തു താൻ ധരിച്ചിരുന്ന ഒരു രക്ഷാകവചം ദേവിക്കു നൽകിയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സമാധിക്കുശേഷം ദേവി അതു തന്റെ കൈയിന്മേൽ കെട്ടുകയും നിത്യവും അതിനെ പൂജിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ഒരിക്കൽ യാത്രചെയ്യുമ്പോഴും ദേവി കൈകളും പുറത്തേയ്ക്കിട്ടുകൊണ്ടു് ഉറങ്ങിപ്പോയി. ആ സമയം ഗുരുദേവൻ വണ്ടിയുടെ അകത്തേയ്ക്കു തല ഇട്ടുകൊണ്ടു്, ''ആ കവചം കൈയിലില്ലേ, അതു സൂക്ഷിക്കണം. അല്ലെങ്കിൽ കളഞ്ഞുപോകും'' എന്നിങ്ങനെ തന്നോടു പറയുന്നതായി ദേവിക്കു തോന്നി. ദേവി ഉടനെതന്നെ ഉറക്കത്തിൽനിന്നും ഉണർന്നു. കവചം ആ ക്ഷണത്തിൽതന്നെ ഊരിയെടുത്തു്, താൻ നിത്യവും പൂജിക്കുന്ന ഗുരുദേവന്റെ പടം സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചിരുന്ന പെട്ടിയിലിട്ടു. പിന്നീടു് അതു ബേലൂർമഠത്തിൽ ഏല്പിച്ചു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ബാഹ്യദൃഷ്ടിക്കു് അഗോചരനെങ്കിലും തനിക്കു് എത്രമാത്രം സമീപത്താണു വർത്തിക്കുന്നതു് എന്നു് ഈ അനുഭവത്തിൽനിന്നും ദേവിക്കു മനസ്സിലായി. ദേവി പൂർവ്വാധികം ഭക്തിവിഹ്വലയായിത്തീർന്നു.

അയോദ്ധ്യ സന്ദർശിച്ചശേഷം വൈഷ്ണവരുടെ ഏറ്റവും പവിത്രസ്ഥാനമായ വൃന്ദാവനത്തിലാണു് ദേവി എത്തിയതു്. ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാന്റെ അനന്തങ്ങളായ ബാലലീ

ലകളാൽ പരിശുദ്ധമാക്കപ്പെട്ട ദിവ്യഭൂമിയാണല്ലൊ വൃന്ദാവനം. അനുനിമിഷം നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ജീവാത്മപരമാത്മാക്കളുടെ സംയോഗവിയോഗങ്ങളെ ഭഗവാൻ മനുഷ്യശരീരം ധരിച്ച് ഇവിടെവെച്ചാണു കാണിച്ചുകൊടുത്തതു്. ഇന്നും ആ ദിവ്യലീലകളും നിത്യവും ഇവിടെ നടക്കുന്നുണ്ടെന്നുതന്നെയാണു് ഹിന്ദുക്കളുടെ വിശ്വാസവും.

ആ പുണ്യസ്ഥലം സന്ദർശിച്ചപ്പോൾ ദേവിയുടെ ഹൃദയം ഭക്തിപരവശമായിത്തീർന്നു. പോരെങ്കിൽ, വൃന്ദാവനത്തിനു രാധാദേവിയുടെ ശ്രീകൃഷ്ണവിരഹതാപവുമായിട്ടുള്ള ബന്ധം, തന്റെ അപ്പോഴത്തെ വിരഹവുമായിട്ടു സാമ്യം വഹിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു്, ഗുരുദേവനിൽനിന്നുള്ള വേർപാടുകൊണ്ടു വന്ന ദുഃഖത്തിന്റെ കാഠിന്യം കൂടി. ദേവിയുടെ ഹൃദയത്തിൽ തങ്ങിനിന്നിരുന്ന ആ ശോകം ഇപ്പോൾ പരമാത്മാവിന്റെ ദർശനത്തിനുള്ള ഒരു തീവ്രമായ ആകാംക്ഷയായി പരിണമിച്ചു. ആ വ്യാകുലത അശ്രുബിന്ദുക്കളായി നിരന്തരം പ്രവഹിക്കുവാനും തുടങ്ങി. ഗുരുദേവന്റെ സമാധിക്കുമുമ്പുതന്നെ തപശ്ചര്യകൾ അനുഷ്ഠിക്കാനായി വൃന്ദാവനത്തിൽ താമസിച്ചിരുന്ന യോഗിൻമായെ കണ്ട ഉടനെ ആ വ്യാകുലത അണപൊട്ടിയ പുഴപോലെ പൊട്ടിപുറപ്പെട്ടു. 'പ്രിയപ്പെട്ട യോഗിൻ' എന്ന വിളിയോടുകൂടി യോഗിൻമായെ തന്റെ ഹൃദയത്തോടണച്ചുകൊണ്ടു് ഒരു ചെറിയ ശിശുവിനെപ്പോലെ ദേവി ഏങ്ങലടിച്ചു കേണു. ദുഃഖവും പ്രേമവും സമ്മിശ്രമായ ഈ ഒരു ഭാവം ദേവിയുടെ വ്യക്തിത്വത്തിൽ ക്രമേണ ഒരു പരിവർത്തനം ഉണ്ടാക്കുകയായിരുന്നു. ഈ ഭാവം വളരെ ദിവസം നീണ്ടുനിന്നു. ഒടുവിൽ ഒരു ദിവസം ഗുരുദേവൻ ദർശനം നല്കി ഇങ്ങനെ ചോദിച്ചതായി അനുഭവപ്പെട്ടു: ''ഭേതി ഇങ്ങനെ വിലപിക്കുന്നതു് എന്തിനാണു്? ഞാൻ ഇവിടെത്തന്നെയുണ്ടല്ലൊ. ദൂരെ എങ്ങും പോയിട്ടില്ല. ഒരു മുറിയിൽനിന്നും മറെറാരു മുറിയിലേയ്ക്കു പോയിരിക്കുന്നു, അത്രയല്ലേ ഉള്ളു.''

ഈ ദൃശ്യം ദേവിയുടെ ദുഃഖത്തെ വളരെ ലഘൂകരിച്ചു. ഗുരുദേവന്റെ സാമീപ്യം അതുമുതൽ കൂടുതൽ അനുഭവപ്പെടുന്നതായി ദേവിക്കു തോന്നി. വിയോഗദുഃഖം ക്രമേണ പരമമായ ശാന്തിയിലേയ്ക്കും പരിപൂർണ്ണാനന്ദത്തിലേയ്ക്കും നയിച്ചു. ദിവ്യഭാവത്തിൽ ലയിച്ചു് ദേവി യമുനാതീരത്തു മണൽത്തിട്ടകളിൽകൂടി വളരെ ദൂരം നടക്കും. പിന്നെ കൂട്ടുകാർ തേടിപ്പിടിച്ചു കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരും. ദേവിയുടെ സ്വഭാവം ഇക്കാലത്തു് ഒരു ചെറിയ ബാലികയുടേതുപോലെയായിത്തീർന്നു. ഒരു ദിവസം നടന്ന ഒരു സംഭവമാണു് ഇതു്. അലങ്കരിച്ച ഒരു മൃതശരീരം ഭജനഗാനങ്ങളോടുകൂടി ശ്മശാനത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോകുന്ന ഒരു കാഴ്ച ദേവി കാണുവാൻ ഇടയായി. അതു കണ്ടു് ദേവി യോഗിൻമായോടു പറഞ്ഞു: ''ഈ വൃന്ദാവനത്തിൽ ശരീരത്യാഗം ചെയ്യാൻ കഴിയുന്നവർ എത്ര ഭാഗ്യവാന്മാരാണു്. ഈ പവിത്രഭൂമിയിൽ വന്നു് ശരീരം ത്യജിക്കാമെന്നാശിച്ചാണു് ഞാനും ഇവിടെ വന്നതു്. പക്ഷെ, എനിക്കു് ഒരു ചെറിയ പനിപോലും പിടിപെട്ടില്ലല്ലൊ! എനിക്കോ, ഇപ്പോഴും ചെറുപ്പവുമല്ല. (ദേവിക്കു് ഈ കാലത്തു 33 വയസ്സു മാത്രമേ പ്രായമുള്ളൂ.) എന്റെ അച്ഛനെയും ഭർത്താവിന്റെ ജ്യേഷ്ഠസഹോദരനെയും എല്ലാം ഈ കണ്ണുകൊണ്ടു കണ്ടതല്ലെ?'' ബാലിശമായ ഈ പ്രലപനം കേട്ടു യോഗിൻമാ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു ചോദിച്ചു: ''ദേവി എന്താണീപ്പറയുന്നതു്? അച്ഛനെ കണ്ടിട്ടുണ്ടു് എന്നാണോ പറയുന്നതു്? അച്ഛനെ കാണാതെ ആരാണുള്ളതു്, ഒന്നു പറയാമൊ?''

വൃന്ദാവനത്തിലെ ആ ത്മാമസക്കാലമത്രയും ധ്യാനത്തിലും ജപത്തിലുമായിട്ടാണു് ദേവി കഴിച്ചുകൂട്ടിയതു്. യോഗിൻമായും ദേവിയും ഒരുമിച്ചിരുന്നു ഭഗവന്നാമങ്ങൾ പാടിപ്പാടി തന്മയരായി ഗഹനമായ സമാധി പ്രാപിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. വൃന്ദാവനം ക്ഷേത്രങ്ങൾകൊണ്ടു

നിറഞ്ഞ ഒരു പട്ടണമാണല്ലൊ. ഒരു കൊല്ലം അവിടെ താമസിച്ചതിനിടയിൽ ദേവി വീണ്ടും വീണ്ടും ആ ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ ദർശനം നടത്തി. രാധാരമണക്ഷേത്രത്തിൽ ദർശനം നടത്തിയ അവസരത്തിൽ ദേവി കണ്ണുനീരോടുകൂടി പ്രാർത്ഥിച്ചു:— ''ഭഗവൻ, മറ്റുള്ളവരുടെ കുറ്റങ്ങളും കുറവുകളും കാണുന്ന സ്വഭാവം എന്നിൽ ഉണ്ടാവരുതെ! ആരിലും ഒരു കുറ്റവും കാണുവാൻ എനിക്കു് സാദ്ധ്യമാകരുതെ.'' ആ പ്രാർത്ഥന അക്ഷരംപ്രതി സഫലമായി. മറ്റുള്ളവരുടെ ദോഷം കാണുക എന്നുള്ളതു ദേവിയുടെ പിൽക്കാലത്തെ ജീവിതത്തിൽ അസാദ്ധ്യമായിരുന്നു. ദേവിയുടെ സഹചരികളും മറ്റുള്ളവരുടെ തിന്മകളും കാണുമ്പോൾ ദേവി പറയാറുണ്ടു്: ''ഞാനും ആദ്യകാലങ്ങളിൽ മറ്റുള്ളവരുടെ തെറ്റു കാണുക സാധാരണയായിരുന്നു. പിന്നീടു ഞാൻ ഗുരുദേവനോടു് പ്രാർത്ഥിച്ചു. അതിന്റെ ഫലമായി ഈ സ്വഭാവം എന്നിൽ നിന്നും നിശ്ശേഷം അകന്നു. നമ്മൾ ഒരാളെ പലേ വിധത്തിലും സഹായിക്കുന്നുണ്ടാവാം. എന്നാൽ അയാൾക്കു വിപരീതമായി എന്തെങ്കിലും ഒരു സംഗതി ചെയ്താൽ മതി, അയാൾ ദ്വേഷ്യപ്പെട്ടു് നമ്മളിൽനിന്നും മുഖംതിരിച്ചുകളയും. മനുഷ്യനു കുറ്റം കാണാൻമാത്രമേ കഴിയുകയുള്ളു. മറ്റുള്ളവരിലുള്ള ഗുണഭാഗത്തെ അനുമോദിക്കുവാൻ നമ്മൾ അഭ്യസിക്കണം. കുറ്റം ചെയ്യുക സഹജമാണു്. എന്നാൽ നമ്മൾ അവയെ ശ്രദ്ധിക്കരുതു്. കുറ്റങ്ങൾമാത്രം കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്നാൽ അവയെ കാണാൻമാത്രമേ നമ്മൾക്കു കഴിയുകയുള്ളു.'' യോഗിൻമായോടായി പറയുകയാണു്: — ''യോഗിൻ, മറ്റുള്ളവരുടെ തെറ്റുകൾ കണ്ടുകണ്ടു നിങ്ങളുടെ കണ്ണുകൾ പങ്കിലമാക്കരുതേ.''

ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ജീവിതവുമായി ബന്ധപ്പെട്ട ആ പുണ്യസ്ഥലത്തിനു പ്രദക്ഷിണം ചെയ്യുന്നതു് ഒരു പുണ്യകർമ്മമായി ഹിന്ദുക്കൾ വിശ്വസിക്കുന്നതുകൊണ്ടു്, വൃന്ദാവനം വിട്ടുന്നതിനുമുമ്പായി ദേവിയും അതിനു് ഒരു പ്രദ

ക്ഷിണം നടത്തി. വാതം കലശലായി ഉപദ്രവിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു നടക്കാൻ വിഷമമുണ്ടായിരുന്നിട്ടും ഈ കാര്യം വളരെ വിഷമിക്കാതെതന്നെ ദേവി നിവ്വഹിച്ചു. അങ്ങനെ പ്രദക്ഷിണംചെയ്യുന്ന അവസരത്തിൽ ചില സ്ഥലങ്ങളിൽ എത്തുമ്പോഴും ദേവി പെട്ടെന്നു് എന്തോ ഓർമ്മവന്നതുപോലെ അവിടവിടെ നിന്നിരുന്നതു യോഗിൻമായും മറ്റുള്ളവരും കണ്ടു. കഴിഞ്ഞുപോയ ചില സംഭവങ്ങൾ യാട്ടുമികമായി ഓർത്തു് ദേവി ആദ്ധ്യാത്മികമായ ഏതോ മണ്ഡലത്തിൽ വിഹരിക്കുകയാണെന്നു് അവർക്കു മനസ്സിലായി. അവയെക്കുറിച്ചു ചോദിച്ചപ്പോഴും ദേവി മൌനം അവലംബിക്കുകയാണു് ചെയ്തതു്.

ആ കാലത്തു് ദേവിക്കു പല ദിവ്യാനുഭൂതികളും ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ദേവിയുടെ വ്യക്തിത്വത്തിൽ പറയത്തക്ക മാറ്റങ്ങളും അവ വരുത്തിയിരുന്നു. പക്ഷെ, ആ അനുഭൂതികളെപ്പറ്റി ആരോടെങ്കിലും എന്തെങ്കിലും സംസാരിക്കാൻ ദേവി ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നില്ല. വൃന്ദാവനത്തിൽ കാലാബാബുവിന്റെ ഗൃഹത്തിലാണു് ദേവിയും കൂട്ടുകാരും താമസിച്ചിരുന്നതു്. ഒരു ദിവസം ദേവി സമാധിയിൽ ലയിച്ചിരിക്കുന്നതായി കൂട്ടുകാർ കണ്ടെത്തി. വളരെ നേരം കഴിഞ്ഞിട്ടും ദേവി ബാഹ്യബോധാവസ്ഥയിലേയ്ക്കു് ഇറങ്ങിവരാത്തതു കണ്ടു് യോഗിൻമാ ദേവിയുടെ ചെവിയിൽ മന്ത്രങ്ങൾ ഉച്ചരിക്കാൻ തുടങ്ങി. ആ ശ്രമവും വിഫലമായി. അപ്പോഴും യോഗാനന്ദസ്വാമികൾ ഉച്ചത്തിൽ നാമം ജപിക്കുകയും ക്രമേണ ദേവി സാധാരണ മണ്ഡലത്തിലേയ്ക്കു വരികയും ചെയ്തു. ഒരു അർദ്ധബോധാവസ്ഥയിൽ ദേവി കുറച്ചു നേരം ഇരുന്നു. ആ സമയത്തു ദേവി, ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഈവക സന്ദർഭങ്ങളിൽ പറയാറുള്ളതുപോലെ, എന്തെങ്കിലും ഭക്ഷണം വേണമെന്നു് ആവശ്യപ്പെട്ടു. കുറച്ചു മധുരപലഹാരങ്ങളും, വെള്ളവും, വെറ്റിലച്ചുരുളുകളും ദേവിയുടെ സമീപത്തു വെച്ചു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ചെയ്യാറുള്ളതു

പോലെത്തന്നെ ദേവി എല്ലാം കുറേശ്ശ കഴിച്ചു. വെറുതിലതിന്നുന്നതുപോലും ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ചെയ്യാറുള്ളതിന്റെ ഒരു തനിപ്പകർപ്പായിരുന്നു. ആ ഭാവാവസ്ഥയിൽ യോഗാനന്ദസ്വാമികളം ദേവിയോട് പല ചോദ്യങ്ങളും ചോദിച്ചു. ഗുരുദേവൻ പറയാറുള്ള മാതിരിതന്നെ ദേവി ആ ചോദ്യങ്ങൾക്കു് ഉത്തരവും നല്കി. ശരീരബോധം പൂർണ്ണമായി വീണ്ടുകിട്ടിയപ്പോൾ, തനിക്കു ഗുരുദേവന്റെ ആവേശം ലഭിച്ചതാണെന്നു ദേവി കൂടെയുണ്ടായിരുന്നവരോട് പറഞ്ഞു.

വൃന്ദാവനത്തിലെ ഈ താമസം മറെറാരു തരത്തിലും ശ്രദ്ധാർഹമാകുന്നു. ദേവി ഒരു അദ്ധ്യാത്മഗുരുവായി പ്രവർത്തിക്കാൻ തുടങ്ങിയതു് ഈ പുണ്യസങ്കേതത്തിലാണു്. അവിടെവെച്ചു ശ്രീ യോഗാനന്ദസ്വാമികൾക്കു് ആദ്യമായി ദേവി മന്ത്രദീക്ഷ നല്കി. ദേവിതന്നെ ഇങ്ങനെ ആ സംഭവത്തെ വർണ്ണിച്ചിട്ടുണ്ടു്: ''ഒരു ദിവസം ഗുരുദേവന്റെ ഒരു ദർശനം എനിക്കുണ്ടായി. യോഗീന്ദ്രനു മന്ത്രദീക്ഷ നല്കണമെന്നു് അദ്ദേഹം എന്നോട് നിർദ്ദേശിക്കുകയായിരുന്നു. എനിക്കു ഭയമായി; സങ്കോചവും തോന്നി. ജനങ്ങൾ അറിഞ്ഞാൽ എന്തു പറയും എന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചു. 'ഓ, മാതൃദേവി ശിഷ്യന്മാരെയും സൃഷ്ടിച്ചുതുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു!' എന്നു ജനങ്ങൾ പരിഹാസമായി പറയും. പക്ഷെ, മൂന്നു ദിവസം തുടച്ചയായി ഗുരുദേവന്റെ ആ ദർശനം എനിക്കു ലഭിച്ചു. 'യോഗീന്ദ്രനു ഞാൻ മന്ത്രദീക്ഷ നല്കിയിട്ടില്ല. അതു നല്കേണ്ടതു ഭവതിയുടെ കടമയാണു്.' ഉപദേശിക്കേണ്ട മന്ത്രംപോലും അദ്ദേഹം പറഞ്ഞുതന്നു. ഞാനാണെങ്കിൽ അതിനുമുമ്പായി യോഗീന്ദ്രനോട് സംസാരിച്ചിട്ടുപോലുമില്ല. അതുകൊണ്ടു യോഗിൻമാ വഴിയായി മന്ത്രദീക്ഷ നല്കിയാൽമതി എന്നുകൂടി ഗുരുദേവൻ നിർദ്ദേശിച്ചു. ഞാൻ യോഗിൻമായോട് ഈ അനുഭവത്തെപ്പറ്റി പറഞ്ഞു. യോഗിൻമാ ഈ കാര്യത്തെപ്പറ്റി യോഗീന്ദ്രനോട് ചോദിക്കുകയും ഗുരുദേവൻ തനിക്കു മന്ത്രദീക്ഷ

നല്ലിയിട്ടില്ല എന്നവൻ പറയുകയും ചെയ്യു. എന്നിൽനിന്നു മന്ത്രദീക്ഷ സ്വീകരിക്കണമെന്ന നിർദ്ദേശം യോഗേന്ദ്രനും ഗുരുദേവനിൽനിന്നു ലഭിച്ചിരുന്നു. പക്ഷെ, ആ വിവരം വെളിപ്പെടുത്താനുള്ള ധൈര്യം അവനില്ലായിരുന്നു. ഞങ്ങൾക്കു രണ്ടുപേർക്കും ലഭിച്ച നിർദ്ദേശം ഒരേ തരത്തിലായതുകൊണ്ടു ഞാൻ ആ കുട്ടിക്കു മന്ത്രദീക്ഷ നല്കി.''

ദീക്ഷ നല്കിയ ക്രമം ഇപ്രകാരമാണു്. ഒരു ദിവസം മാതൃദേവി പൂജാമുറിയിൽ പൂജയ്ക്കിരിക്കുകയായിരുന്നു. ഗുരുദേവന്റെ പടം മുമ്പിലായി വെച്ചിരിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭൌതികാവശിഷ്ടങ്ങൾ അടങ്ങിയ പേടകവും സമീപത്തായി ഇരിപ്പുണ്ടു്. ദേവി യോഗേന്ദ്രനെ ആളയച്ചു വിളിപ്പിച്ചു്, തന്റെ സമീപം ഇരിയ്ക്കുവാൻ പറഞ്ഞു. പൂജ തുടങ്ങി. പൂജ നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ ദേവി സമാധിയിൽ ലയിച്ചു. ആ അവസ്ഥയിൽത്തന്നെ മന്ത്രവും ഉച്ചരിച്ചു. ദേവി മന്ത്രം ഉച്ചരിച്ചതു വളരെ ഉറക്കെ ആയിരുന്നതുകൊണ്ടു് അടുത്ത മുറിയിൽ ഇരുന്നിരുന്ന യോഗിൻമാരും് അതു നല്ലപോലെ കേൾക്കാൻ കഴിഞ്ഞു.

ഇങ്ങനെ ഒരു കൊല്ലം വൃന്ദാവനത്തിൽ താമസിച്ചതിനു ശേഷം ആ സംഘം ഹരിദ്വാരത്തേയ്ക്കു യാത്രതിരിച്ചു. അവിടത്തെ പുണ്യതീർത്ഥമായ ബ്രഹ്മകുണ്ഡത്തിൽ ഗുരുദേവന്റെ ഭൌതികാവശിഷ്ടങ്ങളുടെ ഒരു ഭാഗം ദേവി നിക്ഷേപിക്കുകയുണ്ടായി. പിന്നീടു ജയ്പൂരും പുഷ്കരവും സന്ദർശിച്ചു് അവർ കൽക്കട്ടയ്ക്കു് മടങ്ങി. മടങ്ങുന്ന അവസരത്തിൽ പ്രയാഗയിലും ഇറങ്ങി. അവിടെ ത്രിവേണിയിൽ ദേവി ഗുരുദേവന്റെ മുടി സമർപ്പിച്ചു. ഗംഗായമുനാസംഗമത്തിൽ ദേവി എത്തിയപ്പോൾ സംഗമസ്ഥലം വളരെ ശാന്തമായിരുന്നു. മുടി അവിടെ നിക്ഷേപിക്കാനായി ദേവി കൈയിൽ എടുത്തുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്ന അവസരത്തിൽ ഒരു തിരമാല പൊട്ടെന്നു് ഉയരുകയും ദേവിയുടെ കൈയിൽ നിന്നും ആ മുടി ബലാല്ക്കാരമായി വലിച്ചുകൊണ്ടുപോവു

കയുംചെയ്തു. അങ്ങനെ ആ സംഗമം ഗുരുദേവന്റെ കേശസ്പർശത്താൽ പവിത്രതരമാക്കപ്പെടുകയാണു് ചെയ്തതു്. ''തീർത്ഥീകുർവ്വന്തി തീർത്ഥാനി.'' ഈശ്വരപുരുഷന്മാരുടെ സമ്പർക്കമാണു് തീർത്ഥങ്ങളുടെ പവിത്രത.

1887 ആഗസ്റ്റിൽ ദേവിയും കൂട്ടുകാരും തീർത്ഥയാത്ര കഴിഞ്ഞു കല്ക്കട്ടയിൽ മടങ്ങിയെത്തി.

15. കാമാരപുകുരം

വൃന്ദാവനയാത്ര കഴിഞ്ഞു മടങ്ങിവന്നതിനുശേഷം ഒരു വർഷം ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിൽ ക്ലേശങ്ങളും നിറഞ്ഞ ഒരു കാലഘട്ടമായിരുന്നു. ലൌകികദൃഷ്ട്യാ നോക്കുന്നതായാൽ സുഖം എന്നുള്ളതു് ഈ കാലത്തു ദേവി അറിഞ്ഞിട്ടേയില്ല. കല്ക്കട്ടയിൽ എത്തി ഒരാഴ്ച കഴിഞ്ഞപ്പോഴേക്കും ഗോലാപ്മായും യോഗാനന്ദസ്വാമികളും ഒന്നിച്ചു ദേവി കാമാരപുകുരത്തേയ്ക്കു യാത്രയായി.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ തന്റെ ദേഹം ഉപേക്ഷിയ്ക്കുന്നതിനുമുമ്പായി ദേവിയോടു് ഇങ്ങനെ നിർദ്ദേശിച്ചിരുന്നു: ''എന്റെ കാലശേഷം ഭവതി കാമാരപുകുരത്തിലേയ്ക്കു പോകണം. എന്താണോ കിട്ടുന്നതു് — വെറും ചോറും പച്ചിലയും ആയിരുന്നാലും — അതും കഴിച്ചുകൊണ്ടു്, അവിടെത്തന്നെ ഹരിനാമവും ജപിച്ചു കഴിച്ചുകൂട്ടണം.'' ഒരു കൊല്ലത്തെ തീർത്ഥയാത്രകൊണ്ടു ദേവിയുടെ ഹൃദയത്തിൽ തിതിക്ഷയുടെയും വൈരാഗ്യത്തിന്റെയും ഭാവന വളരെ വർദ്ധിച്ചിരുന്നു. തീർത്ഥയാത്രയ്ക്കുശേഷം പതിനഞ്ചു ദിവസം കല്ക്കട്ടയിൽ ബലരാമബാബുവിന്റെ ഗൃഹത്തിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടിയശേഷം ദേവി ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ നിർദ്ദേശമനുസരിച്ചു കാമാരപുകുരത്തേയ്ക്കു പോകുവാൻ തീർച്ചയാക്കി. അവിടെ പോകുന്നതിനു് ഒരു ദിവസം മുമ്പു ദേവി ദക്ഷിണേശ്വരം സന്ദർശിച്ചു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ പാവന

സ്മരണകൊണ്ട് ഓതപ്രോതമാണല്ലൊ ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ ഓരോ മണൽത്തരിയും. അവിടെ എല്ലാ ക്ഷേത്രങ്ങളിലും ആരാധന നടത്തി. പഞ്ചവടി മുതലായ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്നു പ്രിയപ്പെട്ട സ്ഥലങ്ങളും ഒന്നുകൂടി ചുറ്റിനടന്നുകണ്ട് അവയോടെല്ലാം യാത്രചോദിച്ചു.

കാമാരപൂകുരത്തിലെ ജീവിതം ഏതുമാതിരിയുള്ളതായിരിക്കും എന്നുള്ളതു വഴിയിൽവെച്ചുതന്നെ ദേവിക്കു് അനുഭവമായിത്തുടങ്ങി. ബർദ്ധാൻവരെയുള്ള വണ്ടിക്കൂലിക്കുള്ള പണം മാത്രമേ ദേവിയുടെ കൈവശം ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. അതിനുശേഷം 'ഉച്ചാലൻ' എന്ന സ്ഥലംവരെ പതിനാറു നാഴികദൂരം കാൽനടയായിത്തന്നെ യാത്രചെയ്യേണ്ടതായിവന്നു. വിശപ്പും ദാഹവും ദേവിയെ ക്രമത്തിലധികം ക്ഷീണിപ്പിച്ചു. ഉച്ചാലനിൽ എത്തിയപ്പോഴും ഗോലാപ്മാ കുറച്ചു പരിപ്പുചോറു് ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുത്തു. അതു കഴിക്കുമ്പോഴും 'ഹാ, ഇന്നത്തെ കിച്ചുഡി അമൃതിനു സമമായിരിക്കുന്നു' എന്നു് ദേവി പറഞ്ഞുപോയി. ''സുഖദുഃഖേ സമേ കൃത്വാ'' എപ്രകാരം സംസാരത്തിൽ ജീവിക്കണം എന്നുള്ള തത്ത്വമാണു് ഇവിടെ ദേവി പഠിച്ചതു്. ജീവിതം സമ്പൂർണ്ണമാകണമെങ്കിൽ അതിന്റെ എല്ലാ ഭാഗങ്ങളും അറിഞ്ഞിരിക്കണമല്ലൊ. സംസാരത്തെ അംഗീകരിക്കാം. പക്ഷെ, സുഖത്തെയും ദുഃഖത്തെയും സ്വീകരിക്കയുമരുതു്. ഇതു് എങ്ങനെ സാധിക്കും?

ദേവിയെ കാമാരപൂകുരത്തു് എത്തിച്ചിട്ടു മൂന്നുദിവസം അവിടെ താമസിച്ചതിനുശേഷം യോഗാനന്ദസ്വാമികല്ക്കട്ടയ്ക്കുതന്നെ മടങ്ങി. ഗോലാപ്മാ ഒരു മാസംവരെ ദേവിയുടെകൂടെ താമസിച്ചു. ഗൃഹത്തിൽ എത്തി ഒരു മാസം കഴിയുന്നതിനു മുമ്പായിത്തന്നെ വിധവയായ ദേവി കൈകളിൽ വളകൾ ധരിക്കുന്നതിനെക്കുറിച്ചും ചുവന്ന കരയുള്ള സാരി ഉടുക്കുന്നതിനെക്കുറിച്ചും ഗ്രാമത്തിലെ സ്ത്രീകൾ നിർബ്ബന്ധം വിമർശിക്കാൻ തുടങ്ങി. ഗോലപ്മാ അവിടെനിന്നും

പോകുന്നതുവരെ അവർ ഈ വാക്ശരങ്ങളിൽനിന്നും ദേവിയെ രക്ഷപ്പെടുത്തുമായിരുന്നു. പക്ഷെ, അവർ പോയപ്പോൾ വീണ്ടും ആ പരിഹാസോരഗങ്ങൾ തല പൊക്കിത്തുടങ്ങി. അങ്ങനെയിരിക്കുമ്പോഴാണ് ലാഹാകുടുംബത്തിലെ ഒരു വൃദ്ധസഹോദരിയായ പ്രസന്നമയി ദേവിയുടെ രക്ഷയ്ക്കായി എത്തിയതു്. ''ഗദായിയുടെ[1] ഭാര്യ ഒരു ദിവ്യമാതാവാണു്. സാധാരണ ഒരു സ്ത്രീയല്ല.'' എന്നു പറഞ്ഞു് ആ വൃദ്ധ ക്രൂരങ്ങളായ വിമർശനങ്ങളെ ഒന്നടക്കി.

ദാരിദ്ര്യവും ഏകാന്തമായ ജീവിതവും. അതിനുപുറമേ ഗ്രാമവാസികളുടെ ഈ നിശിതവിമർശനവും നിസ്സഹകരണവും. ഇതു ദേവിയുടെ ഹൃദയം പിളർക്കുവാൻതന്നെ തുടങ്ങി. ദേവി ഏകാന്തതയിൽ ഇരുന്നു ധാരധാരയായി കണ്ണീരൊഴുക്കി തന്റെ ഹൃദയനാഥനെ ധ്യാനിക്കും. അതിൻഫലമായി ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ അടിക്കടി ദർശനം നല്കുവാനും വേണ്ട ഉപദേശം നല്കാനും തുടങ്ങി.

എന്നാൽ, ഇനി ഈ വിമർശനത്തിനു് ഇടകൊടുക്കാൻ പാടില്ല എന്നു തീച്ചയാക്കി ദേവി സ്വയം കൈയിലെ വളകളും ഊരിക്കളയാൻ തീച്ചയാക്കി. വീണ്ടും അതാ ഗുരുദേവന്റെ ദർശനം! ദേവി ആ ദർശനത്തെക്കുറിച്ചു വിവരിച്ചിരിക്കുന്നതു് ഇങ്ങനെയാണു്: ''വൃന്ദാവനത്തിൽനിന്നും മടങ്ങി കാമാരപൂകുരത്തു താമസമാക്കിയതിനുശേഷം നാട്ടുകാരിൽനിന്നുള്ള വിമർശനം ഭയപ്പെട്ടു്, എന്റെ വളകളും ഊരിക്കളയാൻ ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചു. ജനങ്ങളുടെ അപ്പോഴേയുള്ള വിമർശനങ്ങളും തുടങ്ങിയിരുന്നു. എനിക്കോ ഗംഗാനദിയിൽ കുളിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്നു വലിയ ആഗ്രഹം. ഗംഗാസ്നാനത്തിനു് എനിക്കു വലിയ ഭ്രമംതന്നെയായിരുന്നു. ഗംഗയില്ലാത്ത ഈ സ്ഥലത്തു് എങ്ങനെ താമസിക്കും

1. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ കുട്ടിക്കാലത്തെ പേരു് ഗദാധരൻ എന്നായിരുന്നു. നാട്ടുകാർ അതു ചുരുക്കി ഗദായ് എന്നാണു വിളിച്ചിരുന്നതു്.

എന്നുകൂടി ഞാൻ ആലോചിച്ചു. കാമാരപൂകുരത്തിൽനിന്നും വളരെ ദൂരെയാണു് ഗംഗ. ഗംഗാസ്നാനം ചെയ്യണമെന്നു തന്നെ ഞാൻ തീച്ചയാക്കി. അന്നു ഞാൻ കണ്ട കാഴ്ച! ഗുരുദേവനുണ്ടു് ഗൃഹത്തിനു് അഭിമുഖമായി വരുന്നു. നരേന്ദ്രൻ, ബാബുരാമൻ, രാഖാൽ തുടങ്ങിയ ശിഷ്യന്മാർ അദ്ദേഹത്തെ അനുഗമിക്കുന്നു. അത്രമാത്രമോ, ഗുരുദേവന്റെ പാദപദ്മങ്ങളിൽനിന്നും അതാ ഒരു ജലധാര പുറപ്പെടുന്നു! അതു് ഓളം വെട്ടിപ്പായുന്ന ഒരു അരുവിയായി ഒഴുകുന്നു. എനിക്കു് മനസ്സിലായി, ഗുരുദേവൻതന്നെയാണു് എല്ലാം. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാദപദ്മങ്ങളിൽനിന്നു തന്നെയാണു് ഗംഗയുടെ ഉദ്ഭവവും. ഞാൻ പെട്ടെന്നു രഘുവീരക്ഷേത്രത്തിന്റെ സമീപത്തുനിന്നും കുറച്ചു ചെമ്പരത്തിപ്പൂക്കളും പറിച്ചു ഗംഗയിൽ അർപ്പിച്ചു. പിന്നീടു ഗുരുദേവൻ എന്നോടു പറഞ്ഞു: ''ഭവതി, കൈയിലെ വളകളും ഊരുക. ഭവതിക്കു വൈഷ്ണവതന്ത്രം അറിഞ്ഞുകൂടേ?'' ''വൈഷ്ണവതന്ത്രം എന്താണു്? എനിക്കൊന്നും അറിഞ്ഞുകൂടല്ലോ.'' ഞാൻ പ്രതിവചിച്ചു. ''ഇന്നു സായാഹ്നത്തിൽ ഗൌരമണി ഇവിടെ വരും. അവർ അതിനെപ്പറ്റി വേണ്ടതു പറഞ്ഞു തരും.'' എന്നു ഗുരുദേവൻ അരുളിച്ചെയ്തു. അന്നുച്ചയ്ക്കുതന്നെ ഗൌരദാസി അവിടെ വരികയും വൈഷ്ണവതന്ത്രം എന്താണെന്നു് ഉപദേശിച്ചു തരികയും ചെയ്തു.'' വൈഷ്ണവതന്ത്രപ്രകാരം ഒരു സ്ത്രീക്കു ഭർത്താവു ചിന്മയനാണു്. അതുകൊണ്ടു വൈധവ്യം എന്ന അവസ്ഥയില്ല. എന്നു മാത്രമല്ല, ദേവി സ്വയം ലക്ഷ്മിയാണു്. ദേവി ആ ഭൂഷണങ്ങളും കൈവിട്ടാൽ ലോകം തന്നെ ഐശ്വര്യഹീനമാകും. കാമകാഞ്ചനങ്ങളെ സംത്യജിച്ച സന്ന്യാസിവര്യനായ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ലക്ഷ്മീസ്വരൂപിണിയായിക്കണ്ടു് ശ്രീ ശാരദാദേവിയെ ആഭരണഭൂഷിതയാക്കിയതിന്റെ കാരണവും ഇതായിരുന്നു.

മനുഷ്യോചിതങ്ങളായ ആഭരണങ്ങളും ദേവി ത്യജി

ച്ചുവെങ്കിലും ഗുരുദേവൻ ദേവിയെ ഇപ്പോഴും ദിവ്യഭൂഷണങ്ങളും അണിയിക്കുകയായിരുന്നു. ത്യാഗം, തിതിക്ഷ, ഭാവം, മഹാഭാവം, സമാധി, സമദർശനം, സർവ്വഭൂതാനുകമ്പ, പ്രേമം, കരുണ ഈവക ഗുണങ്ങളുംകൊണ്ടെല്ലാം ദേവിയെ അലംകരിക്കാൻ തുടങ്ങി. ഈ സംഭവത്തിനുശേഷം ദേവി ഒരിക്കലും കൈകളിൽനിന്നും വളകളും ഊരുകയോ ജനജല്പനങ്ങളും വിലവെയ്ക്കുകയോ ചെയ്തില്ല.

ഈ കാലത്തു ദേവിക്കു നിത്യവൃത്തി വളരെ വിഷമമായിത്തീർന്നു. കൈയിൽ സമ്പാദ്യമായിട്ടു് ഒന്നുംതന്നെ ഇല്ലായിരുന്നു. സ്വന്തം ആഹാരത്തിനു് മൺവെട്ടി എടുത്തു വെട്ടി വല്ലതും തന്നെത്താൻ കൃഷി ചെയ്യണ്ടാക്കേണ്ടതായി വന്നുകൂടി. അതെല്ലാം അനുഭവത്തിനു യോഗ്യമാകുന്നതുവരെ വെറും ചോറുണ്ടാക്കി നിവേദിച്ചു യാതൊരു കൂട്ടാനും കൂടാതെ കഴിക്കേണ്ടതായിട്ടാണുവന്നതു്. ദരിദ്രരിൽ വെച്ചു ദരിദ്രനുപോലും സുലഭമായി വാങ്ങാൻ കഴിയുന്ന ഉപ്പു വാങ്ങാൻ പോലും കാശില്ലായിരുന്നു എന്നു പറഞ്ഞാൽ ദേവിയുടെ നിസ്സഹായത എത്രമാത്രമായിരുന്നിരിക്കണം എന്നു് ഊഹിക്കാമല്ലോ. ഇതിനുപുറമെ, കാമാരപൂകുരത്തിലെ ജനങ്ങളും ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ മഹത്ത്വത്തെയോ ശ്രീ മാതൃദേവിയുടെ മാഹാത്മ്യത്തെയോപറ്റി യാതൊരു ഗന്ധവുമില്ലായിരുന്നു. ആദ്ധ്യാത്മികമായ ഒരന്തരീക്ഷമേ ആ ഗ്രാമത്തിലുണ്ടായിരുന്നില്ല. സത്സംഗം നാമമാത്രമായിട്ടുംകൂടെ ഇല്ലതന്നെ. ദുരാലോചനകളുടെയും കുതന്ത്രങ്ങളുടെയും ഒരു കേന്ദ്രമായിരുന്നു ആ ഗ്രാമം. എന്നാലും ഗുരുദേവന്റെ ആദേശത്തെ അക്ഷരംപ്രതി പാലിക്കണം എന്ന ദൃഢനിശ്ചയംകാരണം ഈ പരിതസ്ഥിതികളൊന്നും ദേവിയുടെ മനസ്സിനെ ചഞ്ചലമാക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല.

ഈശ്വരേച്ഛയ്ക്കു് സർവ്വഥാ വിധേയയായിരുന്ന ദേവി തന്റെ ഈ കഷ്ടാവസ്ഥയെപ്പറ്റി സ്വന്തം അമ്മയോടു

പോലും പറഞ്ഞില്ല. എന്നാലും ഈ വാർത്ത ക്രമേണ അവിടംവരെ എത്തി. ആ മാതൃഹൃദയം കരഞ്ഞു. ദേവിയോട്ട് ജയരാമവാടിയിൽ വന്നു താമസിക്കണം, എന്നപേക്ഷിച്ചുകൊണ്ട് ദേവിയുടെ ഒരു സഹോദരനെ കാമാരപൂകുരത്തിലേയ്ക്കയച്ചു. പക്ഷെ, തല്ക്കാലം ദേവി പോകാൻ വിസമ്മതം പ്രകടിപ്പിച്ചു. പിന്നിട് ജഗദ്ധാത്രിപൂജ അടുപ്പിച്ചു ജയരാമവാടിയിൽ എത്തിയ മകളുടെ മെലിഞ്ഞ ശരീരവും, മലിനവസ്ത്രങ്ങളും ചെമ്പിച്ച കേശഭാരവും കണ്ട് ആ സന്താനവത്സലയായ അമ്മ പൊട്ടിക്കരഞ്ഞു പോയി. ഇനിയെങ്കിലും കാമാരപൂകുരത്തിലേയ്ക്കു പോകരുതു് എന്നു് അവർ പലതവണ അപേക്ഷിച്ചു. പക്ഷെ, പൂജകഴിഞ്ഞ ഉടനെ ദേവി വീണ്ടും അങ്ങോട്ടുതന്നെ യാത്രയായി. ''ഈശ്വരൻ വിധിക്കുംപോലെ എല്ലാം ഭവിക്കട്ടെ—ഞാൻ കാമാരപൂകുരത്തിലേയ്ക്കുതന്നെ പോകുന്നു.'' എന്നു് ദേവി പറഞ്ഞു.

ദേവിയുടെ ഈദൃശങ്ങളായ യാതനകളെപ്പറ്റി ലോകം അറിയാഞ്ഞതിന്റെ കാരണം ദേവിയുടെ ഏകാന്തവാസവും തന്റെ ദുഷ്ടാവസ്ഥയെപ്പറ്റിയുള്ള പരിപൂർണ്ണമായ മൌനവുമായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ജേഷ്ഠന്റെ മക്കളായ രാമലാൽ, ശിവരാമൻ, ലക്ഷ്മീദേവി ഇവരൊക്കെയായിരുന്നു ആ കുടുംബത്തിലെ മറ്റംഗങ്ങൾ. ഇവരിൽ രാമലാൽ ആയിരുന്നു ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ കാളീക്ഷേത്രത്തിലെ പ്രധാനപൂജാരി. ഹൈന്ദവാചാരപ്രകാരം ജ്യേഷ്ഠപുത്രനാണു് ദേവിയെ രക്ഷിക്കേണ്ട ഭാരം. എന്നാൽ അയാളും ഒരു ശത്രുവായിട്ടാണു തീർന്നതു്. എന്നുമാത്രമല്ല അയാളുടെ ദുഷ്പ്രേരണ കാരണമായി, ദേവിക്കു ക്ഷേത്രത്തിൽനിന്നും ലഭിച്ചിരുന്ന തുച്ഛമായ ആദായംപോലും നിർത്തലാക്കപ്പെടുകയുംചെയ്തു. ശിവരാമനെക്കൊണ്ടു യാതൊരു പ്രയോജനവുമില്ലായിരുന്നു. ഗുരുദേവൻ ജീവിച്ചിരുന്നപ്പോൾ അധികസമയവും മാതൃദേവിയോടൊത്തു ജീവിച്ച ലക്ഷ്മീമണിയും

കൂടി ഇപ്പോഴും ദേവിയെ വെടിഞ്ഞു സ്വന്തം സഹോദരന്മാരൊത്തു കല്ക്കട്ടയിൽ താമസമാക്കി. അങ്ങനെ ഉറ്റവരും ഉടയവരുമായി ആരുമില്ലാതെ ഏകയായി ആ ഗൃഹത്തിൽ ദേവിക്കു ജീവിക്കേണ്ടതായിവന്നു. ദേവി ഒരു ഭാരമാണെന്നായിരുന്നു ബന്ധുജനങ്ങളുടെ ഭാവം. വല്ലപ്പോഴും അവരൊക്കെ ഗൃഹത്തിൽ വരുന്നെങ്കിൽതന്നെ അതു കുടുംബകലഹങ്ങളുംകൊണ്ടാണു് പതിവു്. പെട്ടെന്നൊരു ദിവസം രാമലാൽ, ആ കുടുംബത്തിലെ ഭാഗം നടത്തുകയും പൂജയ്ക്കും മറ്റും ചില ഏർപ്പാടുകളും ചെയ്തു കല്ക്കട്ടയ്ക്കു് പോവുകയും ചെയ്തു. ഭാഗത്തിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ആ ചെറിയ കുടിൽ ദേവിയുടെ ഓഹരിയായി വിട്ടുകൊടുത്തു. അങ്ങനെ ധനമില്ല, ബന്ധുക്കളില്ല, സഹായത്തിന്നു് ആരുമില്ല. ആ നിലയിൽ ദേവി പരിത്യക്തയായി.

എന്തുതന്നെ സംഭവിച്ചാലും ഗുരുദേവൻ തന്നെ കൈവിടുകയില്ല എന്ന അചഞ്ചലമായ ബോധമാണു് ദേവിക്കു ധൈര്യം നല്കിയതു്. ആ കാലത്തു ദേവി ഒരിക്കൽ ചിന്തിച്ചു: ''എനിക്കു് ഒരു പുത്രനില്ല. എന്റെ സ്വന്തമാണെന്നു പറയുവാൻ ഒരു ജീവിപോലുമില്ല. എനിക്കു് എന്തൊക്കെയാണാവോ സംഭവിക്കുക?'' അപ്പോഴും ദേവിക്കു ഗുരുദേവന്റെ ഒരു ദർശനം ലഭിച്ചു. ''ഒരു പുത്രൻ വേണമല്ലെ? ശ്രേഷ്ഠന്മാരായ എത്ര പുത്രന്മാരെ ഞാൻ തന്നിട്ടുണ്ടു്? ഭാവിയിൽ അനവധിയാളുകളും ഭവതിയെ 'അമ്മെ, അമ്മെ,' എന്നു വിളിക്കുവാൻ ഉണ്ടാവുകയും ചെയ്യും.'' എന്നു അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതായി തോന്നി. ഈ മാതിരിയുള്ള അനുഭവങ്ങളും കൂടെക്കൂടെ ഉണ്ടാവുകയാൽ തന്നെക്കൊണ്ടു് എന്തോ ഒരു മഹത്തായ കാര്യം സാധിക്കേണ്ടതായിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള ഒരു വിചാരവും വിശ്വാസവും ഈ പരീക്ഷണഘട്ടങ്ങളും തരണം ചെയ്യാൻ ദേവിയെ സഹായിച്ചു.

എന്നാൽ ഈ നില അധികകാലം തുടർന്നില്ല. കേട്ടുകേൾപ്പിച്ചു് ഈ ദുരന്തവാർത്ത ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യന്മാരു

ടെ ചെവികളിൽ എത്തി. ദേവിയുടെ അമ്മയും സഹോദരന്മാരും ഈ വൃത്തമാനം അറിഞ്ഞപ്പോഴും രാമലാലന്റെ ഉദാസീനതയെപ്പറ്റി കഠിനമായി വിമർശിച്ചു. ദേവിയുടെ സഹോദരൻ ഗോലാപ്മായെ കണ്ടു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ അടുത്ത ശിഷ്യന്മാർ ജീവിച്ചിരിക്കെ ഉപ്പുപോലുംകൂടാതെ ഭക്ഷണം കഴിക്കേണ്ട ഒരവസ്ഥ തന്റെ സഹോദരിക്കു വന്നുചേർന്നതിനെക്കുറിച്ചു ഭർത്സിച്ചു. അതിന്റെ ഫലമായി ഗോലാപ്മാ ആ സംഗതി ഗൌരവപൂർവ്വം വീക്ഷിക്കുകയും, ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യന്മാരും സന്ന്യാസിമാരുമായി ഒരു ആലോചന നടത്തുകയും ചെയ്തു. എല്ലാവരുംകൂടി ഒരു സംഖ്യ പിരിച്ചെടുക്കുകയും കല്ക്കട്ടയിലേയ്ക്കു വരണമെന്നുള്ള ഒരപേക്ഷ ദേവിക്കയയ്ക്കുകയും ചെയ്തു.

കാര്യങ്ങൾ കൂടുതൽ കുഴപ്പമാവുകയാണു് ചെയ്തതു്. ദേവിയാണെങ്കിൽ മദ്ധ്യവയസ്കയായ ഒരു വിധവ. തന്റെ സ്വജനങ്ങളല്ലാത്ത ഒരു കൂട്ടം ചെറുപ്പക്കാരുടെകൂടെ താമസമാക്കാനായി കല്ക്കട്ടയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടാൽ ജനങ്ങൾ എന്തുതന്നെ പറയുകയില്ല? ജനഹൃദയം അറിയാനായി തനിക്കു് ഇങ്ങനെ കല്ക്കട്ടയിൽനിന്നും ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യന്മാരുടെ ഒരു ക്ഷണം ലഭിച്ചിട്ടുള്ളതായി ദേവി പ്രസ്താവിച്ചു. ഗ്രാമവാസികൾക്കു് ഈ പ്രസ്താവന സ്വീകാര്യമായി തോന്നിയില്ല. എന്നാൽ അപ്പോഴും ലാഹാകുടുംബത്തിലെ വൃദ്ധവിധവയായ പ്രസന്നമയി ദേവിയുടെ രക്ഷയ്ക്കു് എത്തി. 'ഗദായിയുടെ ഭാര്യയെപ്പറ്റി ഈ അജ്ഞന്മാക്കെന്തറിയാം? ഗദായിയുടെ ശിഷ്യന്മാർ തീച്ചയായും ദേവിയുടെ കുട്ടികളാണു്. അതുകൊണ്ടു് അവരുടെ ക്ഷണം സ്വീകരിക്കുന്നതു് ഏറ്റവും ഉചിതമായിരിക്കും.' എന്നാണു് ആ മഹതി അഭിപ്രായപ്പെട്ടതു്. ആ അഭിപ്രായം എല്ലാവരും ശരിവെച്ചു. പിന്നീടു ജയരാമവാടിയിൽനിന്നു സ്വന്തം അമ്മയുടെ സമ്മതവും ദേവിക്കു ലഭിച്ചു.

അങ്ങനെ ഗുരുദേവന്റെ മഹാസമാധിക്കുശേഷം ഏക

ദേശം ഒരു കൊല്ലക്കാലം കാമാരപൂകുരത്തിൽ താമസിച്ചു, ഭക്തന്മാരുടെ അപേക്ഷ സ്വീകരിക്കാനായി 1888 മെയ്മാസത്തിൽ മാതൃദേവി കല്ലത്തയിലെ ബലരാമഭവനത്തിൽ വന്നെത്തി. ഇപ്പോഴും ഭക്തന്മാക്കു് ദേവി ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഒരു പ്രതീകമാണെന്നു തോന്നിത്തുടങ്ങി. ഗുരുദേവന്റെ തിരോധാനത്തിനുശേഷം അവരുടെ ഹൃദയത്തിൽ തോന്നിയിരുന്ന ശൂന്യത നികത്തുവാൻ ദേവിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യം തികച്ചും പര്യാപ്തമായി. കൃപാരൂപിണിയും, ശാന്തിദായിനിയും, ആനന്ദമയിയും, പ്രേമമയിയും ആയിട്ടാണു് ദേവി ആ ശിഷ്യന്മാക്കനുഭവപ്പെട്ടതു്. ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിലെ ആദ്ധ്യാത്മികഭാവം ഇവിടംമുതല്ലാണു് വികസിക്കാൻ തുടങ്ങിയതു്.

മാതൃദേവിയുടെ രക്ഷാകർത്തൃത്വം കൈയേല്ക്കേണ്ടതു തങ്ങളുടെ കടമയാണെന്നു് ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യന്മാക്കു് ഇപ്പോഴും തോന്നിത്തുടങ്ങി. എന്നാലും ഗുരുദേവന്റെ മിക്ക ശിഷ്യന്മാക്കും മാതൃദേവിയുടെ യഥാർത്ഥമഹിമയെപ്പറ്റി ഒന്നുംതന്നെ അറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു. ഗുരുദേവനെ അറിയാമെങ്കിലും ദേവിയെപ്പറ്റി ഒന്നുംതന്നെ അറിഞ്ഞുകൂടാ എന്നു പറയുന്നവരും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഒരു സ്ത്രീയായതുകൊണ്ടു ഭക്തകളും, ദേവിയെ കണക്കിലധികം സ്തുതിക്കുകയും ബഹുമാനിക്കുകയുമാണെന്നും ചിലർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. എന്നാൽ വൃന്ദാവനത്തിൽവെച്ചു ദേവിക്കുണ്ടായ ദിവ്യാനുഭൂതികളെപ്പറ്റി യോഗിൻമാ, യോഗാനന്ദസ്വാമികളും, ഗോലാപ്മാ മുതലായ ദൃക്സാക്ഷികളും വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞുകേട്ടപ്പോൾ ഈ കൂട്ടർ തങ്ങളുടെ അഭിപ്രായം മാറ്റി. പിന്നീടു ദേവിയുടെ സുഖസൌകര്യങ്ങളും അന്വേഷിക്കുന്നതിൽ അവരും ബദ്ധശ്രദ്ധരായി. എന്നാൽ സ്ഥിരോത്സാഹവും നിരന്തരപരിശ്രമവുംകൊണ്ടു ദേവിയുടെ ജീവിതനിർവ്വഹണത്തിനുവേണ്ട സ്ഥിരമായ ഏർപ്പാടുകളും ശ്രീ ശാരദാനന്ദസ്വാമികളും ചെയ്യുന്നതുവരെ ആ ഭാരം വഹിച്ചു

കൊണ്ടുപോന്നതു ഗോലാപ്മായും യോഗാനന്ദസ്വാമിക ളുമായിരുന്നു.

1888 മുതൽ 1920–ൽ ഭൗതികശരീരം വെടി യുന്നതുവരെ മാതൃദേവിയുടെ ജീവിതം കല്ക്കട്ടയിലും ജയ രാമവാടിയിലും ആയിക്കഴിഞ്ഞു. 1909–ൽ ശ്രീശാരദാ നന്ദസ്വാമികളുടെ പരിശ്രമഫലമായി ബാഗ്ബസാറിൽ 'ഉദ്ബോധൻ' എന്ന കെട്ടിടം പണിതീർന്നു. അതുവരെയും കല്ക്കട്ടയിൽ വരുന്ന കാലങ്ങളിൽ ഭക്തന്മാരായ ബലരാമ വസുവിന്റെയോ, മാസ്റ്റർ മഹാശയന്റെയോ കുടുംബത്തി ലായിരുന്നു ദേവി വസിച്ചിരുന്നതു്. ഇങ്ങനെ താമസിക്കു മ്പോഴാം 1890–ൽ നീലാംബരമുക്കർജിയുടെ ഉദ്യാനത്തിൽ വെച്ചാണു് ദേവി 'പഞ്ചതപം' അനുഷ്ഠിച്ചതു്. നാലു പുറവും ആളിക്കത്തുന്ന തീയും തലയ്ക്കുമുകളിൽ ജ്വലിക്കുന്ന സൂര്യനുമായി നിന്നു തപസ്സനുഷ്ഠിക്കുന്നതിന്നാണു് 'പഞ്ച തപം' എന്നു പറയുന്നതു്. മാനസികമായി ഉണ്ടായി ക്കൊണ്ടിരുന്ന ഏതോ അസ്വസ്ഥതയാണു് ഇങ്ങനെ ഒരു തപസ്സനുഷ്ഠിക്കുന്നതിനുള്ള പ്രചോദനം നൽകിയതു്. കാമാരപുകൂരത്തിൽ താമസിക്കുന്ന കാലത്തു പത്തോ പന്ത്ര ണ്ടോ വയസ്സു പ്രായമുള്ള ഒരു ബാലിക തന്റെകൂടെ നടക്കു ന്നതുപോലെ ദേവിയ്ക്കു തോന്നിയിരുന്നു. ചിലപ്പോം താടിവളർത്തിയ ഒരു സംന്യാസിയുടെ രൂപമായിരിക്കും കാണുന്നതു്. അദ്ദേഹം ഈ പഞ്ചതപം അനുഷ്ഠിക്കാനായി ദേവിയെ നിർബന്ധിച്ചിരുന്നു. ഇതു് എന്താണെന്നു് ആക്കും മനസ്സിലായില്ല. ഒടുവിൽ യോഗിനിമാതാവുമായി ആലോചിച്ച ദേവി ഈ സാധന അനുഷ്ഠിക്കാൻതന്നെ തീർച്ചയാക്കി. ഉണങ്ങിയ ചാണകവരളി നാലുപുറവും ഇട്ടു തീ കൊളുത്തും; മുകളിൽ കഠിനമായ സൂര്യജ്വാലയും. രാവി ലെ സ്നാനംകഴിഞ്ഞു് ആ അഗ്നിമധ്യത്തിൽ പ്രവേശിച്ച പ്പോം ദേവി ഭയചകിതയായി. സൂര്യാസ്തമനംവരെ എ ങ്ങനെ അവിടെ ഇരിക്കുമെന്നു ദേവി വിചാരിച്ചു. പക്ഷെ,

അവിടെ ഇരുന്ന ഗുരുദേവനെ സ്മരിച്ചു നാമജപം തുടങ്ങിയപ്പോഴും, അഗ്നിക്കു ചൂടില്ല എന്നാണത്രെ ദേവിക്കു തോന്നിയതു്. അങ്ങനെ ഏഴുദിവസം ഈ കഠിനസാധനയനുഷ്ഠിച്ചു. ദേവിയുടെ ശരീരം ഈ സമയംകൊണ്ടു കുറുത്തു കരിക്കട്ടപോലെയായിത്തീർന്നു. പക്ഷെ, പിന്നീടൊരിക്കലും ആ ബാലികയേയോ, ആ സന്ന്യാസിയേയോ ദേവി കണ്ടിട്ടേയില്ല.

ഒരു ആദ്ധ്യാത്മികഗുരു എന്ന നിലയിൽ പൂർണ്ണത ദേവിക്കു ലഭ്യമായതും ഈ കാലഘട്ടത്തിലാണു്. യോഗാനന്ദസ്വാമിക്കു മന്ത്രദീക്ഷ നല്കിയതുമുതൽതന്നെ ആചാര്യപദം ദേവി സ്വീകരിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. എന്നാൽ അതു ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിലെ ഏറ്റവും പ്രധാനമായ കർമ്മമായിത്തീർന്നതു കാമാരപൂകുരത്തിൽനിന്നു മടങ്ങിയതിനു ശേഷമാണു്.

ഈ കാലമായപ്പോഴേയ്ക്കും ദേവിയുടെ ആദ്ധ്യാത്മികശക്തി പൂർണ്ണമായി വികസിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. മറ്റുള്ളവരിൽ ആദ്ധ്യാത്മികപ്രബുദ്ധത ഉണ്ടാക്കുക എന്ന ഗുരുദേവൻ തുടങ്ങിവെച്ച പ്രവൃത്തി വഹിക്കാൻവേണ്ട പരിപൂർണ്ണത ദേവിയിൽ വളർന്നുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. കാമാരപൂകുരത്തിൽനിന്നും വന്നതിനുശേഷം ദേവിയിൽ അന്തർമുഖദൃഷ്ടി കൂടുതലായി കണ്ടുതുടങ്ങിയിരുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, എന്തെന്നില്ലാത്ത ഒരദ്ധ്യാത്മതേജസ്സിനാൽ ദേവി വലയം ചെയ്യപ്പെട്ടതായും തോന്നി എന്നു യോഗിനിമാതാവു പറയുന്നു. ഇത്രമാത്രവുമല്ല; ദേവിയുടെ ആദ്ധ്യാത്മികശക്തിയെ സ്മരിപ്പിക്കുന്ന പല പ്രത്യക്ഷസംഭവങ്ങളും ഈ കാലത്തു യോഗിനിമാതാവും കൂട്ടുകാരും കാണുകയുണ്ടായി. ബലരാമബാബുവിന്റെ മട്ടുപ്പാവിൽ ധ്യാനത്തിനായി ഇരുന്ന ദേവി സമാധിയിൽ ലയിച്ചിരിക്കുന്നതായി യോഗിനിമാതാവു കണ്ടു. ആ അനുഭവത്തെപ്പറ്റി യോഗിനിമാതാവിനോടു മാതൃദേവി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്: ''വിദൂരമായ

ഏതോ ഒരു സ്ഥലത്തു പോവുകയാണെന്നു് ആ സമയത്തു് എനിക്കുതോന്നി. അവിടെ എല്ലാവരും എന്നോടു് അത്യന്തം സ്നേഹത്തോടെയാണു് പെരുമാറിയതു്. എന്റെ സൌന്ദര്യം അവണ്ണനീയമായിരുന്നു. ഗുരുദേവനും അവിടെ സന്നിഹിതനായിരുന്നു. വളരെ ആദരവോടുകൂടെ എല്ലാവരും എന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാശ്വഭാഗത്തായി ഇരുത്തി. എന്തൊരു അപൂവ്വമായ ആനന്ദമായിരുന്നു! ആ ഉച്ചഭാവത്തിൽനിന്നും മനസ്സു താഴെ ഇറങ്ങിയപ്പോഴം എന്റെ ശരീരം അവിടെ കിടക്കുന്നതായി ഞാൻ കണ്ടു. ഈ ദുഷിച്ച ശരീരത്തിൽ എങ്ങനെ വീണ്ടും പ്രവേശിക്കും എന്നാണു് എനിക്കു തോന്നിയതു്. വളരെ നേരം കഴിഞ്ഞതിനശേഷമെ, എന്റെ മനസ്സിനെ ആ ശരീരത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കാൻ കഴിഞ്ഞുള്ള. അപ്പോഴം എനിക്കു ബാഹ്യബോധം തെളിയുകയും ചെയ്തു.''

മറെറാരു ദിവസം നീലാംബരവസുവിന്റെ ഗൃഹത്തിൽ യോഗിനിമാതാവും, ഗോലാപ്മാതാവും ഒരുമിച്ചു മാതൃദേവി ധ്യാനത്തിനിരിക്കുകയായിരുന്നു. കുറച്ചു സമയം കഴിഞ്ഞു ഗോലാപ്മാതാവു നോക്കിയപ്പോഴം ദേവി ചലനരഹിതയായി ഇരിക്കുന്നു. ദേവി സമാധ്യവസ്ഥ പ്രാപിച്ചിരുന്നു. ആ അവസ്ഥയിൽനിന്നും ശാരീരികമായ ബോധം വീണ്ടെടുക്കാൻ വളരെ സമയം വേണ്ടിവന്നു. ബോധം വീണ്ടുകിട്ടിയപ്പോഴം ദേവി ചോദിക്കുകയാണു്: —''യോഗിൻ, എന്റെ കൈകളെവിടെ? കാലെവിടെ?'' യോഗിനിമാതാവു ദേവിയുടെ അവയവങ്ങളെ അമത്തിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു: ''അമ്മെ, അമ്മയുടെ കരചരണങ്ങളം ഇതാ ഇവിടെത്തന്നെയുണ്ടല്ലൊ!'' എന്നിട്ടും പൂണ്ണമായ ശരീരബോധം വളരെ സമയം കഴിഞ്ഞിട്ടാണു് ദേവിക്കു് വീണ്ടുകിട്ടിയതു്.

ഇഷ്ടംപോലെ ശരീരബോധം കൈവെടിയാനും ബോധാതീതമണ്ഡലത്തിൽ വിഹരിക്കാനും ദേവിക്കു

കഴിയുമായിരുന്നു എന്നു് ഈ മാതിരി സംഭവങ്ങൾ തെളിയിക്കുന്നു. ഇതു നിർവ്വികല്പസമാധിയായിരുന്നു എന്നും ചിലർ കരുതുന്നു.

മറെറാരപൂർവ്വദർശനം ഈ കാലത്തു ദേവിക്കു ലഭിച്ചു: ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഗംഗയിലേയ്ക്കു് ഇറങ്ങിപ്പോകുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരം ഗംഗാജലത്തിൽ അലിഞ്ഞുചേർന്നു. നരേന്ദ്രൻ ആ വെള്ളം അനവധി ജനങ്ങളുടെ മേൽ പ്രോക്ഷണം ചെയ്തുകൊണ്ടു്, 'രാമകൃഷ്ണൻ ജയിക്കട്ടെ!' എന്നു് ജയധ്വനി മുഴക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഇതിന്റെ സ്മരണ ബലമായി മനസ്സിൽ പതിഞ്ഞതുകാരണം ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ദേഹം അലിഞ്ഞു ചേർന്നതായ ഗംഗാജലത്തിൽ ഇറങ്ങാൻ മാതൃദേവിയുടെ മനസ്സു് അനുവദിച്ചില്ല. അതോടുകൂടി, ഗുരുദേവന്റെ മരണാനന്തരം യാതൊരു ലക്ഷ്യവുമില്ലാതെ നീങ്ങിക്കൊണ്ടിരുന്ന തന്റെ ജീവിതത്തിനും ഒരു ലക്ഷ്യമുണ്ടെന്നുള്ള ബോധം ദേവിയിൽ രൂഢമൂലമായി. ഗുരുദേവനെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ശാരീരികമായ മരണം യഥാർത്ഥനിരോധനം അല്ല എന്നു് ദേവിക്കു മനസ്സിലായി. ഗുരുദേവൻ ഒരു ആദർശത്തിനുവേണ്ടി ജീവിച്ചു; ആ ആദർശത്തിന്റെ പൂർണ്ണത സ്വയം തിരഞ്ഞെടുത്ത ഉപകരണങ്ങളിൽക്കൂടി ഗുരുദേവൻ സാധിക്കുകയാണെന്നും തീർച്ചയായി. ഗുരുദേവൻ ഭാവിയിലെ ഉത്തരവാദിത്വം ഏല്പിക്കുവാൻ തിരഞ്ഞെടുത്ത ഒരു പ്രധാന ഉപകരണമായതുകൊണ്ടു് തന്റെ ജീവിതത്തിനു മഹത്തായ ഒരു ഉദ്ദേശമുണ്ടെന്നു് ദേവിക്കു ബോദ്ധ്യമായി.

ഇതേ അവസരത്തിൽ തന്നെയാണു് വിവേകാനന്ദസ്വാമികൾ ധർമ്മപ്രചാരണം തുടങ്ങിയതും, അങ്ങനെ ഗുരുദേവൻ ഈ ഭൂമിയിൽ അവതരിപ്പിച്ച ആദ്ധ്യാത്മികപ്രഭാവത്തിന്റെ വിശാലമായ വ്യാപ്തി ദിക്കെങ്ങും പുകഴ്പെറു തുടങ്ങിയതും. ഈ ധർമ്മപ്രചാരണത്തിൽ വലുതായ

ഒരു പങ്കു മാതൃദേവിക്കുമുണ്ടെന്നുള്ളതു സുസ്പഷ്ടമായിത്തീ ന്നു. എന്തെന്നാൽ ലോകത്തിന്റെ പല ഭാഗങ്ങളിൽ നിന്നും ആത്മജ്ഞാനം ആഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു കൂട്ടംകൂട്ടമായി ജനങ്ങൾ ദേവിയെ സമീപിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ദേവി അവ രുടെയെല്ലാം ഒരു ആകഷ്ണകേന്ദ്രമായി ഭവിച്ചു.

ഇവിടെ ഒരു കാര്യം ചിന്തയ്ക്കു് വിഷയമാകാവുന്ന താണു്. ഗുരുദേവനെ ഒരു അവതാരപുരുഷനായി സ്വീക രിച്ച അനവധി ശിഷ്യന്മാർ ഉണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തി ന്റെ ആദ്ധ്യാത്മികപ്രഭാവം നേരിൽ അറിഞ്ഞ അനവധി ഗൃഹസ്ഥന്മാരും സന്ന്യാസിശിഷ്യന്മാരും ഉണ്ടായിരുന്നു. തന്റെ അദ്ധ്യാത്മികജീവിതം പൂർണ്ണമാക്കുവാനായി ജനിച്ച അന്തരംഗപാഷ്ദന്മാരിൽ ഒരാളാണു് ശ്രീ ശാരദാദേവി എ ന്നും ഭഗവാൻ പലപ്പോഴും വിശദമാക്കിയിരുന്നു. എന്നിട്ടും ഗുരുദേവന്റെ കാലശേഷം ഇത്രയും ദുരിതപൂർണ്ണമായ ഒരു ജീവിതം ദേവിക്കു നയിക്കേണ്ടതായി വരികയോ? ഇതു് ശിഷ്യന്മാരുടെ മറവികൊണ്ടോ, അജ്ഞതകൊണ്ടോ, അ ഥവാ ദേവിയെപ്പറ്റി അവരുടെ ഇടയിൽ വലിയ മതിപ്പി ല്ലാത്തതുകൊണ്ടോ ആയിരിക്കാമെന്നല്ലേ സാധാരണ വ്യാ ഖ്യാനിക്കപ്പെടുക? ആകട്ടെ, അതു വകവെച്ചുകൊടുക്കാം. എന്നാൽ തന്റെ ദേഹത്യാഗത്തിനുശേഷവും ശിഷ്യന്മാ രെപ്പറ്റിയുള്ള കാരുണ്യംകൊണ്ടു് സുരേശമിത്രൻ എന്ന ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യനു ദർശനം നല്കി, തനിക്കുവേണ്ടി സർവ്വ സ്വവും ത്യജിച്ച കുട്ടികളെ വേണ്ടവിധം നോക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു് നേരിട്ടു് നിർദ്ദേശം നൽകിയ ഗുരുദേവൻ, ശ്രീ മാതൃദേവിയെപ്പറ്റി സ്മരിക്കുകപോലും ചെയ്തില്ല എന്നു വന്നാൽ അതു കഷ്ടാൽകഷ്ടതരമല്ലേ? ദേവി തന്റെ ഗ്രാമത്തിൽ താമസമാക്കി, എന്നിരിക്കട്ടെ. അവിടെ സുഭി ക്ഷതയുടെയും സമൃദ്ധിയുടെയും നടുവിൽ, സ്വജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ, ജീവിക്കുവാൻ ഇടവന്നു എന്നു വന്നാൽ ദേവി യുടെ ജീവിതോദ്ദേശ്യം സഫലമാകുമായിരുന്നോ? ആ

അദ്ധ്യാത്മികപ്രവാഹം അവിടെത്തന്നെ നിലച്ചുപോകുമായിരുന്നില്ലേ? വിശാലമായ ഈ ലോകരംഗത്തു് ഇറങ്ങി പ്രവർത്തിച്ചു് അനേകം ജീവന്മാരെ ഉദ്ധരിക്കുവാനായി ഗുരുദേവന്റെ ഉപകരണമായി നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ദേവി ആ കുഗ്രാമത്തിൽ ജീവിക്കുവാൻ ഇടവരികയോ? അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു് ഗുരുദേവന്റെ തിരോധാനത്തിനുശേഷം ഇത്രയും കൊടുതായ യാതനകൾ അനുഭവിക്കുവാൻ ദേവിയ്ക്കു് ഇടയായതു്. അതിന്റെ ഫലമായി തീയിൽ കാച്ചിയെടുത്ത തങ്കംപോലെ പ്രഭയും പരിശുദ്ധിയും വിതറുന്ന ഒരു ഉജ്ജ്വലദീപമായി തീരുകയാണു് ദേവി ചെയ്തതു്. ഉദ്ദേശമില്ലാത്ത എന്തെങ്കിലും കാര്യം ഭഗവാന്റെ സൃഷ്ടിയിൽ നടക്കാറുണ്ടോ? അല്പബുദ്ധികളായ നമുക്കു് ഈശ്വരസങ്കല്പം കണ്ടുപിടിക്കാനുള്ള കെൽപ്പുണ്ടോ?

16. സ്വജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ

പിൽക്കാലത്തു ദേവി കല്ലൂട്ടയിൽനിന്നു നാട്ടിലേയ്ക്കു പോവുകയാണെങ്കിൽ അധികസമയവും, തന്റെ പിതൃഗൃഹമായ ജയരാമവാടിയിലായിരുന്നു താമസിച്ചിരുന്നതു്. ഒമ്പതു മാസക്കാലത്തെ കാമാരപുകൂരത്തെ താമസത്തിനുശേഷം ദേവി പിന്നീടു് അപൂർവ്വമായിട്ടേ അവിടം സന്ദർശിക്കുകയുണ്ടായിട്ടുള്ളൂ. ഗുരുദേവന്റെ ജന്മസ്ഥലമെന്നുള്ള നിലയ്ക്കു ദേവിയ്ക്കു് ആ സ്ഥലം എത്രയോ പ്രിയപ്പെട്ടതായിരുന്നു. ഗുരുദേവന്റെ സ്മാരകമായി അവിടെ ഒരു ക്ഷേത്രം പണിയുവാൻപോലും ദേവി ഉദ്യുക്തയായി. തന്റെ സ്വന്തഗൃഹം കാമാരപുകൂരത്താണെന്നുതന്നെയാണു് ദേവി ഭാവിച്ചിരുന്നതും. ഗുരുദേവന്റെ സമാധിക്കുശേഷം കാശി സന്ദർശിച്ച അവസരത്തിൽ പിതൃകർമ്മങ്ങളും ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോഴും പുരോഹിതന്മാരോടു തന്റെ സ്വദേശം കാമാരപുകൂരമാണെന്നാണു് ദേവി പറഞ്ഞു കൊടുത്തതു്.

ഗുരുദേവൻ ദേവിയോടു് അരുളിച്ചെയ്യുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു് :— ''വേണ്ടിവന്നാൽ ഒരാളോടു യാചിച്ചും ആഹാരം കഴിക്കാം. എന്നാലും അന്യഗൃഹങ്ങളിൽ പോയി ഒരിക്കലും താമസിക്കരുതു്. ഭക്തന്മാർ ശ്രദ്ധയോടും ഭക്തിയോടുംകൂടിത്തന്നെ, ഭവതിയെ അവരുടെ ഗൃഹങ്ങളിലേയ്ക്കു സ്വീകരിക്കുമായിരിക്കും. എന്നാലും കാമാരപൂകുരത്തുള്ള ഈ ചെറിയ കുടിൽ ഒരിക്കലും പൊളിച്ചു കളയരുതു്.'' ആ വാക്കുകളും പാലിച്ചുകൊണ്ടു ദേവി തന്റെ അന്തിമകാലംവരെ ആ കുടിലിന്റെ കേടുപാടുകളും തീർത്തുകൊണ്ടേയിരുന്നു.

എന്നിരുന്നാലും കാമാരപൂകുരത്തു ദേവി പിന്നെ സ്ഥിരമായി ഒരിക്കലും താമസിക്കുകയുണ്ടായില്ല. 1897—ൽ അവിടം സന്ദർശിച്ചതിനുശേഷം പിന്നീടു ദേവി അവിടെ പോയിട്ടേയില്ല എന്നുതന്നെ പറയാം. ഗുരുദേവനു കാമാരപൂകുരവുമായി ഉണ്ടായിരുന്ന അഭേദ്യബന്ധം പല ഭൂതകാലസ്മരണകളെയും ഉണർത്തുന്നതായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സമാധിക്കുശേഷം അവിടെ ഒരു ശൂന്യത വ്യാപിച്ചു. അതിനും പുറമെ, ഗുരുദേവന്റെ ബന്ധുജനങ്ങളും ദേവിയോടു വളരെ അലക്ഷ്യഭാവത്തിലാണു പെരുമാറിയിരുന്നതും. അതുകൊണ്ടു് അങ്ങനെ യാതൊരു സഹായവുമില്ലാതെ ഏകാകിനിയായി ആ ഗ്രാമഗൃഹത്തിൽ താമസിക്കുന്നതിനോടു ദേവിയുടെ അമ്മ ശ്യാമസുന്ദരീദേവി ഒട്ടുംതന്നെ യോജിച്ചില്ല.

ഇതു കൂടാതെ ദേവി ജയരാമവാടിയിൽതന്നെ സ്ഥിരമായി താമസിക്കുന്നതിനു വേറെയും കാരണം ഉണ്ടായിരുന്നു. സഹോദരന്മാരോടുണ്ടായിരുന്ന സ്നേഹബന്ധം ദേവിയെ അവരുടെ സുഖദുഃഖങ്ങളിൽ ഒരു പ്രധാനപങ്കു വഹിക്കുവാൻ നിർബദ്ധയാക്കി. ശ്യാമസുന്ദരിയുടെ പ്രഥമസന്താനമായിരുന്നതുകൊണ്ടു കുടുംബഭരണത്തിന്റെ കർത്തൃത്വവും ദേവിക്കുതന്നെയായിരുന്നു. തന്റെ സഹോദരന്മാരെ കാത്തുവളർത്തിക്കൊണ്ടുവന്നതും മറ്റും ദേവിതന്നെയാണു്.

അതുകൊണ്ട് സ്വാഭാവികമായിത്തന്നെ ദേവിക്ക് അവരോടു വളരെ വാത്സല്യമായിരുന്നു. സഹോദരന്മാരാവട്ടെ ആരും തന്നെ ഒന്നിനും പ്രാപ്തിയുള്ളവരായിരുന്നില്ല. ആദ്ധ്യാത്മികമായ യാതൊരു വാസനയും അവക്കുണ്ടായിരുന്നില്ല എന്നു മാത്രമല്ല, അങ്ങേ അറ്റത്തെ സംസാരികളുമായിരുന്നു. അവരാരുംതന്നെ ജീവിതത്തിൽ ഒരു അഭ്യുദയവും പ്രാപിച്ചുമില്ല. ദേവി അവരുടെ ശുഭകാംക്ഷിണിയായിരുന്നതുകൊണ്ട് അവരുടെ കാര്യങ്ങളെല്ലാം അന്വേഷിക്കുവാൻ നിർബന്ധയായി. അവരും പ്രായപൂർത്തി ആയതിനുശേഷവും ദേവിക്കു തങ്ങളോടുണ്ടായിരുന്ന വാത്സല്യത്തെ ചൂഷണം ചെയ്യാൻ ഒട്ടും മടിച്ചിരുന്നില്ല. എല്ലാ കാര്യങ്ങൾക്കും ദേവിയെത്തന്നെ അവർ ആശ്രയിച്ചു എന്നുതന്നെയല്ല, ധനസംബന്ധമായി വളരെ ഞെരുക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ആവശ്യത്തിനുവേണ്ട ധനം കൈയിലില്ലാതെ വരുമ്പോൾ സാധാരണ ആളുകൾ ചെയ്യാറുള്ളതുപോലെ ഈ സഹോദരന്മാരും അവരുടെ സഹോദരിയുടെ വാത്സല്യത്തെ തങ്ങൾക്ക് അവരിൽനിന്നു ലഭിക്കുന്ന ധനത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കി വിലയിരുത്തുവാൻ തുടങ്ങി. വാർദ്ധക്യാവസ്ഥയിൽ ദേവിയുടെ ആവശ്യങ്ങൾക്കായി പല ഭക്തന്മാരും പണം അയച്ചുകൊടുത്തിരുന്നു. ഈ പണത്തിനുവേണ്ടിയുള്ള പിടിയും വലിയും കാരണം മാതൃദേവിയെ അവർ കഠിനമായി ശല്യപ്പെടുത്തിയിരുന്നു. എന്നാൽ ക്ഷമയുടെ അവതാരമായിരുന്ന ദേവി അതെല്ലാം നിശ്ശബ്ദം സഹിക്കുകയും അവരുടെ അഭ്യുദയത്തിനു തന്നാൽ കഴിവുള്ള സഹായം നല്കുകയും ചെയ്തുവന്നു. ജയരാമവാടിയിൽ ഉള്ള സമയത്ത് ആ ഗൃഹത്തിലെ ഭരണം മുഴുവനും ദേവിതന്നെ നേരിട്ടു നടത്തിയിരുന്നു. വൃദ്ധയായ അമ്മയെക്കൊണ്ട് യാതൊരു ജോലിയും ചെയ്യിക്കുന്നതു ദേവിക്ക് ഇഷ്ടമല്ലായിരുന്നു. സഹോദരപത്നിമാരാണെങ്കിൽ പ്രായമാകാത്തവരുമായിരുന്നു. അതുകൊണ്ട് ആ സഹോദരന്മാർക്കുവേണ്ട ആഹാരം തയ്യാറാക്കുക, നെല്ലു

കുത്തുക, അവരുടെ കുട്ടികളെ വളർത്തുക മുതലായവയെല്ലാം ദേവിതന്നെ ചെയ്യുവന്നു. പുണ്യചരിതയായ ദേവിയാൽ ഇത്ര ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം ഉപചരിക്കപ്പെടാൻ ഈ സഹോദരന്മാർ മുജ്ജന്മത്തിൽ എന്തോ മഹത്തായ പുണ്യം ചെയ്തിട്ടുണ്ടായിരിക്കണം എന്നാണു ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യനായ ഗിരീശചന്ദ്രഘോഷ് പറയാറുള്ളതു്.

1906–ാമാണ്ടിൽ ശ്യാമസുന്ദരീദേവി ചരമം പ്രാപിച്ചു. അപ്പോഴും മുതൽ ദേവിതന്നെയായിരുന്ന ആ ഗൃഹത്തിലെ അധിനായിക. എന്നാൽ കുടുംബത്തിലെ അംഗങ്ങളും വർദ്ധിക്കുന്നതിനോടൊപ്പം സഹോദരന്മാർക്കു കുടുംബത്തിന്റെ പൊതുകാര്യങ്ങളിൽ ഉള്ള താല്പര്യം കുറഞ്ഞുവരികയും തൻകാര്യങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധാന്തി കൂടിവരികയും ചെയ്തുതുടങ്ങി. ഇതു് അവർ തമ്മിൽ അവസാനമില്ലാത്ത കലഹങ്ങൾക്കു കാരണമായിത്തീർന്നു. ഗത്യന്തരമില്ലാതെ ദേവി ശാരദാനന്ദസ്വാമികളോടു ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു വരണമെന്നും അവരുടെ പൈതൃകസ്വത്തുക്കളും എല്ലാം ഭാഗിച്ചു സഹോദരന്മാർക്കു കൊടുക്കണമെന്നും അപേക്ഷിക്കുകതന്നെ ചെയ്തു. 1909മാർച്ച്മാസത്തിൽ ദേവിയുടെ അപേക്ഷ അനുസരിച്ചു ഭാഗം നിർവ്വഹിക്കുന്നതിനായി സ്വാമികളും ജയരാമവാടിയിൽ വന്നുചേർന്നു. കലഹപ്രിയന്മാരായിരുന്ന ആ സഹോദരന്മാരെ ഒത്തിണക്കി ഒരു ഭാഗം നടത്തുക അത്ര എളുപ്പമുള്ള കാര്യമായിരുന്നില്ല. എന്നാലും മാതൃദേവിക്കു വേണ്ടി എന്തെങ്കിലും ഒരു സേവനം ചെയ്യുന്നതു് ഒരു ഭാഗ്യമായി കരുതിയിരുന്ന സ്വാമികളും ഈ ലൌകികകാര്യത്തിൽ ഇടപെടുവാൻ പൂർണ്ണമനസ്സാലെ സമ്മതിച്ചു. പക്ഷെ അധികസമയവും അദ്ദേഹം ഗുരുദേവന്റെ മഹിമയെ കീർത്തിക്കുന്നതിനും, ശ്രീ വിവേകാനന്ദസ്വാമികളുടെ ജ്ഞാനയോഗം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നതിനും വേണ്ടിയാണു വിനിയോഗിച്ചതു്. അതിന്റെ കൂടെത്തന്നെ വസ്തുക്കളും അളക്കുകയും സഹോദരന്മാർ തമ്മിലുള്ള വഴക്കുകളും തീർക്കുകയും

ചെയ്യുന്നതിലും ശ്രമം ചെയ്തു. സ്വാമിയുടെ മനസ്സാന്നിദ്ധ്യം ഒന്നുകൊണ്ടുമാത്രമാണു് ആ സഹോദരന്മാരെ ഒന്നിനൊന്നു പറഞ്ഞു സമ്മതിപ്പിക്കുവാനും അങ്ങനെ വല്ലവിധേനയും ആ കുടുംബവസ്തുക്കൾ ഭാഗിക്കുവാനും കഴിഞ്ഞതു്. ദേവിയുടെ താമസത്തിന്നായി ഒരു പ്രത്യേകസ്ഥലം ഉണ്ടാക്കുന്നതുവരെ ദേവി ഏറ്റവും മൂത്ത സഹോദരനായ പ്രസന്നകുമാരന്റെ കൂടെയാണു താമസിച്ചിരുന്നതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആദ്യഭാര്യ മരിച്ചുപോയി. അദ്ദേഹത്തിനു നളിനി എന്നും മാക്കു എന്നും രണ്ടു പുത്രിമാർ ഉണ്ടായിരുന്നു. ദ്വിതീയപത്നിക്കു ചെറുപ്പമായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഇവരെ വളർത്തേണ്ട ചുമതലയും ദേവിക്കു വന്നുകൂടി. ഇവർ മിക്കവാറും എന്നും ദേവിയുടെ കൂടെത്തന്നെയായിരുന്നു. പോകുന്നിടത്തെല്ലാം ദേവിയെ അനുഗമിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു.

ഭാഗം നടന്നതുകൊണ്ടും സഹോദരന്മാർ തമ്മിലുള്ള സ്പർദ്ധ അവസാനിച്ചില്ല. മാതൃദേവി അവക്കൊരു പൊതുസ്വത്തായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു ദേവിയിൽനിന്നും കിട്ടാവുന്ന സാമ്പത്തികമായ സഹായങ്ങളെപ്പറ്റിയായിരുന്നു പിന്നീടു് ഇവർ മത്സരിച്ചതു്. ഏതെല്ലാം വിധത്തിൽ ദേവിയെ അവർ ഉപദ്രവിച്ചു എന്നു ശിഷ്യന്മാർ രേഖപ്പെടുത്തിവെച്ചിട്ടുള്ളതാണു താഴെ വണ്ണിക്കുന്ന സംഭവങ്ങൾ.

ഒരിക്കൽ ചില ശിഷ്യന്മാരൊരുമിച്ചു മാതൃദേവി ജയരാമവാടിയിൽ വന്നെത്തി. ഒരു ശിഷ്യൻ അവിടെ എത്തിയപ്പോൾ ദേവിയോടായി പറഞ്ഞു:— ''അമ്മെ, അവിടത്തോടു് അവിടത്തെ സഹോദരന്മാർ കാണിച്ച അനാദരവു കണ്ടില്ലെ? അമ്മ ഗ്രാമത്തിലേയ്ക്കു വരുന്ന സമയം സ്വീകരിക്കാൻ ഒരാളെയെങ്കിലും അവർ അയച്ചില്ലല്ലൊ!'' ഉടനെ ദേവി തന്റെ ഒരു സഹോദരനോടായി പറഞ്ഞു:— ''പുഴ കടക്കാൻ എന്നെ സഹായിക്കുന്നതിനെങ്കിലും നിങ്ങൾ ഒരാളെ അയയ്ക്കാഞ്ഞതു് എന്തുകൊണ്ടാണു്? ഈ കുട്ടികളാണല്ലൊ എനിക്കു് സഹായത്തിനുണ്ടായിരുന്നതു്!

നിങ്ങളൊ വന്നില്ല, എന്നാൽ ഒരാളെയെങ്കിലും അയയ്ക്കാമായിരുന്നില്ലെ?'' അതിനു സഹോദരൻ മറുപടി പറഞ്ഞു:— ''ജ്യേഷ്ഠത്തി, ഞാൻ കാളിയെ പേടിച്ചാണു് ആളെ അയയ്ക്കാഞ്ഞതു്. ഞാൻ ജ്യേഷ്ഠത്തിയെ എന്റെ വശത്താക്കാൻ നോക്കുകയാണെന്നു് അയാൾ വിചാരിക്കും. ഭവതിയുടെ മഹത്വം എത്രയുണ്ടെന്നു് എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടായ്കയാണൊ? പക്ഷെ, ഞാൻ നിസ്സഹായനാണു്. അടുത്ത ജന്മത്തിലും ഭവതി എന്റെ സഹോദരിയായിത്തീരണം എന്നു മാത്രമേ എനിക്കു് പ്രാർത്ഥനയുള്ള. മറ്റൊന്നും ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ല.'' ''അതെയതെ, ഈ കുടുംബത്തിൽവന്നു വീണ്ടും ഞാൻ പിറക്കുമെന്നു് നിങ്ങൾ ആശിക്കുന്നുണ്ടൊ? ഈ ജന്മംകൊണ്ടതന്നെ മതിയായി. നിങ്ങളുടെ സഹോദരിയായി വീണ്ടും പിറക്കുകയൊ? എന്റെ അച്ഛൻ ഒരു വലിയ ശ്രീരാമഭക്തനും അമ്മ ഭ്രതദയയുടെ ഒരു മൂർത്തിയുമായതുകൊണ്ടു മാത്രമാണു് ഞാൻ ഈ കുടുംബത്തിൽ ജനിക്കുവാൻ ഇടയായതു്.'' എന്നായിരുന്നു ഇതിനു ദേവിയുടെ മറുപടി.

ഈ സഹോദരന്മാരുടെ അവസാനമില്ലാത്ത പണത്തിനുള്ള മോഹം കണ്ടുകണ്ടു സഹിക്കവയ്യാതെ ഒരു ദിവസം ദേവി പറയുകയാണു്:— ''പണം വേണമെന്നു മാത്രമേ അവർക്കു് എപ്പോഴും ആഗ്രഹമുള്ള. ഒരിക്കലെങ്കിലും ഭക്തിയും ജ്ഞാനവും വേണമെന്നു് ഈ കൂട്ടർ ആവശ്യപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടൊ?

ചിലസമയം ഇവരുടെ ശണ്ഠകൾ മൂത്തുമൂത്തു അടിപിടിവരെയെത്തിയിട്ടുണ്ടു്. ഒരു ദിവസം മാതൃദേവി തന്റെ വീടിന്റെ വരാന്തയിൽ ഇരിക്കുകയായിരുന്നു. ഏകദേശം ഒരു പത്തുമണി സമയമായിരിക്കും. പെട്ടെന്നു് ഒരു അതിഥിയെക്കുറിച്ചു ദേവിയുടെ സഹോദരന്മാരായ കാളിയും വരദനുംകൂടി ശണ്ഠതുടങ്ങി; ശണ്ഠമൂത്തു് അടിയും തുടങ്ങി. ലജ്ജാവഹമായ ഈ പെരുമാറ്റം കണ്ട മാതൃ

ദേവിതന്നെ അവരെ സമാധാനിപ്പിക്കാൻ ചെന്നു. ദേവി വല്ലാതെ അസ്വസ്ഥചിത്തയായി. പലതും പറഞ്ഞുനോക്കിയിട്ടും അവർ അനുസരിക്കുന്ന മട്ടല്ലായിരുന്നു. ഒടുവിൽ ദേവിയുടെ ഒരു ശിഷ്യനും വേറെ ചിലരും ഇടപെട്ടു. അതിന്റെ ഫലമായി പരസ്പരം ശകാരവർഷം ചൊരിഞ്ഞുകൊണ്ടു് ആ സഹോദരന്മാർ അവരവരുടെ വീടുകളിലേയ്ക്കുപോയി. അസ്വസ്ഥയായിരുന്ന ദേവി ഗൃഹത്തിലെത്തിയ ഉടനെ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് ഈവിധം പറഞ്ഞു:— ''മഹാമായയുടെ മായാജാലം വല്ലാത്തതുതന്നെ! അനന്തമായ ഈ വിശ്വത്തിൽ 'എന്റെ' 'എന്റെ' എന്നു പറയുന്നതെല്ലാം മരണസമയത്തു് ഇവിടെ വിട്ടിട്ടു പോകേണ്ടിയിരിക്കുന്നു! ലളിതമായ ഈ യാഥാർത്ഥ്യം മനുഷ്യൻ അറിയുന്നില്ലല്ലൊ!'' ഇതും പറഞ്ഞു ദേവി വീണ്ടും കുറെനേരം തുടച്ചയായി ചിരിച്ചു.

ആ കുടുംബത്തിലെ ആശാദീപമായിരുന്ന ദേവിയുടെ ഏറ്റവും ഇളയ സഹോദരനായ അഭയചരണൻ. പക്ഷെ, അവസാനം ആ സഹോദരൻനിമിത്തംതന്നെ ദേവിക്കു പല ബാദ്ധ്യതകളും ബുദ്ധിമുട്ടുകളും സഹിക്കേണ്ടതായിവന്നു. അഭയചരണൻ ഒരു ഡാക്കറായി എന്നു് ഇതിനുമുമ്പെ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലൊ. പക്ഷെ, നിർഭാഗ്യമെന്നേ പറയേണ്ടു, പരീക്ഷ ജയിച്ചു് അധികം താമസിക്കാതെതന്നെ 1899–ാമാണ്ടിൽ അദ്ദേഹം വിഷൂചിക പിടിപെട്ടു മരിച്ചുപോയി. മരണശയ്യയിൽ കിടന്നുകൊണ്ടു ഗർഭിണിയായ തന്റെ പത്നിയേയും സന്താനത്തേയും ദേവിയെ ഏല്പിച്ചുകൊണ്ടാണു് അദ്ദേഹം ഇഹലോകവാസം വെടിഞ്ഞതു്. എല്ലാവരുടേയും കണ്ണിലുണ്ണിയായിരുന്ന അഭയചരണന്റെ അവിചാരിതമായ മരണം ദേവിയെ വളരെ ദുഃഖിതയാക്കി. പക്ഷെ, അതിലും കഷ്ടമായിത്തീർന്നതു സഹോദരപത്നിയായ സുരബാലയുടെ സ്ഥിതിയാണു്. പെട്ടെന്നുണ്ടായ ഈ അത്യാഹിതം ആ

പാവപ്പെട്ട യുവതിയെ ഭ്രാന്തചിത്തയാക്കി. ആ അവസ്ഥയിൽ 1900–ാമാണ്ടിൽ അവർ ഒരു പെൺകുട്ടിയെ പ്രസവിക്കുകയും ചെയ്തു. ആ കുട്ടിയാണു് 'രാധാറാണി' അഥവാ 'രാധു', 'രാധി' എന്നൊക്കെയുള്ള പേരിൽ അറിയപ്പെടുന്നതു്. ഭർത്താവിന്റെ അവിചാരിതമായ മരണം, അതോടുകൂടി പ്രസവക്ലേശം, അതിനുംപുറമെ, അതേ സമയത്തു് ആ വീട്ടിൽ നടന്ന ഒരു മോഷണം, ഇതെല്ലാം സാധുവായ ആ സ്ത്രീയെ ഒരു മുഴുത്ത ഭ്രാന്തയാക്കി. ആ കുട്ടിയെ വളർത്തുക എന്നുള്ളതു് ആ കുടുംബത്തിലെ ഗൌരവമേറിയ ഒരു പ്രശ്നമായിത്തീർന്നു. മരണശയ്യയിൽവെച്ചു തന്റെ സഹോദരൻ പറഞ്ഞ വാക്കുകളോർത്തും, ആ അമ്മയുടേയും കുട്ടിയുടേയും തല്ക്കാലത്തെ നിസ്സഹായാവസ്ഥ കണ്ടും ആ ഉത്തരവാദിത്വം താൻ ഏറ്റെടുക്കേണ്ടതാണെന്നു ദേവി നിശ്ചയിച്ചു. ഭ്രാന്തയായ സുരബാലയേയും കുട്ടിയേയും നോക്കുന്നതിനും പരിചരിക്കുന്നതിനുമായി ഒരു പരിചാരികയെ ഏർപ്പാടുചെയ്തിട്ടു ദേവി കല്ക്കട്ടയിലേയ്ക്കു മടങ്ങി. പക്ഷെ, അമ്മയുടെ ഭ്രാന്തു രാധുവിന്നു് എന്തെങ്കിലും അപകടങ്ങൾ വരുത്തിവെച്ചാലൊ എന്നുള്ള ചിന്ത മനസ്സിനെ അലട്ടുകനിമിത്തം ദേവിയ്ക്കു് ഒരു സമാധാനവും ഉണ്ടായില്ല. ദേവി പറയുന്നു:— ''ഒരു ദിവസം സന്ധ്യയ്ക്കു ഞാൻ പൂജാഗൃഹത്തിൽ ആരാധനയ്ക്കായി ഇരിയ്ക്കുകയായിരുന്നു. പെട്ടെന്നു രംഗത്തുനിന്നും തിരശ്ശീല മാറിയതുപോലെ ഒരു അനുഭവം എനിക്കുണ്ടായി. ഞങ്ങളുടെ ഗ്രാമത്തിലെ ഗൃഹത്തിൽ രാധു വളരെ കഷ്ടങ്ങൾ അനുഭവിക്കുന്നതായി കാണപ്പെട്ടു. ഭക്ഷിക്കുവാനായി രാധുവിനു കുറച്ചു പൊരിമാത്രമാണു് നല്കിയിരിക്കുന്നതു്. മുറ്റത്തു കിടന്നുരുണ്ടുകൊണ്ടു രാധു ആ പൊരി തിന്നുന്നു. സാധാരണ ഭ്രാന്തയെപ്പോലെ രാധുവിന്റെ അമ്മ കൈകളിൽ വിവിധവർണ്ണങ്ങളുള്ള ചരടുകൾ കെട്ടിയിരിക്കുന്നു. ആ കുടുംബത്തിലെ മറ്റു കുട്ടികളെല്ലാം ശരിയായ രീതിയിൽ വളരുന്നു. രാധുവിന്റെ ഈ ദയനീ

യാവസ്ഥ കണ്ടപ്പോഴം, വെള്ളത്തിന്റെ അടിയിൽപ്പെട്ട ശ്വാസം മുട്ടുന്നതുപോലെയുള്ള ഒരനുഭവം എനിക്കുണ്ടായി. ഞാൻ അവളുടെ ഭരണഭാരം ഏറ്റെടുത്തില്ലെങ്കിൽ ഇതാണു് അവസ്ഥക്കുണ്ടാകാൻ പോകുന്ന അനുഭവം എന്നു് എനിക്കു് സ്പഷ്ടമായി.''

ആ നിമിഷമായിരുന്നു മഹാമായ ദേവിയെ തന്റെ പിടിയിൽ അകപ്പെടുത്തിയതു്. കാരണം, ആ സമയം മുതൽ രാധു ദേവിയുടെ ഗാഢമായ വാത്സല്യത്തിനു പാത്രമായി എന്നു മാത്രമല്ല, സകല ശ്രദ്ധയുടെയും ഒരു കേന്ദ്രവും കൂടി ആയിത്തീർന്നു. ഒടുവിൽ ദേവിയുടെ അന്ത്യനിമിഷങ്ങളിൽ വിവേകമാകുന്ന ഖഡ്ഗംകൊണ്ടു് അറുത്തു മുറിച്ചു മാറേണ്ട വിധത്തിൽ ശക്തിമത്തായ ഒരു ആകഷ്ണമായിരുന്ന ദേവിക്കു രാധുവിനോടു തോന്നിയതു്.

ഈ ദർശനം ലഭിച്ചതിനുശേഷം ഒട്ടുംതന്നെ അമാന്തിക്കാതെ ദേവി ജയരാമവാടിയിൽ ചെന്നു് രാധുവിന്റെ സംരക്ഷണം ഏറ്റെടുത്തു. അന്നുമുതൽ തന്നെ പിരിഞ്ഞു താമസിക്കാൻ ദേവി രാധുവിനെ അനുവദിച്ചിട്ടില്ല. രാധു സമീപമില്ലെങ്കിൽ ദേവിക്കു് ആഹാരം ഇറങ്ങുകയില്ല. രാധു അടുത്തു കിടന്നില്ലെങ്കിൽ ദേവിക്കു് ഉറക്കം സുഖമാവുകയില്ല. ഉണ്ണുമ്പോഴും ഉറങ്ങുമ്പോഴും 'രാധു രാധു' എന്ന ജപം തന്നെയായി. യഥാർത്ഥത്തിൽ ദേവി രാധുവിന്റെ അമ്മയായിത്തീർന്നു. രാധുവും ദേവിയെ അമ്മയെന്നുതന്നെ വിചാരിച്ചു. ദേവിയെ അമ്മ എന്നും പ്രസവിച്ച അമ്മയെ മുണ്ഡമാതാ (സുരബാല സുഖമില്ലാതെയായപ്പോഴം മുടിയൊക്കെ കളഞ്ഞിരുന്നു.) എന്നുമാണു രാധു വിളിക്കുക. ക്രമേണ രാധുവും അവളുടെ അമ്മയും ദേവിക്കു് അവസാനമില്ലാത്ത ഉപദ്രവങ്ങൾക്കു കാരണമായിത്തീർന്നു. സാധാരണ അമ്മമാക്കാണെങ്കിൽപോലും നിരാശയും വെറുപ്പും തോന്നത്തക്കരീതിയിലുള്ളവയായിരുന്ന രാധുവും അവളുടെ അമ്മയും തുടച്ചയായി നല്കിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഉപദ്രവങ്ങളും

ക്ലേശങ്ങളും. രാധു കൂടുതൽ സ്നേഹം മാതൃദേവിയോടു കാണിക്കുന്നതു കണ്ടപ്പോഴും, ദേവി എങ്ങനെയൊ തന്റെ കുട്ടിയെ വശീകരിച്ചുവെച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു രാധുവിന്റെ അമ്മയ്ക്കു തോന്നിത്തുടങ്ങി. ഈ വിചാരം മനസ്സിൽ വേരുന്നിയപ്പോഴും, സ്ഥലമോ കാലമോ നോക്കാതെ അവർ ദേവിയെ അന്യരുടെ മുമ്പിൽവെച്ചും പലതും പറഞ്ഞു് ആക്ഷേപിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. കൂടെക്കൂടെ രോഗബാധിതയായിത്തീർന്നിരുന്ന രാധുവിനെ ഡോക്ടരുടെ ചികത്സയ്ക്കു വിധേയയാക്കിയപ്പോഴും പുത്രിയെ മരുന്നുകൊടുത്തു കൊല്ലുവാൻ ശ്രമിക്കുകയാണെന്നാണു സുരബാല ഇതിനെ വ്യാഖ്യാനിച്ചതു്.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ദേഹവിയോഗത്തിനുശേഷം മാതൃദേവിക്കു ജീവിതത്തോടു യാതൊരു ആകഷ്ണവും തോന്നിയിരുന്നില്ല. എന്നാൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ കൂടെക്കൂടെ ദർശനം നല്കി ദേവിയുടെ ജീവിതോദ്ദേശം നിറവേറ്റുവാനുള്ള പ്രചോദനം നല്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അതിനുള്ള ഒരുപായമായിട്ടാണു് ഈ രാധുവിന്റെ ജനനവും ദേവിയോടുള്ള ഈ അഭേദ്യമായ ബന്ധവും എന്നുവേണം വിചാരിക്കാൻ. ഈ ആശ്ചര്യകരമായ സംഭവത്തെപ്പറ്റി ദേവിതന്നെ ഇങ്ങനെ പറയുന്നു :— ''ഗുരുദേവന്റെ ദേഹവിയോഗത്തിനുശേഷം ഈ ലോകത്തിൽ ഞാൻ ഇനി ഇരുന്നിട്ടു് എന്താണു് പ്രയോജനം എന്നിങ്ങനെ ഒരു വിചാരം എനിക്കുണ്ടായി. ആ ചിന്ത എന്റെ ഹൃദയത്തെ വല്ലാതെ മഥിച്ചിരുന്നു. ഒരു ദിവസം പെട്ടെന്നു് എട്ടുപത്തു വയസ്സു പ്രായമുള്ള ഒരു ചെറിയ ബാലിക ചുവന്ന കരയുള്ള സാരിയും ചുറ്റി എന്റെ മുമ്പിൽനിന്നു വിലസുന്നതായി എനിക്കു തോന്നി. ഗുരുദേവൻ ആ ബാലികയെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ടു് എന്നോടു പറഞ്ഞു :—'ഇവളെ ആധാരമായി സ്വീകരിച്ചുകൊള്ളു. ഭവതിയുടെ സമീപത്തു് അനേകം സന്താനങ്ങൾ വരാൻ പോകുന്നു.' ഇതും പറഞ്ഞു് അദ്ദേഹം മറഞ്ഞു. ആ കുട്ടിയെ പിന്നെ ഞാൻ കണ്ടിട്ടേയില്ല. അതിനുശേഷം ഒരു ദിവസം

ഞാൻ ജയരാമവാടിയിൽ ഇതേ സ്ഥാനത്തു് ഇരിക്കുകയായിരുന്നു. അനുജന്റെ ഭാര്യ പൂർണ്ണഭ്രാന്തയായി. കുറെ തുണികളും ചുരുട്ടിയെടുത്തു് അവൾ അങ്ങോട്ടു പോകുകയായിരുന്നു. പിന്നാലെ മുട്ടുംകുത്തി കരഞ്ഞുംകൊണ്ടു രാധുവും. എന്റെ ഹൃദയം ഈ കാഴ്ച കണ്ടു് അലിഞ്ഞുപോയി. ഓടിച്ചെന്നു ഞാൻ രാധുവിനെ വാരിയെടുത്തു മനസ്സിൽ വിചാരിച്ചു:— ''ഈ ശിശുവിനു് അച്ഛനോ ഇല്ല, അമ്മ ഉന്മാദം പിടിച്ചവളും : ഈ സ്ഥിതിയിൽ ഇവളെ ഞാൻ രക്ഷിച്ചില്ലെങ്കിൽ പിന്നെ ആരു രക്ഷിക്കും?'' ഞാൻ ആ കുട്ടിയെ മടിയിൽ ഇരുത്തി ഇങ്ങനെ വിചാരിച്ച ഉടനെ ഗുരുദേവന്റെ ദർശനം വീണ്ടും ഉണ്ടായി. അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:— 'അന്നത്തെ ആ പെൺകുട്ടിയാണു് ഈ ശിശു. ഇവളെ ആശ്രയമായി സ്വീകരിച്ചുകൊള്ളുക. ഇവൾ യോഗമായയാണു്.' ഇത്രയും പറഞ്ഞു് അദ്ദേഹം അദൃശ്യനായി.'' അന്നുമുതൽ ദേവിയും ഒരു സാധാരണ സംസാരിയുടേതുപോലുള്ള ജീവിതം നയിക്കാൻ തുടങ്ങി. ഈശ്വരലീല അവർണ്ണനീയമെന്നല്ലാതെ എന്തു പറയാം!

ഈ ഭാരം ഏറെറടുത്തതുകൊണ്ടു ദേവി അനുഭവിച്ച ദുരിതങ്ങളോ! ഒരു ദിവസം കോപാവേശത്താൽ അന്ധയായ സുരബാല കത്തിക്കൊണ്ടിരുന്ന ഒരു തീക്കൊള്ളിയെടുത്തു് അമ്മയുടെ നേരെ എറിഞ്ഞു. ചില ശിഷ്യന്മാരുടെ സമയോചിതമായ ഇടപെടൽകൊണ്ടു മാത്രമാണു ഭയങ്കരമായ അപകടത്തിൽനിന്നു ദേവി അപ്പോൾ രക്ഷപ്പെട്ടതു്. തന്റെ പുത്രിയുടെ ഭർത്താവു വെള്ളത്തിൽ വീണു മരിച്ചു എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ഭ്രാന്തചിത്തയായ സുരബാല പിന്നീടൊരിക്കൽ ഒരു വലിയ വഴക്കുണ്ടാക്കി. ഒരു ദിവസം തന്റെ പുത്രിയുടെ ആഭരണങ്ങളുമണിഞ്ഞു ദൂരാഗ്രഹിയായ ഒരു ബന്ധുവിന്റെ ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു സുരബാല പോയി. അവളുടെ നിസ്സഹായാവസ്ഥ അറിഞ്ഞ ആ ബന്ധു ആഭരണങ്ങളും എല്ലാം കൈവശമാക്കി. പിന്നീടു്

അതെല്ലാം വീണ്ടുകിട്ടാൻ മാതൃദേവിതന്നെ കഠിനപരിശ്രമം ചെയ്യേണ്ടതായി വന്നു. ദേവി ഇതെല്ലാം ക്ഷമയോടുകൂടി സഹിച്ചു. തീരെ നിവൃത്തിയില്ലാത്ത ഒരവസരത്തിൽ ദേവി ഈവിധം പറഞ്ഞു :— ''ഞാൻ ഒരു പക്ഷെ മുള്ളുകളുള്ള വിലപിടിച്ചുള്ളതുകൊണ്ടു ശിവനെ പൂജിച്ചിരിക്കാം. അതാണു് ഇങ്ങനെയൊരു മുള്ളു് എന്റെ ഈ ജീവിതത്തിൽ ഉണ്ടായതു്.''

എന്നാൽ സുരബാലയുടെ ഭ്രാന്തിനു് ഒരു വിശേഷത ഉണ്ടു്. മാതൃദേവിക്കു ലഭിക്കുന്ന ധനത്തിനും വസ്തുക്കൾക്കും മുതലായവയ്ക്കും എല്ലാം ഒടുവിൽ രാധു അവകാശിയാവും എന്നുള്ള ഒരു വിശ്വാസം സുരബാലയ്ക്കു് ഈ ഭ്രാന്തിന്റെ ഇടയിലും സ്ഥിരമായി ഉണ്ടായിരുന്നു. ദേവിയുടെ താമസത്തിന്നായി 'ഉദ്ബോധൻ' എന്ന കെട്ടിടം കല്ലുട്ടയിൽ പണിതപ്പോൾ സുരബാലയ്ക്കു വളരെ സന്തോഷം തോന്നി. എന്നാൽ ദേവി വേറെ ആക്കെങ്കിലും എന്തെങ്കിലും കൊടുക്കുന്നതു കാണുമ്പോൾ സുരബാലയ്ക്കു വളരെ അമർഷം തോന്നുമായിരുന്നു. തന്റെ ദാനശീലത്തെപ്പറ്റി ഒരിക്കൽ വിമർശിച്ചപ്പോൾ ദേവി പറഞ്ഞു :— ''എന്റെ സ്വഭാവം കുട്ടികളുടെ സ്വഭാവമാണു്. അത്രയധികം കണക്കു കൂട്ടാനൊന്നും എനിക്കു സാദ്ധ്യമല്ല. ആക്കാണോ ആവശ്യം അവക്കു ഞാൻ കൊടുക്കും.''

അമ്മ മാത്രമല്ല, മകളും ദേവിയെ കണക്കിലധികം ക്ലേശിപ്പിച്ചു. ശാരീരികമായും, മാനസികമായും രാധു വളരെ ബലഹീനയായിരുന്നു. ബുദ്ധിപരമായ കഴിവൊ, വിവേകമൊ രാധുവിനുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഉത്സാഹം, അനുസരണമില്ലായ്മ, അസ്ഥിരത മുതലായ ദുർഗ്ഗുണങ്ങളുടെ ഇരിപ്പിടമായിരുന്ന രാധുവിനെ ദേവിയുടെ വാത്സല്യത്തിനോ പരിചരണത്തിനോ സൽസ്വഭാവിയാക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. തന്റെ ശ്രമങ്ങൾ വ്യർത്ഥമായതു കണ്ടു മാതൃദേവി പശ്ചാത്താപത്തോടുകൂടി പറയുന്നു :— ''ഗൌരീദാസി തന്റെ

മകളെ എത്ര നന്നായിട്ട വളത്തിയിരിക്കുന്നു! ഞാനോ ഒരു മക്കടത്തെയാണു് സൃഷ്ടിച്ചിരിക്കുന്നതു്!'' രാധുവിനു മാതൃദേവിയോടു സ്നേഹമില്ലാതില്ല. രാധു ദേവിയെ ക്രമത്തിലധികം സ്നേഹിച്ചു. പക്ഷെ, സ്നേഹം എന്നു പറഞ്ഞാൽ അതിരുകടന്ന സ്വാതന്ത്ര്യത്തിനും, എന്തും പറയാനുള്ള അവകാശത്തിനും ഒക്കെ അനുമതി നല്കുക എന്നാണു രാധു ധരിച്ചുവെച്ചിരുന്നതു്. അതിന്റെ ഫലമായി, മാതൃദേവിയെ പലപ്പോഴും ധിക്കരിക്കുക, മറ്റുള്ളവരുടെ മുമ്പിൽവെച്ചു് ആക്ഷേപിക്കുക, കാരണംകൂടാതെ കലഹിക്കുക, ശകാരിക്കുകയും ശപിക്കുകയും ചെയ്യുക, ആലോചനകൂടാതെ കൈയിൽ കിട്ടിയ സാധനങ്ങൾ ദേവിയെ ലക്ഷ്യമാക്കി എറിയുക, എന്തിനധികം, മനുഷ്യജന്മമെടുത്ത ആരെക്കൊണ്ടും ക്ഷമിക്കാനാവാത്ത വിധത്തിലുള്ള വാക്കുകളും പ്രവൃത്തികളുമായിരുന്നു രാധുവിന്റെ പെരുമാറ്റത്തിൽ.

1911 ജൂൺമാസത്തിൽ രാധുവിന്റെ വിവാഹം വളരെ മോടിയിൽ നടത്തപ്പെട്ടു. എന്നാൽ വിവാഹം കഴിഞ്ഞിട്ടും രാധു ഭർതൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോകാൻ കൂട്ടാക്കിയില്ല. പ്രായപൂർത്തി വന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിലും രാധുവിന്റെ സ്വഭാവത്തിനു യാതൊരു വ്യത്യാസവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ദേവിയോടുള്ള പെരുമാറ്റം പഴയതുപോലെതന്നെ തുടർന്നു. കുറച്ചുനാൾ കഴിഞ്ഞു; രാധു ഗർഭിണിയായപ്പോൾ അവളിലും ചിത്തഭ്രമത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ കണ്ടുതുടങ്ങി. ആ കാലം മുഴുവൻ ഉൽക്കണ്ഠ നിറഞ്ഞ ഒരന്തരീക്ഷമായിരുന്നു അവിടെ. രാധുവിന്റെ രക്ഷയ്ക്കു വേണ്ട എല്ലാ വ്യവസ്ഥകളും തന്നാൽ ആവുംവിധം ദേവി ചെയ്തു. അങ്ങനെ യാതൊരു കുഴപ്പവുംകൂടാതെ ആ അപകടഘട്ടം രാധു തരണംചെയ്തു. പക്ഷെ, അതോടുകൂടി ശാരീരികമായും മാനസികമായും അവൾ ഒരു രോഗിണിയായിത്തീർന്നു. ഇപ്പോൾ അവളുടേയും കുട്ടിയുടേയും രക്ഷയും ദേവിയുടെ

ഭാരമായിത്തീർന്നു. ദേവിക്കാണെങ്കിൽ ഈ കാലത്തു് ആരോഗ്യം തീരെ ക്ഷയിച്ചുവന്നിരുന്നു. ധനസംബന്ധമായ ബുദ്ധിമുട്ടുകളും പലതും ഉണ്ടായിരുന്നു. അങ്ങനെ എല്ലാവിധത്തിലും ഒരു പരീക്ഷണഘട്ടമായിരുന്നു ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിലെ ഈ ദശ.

ഒരു ശിഷ്യൻ രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള ചില അനുഭവങ്ങളിൽനിന്നും ഈ കാലത്തെ ദേവിയുടെ ജീവിതത്തെപ്പറ്റി ഏതാണ്ടൊരു രൂപം ലഭിക്കുന്നു. ''രാധുവിന്റെ കൂട്ടിയ്ക്കു് ആറു മാസം പ്രായമായി. എന്നിട്ടും രാധുവിനു നില്ക്കാനുള്ള ശക്തി ലഭിച്ചിട്ടില്ല. അപ്പോഴും ഇഴഞ്ഞിഴഞ്ഞാണു് അവൾ നീങ്ങിയിരുന്നതു്. അതിനുംപുറമെ, രാധു കറപ്പു തിന്നാൻ തുടങ്ങിയിരുന്നു. മാതൃദേവിക്കു് ഈ കാലത്തു് നല്ല ആരോഗ്യമുണ്ടായിരുന്നില്ല. കൂടെക്കൂടെ പനി ബാധിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. രാധുവിന്റെ ഈ കറപ്പു തീർത്തു മാറ്റുവാൻ ദേവി വളരെ ശ്രമംചെയ്തു. പക്ഷെ, ഫലപ്പെട്ടില്ല. ഒരു ദിവസം ദേവി പതിവുപോലെ ഭക്ഷണത്തിനുള്ള കായ്കറികളും നുറുക്കുകയായിരുന്നു. രാധു കറപ്പിനായി ഇഴഞ്ഞിഴഞ്ഞു് അവിടെ എത്തി. ദേവിക്കു കാര്യം മനസ്സിലായി. ദേവി പറഞ്ഞു:— ''രാധി, ഇതു കുറെ അധികം അനുഭവിച്ചുകഴിഞ്ഞല്ലൊ! ഇനിയും തൃപ്തിയായില്ലെ? ഒന്നെഴനേറു നിന്നുകൂടെ? ഇനി നിങ്ങളെ ഒക്കെ നോക്കിരക്ഷിക്കാൻ എന്നെക്കൊണ്ടു സാദ്ധ്യമല്ല. എന്റെ ഭക്തി തുടങ്ങിയ എല്ലാംതന്നെ ഞാൻ നിങ്ങൾകാരണം കളഞ്ഞുകുളിച്ചു. ഈ ചെലവുകളൊക്കെ എങ്ങനെ വഹിക്കാൻ സാധിക്കുമെന്നു് ഒന്നു പറഞ്ഞുതരാമൊ?'' ഇത്രയും കേൾക്കേണ്ട താമസം, രാധുവിനു കോപം അടക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. തൽക്ഷണം പച്ചക്കറിക്കുടയിൽനിന്നും ഒരു വലിയ വഴുതനങ്ങ എടുത്തു ദേവിയെ ലക്ഷ്യമാക്കി ഒരേറു കൊടുത്തു. അതു ശക്തിയായിചെന്നടിച്ചു് ദേവി അറിയാതെ വളഞ്ഞുപോയി. ഉടനെതന്നെ അവിടെ നീരും

വന്നുപൊങ്ങി. മാതൃദേവി സമീപമുണ്ടായിരുന്ന ഗുരുദേവന്റെ പടത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി കൂപ്പുകൈകളോടുകൂടി പറഞ്ഞു:— ''ഭഗവാനെ, ഇവൾക്കു കഥയില്ല, ബുദ്ധിക്കു സ്ഥിരതയില്ല! അതുകൊണ്ടു് ഈ ദുഷ്ടതയ്ക്കു മാപ്പുനൽകണെ!'' എന്നിട്ടു തന്റെ സ്വന്തം ചരണരേണുക്കൾ കൈയിലെടുത്തു രാധുവിന്റെ ശിരസ്സിൽ ഇട്ടുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:— ''രാധി, ഗുരുദേവൻ ഒരിക്കൽപോലും കഠിനമായ ഒരു വാക്കുപോലും ഈ ശരീരത്തെ ലക്ഷ്യമാക്കി ഉച്ചരിച്ചിട്ടില്ല. എന്നിട്ടും നീ ഇത്രമാത്രം അതിനെ പീഡിപ്പിക്കുന്നുവല്ലോ! എന്റെ സ്ഥാനം എവിടെയാണെന്നു നിനക്കെന്തറിയാം? ഞാൻ നിങ്ങളുടെ കൂടെ ഇങ്ങനെ താമസിക്കുന്നതുകൊണ്ടു്, നിങ്ങൾക്കാക്കും ഒന്നും എന്നെപ്പറ്റി ചിന്തിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല.'' ഇത്രയും കേട്ടപ്പോൾ രാധു പൊട്ടിക്കരയാൻ തുടങ്ങി. വീണ്ടും ദേവി പറയുകയാണു്:— ''രാധി, ഞാൻ കോപിക്കുകയാണെങ്കിൽ ഈ ത്രിഭുവനത്തിലും നിന്നെ രക്ഷിക്കാൻ ആരെക്കൊണ്ടും സാദ്ധ്യമല്ല. ഗുരുദേവ, ഇവളുടെ അപരാധത്തെ പൊറുക്കണേ.''

ബാംഗളൂരിൽനിന്നും ഒരു ഭക്തൻ കുറെ ദിവസങ്ങൾക്കുമുമ്പെ കോൽപാറയിൽ മാതൃദേവിയൊന്നിച്ചു താമസിച്ചു. അദ്ദേഹം രാധുവിന്റെ ചെലവുകൾക്കായി ഒരു നല്ല സംഖ്യ ദേവിയെ ഏല്പിച്ചു. എന്നുമാത്രമല്ല, പോകുമ്പോൾ, എന്തെങ്കിലും ധനസംബന്ധമായ ആവശ്യങ്ങളുണ്ടെങ്കിൽ തന്നോടു ചോദിക്കുന്നതിനു് ഒട്ടും സങ്കോചം വിചാരിക്കരുതു് എന്നു പറഞ്ഞേല്പിച്ചിട്ടുമുണ്ടായിരുന്നു. ജയരാമവാടിയിൽ ചെലവുകൾ കണക്കില്ലാതെ വർദ്ധിച്ചു. ശ്രീമത്ശാരദാനന്ദസ്വാമികൾ അവിടെനിന്നും ഇവിടെനിന്നും പണം ശേഖരിച്ചാണു് അയച്ചുകൊടുത്തിരുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു ശരിക്കു സമയത്തിനു് അതു് എത്തിക്കാനൊത്തു എന്നുവരില്ല എന്നു ദേവിക്കു് എഴുതിയിരുന്നു. ദേവി ശിഷ്യനോടു പറയുകയുണ്ടായി:— ''ശരത്തി

ന്റെ കൈവശം പണമില്ലാത്തതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു്. അല്ലെങ്കിൽ ഒരിക്കലും ഇപ്രകാരം എഴുതുകയില്ല. ബാംഗ ളൂരിലെ ആ ഭക്തൻ പണമയച്ചുതരാമെന്നു വാശ്ദത്തംചെ യ്തിട്ടുണ്ടു്. ഗുരുദേവന്റെ അവസാനത്തെ നിദേശത്തെ നിറ വേറ്റാൻ എനിക്കു സാദ്ധ്യമാകാതെ വരുമൊ? രാധി, നോക്കു, നിനക്കുവേണ്ടി ഞാൻ സ്വ്സ്വവും നഷ്ടപ്പെട്ട ത്താൻപോവുകയാണു്! 'ഒരു കാശിനുവേണ്ടിപ്പോലും ഒരാ ളുടെ മുമ്പിൽ കൈനീട്ടിക്കാണിക്കരുതു്. സാധാരണ അന്ന വസ്ത്രാദികൾക്കു ഭവതിക്കു്, ഒരിക്കലും ബുദ്ധിമുട്ടു വരിക യില്ല. ഒരു പൈസയ്ക്കുവേണ്ടിയെങ്കിലും ഒരാളോടു യാചി ക്കുകയാണെങ്കിൽ അവനവന്റെ തല പണയംവെയ്ക്കു യാണെന്നു് ഓമ്മിച്ചുകൊള്ളണം.' എന്നാണു ഗുരുദേവൻ ഉപദേശിച്ചതു്.''

കല്ക്കട്ടയിലായാലും ജയരാമവാടിയിലായാലും രാധ വും അവളുടെ അമ്മയും എന്നും ദേവിയുടെ കൂടെത്തന്നെയു ണ്ടായിരുന്നു. അതിനും പുറമെ പ്രസന്നകുമാരന്റെ പുത്രി മാരായ നളിനിയും മാക്കുവും. നളിനിയുടെ വിവാഹജീവി തം സുഖസമ്പൂർണ്ണമായിരുന്നില്ല. മാക്കുവിന്റെ ഭർത്താവിനു ഭാര്യയെ രക്ഷിക്കുവാനുള്ള കഴിവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. അങ്ങ നെ അവരും എന്നും ദേവിയെ ആശ്രയിച്ചതന്നെ കഴിഞ്ഞു കൂടി. ഇതുകൂടാതെ സഹോദരപുത്രന്മാരായ ചില കുട്ടികളും അവർക്കു സ്വന്തം അമ്മമാരേക്കാൾ മാതൃദേവിയോടായിരുന്നു കൂടുതൽ അടുപ്പം. ഇവരെല്ലാം ദേവിയുടെ കുടുംബാംഗങ്ങളാ യിരുന്നു. കല്ക്കട്ടയിലേയ്ക്കു പോകുമ്പോഴും അവിടെനിന്നു് ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു മടങ്ങുമ്പോഴും ഇവരെല്ലാവരും കൂടെ യുണ്ടാകും. ജയരാമവാടിയിലായിരുന്നാൽ പണം പിഴി ഞ്ഞെടുക്കാനായി സഹോദരന്മാരും വന്നെത്തും. ഇങ്ങനെ യുള്ള ഒരു ചുറ്റുപാടിൽ ജീവിതത്തിന്റെ അന്ത്യകാലം ക ഴിച്ചുകൂട്ടാൻ ദേവി നിർബന്ധിതയായി. ഈവിധം ക്ലേശ പൂർണ്ണവും അശാന്തി നിറഞ്ഞതുമായ ഒരു ജീവിതമദ്ധ്യ

ത്തിലും അചഞ്ചലമായ മനസ്സോടും, ഗംഭീരമായ മനോഭാവത്തോടുംകൂടി, പരിശുദ്ധമായ ഒരു ജീവിതം നയിച്ചു് എത്രയോ ആയിരം ഈശ്വരാന്വേഷണതല്പരന്മാരായ സാധകന്മാക്കു് ഒരു കെടാവിളക്കായി ദേവി ജീവിച്ചുവെന്നു് ആ ജീവിതത്തിൽനിന്നും നമുക്കു മനസ്സിലാക്കുവാൻ കഴിയും.

ദേവിയുടെ ഗാഹ്കികജീവിതത്തെപ്പറ്റി വായിക്കുമ്പോഴും വായനക്കാരുടെ മനസ്സിൽ പല സന്ദേഹങ്ങളും ജനിക്കാൻ ഇടയുണ്ടു്. സന്ന്യാസജീവിതം നയിക്കുന്ന ഒരു വ്യക്തി, സ്ത്രീയായാലും പുരുഷനായാലും, ആ ആശ്രമക്കു സ്വജനങ്ങളോടു സാധാരണയുണ്ടാകാവുന്ന മമത വേരറുത്തു കളയണം എന്നാണു ഭാരതീയരുടെ പാരമ്പര്യമായ സിദ്ധാന്തം. അങ്ങനെയിരിക്കെ, ദേവി തന്റെ അന്ത്യനിമിഷങ്ങൾവരെ ഈ സ്വജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ എങ്ങനെ ജീവിച്ചു? അതും പോകട്ടെ. ദേവിയിലുണ്ടായിരുന്ന ആദ്ധ്യാത്മികമായ മഹത്ത്വവും അതേസമയം രാധുവിനോടുണ്ടായിരുന്ന ഗാഢമായ വാത്സല്യവും കൂടി എങ്ങനെ പൊരുത്തപ്പെടുത്താം? ഒരു മഹാത്മാവിനു ലോകത്തിൽ ഒന്നിനോടുംതന്നെ മമതയുണ്ടായിരിക്കരുതു് എന്നാണു പറയുന്നതു്. ദേവിയുടെ ഗാഹ്കികജീവിതത്തെപ്പറ്റി അറിയുമ്പോഴാണു സ്വാഭാവികമായിത്തന്നെ ഈ ചോദ്യങ്ങൾ പൊങ്ങിവരുന്നു.

യഥാർത്ഥമായി വേദവിധിപ്രകാരം സന്ന്യാസാശ്രമം സ്വീകരിക്കുന്നവർക്കാണു് ഈവക സ്നേഹശൃംഖലകളെ ഖണ്ഡിച്ചു കളയണമെന്നുള്ള കർശനമായ നിബന്ധനകൾ. എന്നാൽ ഒരു സന്ന്യാസജീവിതത്തിന്റെ സുപ്രധാനമായ ഘടകങ്ങളായ പരിശുദ്ധിയുടെയും ത്യാഗത്തിന്റെയും മാതൃകയായിരുന്ന ദേവിയുടെ ജീവിതമെങ്കിലും ദേവി ശാസ്ത്രവിധിപ്രകാരമുള്ള സന്ന്യാസം സ്വീകരിച്ചിട്ടില്ല. ദേവിയുടെ ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതം ഒരു സ്വാഭാവികമായ വികസനമായിരുന്നു. അതിനു യാതൊരു പ്രസ്ഥാനങ്ങളുമായിട്ടു ബന്ധമില്ല. സാധാരണ ഒരു സ്ത്രീയെപ്പോലെ ദേവി പിതൃഗൃഹ

ത്തിൽ ബന്ധുജനങ്ങളുടെയിടയിൽ വളർന്നുവന്നു. യൌവനത്തിൽ ഭർത്താവിനോടും ഭർതൃകുടുംബത്തിലെ അംഗങ്ങളോടുംകൂടി ജീവിച്ചു. തനിക്കു ഓരോരുത്തരുടെയും നേരെയുള്ള കർത്തവ്യത്തെ സ്വാർത്ഥതയുടെ ലേശംപോലുമില്ലാതെ നിറവേറ്റി. ഈശ്വരദത്തമായി തനിക്കുണ്ടായിരുന്ന ഗുണങ്ങളാലും, ദിവ്യനായ തന്റെ ഭർത്താവിനോടുള്ള സമ്പർക്കത്താലും, ഈ കുടുംബജീവിതത്തിന്റെ ഇടയിലും ആദ്ധ്യാത്മികമായി അത്യുന്നതമായ ഒരു നിലയിലെത്തി. എന്തിനധികം, ആ ജീവിതത്തിൽ കുടുംബജീവിതം എവിടെ അവസാനിച്ചു, ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതം എവിടെ തുടങ്ങി എന്നു പറയുക സാദ്ധ്യമല്ല. ദേവിയെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ഈ രണ്ടു ജീവിതങ്ങളും തമ്മിലും ഒരു അന്തരവും ദേവിക്കനുഭവപ്പെട്ടില്ല. ആ കുടുംബത്തിലെ ഒരംഗമെന്ന നിലയിൽ ദേവി മരണംവരെ സാധുക്കളായ തന്റെ ബന്ധുക്കളെ എന്തെങ്കിലും വിധത്തിൽ സഹായിച്ചുകൊണ്ടുമിരുന്നു.

എന്നാൽ ഗാർഹസ്ഥ്യധർമ്മങ്ങളും അനുഷ്ഠിക്കുന്നതിലും ആ ലൌകികമായ ധർമ്മങ്ങളെ ഏറ്റവും ശ്രേഷ്ഠമായ ആദ്ധ്യാത്മികമണ്ഡലത്തിലേയ്ക്കു് ഉയർത്തുമാറു് ദേവിയുടെ പെരുമാറ്റത്തിനു് ഒരു പ്രത്യേകതയുണ്ടായിരുന്നു. ലോകത്തിൽ പ്രതിഫലേച്ഛകൂടാതെ ഏതെങ്കിലും പ്രേമമുണ്ടോ? ഒരമ്മയ്ക്കു സ്വസന്താനത്തോടുള്ള വാത്സല്യത്തിൽ വാസ്തവത്തിൽ വളരെയേറെ നിസ്സ്വാർത്ഥത കണ്ടേയ്ക്കാം. എന്നാൽ ഇവിടേയും, ഭാവിയിൽ അവനിൽനിന്നും എന്തെങ്കിലും നന്മയുണ്ടായേയ്ക്കാമെന്നുള്ള ഒരു നേരിയ പ്രതീക്ഷ അവശേഷിക്കുന്നുണ്ടു്. യാതൊന്നും പകരം തരുവാനില്ലാത്ത ഒരാളോടു പ്രേമം ഉണ്ടാവുക സാധാരണയല്ല. പോരെങ്കിൽ ആ ആളിൽനിന്നും എപ്പോഴും ശകാരവും ഉപദ്രവവുമാണു പ്രതിഫലമായി ലഭിക്കുന്നതെങ്കിലോ? എന്നിട്ടും ആ വ്യക്തിയോടു പ്രേമം തോന്നുകയാണെങ്കിൽ ആ

പ്രേമം ധന്യമല്ലേ? തല്ക്കാലനിലകൊണ്ടു് ഒരു പ്രേമം തനി ലൗകികമെന്നു തോന്നാം. എന്നാൽ അതു നിസ്സ്വാർത്ഥവും പ്രതിഫലത്തെ ഇച്ഛിക്കാത്തതുമായ ഒരു ആത്മസമർപ്പണമാകുമ്പോഴും, സംന്യാസാദർശത്തിൽനിന്നും വിഭിന്നമായിരുന്നാലും, ആ പ്രേമം മനുഷ്യശക്തിക്കും ഉപരിയായ ഒന്നാണു് എന്നതുകൊണ്ടു് അതു സ്തുത്യർഹമാകുന്നു. സാധാരണ ലൗകികപ്രേമത്തിൽ ഉൾക്കൊള്ളാത്ത ഒരു നൂതനഗുണം ഇതിനുള്ളതിനാൽ അതു മനുഷ്യസ്വഭാവത്തിന്റെ മഹത്ത്വത്തെയും മാഹാത്മ്യത്തെയും പൂർണ്ണമായി പ്രത്യക്ഷമാക്കുന്നു. ദേവിയുടെ കുടുംബജീവിതം, ആ ജീവിതസന്ദേശത്തിന്റെ ഒരു അഭേദ്യഘടകമായിത്തീർന്നതും, മനുഷ്യരാശിക്കു് ആ ജീവിതം അത്ഥവത്തായിത്തീർന്നതും, ഇത്ര പരിശുദ്ധവും കളങ്കരഹിതവുമായ മാതൃപ്രേമത്തിന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം ആ ജീവിതത്തിൽ വേണ്ടുവോളം കാണപ്പെടുന്നതുകൊണ്ടാണു്. ഈ പ്രാരബ്ധങ്ങളുടെ ഇടയിലും ഏറ്റവും പരിശുദ്ധയും സ്വാർത്ഥരഹിതയുമായി ജീവിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞതുകൊണ്ടു്, സംന്യാസധർമ്മത്തിനു വിരുദ്ധമായിരുന്ന ആ ജീവിതമെങ്കിലും, അതു ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിന്റെ ആദ്ധ്യാത്മിക മൂല്യത്തെ വാസ്തവത്തിൽ വർദ്ധിപ്പിക്കുകയാണു ചെയ്തതു്.

ഇനി, രാധുവിനോടു ദേവിക്കുണ്ടായിരുന്ന വാത്സല്യം മറ്റു ബന്ധുക്കളോടുണ്ടായിരുന്ന സ്നേഹത്തിൽനിന്നും വ്യത്യസ്തമായ രീതിയിൽ പരിഗണിക്കപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു. ദേവിയുടെ ജീവിതോദ്ദേശത്തെ പൂർണ്ണമാക്കുന്നതിൽ ഈ സ്നേഹം ഒരു വലിയ പങ്കു വഹിക്കുന്നുണ്ടു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ദേഹവിയോഗത്തിനുശേഷം ദേവിയുടെ മനസ്സു സദാ ഒരു ഉയർന്ന ഭാവനാമണ്ഡലത്തിലാണു വർത്തിച്ചുവന്നതു്. യാതൊരു കാമനകളും ഇല്ലാതെയിരുന്ന ആ മനസ്സിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ ശുശ്രൂഷിക്കുക എന്ന ഒരൊറ്റ ഉദ്ദേശം മാത്രമേയുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. ആ ഭൌതികശരീരം നഷ്ടപ്പെട്ടപ്പോഴും പിന്നെ ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിനു്

ആധാരമായി ഒന്നുംതന്നെ ഇല്ല എന്നായി. എന്തെങ്കിലും ഒന്നിനോട് ആസക്തിയില്ലെങ്കിൽ ശരീരം അധികംനാൾ നിലനിർത്തുക സാദ്ധ്യമല്ല. തനിത്തങ്കംകൊണ്ട് ആഭരണങ്ങൾ നിർമ്മിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ലല്ലൊ; അതുപോലെതന്നെ, യാതൊന്നിനോടും മമതയില്ലാതെ ഒരു ശരീരം നിലനിർത്തി കർമ്മം അനുഷ്ഠിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. അങ്ങനെ മനസ്സിനെ ആകർഷിക്കത്തക്ക ഒരു വസ്തുവില്ലെങ്കിൽ, ആ മനസ്സ് എപ്പോഴും സമാധിയിൽ ലയിക്കുകയും, ശരീരധർമ്മങ്ങളെ യഥാവിധി പാലിക്കാതെ ശരീരം ക്രമേണ നശിക്കുന്നതിനിടയാവുകയും ചെയ്യും. ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു ഭക്തന്മാരുമായിട്ടുള്ള സംസർഗ്ഗത്തിനും, ചില മധുരപലഹാരങ്ങളോടും അഭിരുചിയുണ്ടായിരുന്നതായി കാണാം. അങ്ങനെ ബലാൽക്കാരമായി അദ്ദേഹം തന്റെ മനസ്സിനെ ഇടയ്ക്കിടെ ശരീരബോധാവസ്ഥയിലേയ്ക്കു പിടിച്ചിറക്കിക്കൊണ്ടുവരികയാണു ചെയ്തിരുന്നതു്. ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിലും ഈ ഭാവം പ്രത്യേകം കാണാമായിരുന്നു. യാതൊരു ലക്ഷ്യവും ഇല്ലാതെ വന്നപ്പോൾ ശരീരം ത്യജിക്കണമെന്ന ഒരു മനോഭാവം പ്രത്യക്ഷമായി കണ്ടുതുടങ്ങി. സമാധി ഇടയ്ക്കിടെ അനുഭവപ്പെട്ടുതുടങ്ങി. ലൌകികമായ എന്തിനോടെങ്കിലും ആ മനസ്സിനെ ബന്ധപ്പെടുത്തിയില്ലെങ്കിൽ അചിരേണ ശരീരം ഉപേക്ഷിക്കപ്പെടും എന്നും തീർച്ചയായി. പക്ഷെ, ഗുരുദേവൻ ആരംഭിച്ച പ്രവൃത്തി മുഴുവനാക്കുകയായിരുന്നുവല്ലൊ ദേവിയുടെ ജനനത്തിന്റെ ഉദ്ദേശംതന്നെ. അതുകൊണ്ട് അക്കാര്യം നിറവേറുന്നതുവരെ ശരീരം നിലനിർത്താതെ തരമില്ല. രാധുവിന്റെ ആവിർഭാവം ആ ജീവിതത്തെ ലൌകികമായ സ്നേഹപാശത്താൽ ബന്ധിച്ചു. സമാധിയിലേയ്ക്കു കുതിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന മനസ്സിനെ സാധാരണ രീതിയിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവരാൻ ഈ സ്നേഹത്തിനു ശക്തിയുണ്ടായി. അങ്ങനെ ഈ 'രാധാവാത്സല്യം' അസംഖ്യം സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടെ ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതത്തിനുള്ള ഒരു കാരണമായി ഭവിച്ചു.

ഇതു വെറും ഒരു സങ്കല്പമല്ല. ഭക്തന്മാർ കെട്ടിച്ചമച്ച ഒരു കഥയുമല്ല. ദേവിതന്നെ തന്റെ സ്വന്തം അനുഭവത്തെപ്പറ്റി പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതാണു്. 'ഇതു യോഗമായയാണു്; ഇതിനെ ആധാരമാക്കി ജീവിക്കു.' എന്നു ഗുരുദേവൻ ദർശനമരുളി ഒരു ബാലികയെ നല്കിയതും ഇവിടെ സ്മരണീയമാകുന്നു.

എന്നാൽ ഈ പ്രേമബന്ധനം സംശയത്തിന്നതീതമായില്ല. ദേവിയുടെ ഭക്തന്മാക്കു ദേവി ഒരു അദ്ധ്യാത്മഗുരുവെന്ന നിലയിൽ വീക്ഷിക്കുമ്പോഴും രാധുവിനോടു കാണിച്ചിരുന്ന ഈ നിരതിശയമായ വാത്സല്യം മനസ്സിലാക്കുക സാദ്ധ്യമല്ലായിരുന്നു. ഒരു ശിഷ്യൻ ദേവിയോടു് ഇതിനെപ്പറ്റി ഹൃദയം തുറന്നു ചോദിക്കുകതന്നെ ചെയ്തു: ''അമ്മേ, അമ്മയ്ക്കു് ഇതു മമതയ്ക്കു് എന്താണു കാരണം? ഒരു സംസാരിയായ ജീവനെപ്പോലെ രാവും പകലും അമ്മ 'രാധു, രാധു' എന്നു വിചാരിച്ചു കഴിയുന്നല്ലൊ!'' ഇതേ ചോദ്യം ഇതിനു മുമ്പൊരിക്കലും ആ ശിഷ്യൻ ചോദിച്ചിരുന്നു. അതിനു സഹജമായ വിനയത്തോടുകൂടി ദേവി മറുപടി പറഞ്ഞതു്, ''ഞങ്ങളൊക്കെ സ്ത്രീകളല്ലെ? സ്വന്തം കുട്ടികളെ സ്നേഹിക്കുക എന്നതു ഞങ്ങളുടെ സ്വഭാവമല്ലെ?'' എന്നാണു്. എന്നാൽ ഈ പ്രാവശ്യം അതേ ചോദ്യത്താൽ ദേവി കുറച്ചു ക്ഷുഭിതയായി. ''നിനക്കു് എന്നെപ്പോലെ വേറെ ഒരു വ്യക്തിയെ കാണുക സാദ്ധ്യമാണൊ? ഒന്നു തേടിനോക്കു. സച്ചിദാനന്ദത്തെ ധ്യാനിക്കുന്നവരുടെ മനസ്സു വളരെ സൂക്ഷ്മവും പരിശുദ്ധവുമാകുന്നു. ആ മനസ്സുകൊണ്ടു് എന്തിനെപ്പറ്റി ചിന്തിച്ചാലും ആ ചിന്തയ്ക്കു വളരെ ശക്തിക്കുറ്റം. അതുകൊണ്ടാണു് അതു മമതയായിട്ടു മറ്റുള്ളവക്കു തോന്നുന്നതു്. ഇടി മിന്നിയാൽ അതു കണ്ണാടിയിൽക്കൂടിയല്ലെ പ്രതിഫലിക്കുന്നുള്ളു, മരംകൊണ്ടുള്ളതിൽ പ്രതിഫലിക്കാറുണ്ടൊ?''

ഒരിക്കൽ യോഗിൻമായ്ക്കും ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിലെ ഈ വൈരുദ്ധ്യത്തെക്കുറിച്ചു് ഇതേപ്രകാരം സം

ശയം ജനിച്ചു :– ''ഗുരുദേവൻ എത്രയോ ത്യാഗസമ്പന്നനായിരുന്നു ! പക്ഷെ, ദേവി ഒരു സാധാരണ വ്യക്തിയെപ്പോലെ സംസാരത്തിൽക്കിടന്നു മറിയുന്നു. രാവും പകലും സഹോദരന്മാരെച്ചൊല്ലിയും അവരുടെ കുട്ടികളെക്കുറിച്ചും ഉള്ള ചിന്തതന്നെ. എനിക്കു മനസ്സിലാകുന്നില്ല ഇതിന്റെ പൊരുൾ.'' ഇങ്ങനെ ഒരു സംശയം തോന്നി കുറച്ചു ദിവസം കഴിഞ്ഞു് ഒരുനാൾ ആ അമ്മ ഗംഗാതീരത്തു ധ്യാനത്തിനായി ഇരുന്നു. അപ്പോൾ അവക്കു ഗുരുദേവന്റെ ഒരു ദർശനം ലഭിച്ചു. ഗുരുദേവൻ പറഞ്ഞു :– ''ഇതാ ഇവിടെ നോക്കൂ ! ഈ ഗംഗയിൽക്കൂടി എന്തോ ഒലിച്ചു പോകുന്നതു കാണുന്നില്ലെ?'' നോക്കിയപ്പോൾ നവജാതനായ ഒരു ശിശു ഗർഭപാത്രത്തിലുള്ള മാലിന്യങ്ങളോടുകൂടി ഒഴുകിപ്പോകുന്നു. ഗുരുദേവൻ വീണ്ടും ചോദിക്കുകയാണു് :– ''ഈ ഗംഗയെ അശുദ്ധമാക്കാൻ എന്തിനെങ്കിലും സാധിക്കുമൊ? മാതൃദേവിയെപ്പറ്റി അതേപോലെ മനസ്സിലാക്കുക. യാതൊരു സംശയത്തിനും അവകാശമില്ല. ദേവിയും ഈ ശരീരവും ഒന്നുതന്നെയാണെന്നു മനസ്സിലാക്കിക്കൊള്ളൂ.'' തത്ക്ഷണം ഗംഗാതീരത്തിൽനിന്നു മടങ്ങി യോഗിൻമാ ദേവിയുടെ ചരണങ്ങളിൽവീണു പറയുവാൻ തുടങ്ങി :– ''അമ്മേ, എനിക്കു മാപ്പു തരൂ.'' സ്നേഹപൂർവ്വം ദേവി ചോദിച്ചു :– ''മകളെ യോഗിനി, എന്തുണ്ടായി ? '' നടന്ന സംഭവമെല്ലാം പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചിട്ടു യോഗിൻമാ പറഞ്ഞു :– ''ഞാൻ അമ്മയെ സംശയിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയതാണു്. എന്നാൽ ഗുരുദേവൻ എനിക്കു സത്യം വെളിവാക്കിത്തന്നു.'' കൊച്ചുബാലികയെപ്പോലെ ചിരിച്ചുകൊണ്ടു സ്നേഹം തുളുമ്പുന്ന സ്വരത്തോടെ ദേവി പറയുകയാണു് :– ''അതുകൊണ്ടു് എന്താണു് മകളെ? അവിശ്വാസം ഉണ്ടാകുന്നതു സാധാരണയല്ലെ ? ചിലപ്പോൾ സംശയം ജനിക്കും, പിന്നെ വിശ്വാസവും ജനിക്കും. ഇങ്ങനെതന്നെയാണു വിശ്വാസം ജനിക്കുന്നതു്. ക്രമേണ വിശ്വാസം

പകൃത പ്രാപിക്കുന്നു.'' ഇങ്ങനെ ഗുരുദേവന്റെ ഒരു ദർശനം ലഭിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ലോകംതന്നെ ദേവിയെപ്പറ്റി ഒന്നും അറിയാതെ പോകുമായിരുന്നു.

ഇതൊക്കെ ഭക്തന്മാർ നിർമ്മിച്ചിട്ടുള്ള വ്യാഖ്യാനങ്ങളാണെന്നു വേണമെങ്കിൽ പറയാം. ഒരു അദ്ധ്യാത്മഗുരു എന്ന നിലയിൽ ഈ സ്നേഹത്തെ വിമർശിക്കുന്നവരോട് അതിനെ സാധൂകരിക്കാൻ ചില വസ്തുതകളും പറയാം.

ആദ്ധ്യാത്മികമായ ഉപദേശങ്ങളും ലഭിക്കുന്നതിനായി ദേവിയെ പലരും സമീപിച്ചു. ദേവിയെ ഇപ്രകാരമുള്ള പ്രാരബ്ധങ്ങളും വലയം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു് അവർ കാണുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ ദേവിയുമായി അടുത്തു വസിച്ചു കഴിയുമ്പോൾ, അവർ തേടിവന്ന ശാന്തിയും മനസ്സമാധാനവും അവിടംകൊണ്ടു ലഭിക്കുന്നു. എന്നുമല്ല, സംസാരബന്ധങ്ങളിൽനിന്നു മോചനവും ലഭിക്കുന്നു. അവരിൽ പലരും സർവ്വസംഗപരിത്യാഗികളായി സന്ന്യാസം സ്വീകരിക്കുകയാണു് ചെയ്തതു്. സാധാരണ ജനങ്ങൾക്കുള്ള മമതാബുദ്ധിയാണു ദേവിക്കും ഉണ്ടായിരുന്നതെങ്കിൽ മറ്റുള്ളവരിൽ ഈ ത്യാഗബുദ്ധി സംജാതമാക്കുവാൻ കഴിയുമൊ?

ഇനിയൊന്നു്: സാധാരണ ലൗകികസ്നേഹത്തിൽ ഒരു വസ്തുവിനോടു പ്രത്യേകമായ ഒരു ആകർഷണം തോന്നിത്തുടങ്ങിയാൽ മറ്റുള്ളവയോടുള്ള സ്നേഹം കുറഞ്ഞുവരികയാണു ചെയ്യുക. ഇങ്ങനെ സ്വാർത്ഥതയോടുകൂടിയ സ്നേഹം വർദ്ധിക്കുമ്പോൾ ആ വ്യക്തി ദുരാഗ്രഹിയും മറ്റുള്ളവരെപ്പറ്റി യാതൊരു ചിന്തയും ഇല്ലാത്തവനുമായിത്തീരുന്നു. എന്നാൽ മാതൃദേവിയിൽ ഇതിന്റെ ഒരു ലാഞ്ഛനപോലും ഇല്ലായിരുന്നു. ത്യാഗം, മഹാമനസ്കത, ബാലസഹജമായ ലാളിത്യം ഇവയെല്ലാം ദേവിയുടെ സ്വഭാവത്തിലെ സവിശേഷതകളായിരുന്നു. ഭാവിയെക്കുറിച്ചു ചിന്തിക്കാതെ ദേവി കൈയയച്ചു ദാനം ചെയ്യുന്നു എന്നായിരുന്നു സ്വജനങ്ങളുടെ പരാതി. രാധുവിനോടു് അളവറ്റ വാത്സല്യം

കാണിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന അവസരത്തിലും തന്റെ ഭക്തന്മാരിലും ശിഷ്യന്മാരിലും മാതൃവാത്സല്യവും പ്രേമവും നിർലോഭമായി വഷ്ിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെയിരുന്നു. ദേവിയുടെ അടുത്തുപെരുമാറിയിട്ടുള്ളവക്കു ദേവി സ്വന്തം അമ്മയോ, അതിലും ഉപരിയായ എന്തോ ആണെന്നുള്ള ഒരു ഭാവമാണു തോന്നിയതു്. സമുദ്രംപോലെ വിശാലമായിരുന്നു ആ ഹൃദയം. സമുദ്രത്തിലെ ഉപ്പുരസം ചില സ്ഥലങ്ങളിൽ കുറച്ചധികം ഘനീഭവിച്ചാലും മറ്റു സ്ഥലങ്ങളിൽ അതുകൊണ്ടു് ഉപ്പുരസം ഇല്ലാതെ വരുമോ? അപ്രകാരംമാത്രമാണു മാതൃദേവിയുടെ പ്രേമസമുദ്രത്തിലും. ചില വ്യക്തികളെ ഉദ്ദേശിച്ചു് അതിനു ഗുരുത്വം കൂടിയിരുന്നാലും അതു സർവ്വവ്യാപകമായതുതന്നെയായിരുന്നു. അതും, ആ പ്രേമബന്ധം സാധാരണ ജനങ്ങളുടേതിൽനിന്നും വ്യത്യസ്തമായ വിധത്തിലായിരുന്നു എന്നു തെളിയിക്കുന്നു.

മാതൃദേവിക്കു സ്വജനങ്ങളോടുണ്ടായിരുന്ന സ്നേഹബന്ധം, അതിന്റെ സാധാരണത്വംകൊണ്ടു ലൌകികമായതാണെന്നു വ്യവഹരിക്കപ്പെടത്തക്കതാണെങ്കിലും ഈ ഒരു പ്രത്യേകത അതിനു് ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നു സമ്മതിക്കാതെ നിവൃത്തിയില്ല. ഈ ബന്ധുക്കളോടാരോടും ദേവിക്കു നേരിട്ടു് ഉത്തരവാദിത്വം ഇല്ലായിരുന്നു. സ്വാഭാവികമായുണ്ടായിരുന്ന സദ്ബുദ്ധിയും സഹാനുഭൂതിയും മാത്രമാണു് അവക്കെന്തെങ്കിലും ഗുണം ചെയ്യാൻ ദേവിയെ പ്രേരിപ്പിച്ചതു്. ആ പ്രേമത്തിൽ സ്വാർത്ഥത്തിനു സ്ഥാനമില്ലായിരുന്നു. സഹോദരന്മാരിൽനിന്നും ഇഹത്തിലും പരത്തിലും ഒന്നും ലഭിക്കേണ്ടതായിട്ടില്ല. രാധുവിന്റെയും അമ്മയുടെയും കഥയും അതുതന്നെ. ഈ ഗുണകാംക്ഷയുടെ ഫലമായി അത്യധികമായ ക്ലേശവും ദുരിതവുമാണു ദേവിക്കു ലഭിച്ചതു്. എന്നിട്ടും ഈ പ്രാരബ്ധങ്ങൾക്കിടയിൽ ശാന്തതയോടും, ക്ഷമയോടും, സന്തോഷത്തോടും, സ്നേഹത്തോടും, ഗൌരവത്തോടുംകൂടി യഥാർത്ഥമായ അദ്ധ്യാത്മജീവിത

ത്തിന്റെ ആദർശങ്ങളെ വിസ്മരിക്കാതെതന്നെ താൻ സ്വയം ഏറ്റെടുത്ത ചുമതലകളും നിർവ്വിഘ്നം ദേവി നിറവേറ്റി. കുടുംബജീവിതത്തിന്റെ ഐക്യത്തെ നിലനിർത്തുന്നതും, ഗൃഹസ്ഥജീവിതമെന്ന ആദർശത്തിന്റെ പ്രധാനഗുണവുമായ മാതൃസ്നേഹം എന്ന മഹനീയാദർശത്തെ ദേവിയുടെ ഈ ജീവിതം നമ്മൾക്കു് ഉയർത്തിക്കാണിച്ചുതരുന്നു. എല്ലാത്തരം സ്നേഹബന്ധത്തിലും മാതൃപ്രേമത്തിന്റെ സുപ്രധാനഘടകങ്ങളായ ക്ഷമയുടെയും നിഃസ്വാർത്ഥസേവനസന്നദ്ധതയുടേയും ലാഞ്ഛനയെങ്കിലും ഉണ്ടായിരിക്കും. ഇവയുടെ സാന്നിദ്ധ്യംകൊണ്ടുതന്നെയാണു മൃഗമായ മനുഷ്യൻ വാസ്തവത്തിൽ ഒരു സാമുദായികജീവിയും, അതിലും ഉയർന്നു് ഒരു ദേവനുമായിത്തീരുന്നതു്.

മമത വളരാൻ ഇടകൊടുത്താൽ സാധാരണയായി അതു വർദ്ധിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ വരും. പിന്നീടു് അതു വർദ്ധിച്ചു് ഒരു തരത്തിലും വേരറുത്തു കളയാൻ വയ്യാത്തവിധം രൂഢമൂലമാവുകയും ചെയ്യും. മമത വൈരാഗ്യത്തിന്റെ നിത്യശത്രുവാണു്. ഇതു ലൗകികജനങ്ങളെ സംബന്ധിച്ച നിയമമാണു്. യഥാർത്ഥമായ അദ്ധ്യാത്മജീവിതം നയിക്കുന്ന ഒരു വ്യക്തിയിൽ മമതയും നിർമ്മമതയും ഒരേ നിലയിൽ കണ്ടുവരുന്നു. അങ്ങനെയുള്ള പരിശുദ്ധമനസ്സോടുകൂടിയ ഒരാൾ എന്തെങ്കിലും ഒന്നിൽ പ്രവേശിച്ചാൽ സകലകഴിവുകളും അതിൽ പ്രയോഗിക്കുന്നു. എന്നാൽ പരിതസ്ഥിതികളും ആവശ്യപ്പെടുമ്പോൾ യാതൊരു പ്രയാസവും കൂടാതെ അവയെ വേണ്ട എന്നു വെയ്ക്കാനും ആ വ്യക്തിക്കു കഴിയുന്നു. ഇങ്ങനെ ത്യജിക്കാനുള്ള ഒരു കഴിവു് ദേവിയിൽ ധാരാളം പ്രത്യക്ഷമായിരുന്നു.

മാതൃദേവിയുടെ സ്നേഹഭാജനവും മാക്കുവിന്റെ പുത്രനുമായ 'നേര' എന്ന കുട്ടി ജയരാമവാടിയിൽവെച്ചു് അകാലമൃതിയടഞ്ഞു. ആ സമയത്തു ദേവി കോൽപാറയിൽ ആയിരുന്നു. ആ കുട്ടിയുടെ മരണവാർത്ത ദേവിയെ

വളരെ ദുഃഖിതയാക്കി. പകൽ മുഴുവൻ വെറും ഒരു സാധാരണ മനുഷ്യനെപ്പോലെ ആ കുട്ടിയുടെ ഗുണഗണങ്ങളെപ്പറ്റി പറഞ്ഞു ദേവി വിലപിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ സന്ധ്യയ്ക്കു ദീപാരാധനയ്ക്കു സമയമായപ്പോഴേക്കും ദേവി യാതൊന്നും സംഭവിച്ചിട്ടില്ലാത്തമാതിരി പതിവുപോലെ എഴുന്നേറ്റു വരികയും അതീവ ശാന്തതയോടും ശ്രദ്ധയോടും കൂടി പൂജാദികളിൽ വ്യാപൃതയാവുകയും ചെയ്തു. ഒരു ദുഃഖാവസ്ഥയിൽനിന്നും മനസ്സിനെ ഇത്ര പെട്ടെന്നു സാധാരണ നിലയിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവരിക ലൗകികപ്രേമബദ്ധരായവർക്കു സാദ്ധ്യമാകാറുണ്ടോ?

എന്നാൽ ഈ വിരക്തഭാവം കൂടുതൽ സ്പഷ്ടമായതു് ദേവിയുടെ അന്ത്യസമയത്തു ദേവി രാധുവിനോടു കാണിച്ച മനോഭാവത്തിലാണു്. ''രാധുവിനോടു ഞാൻ കാണിക്കുന്ന ഈ വാത്സല്യം ഞാൻതന്നെ സൃഷ്ടിച്ചതാണു്.'' എന്നു് ദേവി പറയാറുണ്ടു്. ''എന്റെ മനസ്സു രാധുവിലേയ്ക്കു കുറച്ചു തിരിഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ രാധുവിനെ നോക്കാൻ ആരുണ്ടു്?'' എന്നു ദേവി ഗുരുദേവനോടു പ്രാർത്ഥിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. ഇതിന്റെ സത്യാവസ്ഥ മരണശയ്യയിൽവെച്ചു ദേവി പ്രകടമാക്കുകയും ചെയ്തു. തനിക്കേറ്റവും പ്രിയപ്പെട്ട ജനങ്ങളോടുള്ള സ്നേഹത്തിനു ശക്തികൂടുന്നതു മരണശയ്യയിൽ കിടക്കുമ്പോഴാണല്ലോ. ദേവിയാകട്ടെ ആ നിർണ്ണായകഘട്ടത്തിൽ തന്റെ മനസ്സിനെ രാധുവിൽനിന്നും പരിപൂർണ്ണമായി വേർപെടുത്തുകയാണു ചെയ്തതു്. ഒരു ദിവസമെങ്കിലും രാധു സമീപത്തില്ലെങ്കിൽ ഉറക്കം വരാതിരുന്ന ദേവി അവസാന നിമിഷങ്ങളിൽ രാധുവിനേയും കുട്ടിയേയും ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു് അയയ്ക്കണമെന്നു നിർബന്ധപൂർവ്വം പറഞ്ഞു. അവരുടെയെല്ലാം സാമീപ്യംതന്നെ തനിക്കു വിരോധമായിതോന്നുന്നു എന്നും അവരിൽനിന്നെല്ലാം മനസ്സിനെ പിൻവലിച്ചു കഴിഞ്ഞുവെന്നും ദേവി വീണ്ടും വീണ്ടും പറയുകയുണ്ടായി. യോഗനിഷ്ഠനായിരുന്നിട്ടും അവസാനനിമിഷ

ങ്ങളിൽ ഒരു മാനിനോട് തന്റെ മനസ്സിനെ ബന്ധിച്ച കാരണം ഒരു മാനായി പിന്നീട് ജനിക്കേണ്ടിവന്ന ജഡഭരതന്റെ കഥ പുരാണപ്രസിദ്ധമാണല്ലൊ. ആ സംഭവവുമായിട്ട് ദേവിയുടെ വൈരാഗ്യത്തെ തുലനംചെയ്ത് നോക്കുക.

ഈ മാതിരിയുള്ള ഉദാഹരണങ്ങൾ ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിന്റെ ഈ ഭാഗത്തെ സുസ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. എന്തു മമത! അതേസമയം എന്തൊരു വിരക്തിയും! ദേവി ബന്ധുജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ജീവിച്ചു. അവരുടെ സുഖത്തിലും ദുഃഖത്തിലും പങ്കുകൊണ്ടു. എന്നാൽ അതേസമയം ജലത്തിലെ താമരയിലപോലെ ഒന്നിലും ഒട്ടാതെ വർത്തിക്കുകയും ചെയ്തു. സാധാരണയായി ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ഒരു ധാരണയുള്ളതു കുടുംബഭാരങ്ങൾകൊണ്ടു ക്ലേശിക്കുന്ന ഒരാൾക്കു് അദ്ധ്യാത്മജീവിതം നയിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല എന്നാണു്. എന്നാൽ അങ്ങനെയുള്ളവർ അവരുടെ സംശയനിവൃത്തിക്കായി വേറെങ്ങും പോകേണ്ട; ശ്രീ മാതൃദേവിയുടെ ജീവിതത്തിലേയ്ക്കു് ഒന്നു കണ്ണോടിച്ചാൽ മതി. ദേവിയുടെ ആദ്ധ്യാത്മികമായ ഔന്നത്യത്തെ ഉയർത്തിക്കാണിക്കുന്നതു തന്നെ ആ കുടുംബബന്ധമല്ലേ എന്നു തോന്നിപ്പോകുന്നു.

17. അദ്ധ്യാത്മഗുരു

ജഗത്തിന്റെ മൂലകാരണമായ പരമാർത്ഥസത്ത വൈരുദ്ധ്യങ്ങളുടെ ഒരു സമ്മേളനമായിട്ടാണു സാധാരണ വിവരിക്കപ്പെടുന്നതു്. അതു നശ്വരതയുടെ പിന്നിലുള്ള ശാശ്വതത്വമാണു് — നാനാത്വത്തിന്റെ പിന്നിലുള്ള ഏകത്വം. അതു ജഗത്തിന്റെ സൃഷ്ടിക്കു ഹേതുവാകുന്നു. പക്ഷെ, ജഗത്തിനു് അതിനെ ക്ഷയിപ്പിക്കാനൊ, മലിനമാക്കാനൊ സാദ്ധ്യമല്ല. എല്ലാ വൈരുദ്ധ്യങ്ങളും അതിൽ വന്നടങ്ങുന്നു. പക്ഷെ അതു കാരണമായി അതിന്റെ ഏകത്വം നഷ്ടപ്പെടുന്നില്ല. സർപ്പത്തിന്റെ ഫണത്തിൽ വിഷമി

രിക്കുന്നു. പക്ഷെ, ആ വിഷം അതിന്റെ നാശത്തിനു കാരണമാകുന്നില്ലല്ലൊ.

മഹാത്മാക്കളുടെ ജീവിതം ഈ വിശ്വരഹസ്യവുമായി അത്യന്തം ബന്ധപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഒരു അവതാരപുരുഷനിൽ മനുഷ്യഭാവം ചെന്നവസാനിക്കുന്നതു് എവിടെ, ദിവ്യഭാവം ആരംഭിക്കുന്നതു് എവിടെ എന്നു കണ്ടു പിടിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. ഈശ്വരചൈതന്യം മനുഷ്യസഹജങ്ങളായ ദുർബലത്യങ്ങളിൽക്കൂടി പ്രത്യക്ഷപ്പെടുകയാണു് അപ്രകാരമുള്ള ഒരു ജീവിതത്തിൽ. ഒരു നിമിഷത്തിൽ സകല ചാപല്യങ്ങളോടുംകൂടിയ ദുർബലനായ ഒരു മനുഷ്യനായി നടിക്കുകയായിരിക്കും. അടുത്ത നിമിഷം, ഭാവനയ്ക്കതീതമായ വിധത്തിൽ തന്റെ മഹിമയെ കുറഞ്ഞൊന്നു പ്രകടിപ്പിക്കുന്നുവെന്നും വരാം. ഇങ്ങനെയുള്ള മഹാന്മാർ ലോകത്തിൽ ജീവിക്കുന്നു. പക്ഷെ, സംസാരം അവരെ ഒരു തരത്തിലും ബാധിക്കുകയില്ല.

ഇപ്രകാരമുള്ള മഹാന്മാരുടെ ജീവിതത്തിൽ ഈ രണ്ടു ഭാവങ്ങളും സമയവും സന്ദർഭവും അനുസരിച്ചു മാറി മാറി പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നതായിക്കാണാം. അവരുടെ പ്രവൃത്തികളോ വാക്കുകളോ സാധാരണ മനുഷ്യരുടേതിൽനിന്നും ഒട്ടും വ്യത്യസ്തങ്ങളായിരിക്കുകയില്ല. എന്നാൽ അതേ സമയം തങ്ങളെ സമീപിക്കുന്നവരുടെ അജ്ഞാനത്തെ നശിപ്പിക്കുവാൻ പര്യാപ്തമായ ഒരു ശക്തിവിശേഷം അവരിൽ കുടികൊള്ളുന്നതായിക്കാണാം. വൈരുദ്ധ്യങ്ങളുടെ സമ്മേളനമായതുകൊണ്ടു സംസാരിക്കും മുമുക്ഷുവിനും ആ ജീവിതം ഏറ്റവും അർത്ഥവത്തായി തോന്നുന്നു. ശ്രീരാമൻ, ശ്രീകൃഷ്ണൻ തുടങ്ങിയ അവതാരപുരുഷന്മാരിലെല്ലാംതന്നെ മനുഷ്യഭാവവും ഈശ്വരഭാവവും ഇടകലന്നിട്ടുള്ളതായി കാണാം.

ശ്രീ മാതൃദേവിയുടെ ജീവിതവും ഈ ഭിന്നങ്ങളായ ആദർശങ്ങളുടെ ഒരു സങ്കലനമാണു്. ഒരു അമ്മയായി സങ്ക

ല്പിച്ച ദേവിയെ സമീപിക്കുമ്പോഴും കാണാം അജ്ഞാനത്തെ നശിപ്പിച്ച ജ്ഞാനത്തെ പ്രദാനം ചെയ്യുന്ന ഒരു ഗുരുഭാവം അവിടെ. ഒരു ഗുരുഭാവത്തിൽ സമീപിച്ച ദേവിയോടടുക്കുമ്പോഴും വാത്സല്യം വഴിഞ്ഞൊഴുകുന്ന ഒരു മാതാവായിട്ടു പരിണമിക്കുന്നു. ഒരു ഗുരുവാണെന്നും മാതാവാണെന്നും ഉള്ള ഭാവനയോടെ സമീപിക്കുമ്പോഴും ആ രണ്ടു ഭാവങ്ങളേയും ഭേദിച്ച് ഒരു ദിവ്യാവതാരമായി ശോഭിക്കുന്നതായിട്ടാണു കാണാൻ കഴിയുക. ഈ മൂന്നു ഭാവങ്ങളും ഒരേ സമയത്തു കാണപ്പെടുന്നതുകൊണ്ട് ഒന്ന് എവിടെ അവസാനിക്കുന്നു, പിന്നത്തേതു് എവിടെ തുടങ്ങുന്നു എന്നു തിരിച്ചെടുക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. ജീവിതത്തിന്റെ അന്ത്യകാലത്തു രണ്ടു കൂട്ടരാണു ദേവിയെ ആശ്രയിച്ചിരുന്നതു്, സ്വജനങ്ങളും ശിഷ്യവൃന്ദവും. ബന്ധുജനങ്ങൾ ദേവിയെ ആശ്രയിച്ചതു കേവലം ലൗകികങ്ങളായ കാര്യങ്ങൾ ദേവിയിൽക്കൂടി നേടുവാൻ മാത്രമായിരുന്നു. രണ്ടാമത്തെ കൂട്ടർ ദേവിയിൽനിന്നും ആദ്ധ്യാത്മികമായ പ്രചോദനം ലഭിക്കണം എന്നുമാത്രം അഭിലഷിക്കുന്നവരായിരുന്നു.

സ്വജനങ്ങളുടെ ഇടയിലുള്ള ദേവിയുടെ ജീവിതം ഏതു വിധത്തിലുള്ളതായിരുന്നു എന്നതിന്റെ ഒരു ഏകദേശരൂപം നമുക്കു ലഭിച്ചു കഴിഞ്ഞു. ഇനി, ആദ്ധ്യാത്മികമായ പ്രചോദനത്തെ അഭിലഷിച്ചു സമീപിച്ചവരോടു ദേവിയുടെ ബന്ധമെങ്ങനെയുള്ളതായിരുന്നു എന്നാണറിയേണ്ടതു്. ഒന്നിനൊന്നു വിരുദ്ധമല്ലാത്തവിധത്തിൽ ഈ രണ്ടു ഭാവങ്ങളും ആ ജീവിതത്തിൽ ഒത്തിണങ്ങിയതു് എപ്രകാരമാണു് എന്നതു ചിന്തനീയമായ ഒരു വിഷയമാകുന്നു. സാധാരണ ദൃഷ്ടിക്കു് ഒരു ജീവിതത്തിന്റെ രണ്ടു ഭാഗങ്ങളായിട്ടല്ലാതെ ഈ ഭാവങ്ങളെപ്പറ്റി ചിന്തിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല.

ദേവിയുടെ ജീവിതം ഈ ഭിന്നാദർശങ്ങളുടെ സമന്വയമായിരുന്നെങ്കിലും ഒരു സംഗതി അവയിലെല്ലാറ്റിലും അനുസ്യൂതമായി വാഴുന്നതു കാണാം. അതു് ആ ജീവിത

ത്തിന്റെ എല്ലാവശങ്ങളിൽക്കൂടിയും പ്രകടമാക്കപ്പെട്ടിരുന്ന സഹജമായ മാതൃവാത്സല്യമാണു്. ദേവിയുടെ ഗാഹ്കിക ജീവിതം പ്രതിഫലേച്ഛകൂടാതെയുള്ള ഒരു സ്നേഹദാനമായിരുന്നു എന്നും, അതും ഒരു ദിവ്യഭാവത്തിന്റെ പരിധിയിൽ എത്തിയിരുന്നു എന്നും നാം കണ്ടുകഴിഞ്ഞു. തന്റെ എണ്ണമില്ലാത്ത ശിഷ്യന്മാരോടും ഭക്തന്മാരോടും ഉള്ള ബന്ധത്തിലും ഇതേ മാതൃവാത്സല്യമായിരുന്നു ആ ജീവിതത്തിൽ ഉടനീളം പ്രതിഫലിച്ചിരുന്നതു്.

ഹൈന്ദവശാസ്ത്രപ്രകാരം ഒരു ഗുരു എങ്ങനെയുള്ള ആളായിരിക്കണം? ഗുരുവിനും ശിഷ്യനും തമ്മിലുള്ള ബന്ധത്തിന്റെ പൂർണ്ണരൂപം എന്താണു്? ശ്രീ മാതൃദേവി ഈ ഗുരുപദത്തിനു് എത്രമാത്രം അർഹയായിരുന്നു എന്നൊക്കെ ഈ ഘട്ടത്തിൽ ചിന്താവിഷയങ്ങളാണു്.

1. ശ്രോത്രിയോഽവൃജിനോഽകാമ—
ഹതോ യോ ബ്രഹ്മവിത്തമഃ [വിവേകചൂഡാമണി]

2. ശാബ്ദേ പരേ ച നിഷ്ണാതഃ [ഭാഗവതം]

3. സിദ്ധം സത്സമ്പ്രദായേ സ്ഥിരധിയമനഘം
ശ്രോത്രിയം ബ്രഹ്മനിഷ്ഠം
സത്വസ്ഥം സത്യവാചം സമയനിയതയാ
സാധുവൃത്ത്യാ സമേതം,

---

1) കാമം ഉലയ്ക്കാത്തവനും, പാപമറവനും, വേദജ്ഞനും, ബ്രഹ്മജ്ഞന്മാരിൽ ഉത്തമനുമായവൻ.

2) ശബ്ദബ്രഹ്മത്തിലും പരബ്രഹ്മത്തിലും മുങ്ങിപ്പൊങ്ങിയവൻ.

3) ശരിയായ മാർഗ്ഗത്തിൽ പരിശീലനം സിദ്ധിച്ചവനും, സ്ഥിതപ്രജ്ഞനും, നിഷ്ഠാപനും, വേദജ്ഞനും, ബ്രഹ്മനിഷ്ഠനും, സത്വഗുണസമ്പന്നനും, സത്യനിഷ്ഠനും, സ്വാശ്രമോചിതമായ സദാചാരത്തോടുകൂടിയവനും, ദംഭാസൂയാദിദോഷവർജ്ജിതനും, ജിതേന്ദ്രിയനും, നിത്യമിത്രവും, ദയാലുവും, തെറ്റു കണ്ടാൽ ശാസിക്കുന്നവനും, പരഹിതംതന്നെ ആത്മഹിതമായി കരുതുന്നവനുമായ

ദംഭാസൂയാദിമുക്തം ജിതവിഷയഗണം
ദീനബന്ധും ദയാലും
സംഖലിത്യേ ശാസിതാരം സ്വപരഹിതപരം
ദേശികം ഭോഷ്ണരീപ്പേത.

[വേദാന്തദേശികന്റെ ന്യാസവിംശതി]

4. അജ്ഞാനധ്വാന്തരോധാദഘപരിഹണാദാ—
ത്മസാമ്യാവഹത്വാത,
ജന്മപ്രധ്വംസിജന്മപ്രദഗരിമതയാ
ദിവ്യദൃഷ്ടിപ്രഭാവാത,
നിഷ്പ്രത്യൂഹാനുശംസ്യാദനിയതരസതയാ
നിത്യശേഷിത്വയോഗാദ,
ആചാര്യഃ സദ്ഭിരപ്രത്യുപകരണധിയാ
ദേവവത സ്യാദുപാസ്യഃ.

[വേദാന്തദേശികന്റെ ന്യാസവിംശതി]

5. ആചാര്യോ വേദസമ്പന്നോ വിഷ്ണുഭക്തോ വിമത്സരഃ
യോഗജ്ഞോ യോഗനിഷ്ഠശ്ച സദാ യോഗാത്മകഃ ശുചിഃ
ഗുരുഭക്തിസമായുക്തഃ പുരുഷജ്ഞോ വിശേഷതഃ.

[അദ്വയതാരകോപനിഷത]

ആചാര്യനെ ആത്മോന്നതി ഉണ്ടാവണമെന്നാഗ്രഹിക്കുന്നവൻ ശരണം പ്രാപിക്കണം.

4) അജ്ഞാനാന്ധകാരത്തെ അകറ്റുന്നതുകൊണ്ടും, പാപമാജ്ജനം കൊണ്ടും, തനിക്കു സമനാക്കിത്തീർക്കുന്നതുകൊണ്ടും, മുക്തിപ്രദാനം ചെയ്യുവാനുള്ള ഗൗരവവും ദിവ്യദൃഷ്ടിയും ഉള്ളതുകൊണ്ടും, അഹേതുകദയകൊണ്ടും, സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപിയായി നിത്യശേഷിയായിരിക്കുന്ന ഈശ്വരനു തുല്യനാകകൊണ്ടും ആചാര്യൻ സജ്ജനങ്ങളാൽ ഫലാപേക്ഷകൂടാതെ ദേവനെപ്പോലെ ഉപാസ്യനാകുന്നു.

5) വേദജ്ഞനും, വിഷ്ണുഭക്തനും, മത്സരമുക്തനും, ഭക്തിയോഗയുക്തനും, ധ്യാനയോഗനിഷ്ഠനും, സദാ കർമ്മയോഗപരനും, ആത്മജ്ഞാനശ്രദ്ധനും, ഗുരുഭക്തനും, പരമപുരുഷനെ സാക്ഷാത്കരിച്ചവനുമായിരിക്കണം ഗുരു.

ഇതാണ് അദ്ധ്യാത്മഗുരുവിനെപ്പറ്റിയുള്ള ഒരു വിവരണം. ഇപ്രകാരമുള്ള ഗുരുശിഷ്യബന്ധം ഹൈന്ദവശാസ്ത്രപ്രകാരം ഏറ്റവും പാവനമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു. തന്റെ മുക്തിക്കു കാരണമായ ഈശ്വരകൃപ ഗുരുവാകുന്ന ഉപാധിയിൽക്കൂടിയാണു ശിഷ്യനു ലഭിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു ശിഷ്യൻ ഗുരുവിൽ പൂർണ്ണമായും വിശ്വസിക്കുകയും സംശയരഹിതനായി അദ്ദേഹത്തെ അനുസരിക്കുകയും വേണം. ഗുരുവിനും ശിഷ്യനോടു ഗുരുതരമായ ഉത്തരവാദിത്വം ഉണ്ടു്. അതുകൊണ്ടാണു് ഒരു ഗുരുവിന്റെ യോഗ്യത എന്തൊക്കെയായിരിക്കണം എന്നുള്ള ചോദ്യത്തിനു തന്നെ പ്രസക്തിയുള്ളതു്. ഭ്രതാനുകമ്പ ഒന്നുമാത്രമായിരിക്കണം ശിഷ്യനെ സ്വീകരിക്കുവാനുള്ള പ്രചോദനത്തിന്റെ കാരണം. യാതൊരു ലാഭേച്ഛയും ഗുരുവിനുണ്ടായിരിക്കുകയേ അരുതു്. ശിഷ്യൻ സ്നേഹാദരങ്ങളോടുകൂടി സമർപ്പിക്കുന്ന ഉപഹാരങ്ങളും സ്വീകരിക്കുന്നതിൽ വിരോധമില്ലെങ്കിലും ആദ്ധ്യാത്മികമണ്ഡലത്തിൽ അവ ഒരു പ്രചോദനമായിരിക്കരുതു്. ഒരു പിതാവിനുതുല്യം സ്വാർത്ഥരാഹിത്യം ഗുരുവിനു് ഉണ്ടായിരിക്കണം.

ഇതാണു് ഒരു ഗുരുവിന്റെ യോഗ്യതയുടെ മാനദണ്ഡം എങ്കിൽ ശ്രീ മാതൃദേവിയെപ്പോലെ ആ സ്ഥാനം അലങ്കരിക്കുവാൻ അഹ്രായവർ എത്ര പേരുണ്ടാകും? ശ്രീരാമകൃഷ്ണനുമായുള്ള നിരന്തരസാഹചര്യവും, അദ്ദേഹത്തിൽ നിന്നു ലഭിച്ച ആദ്ധ്യാത്മികപരിശീലനവും, താൻ തുടങ്ങിവെച്ച അദ്ധ്യാത്മപ്രവർത്തനങ്ങളും തന്റെ തിരോധാനത്തിനുശേഷവും തുടർന്നുനടത്തണമെന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ കൊടുത്ത ആദേശവും, ദേവിക്കു സ്വതേ സ്വായത്തമായിരുന്ന അദ്ധ്യാത്മപ്രഭാവവും, ഇവയെല്ലാം ഗുരുപദം അലങ്കരിക്കാൻ ദേവിയെ സമർത്ഥയാക്കി. സർവ്വോപരി, ദേവിയിൽ ജന്മനാ കുടികൊണ്ടിരുന്ന മാതൃഭാവം ഈ കാലത്തു പൂർണ്ണമായി വികസിച്ചു ദേവിയെ സ്വാർത്ഥരഹിതയും ക്ഷമാസമ്പ

ന്നയും കൃപാമയിയും സേവനതല്പരയും ആക്കി. അതുനി മിത്തം ലോകത്തിലെ അദ്ധ്യാത്മഗുരുക്കന്മാരിൽ പ്രഥമ സ്ഥാനത്തിനുതന്നെ ദേവി അർഹയാകുന്നു.

ഒരു ഗുരുവാകണമെങ്കിൽ എത്രയോ ഭാരിച്ച ചുമത ല ഏറെറടുക്കണമെന്നു ദേവിയുടെ വാക്കുകൾതന്നെ വ്യക്ത മാക്കുന്നു :— ''മന്ത്രം വഴിയായി തന്റെ ശക്തി ശിഷ്യനി ലേയ്ക്കു പകരുകയാണു് ഒരു ഗുരു ചെയ്യേണ്ടതു്. അതോടൊ പ്പം ആ ശിഷ്യന്റെ പാപങ്ങളും ഗുരു ഏറെറടുക്കുകയും ചെ യ്യുന്നു. ഗുരുവിനു ശാരീരികമായ അസുഖങ്ങളും ഉണ്ടാകുന്ന തിന്റെ കാരണം ഇതാകുന്നു. അതുകൊണ്ടാണു ഗുരുസ്ഥാ നം സ്വീകരിക്കുന്നതു ക്ലേശകരമായ ഒരു പ്രവൃത്തിയാകുന്ന തു്. ഈ പാപഭാരം മുഴുവൻ ആ ഗുരു ചുമക്കേണ്ടതായി വ രുമല്ലൊ. എന്നാൽ ഗുണവാനായ ശിഷ്യൻ ഗുരുവിനെ സ ഹായിക്കുകയായിരിക്കും ചെയ്യുക. ചില ശിഷ്യന്മാക്കു മ ന്ത്രദീക്ഷ ലഭിച്ചു കഴിഞ്ഞാൻ വളരെ വേഗമാണു പുരോഗ തി. എന്നാൽ വേറെ ചിലരുടെ അഭിവൃദ്ധി വളരെ സാവ ധാനമാണു്. അതു മുജ്ജന്മത്തിലെ വാസനകളെ അനുസ രിച്ചിരിക്കും.''

ഗുരുവും ശിഷ്യനുമായിട്ടുള്ള ബന്ധത്തിൽ ഇതു് ഒരു പ്രധാനഘടകമാണു്. ശ്രീ ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികൾ മന്ത്രദീ ക്ഷ നല്കാൻ വിസമ്മതിച്ചിരുന്നതിന്റെ പ്രധാനകാരണം ഈ തത്ത്വമാണെന്നാണു മാതൃദേവി പറയാറുള്ളതു്. ''അ മ്മേ, മന്ത്രദീക്ഷ നല്കിക്കഴിഞ്ഞാലുടനെ എനിക്കു ദേഹ ത്തിനു് അസുഖം തോന്നുന്നു. മന്ത്രം എന്നുള്ള പേരു കേൾ ക്കുമ്പോൾതന്നെ എനിക്കു പനി വരുന്നതുപോലെ തോന്നു ന്നു, എന്നാണു് രാഖാലൻ പറയാറു്.'' എന്നു ദേവി ഒരിക്കൽ പറയുകയുണ്ടായി.

അതുകൊണ്ടായിരിക്കാം ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികൾ വ ളരെ ദുർലഭമായിട്ടേ മന്ത്രദീക്ഷ നല്കാറുള്ളൂ. ദീക്ഷ അഭ്യർത്ഥി ച്ചുകൊണ്ടു വരുന്ന മിക്ക സാധകന്മാരേയും അദ്ദേഹം മാതൃ

ദേവിയുടെ സമീപത്തേയ്ക്കു പറഞ്ഞയയ്ക്കുകയായിരുന്നു പതിവു്. ദേവിയാണെങ്കിലൊ, തന്റെ മാതൃവാത്സല്യവും അപാരമായ കരുണയും കാരണം, ആരുതന്നെ വന്നു് അഭയം പ്രാപിച്ചാലും അവക്കെല്ലാം രക്ഷ നല്കുന്നതിൽ, ശരീരത്തിനു സുഖമില്ലെങ്കിൽപ്പോലും വിമുഖത കാണിച്ചിരുന്നില്ല. അങ്ങനെ തന്നെ സമീപിച്ചവരെയെല്ലാം മന്ത്രദീക്ഷ നല്കി ത്രാണനം ചെയ്യാൻ ഈ മാതൃവാത്സല്യം ഒന്നുമാത്രമാണു് പ്രേരകമായതു്. തന്നെ സമീപിക്കുന്നവരിൽ പലരും അനുഗ്രഹം അഹിക്കുന്നവരല്ല എന്നു് അറിയാമായിരുന്നിട്ടും ദേവിയുടെ അപാരമായ കൃപ അവരുടെ ആ കുറവിനെപ്പറ്റി ചിന്തിക്കാൻപോലും അനുവദിച്ചില്ല. ദേവിതന്നെ ഒരിക്കൽ ഒരു ശിഷ്യനോടു പറഞ്ഞു:—

''എന്റെ കുട്ടീ, ഇവിടെ വരുന്നവരിൽ പലക്കും ജീവിതത്തിൽ ഒന്നുംതന്നെ സാദ്ധ്യമല്ല. അവർ ചെയ്യാത്ത ഒരൊറ ദുഷ്കർമ്മംപോലും ഇല്ല. എന്നാലും അവർ ഇവിടെ വന്നു് എന്നെ 'അമ്മേ' എന്നു വിളിച്ചു സമീപിക്കുമ്പോഴം, ഞാൻ എല്ലാം മറന്നുപോകുന്നു. അവക്കു് അവർ അഹിക്കുന്നതിലും അധികം ലഭിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.''

ഒരിക്കൽ ദേവി ജയരാമവാടിയിൽ താമസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കെ ഒരു പ്രഭാതത്തിൽ മൂന്നു ഭക്തന്മാർ ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികളുടെ ഒരെഴുത്തുംകൊണ്ടു് അവിടെയെത്തി. എഴുത്തു വായിച്ചുകേട്ടശേഷം ദേവി അവരെ അകത്തേയ്ക്കു് വിളിച്ചു. ഭക്തന്മാർ അഭിവാദ്യം ചെയ്തു. ദേവി കുറച്ചുനേരം ഒന്നും മിണ്ടാതെയിരുന്നു. പിന്നെ പറഞ്ഞു: — ''ഒടുവിൽ രാഖാൽ ഇവരെയാണൊ അയച്ചതു്!'' ദേവി ദീക്ഷ നല്കാൻ വിസമ്മതിച്ചു. അവരോടു ബേലൂർമഠത്തിലേയ്ക്കുതന്നെ പോകാൻ നിർദ്ദേശിച്ചു. ആ ഭക്തന്മാർ ദേവിയുടെ നിർദ്ദേശം സ്വീകരിച്ചു പുറത്തെ മുറിയിൽ പോയിരിപ്പായി; പക്ഷെ, അവിടെനിന്നും പോയില്ല. അവരുടെ ഇച്ഛാഭംഗം എത്രമാത്രമായിരുന്നു എന്നു പറയുവാനാവില്ല. വീണ്ടും അവർ

ദേവിയെ സമീപിച്ചു. ദേവിയോ തന്റെ നിശ്ചയത്തിൽ നിന്നു മാറാൻ തയ്യാറുമില്ലായിരുന്നു. എന്നിട്ടു ശ്രീരാമകൃഷ്ണനോടായി പറഞ്ഞു: — ''പ്രഭോ, ആക്കും പ്രയോജനപ്പെടാതെ ഈ ദിവസവും കഴിഞ്ഞുപോകരുതെ എന്നു് ഞാൻ അങ്ങയോടു പ്രാർത്ഥിച്ചു. അവസാനം അങ്ങും ഇവരെയാണല്ലൊ പറഞ്ഞയച്ചതു്! ഗുരുദേവ, ഈ ശരീരം നിലനില്ക്കുന്ന കാലത്തോളം അങ്ങയുടെ ജോലി ചെയ്വാനുള്ള കഴിവുണ്ടാകട്ടെ!'' എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് അവക്കു് ദീക്ഷ നല്കാമെന്നു സമ്മതിച്ചു. ദീക്ഷയും കഴിഞ്ഞു. കുറച്ചു ദിവസം കഴിഞ്ഞു് ബേലൂർമഠത്തിൽ ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികളും, പ്രേമാനന്ദസ്വാമികളും, ശിവാനന്ദസ്വാമികളും, ശാരദാനന്ദസ്വാമികളും മുതലായവർ ഈ സംഭവത്തെപ്പറ്റി അറിഞ്ഞു. ഈ വിവരമെല്ലാം കേട്ടു ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികളും യാതൊന്നും സംസാരിക്കാതെ സ്തബ്ധനായി കുറെനേരം ഇരുന്നു. പ്രേമാനന്ദസ്വാമികളും ഒരു ദീർഘനിഃശ്വാസത്തോടെ കൈകളുപ്പി പറയുകയാണു്: — ''കൃപ, കൃപ, ഈ ആശ്ചര്യകരമായ കരുണ ഹേതുവായിട്ടാണു് ദേവി നമ്മളെ എപ്പോഴും രക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതു്! അമ്മ സ്വീകരിച്ച ഈ കാളകൂടം എന്താണെന്നു വാക്കാൽ പറയുക ഞങ്ങൾക്കു സാദ്ധ്യമല്ല. ഞങ്ങൾ അതു സ്വീകരിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ, ദഹിച്ചു ഭസ്മമായിപ്പോയേനെ. ദേവി എല്ലാവർക്കും അഭയം നല്കുന്നു. എല്ലാവരുടേയും പാപഭാരത്തെ സ്വീകരിക്കുന്നു. അതു ദഹിപ്പിക്കുവാനുള്ള ശക്തി അമ്മയ്ക്കുണ്ടു്.''

തനിക്കു് ശാരീരികമായി അടിക്കടി ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്ന രോഗങ്ങൾക്കെല്ലാം നിദാനം ഈ ശിഷ്യന്മാരുടെ പാപമാണെന്നു ദേവിക്കു് നല്ലപോലെ അറിയാമായിരുന്നു. ദേവിയ്ക്കു് ആ മാതിരിയുള്ള ശക്തി ഉണ്ടായിരുന്നുവെന്നതിനു തെളിവായി പല സംഭവങ്ങളും പറയാറുണ്ടു്. ഗുരുദേവന്റെ ജീവിതത്തിലും ഇപ്രകാരമുള്ള ഒരു വിശേഷത കാണാമായിരുന്നു. ശാരീരികമായും മാനസികമായും

ഏറ്റവും പരിശുദ്ധയായതുകൊണ്ട് അശുദ്ധമായതു സ്പർശിച്ചാൽ ഉടനെ അതു പ്രതിഫലിക്കുമാറ് ആ ശരീരം അത്ര മാത്രം സൂക്ഷ്മമായിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. സദ്വൃത്തരല്ലാത്ത ചിലർ ദേവിയുടെ പാദം സ്പർശിക്കാൻ ഉദ്യുക്തരാകുമ്പോഴും, അതു് ഏതോ ഒരു അദൃശ്യശക്തിയാലെന്നപോലെ അറിയാതെതന്നെ ഉള്ളിലോട്ടു വലിയുന്നതായിക്കാണാറുണ്ടായിരുന്നു. പല തരക്കാരായ ആളുകളും കാലിൽ തൊടാൻ ഇടയായതുനിമിത്തം ദേവിക്കു് ശരീരത്തിൽ ഭയങ്കരമായ ചൂടനീറൽ അനുഭവപ്പെട്ടിരുന്നു. 1916—ലെ ദുർഗ്ഗാപൂജക്കാലത്തു ദേവി ബേലൂർമഠത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. പൂജതുടങ്ങി രണ്ടാം ദിവസം വളരെ ഭക്തന്മാർ ദേവിയുടെ ചരണങ്ങളും സ്പർശിച്ചു. കുറച്ചു സമയം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ദേവി ഗംഗാജലംകൊണ്ടു കാൽ കഴുകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതു യോഗിൻ കാണുകയുണ്ടായി. ''അമ്മേ, ഇങ്ങനെ തണുത്ത വെള്ളം കാലിൽ ഒഴിച്ചാൽ ജലദോഷം പിടിക്കുകയില്ലെ? എന്താണീച്ചെയ്യുന്നതു്?'' എന്നു് യോഗിൻ ചോദിച്ചതിനു ദേവി പറഞ്ഞു: ''യോഗിൻ, ഞാൻ അതു് എങ്ങനെ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കും? ചിലയാളുകളും എന്നെ തൊട്ടുകഴിഞ്ഞാൽ ശരീരത്തിനും മനസ്സിനും ഒരു ഉന്മേഷമാണു് അനുഭവപ്പെടുക. വേറെ ചിലർ തൊട്ടുകഴിഞ്ഞാൽ ഹോ, കടന്നൽ കുത്തിയമാതിരിയുള്ള വേദനയാണു്! തീച്ചൂളയിൽ കിടന്നു് ഉരുകുന്ന മാതിരിയാണു്. ഈ ഗംഗാജലംകൊണ്ടു കാൽ കഴുകിയാൽ കുറച്ചൊരു ആശ്വാസം കിട്ടും.''

ദേവി ജയരാമവാടിയിൽ താമസിക്കുന്ന കാലം. ദേവിയെ പരിചരിക്കുന്ന ശിഷ്യൻ എന്തോ ആവശ്യത്തിനായി പുറത്തേയ്ക്കു പോയി. അയാൾ തിരിച്ചുവന്നപ്പോൾ ദേവി വരാന്തയിൽ ഒരു പുല്പായിൽ കിടക്കുന്നു. ദേവി പറഞ്ഞു:— ''ഇവിടെ ഒരാൾ വന്നിരുന്നു. ദൂരെനിന്നു് അയാൾ വരുന്നതുകണ്ടു് ഞാൻ എന്റെ മുറിയിൽ കയറി മെത്തയിൽ ഇരുന്നു. അയാൾക്കു്

എന്റെ കാലുതൊട്ടു നമസ്കരിക്കണമെന്നു് ഒരേ നിർബന്ധം! ഞാൻ തടഞ്ഞെങ്കിലും അയാൾ കൂട്ടാക്കാതെ നിർബന്ധമായി പാദം തൊട്ടു. ആ നിമിഷംമുതൽ എന്തൊരു വേദനയാണു് ഞാൻ അനുഭവിക്കുന്നതെന്നോ? മൂന്നു നാലു തവണ ഞാൻ കാർ കഴുകുകയും ഒക്കെ ചെയ്തു. എന്നാലും ഈ ചുട്ടുനീറ്റൽ വിട്ടുമാറുന്നില്ല. ആ സമയത്തു നീ ഇവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ ഇപ്രകാരമൊന്നും സംഭവിക്കുകയില്ലായിരുന്നു.''

കല്ലൂട്ടയിൽ താമസിക്കുന്ന അവസരത്തിലും ഒഴിവുദിവസങ്ങളിൽ ആൾക്കൂട്ടം വളരെ അധികമായിരിക്കും. തന്റെ ഈ അസുഖങ്ങളെപ്പറ്റി മറ്റാരോടു പറഞ്ഞാലും ശാരദാനന്ദസ്വാമിയെ ദേവി അറിയിക്കുകയില്ല. ''ശരത്തിനോടു പറഞ്ഞാൽ പിന്നെ ആരെയും എന്നെ കാണാൻ സമ്മതിക്കുകയില്ല.'' എന്നാണു് ദേവി പറയുക. തന്നെ അന്വേഷിച്ചു വരുന്നവരെ നിരാശപ്പെടുത്തുന്നതു ദേവിക്കു വളരെ സങ്കടമായിരുന്നു. ഒരിക്കൽ മലമ്പനികൊണ്ടു ദേവി വളരെ ക്ഷീണിച്ചിരുന്നതിനാൽ ശാരദാനന്ദസ്വാമികൾ സന്ദർശകന്മാരെ നിയന്ത്രിച്ചിരുന്നു. ആ സമയം ബാരിസാളിൽനിന്നും ഒരു ഭക്തൻ മന്ത്രോപദേശത്തിനായി വന്നു. എന്നാൽ ശിഷ്യന്മാർ അയാൾക്കു സന്ദർശനം അനുവദിച്ചില്ല. അവർ തമ്മിൽ നടന്ന വാഗ്വാദം ദേവി കേൾക്കുന്നതിനിടയായി. ദേവി എണീറ്റു പടിവാതിൽക്കൽ വന്നു്, എന്തുകൊണ്ടാണു് അദ്ദേഹത്തെ അകത്തുവിടാത്തതു് എന്നു ശിഷ്യരോടു ചോദിച്ചു. സന്ദർശിക്കാൻ ആരേയും അനുവദിക്കരുതെന്നു ശാരദാനന്ദസ്വാമികളുടെ കർശനമായ ശാസനയുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞപ്പോൾ ദേവി കുറച്ചു ക്ഷോഭിച്ചുകൊണ്ടു ചോദിച്ചു: — ''ഇതൊക്കെ നിയന്ത്രിക്കാനും തടയാനും ശരതു് ആരാണു്? ഞാൻ ഇതിനായിട്ടല്ലേ ജനിച്ചിരിക്കുന്നതു്? ഇന്നെന്തെങ്കിലും ഭക്ഷിക്കുക. ഞാൻ നാളെ മന്ത്രോപദേശം തരാം.'' മന്ത്രദീക്ഷ ലഭിച്ചുകഴിഞ്ഞേ

എന്തെങ്കിലും ആഹാരം കഴിക്കുകയുള്ള എന്ന നിശ്ചയത്തോടുകൂടിയാണു് ആ ഭക്തൻ വന്നിരുന്നതു്. അതുകൊണ്ടാണു് ദേവി അപ്രകാരം അരുളിച്ചെയ്തതു്.

സുഖമായിരിക്കട്ടെ, അസുഖമായിരിക്കട്ടെ, തന്റെ സൌകര്യം നോക്കുക എന്ന ചിന്ത ദേവിക്കില്ലായിരുന്നു; എന്നു മാത്രമല്ല, മറ്റുള്ളവക്കുവേണ്ടി യാതനകൾ അനുഭവിക്കുന്നതു തന്റെ പ്രത്യേക അവകാശമാണു് എന്നു കരുതുകയും ചെയ്തിരുന്നു. കോൽപാറയിൽവെച്ചു് ഒരു ശിഷ്യൻ ദേവിയുടെ പാദം സ്പർശിക്കുവാൻ ഒന്നു സംശയിച്ചു. ദേവിക്കു് അതുനിമിത്തം എന്തെങ്കിലും കഷ്ടം അനുഭവിക്കേണ്ടതായി വന്നാലൊ എന്നു വിചാരിച്ചാണു് അദ്ദേഹം അങ്ങനെ സംശയിച്ചതു്. ''എന്റെ കുട്ടീ, അങ്ങനെയൊന്നും വിചാരിക്കുകയേ വേണ്ട. ഞങ്ങൾ ഇതിനായി ജന്മമെടുത്തിട്ടുള്ളവരല്ലെ? മറ്റുള്ളവരുടെ പാപസമൂഹത്തെയും ദുഃഖത്തെയും ഞങ്ങളെപ്പോലെയുള്ളവർ സ്വീകരിച്ചു ഞങ്ങളിൽത്തന്നെ ലയിപ്പിക്കുവാൻ സന്നദ്ധരായില്ലെങ്കിൽ, വേറെ ആരാണു് അതു ചെയ്യുക? പാപികളുടെയും ദുഃഖിതരുടെയും ചുമതലകൾ വഹിക്കുവാൻ വേറെ ആരു് തയ്യാറാകും?'' ഇപ്രകാരമാണു് ആ ഭക്തനോടു ദേവി പറഞ്ഞതു്.

ദേവിയുടെ അന്ത്യകാലത്തു നടന്ന ഒരു സംഭവം. ശരീരം ശോഷിച്ചു് വെറും എല്ലും തൊലിയുമായിരിക്കുന്നു. പരസഹായം കൂടാതെ നടക്കാൻ വയ്യ എന്നുള്ള സ്ഥിതിയായിട്ടുണ്ടു്. സന്ന്യാസിശിഷ്യന്മാർ ദേവിയുടെ ഈ അവസ്ഥ കണ്ടു സങ്കടംകൊണ്ടു തമ്മിൽത്തമ്മിൽ പറയുകയായിരുന്നു:— ''ദേവി ഇത്രയും കഷ്ടങ്ങൾ അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുന്നതു പലതരത്തിലുള്ള ആളുകളുടേയും പാപം ഏറ്റെടുത്തതുകൊണ്ടാണു്. ഈ പ്രാവശ്യം രോഗമുക്തയായിക്കഴിഞ്ഞാൽ ഇനി ആക്കൂം മന്ത്രോപദേശം നല്കാൻ സമ്മതിക്കരുതു്.'' ഇതു മാതൃദേവി കേൾക്കുന്നതിനിടയായി. ''നിങ്ങൾ അപ്രകാരം പറയുന്നതു് എന്തുകൊണ്ടാണു്?

ഗുരുദേവൻ രസഗുള്ള തിന്നാൻ മാത്രമായിട്ടാണോ അവതരിച്ചതു്?'' എന്നാണു ദേവി അവരോടു ചോദിച്ചതു്. രസഗുള്ള ബങ്കാളത്തെ പ്രസിദ്ധമായ ഒരു മധുരപലഹാരമാണു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണനും താനും മറ്റുള്ളവക്കുവേണ്ടി പ്രവൃത്തി എടുക്കാനായി ജനിച്ചവരാണു്, അല്ലാതെ സുഖം അനുഭവിക്കാൻ പിറന്നവരല്ല എന്നാണു് ദേവി പറഞ്ഞതിന്റെ സാരം.

ഇങ്ങനെ ശിഷ്യന്മാക്കുവേണ്ടി പലതും സഹിക്കേണ്ടിവന്നിട്ടും പൊതുവെ പാപികളോടു ദേവി ഒരിക്കലും വെറുപ്പു പ്രകടിപ്പിച്ചിരുന്നില്ല. തെറ്റു ചെയ്തവരോടു വാത്സല്യവും കരുണയുമാണു് ദേവി എപ്പോഴും പ്രദർശിപ്പിച്ചിരുന്നതു്. ഒരു മാന്യകുടുംബത്തിലെ യുവതി എന്തോ ദുഷ്പ്രേരണയാൽ ഒരു തെറ്റു ചെയ്യാൻ ഇടയായി. പശ്ചാത്താപപരവശയായ അവരെ ദേവിയുടെ സന്നിധിയിൽ കൊണ്ടുവന്നു. ദേവിയുടെ മുറിയുടെ വാതലിനു സമീപം നിന്നു തന്റെ പാപത്തെ ഓർത്തു വിറയ്ക്കുകയായിരുന്ന ആ സാധുസ്ത്രീ. അകത്തു കടക്കാൻ അവൾ ധൈര്യപ്പെട്ടില്ല. ''അമ്മേ, എന്റെ അവസ്ഥ ഇനി എന്തായിരിക്കും? അമ്മയുടെ ഈ പവിത്രമായ സന്നിധിയിൽ നില്ക്കാൻപോലും ഞാൻ അർഹയല്ല.'' എന്നായിരുന്നു അവളുടെ വിചാരം. അമ്മ പുറത്തേയ്ക്കിറങ്ങിവന്നു തന്റെ പരിശുദ്ധകരങ്ങളാൽ ആ വനിതയെ ആലിംഗനം ചെയ്തു പറയുകയാണു്:— ''മകളെ, അകത്തു വരൂ. പാപം എന്താണെന്നു നീ പഠിച്ചുകഴിഞ്ഞു. നീ അതിൽ പശ്ചാത്തപിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. വരൂ, ഞാൻ നിനക്കു മന്ത്രോപദേശം തരാം. എല്ലാം ഗുരുദേവന്റെ പാദങ്ങളിൽ സമർപ്പിക്കുക. യാതൊരു ഭയവും വേണ്ട.'' ഇത്ര കരുണയോടുകൂടിയാണു് പാപം ചെയ്തവരാണെന്നറിഞ്ഞാൽപോലും ദേവി സ്വീകരിച്ചിരുന്നതു്.

കല്ക്കട്ടയിൽ താമസിക്കുന്ന കാലത്തു് നടന്ന ഒരു സംഭവമാണിതു്. ദേവി കഠിനമായ ഒരു രോഗത്തിൽ

നിന്നും പതുക്കെപ്പതുക്കെ രക്ഷപ്പെട്ടുവരുന്ന സമയമായിരുന്നു. ആരെയും ദേവിയെ സമീപിക്കുവാൻ അനുവദിച്ചിരുന്നില്ല. ആ സമയത്താണു് വളരെ ദൂരെനിന്നും ഒരു പാഴ്സി ഭക്തൻ ദേവിയെ സന്ദർശിക്കുവാൻ എത്തിയതു്. അദ്ദേഹം ദേവിയുടെ അനുഗ്രഹത്തിനായി അപേക്ഷിച്ചു. അയാൾക്കു മന്ത്രോപദേശം നൽകണമെന്നു ദേവി തീരുമാനിച്ചു. ദേവിയെ ആ സമയം പരിചരിച്ചിരുന്ന സേവകൻ ചോദിച്ചു: — ''അമ്മേ, ആരോഗ്യം നഷ്ടപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ഈ അവസ്ഥയിൽ അതത്ര ശരിയാണോ? ശരത് മഹാരാജ് കേൾക്കുകയാണെങ്കിൽ എന്തു പറയും?'' ഉടനെതന്നെ ആ ശിഷ്യനോടു് ശാരദാനന്ദസ്വാമികളെ കണ്ടു് അഭിപ്രായം ചോദിച്ചുവരാൻ ദേവി പറഞ്ഞു. ഈ വർത്തമാനം കേട്ടപ്പോൾ സ്വാമി പറഞ്ഞതു് ഇപ്രകാരമാണു്:— ''അമ്മയ്ക്കു് ഒരു പാഴ്സിശിഷ്യൻ വേണമെന്നാണു് ഇച്ഛയെങ്കിൽ ആ ആഗ്രഹം സഫലമാകട്ടെ. ദേവിയുടെ ഇച്ഛയ്ക്കു വിപരീതമായി പറഞ്ഞാൽ ഒന്നുംതന്നെ നടക്കാൻ പോകുന്നില്ല.'' ശിഷ്യൻ മടങ്ങി എത്തിയപ്പോഴേയ്ക്കും ദീക്ഷ നല്കുവാൻ വേണ്ട സാമഗ്രികളും അവിടെ ശേഖരിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ആ പാഴ്സി ഒരു യഥാർത്ഥഭക്തനായിരുന്നു എന്നും ആദ്ധ്യാത്മികമായി വളരെ ഉയർന്ന നിലയിൽ വരുമെന്നും ദേവി വളരെ തൃപ്തിയോടുകൂടി പറയുകയുണ്ടായി.

ഇത്രമാത്രം മഹാമനസ്കതയും സേവനസന്നദ്ധതയും ഉണ്ടായതിന്റെ ഫലമായി ദേവിയുടെ ശിഷ്യസമ്പത്തു വളരെ വർദ്ധിച്ചു. എല്ലാ ശിഷ്യന്മാരും ഒരുപോലെ അതിനഹ്നമാരോ, വിശിഷ്ടന്മാരോ, അധികാരികളോ ആയിട്ടല്ല ദേവിയിൽനിന്നും ദീക്ഷ ലഭിച്ചതു്. ദേവിയുടെ ആ അനന്തമായ കൃപ മാത്രമായിരുന്നു അതിനു കാരണം. അതുകൊണ്ടു് അവരിൽ പലരും ആദ്ധ്യാത്മികമായി വളരെയൊന്നും ഔന്നത്യം പ്രാപിച്ചുമില്ല. ഇതു മനസ്സിൽ വെച്ചുകൊണ്ടു യോഗിൻമാ നേരമ്പോക്കായി ഒരു ദിവസം

ദേവിയോട് പറയുകയാണ്: — ''അമ്മേ, ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യന്മാരെ നോക്കുക. ഓരോരുത്തരും അദ്ധ്യാത്മമണ്ഡലത്തിൽ പർവ്വതതുല്യന്മാരാണ്. എന്നാൽ അമ്മയുടെ ശിഷ്യന്മാരോ?'' ദേവിയുടെ സമാധാനമിതായിരുന്നു: — ''അതിലെന്താണിത്ര അത്ഭുതപ്പെടുവാനുള്ളത്? അദ്ദേഹം ഏറ്റവും നല്ലതുമാത്രമേ സ്വീകരിച്ചുള്ള. അതും എത്ര ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം അവരെ തിരഞ്ഞെടുത്ത? എന്നിട്ട് ഈ എണ്ണിയാൽ ഒടുങ്ങാത്ത കൂട്ടത്തെ എന്റെ സമീപത്തേയ്ക്കു തള്ളിവിടുന്നു. അതും ഉറുമ്പിൻകൂട്ടംപോലെ ആറുകണക്കിനാണ് തള്ളിക്കയറുന്നത്. എന്റെ ശിഷ്യന്മാരെ ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യന്മാരുമായി താരതമ്യപ്പെടുത്തരുതേ.'' തന്റെ ദീക്ഷാക്രമത്തെയും അതിന്റെ സാരത്തേയും കുറിച്ച് ഒരു ഭക്തനോട് ഇപ്രകാരം ദേവി പറഞ്ഞു: — ''എനിക്ക് നൽകുവാനുള്ളതെല്ലാം ഞാൻ ദീക്ഷയുടെ സമയത്തു തന്നുകഴിഞ്ഞു. മനസ്സിനു സമാധാനവും ശാന്തിയും വേണമെങ്കിൽ ഈ പറഞ്ഞുതന്നിട്ടുള്ള സാധനകൾ ശരിയായി അനുഷ്ഠിക്കുക. അല്ലാതെ ഉടനെ ശാന്തി ലഭിക്കുകയില്ല. ശരീരം നശിച്ചതിനുമേൽ മാത്രമേ ആ ശാന്തി ലഭിക്കുകയുള്ള.''

ദേവിയെ പരിചരിക്കുന്ന പല ശിഷ്യന്മാർക്കും മന്ത്രദീക്ഷയുടെ കാര്യത്തിൽ ദേവി കാണിച്ചിരുന്ന ഈ വിശാലഹൃദയത്വം കുറച്ചു അധികമായിപ്പോയില്ലേ എന്നു തോന്നിയിട്ടുണ്ട്. ഒരാൾ ദേവിയോട് ഇപ്രകാരം ചോദിക്കുകകൂടി ചെയ്തു: ''അമ്മേ, അമ്മ എത്രയധികം ആളുകൾക്കു മന്ത്രോപദേശം നൽകുന്നു! ഇവരെ ഒക്കെ ഓർമ്മവെച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുക സാദ്ധ്യമാണോ? അവർക്ക് എന്തൊക്കെ സംഭവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു എന്നു് ഒന്നു് ചിന്തിക്കുകപോലും അവിടുന്നു ചെയ്യുന്നില്ലല്ലൊ. ഒരു ഗുരുവിനു ശിഷ്യന്റെ അദ്ധ്യാത്മജീവിതം വികസിക്കുന്നതിൽ വളരെ ശ്രദ്ധിക്കുവാനുണ്ട്. അതുകൊണ്ട് അമ്മയ്ക്ക് ഓർമ്മയിൽ കൊണ്ടുവരാൻ സാധിക്കുന്ന പേർക്കുമാത്രം മന്ത്രദീക്ഷ നൽകു

ന്നതാണു് നല്ലതു്.'' ദേവി അതിനു് ഇങ്ങനെ മറുപടി നൽകി :–''മകനെ, ഗുരുദേവൻ അതു നിരോധിച്ചിട്ടില്ലല്ലൊ. പല സംഗതികളെക്കുറിച്ചും അദ്ദേഹം എനിക്കു് ഉപദേശം നല്കിയിട്ടുണ്ടു്. അദ്ദേഹത്തിനു് ഈ സംഗതിയെക്കുറിച്ചും എന്തെങ്കിലും പറഞ്ഞുതരാമായിരുന്നല്ലൊ. എന്റെ ശിഷ്യന്മാരുടെ ബാദ്ധ്യതകളെല്ലാം ഞാൻ ഗുരുദേവനെ ഏല്പിക്കുകയാണു്. അവർ എവിടെയായിരുന്നാലും അവരെ സംരക്ഷിക്കണേ, എന്നിങ്ങനെ ഞാൻ ദിവസവും അദ്ദേഹത്തോടു പ്രാർത്ഥിക്കാറുണ്ടു്. പോരെങ്കിൽ, എല്ലാ മന്ത്രങ്ങളും എനിക്കു് അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നും ലഭിച്ചവയാണു്. ഇവയിൽക്കൂടി തീച്ചയായും ഒരുവനു പരിപൂർണ്ണനാകാൻ കഴിയും.''

ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞുവെങ്കിലും തന്റെ ശിഷ്യന്മാരെയും അവരുടെ ആദ്ധ്യാത്മികമായ നന്മയെയുംപറ്റി ദേവി സദാ ജാഗരൂകയായിരുന്നു. ദിവസവും വളരെ വൈകുന്നതുവരെ ദേവി ജപിക്കാറുണ്ടു്. ആ ജപമെല്ലാം സാധന ചെയ്യാത്ത ശിഷ്യന്മാരെ ഉദ്ദേശിച്ചാണു് താൻ ചെയ്യുന്നതു് എന്നു് ഒരു സന്ദർഭത്തിൽ ദേവി പറയുകയുണ്ടായി. ദേവി തന്റെ അന്ത്യദിവസങ്ങളിലും, ധ്യാനത്തിനു് എഴുനേറ്റിരിക്കാൻ വയ്യാതിരുന്ന സമയത്തുപോലും ജപത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതായി കാണാം. രാത്രി ഉറക്കം ഉണർന്നു രണ്ടുമണിക്കും മറ്റും ജപിക്കും. ഇതുകണ്ടു് രാത്രി ദേവിക്കു് നിദ്ര ശരിയായിട്ടില്ലായിരിക്കുമോ എന്നു് ഒരു ശിഷ്യൻ സംശയിച്ചു. അയാളോടു ദേവി പറഞ്ഞു:—''മകനെ, ഞാൻ എങ്ങനെ കിടന്നുറങ്ങും ? ഈ കുട്ടികളെല്ലാം വലിയ പ്രതീക്ഷയോടെയാണു് വന്നു് എന്നിൽനിന്നും ദീക്ഷ സ്വീകരിക്കുന്നതു്. എന്നിട്ടു് അവരിൽ മിക്കവരും നിയമേന മന്ത്രജപം ചെയ്യുന്നുമില്ല. പതിവായി ജപിക്കുന്നതോ പോട്ടെ, വല്ലപ്പോഴുമെങ്കിലും വേണ്ടേ ? ഒരിക്കലുമില്ല എന്നുതന്നെ പറയാം. പക്ഷെ, അവരുടെ

ചുമതലകൾ ഞാൻ ഏറെറടുത്തു കഴിഞ്ഞില്ലെ? അതുകൊണ്ടു് അവരുടെ ക്ഷേമത്തെപ്പററി ഞാൻ ശ്രദ്ധിക്കണമല്ലൊ. അതിനാൽ അവക്കുവേണ്ടി ഞാൻ ജപിക്കുകയും ഗുരുദേവനോടു് ഇപ്രകാരം എപ്പോഴും പ്രാർത്ഥിക്കുകയും പെയ്യുന്നു:— 'ഭഗവാനെ, അവരുടെ ഹൃദയങ്ങളിൽ ജ്ഞാനം ഉദിക്കണെ! അവക്കു് മുക്തി നൽകണേ. ഈ ലോകത്തിൽ വളരെയധികം ദുഃഖമുണ്ടു്. അവക്കു് ഇനിയും ജനിക്കാൻ ഇടവരുത്തരുതേ!''

തന്റെ സന്താനങ്ങളോടു് എത്രമാത്രം വാത്സല്യം ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നും അവരെപ്പററി എത്ര ഉൽക്കണ്ഠ ദേവിക്കുണ്ടായിരുന്നു എന്നും ഒരു ദുർഗ്ഗാപൂജക്കാലത്തു നടന്ന ഒരു സംഭവത്തിൽനിന്നും മനസ്സിലാക്കാം. അമ്മയുടെ ശിഷ്യന്മാർ ഒരു ദിവസം സന്ധിപൂജയ്ക്കു് ചെന്താമരപ്പൂക്കൾകൊണ്ടു് ദേവിയുടെ പാദങ്ങളിൽ അച്ചിച്ചു. ദേവി ആ സമയം ഒരു ശിഷ്യനെ വിളിച്ചു കുറെ പുഷ്പങ്ങൾകൂടി കൊണ്ടുവരാൻ പറഞ്ഞു. ''അവ രാഖാൽ, താരക്, ശരത്, സുബോധൻ, യോഗിൻ, ഗോലാപ് ഇവരുടെയും പിന്നെ എനിക്കു് ഓമ്മയിലില്ലാത്ത എല്ലാവരുടേയും പേരിൽ അപ്പിക്കുക.'' എന്നു പറഞ്ഞു. ആ ശിഷ്യൻ അച്ചിന നടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ ദേവി നിന്നിമേഷയായി ഗുരുദേവന്റെ പടത്തിലേയ്ക്കുതന്നെ നോക്കിയിരുന്നിട്ടു് അഞ്ജലിബദ്ധയായി പ്രാർത്ഥിച്ചു: — ''എല്ലാവരും ഇപ്പോഴും, ഭാവിയിലും അനുഗ്രഹീതരായി ഭവിക്കട്ടെ!''

മന്ത്രോപദേശം ആഗ്രഹിച്ചു് ദേവിയെ സമീപിച്ചവരിൽ ചുരുക്കം ചിലക്കു നിരാശരായി മടങ്ങേണ്ടിവന്നിട്ടുണ്ടു്. തങ്ങളുടെ കുലഗുരുവിനു പതിവായി കൊടുക്കാറുള്ള അവകാശങ്ങൾ നിർത്തലാക്കാൻവേണ്ടിമാത്രം ചിലർ ദേവിയുടെ സമീപം മന്ത്രദീക്ഷ സ്വീകരിക്കുവാനായി വന്നു. അങ്ങനെ സമീപിച്ചവർ കുലഗുരുവിനു പതിവായി നൽകിവന്നിരുന്നതും കുറച്ചു കൂടുതലുംകൂടി മേലിലും നൽ

കിക്കൊള്ളാമെന്നും അവരോട്ട് പഴയപോലെ ആദരവു കാണിച്ചുകൊള്ളാമെന്നും ഉള്ള ഉറപ്പു നൽകിയതിനുശേഷമേ അത്തരക്കാക്ക് ദീക്ഷ നൽകാൻ ദേവി സമ്മതിച്ചുള്ളു.

വേറെ ചിലക്ക് നൽകാഞ്ഞതിന്റെ കാരണം ദേവിയുടെ പരീക്ഷയായിരുന്നു. ആ പരീക്ഷയിൽ ജയം നേടുവാൻ ഹീനപുണ്യക്കു് സാധിക്കാതെപോയി. ഒരു അദ്ധ്യാത്മഗുരുവിനു ശിഷ്യന്മാരെ പരീക്ഷിക്കാൻ സ്വാതന്ത്ര്യമുണ്ടു്. ദേവി ജയരാമവാടിയിൽ താമസിക്കുന്ന കാലത്തു് ഒരു നിദ്ധനനായ യുവാവു് മന്ത്രദീക്ഷയ്ക്കായി രണ്ടു പ്രാവശ്യം ചെന്നു. എന്നാൽ ദേവിയുടെ അനാരോഗ്യം മൂലം അതു നടന്നില്ല. അപ്പോഴും അയാൾ സങ്കടപ്പെട്ടുകൊണ്ടു് ഒരെഴുത്തയച്ചു:—''ഇനിയും, സൌകര്യമില്ല എന്നു പറഞ്ഞു് എന്നെ ഉപേക്ഷിക്കരുതെ. വളരെ പ്രയാസങ്ങൾ തരണം ചെയ്താണു് ഞാൻ അവിടെ എത്തുന്നതുതന്നെ. അടുത്ത പ്രാവശ്യം ഞാൻ വരുമ്പോൾ എനിക്കു് ദീക്ഷ ലഭിക്കുമോ ഇല്ലയോ എന്നു് അറിഞ്ഞാൽ കൊള്ളാം.'' ഇതിനു മറുപടിയായി ഒരു ശിഷ്യനോടു ദേവി പറഞ്ഞു: —''എനിക്കു ശരീരസുഖമില്ലെങ്കിൽ ശിഷ്യൻ ആരുതന്നെ ആയാലും, മടങ്ങിപ്പോകുകയേ നിവൃത്തിയുള്ളു. ഇനി സുഖമുണ്ടെന്നുതന്നെ ഇരിക്കട്ടെ. മന്ത്രദീക്ഷ തരാമെന്നു പറഞ്ഞു് ആൾക്കാരെ ക്ഷണിക്കുക സാദ്ധ്യമാണോ? മുജ്ജന്മകർമ്മങ്ങൾ അനുസരിച്ചാണു് ഓരോരുത്തനും സൌകര്യങ്ങളും സന്ദർഭങ്ങളും ലഭിക്കുന്നതു്. ഇവിടെ വന്നിട്ടും എന്റെ അനാരോഗ്യംകൊണ്ടോ, വേറെ വല്ല കാരണവശാലുമോ ഒരാൾക്കു് എന്നെ സന്ദർശിക്കുവാനുള്ള അവസരം കിട്ടിയില്ലെങ്കിൽ അതു് അയാളുടെ ഭാഗ്യദോഷം എന്നേ പറയാനുള്ളു. അല്ലാതെ, ഞാൻ എന്തു ചെയ്യും? അതു് അയാൾക്കു വളരെ പണം ചെലവാകുന്ന സംഗതിയാണെന്നും എല്ലാവർക്കും പണം യഥേഷ്ടം ഉണ്ടാവുകയില്ലെന്നും നീ പറയുമായിരിക്കാം. എന്നാലും ഒരു ഗുരുവിനു ശിഷ്യനെ എത്ര

പ്രാവശ്യം വേണമെങ്കിലും നിരസിക്കാനുള്ള അവകാശ മുണ്ട്. പക്ഷെ, ഗുരുവിന്റെ അനുഗ്രഹം ലഭിക്കണമെന്നു് യഥാർത്ഥത്തിൽ ആഗ്രഹമുണ്ടെങ്കിൽ ഭിക്ഷ യാചിച്ചെങ്കിലും അയാൾ ഗുരുസന്നിധിയിൽ എത്താതെയിരിക്കുകയില്ല. സത്യം ഇതാണു്. ഈ സംസാരസാഗരം തരണം ചെയ്യണ മെന്ന യഥാർത്ഥമായ ആഗ്രഹമുണ്ടെങ്കിൽ ആ വ്യക്തി ഏതു വിധേനയും തന്നെ ബന്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ചങ്ങലകളും പൊട്ടി ക്കുകതന്നെ ചെയ്യും. ആക്കും അയാളെ ബന്ധിക്കുക സാദ്ധ്യ മല്ല. ധനപരമായ കഴിവുകേടുകളും, മറുപടി കാത്തിരി ക്കൽ, വന്നാൽ ആഗ്രഹം സഫലമാകാതെ മടങ്ങിപ്പോ കേണ്ടിവന്നാലോ എന്നുള്ള ആശങ്ക, ഇവയെല്ലാം വെറും ഒഴിവുകഴിവുകളും മാത്രമാണു്.''

സാധകന്മാക്കു് മന്ത്രദീക്ഷ നല്കുന്ന സംഗതിയിൽ മാത്രമല്ല ദേവിയുടെ മാതൃവാത്സല്യം പ്രകടമാക്കപ്പെട്ടിരു ന്നതു്; തന്റെ ദൈനംദിനജീവിതത്തിലും ദേവിക്കു ശിഷ്യന്മാരോടു സ്വതസ്സിദ്ധമായുണ്ടായിരുന്ന അതിയായ വാത്സല്യവും, കരുണയും, ക്ഷമാശക്തിയും, മധുരമായ പെരുമാറ്റവും എല്ലാം പ്രത്യക്ഷത്തിൽ കാണാമായിരുന്നു. ജഗന്മാതാവു് എന്നുള്ള ബോധം ദേവിയിൽ പരിപൂർണ്ണ മായി വികസിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. അതുനിമിത്തം, ബാല്യ ത്തിൽത്തന്നെ അമ്മ നഷ്ടപ്പെട്ടുപോയ ചില ഭക്തന്മാക്കു ദേവി തങ്ങളുടെ നഷ്ടപ്പെട്ട അമ്മയുടെ പ്രതിച്ഛായയാ ണെന്നു് തോന്നുമായിരുന്നുവത്രെ. ദേവിയെ സമീപിച്ച എല്ലാ ഭക്തന്മാക്കും ദേവിയിൽനിന്നു ലഭിച്ച സ്നേഹപൂർണ്ണ വും ഹൃദ്യവുമായ പരിചരണം കാണുമ്പോഴും തങ്ങളെ പ്രസ വിച്ച അമ്മയ്ക്കുപോലും ഇത്ര വാത്സല്യം ഉണ്ടാകുമോ എന്നു സംശയം തോന്നുമായിരുന്നു. ഭക്തന്മാർ ദേവിയെ ജയരാമ വാടിയിൽ സന്ദർശിക്കാൻ ചെല്ലുമ്പോഴും, തന്റെ ആരോ ഗ്യം അനുവദിച്ചിരുന്ന കാലമത്രയും ദേവിതന്നെയാണു് അ വക്കുവേണ്ട ആഹാരം തയ്യാറാക്കുക, വിളമ്പിക്കൊടുക്കുക,

എച്ചിൽ എടുക്കുക മുതലായ പരിചരണങ്ങളും ചെയ്തിരുന്നതു്. ദേവിതന്നെ തങ്ങളെ ഇങ്ങനെ ഉപചരിക്കുമ്പോഴും, പ്രത്യേകിച്ചും, കാൽകഴുകാൻ വെള്ളം ഒഴിച്ചുകൊടുക്കുകയും വീശുകയും ഒക്കെ ചെയ്യുമ്പോഴും ശിഷ്യന്മാർ അതു വിലക്കാറുണ്ടു്. അപ്പോഴും അത്യന്തം ആത്മാർത്ഥതയോടുകൂടി ദേവിയിൽനിന്നും പുറപ്പെടുന്ന ശക്തിമത്തായ ഉത്തരം അവരെ നിശ്ശബ്ദരാക്കും. ''ഞാൻ നിങ്ങളുക്കുവേണ്ടി എന്തെങ്കിലും ചെയ്യുവോ? നിങ്ങളുടെ അമ്മയല്ലേ ഞാൻ? സന്താനത്തെ ശുശ്രൂഷിക്കേണ്ടതു്, അതിന്റെ അഴുക്കുപോലും സ്വന്തം കൈകൊണ്ടു കഴുകുകയെന്നുള്ളതു് ഒരമ്മയുടെ അവകാശമല്ലെ?'' ഇതിൽ യാതൊരു അതിശയോക്തിയും നാട്യവും ഇല്ല. ദേവി തന്നെ ഇതു് ഒരിക്കൽ പ്രവർത്തിച്ചു കാണിച്ചതാണു്. കല്ലുട്ടയിൽവെച്ചു ദേവിയെ സന്ദർശിക്കാൻ വന്ന ഒരു ഭക്തയുടെ കുട്ടി ദേവിയുടെ മുറിയിലെ പരവതാനിയിൽ മലവിസർജ്ജനം ചെയ്തു. ആ ഭക്ത വല്ലാതെ വിഷമിച്ചുപോയി. പക്ഷെ, ആ പരവതാനി വൃത്തിയാക്കുന്നതു തന്റെ കടമയാണെന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ദേവിഅതിനായി ഒരുങ്ങിയപ്പോഴും ആ ഭക്തയ്ക്കു പിന്നെ ഒന്നും പറയാനില്ലാതെയായി.

ജയരാമവാടിയിൽ താമസിക്കുന്ന അവസരങ്ങളിൽ ദേവി അതിരാവിലെ എഴുന്നേറ്റു പാലിനുവേണ്ടി സമീപമുള്ള വീടുകളിൽ കയറിയിറങ്ങുന്നതു കാണാം. ഒന്നുകിൽ വല്ല ഭക്തന്മാരും അസുഖമായി കിടക്കുന്നുണ്ടാകും. അല്ലെങ്കിൽ കല്ലുട്ടയിൽനിന്നു പ്രമാണികളായ ഭക്തന്മാർ എത്തിയിട്ടുണ്ടാവും. അതിരാവിലെ ചായ കുടിച്ചു ശീലിച്ചിട്ടുള്ള അവർക്കു് ഉറക്കമുണരുമ്പോഴും അതു കിട്ടിയില്ലെങ്കിൽ വലിയ വിഷമമായിരിക്കും എന്നു വിചാരിച്ചാണു ദേവി പാലിനായി ഇറങ്ങിനടക്കുന്നതു്! ഭക്തന്മാർ എന്തെങ്കിലും രോഗബാധിതരായി അവിടെ കിടന്നുപോയാൽ ഒരമ്മയെ

പോലെതന്നെ വാത്സല്യത്തോടെയാണു് അവരെ ദേവി പരിചരിക്കുക. ജയരാമവാടിയിൽവെച്ചു് ഒരു ഭക്തന്റെ കൈകളിൽ ചൊറി ഉണ്ടായി. അയാൾക്കു കൈകൊണ്ടു് ആഹാരം എടുത്തു കഴിക്കാറാകുന്നതുവരെ ദേവിതന്നെ ആഹാരം വാരികൊടുക്കുമായിരുന്നു. ചില സമയം വളരെ പ്രിയപ്പെട്ട ഒരു ശിഷ്യൻ വരുന്നുണ്ടെന്നറിവു കിട്ടിയാൽ തലേദിവസം ഉണ്ടാക്കുന്ന മധുരപലഹാരങ്ങൾ എടുത്തു കരുതിവെയ്ക്കുമായിരുന്നു. ദേവിയുടെ ഏറ്റവും സന്തോഷകരമായ പ്രവൃത്തിയായിരുന്നു ശിഷ്യന്മാരെ ഊട്ടുന്നതു്. ആഹാരം കഴിക്കുന്ന സമയത്തു് ആരുതന്നെ വന്നാലും ആഹാരം കൊടുക്കണമെന്നു ദേവിക്കു നിർബന്ധമായിരുന്നു. ഇതുമൂലം വീണ്ടും ആഹാരം തയ്യാറാക്കേണ്ടിവന്നിരുന്നതുകൊണ്ടു ഗൃഹഭരണം ഏറെറടുത്തിരുന്ന ഗോലാപമാതാവിനു വലിയ ബുദ്ധിമുട്ടായിരുന്നു. ''അമ്മെ, അമ്മെ, എന്നു വിളിച്ചുംകൊണ്ടു് ഇവിടെ വരുന്നവരെ ഒക്കെ ഊട്ടാനായി അമ്മ ഇങ്ങനെ തയ്യാറായിരുന്നാൽ എങ്ങനെയാണു്?'' എന്നു് അവർ ആവലാതി പറയാറുണ്ടു്. മറു സമയങ്ങളിൽ സന്ദർശനത്തിനു വരുന്ന ഭക്തന്മാർക്കു പഴങ്ങൾ, മധുരപലഹാരങ്ങൾ, ശുദ്ധജലം, രണ്ടു വെറ്റിലച്ചുരുൾ ഇത്രയെങ്കിലും കൊടുത്തേ ദേവി പറഞ്ഞയയ്ക്കുക പതിവുള്ള. ഇതൊക്കെ അത്ര വിലപിടിച്ച സാധനങ്ങളൊന്നുമല്ലെങ്കിലും ദേവി അത്ര സ്നേഹത്തോടെ കൊടുത്തു് അവരുടെ ഹൃദയങ്ങളെ തന്നിലേയ്ക്കു കൂടുതൽ ആകർഷിക്കും. അതേപ്രകാരം തന്നെ ഭക്തന്മാർ എന്തെങ്കിലും കൊണ്ടുവന്നു കൊടുത്താൽ സാധനത്തിന്റെ വില ഗണ്യമാക്കാതെ ദേവി ഏറ്റവും സന്തോഷത്തോടുകൂടെ അത്ര സ്വീകരിക്കും. എന്തെങ്കിലും ഹൃദ്യമായ ഭോജ്യപദാർത്ഥങ്ങൾ ആരെങ്കിലും കൊണ്ടുവന്നാൽ സ്വയം അതു് അനുഭവിക്കുകയല്ല, ഭക്തന്മാർക്കു വേണ്ടി മാറിവെയ്ക്കുകയായിരുന്നു പതിവു്. ശാരദാനന്ദസ്വാമികൾ ദേവിക്കായി അയച്ചുകൊടുക്കാറുള്ള മധുരപ

ദാത്ഥങ്ങം എല്ലാം ഇപ്രകാരം പങ്കുവെയ്ക്കും. തനിക്കായി ഒന്നുംതന്നെ കരുതുകയുമില്ല. എല്ലാവരുടേയും അമ്മയായിരുന്ന ദേവിക്കു കൊടുക്കാനല്ലാതെ തനിക്കായി കരുതിവെയ്ക്കാൻ അറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു.

ഒരിക്കൽ ദേവിയെ പരിചരിക്കാൻ നിന്നിരുന്ന ഒരു ബ്രഹ്മചാരിക്കു് ഏതോ കാര്യമായി അടുത്ത ഗ്രാമംവരെ പോകേണ്ട ആവശ്യം നേരിട്ടു. അയാം ആഹാരം കഴിച്ചിട്ടില്ലാത്തതുകൊണ്ടു ദേവിയും സമയത്തിനു് ആഹാരം കഴിക്കാതെ അയാംക്കുവേണ്ടി കാത്തിരുന്നു. അയാം മടങ്ങിയെത്തിയപ്പോം അതുവരെ ദേവി ഭക്ഷണം കഴിച്ചിട്ടില്ലെന്നു മനസ്സിലായി. ''അമ്മേ, അമ്മയുടെ ആരോഗ്യം വളരെ മോശമായിരിക്കുകയല്ലെ? ഈ സ്ഥിതിയിൽ ഇത്രയൈകുന്നതുവരെ ആഹാരം കഴിക്കാതെ ഇരിക്കുന്നതു ശരിയാണോ?'' എന്നു് അയാം ദേവിയോടു ചോദിച്ചു. ''മകനെ, നീ ആഹാരം കഴിക്കാതെ എവിടേയോ കിടന്നു വലയുമ്പോം എനിക്കു് ആഹാരം എങ്ങനെ ഇറങ്ങും?'' എന്നാണു ദേവി മറുപടിയായി ചോദിച്ചതു്. തന്റെ സ്വന്തം അമ്മയ്ക്കുംകൂടി ഇത്രമാത്രം ഒരു ഉൽക്കണ്ഠ കാണുമോ എന്നു് അയാം വാസ്തവത്തിൽ സംശയിച്ചു.

ജയരാമവാടിയിൽ ദേവി താമസിക്കുന്ന കാലത്തു ഭക്തന്മാർ വരികയാണെങ്കിൽ രണ്ടുമൂന്നു ദിവസമെങ്കിലും അവരെ അവിടെ താമസിപ്പിക്കാതെ ദേവി വിട്ടയയ്ക്കുകയില്ല. ഗയയിലും കാശിയിലും പോകുന്നതിലും ബുദ്ധിമുട്ടാണു ജയരാമവാടിയിൽ എത്തുവാൻ എന്നു ദേവിതന്നെ പറയാറുണ്ടു്. സാധാരണയായി ഏപ്പോഴും പത്തും പന്ത്രണ്ടും പേർ അവിടെ ഒപ്പം കാണും. അവരൊക്കെ യാതൊരു സമയനിഷ്ഠയുമില്ലാതെയാണു വരിക. ഇവക്കൊക്കെ ആഹാരം നല്കുക എന്നതു്, വരവിനങ്ങം കുറവായതുകൊണ്ടു് ഒരു പ്രശ്നംതന്നെയായിരുന്നു. എന്നാലും ദേവി അവരെ വളരെ സ്നേഹത്തോടുകൂടിത്തന്നെ സ്വീകരിക്കുകയും അവ

രുടെ ആഹാരം, താമസം മുതലായ കാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു വേണ്ട സൌകര്യങ്ങളും സ്വയം ചെയ്തുകൊടുക്കുകയും ചെയ്തുമായിരുന്നു. ആ ഗ്രാമത്തിൽ അവർക്കു കൊടുക്കാൻ നല്ല സാധനങ്ങളും ലഭിക്കുകയില്ലല്ലൊ എന്ന കുണിതമായിരുന്ന ദേവിക്കുണ്ടായിരുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു് എന്തെങ്കിലും നല്ല സാധനങ്ങളും ലഭിച്ചാൽ ദേവി അതു് ഈ ഭക്തന്മാക്കായി സൂക്ഷിച്ചുവെയ്ക്കും. ഇവരൊക്കെ യാത്രചോദിച്ചു പോകുന്ന കാഴ്ച മർമ്മഭേദകമായിരുന്നു. സ്വന്തം മക്കളെ യാത്ര പറഞ്ഞുപോകുമ്പോഴും എത്ര സന്താപത്തോടുകൂടിയാണോ അമ്മമാർ യാത്ര അയയ്ക്കുന്നതു്, അത്ര വലിയ ദുഃഖഭാരമാണു ദേവിക്കും ഉണ്ടായിരുന്നതു്. കല്ലുട്ടയിൽ താമസിക്കുന്ന കാലത്തു് അവർ യാത്രചോദിച്ചു ബോട്ടിൽ കയറി പുഴകടന്നു കണ്ണിൽനിന്നു മറയുന്നതുവരെ ദേവി നിന്നിമേഷയായി നോക്കിനില്ക്കും. ഇങ്ങനെ ഭക്തന്മാരോടുള്ള എല്ലാ പെരുമാറ്റത്തിലും ആ മാതൃവാത്സല്യം നല്ലതുപോലെ പ്രകാശിച്ചിരുന്നു.

സ്നേഹവും കരുണയും നിറഞ്ഞ ഈ പെരുമാറ്റം കൊണ്ടുമാത്രമല്ല, ഈ ഭക്തന്മാരുടെ അവിവേകങ്ങളും ക്ഷമിച്ചു് അവർക്കു് സമാധാനം നൽകിയും താൻ അവരുടെ പെറ്റമ്മയേക്കാളും അടുത്ത ബന്ധുവാണെന്നു് ദേവി അവർക്കു ബോദ്ധ്യമാക്കി. മാതൃദേവിയുടെ അവസാനകാലമായപ്പോഴെക്കും കല്ലുട്ടയിൽ ദേവിയുടെ അനുഗ്രഹം തേടി വന്നിരുന്ന ജനങ്ങളുടെ സംഖ്യ വളരെ വർദ്ധിച്ചു. അതു പ്രയാസമാണെന്നു തോന്നുമ്പോഴും തന്റെ ഗ്രാമീണഗൃഹത്തിലേക്കു ദേവി പോകും. അവിടെ ചെന്നാലോ, എപ്പോഴും പണം പിടുങ്ങാൻ തയ്യാറായി നില്ക്കുന്ന ബന്ധുജനങ്ങളെക്കൊണ്ടുള്ള ഉപദ്രവവും. അതുമാത്രമല്ല, ദേവിയെ സന്ദർശിക്കാൻ കല്ലുട്ടയിലെക്കാളും സൌകര്യം ജയരാമവാടിയിലാണെന്നു മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുള്ള ശിഷ്യന്മാരും ഭക്തന്മാരും സമയമൊന്നും ഗൌനിക്കാതെ, എപ്പോഴെങ്കിലും കയറിച്ചെല്ലും. ആഹാ

രസൌകര്യമൊ താമസസൌകര്യമൊ അവിടെ ഉണ്ടായിരിക്കുമോ എന്നൊന്നും ഉള്ള ചിന്ത ഈ കൂട്ടക്കില്ലായിരുന്നു.

പരിശുദ്ധന്മാരല്ലാത്ത ഭക്തന്മാർ പാദം സ്പർശിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ശാരീരികമായി ദേവി അനുഭവിച്ചിരുന്ന യാതനകൾ പലതുമായിരുന്നു. അതിനും പുറമെ, വിശേഷദിവസങ്ങളിൽ ഈ ഭക്തസംഘം പുഷ്പാദികളും വസ്ത്രാദികളുമായി പൂജിക്കാൻ എത്തിയാൽ ദേവി വളരെ നേരം ഒരു പ്രതിമയെപ്പോലെ നിശ്ചലയായി അവരുടെ മുമ്പിൽ ഇരുന്നു കൊടുക്കണം. കല്ലൂട്ടയിൽ, പല ആഗ്രഹങ്ങൾ സാധിക്കാനും പലരും ദേവിയെ സമീപിച്ചു. ഒരു സ്ത്രീയ്ക്കു സന്താനം ലഭിക്കണം, വേറൊരാൾക്കു രോഗശാന്തിയുണ്ടാവണം, മറെറാരുവനു് ധനപരമായ അഭിവൃദ്ധിയുണ്ടാകണം; ഇങ്ങനെ പോകുന്നു ആ പ്രാർത്ഥനകളുടെ പട്ടിക. ദേവി ക്ഷമാപൂർവ്വം ഇവരുടെ പ്രാർത്ഥനകളൊക്കെ ശ്രദ്ധിച്ചുകേൾക്കുമായിരുന്നു. അവരുടെ സങ്കടങ്ങളും, ദുഃഖങ്ങളും ശ്രദ്ധിച്ചു കേൾക്കും. പലരും തങ്ങളുടെ ആഗ്രഹങ്ങൾ ദേവിയുടെ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടു സാധിച്ചതായി പറയുന്നുണ്ടു്.

ഇവരിൽനിന്നും ഉള്ള ഉപദ്രവം താരതമ്യേന സാരമില്ലായിരുന്നു. ചില ചിന്താശൂന്യന്മാരായ ആളുകൾ ദേവിയുടെ സമീപം വന്നു പ്രദർശിപ്പിച്ചിരുന്ന കഥയില്ലായ്മകളാണു് അസഹനീയങ്ങളായിരുന്നതു്. ഒരു ദിവസം ഉദ്ബോധനിൽ വെച്ചു് ഒരു സംഭവം ഉണ്ടായി. ദേവി പതിവുള്ള പൂജാദികൾ കഴിഞ്ഞു പുറത്തേയ്ക്കു വന്നു. ആ സമയം ഒരു ഭക്തൻ കുറച്ചു പുഷ്പങ്ങളുമായി ദേവിയുടെ ദർശനത്തിന്നായി എത്തി. ഒരു അപരിചിതനെ കണ്ടപ്പോൾ ദേവി വസ്ത്രംകൊണ്ടു ശരീരം നല്ലപോലെ മറച്ചു കട്ടിലിൽ ഇരുന്നു. ആ ഭക്തൻ പുഷ്പങ്ങളെല്ലാം ദേവിയുടെ പാദങ്ങളിൽ അച്ചിച്ചു നമസ്കരിച്ചു. എന്നിട്ടു് അയാൾ ദേവിയുടെ മുമ്പിൽ ഇരുന്നുകൊണ്ടു പ്രാണായാമപ്രദർശനം തുടങ്ങി. സമീപത്തു തൽസമയം ആരും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. വളരെ

നേരം കഴിഞ്ഞിട്ടും യോഗാഭ്യാസപ്രകടനം നിത്താനുള്ള മട്ടില്ല. ദേവിയ്ക്കോ, അധികനേരം മൂടിപ്പുതച്ച് ഒരേ ഇരുപ്പിൽ ഇരുന്നതുകൊണ്ട് അസുഖം തോന്നിത്തുടങ്ങി. ആ സമയത്തു ഗോപാലമാതാവ് അവിടെ യദൃച്ഛയാ വന്നെത്തി. അവർ ആ മനുഷ്യനെ വിളിച്ചുണർത്തുകയും ശകാരിക്കുകയും ചെയ്തു. ''നിങ്ങൾ ഒരു വിഗ്രഹത്തിന്റെ മുമ്പിൽ ഇരിക്കുകയാണെന്നാണോ വിചാരിച്ചതു്? ഈവക പ്രാണായാമപ്രകടനങ്ങൾകൊണ്ടു വിഗ്രഹത്തിനു ചേതനയുണ്ടാക്കാമെന്നു വിചാരിച്ചുവോ? നിങ്ങൾക്കു് ഇത്ര ബുദ്ധിയില്ലാതെയായല്ലൊ! അമ്മയ്ക്കു് ഉഷ്ണിക്കുന്നതു് നിങ്ങൾ കാണുന്നില്ലല്ലൊ!'' എന്നെല്ലാം ഗോപാലമാതാവു പറഞ്ഞു.

പിന്നൊരു ദിവസം വേറൊരു ഭക്തൻ നമസ്കരിക്കുമ്പോൾ അയാളുടെ തലകൊണ്ടു ദേവിയുടെ കാലിലെ പെരുവിരലിൽ ശക്തിയായി ഒരടി കൊടുത്തു. ദുസ്സഹമായ വേദനകൊണ്ടു ദേവി അറിയാതെതന്നെ നിലവിളിച്ചുപോയി. സമീപം നിന്നിരുന്നവർ, എന്തുദ്ദേശിച്ചാണു് അയാൾ ഇത്ര കഠിനമായി പെരുമാറിയതു് എന്നു ചോദിച്ചപ്പോൾ, ആ വേദന നിമിത്തമായി ദേവി അയാളെ ഓമ്മിക്കുമല്ലൊ എന്നു വിചാരിച്ചാണു്, എന്നാണയാൾ മറുപടി പറഞ്ഞതു്.

ഇപ്രകാരമുള്ള അസഹ്യസ്വഭാവങ്ങൾ നിശ്ശബ്ദമായി സഹിക്കണമെങ്കിൽ ദേവിക്കു് എത്രമാത്രം ക്ഷമയും സമാധാനവും ഉണ്ടായിരുന്നിരിക്കണം എന്നനുമാനിക്കാമല്ലൊ. ഇതുകൊണ്ടൊക്കെ ദേവിക്കു് അവരിൽനിന്നും വല്ലതും ലഭിക്കുവാനുണ്ടോ? സമുദായത്തിൽ ഒരു ഉന്നതസ്ഥാനം കരസ്ഥമാക്കണമെന്നുണ്ടായിരുന്നുവോ? ഒന്നും ഇല്ല. ഈ സ്തുതികളൊ, ആരാധനകളൊ യാതൊരു വികാരഭേദവും ദേവിയിൽ ഉളവാക്കിയില്ല. ഈ സംഗതികളിൽ ദേവി ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ശരിയായ ഒരു അനുയായിതന്നെയായിരുന്നു. തന്നെ ആശ്രയിക്കുന്നവരുടെ യോഗ്യ

തായോഗ്യതകളോ, സ്ഥാനമാനങ്ങളോ ആ മാതൃഹൃദയം പരിഗണിച്ചിരുന്നില്ല. സ്വസന്താനങ്ങളുടെ യഥാർത്ഥശ്രേയസ്സിലുള്ള ആകാംക്ഷ മാത്രമാണു് ആ വത്സലമാതാവിനെ നെടുനാൾ ഈ ഗൗരവമേറിയ ഗുരുപദം വഹിക്കാൻ പ്രേരിപ്പിച്ചതു്.

ഈ ഗുരുപദത്തെ ദേവി എപ്രകാരമാണു് ഇത്ര ഭംഗിയായി അലങ്കരിച്ചതു്? മന്ത്രദീക്ഷ നല്കുന്ന ക്രമം എന്തായിരുന്നു? എപ്രകാരമാണു് ആ ജീവിതം ശിഷ്യന്മാരുടെ ജീവിതത്തിലെ മാർഗ്ഗദീപമായിരുന്നതു്, എന്നൊക്കെയുള്ള വിഷയങ്ങളാണു് ചിന്താഹ്ങ്ങളാണു്.

ദേവിയുടെ മഹാമനസ്കതയാണു് ഗുരു എന്ന ഭാവത്തിലും മുഴച്ചുനില്ക്കുന്നതു്. തന്റെ ശിഷ്യന്മാർ ഗുരുദേവനെ യഥാർത്ഥമായി മനസ്സിലാക്കേണ്ടതാണെന്നും എന്നാൽ മാത്രമെ അവരുടെ ആദ്ധ്യാത്മികസാധന ഫലപ്രാപ്തിയിലെത്തുകയുള്ളു എന്നും ദേവി വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആദർശത്തെ ആരിലും അടിച്ചേല്പിക്കുന്ന രീതി തീരെ ഇല്ല. സാധാരണയായി ദീക്ഷ നല്കുന്നതിനു മുമ്പായി അവരുടെ കുടുംബപാരമ്പര്യം എന്താണെന്നു് — വൈഷ്ണവമൊ, ശൈവമൊ, ശാക്തമൊ — എന്നു നോക്കുകയും അതോടൊപ്പം വ്യക്തിയുടെ സ്വാഭിപ്രായം എന്താണെന്നു് ആരായുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. ചിലക്കു കുടുംബപാരമ്പര്യത്തെപ്പറ്റി യാതൊരു ജ്ഞാനവും ഇല്ലായിരിക്കും. ഇഷ്ടദേവതയായി ഒന്നും സ്വീകരിച്ചിട്ടുമില്ല. അവക്കു് ഒരു ആദർശം തിരഞ്ഞെടുക്കേണ്ട സവ്വ്ഭാരവും അവർ ദേവിയിൽത്തന്നെ പൂണ്ണ്മായി സമർപ്പിക്കുകയാണു ചെയ്യാറുള്ളതു്. ചിലരുടെ കാര്യത്തിൽ അവരുടെ ഇഷ്ടമോ, മനോഭാവമോ ദേവി പരിഗണിച്ചിരുന്നുമില്ല. ദേവി ധ്യാനമഗ്നയായി തന്റെ മനസ്സിന്റെ പ്രചോദനവും അവരുടെ ഇച്ഛയും ഏകഭാവത്തിൽ പോകുന്നുണ്ടോ എന്നു് നോക്കിക്കാണുമായിരുന്നു. ധ്യാനത്തിൽ ലയിച്ചു് ഏകാഗ്ര

ചിത്തയായിത്തീരുമ്പോഴും ശിഷ്യന്റെ ആദ്ധ്യാത്മികമായ വളച്ചയ്ക്കു പറ്റിയ മന്ത്രം സ്വയമേവ ദേവിയുടെ മനസ്സിൽ തെളിഞ്ഞു കാണുകയും ആ സമയം ദീക്ഷ നല്കുകയുമായിരുന്നു ദേവിയുടെ പതിവു്. യഥാർത്ഥത്തിൽ ആഗ്രഹമുള്ളവനും പരിശുദ്ധനുമാണു് ശിഷ്യനെങ്കിൽ നിഷ്പ്രയാസം മന്ത്രം മനോമുകുരത്തിൽ പ്രതിഫലിക്കുമായിരുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ കുറച്ചു താമസം നേരിട്ടും.

ഇപ്രകാരം മനസ്സിനെ അന്തർമുഖമാക്കുന്ന ചില നിമിഷങ്ങളിൽ ശിഷ്യന്റെ ആദ്ധ്യാത്മികഭാവിയെപ്പറ്റി ഒരു ഏകദേശജ്ഞാനം ദേവിക്കു ലഭിച്ചിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘത്തിലെ ഒരു പ്രമുഖസന്ന്യാസിയുണ്ടായ ഒരനുഭവം ഈ ശക്തിയെ വ്യക്തമാക്കുന്നുണ്ടു്. ഒരു കോളേജുവിദ്യാർത്ഥിയായിരുന്ന അവസരത്തിലാണു് അദ്ദേഹം ദേവിയിൽ നിന്നും മന്ത്രദീക്ഷ സ്വീകരിച്ചതു്. അന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു സന്ന്യാസം സ്വീകരിക്കണമെന്നുള്ള യാതൊരു ഉദ്ദേശവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. സാധാരണയായി മന്ത്രദീക്ഷ നല്കിക്കഴിഞ്ഞാൽ കുറച്ചു പഴങ്ങളൊ, പുഷ്പങ്ങളൊ, വസ്ത്രമൊ, പണമൊ ഓരോരുത്തരുടെയും കഴിവനുസരിച്ചു ഗുരുദക്ഷിണയായി നല്കണമെന്നാണു് ചടങ്ങു്. ഈ ശിഷ്യൻ കുറച്ചു പഴങ്ങളും ഒരു രൂപയും ദേവിക്കു ദക്ഷിണയായി സമർപ്പിച്ചു. സന്ന്യാസിമാരിൽനിന്നും താൻ ധനം സ്വീകരിക്കാറില്ല എന്നു പറഞ്ഞു് ദേവി ആ പണം എടുത്തില്ല. താൻ ഒരു വിദ്യാർത്ഥിയാണെന്നും ഒരു ലൌകികജീവിതം നയിക്കുന്ന ആളാണെന്നും ഒരിക്കലും സന്ന്യാസിയല്ലെന്നും ആ വിദ്യാർത്ഥി സമർത്ഥിച്ചു. പക്ഷെ, ദേവി ആ പണം സ്വീകരിച്ചില്ല. രണ്ടുമൂന്നു പ്രാവശ്യം നിർബന്ധിച്ചപ്പോഴും ദേവി അതേ ഉത്തരംതന്നെ നല്കി. അത്ഭുതം തോന്നുമാറു്, കുറച്ചു കൊല്ലങ്ങൾക്കുശേഷം ആ വിദ്യാർത്ഥി സന്ന്യാസം സ്വീകരിച്ചു. തീച്ചയായിട്ടും മന്ത്രദീക്ഷ നല്കിയ സമയം ദേവി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാവി മുൻകൂട്ടി കണ്ടുകഴിഞ്ഞിരുന്നു.

പരമ്പരയായി ലഭിച്ചിട്ടുള്ള മന്ത്രമോ ഒരു പ്രത്യേകമന്ത്രത്തോടുള്ള അഭിരുചിയോ സാധകന്മാരുടെ ആദ്ധ്യാത്മികമായ വളച്ചയ്ക്കു സഹായകമല്ലെന്നു് തോന്നിയാൽ, അവരെ ശരിയായ മാർഗ്ഗത്തിലേയ്ക്കു് നയിക്കാൻ ദേവി ഒട്ടും ശങ്കിച്ചിരുന്നില്ല. പക്ഷെ, അതിനു കുറച്ചധികം പരിശ്രമിക്കണമായിരുന്നു. ശിഷ്യനും ഈ പുതിയ മാർഗ്ഗത്തിലേയ്ക്കു പെട്ടെന്നുള്ള തിരിവു് ആദ്യമൊക്കെ കുറച്ചു പ്രയാസമായിട്ടു തോന്നുകയും ചെയ്യും. ഒരു സന്ന്യാസിവര്യന്റെ അനുഭവം രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ളതു് ഇപ്രകാരമാണു്. അദ്ദേഹം മാതൃദേവിയിൽനിന്നും മന്ത്രദീക്ഷ സ്വീകരിച്ച സമയം വേറെ ഒരു മന്ത്രം പതിവായി ജപിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിൽ വളരെ ആനന്ദവും ശാന്തിയും ഉണ്ടാകാറുമുണ്ടു്. എന്നാൽ ദേവി മന്ത്രദീക്ഷ നല്കിയപ്പോഴും നല്കിയ നിർദ്ദേശങ്ങളും മന്ത്രവും അദ്ദേഹം ഇരുപതുംനാളും ജപിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതിൽനിന്നും വളരെ വ്യത്യസ്തമായതായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു് ഇതു വളരെ അശാന്തിക്കു് കാരണമായിത്തീർന്നു. അതുകൊണ്ടു തന്റെ വിചാരങ്ങളും ദേവിയെ അറിയിച്ചു. ''ഇതാണു കൂടുതൽ നല്ലതു്.'' എന്നു മാത്രമായിരുന്നു ദേവിയുടെ മറുപടി. ദേവിയുടെ ഈ ചുരുങ്ങിയ വാക്കുകളിൽ എന്തോ മാന്ത്രികശക്തിയുള്ളതുപോലെ അദ്ദേഹത്തിനു് അനുഭവപ്പെട്ടു. താൻ പരിശീലിച്ചുവന്നിരുന്ന സാധനാക്രമത്തിൽ പെട്ടെന്നൊരു മാറ്റം അദ്ദേഹത്തിനു് അനുഭവപ്പെട്ടു. ദേവി ഉപദേശിച്ച മന്ത്രം സ്വീകരിക്കുന്നതിനുണ്ടായിരുന്ന ആ സങ്കോചം നിശ്ശേഷം വിട്ടുമാറി. പുതിയ ആദർശവും പഴയ അദ്ധ്യാത്മജീവിതവും തമ്മിൽ വളരെ പൊരുത്തപ്പെടുന്നതായിത്തന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. ഒരു യഥാർത്ഥഗുരുവിന്റെ മാഹാത്മ്യം എത്രയുണ്ടെന്നു് അന്നദ്ദേഹത്തിനു ബോദ്ധ്യമായി. ഒരു സാധകന്റെ മനസ്സിലുണ്ടാകാവുന്ന വൈരുദ്ധ്യങ്ങളെ ദൂരീകരിച്ചു് അയാളെ ശരിയായ വഴി

യിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവരാൻ ഒരു യഥാർത്ഥഗുരുവിനു കഴിവുണ്ടു് എന്നുള്ളതു് അദ്ദേഹത്തിനു സ്വന്തം അനുഭവത്തിൽനിന്നും സ്പഷ്ടമായി.

ഒരു അദ്ധ്യാത്മഗുരുവാകുന്നതിനു് എത്രയോ അഹ്ത ദേവികരുണ്ടായിരുന്നു എന്നുള്ളതു് ഈ ശിഷ്യനു തന്നെ ഉണ്ടായ വേറെ ഒരു അനുഭവം വ്യക്തമാക്കുന്നുണ്ടു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘത്തിലെ ഒരു സമുന്നതനായ സന്ന്യാസി ആയിടയ്ക്കു നിത്യശാന്തിയിൽ ലയിച്ചു. ഈ ശിഷ്യൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു വലിയ ഭക്തനായിരുന്നു. ഈ സംഭവം അദ്ദേഹത്തിൽ വലിയ വിരക്തിയും, ഈശ്വരദർശനത്തിനു് അതിയായ ആകാംക്ഷയും അക്ഷമയും ഉണ്ടാക്കി. അദ്ദേഹം മനുഷ്യസഞ്ചാരം അധികമില്ലാത്ത സ്ഥലത്തു് ഒരു ആശ്രമത്തിൽ, മൌനിയായി ദിവസം പതിനാലു മണിക്കൂർവരെ നാമജപവും ധ്യാനവും ആയി കഴിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഇങ്ങനെ ഏകദേശം ഒന്നരവർഷം കഴിഞ്ഞു. ഈ കഠിനമായ സാധനാപദ്ധതി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഞരമ്പുകൾക്കു താങ്ങുവാൻ വയ്യാത്ത വിധമായിരുന്നു. ക്രമേണ ആ മനസ്സു പ്രവൃത്തിയിൽ വിമുഖത പ്രകടിപ്പിച്ചു തുടങ്ങി. തലച്ചോറിൽ ഒരു ശൂന്യത അനുഭവപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം കുറച്ചുനാളത്തേയ്ക്കു ധ്യാനം നിർത്തിവെച്ചു; ആദ്ധ്യാത്മികഗ്രന്ഥങ്ങൾ വായിക്കാൻ തുടങ്ങി. പക്ഷെ, അതുകൊണ്ടൊന്നും മസ്തിഷ്കത്തിലുണ്ടായിരുന്ന ശൂന്യതയ്ക്കു് ഒരു നിവാരണവും ലഭിച്ചില്ല. അദ്ദേഹം ബേലൂർമഠത്തിലേയ്ക്കു യാത്രയായി. അവിടെ സ്വാമിമാർ ദേഹരക്ഷയ്ക്കുതകുന്ന നല്ല പോഷകാംശമുള്ള ആഹാരം അദ്ദേഹത്തിനു നൽകുകയും ആയുർവ്വേദചികിത്സയ്ക്കു വിധേയനാക്കുകയും ചെയ്തു. അതുകൊണ്ടും പറയത്തക്ക ഫലമൊന്നും സിദ്ധിച്ചില്ല. പെട്ടെന്നു മാതൃദേവിയെ കാണണമെന്നു അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. ദേവി ആ കാലത്തു ജയരാമവാടിയിൽ താമസിക്കുകയായിരുന്നു. അവിടെ ചെന്നു് അദ്ദേഹം തന്റെ

അപ്പോഴത്തെ അവസ്ഥയെപ്പറ്റി ദേവിയെ പറഞ്ഞു കേൾപ്പിച്ചു. അദ്ദേഹം അനുഷ്ഠിച്ചുവന്നിരുന്ന ധ്യാനക്രമത്തെപ്പറ്റി കേട്ടപ്പോൾ ദേവി നടുങ്ങിപ്പോയി. സാധനയുടെ അങ്ങേ അറ്റത്തെ സ്ഥിതിയിൽ എത്തിയിട്ടുള്ളവർ ചെയ്യേണ്ട ക്രമങ്ങളാണു് അദ്ദേഹം സ്വീകരിച്ചിരുന്നതു് എന്നു പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കി. എന്നിട്ടു വളരെ ലളിതമായ ഒരു ധ്യാനക്രമം ദേവി അദ്ദേഹത്തിനു് നിർദ്ദേശിച്ചുകൊടുത്തു. ആ ഉപദേശം സ്വീകരിച്ചു് അധികദിവസം കഴിയുന്നതിനു മുമ്പായിത്തന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആരോഗ്യം അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുകയും എല്ലാ വിഷമങ്ങളും പരിഹരിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ദേവിക്കു് ആദ്ധ്യാത്മികമായ രഹസ്യങ്ങളെപ്പറ്റി എത്ര പൂർണ്ണമായ അറിവുണ്ടായിരുന്നു എന്നും വഴിതെറ്റുന്ന സാധകന്മാരെ ശരിയായ മാർഗ്ഗത്തിലേയ്ക്കു നയിക്കുവാൻ എത്ര പരിജ്ഞാനം ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നും ഈ സംഭവം വ്യക്തമാക്കുന്നുണ്ടല്ലോ.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ആദർശം സ്വീകരിക്കണമെന്നു് ദേവി ഒരിക്കലും ആരെയും നിർബന്ധിച്ചിരുന്നില്ല. എന്നാൽ തന്നിൽനിന്നും മന്ത്രോപദേശം സ്വീകരിക്കുന്നവർ ഗുരുദേവന്റെ അദ്ധ്യാത്മശക്തിയെ ശരിക്കു് മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നാൽ അതു് അവരുടെ ആദ്ധ്യാത്മികാഭിവൃദ്ധിയെ സഹായിക്കും എന്നു് ദേവി ബലമായി വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഒരു ദിവ്യനാണെന്നും സിദ്ധപുരുഷനാണെന്നും വിശ്വസിച്ചിരുന്ന ഒരു വൃദ്ധൻ മന്ത്രദീക്ഷയ്ക്കായി ദേവിയെ സമീപിച്ചു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ സഹധർമ്മിണിയായതുകൊണ്ടു ദേവിക്കും എന്തെങ്കിലും ചില സിദ്ധികളും ഉണ്ടായിരിക്കും എന്നു് അദ്ദേഹം വിശ്വസിച്ചു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഒരു ദിവ്യാവതാരമാണെന്നു് ആ വൃദ്ധൻ ധരിച്ചിരുന്നില്ല. ഈ സംഗതി ഉപദേശം സ്വീകരിക്കാൻ വൃദ്ധൻ തന്നെ സമീപിച്ച ഉടനെതന്നെ ദേവി മനസ്സിലാക്കി. ദേവി യോഗിൻമായോടു പറഞ്ഞു:—

''യോഗിൻ, ഈ ആൾ ഗുരുദേവനെ സ്വീകരിക്കുന്നില്ലല്ലൊ! ഞാൻ എന്താണു ചെയ്യുക?'' ''ഉപദേശം നൽകുക. ദേവി നല്കുന്ന മന്ത്രം ഒരിക്കലും വിഫലമാവുകയില്ല.'' എന്നു് യോഗിൻമാ മറുപടി പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിനു ദീക്ഷനൽകി. ദേവിയുടെ കൃപകൊണ്ടു കുറച്ചുനാൾകൊള്ളിൽ ആ വൃദ്ധൻ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഒരു വലിയ ഭക്തനായി മാറി.

ഈ സംഗതിയിൽ ദേവിയുടെ മനോഭാവം ഇപ്രകാരമായിരുന്നു. മാതൃദേവിയിൽനിന്നും മന്ത്രദീക്ഷ സ്വീകരിച്ചിട്ടുള്ളവരുടെ ആദ്ധ്യാത്മികപുരോഗതി അവരുടെ പരിശ്രമത്തെ മാത്രം അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തിയായിരുന്നില്ല. ദേവിയിൽക്കൂടെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനുമായി അവർക്കുണ്ടായിരുന്ന ബന്ധംകൂടി അതിനു് ആസ്പദമായിരുന്നു. ഗുരുദേവൻ അനുഷ്ഠിച്ച കഠിനസാധനകളും ലോകത്തിന്റെ മുഴുവൻ നന്മയേയും ഉദ്ദേശിച്ചുള്ളവയായിരുന്നു. അല്ലാതെ സ്വന്തം ഉത്കർഷത്തിനു വേണ്ടിയായിരുന്നില്ല. സാധാരണ മനുഷ്യർക്കു തങ്ങളുടെ ദൗർബല്യങ്ങളും പരിമിതികളും കാരണം മായയിൽനിന്നും മുക്തി നേടുക സാദ്ധ്യമല്ല. അവർക്കു് വേറൊരു ശക്തിയിൽനിന്നു വേണം അതിനു വേണ്ട കഴിവു ലഭിക്കുവാൻ. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ തന്റെ സാധനകൾകൊണ്ടു സൃഷ്ടിച്ചിരുന്ന ആ ശക്തി സാധകന്മാർക്കു തങ്ങളുടെ ഉദ്ധാരണത്തിനായി ഉപയോഗപ്പെടുത്തുവാനുള്ള ഒരു കേന്ദ്രമായിരുന്നു. പക്ഷെ, ഗുരുദേവന്റെ ആദർശത്തെ സ്വീകരിക്കുന്നവർക്കു മാത്രമേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആ ആദ്ധ്യാത്മികശക്തിയിൽനിന്നും വേണ്ട ഉത്തേജനം ലഭിക്കുകയുള്ളു. അല്ലാത്തപക്ഷം ആ ശക്തിയിൽനിന്നും സഹായം അവർക്കു ലഭിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല.

ദുർലഭം ചില അവസരങ്ങളിൽ തന്റെ തപശ്ശക്തികൊണ്ടു ദുർമ്മാർഗ്ഗത്തിൽനിന്നു നേർവഴിയിലേയ്ക്കു ചിലരെ മാതൃദേവി തിരിച്ചുകൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ടു്. ഒരു കുടിയനായ ശിഷ്യനെ അതിൽനിന്നും നിവർത്തിപ്പിച്ചു. ഒരു യുവാവി

നെ വശത്താക്കാൻ പ്രയത്നിച്ചിരുന്ന ഒരു പെൺകുട്ടിയെ അതിൽനിന്നും പിൻതിരിപ്പിച്ചു. തന്റെ ഇഷ്ടത്തിനു വിപരീതമായി തികച്ചും ആദ്ധ്യാത്മികമായ ഒരു ജീവിതം നയിക്കുവാൻ ഉദ്യുക്തനായതുകൊണ്ടു ഭർത്താവിനോടു് അതിയായ പ്രതികാരേച്ഛ തോന്നിയ ഒരു യുവതി സ്വയമേവ നാശത്തിലേയ്ക്കു പതിയ്ക്കുവാൻ തുടങ്ങിയപ്പോഴും ആ യുവതിയെ ആദ്ധ്യാത്മികമായ ഒരു ജീവിതത്തിലേയ്ക്കു വീണ്ടുകൊണ്ടുവന്നു. പക്ഷെ, ഈവക സംഭവങ്ങൾ വളരെ വിരളമാണു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ജീവിതത്തിൽ ഈ മാതിരിയുള്ള അത്ഭുതസംഭവങ്ങൾ പലതും നടന്നിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അമ്മയുടെ ജീവിതത്തിൽ അവ വളരെ കുറവാണല്ലോ എന്നുള്ള ശിഷ്യന്മാരുടെ ജിജ്ഞാസയ്ക്കു ദേവി നൽകിയ മറുപടി, തന്റെ ആദ്ധ്യാത്മികഗുരുഭാവം വളരെ നീണ്ടതായതുകൊണ്ടു് ഇപ്രകാരമുള്ള സംഭവങ്ങൾക്കു വളരെ പ്രാധാന്യം നല്കുക സാദ്ധ്യമല്ല എന്നായിരുന്നു. യഥാർത്ഥത്തിൽ തനിക്കു് ലബ്ധമായിട്ടുള്ളതും അനവധി പേരുടെ നന്മയ്ക്കുവേണ്ടി വിനിയോഗിക്കപ്പെടേണ്ടതുമായ അദ്ധ്യാത്മശക്തി, അല്പം ചില വ്യക്തികൾക്കുവേണ്ടി ചെലവാക്കേണ്ടതായിട്ടാണു് വരിക. ഗുരുദേവൻ വാസ്തവത്തിൽ അനഹ്രായവയ്ക്കുവേണ്ടി തന്റെ അദ്ധ്യാത്മശക്തി വളരെ അധികം ചെലവഴിച്ചതുകൊണ്ടാണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇഹലോകജീവിതം ഇത്ര വേഗം അവസാനിക്കുവാൻ ഇടയായതു് എന്നായിരുന്നു ദേവിക്കുണ്ടായിരുന്ന അഭിപ്രായം.

പലേ ഭക്തന്മാർക്കും മാതൃദേവിയുമായിട്ടുള്ള അടുത്ത സമ്പർക്കം ഹേതുവായി പല ദിവ്യാനുഭൂതികളും ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതായി അവർ അവകാശപ്പെടുന്നു. ദേവിയെ ഒരിക്കൽപോലും തങ്ങളുടെ മാംസചക്ഷുസ്സുകൊണ്ടു കാണാത്ത ചിലർ സ്വപ്നത്തിൽ ദേവിയെ മനുഷ്യശരീരമെടുത്ത ദേവിയായി ദർശിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ചിലർക്കു സ്വപ്നത്തിൽ ദേവിയിൽ നിന്നും മന്ത്രദീക്ഷയും ആദ്ധ്യാത്മികോപദേശങ്ങളും ലഭിച്ചു

എന്നു പറയുന്നു. ജാഗ്രദവസ്ഥയിൽ ദേവിയിൽനിന്നും ഉപദേശം സ്വീകരിക്കുന്ന സമയം ദേവി സ്വപ്നത്തിൽ നല്കിയ അതേ മന്ത്രംതന്നെയാണല്ലൊ നല്കിയതു് എന്നു് അവർ ആശ്ചര്യപരതന്ത്രരായിട്ടുണ്ടു്: വലിയ വലിയ വിപത്തുകളിൽനിന്നും, പരീക്ഷണഘട്ടങ്ങളിൽനിന്നും സ്വപ്നത്തിൽകൂടിയൊ, നേരിട്ടുതന്നെയോ ദേവി തങ്ങളെ രക്ഷപ്പെടുത്തിയതായി വേറെ ചിലക്കു് അനുഭവപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. ഇതൊക്കെ ഓരോരുത്തരുടെ വ്യക്തിഗതാനുഭവമായതുകൊണ്ടു് അവയ്ക്കു് വലിയ പ്രാധാന്യമൊന്നും കല്പിക്കുവാനില്ല.

എന്നാൽ ഗിരീശചന്ദ്രഘോഷിനുണ്ടായ അനുഭവം രേഖപ്പെടുത്താതെ നിവൃത്തിയില്ല. അദ്ദേഹം മഹാബുദ്ധിമാനും, ഇന്ത്യയിലെ മാത്രമല്ല, ലോകത്തിലേയ്ക്കുതന്നെ പേരുകേട്ട ഒരു നാടകകത്താവും നടനും ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യന്മാരിൽ പ്രഥമഗണനീയനുമായിരുന്നു. എന്നാൽ ദേവിയുടെ ആദ്ധ്യാത്മികപ്രഭാവത്തെപ്പറ്റി വലിയ മതിപ്പൊന്നും അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഗുരുദേവന്റെ മഹാസമാധികഴിഞ്ഞു വളരെ വഷ്ങ്ങൾക്കുശേഷം അദ്ദേഹം കുറെ സന്ന്യാസിശിഷ്യന്മാരുമൊത്തു ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു പോയി. അപ്പോഴാണു് ആദ്യമായിട്ടു ഗിരീശചന്ദ്രഘോഷു് ദേവിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിലേയ്ക്കു നയിക്കപ്പെട്ടതു്. കണ്ട ഉടനെ നമസ്കരിച്ചു; അദ്ദേഹം ദേവിയെ ഒന്നു നോക്കി. പെട്ടെന്നു് ഒരു വലിയ ഗൗരവവും ചിന്തയും കലർന്ന ഭാവത്തിൽ അവിടെനിന്നും മടങ്ങി പുറത്തുണ്ടായിരുന്ന മുറിയിൽ ആലോചനാമഗ്നനായിട്ടിരിക്കുന്നതു കാണപ്പെട്ടു. ഗിരീശനിൽ കണ്ട ഈ മാറ്റം കൂട്ടുകാരെ അത്ഭുതപ്പെടുത്തി. ഒടുവിൽ ശ്രീ നിരഞ്ജനാനന്ദസ്വാമികളും ഗിരീശനെ സമീപിച്ചു പെട്ടെന്നുണ്ടായ ഈ പരിവർത്തനത്തിന്റെ കാരണം ചോദിച്ചു. അദ്ദേഹം പറയുകയാണു്: തന്റെ പത്തൊൻപതാമത്തെ വയസ്സിൽ ഒരു

സ്വപ്നത്തിൽ തനിക്കു ദർശനം നല്കിയ ആ വ്യക്തിയല്ലേ ശ്രീമാതൃദേവി എന്നുള്ളതു ദേവിയിൽനിന്നും അദ്ദേഹത്തിനു് അറിയണം. ഈ വിവരം ദേവിയോടു ചോദിച്ചപ്പോൾ ആ ദർശനത്തിൽ കണ്ട രൂപം തന്റെ തന്നെയായിരുന്നു എന്നു ദേവി മറുപടി പറഞ്ഞു. പിന്നെ ഗിരീശചന്ദ്രൻ നടന്ന സംഭവം ഇപ്രകാരം വിവരിച്ചു: അദ്ദേഹത്തിനു പത്തൊൻപതാമത്തെ വയസ്സിൽ അതികഠിനമായ ഒരു രോഗം ബാധിച്ചു. അസാദ്ധ്യമെന്നു പറഞ്ഞു ഭിഷഗ്വരന്മാർ കൈയൊഴിച്ചു. ആ കാലത്തു് ഒരു ദിവസം രാത്രി അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു ദർശനം ഉണ്ടായി. ഒരു ദേവീവിഗ്രഹം തന്റെ മുമ്പിൽ ആവിർഭവിച്ചതായും, തന്നെ സാന്ത്വനപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടു പുരീക്ഷേത്രത്തിലെ പ്രസാദംപോലെ എന്തോ ഒന്നു തനിക്കു ഭക്ഷിക്കുവാൻ തന്നതായും അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. ആ കാലത്തു വലിയ ഒരു നിരീശ്വരവാദിയായിരുന്നു അദ്ദേഹം. ആ ദർശനത്തിനുശേഷം എന്തോ ക്രമേണ അദ്ദേഹത്തിന്റെ രോഗം ഭേദമായിത്തുടങ്ങി. ആ രൂപം ആരുടേതായിരിക്കാം എന്നു് അദ്ദേഹം പലപ്പോഴും ചിന്തിച്ചുനോക്കി. പക്ഷെ ഒരു തുമ്പും കിട്ടിയില്ല. ഒടുവിൽ, ചെറുപ്പത്തിൽത്തന്നെ മൃതിയടഞ്ഞ തന്റെ അമ്മയായിരിക്കും എന്നു് അദ്ദേഹം നിശ്ചയിച്ചു. എന്നാൽ മാതൃദേവിയുടെ ദർശനം ലഭിച്ച സമയത്തു് അന്നു താൻ സ്വപ്നത്തിൽ കണ്ട ആ രൂപവുമായി ദേവിക്കുണ്ടായിരുന്ന സാമ്യം കണ്ടു ഗിരീശൻ വിസ്മയിച്ചുപോയി. അന്നുമുതൽ മാതൃദേവിയോടു് എന്തെന്നില്ലാത്ത ഒരു ബഹുമാനവും അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നുവാൻ തുടങ്ങി. തന്റെ നഷ്ടപ്പെട്ട അമ്മയെ തനിക്കു വീണ്ടും ലഭിച്ചു എന്നാണദ്ദേഹം വിശ്വസിച്ചതു്.

ഈ മാതിരി അദ്ഭുതസംഭവങ്ങൾ എന്തെങ്കിലും ആവട്ടെ, സാധാരണയായി ദേവിയുടെ ജീവിതം വളരെ ലളിതമായതായിരുന്നു. യാതൊരു രഹസ്യവും ആ ജീവി

തത്തെ വലയം ചെയ്തിരുന്നില്ല. അസാധാരണമായ ബുദ്ധിശക്തി ദേവിക്കുണ്ടായിരുന്നു. ദേവി ഒരിക്കലും ഈ മാതിരി ദർശനങ്ങളും നേടാനോ മറ്റു രഹസ്യാനുഭവങ്ങളും സമ്പാദിക്കാനോ ശിഷ്യന്മാരെ ഉപദേശിച്ചിരുന്നില്ല. എന്നാൽ വിവേകവും വൈരാഗ്യവും ഭക്തിയും സമ്പാദിക്കുവാൻ സദാ ഉദ്‌ബോധിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ഈ മാതിരി യോഗസിദ്ധികളും ലഭിച്ചാൽ നല്ലതുതന്നെ. പക്ഷെ, അതു ലഭിച്ചില്ല എന്നു വിചാരിച്ച് ആരും ഖേദിക്കേണ്ടതില്ല. ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതം നയിക്കുന്നവർക്കു ചിലപ്പോൾ അമാനുഷങ്ങളായ അനുഭവങ്ങളും ഉണ്ടായേയ്ക്കാം. പക്ഷെ, അതല്ല ലക്ഷ്യം. അതുകൊണ്ട് ശ്രദ്ധ അവിടെയല്ല കേന്ദ്രീകരിക്കേണ്ടതു്, എന്നാണു ദേവി ശിഷ്യന്മാരെ ഉപദേശിച്ചതു്. ദേവിയുടെ ഭാവനയിൽ യഥാർത്ഥമായ ആദ്ധ്യാത്മികവികാസം എന്നാലെന്തെന്നോ? ''ഈശ്വരസാക്ഷാത്കാരം സിദ്ധിച്ച ഒരാൾക്കു രണ്ടു കൊമ്പു മുളയ്ക്കുന്നുണ്ടോ? ഒന്നുമില്ല. ആ ആളുടെ മനസ്സു പരിശുദ്ധമാകുന്നു. പരിശുദ്ധമായ മനസ്സിൽ വിവേകവും വിജ്ഞാനവും ഉദയം ചെയ്യുന്നു.''

മന്ത്രോപദേശം നൽകുന്ന ചടങ്ങുംകൂടി ദേവിയാതൊരു മാമൂലും അനുസരിച്ചല്ല ചെയ്തതു്. എത്രത്തോളം ആഡംബരരഹിതമാക്കാമൊ അത്രയും ലളിതമായിരുന്നു ആ ചടങ്ങു്. പ്രഭാതപൂജയ്ക്കുശേഷമാണു് സാധാരണയായി ദീക്ഷ നൽകുക പതിവു്. എന്നാൽ ചില ഒഴിച്ചുകൂടാൻ പാടില്ലാത്ത പരിതസ്ഥിതിയിൽ എങ്ങനെയുള്ള അവസ്ഥയിലും ചുറുപാടിലും ദീക്ഷ നൽകുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. ഒരു ശിഷ്യനു് ഒരു മരണംകൊണ്ടു പുല ആചരിച്ചുവന്നിരുന്ന സമയത്തുംകൂടി ദേവി ദീക്ഷ നല്കി. ദേഹവും ദേഹിയും തമ്മിൽ എന്തു ബന്ധമാണു്? മരണംനിമിത്തം അശുദ്ധി ബാധിയ്ക്കും എന്നു പറയുന്നതു് അർത്ഥമില്ലാത്തതാണു്. ഒരു ഭക്തനു തന്റെ ഗൃഹത്തിന്റെ വരാന്തയിൽ

ഇരുന്നു ദീക്ഷ നൽകുകയുണ്ടായി. ഒരു ശിഷ്യൻ പോലീസിന്റെ ഒരു നോട്ടപ്പുള്ളിയായതുകൊണ്ടു ജയരാമവാടിയിൽ വീട്ടിൽ താമസിപ്പിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു വിശാലമായ മൈതാനത്തു വയ്ക്കോൽ വിരിച്ചിരുന്നുകൊണ്ടു ദീക്ഷ നൽകി. വേറെ ഒരാൾക്കു റെയിൽവേ സ്റ്റേഷനിൽവെച്ചു പെരുമഴയത്തു ദീക്ഷ നൽകി.

ദീക്ഷ നല്കുവാൻ ദേവിക്കു വളരെ സമയമൊന്നും വേണ്ടിയിരുന്നില്ല. ദേവിയുടെ ഓരോ സ്പർശവും ശിഷ്യനെ പരിപൂർണ്ണനാക്കി. ഗുരുദേവനെക്കൊണ്ടു സ്വീകരിപ്പിക്കുവാൻ പര്യാപ്തമായിരുന്നു അതു്. ശ്രീശാരദാനന്ദസ്വാമിയ്ക്കു് അരമണിക്കൂർ സമയം വേണമായിരുന്നു. തനിക്കു ഗുരുദേവനെ കുറേനേരം ധ്യാനിച്ചതിനുമേൽ മാത്രമേ ശിഷ്യനെ അദ്ദേഹം സ്വീകരിച്ചിട്ടുണ്ടോ എന്നു പറയുക സാദ്ധ്യമായിരുന്നുള്ളു. അതുകൊണ്ടാണു താൻ ദീക്ഷ നല്കുമ്പോഴും ഇത്രയധികം സമയം എടുത്തിരുന്നതു് എന്നാണു് ശ്രീശാരദാനന്ദസ്വാമികൾ പറയാറുള്ളതു്.

ഇങ്ങനെ മന്ത്രദീക്ഷ നൽകുന്നതു കൂടാതെ ബ്രഹ്മചര്യദീക്ഷയും സന്ന്യാസദീക്ഷയും ദേവി ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘാംഗങ്ങൾക്കു നൽകാറുണ്ടായിരുന്നു. ഈ സ്ഥാപനത്തിന്റെ ആന്തരമായ തത്വം എന്താണെന്നു ശിഷ്യന്മാരെ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കുകയും എന്നിട്ടു് ഈ സന്ന്യാസത്തിന്റെ ബാഹ്യചിഹ്നങ്ങളായ വേഷവിധാനങ്ങൾ അവർക്കു നൽകുകയുമാണു് ദേവി ചെയ്തിരുന്നതു്. പിന്നീടു് അവരെ ശ്രീ ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികളുടെ സമീപത്തേയ്ക്കയയ്ക്കുകയും വേണ്ട മന്ത്രോച്ചാരണങ്ങളും ചടങ്ങുകളും യഥാവിധി നടത്താൻ നിർദ്ദേശിക്കുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു.

ഇങ്ങനെ സന്ന്യാസിമാരും ഗൃഹസ്ഥന്മാരുമായി ദേവിയുടെ ശിഷ്യസമ്പത്തു വളരെ വിപുലമായിരുന്നു. ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യന്മാർക്കു പലതരത്തിലുമുള്ള ക്ലേശങ്ങളോടും ഈ ലോകത്തിൽ എതിരിടേണ്ടതായിട്ടുണ്ടു്. അതിയായ

സഹാനുഭൂതിയാണു് ദേവിക്കു് ഈ ഗൃഹസ്ഥന്മാരോടുണ്ടായിരുന്നതു്. മാതൃഹൃദയം ദയാർദ്രമായതുകൊണ്ടു് അപ്രകാരമല്ലാതെ ഭവിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ലല്ലൊ. ചില ശിഷ്യന്മാക്കുണ്ടായിരുന്ന സന്ദേഹങ്ങളും ദൂരീകരിക്കുവാൻവേണ്ടി ദേവി അവരെ സമാധാനപ്പെടുത്താറുണ്ടായിരുന്നതു് ഇപ്രകാരമാണു്: — ''കാവിവസ്ത്രത്തിലാണോ എല്ലാം ഇരിക്കുന്നതു്? അതൊന്നും കൂടാതെതന്നെ നിങ്ങളുംക്കു് ആദ്ധ്യാത്മികാനുഭൂതികളും ഉണ്ടാകും. കാവി ഉടുക്കുന്നതിന്റെ ആവശ്യം എന്താണു്?'' ചിലക്കു കാവിവസ്ത്രം ഉടുത്തു കഴിഞ്ഞാൽ തന്നിമിത്തം ഒരു അഹംകാരം ഉണ്ടാവുകയാണു് ചെയ്യുക. സാധാരണ വസ്ത്രം ധരിക്കുകയും അതേ സമയം സന്ന്യാസമാകുന്ന ആദർശം പാലിക്കുകയും ചെയ്യുവാൻ കഴിഞ്ഞാൽ അതാണു് ഏറ്റവും നല്ല മാർഗ്ഗം. ചില സന്ദർഭങ്ങളിൽ അവിവാഹിതരായ യുവാക്കന്മാരോടു് വിവാഹം ചെയ്തു ജീവിക്കുവാൻ ദേവി നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ''വിവാഹം ചെയ്താൽ നല്ല ജീവിതം നയിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ലേ? എല്ലാത്തിനും മനസ്സാണല്ലൊ കാരണം. ഗുരുദേവൻ എന്നെ വിവാഹം കഴിച്ചില്ലേ?'' എന്നു ദേവി ചോദിക്കാറുണ്ടു്.

ദേവി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു ഗൃഹസ്ഥധർമ്മം ശ്രാഘ്യതരമാണെന്നു പറഞ്ഞു എന്നല്ല അർത്ഥമാക്കേണ്ടതു്. ഗുരുദേവനും മാതൃദേവിയും നാനാവശങ്ങളിൽക്കൂടിയും എല്ലാ രാജ്യത്തേയും സ്ത്രീപുരുഷന്മാക്കുവേണ്ട ആദർശം കാണിച്ചുതന്നിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ യഥാർത്ഥമായ സന്ന്യാസാദർശം — ഈ ലോകത്തിൽ ജീവിക്കുക — എന്നാൽ സംസാരം ഉള്ളിൽ കയറാതെ ഇരിക്കുക — എന്ന ആദർശത്തിന്റെ പരിപൂർണ്ണത — ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിലല്ലേ കാണുന്നതു്! അതുകൊണ്ടു് സന്ന്യാസത്തിന്റെ ബാഹ്യമായ ചിഹ്നങ്ങളെ ദേവി നിരസിച്ചു എന്നും വിചാരിക്കേണ്ടതില്ല. തീർത്ഥയാത്രയ്ക്കുപോയ അവസരങ്ങളിലെല്ലാം ദേവി സന്ന്യാസിവര്യന്മാരെ സന്ദർശിച്ചു. കാമാരപൂകുർത്തിൽ

വെച്ച് ഒരു സാധുവിനെ വേണ്ടവിധം ശുശ്രൂഷിച്ചു. എവിടെനിന്നോ ആ ഗ്രാമത്തിൽ എത്തിയ അദ്ദേഹത്തിനു ദേവി ഒരു കുടിൽ കെട്ടിക്കൊടുക്കുകയും നിത്യവും ചെന്നു വന്ദിച്ചു വേണ്ട ആഹാരസാധനങ്ങളും എത്തിക്കുകയും ചെയ്തു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘത്തിലെ സന്ന്യാസിമാർ ദേവിയെ സന്ദർശിക്കുന്ന അവസരത്തിൽ രാധുവും മറ്റും അവരെ നമസ്കരിക്കണമെന്നു ദേവി നിർബന്ധിച്ചിരുന്നു. സന്ന്യാസിയുടെ ഒരു വാക്കോ, ഒരു വിചാരമോ മതി ഗൃഹസ്ഥനെ വിഷമത്തിലാക്കാൻ എന്നാണ് ദേവി പറയുക. തന്റെ സഹോദരപുത്രിയായ നളിനി ഒരു സന്ന്യാസിയോടു വഴക്കിനു പോയതുകൊണ്ടു ദേവി നളിനിയെ വളരെ കർശനമായി ശാസിച്ചു. വേറെ ഒരു ഭക്ത ഒരു സന്ന്യാസിയോടു കുറച്ച് അപമര്യാദയായി പെരുമാറിയതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തെ നമസ്കരിച്ച് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാദപാംസുക്കൾ ശിരസ്സിൽ ധരിക്കണമെന്നു ദേവി ആ ഭക്തയെ ഉപദേശിച്ചു. പിന്നെ ഒരിക്കൽ വളരെ ബഹുമാന്യയായ ഒരു ഭക്ത ഉദ്ബോധനിലെ ഒരു ബ്രഹ്മചാരിയുമായി വാഗ്വാദം നടത്തി. ഒടുവിൽ ക്രുദ്ധയായ അവർ ആ ബ്രഹ്മചാരി അവിടെ താമസിക്കുകയാണെങ്കിൽ താൻ അവിടെ താമസിക്കുകയില്ല എന്നു പറഞ്ഞു. ഈ വിവരം ദേവി അറിഞ്ഞപ്പോൾ ആ ഭക്തയുടെ പെരുമാറ്റം ദേവിക്കു തീരെ പിടിച്ചില്ല. ''അവർ എത്രയായാലും ഒരു ഗൃഹസ്ഥയല്ലേ? ഒരു സന്ന്യാസിയോട് എന്തുതന്നെയായാലും അപ്രകാരം കോപിക്കാമോ? പോകുന്നതാണ്, അവക്കിഷ്ടമെങ്കിൽ അവർ പോയിക്കൊള്ളട്ടെ. സന്ന്യാസിമാർ സർവ്വവും ത്യജിച്ച് എനിക്കുവേണ്ടി ഇവിടെ താമസിക്കുകയാണ്.'' എന്നാണു ദേവി അഭിപ്രായപ്പെട്ടത്. ''ഇങ്ങനെ സമ്പൂർണ്ണത്യാഗികളായ സന്ന്യാസിമാർ ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെങ്കിൽ ഞാൻ ആരുടെകൂടെ താമസിക്കുമായിരുന്നു?'' എന്നും ദേവി ചോദിച്ചു.

ഒരു യുവാവു് സന്ന്യാസം സ്വീകരിക്കുന്നതിലേയ്ക്കു് മാതൃദേവിയുടെ അനുമതിയ്ക്കായി ചെന്നു. ദേവി അയാളെ ആശ്രമത്തിൽനിന്നും പിൻതിരിപ്പിക്കാൻ പലതും പറഞ്ഞു നോക്കി. പക്ഷെ, അയാളം ദൃഢനിശ്ചയത്തോടുകൂടി വന്നിരിക്കുകയാണെന്നു് ബോദ്ധ്യമായപ്പോൾ പറയുകയാണു് :— ''ഈ സംസാരജീവിതത്തിൽ എന്താണുള്ളതു് ? ജനങ്ങൾക്കു് എന്തൊരു ഗാഢമായ ആസക്തിയാണു് ആ ജീവിതത്തോടുള്ളതു്! ഒരാളിൽനിന്നും എത്ര പേരാണു് ഉണ്ടാകുന്നതു് ? പിന്നെ ശ്രദ്ധയും ശക്തിയും ഒക്കെ പങ്കിടുകയായി. അങ്ങനെയുള്ള ഒരാൾക്കു് ആദ്ധ്യാത്മികമായി ഉയരുവാൻ എങ്ങനെ സാദ്ധ്യമാകും ? പുഴക്കരയിലെ ഞണ്ടിനെ കണ്ടിട്ടില്ലെ ? അതു് അതിന്റെ പൊത്തിൽക്കൂടി തല പുറത്തേയ്ക്കിട്ടും, അകത്തോട്ടു് വലിക്കും. സ്വതന്ത്രമാകാൻ അതു ശ്രമം നടത്തുന്നുണ്ടു്. പക്ഷെ, എല്ലാ ശ്രമവും വിഫലം. ആ പൊത്തിൽ എണ്ണമില്ലാത്ത അതിന്റെ കുഞ്ഞുങ്ങൾ താമസമുണ്ടു്! അതുകൊണ്ടു് അവയോടുള്ള ആകർഷണം നിമിത്തം എത്രതന്നെ പരിശ്രമിച്ചാലും അതിൽനിന്നു സ്വതന്ത്രമാകുവാൻ തള്ളയ്ക്കു് സാദ്ധ്യമാകുന്നില്ല. ലൌകികജീവിതത്തിൽ മുഴുകിക്കിടക്കുന്നവരുടെ കഥയും ഇതുതന്നെ.''

ഇതിൽനിന്നും സന്ന്യാസാശ്രമത്തോടു ദേവിക്കുണ്ടായിരുന്ന ഭക്തി എത്രമാത്രമായിരുന്നു എന്നു മനസ്സിലാകുമല്ലൊ. വാസ്തവത്തിൽ ദേവിക്കു സന്ന്യാസിയോടും സംസാരിയോടും തുല്യമായ ആദരവുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷെ, ഇരുകൂട്ടരിലും കാണപ്പെടാറുള്ള അഹംകാരത്തെ വെറുത്തു. ത്യാഗം — അതിന്റെ ബാഹ്യചിഹ്നമുണ്ടെങ്കിലും ഇല്ലെങ്കിലും — അതാണാവശ്യം, ത്യാഗം. ഏതു് ആദർശമായാലും ത്യാഗം ഉണ്ടായിരുന്നാൽ ലക്ഷ്യപ്രാപ്തി ഉണ്ടാകുമെന്നുള്ളതു തീച്ചയാണു്. എന്നാൽ ബ്രഹ്മചാരിയായി ജീവിക്കാൻ കഴിവുള്ളവരെ ദേവി അതിനുതന്നെ പ്രോത്സാഹിപ്പിച്ചു.

ബാലികമാരിൽപോലും ത്യാഗോന്മുഖമായ ഒരു ജീവിതം നയിക്കണമെന്നുള്ളവരെ ദേവി വിവാഹജീവിതത്തിൽ നിന്നും വിമുഖരാക്കി. ഒരു ദിവസം, തന്റെ പുത്രിയെ വിവാഹം കഴിക്കാൻ നിർബന്ധിക്കണമെന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് ഒരു ഭക്ത ദേവിയെ സമീപിച്ചു. ദേവി അവരോടു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു :— ''ഒരാളുടെകൂടെ ജീവിതകാലം മുഴുവൻ അയാളം കൊട്ടുന്ന താളത്തിനൊപ്പം തുള്ളുന്നതു് എത്ര വിഷമം പിടിച്ച ജോലിയാണു്! ഒരു ബ്രഹ്മചാരിണിയായി ജീവിക്കുക എന്നുള്ളതു വളരെ ക്ലേശകരമായ ഒന്നാണു്. എന്നാൽ വിവാഹം ചെയ്യാൻ ഇഷ്ടമില്ലെങ്കിൽ ഒരാളെ അതിനു് എന്തിനു നിർബന്ധിച്ചു സംസാരത്തിലേയ്ക്കു വലിച്ചിഴക്കണം?''

എന്നാൽ വിവാഹജീവിതത്തിൽക്കൂടി ആദ്ധ്യാത്മികമായി ഉയരാമെന്നുള്ള വേറേ ചിലരെ ദേവി വിവാഹത്തിനു പ്രേരിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. ''ഈ ലോകത്തിൽ എല്ലാം ഇണയായിട്ടല്ലേ കാണപ്പെടുന്നതു്? രണ്ടു കണ്ണുകളും, രണ്ടു ചെവികളും, രണ്ടു കൈകളും, രണ്ടു കാലുകളും എന്നിങ്ങനെ. അതേപോലെയാണു് സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ എന്നതും. എല്ലാറ്റിനും മനസ്സല്ലേ കാരണം? ഗുരുദേവൻ എന്നെ വിവാഹം ചെയ്തതല്ലെ?''

എന്നാൽ ഒരു ഗൃഹസ്ഥൻ എപ്പോഴും സന്ന്യാസിയെ വണങ്ങണമെന്നു് ദേവി നിർബന്ധിക്കുകയും സ്വയം അപ്രകാരം ചെയ്യുകയും ചെയ്തിരുന്നു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ജീവിതം ഒരു സാധാരണക്കാരനു് അനുകരിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. ത്യാഗം, പവിത്രത, ഉച്ചമായ ആദ്ധ്യാത്മികാനുഭൂതികളം, ഭാവം, മഹാഭാവം മുതലായവകൊണ്ടു് ഏറ്റവും ഉച്ചമാകയാൽ സാധാരണക്കാക്കു് ആ ജീവിതം മനസ്സിലാക്കുകപോലും സാധ്യമല്ലായിരുന്നു. ചണ്ഡഭാനുവിന്റെ കിരണങ്ങളെപ്പോലെ

കണ്ണഞ്ചിപ്പിക്കുന്ന ഒന്നായിരുന്നു ആ ജീവിതം. അതു കൊണ്ടുതന്നെയാണു് സുധാംശുവിനെപ്പോലെ സ്നിഗ്ധശീതളമായ ഒരു ജീവനേക്കൂടി തന്റെ അനുചാരിയായി അദ്ദേഹം ലോകസമക്ഷം അവതരിപ്പിച്ചതു്. എല്ലാ തുറകളിലുമുള്ള മനുഷ്യക്കും ആ അമൃതമയിയിൽ പൂണ്ണത കണ്ടെത്തുവാൻ സാദ്ധ്യമായിരുന്നു. വിവിധദേശങ്ങളിലുള്ളവക്കും എല്ലാ തരത്തിൽപ്പെട്ട വ്യക്തികൾക്കും, സന്ന്യാസിക്കും ഗൃഹസ്ഥനും, ബാലനും ബാലികയ്ക്കും, ഉന്നതനും നിമ്നനും, പവിത്രനും പതിതനും, ദുർബലനും ബലിഷ്ഠനും ഇങ്ങനെ എല്ലാ തരക്കാക്കും തങ്ങളുടെ ഏറ്റവും സമീപസ്ഥവസ്തുവായിട്ടും, ഏറ്റവും ഉറ്റ ബന്ധുവായിട്ടും തോന്നാൻതക്കവണ്ണം സഹജവും സരളവുമായിരുന്നു ദേവിയുടെ ജീവിതം.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു വിഷയികളായ ജനങ്ങളുടെ കാറ്റു പോലും തട്ടുന്നതു് അസഹനീയമായിരുന്നു. അവരുടെ നിഴൽ തീണ്ടുന്നതുപോലും അദ്ദേഹത്തിനു ദുസ്സഹമായിരുന്നു. ദേവമന്ദിരങ്ങളിലും ക്ഷേത്രപരിസരങ്ങളിലും മാത്രമാണു് അദ്ദേഹം ജീവിതം കഴിച്ചുകൂട്ടിയതു്. എന്നാൽ ശ്രീ ശാരദാദേവിയോ? ഒരു ഭാവത്തിൽക്കൂടി ശ്രീരാമകൃഷ്ണനാകുന്ന ദേവതയുടെ സേവയിൽ മഗ്നയായിരിക്കുകയും നിർവ്വികല്പസമാധിയിൽ ലയിക്കുകയും, ഭാവാവേശത്താൽ ചിലപ്പോഴം ചിരിക്കുകയും, ചിലപ്പോഴം കരയുകയും, ആത്മാനന്ദാനുഭൂതിയിൽ വിലസുകയും ചെയ്തിരുന്ന ആ ദേവി. അതേസമയം, വേറൊരു വശത്തുകൂടി ആ അമ്മ സ്വജനങ്ങളുടേയും, ഭ്രാന്തകളുടേയും, അയൽപക്കക്കാരുടേയും, സംസാരദുഃഖത്തിൽ മഗ്നരായ ദീനന്മാരുടേയും ആർത്തന്മാരുടേയും സംരക്ഷണവും നിർവ്വഹിച്ചു. നാനാപ്രകാരത്തിലുള്ള ജനങ്ങളുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ സമചിത്തയായിട്ടു ജീവിക്കുവാൻ ദേവിക്കു സാധിച്ചു. കരുണാസാഗരമായിരുന്ന ആ ദേവി സ്വർഗ്ഗീയമന്ദാകിനിയെപ്പോലെ, തന്നെ സമീപിച്ചവരെയെല്ലാം പവിത്രരും നിർമ്മലരു

മാക്കി; മുക്തിമാഗ്ഗം കാണിച്ചുകൊടുത്തു് അവരുടെ ജീവിതത്തെ ധന്യമാക്കി. കല്യാണരൂപിണിയായിരുന്ന ദേവിയുടെ പവിത്രമായ സ്പർശം ഏവക്കും ഐഹികവും പാരത്രികവുമായ മംഗളം പ്രദാനം ചെയ്തു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഒരു ആദർശസന്ന്യാസിയായിരുന്നു. എന്നാൽ ശ്രീ ശാരദാദേവിയുടെ ജീവിതം സന്ന്യാസത്തിന്റെയും സംസാരത്തിന്റെയും അപൂർവ്വസമ്മിശ്രണമായിരുന്നു. ഗുരുദേവനു പണം സ്പർശിക്കുകപോലും സാദ്ധ്യമല്ല. എന്നാൽ ദേവി ധനത്തെ സാക്ഷാൽ ലക്ഷ്മീഭഗവതിയാണെന്നു ഭാവിച്ചു ശിരസ്സുകൊണ്ടു നമിച്ചിരുന്നു. അർത്ഥമാണു് സകല അനർത്ഥത്തിനും മൂലം എന്നു ഗുരുദേവനേപ്പോലെ ദേവിക്കും നല്ലപോലെ അറിയാമായിരുന്നു. ഗുരുദേവനു് ഈ ജഗത്തും ജഗത്തിലുള്ള വിഭവങ്ങളും അശേഷവും കേവലം മിഥ്യയായിരുന്നു. എന്നാൽ ദേവിയുടെ ആചരണം കണ്ടാൽ സത്യമല്ലാത്തതായ ഒരു വസ്തുവുമില്ലെന്നു തോന്നിപ്പോകും. ഇങ്ങനെ ഉപരിതലത്തിൽക്കൂടെ വീക്ഷിച്ചാൽ പരസ്പരം വൈരുദ്ധ്യങ്ങളാംകൊണ്ടു നിറഞ്ഞതാണു് ഈ രണ്ടു ജീവിതമെങ്കിലും അവ വേദവും അതിന്റെ ഭാഷ്യവും പോലെ ഒന്നിനെ ഒന്നു പൂർണ്ണമാക്കുകയായിരുന്നു എന്നു് സൂക്ഷ്മദൃഷ്ട്യാ നോക്കുമ്പോൾ കണ്ടെത്താൻ കഴിയും. അദ്വൈതജ്ഞാനത്തെ വസ്ത്രാഞ്ചലത്തിൽ കെട്ടി സംസാരത്തിൽ എങ്ങനെയാണു് ജീവിക്കുക എന്നുള്ളതിനു ദേവിയുടെ ജീവിതം ഒരു ഉത്തമദൃഷ്ടാന്തമാണു്. ''ശിവബുദ്ധിയോടുകൂടി ജീവസേവ ചെയ്യണം.'' എന്നു് ഗുരുദേവൻ ഉപദേശിച്ചു. സ്വജീവിതംകൊണ്ടു് ആ വേദവാക്യത്തിനു് ഒരു ഭാഷ്യം രചിക്കുകയാണു് ദേവി ചെയ്യുന്നതു്. ''പരാനുരക്തിയു''ടെ പരിചയം ഈ സേവയിൽക്കൂടിയാണു് ആ ജീവിതത്തിൽ ദൃശ്യമാകുന്നതു്. പുത്രി, സഹോദരി, ഭാര്യ, അമ്മ എന്ന നാനാഭാവങ്ങളിൽക്കൂടി ദേവി വ്യക്തികളെ സേവിച്ചു. ആ സേവാഭാവത്തിന്റെ വികാസം മനുഷ്യവേഷ

ത്തിലും, ദേവീഭാവത്തിലും, ഗുരുരൂപത്തിലുംകൂടി നമ്മൾ ക്കു് ശ്രീ ശാരദാദേവിയിൽ ദർശിക്കുവാൻ സാധിക്കുന്നു.

18. മാതൃദേവിയുടെ വ്യക്തിപ്രഭാവം

സാധാരണ ഭാരതസ്ത്രീകൾക്കെന്നപോലെ സാമാന്യം നല്ല ഉയരം, അതിനൊത്ത ശരീരപുഷ്ടിയും. ഇതാണു് ശ്രീ ശാരദാദേവിയുടെ ഒരു ഏകദേശവിവരണം. ആദ്യകാലത്തു വളരെ കൃശഗാത്രിയായിരുന്നെങ്കിലും മദ്ധ്യവയസ്സോടടുപ്പിച്ചു് ദേവിയുടെ ശരീരം സ്ഥൂലിക്കാൻ തുടങ്ങി. പക്ഷെ, വാർദ്ധക്യം വന്നണഞ്ഞപ്പോൾ മെലിയുകയാണു് ചെയ്തതു്. മിക്ക ഭക്തന്മാരും ദേവിയെ ദർശിച്ചിട്ടുള്ളതു് ഈ കാലത്തായിരുന്നു. ഒരു യുവതി ആയിരുന്നപ്പോൾ ദേവി സാമാന്യം സുന്ദരിയായിരുന്നു. ഗുരുദേവന്റെ മഹാസമാധി കഴിഞ്ഞ ഉടനെ കല്ക്കട്ടയിൽവെച്ചു് ദേവിയെ കണ്ടപ്പോൾ ദേവിയുടെ സൌന്ദര്യവും ആകർഷണത്വവും കണ്ടു പ്രേമാനന്ദസ്വാമികൾ അത്ഭുതപ്പെട്ടുപോയി. ദേവിയുടെ സോദരപത്നിയായ സുരബാലയും ദേവിയുടെ രൂപലാവണ്യത്തെപ്പറ്റി ശ്ലാഘിക്കാറുണ്ടു്. പക്ഷെ, അതെല്ലാം ദേവിയെ 'രാധു'വാക്കുന്ന മായ വലയം ചെയ്യുന്നതിനു മുമ്പായിരുന്നു. തീവ്രങ്ങളായ സാധനകളും ജപാനുഷ്ഠാനങ്ങളും ദേവി നടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്ന സമയമായിരുന്നു ആ കാലമെല്ലാം.

ശിഷ്യന്മാർ ധാരാളമായി വരാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ ദേവിയുടെ ആരോഗ്യം ക്ഷയിച്ചുതുടങ്ങിയിരുന്നു. വാർദ്ധക്യത്തിന്റെ ആരംഭത്തിനു പുറമെ മലമ്പനിയും അടിക്കടി ഉപദ്രവിക്കുമായിരുന്നു. നിറം അല്പം മങ്ങിയതായിരുന്നിട്ടും മുഖത്തിന്റെ ആകർഷണശക്തിയ്ക്കു് ഒരു കുറവുമില്ലായിരുന്നു. നാല്പതു വയസ്സായ ആ കാലത്തും ഒരു കന്യകയുടേതുപോലെയുള്ള പരിശുദ്ധതയും സരളതയും ആ മുഖത്തു്

സ്മരിച്ചിരുന്നു. ഏറ്റവും സ്നേഹമസൃണവും ദയാർദ്രവുമായ വാക്കുകളും ദിവ്യപ്രകാശം സ്മരിക്കുന്ന മുഖഭാവവും, താൻ എല്ലാവരുടേയും അമ്മയാണു് എന്നു തോന്നിക്കുവാൻ പര്യാപ്തമായ പെരുമാറ്റവും, ആ രൂപസൌഭാഗ്യത്തിനു് ഒരു മാറ്റു കൂട്ടുമായിരുന്നു എന്നു് ആ കാലത്തു ദേവിയെ സന്ദർശിച്ച ഒരു ഭക്തൻ പറയുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. യഥാർത്ഥത്തിൽ ബാഹ്യമായ ഒരു സൌന്ദര്യമായിരുന്നില്ല ദേവിയുടേതു്. അതു് ആന്തരികമായ ചൈതന്യത്തിന്റെ ഒരു പ്രകാശമായിരുന്നു. ദേവിയുടെ ലളിതമായ പെരുമാറ്റവും സാധാരണ രീതികളും കാരണം, ഈ വ്യത്യാസം സാധാരണക്കാരുടെ ദൃഷ്ടികോണുകൾ അത്ര വേഗം കണ്ടുപിടിക്കുക സാദ്ധ്യമായിരുന്നില്ല. അതിസൂക്ഷ്മദൃഷ്ടികോണുകൾ മാത്രമെ സാധാരണ സ്ത്രീകളുടെ ഒരു സംഘത്തിൽനിന്നും ദേവിയെ വേർതിരിക്കുവാൻ സാധിച്ചിരുന്നുള്ളു. ദേവി കാശിയിൽ താമസിക്കുന്ന കാലത്തു് ഒരു മാർവാറിസ്ത്രീ ദേവിയെ സന്ദർശിക്കുവാൻ ചെന്നു. ഗോലാപ്മാതാവും ദേവിയും ആ സമയം സംഭാഷണത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. ഗോലാപ്മാതാവു കാഴ്ചയിൽ വളരെ ഗാംഭീര്യമുള്ള ഒരുത്തമസ്ത്രീയായിരുന്നു. ഗോലാപ്മാതാവിനെക്കണ്ടു മാതൃദേവിയാണെന്നു തെറ്റിദ്ധരിച്ചു് ആ മാർവാറിസ്ത്രീ നമസ്കരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. അവരുടെ തെറ്റു മനസ്സിലാക്കിയ ഗോലാപ്മാതാവു് അവർക്കു് ദേവിയെ ചൂണ്ടിക്കാട്ടിക്കൊടുത്തു. ദേവിക്കു് ഇതു് ഒരു നേരമ്പോക്കായി തോന്നിയതുകൊണ്ടു് ദേവി, തന്നെയല്ല, ഗോലാപ്മാതാവിനെയാണു നമസ്കരിക്കേണ്ടതു് എന്നു പറഞ്ഞു് അവരെ അങ്ങോട്ടു മടക്കി. ഇങ്ങനെ രണ്ടു പേരെയും മാറി മാറി സമീപിച്ചു: ആ സ്ത്രീ വിഷമിച്ചു. ഒടുവിൽ അക്ഷമയോടെ ഗോലാപ്മാതാവു് അവരോടു ചോദിച്ചു:— ''ഒരു സാധാരണ വ്യക്തിയുടെ മുഖവും, ഈശ്വരചൈതന്യം തുളുമ്പുന്ന മുഖവും കണ്ടാൽ നിങ്ങൾക്കു് ഇത്ര തിരിച്ചറിഞ്ഞുകൂടേ?'' ഈ വാക്കുകൾ

കേട്ട ഉടനെ അവരുടെ ദൃഷ്ടികളം ദേവിയിലേയ്ക്കു തിരിഞ്ഞു. അപ്പോഴാണു് സൂക്ഷ്മവും, അഭൗമവും സാധാരണ ദൃഷ്ടിക്കു് അഗോചരവും ആയ ഈശ്വരചൈതന്യം ആ മുഖത്തു തിളങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതു് അവർ ദർശിച്ചതു്. സഹനശീലത്തോടും പരിശുദ്ധിയോടുംകൂടി ഒരായുഷ്കാലം മുഴുവൻ പ്രേമപൂർവ്വമായ സേവനത്തിലും ഈശ്വരാരാധനയിലും കഴിച്ചുകൂട്ടിയ ഒരു മഹാത്മാവിന്റെ മുഖത്തു കാണുന്ന ദിവ്യഭാവങ്ങളെ മനസ്സിലാക്കണമെങ്കിൽ ശാസ്ത്രങ്ങളിൽ അവതാരങ്ങൾക്കൊ, ആധികാരികപുരുഷന്മാക്കൊ നിർദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ലക്ഷണങ്ങളുമായി അവയെ താരതമ്യപ്പെടുത്തേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

സൌമ്യതയും മാന്യതയും രമ്യതയും ഒന്നുചേർന്നു സമ്മേളിച്ചതുകൊണ്ടു സ്വാഭാവികമായിത്തന്നെ ഒരു മാതൃഭാവം ദേവിയെ സമീപിച്ചവരൊക്കെ ദേവിയിൽ ദർശിച്ചു. ആ ഭാവം കാണികളിൽ ഭയഭക്തികളം ഉളവാക്കിയെങ്കിലും, ദേവി അപ്രാപ്യയാണെന്നു് ആർക്കും തോന്നിയില്ല. ദേവിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ വലിയ സ്വാതന്ത്ര്യം ഏവർക്കും തോന്നുമായിരുന്നു; അതേസമയം തങ്ങൾ ഏതോ ഒരു ദിവ്യസന്നിധിയിലാണെന്നുള്ള ബോധവും ഉളവാക്കി, അവരിൽ ഒരു ആനന്ദാനുഭൂതിയുമുണ്ടാക്കിയിരുന്നു. പല സംശയങ്ങളും നിവാരണം ചെയ്യണം എന്നുദ്ദേശിച്ചു ദേവിയെ സമീപിക്കുന്നവർക്കു് ആ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ തങ്ങളുടെ സംശയങ്ങൾ തനിയെ തങ്ങളെ വിട്ടു മാറുന്നതായി തോന്നി. സംശയാത്മാക്കളുടെ സംശയങ്ങൾ നിവാരണം ചെയ്തു് അവരിൽ വിശ്വാസവും ധൈര്യവും ഉദ്ഭൂതമാക്കുക, ബലഹീനന്മാർക്കു് മനോവീര്യത്തെ വീണ്ടുകൊടുക്കുക, ആശകളം നശിച്ചവരുടെ നിരാശയെയും ഖിന്നിതത്തെയും അകറ്റുക, ഇതിനൊക്കെയുള്ള ശക്തി മാതൃദേവിയുടെ വ്യക്തിത്വത്തിനുണ്ടായിരുന്നു. വാത്സല്യനിധിയായ ഒരു അമ്മയുടെ സ്നേഹപൂർണ്ണമായ

സ്പർശം ഒരു രോഗഗ്രസ്തനായ കുഞ്ഞിനു് എത്ര ആശ്വാസം നല്കുമോ അത്ര സൌമ്യമായ വിധത്തിലായിരുന്നു ദേവി ഈ ശക്തി പ്രയോഗിച്ചതു്. അല്ലാതെ, അതിൽ രജോഗുണത്തിന്റെ യാതൊരു ലാഞ്ഛനപോലും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. മാതൃദേവിയുടെ ഏറ്റവും പ്രിയപ്പെട്ട ശിഷ്യനാണു താനെന്നും, തന്നോടു് അതിയായ വാത്സല്യമാണു് അമ്മയ്ക്കുള്ളതെന്നും, തന്റെ ദോഷങ്ങളെ കാണാനുള്ള കണ്ണു് ദേവിക്കില്ല എന്നും, ദേവിക്കു് ക്ഷമിയ്ക്കുവാൻ സാദ്ധ്യമല്ലാത്ത അപരാധങ്ങളും ഇല്ലെന്നും, ഓരോ ശിഷ്യനും വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. ഹൃദയം തുറന്നുകാണിച്ചാൽ, ദേവി അപാരമായ കരുണയും, ഈശ്വരകാരുണ്യത്തിനു് പാത്രമാകുമെന്നുള്ള ഉറപ്പും തന്നു് തന്റെ ഹൃദയത്തിലെ വ്രണങ്ങളും ഉണക്കുമെന്നുള്ള വിശ്വാസം ദുർവൃത്തനായ ഒരു ശിഷ്യനുപോലും തോന്നിയിരുന്നു. യുവാവായ ഒരു ശിഷ്യന്റെ ദുർവൃത്തികാരണം ദേവിയെ സമീപിക്കുന്നതിൽനിന്നും അയാളെ നിരോധിച്ചപ്പോൾ ദേവി പറഞ്ഞതു്, ''എന്റെ കുഞ്ഞിന്റെ ശരീരംമുഴുവനും അഴുക്കും പൊടിയും പുരണ്ടാൽ, ആ കുട്ടിയെ എടുത്തു വൃത്തിയാക്കി മടിയിൽവെച്ചു ലാളിക്കേണ്ടതല്ലേ എന്റെ കടമ?'' എന്നാണു്. ദുശ്ചരിതയായ ഒരു സ്ത്രീ ഒരിക്കൽ ദേവിയെ സമീപിച്ചു തന്റെ പാപപ്രവൃത്തികളും ഒന്നുംതന്നെ മറച്ചുവെയ്ക്കാതെ തുറന്നുപറയുകയും തന്റെ പ്രവൃത്തിയിൽ ആത്മാർത്ഥമായ പശ്ചാത്താപം പ്രകടിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. ഇതെല്ലാം കേട്ടപ്പോൾ വളരെ സ്നേഹപൂർവ്വം ദേവി രണ്ടു കൈകൊണ്ടും ആശ്ലേഷിച്ചു് അവരെ സാന്ത്വനപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:— ''മകളെ, നീ തെറ്റു ചെയ്തുപോയി എന്നു കരുതി ഒരിക്കലും നിരാശപ്പെടരുതു്. പശ്ചാത്താപംപോലെ ഒരു പ്രായശ്ചിത്തമില്ല. തീച്ചൂയായും പാപവാസനകളിൽനിന്നും നീ മുക്തയാവുകതന്നെ ചെയ്യും.'' ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു് ആ സ്ത്രീക്കു് അമ്മ മന്ത്രദീക്ഷ നൽകി അനുഗ്രഹിച്ചു.

സ്വാഭാവികമായിത്തന്നെ മറ്റുള്ളവരുടെ തെറ്റ് കാണാനാവില്ല എന്നുള്ളതു മാതൃദേവിയുടെ മാതൃപ്രേമത്തിന്റെ ഒരു പ്രത്യേക വൈശിഷ്ട്യമായിരുന്നു. മാതാവിന്റെ വാത്സല്യവും ശിശുവിന്റെ നൈർമ്മല്യവും ശ്രീശാരദാദേവിയിൽ ഒത്തിണങ്ങി കാണപ്പെടുന്നു. വിശാലമായ മാതൃഹൃദയം സന്താനങ്ങളുടെ തെറ്റ് കാണാനുള്ള കഴിവിനെ ഇല്ലാതാക്കി. നിഷ്കളങ്കമായ ശിശുഹൃദയം മറ്റുള്ളവരുടെ തെറ്റുകൾ തെറ്റാണെന്നു ധരിക്കുവാനുള്ള ശക്തിയും ഇല്ലാതെയാക്കി. ദേവി വൃന്ദാവനത്തിൽവെച്ചു ഹൃദയപൂർവ്വം പ്രാർത്ഥിച്ചതു്, തനിക്കു മറ്റുള്ളവരുടെ ദോഷം കാണാനാവരുതേ, എന്നാണു്. ആ പ്രാർത്ഥന അക്ഷരംപ്രതി ഫലിച്ചു. തന്റെ കൺമുമ്പിൽ നടക്കുന്ന തെറ്റുപോലും തെറ്റാണെന്നു കാണാൻ ഒരു ബാലികയെപ്പോലെ നിഷ്കളങ്കയായ ദേവിക്കു സാദ്ധ്യമായിരുന്നില്ല. എത്രയൊക്കെ പറഞ്ഞാലും ദേവിക്കു മറ്റുള്ളവരുടെ കുറ്റം കാണാൻ കഴികയില്ല എന്നു് ഗോലാപ്മാതാവു ശാസിച്ചപ്പോൾ ദേവി മറുപടി പറഞ്ഞതു്, ''ഗോലാപ്, ഈ ലോകത്തിൽ പരദോഷം കാണുന്നവർ വളരെയധികം ഉണ്ടു്. ഞാൻ അങ്ങനെ അല്ലാതെയായതുകൊണ്ടു് ലോകം അവസാനിക്കുവാനൊന്നും പോകുന്നില്ലല്ലൊ!'' എന്നാണു്. തന്റെ ബന്ധുജനങ്ങളോടും ശിഷ്യന്മാരോടും ഉള്ള പെരുമാറ്റത്തിൽ ഇത്രയധികം സഹനശക്തിയും ക്ഷമയും കാണിക്കാൻ ദേവിക്കു സാദ്ധ്യമായതിന്റെ രഹസ്യം, ഒരു മാതാവിന്റെ വിശാലഹൃദയത്വവും ഒരു ശിശുവിന്റെ നിഷ്കളങ്കതയും ആ സ്വഭാവത്തിൽ സമഞ്ജസമായി സമ്മേളിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടാകുന്നു.

ദേവിയുടെ ജീവിതവും വ്യക്തിപ്രഭാവവും ജഗത്തിന്റെ മൂലാവലംബമായ ഈ മാതൃഭാവത്തിന്റെ ഒരു പ്രത്യക്ഷപ്രകടനമായിരുന്നു എന്നു് വീണ്ടും വീണ്ടും പറയട്ടെ. ഇതു് ഏതാനും ബന്ധുജനങ്ങളോടോ, ശിഷ്യന്മാ

രോടോ ഉള്ള ബന്ധമല്ല. പ്രത്യുത, സർവ്വസാധാരണമായ ഒരു ഭാവമായിരുന്നു ഇതു് ആ ജീവിതത്തിൽ. തന്റെ ചുറ്റുപാടും ഉള്ളവരുടെ ദുഃഖങ്ങളിൽ ആ ഹൃദയം ദ്രവിച്ചു. ദയകൊണ്ടു താൻ സ്വയം മറന്നുപോകാറുണ്ടെന്നു ദേവി പറയാറുണ്ടു്. ആഹാരമൊ, വസ്ത്രമൊ, പണമൊ, എന്തെങ്കിലും ഒരു സഹായം ലഭിക്കാതെ, ആവശ്യക്കാർ ദേവിയുടെ അടുത്തുനിന്നും മടങ്ങിപ്പോവുക പതിവില്ല.

ജയരാമവാടിയിൽ 'ഭവാനിയുടെ അമ്മ' എന്നറിയപ്പെട്ടിരുന്ന ഒരു വൃദ്ധയുണ്ടായിരുന്നു. അവർ രോഗഗ്രസ്തയും വാർദ്ധക്യാവസ്ഥയിൽ നിരാശ്രയയുമായിരുന്നു. അവരുടെ മരണംവരെ ദേവി തന്നെയായിരുന്നു അവർക്കു് അവലംബമായിട്ടുണ്ടായിരുന്നതും, വേണ്ട ശുശ്രൂഷാദികളും ചെയ്തതും.

ദേവിയുടെ സ്വാർത്ഥരഹിതമായ പ്രേമത്തിനു വേറെ ഒരു ഉദാഹരണമാണു് ഈ സംഭവം: ആ ഗ്രാമത്തിൽ ബാനർജി കുടുംബത്തിൽപെട്ട ഒരു സ്ത്രീ കണ്ണുങ്ങളിൽ അർബുദം പിടിപെട്ട സ്വജനങ്ങളാലുംകൂടി പരിത്യക്തയായി. അവരുടെ ആ ദയനീയാവസ്ഥ ദേവിയുടെ ചെവിയിലും എത്തി. കോൽപാറ ആശ്രമത്തിൽനിന്നു് തന്നെ സന്ദർശിക്കാൻ വന്ന ഒരു ശിഷ്യനോടു വളരെ ഹൃദയവേദനയോടെ ദേവി ഈ സ്ത്രീയുടെ കഥ പറഞ്ഞു. കോൽപാറ ആശ്രമത്തിൽ കൊണ്ടുപോയി ആ സ്ത്രീയെ വേണ്ടതുപോലെ ശുശ്രൂഷിക്കാമെന്നു് ആ ശിഷ്യൻ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. ദേവിക്കു് അതുകേട്ടപ്പോൾ ഉണ്ടായ ആഹ്ലാദം സീമാതീതമായിരുന്നു. പക്ഷെ, ഉടനെതന്നെ തന്റെ വികാരത്തെ നിയന്ത്രിച്ചുകൊണ്ടു ദേവി പറഞ്ഞതു്, ആ ആശ്രമാദ്ധ്യക്ഷന്റെ അനുമതികൂടാതെ അവരെ കൊണ്ടുപോകുന്നതു ശരിയല്ല എന്നായിരുന്നു. ആ ശിഷ്യൻ അന്നു മടങ്ങിപ്പോയി. പിറ്റെദിവസം ആശ്രമാദ്ധ്യക്ഷന്റെ അനുമതിയോടുകൂടി ആ സ്ത്രീയെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടു പോകാൻ

ഒരു വണ്ടിയും ഏർപ്പാടുചെയ്തു് എത്തി. അവരെ കൊണ്ടുപോകാൻ വണ്ടിയുമായി എത്തിയപ്പോഴും ദേവിയുടെ മുഖത്തു പ്രത്യക്ഷമായി കാണപ്പെട്ട ആനന്ദം അതിനു മുമ്പൊരിക്കലും താൻ കണ്ടിട്ടില്ല എന്നയാൾക്കു തോന്നി. നിസ്സ്വാർത്ഥമായ സ്നേഹം എന്താണെന്നും അയാൾക്കു് അന്നനുഭവമായി. 1889–ൽ നടന്ന ഒരു സംഭവം ശ്രീ ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികളുടെ ഹൃദയത്തിൽ വൈരാഗ്യപാവകൻ കത്തിജ്ജ്വലിപ്പിച്ചു. കഠിനമായ തപശ്ചര്യകളും അനുഷ്ഠിക്കണമെന്ന തീവ്രമായ അഭിലാഷം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയത്തിൽ അലതല്ലി. പക്ഷെ, അമ്മയുടെ അനുമതിയില്ലാതെ പോവുക സാദ്ധ്യമല്ലായിരുന്നു. അമ്മയുടെ അനുവാദം ആവശ്യപ്പെട്ടുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം വിവരം അറിയിച്ചു. ദേവി ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികളുടെ മനോഭാവം തികച്ചും മനസ്സിലാക്കി. ബലരാമബാബുവിനു് ദേവി ഇപ്രകാരം കത്തെഴുതി :–

''രാഖാലിനു് ഉത്തരപ്രദേശത്തു പോകാൻ ആഗ്രഹമുള്ളതായി അറിയുന്നു. പോയതവണ ജഗന്നാഥത്തിൽവെച്ചു തണുപ്പുകൊണ്ടു് അവൻ വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടു. അതുകൊണ്ടു തണുപ്പുകാലം കഴിഞ്ഞിട്ടു പുറപ്പെടുന്നതായിരിക്കും നല്ലതു്. പക്ഷെ പോകണമെന്നുള്ള ആശ വളരെ പ്രബലമാണെങ്കിൽ ഞാൻ എന്തു പറയുവാനാണു്?''

അമ്മ തന്റെ ആഗ്രഹത്തെ അനുമോദിക്കുന്നുണ്ടു് എന്നറിഞ്ഞപ്പോഴും ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികൾക്കുണ്ടായ ആനന്ദം അളവറ്റതായിരുന്നു. തപസ്സിനായി ദൃഢസങ്കല്പത്തോടെ അദ്ദേഹം യാത്രയായി.

ഇപ്രകാരം ദേവിയുടെ ഇച്ഛ എല്ലാവർക്കും ആദേശമായിരുന്നു. ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യന്മാർ തങ്ങളെ മാതൃചരണങ്ങളിൽ സമ്പൂർണ്ണമായി സമർപ്പണം ചെയ്തു. ദേവിയുടെ ആജ്ഞ ശിരസാ വഹിക്കാൻ അവർ സദാ സന്നദ്ധരായിരുന്നു. ആ ആജ്ഞ എന്തായിരുന്നാലും അതിന്റെ ഗുണദോഷത്തെപ്പറ്റി ചിന്തിക്കുന്ന പതിവു് അവർക്കുണ്ടായിരുന്നില്ല.

ഒരിക്കൽ ബേലൂർമഠത്തിലെ ഒരു ഭൃത്യനെ എന്തോ മോഷണക്കുറ്റത്തിനു വിവേകാനന്ദസ്വാമികൾ അവിടെനിന്നും പുറത്താക്കി. ആ സമയത്തു മാതൃദേവി ബാഗ്‌ബസാറിൽ താമസിക്കുകയായിരുന്നു. ഗത്യന്തരമില്ലാതെ അയാൾ, മാതൃപാദങ്ങളിൽ അഭയം പ്രാപിച്ചു. ''അമ്മേ, ഞാൻ മഹാദരിദ്രനാണു്. കുടുംബഭാരമാണെങ്കിൽ താങ്ങാനാവത്തതും. കിട്ടുന്ന ശമ്പളംകൊണ്ടു കുടുംബത്തിലെ ചെലവിനു തികയാത്തതുകൊണ്ടു് ഞാൻ മോഷ്ടിച്ചതാണു്.'' എന്നയാൾ കരഞ്ഞുകൊണ്ടു ദേവിയോടു പറഞ്ഞു. ഇതുയും കേട്ടപ്പോൾ ദയാമയിയായ അമ്മയ്ക്കു സഹിച്ചില്ല. അമ്മ അയാൾക്കു് അഭയം അരുളി.

അന്നു വൈകുന്നേരം പ്രേമാനന്ദസ്വാമികൾ ദേവിയെ ദർശിക്കുന്നതിനായി ബേലൂർമഠത്തിൽ നിന്നും വന്നു. ദേവി സ്വാമിയോടു പറഞ്ഞു:— ''നോക്കൂ, ബാബുരാമ, അവൻ ഒരു പാവമാണു്, ഇല്ലായ്മകൊണ്ടു മോഷ്ടിച്ചതാണു്. ഈ ഒരു കുറ്റം കാരണം നരേന്ദ്രൻ അവനെ പുറത്താക്കിയതു കഷ്ടമായി. നിങ്ങളൊക്കെ സന്ന്യാസിമാർ. ഈ സംസാരത്തിലെ നൂലാമാലകളെപ്പറ്റി നിങ്ങൾക്കു് വല്ല വിവരവുമുണ്ടോ? അയാളെ തിരിച്ചു വിളിക്കൂ.''

വിവേകാനന്ദസ്വാമികൾ കയർക്കും എന്നു പ്രേമാനന്ദസ്വാമികൾപറഞ്ഞു. ''ഞാനാണു് പറയുന്നതു്. അയാളെ കൂടെക്കൊണ്ടു പോകൂ.'' എന്നായിരുന്നു അതിനു് അമ്മയുടെ മറുപടി. ഒരക്ഷരം പറയാതെ പ്രേമാനന്ദസ്വാമികൾ അയാളെയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു ബേലൂർ മഠത്തിലേയ്ക്കു യാത്രയായി. കൂടെവരുന്ന ഭൃത്യനെ കണ്ടു വിവേകാനന്ദസ്വാമികളുടെ ഭാവം മാറി. ''ഈയാളെ വീണ്ടും എന്തിനിവിടെ കടത്തി?'' എന്നദ്ദേഹം ഗർജ്ജിച്ചു. ''അയാളെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകാൻ അമ്മ ആജ്ഞാപിച്ചു.'' പ്രേമാനന്ദസ്വാമികൾ മറുപടി പറഞ്ഞു. സ്വാമിജി ഒരക്ഷരം മിണ്ടിയില്ല. ഭൃത്യൻ വീണ്ടും വേലയ്ക്കായി നിയോഗിക്കപ്പെട്ടു.

അശരണന്മാക്ക് ശരണം നൽകാൻ ദേവിയെപ്പോലെ ആരും തന്നെയില്ലായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ഭക്തന്മാക്ക് മാതൃദേവിയോടുള്ള ആദരവു് എത്രമാത്രമായിരുന്നു എന്നുള്ളതിനു വേറെയും ഉദാഹരണങ്ങൾ ഉണ്ടു്. ശിവാനന്ദസ്വാമികൾ ബേലൂർ മഠത്തിലെ അധിപനായിരിക്കുമ്പോൾ ഒരു സംഭവം നടന്നു. നവാഗതനായ ഒരു ബ്രഹ്മചാരി ഒരു തെറ്റു ചെയ്തു. ഈ തെറ്റു പുറത്തറിഞ്ഞാൽ തീച്ചയായും മഠാധിപൻ അയാളെ പുറത്താക്കുമെന്നു മറ്റു ബ്രഹ്മചാരിമാർ എല്ലാവരുംകൂടി അയാളെ ഭീഷണിപ്പെടുത്തി. ഭയഭീതനായ ആ ബ്രഹ്മചാരി ആരോടും ഒന്നും പറയാതെ, കൈയിൽ യാതൊന്നും കരുതാതെ നേരേ ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു യാത്രയായി. കീറിപ്പറിഞ്ഞ വസ്ത്രവും ക്ഷീണിച്ച ശരീരവുമായി അയാൾ അമ്മയുടെ പാദങ്ങളിൽ അഭയം തേടി. ക്ഷമാരൂപിണിയും അഭയഹസ്തയുമായ അമ്മ അയാൾക്കു് ആശ്രയം നൽകി ആശ്വസിപ്പിച്ചു. പുതിയ വസ്ത്രങ്ങളും നൽകി വയറുനിറയെ ആഹാരവും കൊടുത്തു് അയാളോടു നിശ്ചിന്തനായി വിശ്രമിക്കാൻ പറഞ്ഞു. എന്നിട്ടു ബേലൂർ മഠത്തിലേയ്ക്കു് ഇപ്രകാരം ഒരെഴുത്തയച്ചു: ''മകനെ, താരക, ചെറിയനഗേന്ദ്രൻ, ഇത്രവലിയ അപരാധം എന്താണു് ചെയ്തതു്? നീ അവനേ മഠത്തിൽനിന്നും ബഹിഷ്കരിക്കും എന്നു് ഭയപ്പെട്ടു് ആ പാവം ഈ വഴി മുഴുവനും നടന്നു് ഇതാ ഇവിടെ വന്നു ചേർന്നിരിക്കുന്നു. മകനെ, ഒരു മകൻ ചെയ്യുന്നതു് അമ്മയുടെ മുമ്പാകെ ഒരപരാധമായിത്തീരാറുണ്ടോ? അവനെ ഒന്നും പറയരുതെ!''

ഈ എഴുത്തു കിട്ടിയപ്പോൾ ബേലൂർമഠത്തിൽ വളരെ ആശ്വാസമാണുണ്ടായതു്. ശിവാനന്ദസ്വാമികൾ ഇപ്രകാരം മറുപടി അയച്ചു: ''ചെറിയനഗേന്ദ്രൻ അമ്മയുടെ അടുക്കൽ എത്തിയിട്ടുണ്ടു് എന്നറിഞ്ഞു ഞങ്ങൾക്കു വളരെ സമാധാനമായി. എവിടെപ്പോയി എന്നു വിചാരിച്ചു ഞങ്ങൾ അവിടെയും ഇവിടെയും അന്വേഷിക്കുകയായിരു

ന്നു. അയാളെ അയയ്ക്കുക. ദുഷ്ടാപൂജയ്ക്ക് ഇവിടെ വേണ്ടത്ര ആളുകളും ഇല്ല. ഞാൻ അയാളെ ഒന്നും പറയുകയില്ല.''

കുറച്ചു ദിവസങ്ങൾക്കുശേഷം ആ ബ്രഹ്മചാരി ബേലൂർമഠത്തിൽ മടങ്ങിയെത്തി. അയാളെ കണ്ടമാത്രയിൽ ശിവാനന്ദസ്വാമികൾ സ്നേഹപൂർവ്വം രണ്ടു കൈകൊണ്ടും അണച്ചുപിടിച്ചു പറയുകയാണു്: –''വത്സാ, നീ എന്നെപ്പറ്റി ഹൈക്കോടതിയിൽ കേസ്സു കൊടുക്കാൻ പോയി, അല്ലേ?''

അമ്മയുടെ ആജ്ഞയ്ക്കുമുമ്പിൽ വല്ലതും മറിച്ചു നടക്കുമോ? തിരുവായ്ക്കെതിരുവായ്? ചെറിയ കുട്ടികൾ നിരപരാധികളല്ലെ? ആരോടാണു് അമ്മമാക്കു കുട്ടതലിഷ്ടം? മൂത്തമക്കളോടു് സ്നേഹമുണ്ടെങ്കിലും മടിയിൽ സ്ഥാനം ചെറിയ ശിശുക്കൾക്കല്ലെ ലഭിക്കുക? അപ്രകാരമുള്ള ഒരു ചെറുപൈതൽ ആകാൻ കഴിഞ്ഞാൽ നമ്മൾക്കും ആ മടിത്തട്ടിൽ കളിക്കാൻ കഴിയുകയില്ലെ?

ഇങ്ങനെ പുത്രന്മാരോടുണ്ടായിരുന്ന അഗാധമായ വാത്സല്യത്തിന്റെ എത്രയെത്ര ഉദാഹരണങ്ങളാണു് സ്നേഹനിധിയായ ആ മാതൃദേവിയുടെ ജീവിതകാലത്തു് ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതു്! ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ പരമഭക്തനായ നാഗമഹാശയൻ മാതൃദേവിയെ സന്ദർശിച്ച സംഭവം അവിസ്മരണീയമാകുന്നു. മാതൃദേവി നീലാംബരബാബുവിന്റെ ഗൃഹത്തിൽ ഇരിക്കുകയായിരുന്നു. ആ കാലത്തു പുരുഷന്മാരാരുംതന്നെ നേരിട്ടു ദേവിയെ സന്ദർശിക്കുക പതിവില്ല. ഭക്തജനങ്ങൾ പടിക്കെട്ടിൽ വന്നു നമസ്കരിക്കുമ്പോൾ അടുത്തുനില്ക്കുന്ന സേവികമാർ അവരുടെ ആഗമനത്തെ പറഞ്ഞറിയിക്കും. ദേവി തന്റെ ആശീർവ്വാദവും പ്രസാദവും സേവികമാർവഴി കൊടുത്തയയ്ക്കും. ഇതായിരുന്നു പതിവു്. നാഗമഹാശയൻ വന്ന ഉടനെ പടികളിൽ തലയിട്ടടിച്ചുകൊണ്ടു് വ്യാകുലനായി കരയുവാൻ തുടങ്ങി. തലയിട്ടടിച്ചടിച്ചു നെറ്റിയിൽ നീരുവന്നു, കണ്ണുകൾ

വീണ്ടി, തൊണ്ടയിടറി. അമ്മേ അമ്മേ എന്നുള്ള ശബ്ദം മാത്രം ആ കണ്ഠത്തിൽനിന്നും ഉയന്നിരുന്നു. ഈ വൃത്തമാനം അറിഞ്ഞ ഉടനെ ദേവി നാഗമഹാശയനെ മുകളിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടു ചെല്ലാൻ ആളയച്ചു. അദ്ദേഹത്തിനു ബാഹ്യബോധമേ ഇല്ലായിരുന്നു. ശരീരം ആസകലം ഒരു വിറയലായിരുന്നു. നടക്കാൻ ശക്തിയും ഇല്ല. പ്രേമാർദ്രയായ അമ്മതന്റെ കൈകൊണ്ടു് ആ ശരീരം തടവിക്കൊടുത്തു. അമ്മയുടെ പവിത്രമായ കരസ്പർശം ഏറ്റ മാത്രയിൽ അദ്ദേഹത്തിനു കുറേശ്ശെ ബാഹ്യബോധം ഉണ്ടാകുവാൻ തുടങ്ങി. കൊച്ചുകുട്ടികൾക്കു് ആഹാരം കൊടുക്കുന്നതുപോലെ ദേവി ആ പുത്രനെ പ്രസാദം കഴിപ്പിച്ചു. ആനന്ദോന്മത്തനായ ആ പുത്രൻ പറയുകയാണു്:— ''അച്ഛനേക്കാൾ എത്രയോ ദയാമയിയാണു് അമ്മ!'' അമ്മയുടെ ചരണങ്ങളിൽ സാഷ്ടാംഗം നമസ്കരിച്ചുകൊണ്ടു വീണ്ടും പറഞ്ഞു:— ''ഞാനല്ല, ഞാനല്ല, അമ്മതന്നെ അമ്മതന്നെ.'' ഇത്ര പരിപൂർണ്ണമായ ആത്മസമർപ്പണം ഒരു ഭക്തനിലും കാണുകയില്ല. ഈശ്വരാനുഗ്രഹത്തിനു് ഇത്രയേറെ പാത്രമായ ഒരു വ്യക്തിയും ദുർലഭമാണു്. ദേവി പ്രസാദം നൽകിയ ഇലപോലും പരിശുദ്ധവസ്തുവായി കരുതി ഭക്ഷിച്ച വിശിഷ്ടഭക്തനായിരുന്നു ഈ നാഗമഹാശയൻ. ദുഃഖത്തിൽ സഹതപിക്കുന്ന ഒരു ഹൃദയമായിരുന്നു ദേവിയ്ക്കുണ്ടായിരുന്നതു്.

സ്ഥാനമാനങ്ങൾകൊണ്ടു് ഉണ്ടാകാവുന്ന അഹങ്കാരത്തെ ദേവിയുടെ മാതൃവാത്സല്യം ദേവിയിൽനിന്നും നിശ്ശേഷം നിർമ്മാർജ്ജനം ചെയ്തു. മറ്റുള്ളവർക്കുവേണ്ടി ഏതു് എളിയസേവനം ചെയ്യുന്നതിനും, അന്യരുടെ സുഖത്തിനു വേണ്ടി സ്വന്തം സുഖങ്ങൾ കൈവെടിയുന്നതിനും ആ വാത്സല്യം ദേവിയെ ശക്തയാക്കി. തന്റെ ശിഷ്യന്മാരെയും ബന്ധുജനങ്ങളേയും ശുശ്രൂഷിക്കുമ്പോൾ ദേവി സ്വയം മറന്നുപോയിരുന്നു. ഒരിക്കൽ 'ശ്രീരാമകൃഷ്ണപുന്ഥി' എന്ന ഗ്രന്ഥത്തിന്റെ രചയിതാവും ദേവിയുടെ ശിഷ്യനുമായ

അക്ഷയകുമാരസേനൻ ഒരു കൂലിക്കാരിയുടെ വശം കുറച്ച് കായ്കറികളും ദേവിക്കു് അയച്ചുകൊടുത്തു. നേരം ഇരുട്ടിയതുകൊണ്ടു് ആ സ്ത്രീക്കു് അന്നു് അവിടെ താമസിക്കേണ്ടതായിവന്നു. മലമ്പനി ബാധിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്ന ആ സ്ത്രീക്കു രാത്രിയിൽ കലശലായ പനിയും ഛർദ്ദിയും തുടങ്ങി. അതിരാവിലെ എഴുന്നേറ്റു ദേവി ആ സ്ത്രീ കിടക്കുന്ന മുറിയിൽ ചെന്നപ്പോൾ അവിടം മുഴുവനും ഛർദ്ദികൊണ്ടു മലിനമായി കിടക്കുന്നതുകണ്ടു. യാതൊരു സംശയവും കൂടാതെ ആ ഛർദ്ദിയെല്ലാം തുടച്ചെടുത്തു വെള്ളംകൊണ്ടു് ആ മുറിയൊക്കെ ദേവിതന്നെ കഴുകി വൃത്തിയാക്കി. അവിടെ അതൊക്കെ ചെയ്യാൻ വേറെ ആളും ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ടല്ല, പിന്നെയോ, എല്ലാവരുംകൂടി ആ സ്ത്രീയെ ശകാരിക്കുമെന്നു ദേവിക്കറിയാം. ആ പാവപ്പെട്ട സ്ത്രീയെ അവരുടെ ശകാരത്തിൽ നിന്നും രക്ഷപ്പെടുത്താനായിട്ടാണു് ദേവിതന്നെ ആ പ്രവൃത്തി ചെയ്തതു്.

ജയരാമവാടിയിൽവെച്ചു മാതൃദേവി ദിവസവും രാത്രി കിടക്കയെടുത്തു് അടുക്കളയിലേയ്ക്കു പോകുന്നതു് ഒരു ശിഷ്യന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽപെട്ടു. അതിന്റെ കാരണം അന്വേഷിച്ചപ്പോൾ, മുറിയിൽ അത്ര സുഖമില്ലെന്നു മാത്രം ദേവി മറുപടിപറഞ്ഞു. പിറ്റെ ദിവസം ദേവിയുടെ നിരോധനത്തെ വകവെയ്ക്കാതെ ശിഷ്യൻ ആ മുറിയിൽ ഒരു പരിശോധന നടത്തിയപ്പോൾ മുറിയും കട്ടിലും മുഴുവൻ മൂട്ട പൊതിഞ്ഞിരിക്കുന്നതായി കണ്ടു. അയാൾ ആ മുറി വൃത്തിയാക്കാനുള്ള ശ്രമത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടു. ഈ അസുഖം ആരോടെങ്കിലും പറഞ്ഞാൽ അവരെ വിഷമിപ്പിക്കുകയായിരിക്കും എന്നു വിചാരിച്ചു് അതു് ആരെയും അറിയിക്കാതെ ദേവി തന്നെത്താൻ സഹിക്കുകയായിരുന്നല്ലൊ എന്നോർത്തു് ആ ശിഷ്യൻ ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു.

തെറ്റു ചെയ്തവരും പാപികളും മാത്രമല്ല ദേവിയുടെ കരുണയാൽ വിശ്രാന്തി ലഭിച്ചവർ. ദുഷ്ടതകൊണ്ടു സമുദാ

യം ഭയന്നിരുന്നവരും വെറുത്തിരുന്നവരുംകൂടി ആ സ്നേഹത്താൽ രക്ഷിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. ജയരാമവാടിയിലെ ദേവിയുടെ ഗൃഹം പണിചെയ്യുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ അടുത്ത ഗ്രാമത്തിലെ കുറെ മുഹമ്മദീയരെ കൂലിപ്പണിക്കായി നിർത്തിയിരുന്നു. ആദ്യകാലങ്ങളിൽ പട്ടിണിയും എടുക്കുകയായിരുന്നു അവരുടെ തൊഴിൽ. പക്ഷെ, വിദേശമത്സരം നിമിത്തം തൊഴിലില്ലാതായിത്തീർന്നപ്പോൾ അവർ കൊള്ളയും കവച്ചുയും തൊഴിലായി സ്വീകരിച്ചു. അവരെ വീട്ടുപണിയ്ക്കായി നിയോഗിച്ചപ്പോൾ ഗ്രാമവാസികൾ ഭയചകിതരായി. പക്ഷെ, ദേവിയുടെ കൃപനിമിത്തം ഈ കൊള്ളക്കാർകൂടി വലിയ ഭക്തന്മാരായിമാറുന്നതാണു് അവർ കണ്ടതു്.

ഒരു ദിവസം ഒരു മുസൽമാൻ കുറച്ചു വാഴപ്പഴം, തന്റെ വാഴയിൽ കുലച്ചവയാണു് എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ദേവിയുടെ മുമ്പാകെ കൊണ്ടുവന്നു വെച്ചു് ചോദിച്ചു :— ''അമ്മേ, ഞാൻ ഗുരുദേവനുവേണ്ടിയാണു് ഇതു കൊണ്ടുവന്നിട്ടുള്ളതു്. സ്വീകരിക്കാൻ വിരോധമുണ്ടോ ?''

മാതൃദേവി സ്വകരങ്ങം നീട്ടിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു :— ''മകനെ, കൊണ്ടുവരു. തീച്ചയായിട്ടും ഞാൻ സ്വീകരിക്കും. ഗുരുദേവനുവേണ്ടി കൊണ്ടുവന്നതല്ലേ ? തീച്ചയായും സ്വീകരിക്കും.''

ഒരു ഭക്ത സമീപംതന്നെ നില്പുണ്ടായിരുന്നു. അവർ ചോദിച്ചു :— ''അവർ കൊള്ളക്കാരാണു്. അതു നമുക്കറിയാം. പിന്നെ അവർ കൊണ്ടുവരുന്ന സാധനം എങ്ങനെയാണു് ഗുരുദേവനു സമർപ്പിക്കുക ?'' ദേവി ആ സ്ത്രീ പറഞ്ഞതു കേട്ടതായി ഭാവിക്കാതെ ആ മുസൽമാനു് കുറച്ചു മധുരപലഹാരം പ്രസാദമായി കൊടുക്കാൻ പറയുകയാണു ചെയ്തതു്. അയാൾ പോയ്ക്കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ദേവി ആ ഭക്തയോടു ഗൌരവത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു :— ''നല്ലവൻ ആരാണു്, ദുഷ്ടനാരാണു് എന്നു് എനിക്കറിയാം.''

'അമ്ജദ്' എന്ന പേരായ ഒരു മുസൽമാൻ ഈ കൂട്ടത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. അയാളും ദേവിയുടെ വീട്ടു പണിയുമ്പോഴും കൂലിവേല ചെയ്തിരുന്നു. ഒരു ദിവസം മാതൃദേവി ഗൃഹത്തിന്റെ വരാന്തയിൽ ഇരുത്തി അയാൾക്കു് ആഹാരം നല്കി. ദേവിയുടെ ഭാഗിനേയിയായ നളിനിയോടാണു് ഭക്ഷണം വിളമ്പിക്കൊടുക്കാൻ പറഞ്ഞതു്. നളിനി ദൂരെ നിന്നുകൊണ്ടു് ആഹാരസാധനങ്ങളും ഓരോന്നായി അയാളുടെ തളികയിലേയ്ക്കു് എറിയുകയായിരുന്നു. ഇതു കണ്ടുകൊണ്ടു ദേവി ചോദിച്ചു :— ''ഇങ്ങനെ വിളമ്പിക്കൊടുത്താൽ എങ്ങനെയാണു് വയറുനിറയെ ആഹാരം കഴിക്കുന്നതു്? നിനക്കുവയ്യെങ്കിൽ, ഇവിടെത്തരൂ, ഞാൻ വിളമ്പിക്കൊടുക്കാം.''

അമ്ജദ് ആഹാരം കഴിഞ്ഞു് എഴുന്നേറ്റപ്പോഴും ദേവിതന്നെ അവിടമൊക്കെ വെള്ളമൊഴിച്ചു ശുദ്ധമാക്കി. നളിനി ഈ കാഴ്ചകണ്ടു നടുങ്ങിപ്പോയി. ''അമ്മായി ഇപ്പോഴും ജാതിഭ്രഷ്ടയാകുകയില്ലേ?'' എന്നു ചോദിച്ചുകൊണ്ടു് അവൾ ബഹളമുണ്ടാക്കാൻതുടങ്ങി. മാതൃദേവി നളിനിയെ ശാസിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞതു് ഇപ്രകാരമാകുന്നു :— ''ശരത്തു് എനിക്കു് എങ്ങനെയോ ഒരു മകനായിരിക്കുന്നതു് അതേപ്രകാരംതന്നെയാണു് എനിക്കു് ഈ അമ്ജദും.''

ദേവി പറയാറുണ്ടു് :— ''മനുഷ്യക്കു് ദോഷങ്ങളും പലതും കണ്ടേക്കാം. എന്നാൽ അവരെ നന്നാക്കുന്നതു് എങ്ങനെയാണെന്നു് എത്രപേർക്കറിയാം?'' സാധാരണയായി ലോകം ആരെ വെറുത്തിരുന്നുവൊ, അവരോടായിരുന്നു ദേവിക്കു് കൂടുതൽ വാത്സല്യം. എന്തു നീചകർമ്മം ചെയ്തിട്ടു വന്നവനായാലുംശരി, അതറിഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ ദേവി മാപ്പുനൽകുകയും അഭയം കൊടുക്കുകയും ചെയ്യുവന്നു. അങ്ങനെ സ്നേഹമാകുന്ന ദിവ്യൗഷധംകൊണ്ടു തിന്മയെ കൂടി നന്മയാക്കുവാനുള്ള ശക്തി ദേവിക്കുണ്ടായിരുന്നു.

ഒരു ഗ്രാമത്തിലാണു് ജനിച്ചുവളർന്നതെങ്കിലും ദേവിയുടെ മാതൃവാത്സല്യം സകല സീമകളേയും ലംഘിച്ചു വിശ്വപ്രേമമായി വളർന്നിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഒന്നിനേയും അതിന്റെ പരിധിയിൽനിന്നും അകറ്റിനിർത്തുക സാദ്ധ്യമല്ലായിരുന്നു. ഒരിക്കൽ ദുർഗ്ഗാപൂജക്കാലത്തു തന്റെ സഹോദരന്മാരുടെ കുട്ടികൾക്കു കൊടുക്കാൻ കുറെ വസ്ത്രങ്ങൾ വാങ്ങാൻ ദേവി ഒരു ശിഷ്യനെ അയച്ചു. ആ കാലത്തു വിദേശീയസാധനങ്ങളെ വർജ്ജിക്കുന്ന സമയമായിരുന്നു. ആ ശിഷ്യൻ സ്വദേശവസ്ത്രങ്ങളാണു് വാങ്ങിയതു്. അതു് ആർക്കും ഇഷ്ടമായില്ല. ഈ ചീത്ത വസ്ത്രങ്ങൾ വാങ്ങിയതെന്താണെന്നു ചോദിച്ചപ്പോൾ, ''അവർ ആവശ്യപ്പെട്ടതു വിദേശവസ്ത്രങ്ങളായതുകൊണ്ടാണു് അവ വാങ്ങാത്തതു്.'' എന്നാണയാൾ പറഞ്ഞതു്. അതു കേട്ടപ്പോൾ ദേവി ഈവിധം പറഞ്ഞു, ''അവരും (വിദേശികളും) എന്റെ സന്താനങ്ങൾ തന്നെയല്ലെ? എല്ലാവർക്കും ഞാൻ സ്ഥാനം കൊടുക്കണമല്ലൊ. എനിക്കു് ആരേയും വേർതിരിച്ചു നിർത്തുക സാദ്ധ്യമല്ല. അതുകൊണ്ടു് അവർ ആവശ്യപ്പെടുന്നതു് അവർക്കു വാങ്ങിക്കൊടുക്കുക.''

ഇതു വെറുമൊരു പ്രലപനം മാത്രമല്ലായിരുന്നു. ഒരുറച്ച വിശ്വാസത്തിൽനിന്നുണ്ടായ വിചാരം തന്നെയായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു സ്വാമി വിവേകാനന്ദന്റെ പാശ്ചാത്യപര്യടനത്തിനുശേഷം ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഉപദേശങ്ങൾ പാശ്ചാത്യർ സ്വീകരിക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ ദേവി പറഞ്ഞതു്, 'അവരും എന്റെ സന്താനങ്ങളാണല്ലൊ' എന്നാണു്. പിന്നീടു് പാശ്ചാത്യമഹതികൾ നിവേദിത, ദേവമാതാ, സിസ്റ്റർ ക്രിസ്റ്റീൻ ഇവരൊക്കെ ഭാരതത്തിൽ എത്തിയപ്പോൾ ദേവിക്കു് അവരെ സ്വീകരിക്കുന്നതിനൊ അവരെ തന്റെ കൂടെ താമസിപ്പിക്കുന്നതിനൊ, അവരുടെ കൂടെ ആഹാരം കഴിക്കുന്നതിനൊ, ഉറങ്ങുന്നതിനൊ ഒന്നും തന്നെ യാതൊരു വിഷമവും തോന്നിയില്ല.

ജാതിബോധത്തെ അതിക്രമിക്കാൻ കഴിഞ്ഞതും ദേവിയുടെ മാതുബോധം നിമിത്തമായിരുന്നു. സാധാരണ സമുദായപരിഷ്കാരികളെപ്പോലെ ജാതിയാകുന്ന കോട്ടയെ തല്ലിത്തകർക്കണം എന്നൊന്നും ദേവി ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നില്ല. വളരെക്കാലമായി നിലനിന്നുപോരുന്ന ആചാരങ്ങളെ ഒന്നോടെ പിഴുതെറിയുന്നതും ദേവി ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നില്ല. എന്നാൽ ആ വിശ്വപ്രേമത്തിന്റെ മുമ്പിൽ സങ്കുചിതമായ ഓരോ നിയമങ്ങളും നിരോധനങ്ങളും തനിയെ വഴി മാറിക്കൊടുക്കുകയായിരുന്നു പതിവു്. മുഹമ്മദീയജോലിക്കാർക്കുവേണ്ടിയും പാശ്ചാത്യഭക്തന്മാർക്കുവേണ്ടിയും ദേവി ജാതിനിയമങ്ങളെ ലംഘിച്ചു. അധഃകൃതവർഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട ശിഷ്യന്മാർക്കു് തന്റെ തട്ടത്തിൽനിന്നു് ആഹാരപദാർത്ഥങ്ങൾ കൊടുക്കുകയും അവരൊന്നിച്ചിരുന്നു് ആഹാരം കഴിക്കുകയും ദേവി ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നു. അബ്രാഹ്മണർ പാകംചെയ്ത ഭക്ഷണം നൈവേദ്യമായി ഗുരുദേവനു സമർപ്പിക്കുകയും ചെയ്യാറുണ്ടു്. ഒരിക്കൽ ജയരാമവാടിയിൽ വെച്ചു് അധഃകൃതവർഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട ഒരാൾ വെള്ളം നിറച്ച പാത്രങ്ങൾ വെയ്ക്കുന്നതിനുള്ള ഉറി കൊണ്ടുവന്നു. അതു വീടിന്റെ വരാന്തയിൽ വെച്ചുകൊള്ളാൻ ദേവി അയാളോടു പറഞ്ഞു. ദേവിയുടെ സഹോദരപത്നി ജാതിവ്യത്യാസം വെച്ചുപുലർത്തുന്നവരായിരുന്നു. വീട്ടിലെ സാമാനങ്ങളെല്ലാം അയാൾ തൊട്ടു് അശുദ്ധമാക്കുമെന്നും പറഞ്ഞു് ആ സ്ത്രീ വലിയ ബഹളമുണ്ടാക്കി. ദേവി അയാളെ നല്ല വാക്കു പറഞ്ഞു സമ്മാനിക്കുകയും അയാൾക്കു ഭക്ഷണത്തിന്റെ വകയായി എന്തോ കൊടുത്തു് അയയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. ഉന്നതകുലജാതയായ മാതുദേവി ഈ മാതിരി ആചാരങ്ങളെ ആദരിക്കാഞ്ഞതു് ആ കാലത്തെ മാമൂൽപ്രിയന്മാരുടെയിടയിൽ വലിയ ഒച്ചപ്പാടുണ്ടാക്കിയ ഒരു സംഭവമായിരുന്നു. എന്നാൽ ആചാരങ്ങൾ തകർക്കണമെന്നുള്ള മത്സരബുദ്ധികൊണ്ടോ, അല്ലെങ്കിൽ മാമൂലുകളോടുള്ള നിന്ദയും

അവജ്ഞയും കൊണ്ടോ ഒന്നുമല്ല ദേവി ഇപ്രകാരം പ്രവ ർത്തിച്ചതു്. വിശ്വവ്യാപകമായ ആ മാതൃപ്രേമം ഈ ശൃംഖ ലകളെ സ്വയം ഖണ്ഡിക്കുകയായിരുന്നു.

ഇങ്ങനെ ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിന്റെ നാനാവശ ങ്ങളിലും ഈ മാതൃത്വം ഉടനീളം പ്രകാശിക്കുന്നതായി കാണാം. മനുഷ്യത്വവും ഈശ്വരത്വവും ഒന്നുചേർന്നിരിക്കു ന്ന തത്വത്തിന്റെ ഒരു പ്രത്യക്ഷപ്രമാണമായിരുന്നു ദേവി യുടെ ജീവിതം. മനുഷ്യൻ ഈശ്വരനെ സച്ചിദാനന്ദഗുണരാശി യായിട്ടാണല്ലൊ വിഭാവന ചെയ്യുക. അതുകൊണ്ടാണു് പ്രേമം, ക്ഷമാ, നിസ്സ്വാർത്ഥത, സേവനം എന്നീ ഗുണങ്ങ ളാൽ മനുഷ്യസ്വഭാവത്തിന്റെ പരമാദർശമായ മാതൃ ത്വത്തെ ഈശ്വരന്റെ പ്രത്യക്ഷപ്രതീകമാണെന്നു് നാം വിശ്വസിക്കുന്നതു്. ഇന്നത്തെ തലമുറയ്ക്കു് ഈ ഈശ്വരത്വ ത്തിന്റെ ഒരു പ്രതീകമാണു് മാതൃദേവി. ദിവ്യതയുടെ ഒരു മൂർത്തിഭാവം ഈ ജീവിതത്തിൽ ദൃശ്യമാകുന്നു. ''ഈശ്വ രന്റെ മാതൃഭാവത്തെ ലോകസമക്ഷം വെളിപ്പെടുത്താ നായിട്ടാണു് ഗുരുദേവൻ എന്നെ ഇവിടെ വിട്ടിട്ടുപോ യതു്.'' എന്ന ദേവിയുടെ വാക്കുകളുടെ ആന്തരമായ അർത്ഥം ഈ തത്വം മനസ്സിലാകുമ്പോൾ വ്യക്തമാകുന്നു. ഒരു സന്ന്യാസിശിഷ്യൻ ഒരിക്കൽ ദേവിയോടു പറയുകയു ണ്ടായി: — ''അമ്മയുടെ ദർശനം ലഭിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ പിന്നെ മറ്റുള്ള ദേവിമാരെ ആരെയും ആരും ആരാധിക്കാൻ ഒരു മ്പെടുകയില്ല.'' ഇതിനു ദേവിയുടെ മറുപടി അർത്ഥഗർഭമാ യിരുന്നു:— ''എന്തുകൊണ്ടില്ല? അവരും എന്റെ അംശ ങ്ങൾ തന്നെയല്ലേ?''

ദേവിയുടെ സ്വഭാവത്തിന്റെ വേറൊരു സവിശേ ഷത, ദേവിക്കു് താൻ ഈശ്വരതുല്യനാണെന്നു പൂർണ്ണമായി വിശ്വസിച്ചുവന്ന ഗുരുദേവനോടുണ്ടായിരുന്ന ഭക്ത്യാദരങ്ങ ളാണു്. അദ്ദേഹം ജീവിച്ചിരുന്ന കാലമത്രയും ദേവിയുടെ സകലചിന്തകളും പ്രവൃത്തികളും അദ്ദേഹത്തെ കേന്ദ്രമാ

ക്കിത്തന്നെയായിരുന്നു എന്നുള്ളതു നാം ഇതിനു മുമ്പുതന്നെ കണ്ടുകഴിഞ്ഞു. എന്നാൽ അദ്ദേഹം തിരോധാനം ചെയ്തതിനുശേഷവും അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം യഥാർത്ഥമായി ദേവിക്കനുഭവപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. ദേവിയുടെ പ്രവർത്തനങ്ങളും ഈ വിശ്വാസത്തെ ആസ്പദമാക്കിയാണു് നടന്നുവന്നതും. മരണം എന്നാൽ ഒരു മുറിയിൽനിന്നു മറെറാരു മുറിയിലേയ്ക്കുള്ള മാറ്റം മാത്രമാണു് എന്നു് ഗുരുദേവൻ ഒരിക്കൽ ഒരു ദർശനത്തിൽ ദേവിയോടു് അരുളിച്ചെയ്യുകയുണ്ടായി. ഇതു് സത്യമാണു് എന്നു് ബോദ്ധ്യം വരുത്തുമാറു് ഗുരുദേവൻ കൂടെക്കൂടെ ദേവിക്കു് ദർശനം നൽകിക്കൊണ്ടിരുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, ദേവിയുടെ വിഷമഘട്ടങ്ങളിലെല്ലാം വേണ്ട നിർദ്ദേശങ്ങളും സഹായങ്ങളും ദേവിക്കു് അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നും ലഭിച്ചുകൊണ്ടുമിരുന്നു.

ഗുരുദേവൻ ഒരു സാധാരണ ജീവനായിരുന്നില്ലല്ലൊ. കർമ്മഫലം അനുഭവിച്ചു തീർക്കാനല്ല അദ്ദേഹം ജനിച്ചതു്. സ്വന്തം മോക്ഷത്തിനു വേണ്ടിയും ആയിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹം മനുഷ്യസമുദായത്തിന്റെ ആദ്ധ്യാത്മികമായ ഉന്നതിയിൽ ഒരു നേതൃത്വവും സഹായവും നൽകാനായി അവതാരമെടുത്ത ഒരു ദിവ്യാത്മാവായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു്, താൻ ഭൗതികശരീരം ത്യജിച്ചാലും സൂക്ഷ്മശരീരിയായി സ്വഭക്തന്മാരുടെ ഹൃദയങ്ങളിൽക്കൂടി മുന്നൂറു വർഷക്കാലം ജീവിക്കുമെന്നും, പിന്നീടു് ഒരിക്കൽക്കൂടി, ഭൂമിയിൽ അവതരിക്കുമെന്നും ഗുരുദേവൻ പറയാറുള്ളതിൽ എന്തോ അർത്ഥമുണ്ടെന്നു് വിചാരിക്കാതെ തരമില്ല. അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം ദേവിയോടു പലപ്പോഴും പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതായി ദേവിതന്നെ സംഭാഷണങ്ങളിൽ വെളിപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ടു്. ഒരു സാധാരണ ജീവന്മുക്തനും അവതാരവുമായിട്ടുള്ള വ്യത്യാസം എന്താണെന്നുവെച്ചാൽ, അവതാരപുരുഷന്മാർ ശരീരം ത്യജിച്ചാലും അവരുടെ ചൈതന്യം സൂക്ഷ്മരൂപത്തിൽ ഭക്താനുഗ്രഹാർത്ഥം ഭൂമിയിൽ പ്രവർത്തി

ച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. യുഗാനന്തരം ഭക്തന്മാരെ അനുഗ്രഹിക്കാൻവേണ്ടി വീണ്ടും അവതരിക്കുന്നതുവരെ ഈ സൂക്ഷ്മശക്തി പ്രവർത്തിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും എന്നുള്ളതു് ഒരു സത്യമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അപ്രകാരമുള്ള ഒരു ശക്തിയിൽ പരിപൂർണ്ണമായി ശരണം അടയുന്നവർക്കു നിശ്ചയമായും അവരുടെ അദ്ധ്യാത്മജീവിതത്തിനുവേണ്ട സഹായവും മാർഗ്ദർശനവും ആ ശക്തിയിൽനിന്നു് ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരിക്കും. മാതൃദേവിക്കു് ഗുരുദേവന്റെ ദർശനം അടിക്കടി ലഭിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതു് ഇതേകാരണത്താൽ ആയിരുന്നു.

മാതൃദേവിയെ സംബന്ധിച്ചു ഗുരുദേവന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം ഒരു യാഥാർത്ഥ്യം തന്നെയായിരുന്നു. പൂജയും നൈവേദ്യം സമർപ്പിക്കലും എല്ലാം ഒരു പ്രത്യേക രീതിയിലാണു് ദേവി ചെയ്തിരുന്നതു്. അതു താന്ത്രികരീതിയിലുള്ള പൂജയല്ലായിരുന്നു. ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന ഒരാളെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്ന വിധത്തിലും ഏറ്റവും ഉറ്റ സമ്പർക്കം പുലർത്തുന്ന ഭാവത്തിലുമാണു് ആ പൂജ ചെയ്യപ്പെട്ടിരുന്നതു്. പൂജാദ്രവ്യങ്ങളും, ചന്ദനം, പുഷ്പങ്ങളും, ഫലങ്ങളും ഇതൊക്കെ ഏറ്റവും ശ്രദ്ധയോടും നിഷ്ഠയോടും കൂടി തയ്യാറാക്കും. അതുവളരെ ഭക്തിയോടും ശ്രദ്ധയോടും ചെയ്യണമെന്നു് ദേവിക്കു് നിർബന്ധമായിരുന്നു. ഗുരുദേവന്റെ മുമ്പാകെ ആ പുഷ്പങ്ങളും എല്ലാം വെച്ചു പ്രേമത്തോടും ഭക്തിയോടുംകൂടി കുറച്ചുനേരം ധ്യാനത്തിൽ ഏർപ്പെടുകയായിരുന്നു ദേവിയുടെ പൂജാക്രമം. ഇതെല്ലാംകൂടി അരമണിക്കൂർ സമയംകൊണ്ടു തീരും.

എന്നാൽ ഇതിലൊന്നുമല്ല, ഗുരുദേവനുമായിട്ടുള്ള സാമീപ്യം സുവ്യക്തം ദൃശ്യമായിരുന്നതു്. ദേവി ആഹാരം നിവേദിക്കുന്നതിൽ നിന്നുമാണു് ദേവിയുടെ ഭഗവാനുമായിട്ടുള്ള സാമീപ്യം അറിയുവാൻ സാദ്ധ്യമായിരുന്നതു്. എല്ലാം തയ്യാറാക്കി വെച്ചുകൊണ്ടു് ഒരു ജീവനുള്ള വ്യക്തിയോടു സംസാരിക്കുംപോലെ ദേവി, ഗുരുദേവനോടായി

പറയും: —''ദയവുചെയ്ത് അങ്ങ് ഈ ആഹാരം കഴിക്കുക.'' ജയരാമവാടിയിൽവെച്ചു ദേവി ഗുരുദേവനോട് ഇപ്രകാരം പ്രാർത്ഥിക്കുന്നതു് പലപ്പോഴും കേൾക്കാറുണ്ട്: — ''പ്രഭോ, ഇന്നു് അങ്ങു കുറച്ചുവേഗം ആഹാരം കഴിക്കണെ. എനിക്കു് ജഗദ്ധാത്രിപൂജയ്ക്കു് പോകേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.'' ഗുരുദേവൻ വന്നു് ആഹാരം സ്വീകരിക്കുന്നതു തനിക്കു പ്രത്യക്ഷാനുഭവമായിരുന്നു എന്നും അതുകൊണ്ടാണു് ഇപ്രകാരം പറയാറുള്ളതു് എന്നും ദേവിതന്നെ അരുളിച്ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. ഗുരുദേവൻ മൂന്നുവിധത്തിൽ ആഹാരം സ്വീകരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നുവത്രെ. ഒന്നുകിൽ സ്വയം ആവിർഭവിച്ചു് ആഹാരം കഴിക്കും; ചിലപ്പോൾ ഒരു പ്രകാശകിരണം നെറ്റിയിൽ നിന്നും പുറപ്പെട്ടു ഭക്ഷണം സ്പർശിക്കും; ചിലപ്പോൾ താൻ ആഹാരം സ്വീകരിച്ചതായി ഒരു അടയാളം കാണിക്കും. ഇങ്ങനെ ഏതെങ്കിലുംതരത്തിൽ അദ്ദേഹം അതു സ്വീകരിച്ചതായി ബോദ്ധ്യംവന്നാലേ ദേവിക്കു തൃപ്തിയാവുകയുള്ള. എന്നുമാത്രമല്ല, അങ്ങനെ സ്വീകരിച്ചാൽ മാത്രമേ ദേവി ആഹാരം കഴിക്കാൻ കൂട്ടാക്കുകയുമുള്ള.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ അനുയായികൾക്കു് ഏറ്റവും പരിചിതമായ ഒരു ഭക്തകുടുംബത്തിലേയ്ക്കു കല്ക്കട്ടയിൽവെച്ചു് ഒരിക്കൽ ദേവിയെ ക്ഷണിക്കുകയുണ്ടായി. ഭക്തന്മാരായിരുന്നുവെങ്കിലും ആ കുടുംബത്തിനു് സമ്പത്തുണ്ടായിരുന്നില്ല. അവരുടെ പൂജാമുറിയിൽവെച്ചു് അവിടെ തയ്യാറാക്കിയിരുന്ന വിഭവങ്ങൾ മാതൃദേവിതന്നെ ഗുരുദേവനു നിവേദിക്കണം എന്നു് അവർ അഭ്യർത്ഥിച്ചു. സന്തോഷത്തോടുകൂടി ദേവി അതിനു തയ്യാറായി. എന്നാൽ എന്തൊരത്ഭുതം! ഗുരുദേവൻ അവയൊന്നുംതന്നെ സ്വീകരിക്കാൻ തയ്യാറല്ല എന്നു് ദേവി കണ്ടു. പരിശുദ്ധന്മാരായ ഭക്തന്മാർ നൽകിയ ആഹാരമല്ലെ അദ്ദേഹം സ്വീകരിക്കുകയുള്ള? ഒടുവിൽ വളരെ പ്രാർത്ഥനയുടെ ഫലമായി പായസംമാത്രം കുറച്ചൊന്നു സ്വാദുനോക്കി. അന്നു്

അവിടെ വിളമ്പിയിരുന്ന വിഭവസമൃദ്ധമായ ആ സദ്യയിൽ ദേവിക്കു് ഒന്നുംതന്നെ ആസ്വദിക്കാൻ സാദ്ധ്യമായില്ല. ഗുരുദേവൻ സ്വീകരിക്കാത്ത ഒന്നും ദേവിക്കും കഴിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു കുറച്ചു പായസം മാത്രമേ ദേവിയും അന്നേദിവസം കഴിച്ചുള്ളു.

യാത്രാമദ്ധ്യേയും ഈ പതിവു് ഒരിക്കലും ദേവി തെറ്റിച്ചിരുന്നില്ല. എവിടെയെങ്കിലും സൗകര്യമുള്ള ഒരു സ്ഥലംനോക്കി ഇറങ്ങി, നൈവേദ്യം പാകംചെയ്തു ഗുരുദേവനു സമർപ്പിക്കും. എന്നിട്ടു് ദേവി ആ പ്രസാദം ഭക്ഷിക്കും. ഉപചാരങ്ങളൊന്നും കൂടാതെയുള്ള ഭക്തിയുടെയും നിരന്തരസാമീപ്യത്തിന്റെയും ഒരുദാഹരണം ഉണ്ടായി. ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു ദേവി യാത്ര ചെയ്യുകയായിരുന്നു. ഒരു മൺപാത്രത്തിലാണു് അരിവേവിയ്ക്കാൻ ഏർപ്പാടു ചെയ്തിരുന്നതു്. പാത്രം അടുപ്പിൽനിന്നും ഇറക്കിയ സമയം അബദ്ധത്തിലതു് ശിഷ്യന്റെ കൈയിൽനിന്നും തെറ്റി താഴെവീണു. ചോറു മുഴുവൻ നിലത്തായി. ഉച്ചയ്ക്കു് എന്തു നിവേദിക്കും എന്നു ഭക്തന്മാർ ഉൽകണ്ഠാകുലരായിനിന്നു. എന്നാൽ ദേവിയ്ക്കു യാതൊരു സംഭ്രമവും ഉണ്ടായില്ല. താഴെവീണ ചോറിന്റെ മുകൾഭാഗത്തുനിന്നും അഴുക്കു പുരളാതെ പതുക്കെ കുറച്ചു വാരിയെടുത്തു. അതു സമർപ്പണം ചെയ്തുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു: — ''ഗുരുദേവ, ഇന്നു് അങ്ങു് ഇതു് സ്വീകരിക്കണെ. ഇന്നിതുയേ തരാനുള്ളു.'' താൻ ആരാധിക്കുന്ന ആ ഈശ്വരൻ ഒരു സത്യവസ്തുവാണെന്നും തനിക്കു് ഏറ്റവും അടുത്തതും പ്രിയപ്പെട്ടതും ആയ വസ്തുവാണെന്നും, ഒരു ഉപചാരവും അദ്ദേഹത്തിനു് ആവശ്യമില്ലെന്നും ദേവിക്കു് ദൃഢമായ ബോദ്ധ്യമുണ്ടായിരുന്നു.

ഉദ്ബോധനിൽവെച്ചു ഗുരുദേവനെ പൂജിക്കുന്ന കാലത്തു് സാധാരണയായി ഏറ്റവും നല്ല പുഷ്പങ്ങൾ പെറുക്കിയെടുത്തു 'ഗുരുദേവനെ ശയനത്തിനായി കിടത്തുമ്പോൾ' ആ പടത്തിൽ അലങ്കരിക്കുക പതിവായി

രുന്നു. ഒരുദിവസം ദേവിക്കു് ഒരു സ്വപ്നം ഉണ്ടായി. ഗുരുദേവൻ കിടക്കാൻ സാധിക്കാതെ നിലത്തു് ഇറങ്ങിയിരിക്കുന്നു എന്നായിരുന്നു സ്വപ്നം. ദേവി അത്ഭുതത്തോടുകൂടി ചെന്നുനോക്കിയപ്പോഴും ഗുരുദേവന്റെ പടം മുഴുവനും ഉറുമ്പുപൊതിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഉറുമ്പുകളും ആ പൂക്കളിൽ നിന്നും വന്നവയായിരുന്നു. ഗുരുദേവന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം വാസ്തവമായിരുന്നതിനാൽ ആ സ്വപ്നംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചതു് പൂക്കളും തന്റെ നിദ്രയ്ക്കു് ഭംഗം വരുത്തുന്നു എന്നാണല്ലൊ. അന്നുമുതൽ പുഷ്പങ്ങളുംകൊണ്ടുള്ള ആ അലങ്കാരം വേണ്ടെന്നുവെച്ചു.

പശ്ചാത്താപത്തോടുകൂടിയോ, തീവ്രമായ മോക്ഷേച്ഛകൊണ്ടോ തന്നെ സമീപിച്ചവരിലെല്ലാം ഗുരുദേവന്റെ സാക്ഷാത്തായ സാന്നിദ്ധ്യത്തേക്കുറിച്ചുള്ള ബോധം ദേവി ഉളവാക്കുകയുംചെയ്തു. ഗുരുദേവന്റെ കൃപയും രക്ഷയും അവക്കു് ഉണ്ടെന്നു് ദേവി അവരെ ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തുകയും ആ വിശ്വാസം അവരിൽ ജനിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. പക്ഷെ, തനിക്കു് ഒരു ശക്തിയും ഉള്ളതായി ദേവി ഭാവിച്ചില്ല. ഗുരുദേവൻതന്നെയാണു് സർവ്വവും, താൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു ഉപകരണം മാത്രമാകുന്നു എന്നാണു് ദേവിയുടെ വിശ്വാസം. അദ്ദേഹത്തെ സംബന്ധിച്ചു് തനിക്കു് ഒരു പ്രത്യേകതയും ഉള്ളതായിട്ടും വാക്കുകൊണ്ടോ പ്രവൃത്തികൊണ്ടോ ദേവി ഭാവിച്ചുമില്ല. അദ്ദേഹത്തിനും തനിക്കുമായി ഭൗതികമായിട്ടുണ്ടായിരുന്ന ബന്ധംകൊണ്ടു തനിക്കു് ഒരു അവകാശവും കൂടുതൽ ഉള്ളതായി ദേവി കരുതിയില്ല. എല്ലാവക്കും അദ്ദേഹത്തിൽ തുല്യാവകാശമുണ്ടായിരുന്നു. സ്നേഹവും ഉള്ളഴിഞ്ഞ ഭക്തിയും ഉണ്ടെങ്കിൽ അദ്ദേഹം എല്ലാവക്കും പ്രാപ്യനാണെന്നുമായിരുന്നു ദേവിയുടെ ദൃഢവിശ്വാസം.

ഇപ്രകാരമുള്ള ആത്മസമർപ്പണത്തോടുകൂടി വേറെ

ചില ഗുണങ്ങളും ഒന്നുചേന്നപ്പോഴും ദേവി തീർത്തും അഹംകാരരഹിതയായി.

മാതൃദേവിയുടെ വിവേകബുദ്ധിയെപ്പറ്റി ഇതിനു മുമ്പുതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലൊ. കഴഞ്ഞ പ്രശ്നങ്ങൾക്കു് എളുപ്പത്തിൽ പരിഹാരം കണ്ടുപിടിക്കാനും, ഏറ്റവും എളുപ്പത്തിൽ ഒരു തീരുമാനത്തിൽ എത്താനും ദേവിക്കു യാതൊരു വിഷമവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. മാർവാറി വാശാനം ചെയ്ത പതിനായിരം രൂപ യാതൊരു പ്രയാസവും കൂടാതെ നിരസിച്ചപ്പോഴും, പാനിഹാട്ടിയിലെ ഉത്സവത്തിനു ഗുരുദേവന്റെ വാക്കുകളുടെ ഗൂഢാർത്ഥം മനസ്സിലാക്കി പോകാതിരുന്നതിൽനിന്നും ഈ ബുദ്ധിശക്തി വ്യക്തമായിട്ടുണ്ടു്.

ഒരു ശിഷ്യൻ സൗജന്യമായി ഒരു ആസ്പത്രി നടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അവിടെ പണക്കാരും മരുന്നിനായി വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. അയാൾ അമ്മയോടു ചോദിച്ചു:— ''അമ്മേ, ഇതു പാവങ്ങൾക്കുവേണ്ടിയുള്ള ആസ്പത്രിയാണെങ്കിലും വകയുള്ളവരും മരുന്നിനായി വരുന്നു. അങ്ങനെ വരുന്നവർക്കു മരുന്നു വെറുതെ കൊടുക്കണോ?'' ഒരു നിമിഷം ആലോചനാമഗ്നയായിരുന്നിട്ടു ദേവി പറഞ്ഞു:— ''മകനെ, ഈ രാജ്യത്തു് എല്ലാവരും ദരിദ്രന്മാരാണു്. ഇതു് അഗതികൾക്കുള്ളതാണെന്നറിഞ്ഞിട്ടും, പിന്നെയും അവിടെ മരുന്നു യാചിക്കുവാൻ വരുന്നുവെങ്കിൽ, അങ്ങനെയുള്ളവർക്കു കൊടുക്കുവാൻ കഴിവുണ്ടെങ്കിൽ തീർച്ചയായും കൊടുക്കുകതന്നെ വേണം. യാചിക്കുന്നവർ യാചകരാണു്.''

ഒരിക്കൽ കോൽപ്പാറ ആശ്രമത്തിലെ അദ്ധ്യക്ഷൻ ആശ്രമത്തിലെ സഹപ്രവർത്തകർ സ്വതന്ത്രമായി ചിന്തിക്കാൻ തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് അവരെ നിയന്ത്രിക്കാൻ തന്നെക്കൊണ്ടു സാദ്ധ്യമല്ലാതായിരിക്കുന്നു എന്നും, അതിനു കാരണം ശാരദാനന്ദസ്വാമികളും മാതൃദേവിയും അവർക്കു നല്ല ആഹാരവും മറ്റും നല്കുന്നതുകൊണ്ടാണെന്നുമൊക്കെ ദേവിയോടു് ആവലാതി പറഞ്ഞു. അതുകൊണ്ടു്

അവരെ വേണ്ടവിധം ഗുണദോഷിച്ചു തിരിയെ അയയ്ക്കണമെന്നും അദ്ദേഹം അപേക്ഷിച്ചു. അതിനു ദേവി പറഞ്ഞ ഉത്തരം ഇപ്രകാരമായിരുന്നു :-- ''നീ എന്തു വിഡ്ഢിത്തമാണീപ്പറയുന്നതു് ? സ്നേഹമാണു നമ്മുടെ ആദർശം. സ്നേഹംകൊണ്ടുമാത്രമാണു ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ അദ്ധ്യാത്മകുടുംബം അഭിവൃദ്ധിപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതു്. ഞാൻ അവരുടെ അമ്മയല്ലേ? അവർക്കു നല്ലനന ആഹാരത്തെക്കുറിച്ചും വസ്ത്രത്തെക്കുറിച്ചുമൊക്കെ എന്റെ മുമ്പിൽവെച്ചു നിനക്കു് എങ്ങനെ വിമർശിക്കാൻ ധൈര്യം വന്നു? കഷ്ടം! ഈ കുട്ടികൾക്കുവേണ്ടി ഞാൻ ഗുരുദേവന്റെ മുമ്പിൽ എത്ര കണ്ണുനീർ പൊഴിച്ചിട്ടുണ്ടു്! ഗുരുദേവന്റെ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടല്ലേ ഇന്നു് എത്രയോ ആശ്രമങ്ങളും മഠങ്ങളും കാണപ്പെടുന്നതു് ? അദ്ദേഹത്തിന്റെ മഹാസമാധിക്കുശേഷം കുറച്ചു ദിവസത്തേയ്ക്കു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശിഷ്യന്മാർ ഒന്നുചേർന്നു് ഒരു തല്ലാലസങ്കേതത്തിൽ സർവ്വസംഗപരിത്യാഗികളായി ജീവിച്ചു. കുറച്ചു ദിവസം കഴിഞ്ഞു് ഓരോരുത്തരായി വേർപിരിഞ്ഞു പോകാൻ തുടങ്ങി. അവർ അങ്ങിങ്ങായി അലഞ്ഞുതിരിയുന്നതു കണ്ടപ്പോഴും എനിക്കു വളരെ സങ്കടം തോന്നി. ഞാൻ ഇങ്ങനെ അദ്ദേഹത്തോടു പ്രാർത്ഥിച്ചു: ''ഭഗവാനെ, അങ്ങു മനുഷ്യരൂപത്തിൽ അവതരിച്ചു. കുറച്ചു ശിഷ്യന്മാരോടുകൂടി ഭൂമിയിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടി. അങ്ങു മൺമറഞ്ഞതോടെ എല്ലാം അവസാനിക്കുകയോ ? അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ ഇത്ര ദുഃഖം അനുഭവിച്ച മനുഷ്യജന്മം എന്തിനായിട്ടു് അങ്ങു സ്വീകരിച്ചു ? ഞാൻ വൃന്ദാവനത്തിലും കാശിയിലും എത്രയോ മഹാത്മാക്കൾ 'ഭിക്ഷാംദേഹി'കളായി വൃക്ഷച്ഛായകളെ ആശ്രയിച്ചു ജീവിക്കുന്നതായി കണ്ടു! അപ്രകാരമുള്ള സാധുക്കൾക്കു യാതൊരു കുറവുമില്ല. എന്നാൽ അങ്ങയെ ചൊല്ലി സർവ്വവും ത്യജിച്ച എന്റെ ഈ കിടാങ്ങൾ ഒരുവയറു ചോറിനുവേണ്ടി അങ്ങിങ്ങായി അലഞ്ഞുതിരിയുന്നതു കാണുവാൻ എനിക്കു കെല്പില്ല. അതു

കൊണ്ട് ഭഗവാനെ, അങ്ങയുടെ നാമത്തിൽ ലോകം ത്യജിക്കുന്നവർക്ക് ഒരിക്കലും സാധാരണഭക്ഷണത്തിനും അത്യാവശ്യം വേണ്ട പരുപരുത്ത വസ്ത്രത്തിനും ഒരിക്കലും മുട്ടുവരുത്തരുതെ, എന്നാണ് ഞാൻ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നത്. അതു മാത്രമല്ല, എന്റെ ഈ കുട്ടികളും എല്ലാവരും അങ്ങയെ ആധാരമാക്കി അങ്ങയുടെ ഉപദേശങ്ങളും ശ്രദ്ധിച്ച് ഒന്നിച്ചു വാഴണം. ലോകത്തിലെ ദുഃഖത്താൽ അശാന്തരായി ഉഴലുന്നവർ ഇവരിൽനിന്നും അങ്ങയുടെ വാക്കുകളും ശ്രവിച്ചു ശാന്തചിത്തരാകുമാറാകണം. അതിനാണല്ലൊ അങ്ങു മനുഷ്യരൂപമെടുത്ത് അവതരിച്ചതു്. എന്റെ പുത്രന്മാർ ഇപ്രകാരം അലയുന്നതു കാണുമ്പോഴും എന്റെ മനം പതറുകയാണ്.''

ശ്രദ്ധാഹ്മായ ഈ ഉത്തരത്തിൽനിന്നും ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘം രൂപീകരിക്കുന്നതിനും അതിനെ പുഷ്ടിപ്പെടുത്തി ഭരിച്ചുകൊണ്ടുപോരുന്നതിനും ആരും അറിയാതെ ദേവി വഹിച്ചിരുന്ന ഭാരിച്ച ഉത്തരവാദിത്വം എത്രയുണ്ടായിരുന്നു എന്നു സ്പഷ്ടമാണല്ലൊ. ഇപ്രകാരമുള്ള ഉദാഹരണങ്ങളും ഇനിയും പലതുമുണ്ട്.

അസാമാന്യധൈര്യവും, വേണ്ടസമയത്തു തന്റേടത്തോടെ പ്രവർത്തിക്കാനുള്ള ശക്തിയും വേണ്ടുവോളം ദേവിക്കുണ്ടായിരുന്നു. ദേവിയുടെ അതിയായ നമ്രസ്വഭാവവും മാതൃവാത്സല്യവും ഈ സ്വഭാവങ്ങളെ ലോകദൃഷ്ടിയിൽനിന്നും മറച്ചിരുന്നു. വിഷമഘട്ടങ്ങളും എതിരിടുമ്പോഴും ഈ ധൈര്യം ദേവി പ്രദർശിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. ആ 'തന്ത്രപിതാവു' മായിട്ടുള്ള ഏറ്റുമുട്ടലിൽ ദേവിയുടെ ഔചിത്യബോധം എത്രയുണ്ടെന്നു നാം അറിഞ്ഞുവല്ലൊ. വേറൊരു ഉദാഹരണം ഉദ്ധരിക്കാം. ജയരാമവാടിയിൽ താമസിക്കുന്ന കാലത്തു്, ഗിരീശചന്ദ്രഘോഷൻ, ദേവിയുടെ അനുമതിയോടുകൂടി സന്ന്യാസം സ്വീകരിക്കണമെന്നുള്ള ഉദ്ദേശത്തോടെ ദേവിയെ സമീപിച്ചു. എന്നാൽ ദേവി അനുമതി നല്കിയില്ല. ഗിരീശൻ അതിനു വഴിപ്പെടാനും ഭാവമില്ലാ

യിരുന്നു. ഒരു അരമണിക്കൂറോളം തന്റെ സവ്വകഴിവുകളും ഉപയോഗിച്ച് അദ്ദേഹം ദേവിയോടു വാദിച്ചു. വളരെ മനശ്ശക്തിയുള്ളവനും വികാരാധീനനുമായിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിനു തക്കിക്കാനുള്ള സാമത്ഥ്യം നല്ലപോലെയുണ്ടായിരുന്നു. ഒരു സാധാരണക്കാരനു് അതിനെ മറുത്തു പറയാൻ കരുത്തുണ്ടാവുകയില്ല. എന്നാൽ കാഴ്ചയിൽ വളരെ സൗമ്യയായിരുന്നെങ്കിലും, ആ വാഗ്ധോരണിയെല്ലാം ചെറുത്തു്, തന്റെ നിശ്ചയത്തിൽ ദൃഢമായി നില്ക്കാൻ ദേവിക്കു് ഒരു പ്രയാസവുമുണ്ടായില്ല.

വിവേകാനന്ദസ്വാമികൾക്കു യാത്രയിൽ ഒരനിഷ്ടസംഭവം ഉണ്ടായപ്പോഴും ഇപ്രകാരം ഒരു സംഗതി നടന്നു. സ്വാമിജി കാശ്മീരത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുകയായിരുന്നു. അപ്പോഴും ഒരു മുഹമ്മദൻ ഫക്കീറിന്റെ ഒരു ശിഷ്യനു സ്വാമിയോടു വലിയ ആകഷ്ണം തോന്നി. അസൂയാലുവായ ആ ഫക്കീർ സ്വാമിയെ ശപിക്കുകയും ആ ശാപം ഫലിക്കുകയും ചെയ്തു. കഠിനമായ ഉദരരോഗത്താൽ ഒന്നും കഴിക്കാൻ സാധിക്കാതെ വന്നതുകൊണ്ടു സ്വാമിക്കു് ഉടനെ കാശ്മീരം വിടേണ്ടതായി വന്നു. ഇതു സ്വാമിയുടെ ഹൃദയത്തിൽ തട്ടി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണനുംകൂടെ ഈ മുഹമ്മദീയന്റെ ശാപത്തിൽ നിന്നും തന്നെ രക്ഷപ്പെടുത്താൻ കഴിഞ്ഞില്ലല്ലൊ എന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു വലിയ ഖേദം തോന്നി. നടന്ന സംഭവങ്ങളെല്ലാം അദ്ദേഹം പിന്നീടു മാതൃദേവിയെ പറഞ്ഞു കേൾപ്പിച്ചു. ഗുരുദേവനോടു വളരെ പരിഭവപ്പെട്ടുകൊണ്ടാണു സ്വാമിജി ഈ സംഗതി പറഞ്ഞു കേൾപ്പിച്ചതു്. പറഞ്ഞു പറഞ്ഞു് അദ്ദേഹം വളരെ ക്ഷുഭിതനായി. എന്നാൽ മാതൃദേവി തെല്ലും കുലുങ്ങിയില്ല. വളരെ സാവധാനത്തിൽ സ്വാമിജിയെ സമാശ്വസിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു ദേവി പറഞ്ഞു :— "മകനെ, ഇപ്രകാരം ഒരു ശാപം ശങ്കരാചാര്യർക്കുംകൂടി കിട്ടിയതായി നമ്മൾ വായിക്കുന്നില്ലെ? ഈ അസുഖം നീ അനുഭവിച്ചാലും ഗുരുദേവൻ അനുഭവിച്ചാലും രണ്ടും തുല്യംതന്നെ

യല്ലെ? ഗുരുദേവൻ ഒന്നും നശിപ്പിക്കാൻ അവതരിച്ചതല്ല. പൂർണ്ണീകരണമായിരുന്ന അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആദർശം. അദ്ദേഹത്തിനു് എല്ലാ വിദ്യകളും ആദരിക്കേണ്ടതുണ്ടു്. ശകുനങ്ങളിൽപ്പോലും അദ്ദേഹം വിശ്വസിച്ചിരുന്നു.''

ദേവിയുടെ മനോധൈര്യവും സ്ഥിരതയും പ്രത്യക്ഷമായതു് ഒരിക്കൽ കാമാരപൂകുരത്തുവെച്ചു നടന്ന ഒരു സംഭവത്തിലാണു്. കാമാരപൂകുരത്തിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ശിഷ്യന്മാർ പലരും വരിക പതിവായിരുന്നു. ദേവിയും അവക്കു വേണ്ട സല്ക്കാരാദികളും ചെയ്തു സന്തോഷിപ്പിക്കാറുണ്ടു്. ഹരീശൻ ഗുരുദേവന്റെ ഒരു ശിഷ്യനായിരുന്നു. ഒരുത്തമഭക്തനും ത്യാഗിയും ആയിരുന്ന അദ്ദേഹം. ഗുരുദേവനിൽനിന്നും ദീക്ഷയും സ്വീകരിച്ചിരുന്നു. ഗുരുദേവന്റെ ത്യാഗമാകുന്ന ആദർശത്താൽ വശീഭൂതനായിരുന്ന ഹരീശൻ. വിവാഹബദ്ധനായിരുന്നുവെങ്കിലും ഒന്നിനോടും ഒരാസക്തിയും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാര്യ ഭർത്താവിന്റെ ഈ വിരക്തഭാവം കണ്ടു ഭയചകിതയായി മന്ത്രൌഷധികളാൽ അദ്ദേഹത്തെ വശീകരിക്കാൻ തുടങ്ങി. ഫലമോ, അദ്ദേഹം ഒരു ഭ്രാന്തനായി. കാമാരപൂകുരത്തിൽ വന്നപ്പോഴും അദ്ദേഹം മുഴുത്ത ഭ്രാന്തനായിരുന്നുവെങ്കിലും ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യനാണല്ലൊ എന്നു കരുതി ദേവി വേണ്ട സല്ക്കാരങ്ങളും ചെയ്തു. പക്ഷെ, ഭ്രാന്തു വളരെ കൂടുതലായിരുന്നു. ഒരു ദിവസം ദേവി അടുത്ത ഒരു വീട്ടിൽ പോയിട്ടു മടങ്ങി സ്വഗൃഹത്തിൽ കാലൂന്നിയമാത്രയിൽ ഹരീശൻ ദേവിയെ ആക്രമിക്കാൻ തുടങ്ങി. തത്സമയം അവിടെ വേറെ ആരും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. സ്വരക്ഷയ്ക്കായി ദേവി ഓടാൻ തുടങ്ങി. വളരെ നേരം ഓടിയിട്ടും ഹരീശന്റെ ഇളക്കം അടങ്ങുന്ന മട്ടല്ല കണ്ടതു്. ദേവി അവസാനം തന്റെ യഥാർത്ഥരൂപം കൈക്കൊണ്ടു. ഹരീശനെ ബലാല്ക്കാരമായി നിലം പതിപ്പിച്ചു് അയാളുടെ നെഞ്ചിൽ മുട്ടുകൊണ്ടമർത്തി നാക്കു പിടിച്ചുവലിച്ചു പുറത്തു ചാടിച്ചു്, രണ്ടു ചെകിടത്തും മാ

റിമാറി അടിയോടടി. കുറെ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അയാൾ കിതച്ചു തുടങ്ങി.

സൗമ്യാതിസൗമ്യയായിരുന്ന അമ്മയ്ക്കു കരാളരൂപം ധരിക്കേണ്ടതായി വന്നു. ദേവിയുടെ കൈകൊണ്ട് ഈ ശിക്ഷ കിട്ടിയതോടുകൂടി ഹരീശന്റെ സകലദുരിതവും അവസാനിച്ചു. അതോടുകൂടി ഹരീശന്റെ ചിത്തഭ്രമം മാറുകയും ചെയ്തു. 'ക്രോധോഽപി ദേവസ്യ വരേണ തുല്യഃ'

ഇതിനിടയിൽ മാതൃദേവി വിവരമൊക്കെ ബേലൂർ മഠത്തിൽ അറിയിച്ചിരുന്നു. വിവരമറിഞ്ഞു നിരഞ്ജനാനന്ദസ്വാമികളും എത്തി. ഹരീശൻ കാമാരപുകുരം വിട്ടു വൃന്ദാവനത്തിലേയ്ക്കും പോയി. മാതൃവാത്സല്യത്തിന്റെയും സ്ത്രീസഹജമായ ലജ്ജയുടെയും ഇരിപ്പിടമായിരുന്നുവെങ്കിലും പരിതസ്ഥിതികളുംക്കനുസരിച്ചു ധൈര്യമവലംബിച്ചു പ്രവർത്തിക്കുവാൻ വേണ്ട വിവേകവും കരുത്തും ദേവിക്കുണ്ടായിരുന്നു എന്നു് ഈ സംഭവങ്ങളും തെളിയിക്കുന്നു.

ഇങ്ങനെ മാതൃദേവിക്കു മസ്തിഷ്കത്തിന്റെയും ഹൃദയത്തിന്റെയും അനവധി മഹത്തായ ഗുണങ്ങളും ഉണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഏതവസ്ഥയിലും ഒരു മഹാത്മാവാണു് ദേവി എന്നുള്ളതു നിഷ്പ്രയാസം മനസ്സിലാക്കാം. എന്നാൽ, അതല്ല ദേവിയുടെ മഹത്വത്തിനു കാരണം. ആദ്ധ്യാത്മികമായി ഉയർന്ന വ്യക്തികളുംക്കു്, തങ്ങളിൽ കുടികൊള്ളുന്ന ശക്തിയെപ്പറ്റി യഥാർത്ഥമായ ബോധമുണ്ടായിരിക്കും. പക്ഷെ, അതോടൊപ്പം യാതൊന്നിലും ബന്ധപ്പെടാത്ത ഒരു വിനയവും ആ സ്വഭാവത്തിൽ കാണാം. മാതൃദേവി ഈ രണ്ടു ഗുണങ്ങളും ഒന്നിച്ചു സമ്മേളിച്ചിരുന്ന ഒരു വ്യക്തിയായിരുന്നു. ഉന്നതമായ ഭാവമണ്ഡലത്തിൽ വിഹരിക്കുമ്പോഴായെന്നുവരാം, അല്ലെന്നുവരികിൽ വളരെ വിശ്വസ്തനായ സുഹൃത്തിനോടൊ, ശിഷ്യനോടൊ, സംസാരിക്കുമ്പോഴായിരിക്കാം, ചിലപ്പോൾ ദേവി തന്റെ ദിവ്യത്വത്തെക്കുറിച്ചു് അരുളിച്ചെയ്യാറുണ്ടു്. ആ സമയത്തു ദേവി

ലക്ഷ്മീഭഗവതിയോ, വിശ്വജനനിയോ, സർവ്വാഭീഷ്ടവരദയോ ഒക്കെയായി സംസാരിക്കാറുണ്ട്. ഇങ്ങനെ സംഭവിച്ചുകഴിഞ്ഞാലുടനെ, ഇതെന്തോ അബദ്ധം പറഞ്ഞുപ്പോയതാണു് എന്ന ഒരു ഭാവം സ്വീകരിക്കുകയും സംഭാഷണവിഷയം മാറ്റുകയും ചെയ്യും. സാധാരണജനങ്ങൾ തങ്ങൾക്കുള്ളതിലും ഏറെ യോഗ്യത ഉണ്ടെന്നു നടിക്കുന്നവരാണല്ലൊ. എന്നാൽ ദേവി തന്റെ യഥാർത്ഥമഹത്വത്തെ അന്യരുടെ ദൃഷ്ടിയിൽനിന്നും മറച്ചു് ഏറ്റവും സാധാരണക്കാരിയാണു് താൻ എന്നു് അറിയപ്പെടാനാണു് ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നതു്. ദേവിയെക്കുറിച്ചു്, ദേവിയുടെ മുമ്പിൽവെച്ചു് ആരെങ്കിലും സ്തുതിയായി വല്ലതും പറഞ്ഞാൽ ദേവി അവരേ ഉടനെ തടയുകയും, തനിക്കു് എന്തെങ്കിലും മഹത്വമുണ്ടെങ്കിൽ അതു് തനിക്കു് ഗുരുദേവന്റെ പാദങ്ങളിൽ ശരണം ലഭിച്ചതുകൊണ്ടു കിട്ടിയതാണെന്നു് പറയുകയും പതിവുണ്ടു്. ദേവിയുടെ ഈ ഭാവം സ്വമാഹാത്മ്യത്തെ മറയ്ക്കുന്ന ഒരു മൂടുപടമായിരുന്നുവോ എന്നു തോന്നും. അതുകൊണ്ടാണു് ദേവി ചാമ്പലിൽ മൂടി തനിനിറം കാണിക്കാത്ത പൂച്ചയാണെന്നു് ഗുരുദേവൻ പറയാറുള്ളതു്.

തന്റെ ആദ്ധ്യാത്മികശ്രേഷ്ഠതയോടൊപ്പംതന്നെ മഹത്തായിരുന്ന ദേവിയുടെ ബുദ്ധിശക്തിയും. ആധുനികമായ മാനദണ്ഡത്തിൽക്കൂടി വീക്ഷിച്ചാൽ ദേവിയെ വിദ്യാവിഹീനയെന്നു പറയും. പക്ഷെ, ജനനംകൊണ്ടും അഭ്യാസംകൊണ്ടും ഒരു മഹത്തായ സംസ്കാരത്തിന്റെ അവകാശിനിയായിരുന്ന ദേവി. അതിനുംപുറമെ, വിപുലമായ തീർത്ഥയാത്രകൾ, പലതരത്തിലുള്ള ജനങ്ങളുമായിട്ടുള്ള സമ്പർക്കം, ആദ്ധ്യാത്മികവും ഭൗതികവുമായ ഭരണവിജ്ഞാനം ഇവയെല്ലാം ദേവിയുടെ വീക്ഷണത്തെ വിശാലവും, ബുദ്ധിയെ സൂക്ഷ്മവും, സംസ്കാരത്തെ ഉത്കൃഷ്ടവുമാക്കാൻ സഹായിച്ചു. ദേവിയുടെ വിനയത്തിന്റെ ഗാംഭീര്യവും, മനസ്സിന്റെ നിഷ്കളങ്കതയും ദിവ്യത്വംപോലെത

ന്നെ അത്ഭുതകരമായിരുന്നു. മതപരമായ ഒരു നവീന ആദ ശത്തേയൊ ചിന്തയേയൊ ഉടനടി ഗ്രഹിക്കുന്നതിനു ദേവിക്കുണ്ടായിരുന്ന പ്രതിഭയെപ്പററി സിസ്റ്റർ നിവേദിത പറയുന്നുണ്ടു്. ഈ ഗുണം ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ നിരന്തര സമ്പർക്കംമൂലം ദേവിക്കു ലഭിച്ചതാകുന്നു. സിസ്റ്റർ നിവേ ദിതയും മറുചില പാശ്ചാത്യസഹോദരികളുംകൂടി കൃസ്തുദേ വന്റെ ഉയിർത്തെഴനേല്പു സംബന്ധിച്ച ഗാനം പാടിക്കേ ട്ടിച്ചപ്പോൾ ദേവി അവയെ വളരെ തന്മയത്വത്തോടുകൂടി ആസ്വദിച്ചു. അതു് ഒരു വിദേശഭാഷയിലുള്ള ഗീതമാണെ ന്നോ, അപരിചിതമായ ഒന്നാണെന്നോ ഒരിക്കലും ദേവി യുടെ ഭാവത്തിൽനിന്നു മനസ്സിലാക്കുക സാദ്ധ്യമല്ലായി രുന്നു. അപ്രകാരംതന്നെ പാശ്ചാത്യവിവാഹസമ്പ്രദായം വർണ്ണിച്ചുകേട്ടപ്പോൾ, വരന്റെയും വധുവിന്റെയും പ്രതി ജ്ഞയിലെ, ''നന്മയിലും തിന്മയിലും, സുഖത്തിലും ദുഃഖ ത്തിലും, സമൃദ്ധിയിലും ദാരിദ്ര്യത്തിലും, രോഗത്തിലും, മരണം വേർപെടുത്തുംവരെ''—എന്നുള്ള ഭാഗം ദേവിയെ വളരെ ആകഷ്ടിച്ചു. ധാർമ്മികവാണികം, സത്യവചസ്സു കം, എന്നു പറഞ്ഞു ദേവി അവയെ അനുമോദിച്ചു. ഈ ഗുണങ്ങൾകൊണ്ടു സാധാരണക്കാരിൽ ഉണ്ടാകാവുന്ന അഹം കാരം ലേശംപോലും ദേവിക്കുണ്ടായിരുന്നില്ല എന്നു ള്ളതാണു് അതിൽ ശ്രദ്ധേയമായിട്ടുള്ളതു്. ദിവ്യത്വത്തി ന്റെ പ്രതീകമായി കല്ക്കട്ടയിലുള്ള പൌരന്മാരാലും സന്ന്യാസിമാരാലും ദേവി പൂജിക്കപ്പെട്ടു. ദേവിയുടെ ആജ്ഞാനുവർത്തികളായി പലരും ഉണ്ടായിരുന്നു. ശ്രീരാമ കൃഷ്ണന്റെ എല്ലാ സന്ന്യാസിശിഷ്യന്മാരും മാതൃദേവിയെ അങ്ങേയറ്റം ബഹുമാനിച്ചുപോന്നു. അവരെല്ലാവരും വളരെ സംസ്കാരസമ്പന്നരും ആദ്ധ്യാത്മികമായി വളരെ വികാസം പ്രാപിച്ചവരുമായിരുന്നു. എന്നാൽ ജീവിത ത്തിലെ സുപ്രധാനഘട്ടങ്ങളിലും, എന്തെങ്കിലും ഒരു തീരു മാനമെടുക്കേണ്ട അവസരങ്ങളിലും ദേവിയുടെ അഭിപ്രായ

ത്തെയാണു് അവർ ഏറ്റവും വിലമതിച്ചിരുന്നതു്. വിവേകാനന്ദസ്വാമികൾപോലും ദേവിയുടെ അഭിപ്രായം അറിഞ്ഞതിനുശേഷമാണു് പാശ്ചാത്യപര്യടനത്തിനു് തീച്ചയാക്കിയതു്. പ്രേമാനന്ദസ്വാമികൾക്കു് ദേവിയുടെ ഓരോ വാക്കും ഓരോ കല്പനയായിരുന്നു; അദ്ദേഹം അതു ഭക്തിയോടുകൂടി നിശ്ശബ്ദമായി അനുസരിക്കുമായിരുന്നു. ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികൾ ദേവിയെ സമീപിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരം വിറയ്ക്കുകയും അദ്ദേഹത്തിനു് ആദ്ധ്യാത്മികമായ വികാരാവേശം അനുഭവപ്പെടുകയും ചെയ്യാറുണ്ടു്.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘവുമായിട്ടു് ഒരു തരത്തിലും ബന്ധപ്പെടാത്ത സന്ന്യാസിമാർക്കും ശ്രീ മാതൃദേവിയോടു വളരെ ബഹുമാനമായിരുന്നു. ഒരിക്കൽ ഒരു ദണ്ഡിസന്ന്യാസി ദേവിയെ കാണാൻ വന്നു. ദണ്ഡിസന്ന്യാസിമാർ സാധാരണ വളരെ മാമൂൽപ്രിയന്മാരാണു്. സ്വഗുരുക്കന്മാരേയോ തങ്ങളോടു സമനിലയിലുള്ളവരേയോ മാത്രമേ അവർ ആദരിച്ചിരുന്നുള്ളു. പ്രത്യേകിച്ചും, ഒരു സ്ത്രീയെ ബഹുമാനിക്കുക എന്നുള്ളതു് ഇല്ലതന്നെ. ഇന്ത്യയുടെ പടിഞ്ഞാറുഭാഗത്തു് എവിടെയൊ ആയിരുന്ന ഇദ്ദേഹം ദേവിയെ സന്ദർശിക്കുവാൻ മാത്രമായിട്ടു കല്ക്കട്ടയിൽ വന്നതാണു്. അദ്ദേഹം സംസ്കൃതത്തിൽ നല്ലപോലെ സംസാരിക്കാൻ കഴിയുന്ന ആളും ഒരു നല്ല വേദാന്തിയും ആയിരുന്നു. ദേവിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ എത്തിയ ഉടനെ അദ്ദേഹം ദേവിയെ സാഷ്ടാംഗം നമസ്കരിക്കുവാൻ മുതിർന്നു. സ്വതേയുള്ള വിനയവും, സന്ന്യാസിയോടുള്ള ആദരവുംകൊണ്ടു് ഈ പുറപ്പാടു കണ്ടപ്പോൾ ദേവിക്കു വല്ലാത്ത വിഷമത്തിലായി. പക്ഷെ, അതൊന്നും ആ സന്ന്യാസി വകവെച്ചില്ല. ദേവിയെ നമസ്കരിച്ചു് വളരെ ഭക്തിയോടുകൂടി മാതൃദേവിയെ ഉദ്ദേശിച്ചു് അദ്ദേഹം 'സപ്തശതി' ചൊല്ലുവാൻ തുടങ്ങി. എന്നിട്ടു് ഇഹത്തിലും പര

ത്തിലും ശ്രേയസ്സുണ്ടാകുവാൻ തന്നെ അനുഗ്രഹിക്കണമെന്നു് ദേവിയോടു ഹൃദയപൂർവ്വം പ്രാർത്ഥിച്ചു. സന്ന്യാസിക്കു മാമ്പഴം ഉണ്ടെങ്കിൽ കൊണ്ടുവന്നുകൊടുക്കാൻ ദേവി നിർദ്ദേശിച്ചു. അടുത്തു നിന്ന ശിഷ്യൻ അവിടെ മൂന്നു മാമ്പഴം കണ്ടതു് കൊണ്ടുവന്നു് ആ സന്ന്യാസിക്കു നല്കി. പ്രസാദവുംകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം യാത്രയായി. അദ്ദേഹത്തിനു നല്കാൻ മാമ്പഴം ഉണ്ടോ എന്നു് വീണ്ടും നോക്കാൻ ദേവി പെട്ടെന്നു് ആവശ്യപ്പെട്ടു. നോക്കിയപ്പോൾ ഒരു മാമ്പഴം കൂടി കിട്ടി. അതും സന്ന്യാസിക്കു സമ്മാനിച്ചു. ഇതു ലഭിച്ചപ്പോൾ അനിർവ്വചനീയമായ ആനന്ദത്തോടും അത്ഭുതത്തോടുംകൂടി ആ സന്ന്യാസി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:— ''ഇതു ലഭിച്ചതുകൊണ്ടു ഞാൻ ഏറ്റവും തൃപ്തനായി. ആദ്യം അമ്മ മൂന്നു മാമ്പഴം തന്നപ്പോൾ എനിക്കു് ത്രിവർഗ്ഗമേ നല്കിയിട്ടുള്ളു എന്നു് ഞാൻ ഖേദിച്ചു, ധർമ്മവും അർത്ഥവും കാമവും. എന്നാൽ നാലാമത്തേതും—അതായതു മോക്ഷവും—ദേവി ഇപ്പോൾ നല്കിയിരിക്കുന്നു.''

പദവിയും സ്തുതിയും പൂജയും എത്ര എന്തൊക്കെയായാലും ദേവി സ്വസ്ഥിതിയിൽനിന്നു് അല്പം പോലും വ്യതിചലിച്ചില്ല. ഇതെല്ലാം തന്നോടാണോ പ്രകടിപ്പിക്കുന്നതു് എന്നു് സംശയിക്കുന്ന ഒരു ഭാവമാണു് ദേവിയെ കണ്ടാൽ തോന്നുക. ദേവിയുടെ ആദ്ധ്യാത്മിക വീക്ഷണത്തിൽ, തന്നോടു കാണിച്ചിരുന്നതും തനിക്കു സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളതുമായ ഈ ബഹുമതിയെല്ലാം ഗുരുദേവന്റെ മഹിമയുടെ അനുസ്മരണമായിരുന്നു. തന്റേതായി ഒന്നും തന്നെ ഇല്ല. അതുകൊണ്ടു ദേവി എന്നും ജയരാമവാടിയിൽ നിന്നും കല്ലുട്ടയിലേയ്ക്കു യാത്രചെയ്ത അന്നത്തെ നിർമ്മലചിത്തയും, ആഡംബരരഹിതയും, പരിശുദ്ധഹൃദയയും, സദാ സേവനസന്നദ്ധയുമായ ആ ഗ്രാമീണവനിത തന്നെയായിരുന്നു. ദേവിയുടെ ഗുണങ്ങളുടെ പുറകിൽ 'അഹം'കാരം തീരെ ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ടു് ഈ വിനയം

ഒരു ബാഹ്യപ്രകടനം ആയിരുന്നില്ല. ഒരു സുഗന്ധവസ്തു യാതൊരു പരിശ്രമവുംകൂടാതെ പരിമളം വീശുന്നതുപോലെയും, വികസിച്ചുവരുന്ന താമരപ്പൂവിന്റെ സൌന്ദര്യം അയത്നമായി പ്രകടിതമാകുന്നതുപോലെയും, ദേവിയുടെ ഈ ഗുണഗണങ്ങളും, ഈ വിനയം, സ്വാഭാവികമായിത്തന്നെ, ദേവിയുടെ യാതൊരു പ്രയത്നവുംകൂടാതെതന്നെ, പ്രകടമാകുകയാണു് ചെയ്തതു്.

ചുരുക്കിപ്പറഞ്ഞാൽ, വൈവിദ്ധ്യങ്ങളും നിറഞ്ഞ ആ ജീവിതത്തിലെ മൂന്നു പ്രധാനഘടകങ്ങളും മാതൃവാത്സല്യവും, ഗുരുദേവനിലുള്ള പരിപൂർണ്ണമായ ഐക്യതയും, വിനയസമ്പന്നമായ പെരുമാറ്റവുമായിരുന്നു. ബുദ്ധിപരമായും മാനസികമായും ഉണ്ടായിരുന്ന അനവധി ഗുണങ്ങളെ ഇവ നിഷ്പ്രഭങ്ങളാക്കി.

ഇത്രയും പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞാലും ദേവിയുടെ ദിനചര്യയെക്കുറിച്ചുംകൂടി ചുരുക്കമായിട്ടെങ്കിലും ഒന്നു് അറിഞ്ഞിരുന്നാലേ ആ ചിത്രം പരിപൂർണ്ണമാവുകയുള്ളൂ. ജയരാമവാടിയിലായാലും, ഉദ്ബോധനിലായാലും ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസിച്ചിരുന്ന കാലത്തെപ്പോലെ നിത്യവും പ്രഭാതത്തിൽ മൂന്നു മണിക്കു ദേവി ഉണരുക പതിവായിരുന്നു. ഗുരുദേവനിൽനിന്നും അകന്നിരിക്കുന്നതു വളരെ വിഷമമായതുകൊണ്ടു ദേവിയുടെ ഇരുപ്പുമുറിയിൽത്തന്നെയായിരുന്നു പൂജാഗൃഹവും. അവിടെത്തന്നെ ഗുരുദേവന്റെ പ്രതിച്ഛായയും പ്രതിഷ്ഠിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. ഉണർന്നുടനെ കണികാണുന്നതു് ഗുരുദേവന്റെ ഛായയാണു്. അതിനുശേഷം ദിനകൃത്യങ്ങളും ചെയ്യുന്നതിനായി ഗുരുദേവന്റെ അനുമതി ചോദിക്കും. ആറുമണിവരെ കിടക്കയിൽത്തന്നെ മാലയും എടുത്തു ജപിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. ആറുമണിക്കു് ഗുരുദേവനെ നിദ്രയിൽനിന്നും ഉണർത്തി ആദ്യത്തെ ആരാധന ചെയ്യും. അതിനുശേഷം ഗൃഹനായിക എന്നുള്ള നിലയ്ക്കു വീടു് ശുചിയാക്കുന്നതിലും കാര്യ

റികയും നുറുക്കുന്നതിലും ഏർപ്പെടും. പച്ചക്കറി നുറുക്കുന്ന സമയത്തു ഭക്തജനങ്ങളുമായി വിവിധവിഷയങ്ങളെക്കുറിച്ചു് സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. ആ സമയത്താണു് അമ്മ ഏറ്റവും സ്നേഹസമ്പൂർണ്ണയായി ഭക്തന്മാക്കനുഭവപ്പെട്ടിരുന്നതു്. ആരോഗ്യം അനുവദിച്ചിരുന്ന കാലത്തു ദേവി ദേഹാദ്ധ്വാനമുള്ള മറ്റു പ്രവൃത്തികളും, അതായതു് പാത്രങ്ങളും തേച്ചു വെടിപ്പാക്കുക, കുളത്തിൽനിന്നു് വെള്ളം കൊണ്ടുവരിക, നെല്ലുകുത്തുക മുതലായവയൊക്കെ ചെയ്യാറുണ്ടു്. പൂജയ്ക്കുവേണ്ട പൂക്കളും ഒരുക്കുക, പഴങ്ങളും മുറിച്ചു ശരിപ്പെടുത്തുക, ഇവയൊക്കെ ദേവി ചെയ്യും; അതിൽ സഹോദരപുത്രിമാരോ, ഭക്തകളോ സഹായിക്കും. ദിവസവും ഒരുനൂറു വെറ്റിലച്ചുരുളും തെറുത്തുവെയ്ക്കും. എട്ടുമണിക്കും പത്തുമണിക്കുമദ്ധ്യേ പൂജയും കഴിച്ചു്, മന്ത്രദീക്ഷയ്ക്കായി ആരെങ്കിലും വന്നിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അവർക്കു ദീക്ഷ നല്കുകയായി. അതിനുശേഷം പ്രസാദം ഭക്തന്മാർക്കും, കുടുംബാംഗങ്ങൾക്കുമായി വിതരണം ചെയ്യും. എത്ര വൈകിയാലും പത്തുമണിക്കു മുമ്പായി പൂജ കഴിയണമെന്നു് ദേവിക്കു നിർബന്ധമായിരുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ വന്നുചേർന്നിട്ടുള്ളവർക്കു പ്രസാദം കഴിക്കാൻ വളരെ താമസം നേരിടും എന്നു് ദേവി പറയാറുണ്ടു്. ഈ പൂജയ്ക്കുശേഷം ലഘുഭക്ഷണമായി സ്വൽപ്പം ബാക്കിയുള്ള പ്രസാദവും ദേവി കുറച്ചു കഴിക്കും. സാധാരണയായി പ്രസാദം തന്നെത്താൻ വിതരണം ചെയ്താൽ തനിക്കുവേണ്ടി എടുത്തുവെയ്ക്കുന്ന പതിവേ ദേവിക്കില്ലായിരുന്നു. പിന്നെ അടുക്കളയിൽ ചെന്നു വെപ്പുകാരിക്കു കുറച്ചു് ഒഴിവുകൊടുക്കും. ഗുരുദേവനു് നിവേദിക്കാനുള്ളതെല്ലാം മിക്കവാറും ദേവിതന്നെ തയ്യാറാക്കും. അവിടെ പാകം ചെയ്യുന്ന ഏതും നിവേദിക്കാൻ ദേവിക്കു മടിയില്ല. പക്ഷെ, ഗുരുദേവൻ ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്ന സാധനങ്ങളും തയ്യാറാക്കുന്നതിൽ ദേവിക്കു കൂടുതൽ സന്തോഷമായിരുന്നു. ആഹാരപദാർത്ഥങ്ങളിൽ ഉപ്പും,

കുറുമുളകും, മസാലയും വളരെ കുറച്ചേ ദേവി ചേർക്കുകയുള്ളൂ. പതിനൊന്നുമണിക്കു് ദേവി കുളിക്കും. അതു കഴിഞ്ഞു പന്ത്രണ്ടരമണിയോടുകൂടി ഗുരുദേവനു് നിവേദ്യം സമർപ്പിക്കും. അതിനുശേഷം എല്ലാവരും ആഹാരത്തിനായി ഇരിക്കും. ആദ്യകാലങ്ങളിൽ എല്ലാ ഭക്തന്മാർക്കും താൻതന്നെ വിളമ്പികൊടുത്തതിനുശേഷമാണു് അമ്മ ആഹാരം കഴിക്കാൻ ഇരിക്കുക പതിവു്. പക്ഷെ, ഭക്തന്മാർ വർദ്ധിച്ചപ്പോഴും ആഹാരം കഴിക്കാൻ വളരെ വൈകിയിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഈ പതിവു് നിർബന്ധപൂർവ്വം നിർത്തലാക്കപ്പെട്ടു. എല്ലാവരേയും ഇരുത്തി ഭക്ഷണം വിളമ്പിക്കഴിഞ്ഞാൽ ദേവിയും ആഹാരത്തിനായി ഇരിക്കും. ഭക്തന്മാർ എഴുന്നേറുകഴിഞ്ഞാൽ ദേവി തന്റെ പ്രസാദം അവർക്കു കൊടുത്തയയ്ക്കും. സാധാരണയായി അതു് എല്ലാ പദാർത്ഥങ്ങളും ചേർന്നതോ കുറച്ചു പാൽച്ചോറോ ആയിരിക്കും. കുറച്ചുനേരം ഭക്തന്മാരോടു സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നശേഷം രണ്ടുമണിയോടുകൂടി വിശ്രമത്തിനു പോകും.

മൂന്നുമണിവരെ വിശ്രമിച്ചശേഷം ദേവി എഴുന്നേല്ക്കും. നാലുമണിക്കു് ദേവി ഗുരുദേവനെ നിദ്രയിൽനിന്നും ഉണർത്തും. പിന്നെ മുറിയിൽത്തന്നെ ഇരുന്നു ജപിക്കുകയും, വരുന്ന ഭക്തന്മാരുമായി സംസാരിക്കുകയും ചെയ്യും. സന്ധ്യയോടുകൂടി ഗൃഹത്തിന്റെ വരാന്തയിൽ ഇറങ്ങിയിരിക്കും. അധികം ജോലിയുണ്ടെങ്കിൽ സന്ധ്യയ്ക്കും ദേവി വെപ്പുകാരിയെ സഹായിക്കും. സന്ധ്യയോടുകൂടി ദീപാരാധന നടത്തി എന്തെങ്കിലും കുറച്ചു നിവേദ്യം കഴിച്ചു്, ജപിച്ചുകൊണ്ടു കിടക്കയിൽത്തന്നെ ധ്യാനമഗ്നയായി കിടക്കും. രാത്രി ഒമ്പതുമണിക്കു് ഗുരുദേവനു് ഒടുവിലത്തെ നിവേദ്യം സമർപ്പിക്കും. ഒമ്പതരമണിക്കു് എല്ലാ ഭക്തന്മാരും അത്താഴത്തിനു് ഇരിക്കും. രാത്രി രണ്ടോ മൂന്നോ ലൂച്ചിയും കുറച്ചു കറിയും പാലുമായിരുന്ന ദേവിയുടെ ആഹാരം. പതിനൊന്നുമണിയോടുകൂടി ദേവി ഉറങ്ങാൻ പോകും.

കല്ലുട്ടയിലും ഇതുതന്നെയായിരുന്നു ദിനചര്യയുടെ ക്രമം. പക്ഷെ, അവിടെ കുറച്ചുകൂടി നേരത്തെ ഗംഗയിൽ സ്നാനത്തിന്നായി ഗോലാപ്മാതാവിനെയുംകൂട്ടി പോകുമായിരുന്നു. ഗൃഹഭരണം ഗോലാപ്മായും യോഗിൻമായുംകൂടി നടത്തുമായിരുന്നതുകൊണ്ടു ദേവിക്കു് ശ്രമപ്പെടേണ്ടിയിരുന്നില്ല. അവസാനകാലത്തു പൂജയും ചിലപ്പോഴും സന്ന്യാസിമാരാണു് നടത്തിയിരുന്നതു്. പക്ഷെ, നിവേദ്യം എന്നും ദേവിതന്നെ സമർപ്പിക്കുമായിരുന്നു. എന്നാൽ, കല്ലുട്ടയിൽ ദേവിക്കു് എപ്പോഴും തിരക്കുപിടിച്ച പരിപാടിയായിരുന്നു. മന്ത്രദീക്ഷയ്ക്കായി ഭക്തന്മാർ ഏതുനേരത്തും എത്തും. പിന്നെ, സംശയം തീർക്കാൻ എത്തുന്നവർ, സങ്കടങ്ങളം പരിഹരിക്കപ്പെടുവാൻ വരുന്നവർ, ഇങ്ങനെ ജനങ്ങളുടെ ബഹളമായിരുന്നു അവിടെ. രണ്ടുമണിക്കു് വിശ്രമിക്കാൻ കിടക്കുമ്പോഴും ഭക്തകളം ചുറ്റുംകൂടിയിരിക്കും. നാലുമണിയോടുകൂടി അവർക്കു വീടുകളിലേയ്ക്കു് മടങ്ങണം. അതിനാൽ കിടന്നുകൊണ്ടുതന്നെ അവരോടു സംസാരിക്കും. വൈകുന്നേരം അഞ്ചരമണി കഴിഞ്ഞു സ്ത്രീകളെ പുറത്തു പറഞ്ഞയച്ചതിനുശേഷം പുരുഷന്മാർക്കു് ദേവി ദർശനം നല്കിയിരുന്നു. ഈ ഭക്തന്മാർ കാണാൻ വരുമ്പോഴം ദേവി കാൽമാത്രം പുറത്തേയ്ക്കാക്കി കട്ടിലിന്മേൽ ഇരിക്കുകയായിരിക്കും. മുഖം മുഴുവൻ മൂടി, ശരീരം ആസകലം ഒരു പുതപ്പുകൊണ്ടു പുതച്ചിരിക്കും. ദേവിയുടെ ആരോഗ്യത്തെപ്പറ്റിയോ മറ്റൊ ഇവർ ചോദിക്കുകയാണെങ്കിൽ, എന്തെങ്കിലും ചുരുക്കത്തിൽ രണ്ടുവാക്കു പറയും; അല്ലെങ്കിൽ കൈകൊംകൊണ്ടു് അടയാളം കാണിക്കും. ആക്കെങ്കിലും എന്തെങ്കിലും ചോദിക്കാനുണ്ടെങ്കിൽ, മറ്റുള്ളവർ പോകുന്നതുവരെ അവർ കാത്തുനില്ക്കും. വളരെ പരിചയമുള്ളവരോടു ദേവി നേരിട്ടു മറുപടി പറയും. അല്ലെങ്കിൽ അടുത്തു നില്ക്കുന്ന ശിഷ്യൻമുഖേന മറുപടി അറിയിക്കും. ശനിയാഴ്ചയും ചൊവ്വാഴ്ചയും പൊതുവെ

എല്ലാവക്കും ദേവിയെ സന്ദർശിക്കുവാൻ അനുവാദമുണ്ടായിരുന്നു. അതുകാരണം ആ ദിവസങ്ങൾ ദേവിക്കു വളരെ ക്ലേശകരങ്ങളായിരുന്നു.

നിദ്രയും ആഹാരവും ദേവിക്കു് വളരെ പരിമിതമായേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. രാത്രി പതിനൊന്നുമണിമുതൽ മൂന്നുമണിവരെമാത്രമേ നിദ്രയ്ക്കായി എടുത്തിരുന്നുള്ളൂ. ചിലപ്പോൾ അതിലും നേരത്തെയും എഴുനേല്ക്കാറുണ്ടു്. മൂന്നുനേരവും ആഹാരം കഴിച്ചിരുന്നെങ്കിലും പ്രഭാതഭക്ഷണവും സായാഹ്നഭക്ഷണവും വളരെ ലഘുവായിരുന്നു. വാതത്തിന്റെ ഉപദ്രവം ഉണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു തൈരും മറ്റു തണുത്ത സാധനങ്ങളും ദേവി വർജ്ജിച്ചിരുന്നു.

കായ്ക്കറികളും വറുത്തതു്, പയറുവർഗ്ഗങ്ങളുടെ തളിരിലകളുംകൊണ്ടുള്ള കറികളും, മൃദുവായ സന്ദേശു് എന്ന പലഹാരം, പഞ്ചസാരപ്പാവിലിട്ട അപ്പം മുതലായവയായിരുന്നു ദേവിക്കു പ്രിയമേറിയ ആഹാരസാധനങ്ങൾ. അതിസാരരോഗം തടയുന്നതിന്നായി വൈദ്യോപദേശത്താൽ വാഴ്ക്കുത്തിൽ ഒരു പച്ചില കഴിച്ചിരുന്നു. കുറച്ചു പുളിയുള്ള മാങ്ങ ദേവിക്കു വളരെ പ്രിയമായിരുന്നു. ഒരിക്കൽ ഒരു ഭക്തൻ കുറച്ചു മാമ്പഴം കൊണ്ടുവന്നു. പുളികാരണം ആരും ഒരൊറ്റക്ഷണംപോലും കഴിച്ചില്ല. എന്നാൽ, ''ഹ, ഈ മാമ്പഴം വളരെ രുചിയുള്ളതാണു്. അവയ്ക്കു് കുറച്ചു പുളിയുണ്ടു്.'' എന്നു് ദേവി ആഹ്ലാദപൂർവ്വം പറയുന്നതുകേട്ടു് എല്ലാവരും ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു.

ദേവിയുടെ വസ്ത്രധാരണവും തീരെ ആഡംബരരഹിതമായിരുന്നു. പഴയകാലത്തെ ബംഗാളിസ്ത്രീകളെപ്പോലെ നീളംകൂടിയ ഒരൊറ്റ വസ്ത്രം ആയിരുന്നു ദേവി ധരിക്കാറുള്ളതു്. ഉടുപ്പൊ, വെട്ടിത്തുന്നിയ വസ്ത്രങ്ങളൊ, ചെരുപ്പൊ ദേവി ധരിച്ചിരുന്നില്ല. ഒരു ഭക്തൻ സമ്മാനിച്ച ഉടുപ്പു് ആകെ ഒന്നോ രണ്ടോ പ്രാവശ്യം മാത്രം ദേവി ധരിച്ചു. ദേവിയുടെ സ്വഭാവം നിർമ്മലവും

ലളിതവുമായിരുന്നതുപോലെതന്നെ ആഹാരവും വസ്ത്രധാരണവും ദിനചര്യയും നിരാഡംബരവും നിർമ്മലവുമായിരുന്നു.

19. തീർത്ഥയാത്ര

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ മഹാസമാധിയ്ക്കുശേഷം അധികം താമസിയാതെ ദേവി വൃന്ദാവനത്തിലേയ്ക്ക് ഒരു തീർത്ഥയാത്ര പോയതു വിവരിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലൊ. അതിനുശേഷം ഇരുപത്തിയഞ്ചു കൊല്ലങ്ങൾക്കിടയിൽ ദേവി വളരെ അധികം തീർത്ഥയാത്രകൾ നടത്തുകയുണ്ടായി.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അമ്മ മരിച്ചപ്പോൾ മാതൃദേവിയോടു ഗയയിൽചെന്നു പിണ്ഡദാനം നടത്തണമെന്നു് അദ്ദേഹം അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. ''പുത്രൻ ജീവനോടെ ഇരിക്കെ, ഞാൻ എങ്ങനെയാണു് പിണ്ഡദാനം നടത്തുന്നതു്?'' എന്നാണു് അതിനു ദേവി മറുപടി പറഞ്ഞതു്. അതിനു ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ പറഞ്ഞു:-- ''എന്നാൽ അങ്ങനെതന്നെ ആവാം. പക്ഷെ, എനിക്കു് അവിടെ പോവുക സാദ്ധ്യമാണോ? ഞാൻ അവിടെ പോയാൽ പിന്നെ മടങ്ങുകയുണ്ടാകുമോ?'' ''അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ നിശ്ചയമായും പോകരുതു്.'' എന്നു മാതൃദേവി നിരോധിച്ചു. 1888 ഏപ്രിൽമാസത്തിൽ ഗുരുദേവന്റെ ഇച്ഛ നിറവേറ്റാൻ ദേവി നിശ്ചയിച്ചു. വൃദ്ധനായ അദ്വൈതാനന്ദസ്വാമികളുമൊന്നിച്ചു് ദേവി ഗയയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. അവിടെ എത്തി ഗുരുദേവന്റെ ദിവംഗതയായ അമ്മയ്ക്കുവേണ്ട പിണ്ഡദാനാദികളൊക്കെ ചെയ്തു കൃതകൃത്യയായി.

ഈ അവസരത്തിൽ ദേവി ബുദ്ധദേവനു ജ്ഞാനോദയം ലഭിച്ച സ്ഥാനമായ ബുദ്ധഗയയും സന്ദർശിച്ചു. ബുദ്ധഗയയിലെ പ്രസിദ്ധമായ ഹിന്ദുസന്ന്യാസിമാരുടെ

ആശ്രമം ദേവി പോയിക്കണ്ടു. അതു് ദേവിയുടെ ഹൃദയത്തെ നല്ലപോലെ സ്പർശിച്ചു. ദേവിതന്നെ ഇങ്ങനെ ആ സന്ദർശനത്തെക്കുറിച്ചു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു:— ''ഞാൻ ബുദ്ധഗയയിലെ ആശ്രമം സന്ദർശിച്ചു. അവിടെ എല്ലാ സാധനങ്ങളും സമൃദ്ധിയായിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ധനമില്ലാത്തതുകൊണ്ടുള്ള യാതൊരു ബുദ്ധിമുട്ടുകളും അവിടുത്തെ സന്ന്യാസിമാക്കുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഇതെല്ലാം കണ്ടപ്പോൾ ഞാൻ ഗുരുദേവനോടു കരഞ്ഞുകൊണ്ടു പ്രാർത്ഥിച്ചു:— 'ഗുരുദേവ, എന്റെ സന്താനങ്ങൾക്കു താമസിക്കാൻ ഒരു സ്ഥലമാകട്ടെ, അവർക്കു് ആഹാരം കഴിക്കുന്നതിനു് ഒരു മാർഗ്ഗമാകട്ടെ ഇല്ല. ഒരു ഉരുള ആഹാരത്തിനുവേണ്ടി അവർ പടിതോറും കയറിയിറങ്ങുന്നു. അവർക്കും താമസിക്കുന്നതിനു് ഇപ്രകാരം ഒരു സ്ഥലം ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ!' ഒടുവിൽ ഗുരുദേവന്റെ കൃപാകടാക്ഷത്താൽ മഠവും സ്ഥാപിതമായി.''

ആ കൊല്ലം അവസാനത്തോടുകൂടി പുരി സന്ദർശിക്കണമെന്ന തന്റെ അഭിലാഷവും ദേവി നിറവേറ്റി. ഭക്തന്മാരാണു യാത്രയ്ക്കു വേണ്ടതെല്ലാം തയ്യാറാക്കിയതു്. ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികളും, യോഗാനന്ദസ്വാമികളും, ശാരദാനന്ദസ്വാമികളും, യോഗിൻമാ, കൂടാതെ, ബലരാമബസുവിന്റെ കുടുംബാംഗങ്ങളും ഇവരൊക്കെ ദേവിയെ ഈ യാത്രയിൽ അനുഗമിച്ചു. ആ കാലത്തു തീവണ്ടിയില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് കപ്പലിലും ബോട്ടിലുമായി കട്ടക്കു വരെ യാത്രചെയ്തു. അവിടെനിന്നു് കാളവണ്ടിയിൽ വേണം പുരിയിൽ എത്തുവാൻ. പ്രാതഃകാലത്തു പുരിയിൽ എത്തിയ ഉടൻ ആദ്യമായി ദേവി ചെയ്തതു് ജഗന്നാഥദർശനം നടത്തുകയായിരുന്നു. പിറ്റെദിവസം ദേവദർശനത്തിനു പറ്റിയ ശുഭദിനമല്ല. മാതൃദേവി ശാസ്ത്രോക്തികളെ അക്ഷരംപ്രതി പാലിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു ചെന്ന അന്നുതന്നെ ആദ്യം ദർശനം നടത്തി. പുരിയിൽ

ബലരാമവസുവിന്റെ ഒരു ഗൃഹം ഉണ്ടായിരുന്നു. ദേവി യും ഭക്തശിഷ്യകളും ആ ഗൃഹത്തിലാണു താമസിച്ചി രുന്നതു്. സന്ന്യാസിമാക്കു താമസിക്കാൻ വേറെയും ഏർപ്പാടു് ചെയ്തിരുന്നു. ബലരാമവസുവിന്റെ സഹോദര നായ ഹരിവല്ലഭവസു ആ ഭാഗത്തു വളരെ സ്വാധീന ശക്തിയുള്ള ഒരു അഭിഭാഷകനായിരുന്നു. പുരിയിലെ പുരോഹിതർ അദ്ദേഹത്തെ വളരെ ബഹുമാനിച്ചിരുന്നു. മാതൃദേവിയും അനുയായികളും അദ്ദേഹത്തിന്റെ അതി ഥികളായിരുന്നതുകൊണ്ടു ക്ഷേത്രദർശനത്തിനായി പോകു മ്പോഴും ഒരു പല്ലക്കിൽ കയറ്റിക്കൊണ്ടുപോയി തങ്ങൾക്കു ദേവിയോടുള്ള ആദരവു കാണിക്കണമെന്നു പുരോഹിത രിൽ പ്രധാനിയായ ഗോവിന്ദശൃംഗാരി നിശ്ചയിച്ചു. ഈ പ്രസ്താവന കേട്ടപ്പോൾ ദേവി പറഞ്ഞതു്, ''വേണ്ട ഗോവിന്ദ വേണ്ട. താങ്കൾ എന്റെ മുമ്പിൽ വഴി കാണി ച്ചുകൊണ്ടു നടന്നാൽ മതി. ഞാൻ അങ്ങയുടെ പിന്നാലെ ദീനയും ദരിദ്രയും അഗതിയുമായ ഒരു അനാഥയെപ്പോലെ ജഗന്നാഥദർശനത്തിനായി നടന്നു വന്നുകൊള്ളാം.'' എന്നായിരുന്നു. ജഗന്നാഥദർശനം ചെയ്തുകൊണ്ടുനിന്നപ്പോൾ ഭാവാവിഷ്ടയായ ദേവിക്കു തോന്നിയതു്, ജഗന്നാഥസ്വാമി പുരുഷസിംഹമായിട്ടു രത്നസിംഹാസനത്തിൽ വിരാജി ക്കുന്നുവെന്നും താൻ സ്വയം ദാസിയായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചരണസേവ ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നുവെന്നുമാണു്.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ജീവിച്ചിരിക്കെ ജഗന്നാഥ ക്ഷേത്രത്തിൽ പോയി ദർശനം ചെയ്തിട്ടില്ലായിരുന്നു. അതു കൊണ്ടു ഗുരുദേവന്റെ ഛായാപടത്തെ ദേവി വസ്ത്രം കൊണ്ടു പൊതിഞ്ഞു് ഒരിക്കൽ ക്ഷേത്രദർശനത്തിനാ യിക്കൊണ്ടുപോയി. ''ഛായയും യാഥാർത്ഥ്യത്തിന്റെ താണല്ലൊ.'' എന്നായിരുന്നു ദേവിയുടെ മതം. എന്നു മാത്രമല്ല, ദേവിയെസംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ശ്രീരാമകൃഷ്ണ ന്റെ പടം സജീവമൂർത്തിതന്നെയായിരുന്നു.

ദേവി ജഗന്നാഥപുരിയിൽ ഏകദേശം നാലുമാസക്കാലത്തോളം താമസിച്ചു. അവിടെ രണ്ടുനേരവും ക്ഷേത്രദർശനവും ലക്ഷ്മീക്ഷേത്രത്തിൽ ധ്യാനവുമായി വളരെനേരം കഴിക്കുകയായിരുന്നു ദേവിയുടെ പതിവു്. ജഗന്നാഥക്ഷേത്രത്തിൽവെച്ചു ദേവിക്കു് ഏതോ മഹത്വപൂർണ്ണമായ ഒരു ദിവ്യദർശനം ലഭിച്ചതായി പറയുന്നു. ജഗന്നാഥത്തിലെ മൂർത്തിയെപ്പറ്റി ഒരു ഭക്തൻ ചോദിച്ചപ്പോൾ ദേവി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:— ''പക്ഷെ, എനിക്കു് ശിവഭാവത്തിലാണു ദർശനം ലഭിച്ചതു്. ശിവന്റെ മൂർത്തിയായിട്ടല്ല; ശിവലിംഗംതന്നെയായിരുന്നു. ഒരു ലക്ഷം സാളഗ്രാമംകൊണ്ടുള്ള ഒരു വേദിയിൽ ജഗന്നാഥനായി ശിവൻ വിളങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു. വിമലാദേവിയും ഉണ്ടു്. മഹാഷ്ടമിനാളിൽ രാത്രിയിൽ ബലിദാനം നടക്കുന്നു. വിമല സാക്ഷാൽ ദുർഗ്ഗയല്ലേ? അപ്പോൾ ശിവന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം തീർച്ചയായും ഉണ്ടല്ലോ.''

ഇവിടെവെച്ചുണ്ടായ പല ഭാവാവേശങ്ങളും ദേവിയെ പരമശാന്തിയിലേയ്ക്കു നയിച്ചു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണനുമായി നിത്യബന്ധം ദേവി ഇക്കാലത്തു സ്ഥാപിച്ചു കഴിഞ്ഞു. വിരഹം ഇപ്പോൾ നിത്യസാന്നിദ്ധ്യമായിട്ടു മാറി. സ്വനാഥൻ ജഗന്നാഥൻതന്നെയായി പരിണമിച്ചു. പൂർണ്ണമായ ആ തന്മയത്വത്തിൽ വിരഹവ്യഥയുടെ സ്ഥാനത്തു് നിസ്സീമമായ ആത്മാനന്ദം അനുഭവപ്പെടുവാനും തുടങ്ങി.

പുരിയിൽനിന്നു മടങ്ങിവന്നു് മൂന്നാഴ്ചയ്ക്കുശേഷം വീണ്ടും മാതൃദേവി വിവേകാനന്ദസ്വാമികളും, പ്രേമാനന്ദസ്വാമികളും, മാസ്റ്റർ മഹാശയൻ മുതലായവരാൽ അനുഗതയായി പ്രേമാനന്ദസ്വാമികളുടെ ജന്മസ്ഥാനമായ അനന്തപുരത്തേയ്ക്കു പോയി. അവിടെനിന്നും താരകേശ്വരംവഴി യാത്രതിരിച്ചു് കാമാരപുകൂരത്തിൽ എത്തി. ഒരു വർഷക്കാലം അവിടെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ജനനംകൊണ്ടു മഹാതീർത്ഥമായ കാമാരപുകൂരം അമൃതമയി

യായ ദേവിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യംകൊണ്ട് ഭക്തന്മാക്ക് പൂവ്വാധികം ആകഷ്കമായി പരിണമിച്ചു.

1894–ൽ ദേവി കാശിയിലേയ്ക്കും വൃന്ദാവനത്തിലേയ്ക്കും ഒരിക്കൽക്കൂടി ഒരു തീർത്ഥയാത്ര പോയി. ഈ പ്രാവശ്യം അമ്മയും സഹോദരന്മാരും സ്വജനങ്ങളും ദേവിയെ അനുഗമിച്ചിരുന്നു. വീണ്ടും 1904–ൽ ദേവി തന്റെ അമ്മയും, ഭ്രാന്തത്തിയായിരുന്ന സഹോദരപത്നി സുരബാലയും, അവരുടെ പുത്രി രാധുവും, സ്വസഹോദരനായ കാളീചരണനും കുടുംബവും, പ്രേമാനന്ദസ്വാമികളും മറ്റു ഭക്തന്മാരുമൊരുമിച്ചു പുരിയിലേയ്ക്കു തീർത്ഥയാത്ര പുറപ്പെട്ടു. പുരിയിൽവെച്ചു ദേവിയുടെ കാലിൽ ഒരു കുരു ഉണ്ടായി. വേദന വളരെ അസഹനീയമായതുകൊണ്ടു പ്രേമാനന്ദസ്വാമികളും ഒരു ഡാക്ടരുടെ സഹായം അഭ്യർത്ഥിക്കുകയുണ്ടായി. ഡാക്ടർ ദേവിയെ സമീപിച്ചു നമസ്കരിക്കാനെന്നുള്ള ഭാവത്തിൽ കുനിയുകയും പെട്ടെന്നു ദേവി അറിയാതെ അതു കീറുകയും ചെയ്തു. തല്ക്കാലത്തെ അസഹ്യമായ വേദനകൊണ്ടു ദേവിയ്ക്ക് ഈ ചതിയിൽ അദ്ദേഹത്തിനെറ നേരെ വളരെ ദേഷ്യം തോന്നിയെങ്കിലും, ശസ്ത്രക്രിയയ്ക്കുശേഷം വേദന വളരെ ശമിച്ചതുകൊണ്ട് അതീവ സന്തുഷ്ടയാവുകയാണുണ്ടായതു്. രണ്ടു മാസം അതിസന്തോഷത്തോടും സമാധാനത്തോടുംകൂടി ദേവി പുരിയിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടി.

കാമാരപുകുരത്തിൽനിന്നു 28 മൈൽ ദൂരെയുള്ള വിഷ്ണുപുരവും ഒരിക്കൽ ദേവി സന്ദർശിച്ചു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു വിഷ്ണുപുരം വളരെ പരിപാവനമായ ഒരു സ്ഥലമായിരുന്നു. മറഞ്ഞുകിടക്കുന്ന വൃന്ദാവനമെന്നാണു് അദ്ദേഹം വിഷ്ണുപുരത്തെപ്പറ്റി പറയാറുള്ളതു്. അദ്ദേഹത്തിനെറ നിർദ്ദേശമനുസരിച്ചാണു ദേവി അവിടം സന്ദർശിച്ചതും.

1910 ഡിസംബറിൽ ദേവി 'കോട്ടാർ' എന്ന സ്ഥലത്തേയ്ക്കു യാത്രയായി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ പരമഭക്ത

നായ ബലരാമവസുവിന്റെ ജമിന്ദാരി ഇവിടെയായിരുന്നു. ഒറീസ്സയിലെ 'ബാലസോർ' ജില്ലയിലാണു് ഈ തോട്ടങ്ങൾ സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്നതു്. ബലരാമവസുവിന്റെ ധർമ്മപത്നി വളരെ നാളായി ദേവിയെ കോട്ടാറിലേയ്ക്കു ക്ഷണിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. സ്വജനങ്ങളോടും ഒരു ഭക്തസംഘത്തോടുംകൂടി ദേവി യാത്രയായി. അവിടത്തെ പരിതസ്ഥിതിയും ഭക്തിപൂർവ്വമായ ഉപചരണവും ദേവിയെ കൂടുതൽ അന്തർമുഖിയാക്കി.

കോട്ടാറിൽ ദേവി രണ്ടുമാസം താമസിച്ചു. വളരെ ആഘോഷമായി അവിടെ ദേവിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ സരസ്വതീപൂജ നടത്തപ്പെട്ടു. പൌരാണികകഥകളെ ആസ്പദമാക്കിയുള്ള നൃത്തങ്ങളും മറ്റും ഈ ആഘോഷത്തോടുചേർത്തു നടത്തിയതു ദേവിയെ വളരെ ആഹ്ലാദിപ്പിച്ചു.

കോട്ടാറിലെ പോസ്റ്റ്മാസ്റ്റർ ഒരു ബ്രാഹ്മണനായിരുന്നു. എന്നാൽ യൌവനത്തിൽ എങ്ങനെയോ അദ്ദേഹം ക്രിസ്ത്യാനിയായി മതംമാറിപ്പോയി. ഈ കാലത്തു് അദ്ദേഹം ഹിന്ദുമതത്തിലേയ്ക്കു വീണ്ടും പരിവർത്തനംചെയ്യണമെന്നുള്ള ആകാംക്ഷ പ്രകടിപ്പിച്ചു. തന്റെ പ്രവൃത്തിയിൽ അദ്ദേഹത്തിനു് പശ്ചാത്താപം തോന്നി. മാതൃദേവിയുടെ ആദേശമനുസരിച്ചു രാമകൃഷ്ണസംഘത്തിലെ സന്ന്യാസിമാർ വിധിപൂർവ്വകം പ്രായശ്ചിത്തം ചെയ്യിച്ചു് അദ്ദേഹത്തിനു് യജ്ഞോപവീതവും ഗായത്രിയും നൽകി. അദ്ദേഹം ഹിന്ദുമതത്തിലേയ്ക്കു പരിവർത്തനം ചെയ്യപ്പെട്ടു. പിറ്റെദിവസം മാതൃദേവി അദ്ദേഹത്തിനു മന്ത്രദീക്ഷ നൽകുകയും പ്രസാദമായി ഒരു വസ്ത്രം നൽകി അനുഗ്രഹിക്കുകയും ചെയ്തു.

കോട്ടാറിൽ താമസിക്കുന്നകാലത്താണു് രാമേശ്വരം ദർശിക്കണമെന്നുണ്ടായിരുന്ന അഭിലാഷം ഒന്നുംകൂടി തീവ്രമായതു്. ദേവിയുടെ ആഗ്രഹം അറിഞ്ഞ ഉടനെ മദ്രാസിലെ മാഠാധിപതിയായ രാമകൃഷ്ണാനന്ദസ്വാമികൾ

ദക്ഷിണേന്ത്യയിലേയ്ക്കുള്ള തീർത്ഥയാത്രയ്ക്കുവേണ്ട സകല ഉത്തരവാദിത്വവും താൻതന്നെ ഏറ്റെടുത്തുകൊണ്ട് ദേവിയെ ക്ഷണിച്ചു. 1911 ഫെബ്രുവരി ഒടുവിലായി എട്ടു പേരടങ്ങിയ ഒരു സംഘവുമായി ദേവി മദ്രാസിലേയ്ക്കു യാത്രയായി. മദ്രാസ് സ്റ്റേഷനിൽ വളരെ ആദരവോടും ഭക്തിയോടുംകൂടി ദേവിക്കു് അനുരൂപമായ ഒരു സ്വീകരണമാണു് രാമകൃഷ്ണാനന്ദസ്വാമികൾ നൽകിയതു്. മൈലാപ്പൂരിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണാശ്രമത്തിനുസമീപത്തു് ഒരു വീട്ടിലാണു് ദേവിയുടെ താമസത്തിനുവേണ്ട ഏർപ്പാടുകൾ ചെയ്തിരുന്നതു്. ദേവി ഏകദേശം ഒരു മാസം അവിടെ താമസിച്ചു. ആ കാലത്തു വളരെ ഭക്തന്മാർക്കു ദേവി മന്ത്രദീക്ഷ നൽകുകയുണ്ടായി. സംസാരിക്കുന്നതിനു് ഒരു പൊതുഭാഷ ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ടു് ബുദ്ധിമുട്ടുണ്ടായിരുന്നിട്ടും അനവധി ഭക്തകൾ ദേവിയെ സന്ദർശിക്കുകയുണ്ടായി. സംസാരിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെങ്കിലും ആശയങ്ങൾ പരസ്പരം വിനിമയംചെയ്യാൻ ദേവിക്കു് സാധിച്ചു. ''മദ്രാസിലെ സ്ത്രീകൾ വളരെ വിദ്യാഭ്യാസമുള്ളവരാണു്. എന്നോടു് ഒരു പ്രസംഗംചെയ്യണമെന്നു് അവർ ആവശ്യപ്പെട്ടു. ഗൌരദാസിക്കുമാത്രമേ അതിനു കഴിവുള്ളൂ, എനിക്കു് അതൊന്നും അറിഞ്ഞുകൂടാ, എന്നു ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു.'' എന്നു ദേവി മദ്രാസ്‌യാത്രയെ അനുസ്മരിച്ചു പറയുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്.

മദ്രാസിൽനിന്നു് രാമകൃഷ്ണാനന്ദസ്വാമികളേയും കൂട്ടിയാണു് ദേവി രാമേശ്വരത്തേയ്ക്കു യാത്രയായതു്. യാത്രാമദ്ധ്യേ ഒരുദിവസം അവർ മധുരയിൽ താമസിച്ചു. മധുരമീനാക്ഷിയേയും സുന്ദരേശ്വരനേയും വന്ദിച്ചു. പ്രസിദ്ധമായ രാമേശ്വരക്ഷേത്രം രാമനാട്ടരാജാവിന്റെ അധികാരത്തിൻകീഴിലാണല്ലൊ. അദ്ദേഹം വിവേകാനന്ദസ്വാമികളുടെ പരമഭക്തനായിരുന്നു. ദേവിയുടെ യാത്രയെപ്പറ്റി അറിഞ്ഞ ഉടനെ അദ്ദേഹം ക്ഷേത്രാധികാരി

കൊങ്കു കമ്പിയടിച്ചു:— ''എന്റെ ഗുരുവിന്റെയും ഗുരുവായ പരമഗുരുവാണു് വരുന്നതു്. അവക്കുവേണ്ട എല്ലാ വ്യവസ്ഥകളും ഭംഗിയായി ചെയ്തുകൊടുക്കണം.''

ദേവി മൂന്നുദിവസം രാമേശ്വരത്തു താമസിച്ചു. ദക്ഷിണേന്ത്യയിലെ ക്ഷേത്രാചാരപ്രകാരം പുരോഹിതനല്ലാതെ ആക്കുംതന്നെ ശ്രീകോവിലിൽ പ്രവേശനം വിധിച്ചിട്ടില്ല. എന്നാൽ രാജാവിന്റെ പ്രത്യേകകല്പന പ്രകാരം, ദേവിക്കും കൂടെയുണ്ടായിരുന്നവക്കും മൂന്നുദിവസവും ശ്രീകോവിലിൽ പ്രവേശം അനുവദിക്കുകയുണ്ടായി. ദേവി ഗംഗാജലംകൊണ്ടു ശിവലിംഗത്തിൽ അഭിഷേകം ചെയ്യുകയും രാമകൃഷ്ണാനന്ദസ്വാമികൾ തയ്യാറാക്കിവെച്ചിരുന്ന പൂജാദ്രവ്യങ്ങൾകൊണ്ടു യഥാവിധി സ്വയം ശിവപൂജ നടത്തുകയും ചെയ്തു. ആ ക്ഷേത്രപരിസരത്തിൽ പ്രവേശിക്കുമ്പോൾത്തന്നെ ദേവി ഒരു ദിവ്യഭാവത്തിൽ പ്രവേശിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. പുരോഹിതന്മാർ ശ്രീരാമേശ്വരമാഹാത്മ്യത്തെ വണ്ണിക്കുന്നതു് സശ്രദ്ധം കേൾക്കുകയും അവക്കു ദക്ഷിണനല്കുകയും ചെയ്തു. ഒരു ദിവസം അവക്കു മൃഷ്ടാന്നഭോജനവും നല്കി. അങ്ങനെ ക്ഷേത്രദർശനത്തിലുള്ള ആചാരനിയമങ്ങൾ യഥാവിധി പാലിച്ചു.

യാത്രയെപ്പറ്റി ദേവി പിന്നീടു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:— ''ശശി സ്വർണ്ണംകൊണ്ടുള്ള നൂറെട്ടു വിലപത്രങ്ങളാണു് എനിക്കു പൂജകഴിക്കാൻ തയ്യാറാക്കിയിരുന്നതു്. രാമനാട്ടരാജാവു് എന്റെ വരവിനെപ്പറ്റി അറിഞ്ഞപ്പോൾ ക്ഷേത്രത്തിലെ ഈടുവെയ്പു തുറന്നു കാണിക്കണമെന്നും എനിക്കു് എന്തെങ്കിലും വസ്തുവിൽ ആഗ്രഹമുണ്ടെങ്കിൽ അതു്, ഉപഹാരമായി നല്കണമെന്നും ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരോടു ചട്ടം കെട്ടിയിരുന്നു. ഞാൻ എന്താവശ്യപ്പെടാനാണു്? ഒരു തീരുമാനത്തിൽ എത്താൻ കഴിയാതെ ഞാൻ അവരോടു പറഞ്ഞു:— 'എനിക്കു വേണ്ടതെല്ലാം ശശി തയ്യാറാക്കിയിട്ടുണ്ടു്''. പക്ഷെ, അവരുടെ

വികാരങ്ങളെ വ്രണപ്പെടുത്തരുതെന്നുവെച്ചു്, രാധുവിനു് എന്തെങ്കിലും വേണമെങ്കിൽ എടുത്തുകൊള്ളട്ടെ എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞു. വിലപിടിച്ച കല്ലുകളും രത്നങ്ങളും നിർലോഭമായി നിരത്തിയപ്പോഴും എന്റെ ഹൃദയം പിടയ്ക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഞാൻ ഗുരുദേവനോടു പ്രാർത്ഥിച്ചു:— ''ഭഗവാനെ, രാധു ഇതിലൊന്നിലും ആശ വെയ്ക്കുരുതെ.'' ഒടുവിൽ രാധു പറഞ്ഞു:— ''ഞാൻ ഇതിൽനിന്നു് എന്തെടുക്കാനാണു്? എനിക്കു് ഇതൊന്നും അത്ര കാര്യമായിട്ട തോന്നുന്നില്ല. എന്റെ പെൻസിൽ കളഞ്ഞുപോയി. എനിക്കൊരു പെൻസിൽ വാങ്ങിത്തന്നാൽ മതി.'' അതു കേട്ടപ്പോഴാണു് എന്റെ ശ്വാസം നേരേ വീണതു. പുറത്തു കടന്ന ഉടനെ വഴിയരികിലുള്ള ഒരു പീടികയിൽ നിന്നും ഞാൻ അവനുക്കു് അരയണയുടെ ഒരു പെൻസിൽ വാങ്ങിക്കൊടുക്കുകയും ചെയ്തു.''

രാമേശ്വരത്തുനിന്നും പതിനഞ്ചുമൈൽ മാത്രം അകലെയുള്ള ധനുഷ്കോടിയിൽ പോകാൻ ദേവിക്കു തരപ്പെട്ടില്ല. എന്നാലും അവിടെ പൂജിക്കാൻ വെള്ളികൊണ്ടുള്ള അമ്പുംവില്ലും മറ്റു പൂജാദ്രവ്യങ്ങളും ദേവി പരിചാരകന്മാർവശം കൊടുത്തയച്ചു.

രാമേശ്വരത്തുനിന്നും മധുരവഴി മദ്രാസിലേയ്ക്കു ദേവി തിരിച്ചുപോയി. പോകുന്നവഴി ദേവി ബാംഗ്ലൂരിലുള്ള രാമകൃഷ്ണാശ്രമം സന്ദർശിക്കുകയുണ്ടായി. അവിടത്തെ ആശ്രമാദ്ധ്യക്ഷനായ ശ്രീ നിർമ്മലാനന്ദസ്വാമികളും ദേവിയെ വലിയ ഭക്ത്യാദരങ്ങളോടെ സ്വീകരിച്ചു. ദേവിക്കു താമസത്തിനു് ആശ്രമത്തിൽത്തന്നെയാണു് ഏർപ്പാടുചെയ്തിരുന്നതു്. മറ്റുള്ളവർക്കു് ആശ്രമപരിസരങ്ങളിൽ ഒരു കൂടാരവും അടിച്ചിരുന്നു. ഒരുദിവസം ആ ആശ്രമത്തിന്റെ പുറകിലുള്ള പാറയിന്മേൽ ഇരുന്നു് ദേവി ജപിക്കുകയുണ്ടായി. അനവധി ജനങ്ങളും ദേവിയെ സന്ദർശിക്കുവാൻ ആശ്രമത്തിലെത്തി. ഗുരുദേവന്റെ സന്ദേ

ശം സർവ്വത്ര വ്യാപിച്ചുകഴിഞ്ഞതുകൊണ്ടാണു് ഇത്ര ജനക്കൂട്ടം തന്നെ സന്ദർശിക്കുവാൻ വന്നതു് എന്നാണു് ദേവി അതിനെപ്പറ്റി പറഞ്ഞതു്.

മടക്കത്തിൽ മദ്രാസിൽവെച്ചു ദേവി അനേകംപേർക്കു ദർശനവും മന്ത്രദീക്ഷയും നല്കി. ഇവിടെ ഒരത്ഭുതമായിരുന്നു നടന്നതു്. പരസ്പരം ഭാഷ അറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു. എന്നാൽ ഉപദേശം നൽകുന്ന അവസരത്തിൽ ദേവി തന്റെ അദ്ധ്യാത്മശക്തികൊണ്ടു ഭക്തന്മാരുടെ ഹൃദയങ്ങളെ അവലോകനം ചെയ്തു. എന്തെങ്കിലും പറഞ്ഞാൽ ഭക്തന്മാരുടെ ഹൃദയം പൂർണ്ണമാകുമായിരുന്നു. എല്ലാവരും ആ പരിശുദ്ധതയുടെ മുമ്പിൽ നതമസ്തകരായി ആത്മാനുഭൂതി അടഞ്ഞു. ഈ അവസ്ഥയിൽ ഭാഷയുടെ ആവശ്യമേ ഇല്ലെന്നാണു് അവർക്കു തോന്നിയതു്. ആനന്ദമയിയുടെ ആ സാന്നിദ്ധ്യം നാലുപാടും ആനന്ദവീചികകം പരത്തിയിരുന്നു. കല്ക്കട്ടയിലേയ്ക്കു മടങ്ങുന്നവഴി അവർ രാജമഹേന്ദ്രപുരിയിൽ ഇറങ്ങുകയും ഗോദാവരിയിൽ സ്നാനംചെയ്കയും ഉണ്ടായി. ഈ യാത്രയിലും പുരിയിൽ രണ്ടു ദിവസം താമസിച്ചു. 1911 ഏപ്രിൽ പതിനൊന്നാം തീയതി ദേവി കല്ക്കട്ടയിൽ തിരിച്ചെത്തി.

1912 നവംബർമാസത്തിൽ ദേവി മൂന്നാംപ്രാവശ്യം കാശി സന്ദർശിച്ചു. ഇത്തവണ ദേവിയെ അനുഗമിച്ചവരിൽ ബേലൂർമഠത്തിലെ ചില വയോധികന്മാരായ സന്ന്യാസിമാരും, ദേവിയുടെ ചില ബന്ധുക്കളും അനേകം ഭക്തന്മാരുമുണ്ടായിരുന്നു. അദ്വൈതാശ്രമത്തിനു സമീപം ഒരു ഭക്തൻ പണികഴിച്ചിരുന്ന 'ലക്ഷ്മീനിവാസ'' എന്ന ഒരു രണ്ടുനിലക്കെട്ടിടത്തിലാണു് താമസത്തിനു വേണ്ട ഏർപ്പാടു ചെയ്തിരുന്നതു്.

കാശിയിൽ ദേവിയുടെ ശുഭാഗമനം, വിശ്വേശ്വരദർശനത്തിനായുള്ള വിശ്വേശ്വരിയുടെ ആഗമനം ആയിരുന്നു. ഈ ആനന്ദമഹോത്സവത്തിൽ പങ്കുകൊള്ളാനായി

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അന്തരംഗശിഷ്യന്മാരായ ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികളും, ശിവാനന്ദസ്വാമികളും, തുരീയാനന്ദസ്വാമികളും, സുബോധാനന്ദസ്വാമികളും, മാസ്റ്റർമഹാശയൻ മുതലായവരും വന്നുചേർന്നു. അങ്ങനെ വിശ്വജനനിയുടെയും സന്താനങ്ങളുടെയും ഒരു സമ്മേളനമായിരുന്നു അവിടെ. എല്ലാവരുടെയും ഹൃദയം ദിവ്യാനന്ദത്താൽ പരിപൂർണ്ണമായി.

ഈ പ്രാവശ്യം ദേവി ഏകദേശം രണ്ടരമാസത്തോളം കാശിയിൽ താമസിച്ചു. അതുകൊണ്ടു സാവധാനത്തിൽ പട്ടണത്തിലും ചുറ്റുപാടും ഉള്ള എല്ലാ ക്ഷേത്രങ്ങളും ദർശിക്കാൻ സൌകര്യം ഉണ്ടായി. എത്തിയതിന്റെ പിറ്റെ ദിവസംതന്നെ ദേവി കാശിവിശ്വനാഥനേയും അന്നപൂർണ്ണേശ്വരിയേയും ദർശിച്ചു. അദ്വൈതാശ്രമത്തിൽ ദേവിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ അന്നു് വളരെ കേമമായി കാളീപൂജ ആഘോഷിക്കപ്പെട്ടു. പിറ്റെ ദിവസം ദേവി കാശിയിലെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണസേവാശ്രമം സന്ദർശിക്കുവാൻ പോയി. ഇതു ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘം നടത്തുന്ന ഏറ്റവും പ്രധാനപ്പെട്ട ഒരു കേന്ദ്രമാണു്. പ്രതിഫലം ഒന്നും സ്വീകരിക്കാതെ ധർമ്മമായി ആതുരസേവനം നടത്തുന്ന ഒരു വലിയ ആസ്പത്രിയാണിവിടെയുള്ളതു്. രോഗികൾക്കു താമസിക്കുന്നതിനുള്ള മുറികളും, മരുന്നുകളും വിതരണംചെയ്യുന്ന സ്ഥലം, തോട്ടം, വീട്ടുകളും മുതലായവയെല്ലാം ചുറ്റിനടന്നു ദേവി കണ്ടു. ഇവയെല്ലാം ദേവിയെ വളരെ ആനന്ദതുന്ദിലയാക്കി. ആ സ്ഥാപനം തുടങ്ങിയതു് ആരാണെന്നും അതു് ആരംഭിക്കാനിടയായതെങ്ങനെ എന്നും മറ്റും വിസ്തരിച്ചു ചോദിച്ചു മനസ്സിലാക്കി. അതിപ്രസന്നയായി ദേവി അരുളി:— ''ഇവിടെ ഗുരുദേവന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം ഉണ്ടു്. ലക്ഷ്മീഭഗവതിയും പൂർണ്ണമായി കടാക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഈ സ്ഥലത്തിന്റെ സൌന്ദര്യം കാണുമ്പോൾ ഇവിടെത്തന്നെ താമസിച്ചുകളഞ്ഞാലെ

ന്തെന്നുപോലും തോന്നിപ്പോകുന്നു.'' വാസസ്ഥലത്തേയ്ക്കു മടങ്ങിയ ഉടനെ ദേവി ഒരു പത്തുരൂപാനോട്ട് സംഭാവനയായി ആശ്രമത്തിലേയ്ക്കയച്ചുകൊടുത്തു. മഹാലക്ഷ്മിയുടെ സന്തോഷത്തിന്റെ പ്രത്യക്ഷചിഹ്നമാണതെന്നു വിശ്വസിച്ച് ഇന്നും ആ നോട്ട് ഏറ്റവും ഭദ്രമായി സേവാശ്രമത്തിൽ സൂക്ഷിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

സേവാശ്രമം സന്ദർശിച്ചു മടങ്ങിവന്നപ്പോൾ ഒരു ഭക്തൻ ചോദിച്ചു:– ''അമ്മേ, സേവാശ്രമം എങ്ങനെയിരിക്കുന്നു?'' ശാന്തതയോടെ ദേവി ഉത്തരം പറഞ്ഞു:– ''ഗുരുദേവൻ പ്രത്യക്ഷരൂപത്തിൽ അവിടെ വിരാജിക്കുന്നതായിട്ടാണ് ഞാൻ കണ്ടത്. അതുകൊണ്ടാണ് ഈ പ്രവർത്തനങ്ങളെല്ലാം നടന്നുപോകുന്നത്. ഇതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രവർത്തനം തന്നെ.''

ദേവിയുടെ ഈ അനുമോദനം കേട്ടപ്പോൾ ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികൾ വളരെ സന്തുഷ്ടനായി വിവരം ശിവാനന്ദസ്വാമികളെ അറിയിച്ചു. ആ സമയത്തു മാസ്റ്റർമഹാശയനും അദ്വൈതാശ്രമത്തിൽ വന്നുചേർന്നു. വിവേകാനന്ദസ്വാമികളുടെ സേവാധർമ്മപരമായ പ്രവർത്തനങ്ങൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ആശയങ്ങൾക്കു വിപരീതമാണെന്നുള്ള പക്ഷക്കാരനായിരുന്ന അദ്ദേഹം. ഇതിനെക്കുറിച്ചു ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യന്മാരുടെ ഇടയിൽ വിവാദവും ഉണ്ടായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ഈദൃശപ്രവർത്തനങ്ങളെപ്പറ്റിയുള്ള മാതൃദേവിയുടെ പ്രസ്താവന അദ്ദേഹത്തെ കോപ്പിച്ചു. അപ്പോൾ ചിരിച്ചുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:– 'സ്വീകരിക്കാതെയിരിക്കാൻ ഇനി നിവൃത്തിയില്ലല്ലൊ.'

ദേവിയുടെ അഭിപ്രായത്തെ ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യന്മാർ എത്രമാത്രം വിലമതിച്ചിരുന്നു എന്നുള്ളതു് ഇതിൽ നിന്നും അറിയാമല്ലൊ. അന്നപൂർണ്ണാദേവിയേയും വിശ്വനാഥസ്വാമിയേയും ദർശിച്ചതിനുശേഷം ദ്വാരകാവാടി, കേദാരം, തിലഭാണ്ഡേശ്വരം മുതലായ എല്ലാ ക്ഷേത്രങ്ങളിലും

ദേവി ദർശനം നടത്തി. തിലഭാണ്ഡേശ്വരത്തെ ശിവലിംഗം സ്വയംഭൂ ആണെന്നും മനുഷ്യനിർമ്മിതമല്ലെന്നും ദേവി പറഞ്ഞു. അതുപോലെതന്നെ കാശിയിലെ കേദാരം യഥാർത്ഥത്തിൽ ഹിമാലയത്തിലെ കേദാരം തന്നെയാണെന്നും, ഇവിടെ ദർശനംകഴിച്ചാൽ ഉത്തരകേദാരം ദർശിക്കുന്ന ഫലംതന്നെയാണെന്നും പറയുകയുണ്ടായി. ദിവസവും ദേവി ഗംഗയിൽ സ്നാനംചെയ്യും. എല്ലാ ശിവലിംഗത്തിനും അഭിഷേകവും പൂജയും കഴിക്കും. ശ്രദ്ധയോടുകൂടി 'കാശീഖണ്ഡം' മുഴുവൻ വായിച്ചുകേട്ടു. ദിവസവും ഭാഗവതം കേൾക്കുന്നതിനും പോകുമായിരുന്നു.

കാശിയിൽ താമസിക്കുന്നതിനിടയിൽ വിഖ്യാതന്മാരായ രണ്ടു സന്ന്യാസിമാരെ ദേവി സന്ദർശിക്കുകയുണ്ടായി. ഒരു സന്ന്യാസി നാനാക്കിന്റെ അനുയായിയായിരുന്നു. മറെറ വ്യക്തി ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഗുരുവായ തോതാപുരിയുടെ സമകാലീനനും, ആ പരമ്പരയിൽപെട്ട ആളുമായ ചമേലീപുരി എന്ന സന്ന്യാസിവര്യനായിരുന്നു. ഗോലാപ്മാ അദ്ദേഹത്തോടു ചോദിച്ചു:— ''അവിടത്തേയ്ക്കു് ആഹാരം നല്കുന്നതാരാണു്?'' അദ്ദേഹം നിസ്സന്ദേഹം പറഞ്ഞു:— ''അമ്മ അന്നപൂർണ്ണേശ്വരിതന്നെയാണു് എനിക്കു് ആഹാരം തരുന്നതു്? വേറേ ആരു തരാൻ?'' ഈ ഉത്തരം കേട്ടപ്പോൾ മാതൃദേവി വളരെ സന്തോഷിച്ചു. ഗൃഹത്തിൽ തിരിച്ചുവന്നപ്പോൾ ദേവി പറഞ്ഞു:— ''ആഹാ, എന്തൊരസാധാരണ മനുഷ്യൻ! ആ വൃദ്ധമുഖം എന്റെ കൺമുമ്പിൽത്തന്നെ കാണുന്നു. ഒരു ചെറിയ കുട്ടിയുടെ മുഖംപോലെയിരിക്കുന്നു!'' പിറെറദിവസം കുറച്ചു മധുരനാരങ്ങയും മധുരപലഹാരങ്ങളും ഒരു പുതപ്പുംകൂടി ദേവി ആ സന്ന്യാസിക്കു് കൊടുത്തയച്ചു. ഇനി വേറെ സന്ന്യാസിമാരെ ആരെയെങ്കിലും സന്ദർശിക്കുന്നുണ്ടോ എന്നു് ചോദിച്ചപ്പോൾ ദേവി പറഞ്ഞതു്, ''ഞാൻ ചമേലീപുരിയെ കണ്ടുകഴിഞ്ഞല്ലൊ.

ഇനി വേറെ ആരെ കാണണം? വേറെ ഏതു മഹാപുരുഷനാണു് ഇവിടെയുള്ളതു്!'' എന്നാണു്.

കാശിയിലെ താമസത്തിനിടയിൽ ദേവി സാരനാഥത്തിലുള്ള ബുദ്ധവിഹാരം സന്ദർശിക്കുവാനും പോയി. ദേവിയും കൂട്ടരും ഒരു കുതിരവണ്ടിയിലും ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികളും മറ്റും വേറെ ഒരു വണ്ടിയിലുമാണു് യാത്ര ചെയ്തതു്. അവിടത്തെ പ്രാചീനാവശിഷ്ടങ്ങൾ കണ്ടു മനം കുളിർത്തു. മടങ്ങുന്ന അവസരത്തിൽ ഒരു അനിഷ്ടസംഭവം ഉണ്ടായി. മടങ്ങാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ താൻ വന്ന വണ്ടിയിൽവേണം ദേവിയുടെ യാത്രയെന്നു് ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികൾക്കു് ഒരേ നിർബന്ധം. ഇതു ദേവിക്കു് ഒട്ടും പിടിച്ചില്ല. ''എനിക്കു് ഈ വണ്ടിയിൽ യാതൊരു വിഷമവും ഇല്ല. രാഖാൽ വന്ന വണ്ടിയിൽ തന്നെ അവരൊക്കെ പോവട്ടെ. ഞാൻ വന്ന വണ്ടിയിൽ ഞാൻ പൊയ്ക്കോളാം.'' എന്നു് ദേവി ശഠിച്ചു. ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികളുടെ നിർബന്ധംകൊണ്ടു് ഒടുവിൽ ദേവിക്കു സമ്മതിക്കാതെ ഗത്യന്തരമില്ലാതെയായി. അദ്ദേഹം വന്ന വണ്ടിയിൽ ദേവിയും കൂട്ടരും, ദേവി വന്ന വണ്ടിയിൽ അദ്ദേഹവും കൂട്ടുകാരും യാത്രതിരിച്ചു. കുറച്ചുദൂരം ചെന്നപ്പോൾ സ്വാമികൾ യാത്രചെയ്തിരുന്ന വണ്ടിയുടെ കുതിരകൾ വിരണ്ടോടുകയും വണ്ടി വഴിയരികിലുള്ള ഒരു കുഴിയിലേയ്ക്കു മറിയുകയും ചെയ്തു. ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികളുടെ ശരീരംമുഴുവനും മുറിഞ്ഞു. അദ്ദേഹം തന്റെ വേദനയെപ്പറ്റി ചിന്തിക്കാതെ പ്രഫുല്ലചിത്തനായി പറഞ്ഞതിങ്ങനെയാണു്:— ''എന്തൊരു ഭാഗ്യം! അമ്മ ഈ വണ്ടിയിൽ യാത്ര ചെയ്തില്ലല്ലൊ!'' ഈ സംഭവത്തെപ്പറ്റി അറിഞ്ഞപ്പോൾ ദേവി പറഞ്ഞു: — ''ഈ ആപത്തു് എനിക്കു വരാനുള്ളതായിരുന്നു. അതു രാഖാൽ സ്വയം ഏറ്റെടുത്തു. ഈ വണ്ടിയിൽ കുട്ടികളും ഒക്കെ ഉണ്ടായിരുന്നു. (രാധു, ഭൂദേവൻ ഇവരൊക്കെ ദേവി

യുടെ കൂടെയുണ്ടായിരുന്നു.) എന്തൊക്കെ സംഭവിക്കാമായിരുന്നു!''

ഒരു ദിവസം സന്ധ്യയ്ക്ക് ദേവി താൻ താമസിക്കുന്ന സ്ഥലത്ത് ഇരിക്കുകയായിരുന്നു. സമീപത്തായി കുറച്ചു ഭക്തകളും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഗുരുദേവനെപ്പറ്റിയായിരുന്നു സംസാരം. ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ കഴിഞ്ഞ കാലത്തെപ്പറ്റി പറഞ്ഞുപറഞ്ഞു ദേവി വിഹ്വലചിത്തയായി, ഉത്സാഹപൂർവ്വം പറയുകയാണ്:—''ഒരിക്കലെങ്കിലും ഗുരുദേവന്റെ നാമം ഉച്ചരിച്ചിട്ടുള്ളവർക്ക് ഒന്നുംതന്നെ ഭയപ്പെടുവാൻ ഇല്ല. അദ്ദേഹത്തെ വിളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നാൽ കൃപ അനുഭവപ്പെടും. ആ കൃപനിമിത്തമായി പ്രേമഭക്തിയുണ്ടാകും. വ്രജഗോപികാ കൃഷ്ണനെയല്ലാതെ അന്യവസ്തുവിനെ അറിഞ്ഞിട്ടില്ല.'' എന്നു പറഞ്ഞു ദേവി നീലകണ്ഠൻ പാടാറുള്ള കീർത്തനം ആലപിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. വീണ്ടും പറയുകയാണ്:—''നീലകണ്ഠന്റെ സംഗീതം എത്ര മധുരം! ഗുരുദേവൻ ആ സംഗീതം വളരെ ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നു. ആ കാലത്ത് എത്ര ജനങ്ങൾ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു വരുമായിരുന്നു! എന്തൊരു ആനന്ദമായിരുന്നു!''

ഈ യാത്രയിൽ ഒരു അത്ഭുതസംഭവം നടക്കുകയുണ്ടായി. ദേവി കല്ക്കട്ടയിൽനിന്നും യാത്രതിരിക്കുന്നതിനു മുമ്പായി ദേവിയുടെ ഒരു ബ്രഹ്മചാരിശിഷ്യൻ പിതൃകർമ്മത്തിനായി ഗയയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. പോകാറായപ്പോൾ ആ ബ്രഹ്മചാരി ദേവിയെ നമസ്കരിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:—''അമ്മേ, അവർക്ക് സദ്ഗതി ലഭിക്കുമാറാകണെ.'' ബ്രഹ്മചാരി ഗയയിൽ പിണ്ഡദാനം നടത്തിയ രാത്രി ദേവിയുടെ ഭാഗിനേയനായ ഭ്രൂദേവനു ഒരു അത്ഭുതസ്വപ്നം ഉണ്ടായി. ദേവി പഞ്ചപാത്രത്തിൽ ജലവും എടുത്തുകൊണ്ടു ജപത്തിനായി ഇരിക്കുന്നു. അനേകംപേർ ചുറ്റും വന്നുനിന്നു, 'ഞങ്ങളെ ഉദ്ധരിക്കണേ, ഞങ്ങളെ ഉദ്ധരിക്കണേ.' എന്നു പ്രാർത്ഥിക്കുകയാണ്. പഞ്ചപാത്രത്തിൽ

നിന്നും ശാന്തിജലം തളിച്ചുംകൊണ്ട് ദേവി പറയുന്നു, 'നിങ്ങളെ ഉദ്ധരിക്കാം, ഉദ്ധരിക്കാം' എന്നു്. എല്ലാവരും മുക്തിലഭിച്ചു് ആനന്ദത്തോടെ പോകുന്നു; ഒടുവിലായി ഒരു വ്യക്തി അവശേഷിച്ചു. ദേവി പറയുന്നു, 'ഇനി ആരെയും ഉദ്ധരിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല' എന്നു്. അയാൾ നിരാശയോടെ വീണ്ടും വീണ്ടും പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു. ഒടുവിൽ അയാളും ഉദ്ധരിക്കപ്പെടുന്നു. ഈ സ്വപ്നത്തെപ്പറ്റി ഭ്രദേവൻ പ്രസ്താവിച്ചപ്പോൾ ദേവി പറഞ്ഞതു്, ''അയാൾ ഗയയിലേയ്ക്കല്ലേ പിണ്ഡദാനത്തിനായി പോയതു്? അതുകൊണ്ടു് എല്ലാവരും ഉദ്ധരിക്കപ്പെട്ടു.'' എന്നാണു്.

ഒരു ദിവസം ഉച്ചയ്ക്കു് ദേവി വിശ്രമിക്കുകയായിരുന്നു. കുറച്ചു നിദ്രാധീനയായോ എന്നു സംശയം. തത്സമയം ഒരു ഭിക്ഷക്കാരി ദീനസ്വരത്തിൽ പാടുന്നതു കേട്ടു. വരാന്തയിൽ ചെന്നു നോക്കിയപ്പോൾ ആ ഭിക്ഷക്കാരി വ്യാകുലഹൃദയയായി അശ്രുധാരയോടുകൂടി ഒരു ഗാനം ആലപിക്കുന്നു. ദേവിയെ കണ്ടുകൊണ്ടു് അവൾ ഭക്തിപൂർവ്വം നമസ്കരിച്ചു് ആവേശത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു:—'അമ്മേ, എന്റെ ആശ ഇന്നു് സഫലമായി. ഇന്നിപ്പോൾ ഞാനനുഭവിക്കുന്ന ആനന്ദത്തെപ്പറ്റി എന്തു പറയട്ടെ!' ദേവി അവളെ അകമഴിഞ്ഞു് ആശീർവ്വദിച്ചു. വീണ്ടും ഒരു പാട്ടുകൂടി പാടുവാൻ പറഞ്ഞു. ഭക്തിനിർഭരമായ സ്വരത്തിൽ അവൾ വീണ്ടും പാടി. ദേവി അവൾക്കു കുറെ പ്രസാദം കൊടുത്തു. 'മകളെ, ഇനിയും വരണം.' എന്നു പറഞ്ഞു് അതീവ സന്തുഷ്ടയായി അവളെ യാത്രയാക്കി.

പിന്നെയൊരു ദിവസം ദേവി ഭക്തകളുമായി സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. അപ്പോൾ ആ ഭിക്ഷക്കാരി വീണ്ടും എത്തി ദേവിയെ നമസ്കരിച്ചു. കൈയിൽ ഒരു പേരയ്ക്കയുണ്ടു്. ''അമ്മേ, ഇതു് ഇന്നു് ഭിക്ഷയായി കിട്ടിയതാണു്. അമ്മയ്ക്കു് എന്തെങ്കിലും തരണമെന്നു വളരെ മോഹമുണ്ടു്. ഇതു് എത്രയോ തുച്ഛമായ ഒരു സാധ

നം. എന്നാലും സ്വീകരിക്കണം.'' എന്നായി പ്രാർത്ഥിച്ചു. ദേവി രണ്ടു കൈയ്കളും നീട്ടി പേരയ്ക്ക വാങ്ങി ശിരസ്സിൽ ചേർത്തുകൊണ്ടരുളി :— ''മകളെ, നീ ചെയ്തതു് വളരെ ശരിയായി. ഈ പേരയ്ക്ക വളരെ നല്ലതാണു്. ഞാൻ ഇതു തീർച്ചയായും ഭക്ഷിക്കും. ഭിക്ഷാന്നം വളരെ പവിത്രമാണു്. ഗുരുദേവൻ ഭിക്ഷാന്നം വളരെ ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നു.''

എത്രയെത്ര വലിയ ആളുകൾ എന്തൊക്കെയോ കൊണ്ടുവന്ന കാഴ്ചവെയ്ക്കുന്നു! ഈ പേരയ്ക്ക എത്ര നിസ്സാരം! ഭിക്ഷക്കാരിയുടെ നേത്രങ്ങൾ നിറഞ്ഞു. കണ്ഠം അവരുദ്ധമായി; ആനന്ദാശ്രുക്കൾ അടർന്നുവീണു. ''എന്നോടിത്ര കൃപയോ! ഞാൻ അമ്മയുടെ യാചകിയായ മകൾ.'' എന്നവൾ മന്ത്രിച്ചു.

''നീ നല്ലപോലെ പാടുമല്ലൊ. ഒരു പാട്ടുപാട്.'' ദേവി അവളെ നിർബന്ധിച്ചു. യാചകി പാടി. ദേവി വീണ്ടും ആവശ്യപ്പെട്ടു. അവൾ വീണ്ടും ഒരു പാട്ടു പാടി. ദേവി ആ കുമാരിയെ ഹൃദയപൂർവ്വം ആശീർവദിച്ചു. ആ ഭക്തിയുടെ നൈവേദ്യം സസന്തോഷം സ്വീകരിച്ചു. ആ പേരയ്ക്ക ദേവിക്കു് ഏറ്റവും ഹൃദ്യമായിത്തോന്നി.

കാശിയിൽവെച്ചു പലരും മന്ത്രദീക്ഷയ്ക്കായി ദേവിയെ സമീപിച്ചു. പക്ഷെ, ''കാശിയിൽവെച്ചു മന്ത്രദീക്ഷ നല്കിയാൽ സദ്യോമുക്തിയാണു്.'' എന്നു പറഞ്ഞു ദേവി ആർക്കും ദീക്ഷ നല്കിയില്ല. കാശി മുക്തിക്ഷേത്രമാണല്ലൊ. ദേവിയോ, മുക്തിരൂപിണിയും.

1888 മുതൽ മാതൃദേവി കല്ക്കട്ടയിൽ ഭക്തന്മാരുടെ കൂടെ താമസം തുടങ്ങി. ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിന്റെ മദ്ധ്യഘട്ടം തരണം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞു. 1898 നവംബർമാസത്തിൽ ദേവി ആദ്യമായി ബേലൂർമഠത്തിൽ കാലുന്നി. വിവേകാനന്ദസ്വാമികൾ പാശ്ചാത്യപര്യടനം കഴിഞ്ഞു വന്നു ബേലൂർമഠത്തിന്റെ പണിയിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുകയാ

യിരുന്നു. അന്നു് അവിടെ കാളീപൂജ ആഘോഷിക്കപ്പെട്ട അവസരത്തിലാണു് ദേവി അവിടം സന്ദർശിച്ചതു്. പൂജാഗൃഹമൊന്നും പണിതീർന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. തന്റെ സന്താനങ്ങൾക്കു കയറിക്കിടക്കാൻ പാപ്പിടമില്ലെന്നും ആഹാരത്തിനുവേണ്ട വകയില്ലെന്നും അവ നല്ലണമെന്നും ദേവി ഗുരുദേവനോടു പ്രാർത്ഥിച്ചിരുന്നുവല്ലൊ. അതുകൊണ്ടു് ഈ സ്ഥലം ദേവിയെ ഏറ്റവും സന്തുഷ്ടയാക്കിയിരിക്കണം. ആദ്യമായി അവിടെ കാലൂന്നിയ അന്നു് ദേവി തന്നെ അവിടം അടിച്ചു വൃത്തിയാക്കുകയും, ഒരു മുറി വൃത്തിയാക്കി താൻ പൂജിച്ചിരുന്ന ഗുരുദേവന്റെ പടം അതിൽവെച്ചു പൂജ കഴിക്കുകയും ചെയ്തു.

20. അന്തിമദിനങ്ങൾ

1898 ഡിസംബറിൽ പുതിയ കെട്ടിടങ്ങൾ പണിതീർന്നു. ആ മാസം 9–ാംതീയതി വിവേകാനന്ദസ്വാമികൾ ഗുരുദേവന്റെ ഭൗതികാവശിഷ്ടങ്ങൾ തന്നത്താൻ ശിരസ്സിൽ ചുമന്നുകൊണ്ടു് ഈ പുതിയ മഠത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുവരികയും അവിടെ അവ സ്ഥാപിച്ചു ഹോമവും പൂജയും കഴിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. പുതുവർഷാരംഭത്തിൽത്തന്നെ സന്ന്യാസിമാർ ഈ പുതിയ മഠത്തിലേയ്ക്കു താമസം മാറ്റി. 1901 ഒക്ടോബർമാസത്തിൽ ബേലൂർമഠത്തിൽവെച്ചു ദുർഗ്ഗാപൂജ വളരെ ആഡംബരത്തോടെ സ്വാമിജിയുടെ നേതൃത്വത്തിൽ ആഘോഷിക്കപ്പെട്ടു. ഇതു ബേലൂർമഠത്തിന്റെ ചരിത്രത്തിൽ സ്മരണീയമായ ഒരു ദിവസമാണു്. അന്നാണു് ആദ്യമായി ഈ വിധത്തിൽ ദുർഗ്ഗാപൂജ ആഘോഷിക്കപ്പെട്ടതു്. അതിനുംപുറമെ, ശ്രീ ശാരദാദേവിയുടെ പേരിൽ നടത്തപ്പെട്ട ഈ പൂജയ്ക്കു് അഞ്ചുദിവസവും ദേവി സന്നിഹിതയായിരുന്നു.

അങ്ങനെ തന്റെ സന്താനങ്ങൾക്കു സ്ഥിരമായ

ഒരു സ്ഥലം ലഭിച്ചു എന്നുള്ള ആനന്ദം അനുഭവിക്കുന്നതോടുകൂടി ചില ദുഃഖസംഭവങ്ങളും നേരിടേണ്ടതായി വന്നു. 1899–ലാണു് ദേവിയുടെ ഏറ്റവും ഇളയ സഹോദരനും, കുടുംബത്തിന്റെ ആശാദീപവുമായിരുന്ന അഭയചരണൻ അകാലമൃത്യുവടഞ്ഞതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുടുംബത്തെ സംരക്ഷിക്കേണ്ട ഭാരം അതോടുകൂടി ദേവിക്കു വന്നുകൂടി. കുറച്ചു ദിവസങ്ങൾക്കുശേഷം അതിലും കഠിനമായ വിപത്താണു് സംഭവിച്ചതു്. അതു യോഗാനന്ദസ്വാമികളുടെ നിര്യാണമായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഒരുത്തമശിഷ്യനായ അദ്ദേഹമായിരുന്നു ഈ കഴിഞ്ഞ പന്ത്രണ്ടുകൊല്ലക്കാലം ദേവിയെ ശുശ്രൂഷിച്ചിരുന്നതും ദേവിയുടെ കാര്യങ്ങൾ അന്വേഷിച്ചിരുന്നതും. തന്റെ പുത്രനെപ്പോലെ സ്നേഹിച്ചിരുന്ന ഈ സ്വാമിയുടെ വേർപാടു ദേവിയ്ക്കു് വളരെ ദുഃഖമുളവാക്കി. അതു ദേവിയുടെ ആരോഗ്യഹാനിക്കുംകൂടി കാരണമായിത്തീർന്നു.

യോഗാനന്ദസ്വാമികളായിരുന്നു മാതൃദേവിയുടെ പ്രഥമശിഷ്യൻ. ദേവിയെ അനുഗമിച്ചു് അദ്ദേഹം വൃന്ദാവനത്തിലും കാമാരപൂകുരത്തിലും പോയിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ആ യാത്ര കഴിഞ്ഞു മടങ്ങി എത്തിയതിൽപിന്നെ അദ്ദേഹം തീവ്രമായ സമാധിയിൽ മഗ്നനായി കാശിയിൽ താമസമാക്കി. ആ കാലത്തു് അദ്ദേഹം പണം കൈകൊണ്ടു തൊടുകയില്ല എന്നൊരു നിശ്ചയം ചെയ്തു. മൂന്നോ നാലോ മണിക്കൂർ ഉറങ്ങാൻ വിനിയോഗിക്കുന്ന സമയം ഒഴിച്ചു മറ്റു സമയം മുഴുവനും ധ്യാനത്തിൽ മഗ്നനായി കഴിച്ചുകൂട്ടി. ആഹാരം അന്വേഷിച്ച സമയം വൃഥാ കളയുകയില്ലെന്നു് നിശ്ചയിച്ചു് മൂന്നു് നാല് ദിവസത്തിലൊരിക്കൽമാത്രം ഭിക്ഷാടനത്തിനു് ഇറങ്ങുകയും കിട്ടുന്ന ചപ്പാത്തി ശേഖരിച്ചു് ഒരു തുണിയിൽ പൊതിഞ്ഞുകെട്ടി സൂക്ഷിച്ചുവെയ്ക്കുകയും ചെയ്യും. ദിവസവും അതിൽനിന്നും കുറച്ചെടുത്തു ഭക്ഷിക്കും. കുറച്ചു ദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോഴും അദ്ദേഹ

ത്തിന്റെ ആരോഗ്യം ക്ഷയിച്ചു. കഠിനമായ അതിസാരം പിടിപെട്ടു. അദ്ദേഹം മഠത്തിലേയ്ക്കു മടങ്ങാൻ നിർബന്ധനായി. ആരോഗ്യം തകർന്നിരുന്നുവെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തും കണ്ണുകളിലും ഒരു ദിവ്യപ്രകാശം വ്യാപിച്ചിരുന്നു. രോഗാവസ്ഥയിലും വളരെ ഉത്സാഹത്തോടും സന്തോഷത്തോടുംകൂടിത്തന്നെയാണു് അദ്ദേഹം കാണപ്പെട്ടതു്. കല്ക്കട്ടയിൽ വന്നാൽ അദ്ദേഹം ബലരാമവസുവിന്റെ ഗൃഹത്തിലാണു് താമസിക്കാറുള്ളതു്. അവിടെ അദ്ദേഹത്തിനുവേണ്ട ശ്രുശ്രൂഷയും ഭക്ഷണവും യഥേഷ്ടം ലഭിച്ചിരുന്നു. എന്നാൽ മാതൃദേവി കല്ക്കട്ടയിൽ എത്തിയാൽ അദ്ദേഹം ദേവിയുടെ പരിചരണത്തിന്നായി അവിടെ എത്തും. ദേവിയുടെ ഗൃഹത്തിന്റെ മുമ്പിലുള്ള ഒരു മുറിയാണു് അദ്ദേഹം ഉപയോഗിച്ചിരുന്നതു്. പുറത്തെ കാര്യങ്ങൾ മുഴുവൻ അന്വേഷിക്കുക, ഭക്തന്മാരെ സ്വീകരിക്കുക, അവരുടെ ഉപഹാരങ്ങൾ എടുത്തുവെയ്ക്കുക എന്നുതുടങ്ങി ദേവിയുടെ താമസം സുഖകരമാക്കുന്നതിനുള്ള എല്ലാ പ്രവൃത്തികളും അദ്ദേഹംതന്നെ ചെയ്തുവന്നു. ഈ രോഗാവസ്ഥയിലും അതിനൊന്നും ഒരു കുറവും വരുത്തിയില്ല. പക്ഷെ, മാതൃദേവിയെ അപാരമായ ദുഃഖത്തിനു വിധേയയാക്കിക്കൊണ്ടു്, അകാലത്തിൽ അദ്ദേഹം മൃത്യുവിന്നധീനനായി. ദേവിയുടെ പുത്രശോകം, സാധാരണ അമ്മമാരുടെ ശോകത്തിൽനിന്നും വളരെയേറെ കൂടുതലായിട്ടാണു കാണപ്പെട്ടതു്. ''വീടിന്റെ ഒരു കല്ലു് അടർന്നു വീണു. ഇനി ഓരോന്നായി വീണുതുടങ്ങും.'' എന്നാണു് ദേവി ഈ ദുഃഖസംഭവത്തെ പരാമർശിച്ചു പറഞ്ഞതു്. ആരെങ്കിലും എട്ടണകൊടുത്താൽ അതു്, അമ്മയ്ക്കു തീർത്ഥയാത്ര പോകുമ്പോൾ ആവശ്യമുണ്ടാകും എന്നുപറഞ്ഞു സൂക്ഷിച്ചുവെയ്ക്കുകയായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വഭാവം. 'യോഗീന്ദ്രനെപ്പോലെ ആരുംതന്നെ എന്നെ സ്നേഹിച്ചിരുന്നില്ല.' എന്നാണു് ദേവി പറയാറുള്ളതു്.

1905–ലും 1906–ലും അടുത്ത ബന്ധുക്കളിൽ പല രും ദേവിയെ വേർപെട്ടു. തന്നിമിത്തം ദേവിയുടെ കുടുംബ ഭാരം വളരെ വർദ്ധിച്ചു. 1905–ൽ ദേവിയുടെ വയോവൃദ്ധ നായ അമ്മാമൻ നീലമാധവൻ അന്തരിച്ചു. അദ്ദേഹത്തെ ദേവിതന്നെയാണു് നിരന്തരം ശുശ്രൂഷിച്ചിരുന്നതു്. അധി കം താമസിയാതെ ദേവിയുടെ സഹോദരനായ പ്രസന്ന ന്റെ ഭാര്യ മരണമടഞ്ഞു. അവർ പെട്ടെന്നു് വിഷൂചികാ ബാധിതയാവുകയാണുണ്ടായതു്. യാതൊരു വൈദ്യസഹാ യവും ചെയ്യാൻ സൌകര്യമില്ലായിരുന്നു. അവർ രണ്ടു പുത്രിമാരായ നളിനിയെയും മാക്കുവിനെയും മാതൃദേവി യെ ഏല്പിച്ചുകൊണ്ടു് ഇഹലോകവാസം വെടിഞ്ഞു. രാധു വിനോടുകൂടി അവരും ദേവിയുടെ വളർത്തുപുത്രിമാരായി. ദേവി പോകുന്നിടത്തെല്ലാം ഇവരെ മൂന്നുപേരെയും കൊണ്ടു പോകുമായിരുന്നു.

ഇതിലെല്ലാം കൂടുതൽ വേദനാജനകമായിരുന്നു ദേവി യുടെ പ്രിയമാതാവായ ശ്യാമസുന്ദരീദേവിയുടെ നിര്യാ ണം. ഏകദേശം എഴുപതോടടുത്തു പ്രായംചെന്ന ആ വൃദ്ധസ്ത്രീ ജീവിതത്തിന്റെ ഉയർച്ചയും താഴ്ചയും എല്ലാം കണ്ടു തൃപ്തിവന്നു. ഒരു ഭ്രാന്തന്റെ ഭാര്യ എന്നുള്ള നില പോയി, തന്റെ പുത്രി ശാരദ ജനങ്ങളാൽ ദേവീഭാവത്തിൽ ആരാ ധിയ്ക്കപ്പെടുന്നതുകണ്ടു് അവർ തൃപ്തിയടഞ്ഞു. ഏതോ കുഗ്രാ മത്തിൽ ഊരും പേരുമില്ലാതെ കഴിഞ്ഞ അവർ ഇപ്പോൾ ദേവിയുടെ ക്ഷേത്രകുടുംബത്തിന്റെ അധിപയായി: എല്ലാ വരുടേയും അമ്മൂമ്മയും ആയിത്തീർന്നു. വാർദ്ധക്യമായിട്ടും ഗൃഹജോലികളും എല്ലാം അവർ വളരെ ശ്രദ്ധയോടുകൂടി തന്നത്താൻ ചെയ്തുവന്നു. 1906–ൽ അവർ അന്തരിച്ചു. അന്നുംകൂടി ആരോഗ്യത്തോടെ ഗൃഹജോലികളും എന്തൊ ക്കെയോ ചെയ്തു. പെട്ടെന്നു് ഒരു വല്ലായ്മ തോന്നി ചെന്നു കിടന്നു. ദേവിയും ഗൃഹത്തിലുള്ള മറ്റു് അംഗങ്ങളും വേണ്ട ശുശ്രൂഷകളും ചെയ്തു. ഒടുവിൽ ദേവി കുറച്ചു ഗംഗാജലം

വായിൽ ഒഴിച്ചുകൊടുക്കുകയും ശിരസ്സിൽ സ്പർശിച്ചുകൊണ്ടു കുറച്ചുനേരം ജപിക്കുകയും ചെയ്തു. അല്പനിമിഷങ്ങൾക്കുള്ളിൽ ദേവിയേയും അനവധി പേരക്കിടാങ്ങളേയും ദുഃഖസമുദ്രത്തിൽ തള്ളിയിട്ടുകൊണ്ടു് ആ ആത്മാവു ശരീരം ത്യജിച്ചു. ശ്രീശാരദാനന്ദസ്വാമികൾ അവരുടെ അന്ത്യ സംസ്കാരം യഥായോഗ്യം നടത്തി.

1907—ൽ ശ്രീ മാതൃദേവി ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഉത്തമ ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യനും ബങ്കാളിലെ ഒരു വലിയ നാടകകൃത്തുമായ ഗിരീശചന്ദ്രഘോഷിന്റെ ദുർഗ്ഗാപൂജയ്ക്കു സന്നിഹിതയായിരുന്നു. മലമ്പനികൊണ്ടു വളരെ ക്ലേശിച്ചിരുന്നുവെങ്കിലും ഗിരീശചന്ദ്രന്റെയും സഹോദരിയുടെയും ആത്മാർത്ഥത ഒന്നുകൊണ്ടു മാത്രമാണു് ദേവി കല്ക്കട്ടയിലേയ്ക്കു യാത്രയായതു്. ഗിരീശചന്ദ്രനുണ്ടായ ദിവ്യാനുഭവങ്ങൾക്കുശേഷം മാതൃദേവി വിശ്വജനനിയാണെന്നു് അദ്ദേഹം ദൃഢമായി വിശ്വസിച്ചു. അതുകൊണ്ടു ദേവിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യം അദ്ദേഹത്തെ അത്യധികം ആനന്ദിപ്പിച്ചു. ബലരാമവസുവിന്റെ ഗൃഹത്തിലാണു് ദേവി താമസിച്ചതു്. ദിവസവും ഗിരീശബാബുവിന്റെ ഗൃഹത്തിൽ പൂജയ്ക്കു പോവുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. ആദ്യത്തെ രണ്ടു ദിവസത്തെ ചടങ്ങുകളും മംഗളമായി കഴിഞ്ഞു. ദുർഗ്ഗാപൂജയ്ക്കു പ്രതിമയുടെ പൂജ ഒരു ഭാഗത്തു് നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കെ എണ്ണമില്ലാതെ ഭക്തന്മാർ കൂട്ടംകൂട്ടമായി ഗിരീശഘോഷിന്റെ വീട്ടിലും ദേവിയുടെ വാസസ്ഥലത്തും ചെന്നു് സജീവയായ ആ ജഗന്മാതാവിനെ പുഷ്പങ്ങൾകൊണ്ടു് അർച്ചിക്കുകതന്നെയായിരുന്നു. ഇതു് ഒരു വല്ലാത്ത പരീക്ഷയായിത്തീർന്നു. രണ്ടുദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ദേവിക്കു് ഇതു താങ്ങുവാനുള്ള ശക്തിയില്ലാതെയായി. മൂന്നാംദിവസം പൂജയ്ക്കു സന്നിഹിതയാകാൻ സാദ്ധ്യമല്ലെന്നുവരെയായി. ഇതു ഗിരീശനെ വളരെ നിരാശനാക്കി. മൂന്നാംദിവസത്തെ പൂജയാണു് ഏറ്റവും പ്രധാ

നം. അന്നത്തെ പൂജയ്ക്ക് ജഗന്മാതാവു സന്നിഹിതയായി ല്ലെങ്കിൽ താൻ ഇത്രയും പാടുപെട്ട് ഒരുക്കിയതൊക്കെ വെറുമൊരു ചടങ്ങു മാത്രമായിത്തീരുമല്ലൊ എന്നു് അദ്ദേഹം വളരെ സങ്കടപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ ദുഃഖിതനായിരിക്കുമ്പോഴാണു പൂജയുടെ ഏറ്റവും ശുഭമായ മുഹൂർത്തം വന്നെത്തി. ആ സമയം മാതൃദേവിയുണ്ടു് ഗിരീശന്റെ ഗൃഹത്തിൽ സന്നിഹിതയായിരിക്കുന്നു. ഭക്തന്റെ നിരാശ മനസ്സിലാക്കി തന്റെ മനസ്സുമാറി അവിടെ എത്തിയതായിരിക്കാം ദേവി. എല്ലാവരുടേയും ഉത്സാഹം വർദ്ധിച്ചു. അന്നും ആനന്ദമത്തരായ അനവധി ഭക്തന്മാരുടെ പൂജ ദേവി സ്വീകരിക്കുകയുണ്ടായി.

1912—ൽ ബേലൂർമഠത്തിൽവെച്ചു നടത്തിയ ദുർഗ്ഗാപൂജയിലും ദേവി പങ്കുകൊണ്ടു. അപ്പോഴും ഇതേപോലെ ഉത്സാഹവും ആദ്ധ്യാത്മികമായ ഉണർവ്വും ദൃശ്യമായി. ദേവിയെ ഉണർത്തുക എന്ന ചടങ്ങു കഴിഞ്ഞപ്പോഴാണു ബേലൂർ മഠത്തിന്റെ നടയിൽ ദേവി എത്തി. ദേവി വന്ന വണ്ടിയുടെ കുതിരകളെ മാറ്റിയിട്ടു പ്രേമാനന്ദസ്വാമികളും തുടങ്ങിയവർ വണ്ടി വലിച്ചു. തുടർന്നുള്ള ദിവസങ്ങളിൽ ആയിരക്കണക്കിനു ഭക്തജനങ്ങളും ദേവിയെ സന്ദർശിക്കുകയും ആരാധിക്കുകയും ചെയ്തു. ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികളും പൂർണ്ണമായി വികസിച്ച നൂറൊട്ടു താമരപ്പൂക്കളുംകൊണ്ടു ദേവിയെ അർച്ചിച്ചു. അങ്ങനെ ആ കൊല്ലത്തെ പൂജ മംഗളകരമായി നടന്നു. 1916—ൽ വീണ്ടും ദേവി ബേലൂർ മഠത്തിലെ ദുർഗ്ഗാപൂജയിൽ സന്നിഹിതയായി. ശിവാനന്ദസ്വാമികളും ആ പൂജയെപ്പറ്റി ഇപ്രകാരം എഴുതിയിരിക്കുന്നു:— ''ഈ പ്രാവശ്യം മാതൃദേവിയുടെ സാന്നിദ്ധ്യം ഉണ്ടായതുകൊണ്ടു് ദുർഗ്ഗാപൂജയിൽ സജീവമൂർത്തിയെത്തന്നെ പൂജിക്കുകയായിരുന്നു. അല്ലാതെ പ്രാണപ്രതിഷ്ഠ കഴിച്ച ഒരു വിഗ്രഹത്തെയല്ല പൂജിച്ചതു്. തോരാത്ത മഴയും ഭയങ്കരമായ കാറ്റും ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും അമ്മ

യുടെ കൃപയാൽ എല്ലാം മംഗളമായി പര്യവസാനിച്ചു. ഭക്തന്മാർ പ്രസാദം കഴിക്കുന്ന സമയത്തു മഴയും മാറിനിന്നു തന്നതു് ഒരു അത്ഭുതമായിരുന്നു. പ്രസാദം കഴിക്കേണ്ട സമയം അടുത്തപ്പോഴും മാതൃദേവിതന്നെ ദുർഗ്ഗയെ വിളിച്ചു പ്രാർത്ഥിച്ചിരുന്നു എന്നു് പിന്നീടു യോഗിൻമാ പറഞ്ഞറിഞ്ഞു. ദുർഗ്ഗാമാതാവു ഞങ്ങളെ രക്ഷിക്കുകയുംചെയ്തു.''

1909 മെയ്മാസം 23–ാംതീയതി മാതൃദേവിയുടെ ജീവിതത്തിലെ സുപ്രധാനമായ ഒരു ദിവസമാകുന്നു. അന്നാണു് ദേവിക്കായി കല്ക്കട്ടയിൽ പണിതീർത്ത 'ഉദ്ബോധൻ' എന്ന കെട്ടിടത്തിൽ ദേവി താമസമാക്കിയതു്. ഈ കാലമത്രയും കല്ക്കട്ടയിൽ വരുമ്പോഴെല്ലാം ഭക്തന്മാരുടെ ഗൃഹത്തിലോ വാടകക്കെട്ടിടങ്ങളിലോ ആയിരുന്നു ദേവി താമസിക്കാറുള്ളതു്. സന്ദർശകർ വർദ്ധിച്ചതോടെ, ഇതു ദേവിക്കും മറ്റുള്ളവർക്കും ഒരു ഭാരമായിത്തുടങ്ങി. എന്നുമാത്രമല്ല, ദിവസം ചെല്ലുംതോറും ദേവിയുടെ ബന്ധുജനങ്ങളായിട്ടും, ഭക്തന്മാരായിട്ടും, ശിഷ്യന്മാരായിട്ടും ദേവിയുടെകൂടെ സ്ഥിരമായി വളരെപ്പേർ ഉണ്ടായിരുന്നു. അതു് ആരാലും ഒറ്റയ്ക്കു താങ്ങാനാവാത്ത ഒരു നിലയിലായിത്തീർന്നിരുന്നു. യോഗാനന്ദസ്വാമികളുടെ മരണശേഷം ദേവിയുടെ കാര്യദർശിയായിരുന്ന ശാരദാനന്ദസ്വാമികളും ഈ വിഷമങ്ങൾ നീക്കാൻ പണം കടംവാങ്ങിയാണു് കല്ക്കട്ടയിൽ ദേവിക്കു് ഈ മന്ദിരം നിർമ്മിച്ചതു്. 'ഉദ്ബോധൻ' എന്ന പേരിൽ രാമകൃഷ്ണസംഘം നടത്തിവരുന്ന മാസിക ഇവിടെനിന്നും പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിരുന്നതുകൊണ്ടാണു് ഇതിനു് 'ഉദ്ബോധൻ' എന്ന പേർ കൊടുക്കപ്പെട്ടതു്. പിന്നെ തന്റെ ജീവിതത്തിൽ ശേഷിച്ചകാലമത്രയും ദേവി കല്ക്കട്ടയിൽ വന്നാൽ തന്റെ ആശ്രിതന്മാരും, സ്വജനങ്ങളും, ശിഷ്യന്മാരുമായി ഇവിടെയാണു താമസിക്കാറു്.

ഈ ശേഷിച്ച പതിനൊന്നു കൊല്ലക്കാലം ദേവി

കല്ലുട്ടയിലും ജയരാമവാടിയിലും ആയി കഴിച്ചുകൂട്ടി. ദേവിയുടെ ശിഷ്യന്മാരിൽ അധികംപേരും ദേവിയെ സന്ദർശിച്ചതും അനുഗ്രഹം സ്വീകരിച്ചതും ഇക്കാലത്താണു്. അതേസമയംതന്നെയാണു് സ്വജനങ്ങളുടെ വമ്പിച്ച ഭാരം ദേവിക്കു വഹിക്കേണ്ടിവന്നതും. ഭക്തന്മാക്കു മാതൃദേവി സാക്ഷാൽ പരാശക്തിതന്നെയായി തോന്നി. അതുകൊണ്ടു് അവർ ദേവിയെ പരിചരിക്കുവാനും ദേവിയുടെ അനുഗ്രഹം നേടാനും ഉത്സുകരായി. ബന്ധുജനങ്ങൾ ദേവിയെ വലയം ചെയ്തതു് അവക്കു് ഒന്നുകിൽ വേറെ ആരും അവലംബം ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ടു്; അല്ലെങ്കിൽ ധനപരമായ വല്ല ആനുകൂല്യവും ലഭിക്കുമെന്നുള്ള പ്രതീക്ഷയോടുകൂടി. വിശ്വജനനി എന്നുള്ള പവിത്രമായ നിലയിൽനിന്നുകൊണ്ടു്, പരസ്പരവിരുദ്ധങ്ങളെന്നു തോന്നാവുന്ന ഈ രണ്ടു് ആശയങ്ങളെയും കൂട്ടിയോജിപ്പിക്കുവാൻ ദേവിക്കു സാദ്ധ്യമായി.

ജയരാമവാടിയിലെ ജീവിതം വളരെ പ്രയാസമേറിയതായിരുന്നു. കുടുംബഭാരം ചെറുതൊന്നുമായിരുന്നില്ല. തന്നെ വിട്ടുപിരിയാത്ത ബന്ധുക്കളും, അവിടെ താമസിക്കാൻ വരുന്ന ഭക്തന്മാരുമായി ഒരു നല്ല തിരക്കു് എന്നും കാണും. കല്ലുട്ടയിൽ ദേവിയെ ചില നിശ്ചിതസമയങ്ങളിൽ മാത്രമേ പുരുഷന്മാക്കു് സന്ദർശിക്കുവാൻ സാദ്ധ്യമായിരുന്നുള്ളൂ. ജയരാമവാടിയിൽ ദേവിയെ എപ്പോഴും വേണമെങ്കിലും കാണാൻ കഴിയുമായിരുന്നു. ദേവിയുടെ പരിപാടികൾക്കു് അവിടെ യാതൊരു നിയന്ത്രണവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു കല്ലുട്ടയിലെ ജനങ്ങൾ ദേവിയെ അധികമായി സന്ദർശിക്കുന്നതു ജയരാമവാടിയിൽവെച്ചാണു്. അവരുടെ ഉയർന്ന ജീവിതനിലവാരം ദേവിക്കറിയാമായിരുന്നതുകൊണ്ടു ശാരീരികമായി വളരെ ക്ലേശങ്ങൾ സഹിച്ചും അതു നടത്തിക്കൊണ്ടുപോകാൻ ദേവി ശ്രമിച്ചു. അവക്കുവേണ്ട പാലു്, പച്ചക്കറികൾ

ഇവയൊക്കെ അന്വേഷിച്ചുണ്ടാക്കി പ്രത്യേകതരത്തിലുള്ള ഭക്ഷണങ്ങൾ പാകംചെയ്യ. രോഗികളെ ശുശ്രൂഷിച്ചു. ഈ ഭക്തസന്താനങ്ങൾക്കു ദേവി നൽകിയിരുന്ന സ്വീകരണം ഏറ്റവും ഹൃദ്യമായിരുന്നു. അതിൽ ദേവിക്കു ആനന്ദമാണനുഭവപ്പെടുക. അതുകൊണ്ടു ഭക്തന്മാരായ സന്താനങ്ങളെ പരിചരിക്കാൻ ഇല്ലാത്ത ദിവസം വൃഥാ കഴിഞ്ഞുപോയി എന്നാണു ദേവിക്കു തോന്നാറു്. ദേവി തങ്ങൾക്കുവേണ്ടി ബുദ്ധിമുട്ടുന്നതു കാണുമ്പോൾ ഈ ഭക്തന്മാർ വളരെ വിഷമിക്കാറുണ്ടു്.

ജയരാമവാടിയിൽ താമസിക്കുന്ന സമയം കോൽപ്പാറ ആശ്രമത്തിലെ ഭക്തന്മാരാണു ദേവിയെ പരിചരിക്കുന്നതിൽ ബദ്ധശ്രദ്ധരായിരുന്നതു്. ജയരാമവാടിക്കും വിഷ്ണുപുരത്തിനും ഇടയിൽ ദേവി ഒരു വിശ്രമസ്ഥലമാക്കിയിരുന്നതു് ഇവിടമാണു്. അവിടെയുള്ളവർ ദേവിക്കു് എന്തുസഹായവും ചെയ്യാൻ തയ്യാറായിരുന്നു. അവരെ ആദ്ധ്യാത്മികമായി ഉയർത്തുവാൻവേണ്ട സൌകര്യങ്ങൾ ദേവി ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുത്തു. ദേശീയപ്രസ്ഥാനത്തിൽ പങ്കെടുത്തു വഴിതിരിഞ്ഞു പോകാൻ തുടങ്ങിയിരുന്ന പലരേയും ദേവി, തന്റെ സാമീപ്യംകൊണ്ടു് ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതത്തിലേയ്ക്കു തിരിച്ചുവിട്ടു. ദേവിയുടെ മനസ്സിനു വിശ്രാന്തി നൽകിയിരുന്ന ഒരു സ്ഥലമായിരുന്നു കോൽപ്പാറ. ആ ആശ്രമത്തിനുസമീപം ദേവിക്കു് ഒരു കുടിൽ തീർത്തിരുന്നു.

ഇപ്രകാരം ഈ ഭക്തന്മാരേയും ശിഷ്യന്മാരേയുംകൂടാതെ ആ ഗ്രാമത്തിൽ സ്വജനങ്ങളായിരുന്നു അധികവും. ഈ സ്വജനങ്ങൾ എല്ലാവരും തങ്ങളുടെ സ്വാർത്ഥപരമായ കാര്യങ്ങൾക്കായി മാത്രമാണു് ദേവിയെ വലയംചെയ്തിരുന്നതു്. ഭക്തന്മാരെയും ശിഷ്യന്മാരെയും എങ്ങനെ വേണമെങ്കിലും തൃപ്തിപ്പെടുത്തുവാൻ കഴിയുമായിരുന്നു. എന്നാൽ ഈ ബന്ധുക്കളെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുവാൻ ഒരു തരത്തിലും സാദ്ധ്യമല്ല എന്നു ദേവി കൂടെക്കൂടെ പറയാറുണ്ടു്.

ആ ഗ്രാമീണജീവിതം ദേവിക്കു വളരെ ഇഷ്ടപ്പെട്ടതായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു ചിലപ്പോൾ ഒരു കൊല്ലക്കാലവും മറ്റും തുടച്ചയായി ദേവി ജയരാമവാടിയിൽത്തന്നെ താമസിക്കാറുണ്ടു്. പക്ഷെ വിശ്രമമില്ലാത്ത ജോലിയും കൂടെക്കൂടെയുള്ള മലമ്പനിയും സർവ്വോപരി, രാധുവിന്റെ അനാരോഗ്യവും കാരണം ദേവിക്കു് കല്ലൂട്ടയിൽ ഉദ്ബോധനിൽവന്നു വളരെ ദിവസത്തേയ്ക്കു താമസിക്കേണ്ടതായിവന്നു. കല്ലൂട്ടയിൽ ദേവിക്കു് ഗൃഹഭരണത്തിന്റെ ചുമതലയോ ധനപരമായ ക്ലേശമോ അറിയേണ്ടിവന്നില്ല. ധനപരമായ കാര്യങ്ങളെല്ലാം ശാരദാനന്ദസ്വാമി അന്വേഷിക്കുമായിരുന്നു. ഗൃഹഭരണം ഗോലാപ്പുമായും. ദേവി സമയംമുഴുവൻ ഗുരുദേവന്റെ പൂജയിലും ഭക്തന്മാരെ സ്വീകരിക്കുന്നതിലുമായി കഴിച്ചുകൂട്ടി. സ്ത്രീകൾക്കു് എപ്പോഴും വേണമെങ്കിലും ദേവിയെ സന്ദർശിക്കാമായിരുന്നു. ആദ്ധ്യാത്മികമായ ജീവിതത്തിനുവേണ്ട പ്രചോദനം ലഭിക്കുകയായിരുന്നു ചിലരുടെ ആഗമനോദ്ദേശം. മറ്റു ചിലർക്കു് ഭൌതികകാര്യങ്ങളും നിറവേറണം. മറ്റു ചിലർക്കു തങ്ങളുടെ ഹൃദയഭാരം ലഘൂകരിക്കണം. പുരുഷന്മാർക്കു് നിശ്ചിതസമയങ്ങളിൽമാത്രമേ ദർശനം അനുവദിച്ചിരുന്നുള്ളൂ. അതുകൊണ്ടാണു് പലരും ദേവിയെ സന്ദർശിക്കുവാൻ ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു യാത്ര ചെയ്തിരുന്നതു്.

21. പ്രധാനഭക്തന്മാരും ശിഷ്യന്മാരും

ദേവിയുടെ ജീവിതത്തിൽ ഒരു സുപ്രധാനപങ്കു വഹിച്ച ഭക്തന്മാരെയും ശിഷ്യകളെയുംകുറിച്ചു് ഏതാനും ചിലതു പറയാതെ ഈ ജീവിതചരിത്രം പൂർണ്ണമാവുകയില്ല. കല്ലൂട്ടയിലെ ജീവിതം ദേവിയെ ആകർഷിച്ചതിന്റെ പ്രധാനകാരണം ഗുരുദേവന്റെ സന്ന്യാസി

ശിഷ്യന്മാരും ഭക്തകളുമായിട്ടുള്ള സാമീപ്യമാണു്. ദേവി കല്ക്കട്ടയിൽ താമസിക്കുന്നസമയം അവരൊക്കെത്തന്നെ യായിരുന്ന ദേവിയുടെ പരിചരണം ചെയ്തുവന്നതും. യോഗാനന്ദസ്വാമികളും പന്ത്രണ്ടു കൊല്ലക്കാലം ദേവിയെ സേവിക്കുകയുണ്ടായി. ആദ്യകാലങ്ങളിൽ ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യനായ അദ്ഭുതാനന്ദസ്വാമികളും ദേവിയെ പരിച രിക്കുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. പിന്നീടു കുറച്ചുകാലം ത്രിഗുണാ തീതസ്വാമികളും ആ സ്ഥാനം വഹിച്ചു. അതിനുശേഷം ശാരദാനന്ദസ്വാമികളാണു വളരെക്കാലത്തേയ്ക്കു ദേവിയുടെ കാര്യദർശിയായിരുന്നതു്.

ശരത്മഹാരാജു് എന്ന പേരിലറിഞ്ഞിരുന്ന ഇദ്ദേഹം അന്തരംഗശിഷ്യന്മാരായ പന്ത്രണ്ടുപേരിൽ ഒരാ ളായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ അന്ത്യദശയിൽ തങ്ങളുടെ സ്വജനങ്ങളെയും, ഗൃഹങ്ങളെയും വിദ്യാഭ്യാസത്തെയും എല്ലാം വിട്ടെറിഞ്ഞു് ഈ യുവാക്കന്മാർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശുശ്രൂഷയിൽ മാത്രം വ്യാപൃതരായി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മഹാസമാധിക്കുശേഷം ഇവരെല്ലാം കഠിനങ്ങളായ സാധ നകളും അനുഷ്ഠിച്ചു. ശരത്മഹാരാജിന്റെ അഗാധമായ ആദ്ധ്യാത്മികവികാസത്തേയും, അസാധാരണ ബുദ്ധിശ ക്തിയേയും, ഭരണശക്തിയേയുംപറ്റി വിവേകാനന്ദ സ്വാമികളുക്കു വലിയ മതിപ്പായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഇംഗ്ല ണ്ടിലും അമേരിക്കയിലും വേദാന്തപ്രചരണത്തിനായി സ്വാമിജി അദ്ദേഹത്തെ നിയോഗിച്ചു. 1898–ൽ അദ്ദേഹം ഇന്ത്യയിലേയ്ക്കു വിളിക്കപ്പെടുകയും രാമകൃഷ്ണമിഷന്റെ സെക്രട്ടറിയായി നിയമിക്കപ്പെടുകയുംചെയ്തു. ജീവിത ശേഷം മുഴുവൻ അദ്ദേഹം ആ സ്ഥാനം അലങ്കരിക്കു കയും ചെയ്തു.

മിഷന്റെ സെക്രട്ടറി എന്നുള്ളതിനും പുറമെയാണു് അദ്ദേഹം മാതൃദേവിയുടെ ഭാരവാഹിയും ആയതു്. മാതൃ ദേവിയുടെ കാര്യങ്ങളും അന്വേഷിക്കുക എന്നു വെച്ചാൽ

അതു് അത്ര നിസ്സാരകാര്യമല്ലായിരുന്നു. ദേവിതന്നെ ഈവിധം പറയാറുണ്ടു്:— ''ശരത്തിന്റെ കാലം കഴിയുന്നതുവരെ എനിക്കു ബുദ്ധിമുട്ടുകളൊന്നും ഉണ്ടാവുകയില്ല. അതിനുശേഷം കാര്യങ്ങളന്വേഷിക്കാൻ പ്രാപ്തനായ ഒരാളെയും ഞാൻ കാണുന്നില്ല.'' ദേവിയുടെ വിചിത്രസ്വഭാവത്തോടുകൂടിയവരും ബുദ്ധിഭ്രമം പിടിപെട്ടവരുമായ ബന്ധുക്കളെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുന്നതു വളരെ ക്ലേശകരമായിരുന്നു. അതിനുംപുറമെ വളരെ ചെലവുകളും വഹിക്കേണ്ടതായും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഈ ബുദ്ധിമുട്ടുകളൊക്കെ ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും അദ്ദേഹം വളരെ ഭംഗിയായി കാര്യങ്ങളും നിർവ്വഹിക്കുകയും അങ്ങനെ ദേവിയുടെ അപാരമായ വാത്സല്യത്തിനും വിശ്വാസത്തിനും പാത്രമാവുകയുംചെയ്തു. ശരത്മഹാരാജ് ഇല്ലെങ്കിൽ ദേവി കല്ക്കട്ടയ്ക്കു പോവുകതന്നെയില്ല. അവിടെയായിരിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു് എവിടെയെങ്കിലും പോകേണ്ടതായിരുന്നാലും ദേവി അദ്ദേഹത്തെ തടഞ്ഞു നിർത്തുമായിരുന്നു. ആയിരം ഫണങ്ങളും വിടർത്തി തന്നെ രക്ഷിക്കുന്ന ''വാസുകി''യാണു് ശരത്തു് എന്നാണു് ദേവി പറയാറുള്ളതു്. അവസാനകാലത്തു് ദേവി പറയുകയുണ്ടായി:— ''എനിക്കു ജീവിതത്തിൽ ആശയില്ലാതെയായി. ഞാൻ ലോകത്തോടു യാത്ര പറയുകയായി. പോകുന്നിടത്തെല്ലാം ശരത്തിനെയും കൈയിലെടുത്തുകൊണ്ടു ഞാൻ പോകും.'' ഈ വാക്കുകളംകേട്ടു ശാരദാനന്ദസ്വാമികളും ഒരു ശിശുവിനെപ്പോലെ പൊട്ടിക്കരഞ്ഞുപോയി.

തനിക്കു ദേവിയോടുണ്ടായിരുന്ന ഭക്തിബഹുമാനങ്ങളും ശാരദാനന്ദസ്വാമി പ്രത്യക്ഷമായി പ്രകടിപ്പിച്ചതു സ്ത്രീലോകത്തിനോടു പൊതുവെയുണ്ടായിരുന്ന ആദരവിൽക്കൂടിയായിരുന്നു. സിസ്റ്റർ നിവേദിത ആരംഭിച്ച സ്കൂളിലും അതിന്റെ പ്രവർത്തനങ്ങളിലും അദ്ദേഹം ശ്രദ്ധിക്കുവാനുണ്ടായ കാരണം ദേവിയോടുണ്ടായിരുന്ന ഈ

ബഹുമാനമായിരുന്നു. ഇതു മാത്രമല്ല, ആ മാതൃഭക്തിയുടെ ഒരു പ്രതീകമായിരുന്ന കല്ലൂട്ടയിൽ ദേവിയുടെ താമസത്തിന്നായി അദ്ദേഹം നിർമ്മിച്ച 'ഉദ്‌ബോധൻ' എന്നറിയപ്പെടുന്ന മന്ദിരം. മാതൃദേവിയുടെ സമാധിക്കുശേഷം ജയരാമവാടിയിൽ പണിതീർപ്പിച്ച ക്ഷേത്രവും ഈ ഭക്തിയുടെ പ്രതീകംതന്നെ. ഈ സ്മാരകങ്ങൾക്കു പുറമെ, ''ഭാരതത്തിലെ മാതൃപൂജ'' എന്ന ഒരു ഗ്രന്ഥവും അദ്ദേഹം ദേവിയുടെ സ്മാരകമായി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. ''ആരുടെ കൃപാദൃഷ്ടിയാൽ ഈ ഗ്രന്ഥകാരനു് ഓരോ സ്ത്രീരൂപത്തിലും ദിവ്യമായ മാതൃത്വം ദർശിക്കുവാൻ സാദ്ധ്യമായോ, ആ പാവനപാദപദ്മങ്ങളിൽ വിനയാദരപുരസ്സരം ഈ ഗ്രന്ഥം സമർപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.'' എന്നാണു് അദ്ദേഹം ഈ ഗ്രന്ഥത്തെ ദേവിക്കു സമർപ്പണംചെയ്തുകൊണ്ടു് എഴുതിയിരിക്കുന്നതു്.

ഇങ്ങനെ ഈ സന്ന്യാസിശിഷ്യന്മാരെക്കൂടാതെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഭക്തകളിൽ പലരും ദേവിയുടെ ഏറ്റവും ഉറ്റ സഖികളായി ആജീവനാന്തം ജീവിച്ചു. അവരിൽ പ്രധാനമായവരാണു് ഗോലാപ്‌മാ, യോഗിൻമാ, ലക്ഷ്മീദേവി, ഗൌരീമാ മുതൽപേർ. അവരിൽ ഗൌരീമാതാ വൊഴിച്ചു മറ്റുള്ളവർ വിധവകളായിരുന്നു. ധ്യാനവും സേവനവുംകൊണ്ടു് അവരുടെ ജീവിതം പരിശുദ്ധമാക്കപ്പെട്ടു.

ഇവരിൽ മാതൃദേവിയോടു് ഏറ്റവും സാമീപ്യം ശ്രീ ഗോലാപ്‌മാസ്സ്വായിരുന്നു. ധനസമ്പന്നയല്ലെങ്കിലും ഒരു ഉന്നതകുലജാതയായ അവർ ചെറുപ്പത്തിൽത്തന്നെ വിധവയായി. തന്റെ വിവാഹിതയായ ഏകപുത്രിയുടെ നിര്യാണം അവരെ ദുഃഖാർത്തയാക്കി. അവർ ഗുരുദേവനെ ശരണം പ്രാപിച്ചു. അപ്പോൾ മുതൽ അവർ മാതൃദേവിയുടെകൂടെ താമസമാക്കുകയും ദേവിയെ ഭയഭക്തിബഹുമാനങ്ങളോടുകൂടി ശുശ്രൂഷിക്കുകയും ചെയ്തുവന്നു. ഈ

ബ്രാഹ്മണവിധവ ദേവിയുടെ ഉറ്റ തോഴിയായിരിക്കു മെന്നു ഗുരുദേവൻ നേരത്തെ പ്രവചനം ചെയ്തിരുന്നു. അതുപോലെ ഗുരുദേവന്റെ സമാധിക്കുശേഷം നീണ്ട മുപ്പത്താറു വർഷങ്ങൾ അവർ ദേവിയെ ഒരു നിഴൽ പോലെ പിൻതുടർന്നു. ദേവി തീർത്ഥയാത്രയ്ക്കു പോകുമ്പോഴും കല്ലുട്ടയിൽ താമസിക്കുമ്പോഴും ദേവിയുടെ അന്തേവാസി കളായി ഉണ്ടായിരുന്നവരിൽ മുഖ്യവ്യക്തി ഗോലാപ്മാ യായിരുന്നു. മാതൃദേവി തന്നെ സന്ദർശിക്കുവാൻ വരുന്ന ഭക്തന്മാരോടു സാധാരണയായി നേരിട്ടു സംസാരിക്കാ ത്തതുകൊണ്ടു ദേവിയുടെ ആശിസ്സുകളോ വാക്കുകളോ ഭക്തന്മാരെ പറഞ്ഞുമനസ്സിലാക്കുന്നതും ഇവർതന്നെയാ യിരുന്നു. ഗോലാപ്മായുടെ സാന്നിദ്ധ്യം ദേവിക്കു ധൈര്യം നൽകിയിരുന്നതുകൊണ്ടു ദേവി പോകുന്നിട ത്തെല്ലാം അവരെയും കൊണ്ടുപോകുക പതിവായിരുന്നു.

ഗോലാപ്മാ ആദ്ധ്യാത്മികമായും വളരെ സിദ്ധി കളുള്ളവരായിരുന്നു. പ്രഭാതത്തിലും സായാഹ്നത്തിലും വളരെനേരം അവർ ജപത്തിനും ധ്യാനത്തിനുമായി വിനി യോഗിക്കാറുണ്ട്. അവരുടെ മനസ്സു വളരെ പരിശുദ്ധ മാകുന്നു എന്നും ജപസാധനയിൽ അവർ പൂർണ്ണത കരസ്ഥമാക്കിയിട്ടുണ്ടെന്നും ദേവിതന്നെ പറയാറുണ്ട്. ആവശ്യത്തിൽകവിഞ്ഞ ലജ്ജയൊന്നും ഇല്ലാത്തവരാ യതുകൊണ്ടു ദേവിയുടെയും ഭക്തന്മാരുടെയും ഒരു മദ്ധ്യ വർത്തിയാവാൻ അവർ ഏറ്റവും അർഹയായിരുന്നു. ആരു ടെയും മുഖംനോക്കാതെ സത്യംപറയുവാൻ അവർക്കു യാതൊരു സങ്കോചവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ദേവിയോട് അതിഭക്തിയും ബഹുമാനവും ഉണ്ടായിരുന്നാലും വേണ്ട സന്ദർഭങ്ങളിൽ ദേവിയെ ശാസിക്കുവാൻ അവർക്കു യാതൊരു മടിയും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. യഥാർത്ഥത്തിൽ അവരുടെ ചില സത്യഭാഷണങ്ങളും മറ്റുള്ളവരുടെ വികാരങ്ങളെ വ്രണപ്പെടുത്തുവാൻപോലും ശക്തിയുള്ളതായിരുന്നു. അങ്ങ

നെയുള്ള സത്യം പറയരുതെന്നുപോലും ദേവി അവരെ താക്കീതുചെയ്യാറുണ്ട്.

ബാഹ്യമായി കഠോരത തോന്നിക്കുമെങ്കിലും വളരെ മൃദുലവും പ്രേമാർദ്രവുമായ ഒരു ഹൃദയമാണ് ആ മഹതിക്കുള്ളതു് എന്നു എല്ലാവക്കും അറിയാമായിരുന്നു. ആ മഹതിയിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന സേവനസന്നദ്ധത അതുല്യം തന്നെയായിരുന്നു. സ്നാനഘട്ടങ്ങൾ ആരെങ്കിലും മലിനമാക്കിയിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അവർ സ്വയം വെള്ളം ഒഴിച്ചു കഴുകി വൃത്തിയാക്കും. വൃന്ദാവനത്തിലെ സ്നാനഘട്ടം ഒരിക്കൽ ഒരു കൂട്ടി മലവിസർജ്ജനം ചെയ്തു മലിനമാക്കി. അവിടം വൃത്തിയാക്കുവാൻ ആരും വരാത്തതുകൊണ്ടു് അവർതന്നെ വൃത്തിയാക്കി. അവരുടെ കൂട്ടി തന്നെയായിരിക്കും അതു ചെയ്തതു് എന്നു കാണികളിൽ ചിലർ വിചാരിച്ചു. എന്നാൽ അവർ സന്ന്യാസിനി യാണെന്നും സ്വന്തം കൂട്ടികൾ ഇല്ലാത്തവരാണെന്നും പിന്നീടാണു് അവക്കു മനസ്സിലായതു്.

ദൗഹിത്രൻ അയയ്ക്കാറുള്ള ഒരു ചെറിയ തുകയാണു് അവക്കു ചെലവിന്നായി ഉണ്ടായിരുന്നതു്. ആ തുകയിൽ പകുതി അവർ തന്റെ ചെലവുവകയ്ക്കു് ഉദ്ബോധനിൽ ഏല്പിക്കും. മറ്റെപകുതി ധർമ്മവിഷയങ്ങൾക്കു ചെലവാക്കും. ഉദ്ബോധനിലെ സകല ഭരണകാര്യങ്ങളിലും അവർ ശ്രദ്ധിച്ചു. സന്ന്യാസിമാക്കെല്ലാം ഒരമ്മയെപ്പോലെയായിരുന്നു അവർ. ഭക്തന്മാക്കു പ്രസാദവിതരണം ചെയ്യുന്നതു് അവരുടെ ജോലിയായിരുന്നു. ശ്രീ മാതൃദേവിയുടെ മഹാസമാധികഴിഞ്ഞു് നാലുവർഷങ്ങൾക്കുശേഷം 1924 — ൽ ആ മഹതി കാലധർമ്മം പ്രാപിച്ചു.

യോഗിൻമാ എന്ന പേരിൽ അറിയപ്പെട്ടവരുന്ന യോഗേന്ദ്രമോഹിനിവിശ്വാസ് ആയിരുന്നു മാതൃദേവിയുടെ മറ്റൊരു ആത്മസഖി, ഗോലാപ്മായെപ്പോലെത്തന്നെ ഈ മഹതിയും ദേവിയൊന്നിച്ചു വളരെക്കാലം വസിച്ചതു

കൊണ്ടു് ഇവക്കു രണ്ടുപേക്കും തന്റെ ജീവിതത്തിന്റെ ഓരോ ഘട്ടങ്ങളെയും വിശദമായി അറിയാം എന്നു ദേവിതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ദേവിയുടെ സഖികളിൽവെച്ചു് ഏറ്റവും ഗാംഭീര്യം കൂടിയവരും ആദ്ധ്യാത്മികമായി വളരെ സിദ്ധികളും നേടിയവരുമായ ഒരു മഹതിയായിരുന്നു യോഗിൻമാ. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ ഈ ഭക്തയെപ്പറ്റി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു:— ''സ്ത്രീകളിൽവെച്ചു ജ്ഞാനിയോഗിനി ആണു്. അല്പനിമിഷങ്ങൾകൊണ്ടു പൂർണ്ണമായി വികസിക്കുന്ന ഒരു സാധാരണപൂമൊട്ടല്ല യോഗിനി. വളരെ സമയംകൊണ്ടു പൂർണ്ണവികാസം പ്രാപിക്കുന്ന ഒരു സഹസ്രദളപദ്മമാണു് യോഗിനി.'' യോഗിൻമായുടെ അന്ത്യകാലം ഇതു യഥാർത്ഥമാണെന്നു തെളിയിച്ചു. വൃന്ദാവനത്തിൽ ദേവിയെ അനുഗമിച്ചകാലത്തു് അവർക്കു പലപ്പോഴും സമാധി അനുഭവപ്പെടുകയുണ്ടായി. ഒരു ദിവസം ലാലാബാബുവിന്റെ ക്ഷേത്രത്തിൽ അവർ സമാധിമഗ്നയായി ഇരുന്നുപോയി. ക്ഷേത്രംപൂട്ടി പൂജാരിക്കു പോകേണ്ട സമയമായിട്ടും അവർ ഭാവത്തിൽനിന്നും ഉണർന്നുവന്നില്ല. ''ആ അവസ്ഥയിൽ ജഗത്തു് എന്ന ഒരു വസ്തു ഇല്ല എന്നായിരുന്നു എനിക്കനുഭവപ്പെട്ടതു്.'' എന്നാണു് അവർ പിന്നീടു പറഞ്ഞതു്. തന്റെ ചുറ്റുപാടുമുള്ള സകല വസ്തുക്കളിലും തന്റെ ഇഷ്ടദേവതയെ ദർശിക്കുക എന്ന ഒരനുഭവവും പിന്നീടു് അവക്കു സിദ്ധിച്ചു. അതു മൂന്നുദിവസത്തേയ്ക്കു നീണ്ടുനിന്നു എന്നു് ആ മഹതി പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്.

ധനികനായ ഒരു ജമിന്ദാരുടെ പത്നിയായിരുന്ന ഈ ഭക്ത ഗൃഹസംബന്ധമായ എന്തോ കുഴപ്പത്താൽ ബാല്യംമുതല്ക്കുതന്നെ പിതൃഗൃഹത്തിലാണു് താമസിച്ചുവന്നതു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണഭക്തനായിരുന്ന ബലരാമബാബുവാണു് അവരെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ സന്ദർശിക്കുവാൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയതു്. അന്നുമുതൽ അവർ മാതൃദേവിയുടെ

ഉറ്റ മിത്രമായിത്തീർന്നു. മാതൃദേവിയും അവരും സമപ്രായക്കാരായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഈ മൈത്രിക്കു ദാർഢ്യം കൂടിവന്നു. യോഗിൻമാ മുടിചീകി കെട്ടിക്കൊടുക്കുന്നതു ദേവിക്കു വളരെ തൃപ്തികരമായിരുന്നു. കുളിക്കുമ്പോഴുംകൂടി അതു് ഉലയ്ക്കുവാൻ ദേവി ഇഷ്ടപ്പെട്ടില്ല. മിക്ക തീർത്ഥയാത്രകളിലും അവർ ദേവിയെ അനുഗമിച്ചു. കല്ക്കട്ടയിലായിരിക്കുമ്പോഴും ഉദ്ബോധന്റെ ഭരണകാര്യങ്ങളിൽ ഒരു നല്ല പങ്കു് അവരും വഹിച്ചിരുന്നു. ബാഗ്ബസാറിൽ അവക്കു സ്വന്തമായി ഒരു ഗൃഹവും അവരുടെ വൃദ്ധയായ അമ്മയും പൌത്രന്മാരും ഉണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു് അവരുടെ താമസം അവിടെയായിരുന്നു. എന്നാൽ ദിവസവും രാവിലെ അവർ ദേവിയെ സന്ദർശിച്ചു പച്ചക്കറികളും നുറുക്കി തയ്യാറാക്കിക്കൊടുത്തു സ്വഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോകും. അവിടെ ഭക്ഷണം തയ്യാറാക്കി അമ്മയ്ക്കു കൊടുത്തതിനുശേഷം വീണ്ടും ദേവിയുടെ സമീപത്തുവന്നു രാത്രിയാകുന്നതുവരെ അവിടെ താമസിച്ചു് ആവുംവിധം ശുശ്രൂഷിക്കുമായിരുന്നു.

സ്വന്തം വീട്ടിൽത്തന്നെ ആയിരുന്നുവെങ്കിലും തന്ത്രാചാരപ്രകാരമുള്ള പൂർണ്ണാഭിഷേകവും വേദവിധിപ്രകാരമുള്ള വിരജ്ഹോമവും അനുഷ്ഠിച്ചു് അവർ ലോകജീവിതം ത്യജിച്ചു് സന്ന്യാസം സ്വീകരിച്ചു. ഗംഗയിൽ നിത്യവും പ്രഭാതത്തിൽ സ്നാനംചെയ്തു് ആ സ്നാനഘട്ടത്തിൽ തന്നെ ധ്യാനമഗ്നയായി ഇരുന്നു ജപിക്കും. പൂജാവിധികളും വേണ്ടപോലെ അറിയാമായിരുന്നു. ഒരു നിമിഷംപോലും അവർ വെറുതെ കളയുമായിരുന്നില്ല. ഒഴിവുസമയം മുഴുവൻ ഗീതയും, ഭാഗവതവും ചൈതന്യചരിതാമൃതവും ഗുരുദേവനെപ്പറ്റിയുള്ള കൃതികളും വായിക്കുന്നതിൽ അവർ ഉത്സുകയായിരുന്നു. ബുദ്ധി വളരെ സൂക്ഷ്മമായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഇവയെല്ലാംതന്നെ അവക്കു ഹൃദിസ്ഥമായിരുന്നു. 1924–ൽ എഴുപത്തിനാലാമത്തെ വയസ്സിൽ അവർ പരലോകം പൂകി.

ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യകളിൽ മാതൃദേവിയുടെ ആത്മമിത്രമാകുന്നതിനു ഭാഗ്യംസിദ്ധിച്ച മറെറാരു മഹതിയാണു് ഗൌരീമാ. പാണ്ഡിത്യവും കാര്യശേഷിയും ധൈര്യവും ഉണ്ടായിരുന്നതോടൊപ്പംതന്നെ അവക്കു് ആദ്ധ്യാത്മികമായി വളരെ ഉയർന്ന നിലയും സ്വായത്തമായിരുന്നു. ബാല്യത്തിൽത്തന്നെ ഒരു ത്യാഗജീവിതത്തിനു് പ്രചോദനം സിദ്ധിച്ച അവർ വിവാഹത്തിനുള്ള സകലപ്രേരണകളും നിരസിച്ചു. ചെറുപ്പത്തിൽത്തന്നെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ കണ്ടുമുട്ടാൻ ഭാഗ്യം ലഭിച്ച അവർ സ്വഗൃഹത്തെയും ബന്ധുക്കളെയും ത്യജിച്ചു് ഒരു സന്ന്യാസിനിയായി ഹിമാലയപരിസരങ്ങളിൽ കഠിനങ്ങളായ തപശ്ചര്യകളും അനുഷ്ഠിച്ചു. 1882 മുതൽ സംഗീതശാലയിൽ മാതൃദേവിയോടൊപ്പം സ്ഥിരതാമസം തുടങ്ങി. അന്നുമുതൽ തന്റെ സകലകരണങ്ങളും ഗുരുദേവന്റെയും മാതൃദേവിയുടെയും ശുശ്രൂഷയ്ക്കായി വിനിയോഗിച്ചു. ഗുരുദേവനു് അവരുടെ കഴിവുകളെപ്പററി വലിയ മതിപ്പുണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു സ്ത്രീകളുടെ ഇടയിൽ ആദ്ധ്യാത്മികജ്ഞാനം വിതറുവാൻ അദ്ദേഹം അവരെ ഉപകരണമാക്കി. സ്ത്രീകളുടെ ഉന്നമനത്തിനായി ജീവിതം ഉപയോഗിക്കണം എന്നു് അദ്ദേഹം അവരെ ഉപദേശിക്കുകയും ചെയ്തു. ഗുരുദേവന്റെ മഹാസമാധിയ്ക്കുശേഷം കുറച്ചുകാലം അവർ കഠിനങ്ങളായ തപശ്ചര്യകളും ചെയ്തുകൊണ്ടു വൃന്ദാവനത്തിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടി. അതിനുശേഷം ബാലികമാക്കുവേണ്ടി ഒരു വിദ്യാലയം തുടങ്ങി. മാതൃദേവിയോടുള്ള ആദരവിനാൽ ആ സ്ഥാപനത്തിനു് ''ശ്രീശാരദേശ്വരി ആശ്രമവും വിദ്യാലയവും'' എന്നാണു് അവർ പേരിട്ടതു്. ഇന്നു് കല്ക്കട്ടയിലെ സുപ്രസിദ്ധമായ ഒരു സ്ത്രീവിദ്യാഭ്യാസകേന്ദ്രമായി ആ സ്ഥാപനം വിലസുന്നു. ഇവിടെ ബാലികമാക്കു സാധാരണവിദ്യാഭ്യാസം നല്കുന്നതിനു് പുറമെ, ഹൈന്ദവശാസ്ത്രാനുസൃതമായി പരിശുദ്ധത, സേവനസ

ന്നദ്ധത, ഭക്തി, മുതലായ ആദർശങ്ങളെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തിയുള്ള ഗൃഹഭരണത്തേയും പരിശീലിപ്പിക്കുന്നു. ഗൌരീമാതാവിനാൽ ആകഷ്ടിക്കപ്പെട്ട ഉന്നതകുലജാതകളും സേവനത്തിന്നായി ജീവിതം അർപ്പണം ചെയ്തവരുമായ കുറച്ചു മഹിളകളാണു് ഈ സ്ഥാപനം നടത്തിക്കൊണ്ടുവരുന്നതു്.

ഗൌരീമാതാവിനും മാതൃദേവിക്കും പരസ്പരം വലിയ ആദരവും അഗാധമായ സ്നേഹവുമായിരുന്നു. മാതൃദേവിയെപ്പറ്റി ശ്രീഗൌരീമാ ഇപ്രകാരം വർണ്ണിക്കുന്നു :— ''ശ്രീ ശാരദാദേവി ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു് ജീവിതത്തിൽ സഹധർമ്മിണി മാത്രമായിരുന്നില്ല; അദ്ദേഹം ദേവിയിൽ ജഗന്മാതാവിനെ പൂർണ്ണമായി ദർശിക്കുകയായിരുന്നു. സ്വപത്നിയെ ജഗന്മാതാവായി സങ്കല്പിച്ചു പൂജിക്കുക ഒരുകാലത്തും വിഭാവനചെയ്യുകതന്നെ സാദ്ധ്യമല്ല. മാതൃദേവിയെപ്പറ്റി ജനങ്ങൾക്കു് ഒന്നും അറിയുവാൻ കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല. ദേവിയുടെ ആ ഉത്കൃഷ്ടജീവിതത്തിന്റെ തത്ത്വത്തെ യഥാർത്ഥമായി മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിയുമ്പോൾ ലോകത്തിനുമുഴുവൻ അതുകൊണ്ടു മുക്തിലഭിക്കാൻ പോവുകയാണു്.''

ഒരിക്കൽ ദുർഗ്ഗാപൂജസമയത്തു ഗൌരീമാതാവിനു ദേവിയോടുണ്ടായിരുന്ന അഗാധമായ ഭക്ത്യാദരങ്ങൾ പ്രകടിതമായി. ഒമ്പതുദിവസവും ആ മഹതി ദേവിയുടെ മുമ്പിൽ ഇരുന്നു് 'സപ്തശതി' പാരായണംചെയ്തു. അവസാനദിവസം നൂറെട്ടു ചെന്താമരപ്പൂക്കൾകൊണ്ടു് അവർ ദേവിയെ അർച്ചിച്ചു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:— ''അമ്മേ, ദുർഗ്ഗാപൂജക്കാലത്തു് ഈ ഗ്രന്ഥം പാരായണം ചെയ്യണം എന്ന എന്റെ പ്രതിജ്ഞ അവിടുത്തെ ദിവ്യസന്നിധാനത്തിലിരുന്നു് ഇപ്രകാരം സപ്തശതി പാരായണംചെയ്യാൻ സാദ്ധ്യമായതുകൊണ്ടു നിറവേറ്റിക്കഴിഞ്ഞു. ഇനിമേലാൽ ദുർഗ്ഗാപൂജക്കാലത്തു് ഈ ഗ്രന്ഥം അവശ്യം പാരാ

യണം ചെയ്യണം എന്നെനിക്കു നിർബന്ധമില്ല. അതു ഭവതിയുടെ ഇച്ഛയ്ക്കധീനം.''

മാതൃദേവിക്കും ഗൌരീമാതാവിനോടു പുത്രീനിർവ്വിശേഷമായ വാത്സല്യമാണുണ്ടായിരുന്നതു്. നേരമ്പോക്കായി ദേവി അവരെ 'ഗൌരദാസി' എന്നാണു് വിളിക്കാറു്. ഗൌരീമാതാവു് സുഖക്കേടായി കിടന്ന അവസരങ്ങളിൽ ദേവി രാത്രിമുഴുവനും ഇരുന്നു് അവരെ ശുശ്രൂഷിച്ചു. ദേവിക്കു ശാസ്ത്രങ്ങളിൽ വലിയ വ്യുല്പത്തിയില്ലായിരുന്നുവെങ്കിലും ഗൌരീമാതാവിന്റെ പാണ്ഡിത്യത്തെയും വിവിധവിഷയങ്ങളിലുള്ള വൈദഗ്ധ്യത്തെയും ബഹുമാനിച്ചിരുന്നു. ദേവി പറയുകയാണു്:— ''മഹാത്മാക്കൾ വളരെ വിരളമാണു്. ഗൌരദാസി അപൂർവ്വം ചില മഹാത്മാക്കളിൽ ഒരുവളാകുന്നു.'' തന്റെ മദിരാശിയാത്രക്കിടയിൽ ദേവി പറയുകയുണ്ടായി:— ''എനിക്കു പാതുയോഗങ്ങളിൽ സംസാരിക്കുവാനുള്ള കഴിവില്ല. ഗൌരദാസി എന്റെ കൂടെയുണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ അവർ എന്തെങ്കിലും സംസാരിക്കുമായിരുന്നു.''

പൊതുപ്രവർത്തനങ്ങളിലെല്ലാം ഗൌരീമാതാവിനു ശ്രീ മാതൃദേവിയുടെ ഹാർദ്ദമായ ആനുകൂല്യവും അനുമതിയും ലഭിച്ചു. വിദ്യാലയം സ്ഥാപിച്ചതും പ്രവർത്തനം തുടങ്ങിയതും ദേവിയുടെ അനുഗ്രഹാശിസ്സുകളോടുകൂടിത്തന്നെയായിരുന്നു. എന്നു മാത്രമല്ല, ദേവി ആ സ്ഥാപനം കൂടെക്കൂടെ സന്ദർശിക്കുകയും പ്രവർത്തനങ്ങളെ അഭിനന്ദിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ആശ്രമപ്രവർത്തനങ്ങൾ തുടങ്ങിയതിനു ശേഷം, ഗൌരീമാതാവിനു പഴയതുപോലെ അമ്മയെ സന്ദർശിക്കുവാൻ സാദ്ധ്യമല്ലാതെയായി. എന്നാലും അവർ ദേവിയെ അടിക്കടി സന്ദർശിക്കുകയും, വിദ്യാർത്ഥിനികളെയും ഭക്തകളെയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരികയും ചെയ്യുമായിരുന്നു.

ഇവരെക്കൂടാതെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ഭക്തകളിൽ

പലരും മാതൃദേവിയുമായി ഉറ്റ സമ്പർക്കം പുലർത്തിയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാഗിനേയിയായ 'ലക്ഷ്മീദീദി' ഇവരിൽ ഏറ്റവും പ്രധാനപ്പെട്ട ഒരാളാകുന്നു. അവർ ഒരു ബാലവിധവയായിരുന്നു. പ്രായംകൊണ്ട് അവർ മാതൃദേവിയുടെ ഇളയതും ആയിരുന്നു. ദേവി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു വസിച്ചിരുന്നകാലത്തു ലക്ഷ്മീദീദിയും നാഗസ്വരശാലയിൽ ദേവിയോടുകൂടി താമസിച്ചു; ഗൃഹഭരണത്തിൽ സഹായിക്കുകയും അദ്ധ്യാത്മസാധനകൾ ശീലിക്കുകയും ചെയ്തുവന്നു. ദേവി കല്ക്കട്ടയിൽ താമസമായപ്പോൾ അവർ സ്വസഹോദരങ്ങളുടെ കൂടെയോ വല്ല പുണ്യസ്ഥലങ്ങളിലോ മാറിമാറി താമസിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. സംഭാഷണത്തിലും അഭിനയത്തിലും അവർ വളരെ ചാതുര്യമുള്ളവരായിരുന്നു. ഗുരുദേവന്റെ ജീവിതത്തിലെ പ്രധാനസംഭവങ്ങളെ വിവരിച്ചും, അദ്ദേഹത്തിന്റെ സംഭാഷണത്തേയും സ്വഭാവത്തേയും തന്മയമായി അഭിനയിച്ചും ഭക്തന്മാരായ ശ്രോതാക്കളെ അവർ ആശ്ചര്യഭരിതരാക്കുമായിരുന്നു. ഭക്തിരസപ്രധാനങ്ങളായ കീർത്തനങ്ങൾ ആലാപിക്കുന്നതിനും, ഭക്തിരസമായ ഭാഗങ്ങൾ നൃത്തം ആടുന്നതിനും അവർക്കുണ്ടായിരുന്ന നൈപുണ്യം ചെറുതൊന്നുമല്ല. ഇതിനുംപുറമെ, അവരുടെ തീക്ഷ്ണമായ ഓർമ്മശക്തിയും, പുരാണകഥകൾ പറഞ്ഞുകേൾപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള പാടവവും ഒന്നു വേറേതന്നെയായിരുന്നു. അവസാനകാലത്തു് അവർ പലർക്കും മന്ത്രദീക്ഷയും നൽകിവന്നു. പുരിയിൽവെച്ചു് അവർ ശരീരത്യാഗം ചെയ്തു.

'ഗോപാലേർമാ' അഥവാ 'ഗോപാലന്റെ അമ്മ' എന്നു് അറിയപ്പെട്ടിരുന്ന ഒരു സന്ന്യാസിനിയും മാതൃദേവിയുടെ ഒരു ഉറ്റമിത്രമായിരുന്നു. അവരും ഒരു ബാലവിധവയായിരുന്നു. അവർക്കു മാതൃദേവിയേക്കാൾ വയസ്സു വളരെ കൂടുതലാണു്. അവർ ബാലഗോപാലനെയാണു് തന്റെ ഇഷ്ടദേവതയായി ആരാധിച്ചിരുന്നതു്. ശ്രീരാമ

കൃഷ്ണന്റെ ജീവിതചരിത്രം എന്ന ഗ്രന്ഥത്തിൽ ഇവരെപ്പറ്റി വളരെയധികം പറയുന്നുണ്ട്. ഇവർ ഒരു മഹാസിദ്ധയായിരുന്നു. ഗുരുദേവനെ തന്റെ ഇഷ്ടദേവതയായ ബാലഗോപാലനായി അവർ കരുതുകയും താൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അമ്മയാണെന്ന ഭാവം സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്തു. തന്നിമിത്തം ദേവിയെ തന്റെ സ്നുഷയായിട്ടാണു് അവർ കരുതിയിരുന്നതു്. ദക്ഷിണേശ്വരം സന്ദർശിക്കുമ്പോഴും, അവർ ദേവിയുടെകൂടെ താമസിക്കുമായിരുന്നു. അല്പാത്തപ്പോഴും കുറച്ചകലെയായി കാമാർഹട്ടി എന്ന സ്ഥലത്താണു് താമസിച്ചു സാധനയിൽ ഏർപ്പെട്ടിരുന്നതു്. കല്ക്കട്ടയിൽ മാതൃദേവി താമസിക്കുമ്പോഴും ഇവർ അവിടെയും കൂടെക്കൂടെ ചെല്ലുക പതിവായിരുന്നു. അവരുടെ അവസാനദിവസങ്ങളിൽ സിസ്റ്റർ നിവേദിതയാണു് അവരെ പരിചരിച്ചിരുന്നതു്.

ഇവരെക്കൂടാതെ ഗുരുദേവന്റെ ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യന്മാരുടെ പത്നിമാരും ദേവിയുടെ മിത്രങ്ങളും ഭക്തകളുമായിരുന്നു. അവരെല്ലാം ദേവിയെ കൂടെക്കൂടെ സന്ദർശിക്കയും ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നു.

ദേവിയോടു് ഏറ്റവും അടുത്ത സമ്പർക്കം പുലർത്തിയിരുന്നവരായ ഈ ഭക്തകളുടെ സ്വഭാവം പലതരത്തിലും ദേവിയുടെ ആശയങ്ങളിൽനിന്നും ജീവിതത്തിൽനിന്നും വിഭിന്നമായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു്, 'സ്ത്രീത്വം' എന്ന ആദർശത്തെപ്പറ്റി ദേവിയുടെ വീക്ഷണഗതി എന്തായിരുന്നിരിക്കാം എന്നുള്ള ചോദ്യം സ്വാഭാവികമായി ഉയരുവാൻ അവകാശമുണ്ടു്. ദേവി വളരെ ലജ്ജാശീലയായിരുന്നു. മൂടുപടം ഇല്ലാതെ പുരുഷന്മാരോടു സംസാരിച്ചിരുന്നില്ല; എന്നു മാത്രമല്ല, വളരെ അടുത്തവരോടുമാത്രമേ നേരിട്ടു സംസാരിക്കുകതന്നെ ചെയ്തിരുന്നുള്ളു. എല്ലാ പൊതുപ്രവർത്തനങ്ങളിൽനിന്നും അകന്നുമാണു് നിന്നതു്. എന്നാൽ അതേസമയം, ദേവിയുടെ ആത്മസഖിയായ ഗൗരീമാതാവു നേരേവിപരീതമായ പ്രവൃത്തികളാണു് ചെയ്തിരു

ന്നതും. അതിനു ദേവിയുടെ പൂർണ്ണസമ്മതവും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഗൗരീമാതാവിനെക്കൂടാതെ വേറെയും പല സ്ത്രീകളും ദേവിയുടെ സമ്മതത്തോടുകൂടി പൊതുക്കാര്യങ്ങളിൽ പങ്കെടുത്തിരുന്നു. സിസ്റ്റർ നിവേദിതയുടെ വിദ്യാലയപ്രസ്ഥാനത്തെ ദേവി വളരെ അനുകൂലിച്ചു. സിസ്റ്റർ സുധീരയെ, നിവേദിതയുടെ ജോലി തുടരുവാൻ അനുവദിച്ചു എന്നു മാത്രമല്ല, ധനസംബന്ധമായ ബുദ്ധിമുട്ടുകൾ ലഘൂകരിക്കാൻ പരഗൃഹങ്ങളിൽപോയി പഠിപ്പിക്കുവാൻ പോലും അനുവാദം നൽകി. ഒരു ഹിന്ദുബാലികയെ, പലരുടെയും പ്രതിഷേധം വകവെയ്ക്കാതെ സൂതികമ്മിണിയുടെ ജോലി പഠിക്കാൻ ദേവി ഉത്സാഹിപ്പിച്ചു. ദേവിയുടെ സ്വഭാവവുമായി ചേർത്തു ചിന്തിക്കുമ്പോൾ ഇവ പരസ്പരവിരുദ്ധമായി തോന്നാം.

ദേവിയുടെ വിദ്യാഭ്യാസം പരിമിതമായിരുന്നു. ബാല്യത്തിലെതന്നെ ദേവി വിവാഹിതയുമായി. ഭാരതത്തിലെ സ്ത്രീത്വമാകുന്ന ആദർശത്തിന്റെ അവസാനവാക്കാണ് ശ്രീ ശാരദാദേവി എന്നു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പറഞ്ഞതിൽനിന്നും ഭാരതസ്ത്രീകളുടെ ആദർശം ഇതാണു് എന്നാണോ സങ്കല്പിക്കേണ്ടതു്? ദേവിയുടെ ചരിത്രം പഠിക്കുന്നവർ ഈ ഭാഗത്തെപ്പറ്റി കുറച്ചു ചിന്തിക്കേണ്ടതുണ്ടു്.

സ്ത്രീ എന്ന ആദർശത്തിന്റെ കാതൽ എന്താണെന്നു ചിന്തിക്കാതെ ഈ പ്രശ്നത്തിനു പരിഹാരം കണ്ടുപിടിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല. ഓരോ രാജ്യത്തിലെയും ഓരോ കാലത്തേയും സ്ത്രീകളുടെ ഉടുപ്പും നടപ്പും സാമുദായികജീവിതവും ഭിന്നരീതിയിലുള്ളതാണു്. എന്നാൽ ഈ വൈവിദ്ധ്യങ്ങളുടെ അടിയിൽ അന്തർലീനമായി, പുരുഷനിൽ നിന്നും വ്യത്യസ്തമായി, സ്ത്രീകളുടെ മാത്രം അവകാശവും അഭിമാനവുമായ ഒരു വൈശിഷ്ട്യമുണ്ടു്: മാതൃത്വം— അനന്തമായ സ്ത്രീത്വം— അതാണു് സ്ത്രീയുടെ സ്ത്രീത്വം.

അനന്തമായ സ്ത്രീത്വം എന്തുകൊണ്ടാണു് മാതൃത്വ

ത്തിൽ ദശിക്കുന്നതു്; പത്നി എന്നുള്ള അവസ്ഥയും കടന്നിട്ടു വേണമല്ലൊ മാതൃത്വത്തിലെത്താൻ. പത്നീഭാവം ഗൃഹത്തെയും അതിന്റെ ചുറ്റുപാടുകളെയും ആശ്രയിച്ചാണു് നിലനില്ക്കുന്നതു്. ഗൃഹത്തിലെ വിവിധഘടകങ്ങളെ സ്നേഹമാകുന്ന ചരടുകൊണ്ടു കോത്തിണക്കുന്നതു് ഒരമ്മയാണു്. ഒരു ഗൃഹിണിക്കു് ഇതു സാദ്ധ്യമാകുന്നതു്, മാതൃത്വത്തോടു് അവർ എത്രത്തോളം താദാത്മ്യം പ്രാപിച്ചിട്ടുണ്ടു് എന്നുള്ളതിനെ ആശ്രയിച്ചാണു്. ഈ മാതൃത്വത്തിൽ അഭിവൃദ്ധി പ്രാപിച്ചിട്ടുള്ള ഒരാൾക്കുമാത്രമേ സ്വാർത്ഥലേശമില്ലാതെ സ്നേഹിക്കുവാനും, അനന്തമായ ക്ഷമാശക്തിയോടെ മറ്റുള്ളവരുമായി ഇടപെടുന്നതിനും യാതൊരു പ്രതിഫലവും ഇച്ഛിക്കാതെ പൂർണ്ണമായി ആത്മസമർപ്പണം ചെയ്യുവാനും കഴിയുകയുള്ളു. ആദ്യം ഈ സ്വഭാവം പ്രകടിതമാകുന്നതും സ്വസന്താനങ്ങളോടുള്ള പെരുമാറ്റത്തിലാണെങ്കിലും ക്രമേണ ആ ഭാവം വികസിച്ചു് സമുദായത്തിലെ ഇതരഘടകങ്ങളുടെ നേരെയും പ്രകടിതമാക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അതു സാദ്ധ്യമാകാത്ത വ്യക്തിയിൽ സ്ത്രീത്വം പരിപൂർണ്ണമല്ല. അപ്രകാരമുള്ള വ്യക്തികളിൽ നിന്നും സമുദായത്തിന്റെ അഭിവൃദ്ധിക്കു യാതൊന്നും പ്രതീക്ഷിക്കാനില്ല. മാത്രമല്ല, അതു സമുദായത്തിന്റെ നാശത്തിനുള്ള വഴി തെളിക്കുകയും ചെയ്യും.

അതാകുന്നു മാതൃത്വമാണു് അനന്തമായ സ്ത്രീത്വം എന്നു് പറയുന്നതിന്റെ മൂലകാരണം. ഏതുവിഭാഗത്തിൽ ജീവിച്ചാലും സ്ത്രീ തന്റെ ഈ സുപ്രധാനമായ ചുമതല മറക്കാതിരുന്നാൽമാത്രമേ അവൾ 'സ്ത്രീ' എന്ന പേരിനു് അർഹയാവുകയുള്ളു. നിസ്സ്വാർത്ഥമായ സ്നേഹം, ക്ഷമ, അനുകമ്പ, സേവനസന്നദ്ധത ഇവ സ്ത്രീയുടെ സഹജഭൂഷണങ്ങളാകുന്നു.

ഈ ഭാവത്തിൽക്കൂടി വീക്ഷിക്കുമ്പോഴാണു് മാതൃദേവി മറ്റുള്ള സ്ത്രീകളുമായി ഒത്തിണങ്ങി ജീവിതം നയി

ച്ചതിന്റെ പൊരുൾ എന്താണെന്നു് മനസ്സിലാകുന്നതു്. ഭാരതത്തിലെ സ്ത്രീകൾ മുമ്പത്തേക്കാൾ കുറച്ചുംകൂടി പ്രായമായിട്ടു വേണം വിവാഹിതകളാകാനെന്നും അവർക്കു വിദ്യാഭ്യാസം ഉണ്ടായിരിക്കേണ്ടതാണെന്നും, സ്വാശ്രയശീലം വർദ്ധിപ്പിക്കേണ്ടതാണെന്നും, വിവാഹത്തിനു് ഇഷ്ടമില്ലാത്തവരെ സേവനപരമായ ഒരു ജീവിതത്തിലേയ്ക്കു തിരിച്ചുവിടേണ്ടതാണെന്നും മറ്റും ദേവിക്കു് അഭിപ്രായമുണ്ടായിരുന്നു. പക്ഷെ, ഏതുരീതിയിൽ ജീവിച്ചാലും അവർ അവരുടെ സ്ത്രീത്വം, അതായതു് ഈ പൂർണ്ണമായ മാതൃത്വം എന്ന ആദർശം ഒരിക്കലും മറക്കരുതു് എന്നും അപ്രകാരം മറക്കാനിടയായാൽ ആ ജീവിതം പുരുഷന്മാരുടെ ജീവിതത്തിന്റെ ഒരു വെറും പകർപ്പാകുമെന്നും ദേവി അഭിപ്രായപ്പെട്ടു.

ദേവി ഈ തത്ത്വത്തിനനുസരിച്ചു സ്വജീവിതം നയിച്ചു് സ്ത്രീത്വത്തിന്റെ പ്രതിരൂപമായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു. ലോകചരിത്രം മുഴുവനും തെരഞ്ഞുനോക്കിയാലും സ്ത്രീ എന്ന ആദർശത്തിന്റെ എല്ലാഭാഗങ്ങളെയും ഇത്രയും പൂർണ്ണമായി പ്രതിനിധാനം ചെയ്യുന്ന ഒരു ജീവിതം വേറെ കണ്ടുകിട്ടുക സാദ്ധ്യമല്ല. ലോകത്തിൽ ഈശ്വരചൈതന്യം മാതൃഭാവത്തിൽക്കൂടി പ്രകടിതമാക്കുന്നതിനായിട്ടാണു് ഗുരുദേവൻ തന്നെ ഇവിടെ വിട്ടിട്ടുപോയതു് എന്നു് ശ്രീ മാതൃദേവി പറഞ്ഞതിന്റെ സൂക്ഷ്മമായ അർത്ഥവും കാരണവും ഇത്രതന്നെയാകുന്നു.

22. മഹാസമാധി

ഗുരുദേവന്റെ മഹാസമാധിക്കുശേഷം അനവധി നീണ്ട വർഷങ്ങൾ കടന്നുപോയി. അന്ധകാരത്തിൽ കിടന്നുഴറിയിരുന്ന ശിഷ്യന്മാർക്കു വഴിത്താരയായി വിളങ്ങിയിരുന്ന ആ ഉജ്ജ്വലദീപം എരിഞ്ഞു കെടാറായി. ഇനി

ആ ജീവിതത്തിന്റെ അന്ത്യസമയത്തെക്കുറിക്കുന്ന ചില സംഭവങ്ങൾമാത്രമേ നമുക്ക് ഈ ജീവിതചരിത്രത്തിൽ രേഖപ്പെടുത്തുവാനുള്ള.

1919–ൽ ശ്രീമാതൃദേവി രാധുവിനേയുംകൊണ്ടു ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു യാത്രയായി. ഈ സമയത്തു രാധു ഗർഭിണിയായിരുന്നു. പണ്ടേ ദുർബല, പോരെങ്കിൽ ഉന്മത്ത, അതിന്റെകൂടെ ഗർഭക്ലേശവും. ഈ പ്രതിസന്ധി രാധു തരണംചെയ്യുമോ എന്നു് ദേവിക്കു വലിയ ആശങ്കയുണ്ടായിരുന്നു. ഈശ്വരകൃപയാൽ പ്രസവം യാതൊരു അനിഷ്ടസംഭവങ്ങളുംകൂടാതെ കഴിഞ്ഞുകൂടി. പക്ഷെ, രാധു അതോടുകൂടി ഒരു പൂർണ്ണരോഗിണിയായി മാറുകയാണു് ചെയ്തതു്. രാധുവിന്റെ പുത്രനായ 'വനവിഹാരി'യുടെ രക്ഷയും ദേവിതന്നെ നിർവ്വഹിക്കേണ്ടതായിവന്നു. ആ ശിശുവിനോടു ദേവിക്കു് അതിരുകവിഞ്ഞ വാത്സല്യവുമുണ്ടായിരുന്നു. കുട്ടിക്കു കുറച്ചു പ്രായമായി യാത്രചെയ്യാറാകുന്നതുവരെ ദേവി തന്റെ കല്ക്കട്ടയ്ക്കുള്ള യാത്ര മാറ്റിവെച്ചു.

പക്ഷെ, ജയരാമവാടിയിൽ താമസം തുടങ്ങികുറേനാൾ ചെന്നപ്പോൾ ദേവിയുടെ ആരോഗ്യം ക്ഷയിക്കാൻ തുടങ്ങി. അടിക്കടി മലമ്പനി വന്നു് ദേവിയെ അലട്ടി. ആ വർഷം ഡിസംബർ 19–ാംതീയതി മാതൃദേവിയുടെ ജന്മതിഥിയായിരുന്നു. അനേകം ഭക്തന്മാർ ദേവിയെ സന്ദർശിക്കുന്നതിനും പ്രസാദം ലഭിക്കുന്നതിനുമായി അന്നു ജയരാമവാടിയിൽ എത്തി. ഗ്രാമവാസികളും ആറ്റാദപൂവ്വും തിങ്ങിക്കൂടി. ശ്രീ ശാരദാനന്ദസ്വാമികളും ദേവിക്കു് പുതിയ വസ്ത്രങ്ങളുംമറ്റും അയച്ചുകൊടുത്തിരുന്നു. ഗുരുദേവന്റെ പൂജ കഴിഞ്ഞു. ദേവി എല്ലാവരെയും ഹൃദയപൂവ്വും ആശീർവ്വദിച്ചു. പ്രസാദവും നൽകി. എല്ലാ ഹൃദയങ്ങളിലും ശാന്തിയും ആനന്ദവും ഓളംവെട്ടുകയായിരുന്നു.

അന്നുരാത്രി പകൽസമയത്തെ കഠിനമായ അദ്ധ്വാനത്തിന്റെ ഫലമായിട്ടോ എന്തോ ദേവിക്കു കഠിനമായ പനി തുടങ്ങി. ആ പനി കുറേ ദിവസം നീണ്ടുനിന്നു. ചികിത്സകൊണ്ടു യാതൊരു പ്രയോജനവും ലഭിക്കാതെയായി. ശരീരം ദുർബലമായിത്തീർന്നു. വിവരം ഭക്തന്മാർ മുഖേന ശ്രീ ശാരദാനന്ദസ്വാമികളും അറിഞ്ഞു. അദ്ദേഹം ദേവിയെ കല്ക്കട്ടയിൽ കൊണ്ടുവന്നു ചികിത്സിക്കാൻവേണ്ട എല്ലാ ഏർപ്പാടും ചെയ്തു.

യാത്ര പുറപ്പെടുന്നതിനു രണ്ടു ദിവസം മുമ്പായി ദേവി തന്റെ ഗ്രാമദേവതയായ സിംഹവാഹിനീദേവിയെ നമസ്കരിക്കുവാൻ പോയി. അഥവാ സിംഹവാഹിനിയോടു യാത്രചോദിക്കുവാൻ പോയി എന്നു പറയട്ടെ. ആ ക്ഷേത്രംവരെ നടക്കുന്നതിനുള്ള ശക്തിപോലും ഇല്ലാതെ ദേവി വിയർത്തു തളർന്നുപോയി. യാത്രപുറപ്പെടുന്ന അന്നു പ്രഭാതത്തിൽ ഗൃഹത്തിനു സമീപമുള്ള കുളത്തിൽപോയി കരചരണങ്ങളും കഴുകിയപ്പോൾ ക്ഷീണാധിക്യംകൊണ്ടു കൽപ്പടവുകളിൽ വീണുപോയി. യാത്രയ്ക്കുവേണ്ടതെല്ലാം തയ്യാറായി. അനവധി സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ ദേവിയെ യാത്രയയയ്ക്കാൻ വന്നെത്തിയിരുന്നു. എല്ലാവരും കണ്ണുനീരോടുകൂടി ദേവിയോടു അഭ്യർത്ഥിച്ചു:— ''അമ്മേ, ഞങ്ങളെ ഏറെനാളത്തേയ്ക്കു മറന്നുകളയരുതെ! വേഗം ആരോഗ്യം വീണ്ടെടുത്തു ഞങ്ങളുടെ സമീപത്തു മടങ്ങിവരണേ.'' എന്നു്. ''എല്ലാം ഈശ്വരന്റെ ഇച്ഛപോലെ നടക്കട്ടെ! ഞാൻ നിങ്ങളെ മറക്കുകയുണ്ടാകുമോ!'' എന്നു് ദേവിയും പ്രതിവചിച്ചു. ഇത്രയും പറഞ്ഞുകൊണ്ടു താൻ നിത്യവും പൂജിക്കുന്ന ഗുരുദേവന്റെ പടം വസ്ത്രത്തിൽ പൊതിഞ്ഞു പെട്ടിയിൽവെച്ചു നമസ്കരിച്ചു. ഈ പ്രാവശ്യം യാത്ര പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ ദേവിയുടെ ഓരോ വാക്കിലും പ്രവൃത്തിയിലും ഒരു പ്രത്യേകതയുണ്ടായിരുന്നു. പോകുന്ന വഴിക്കു ഗ്രാമത്തിലെ ക്ഷേത്രങ്ങളുടെനേരെ നോക്കി കൈയ്കൂപ്പി

കൂപ്പി. ഹൃദയത്താൽ എല്ലാവരോടും വിടവാങ്ങുകയാണോ എന്നു തോന്നുമായിരുന്ന ദേവിയുടെ മുഖഭാവം കണ്ടാൽ. വണ്ടിയിൽ കയറിയപ്പോഴും താൻ ഉപയോഗിച്ചിരുന്ന പുതപ്പു തന്റെ സേവകനായ ഹരിയെ വിളിച്ചുകൊടുത്തു. വഴിയിൽ ശാന്തിനാഥശിവക്ഷേത്രത്തിൽ ഇറങ്ങി. അവിടെയും പൂജ കഴിച്ചു. കൂടിനിന്നിരുന്നവക്കെല്ലാം പ്രസാദവും നൽകി. കോൽപ്പാറയിലെ ജഗദംബാ ആശ്രമത്തിലാണു് വിശ്രമിച്ചതു്. രാവിലെ പൂജാദികർമം കഴിഞ്ഞു് ആശ്രമവാസികളോടു യാത്രപറഞ്ഞു ദേവി പുറപ്പെട്ടു. അങ്ങനെ വഴിക്കൊക്കെ വിശ്രമിച്ചു് 1920 ഫെബ്രുവരി മാസം 27–ാംതീയതി മാതൃദേവി കല്ലുട്ടയിൽ എത്തിച്ചേർന്നു. ദേവിയുടെ അസ്ഥിമാത്രശരീരം കണ്ടു് ഗോലാപു് മായും യോഗിൻമായും സ്തംഭിച്ചുപോയി. കൂടെയുണ്ടായിരുന്ന പരിചാരകനോടു ചോദിച്ചു :– ''നിങ്ങൾ അമ്മയെ ഈ സ്ഥിതിയിലാക്കിയിട്ടാണോ കൊണ്ടുവന്നിരിക്കുന്നതു്? ഒരു കരിക്കട്ടപോലെയിരിക്കുന്നല്ലൊ ദേവിയെക്കണ്ടാൽ! ഇത്ര അവശതയിലായിപ്പോയെന്നു ഞങ്ങൾ തീരെ വിചാരിച്ചില്ല.''

ശാരദാനന്ദസ്വാമികൾ ദേവിയുടെ ചികിത്സയ്ക്കു വേണ്ട ഏർപ്പാടുകളെല്ലാം ചെയ്തു. കല്ലുട്ടയിലെ പ്രസിദ്ധ ഭിഷഗ്വരനായ കവിരാജു് ശ്യാമാദാസവാചസ്പതിയാണു് ചികിത്സ തുടങ്ങിയതു്. പനിക്കു് അല്പം കുറവു് ഈ ചികിത്സകൊണ്ടു കണ്ടുവെങ്കിലും ആഹാരത്തിനുള്ള രുചി തീരെ കെട്ടുപോയതുകൊണ്ടു് ആയുർവ്വേദചികിത്സ മതിയാക്കി. കല്ലുട്ടയിലെ പ്രസിദ്ധ ഡാക്ടരായ ശ്രീ നീലരത്നസർക്കാർ ആയിരുന്നു ചികിത്സ ഏറെറടുത്തതു്. രണ്ടുമാസം ആ ചികിത്സ നടത്തിയിട്ടും പറയത്തക്ക കുറവൊന്നും ഉണ്ടായില്ല. വീണ്ടും ആയുർവ്വേദചികിത്സതന്നെ തുടങ്ങേണ്ടതായിവന്നു.

ആദ്യകാലങ്ങളിൽ പനി വൈകുന്നേരംമാത്രം ഉണ്ടാ

യിക്കൊണ്ടിരുന്നു. രണ്ടാമത്തെ ഘട്ടത്തിൽ രാവിലെയും വൈകുന്നേരവും ആയി. പിന്നീട് വിടാതെയുള്ള പനിയും ദേഹമാസകലം ചുട്ടനീറലും ആയിത്തീർന്നു. ക്രമേണ ദേവി ഇഹലോകകാര്യങ്ങളിൽ വിമനസ്കയായി അധികസമയവും ധ്യാനമഗ്നയായി കാണപ്പെട്ടു.

ഒരു ദിവസം ഒരു സന്ന്യാസിശിഷ്യൻ സമീപത്തിരുന്നു പറഞ്ഞു:— ''അമ്മേ, ഈ പ്രാവശ്യം അമ്മയുടെ ആരോഗ്യം വളരെ ക്ഷയിച്ചു. ഇത്ര ക്ഷീണിച്ചു് ഞാൻ അമ്മയെ ഇതിനുമുമ്പു കണ്ടിട്ടേയില്ല.''

അമ്മ:— ''മകനെ, ശരിയാണു്. ശരീരം വളരെ ബലഹീനമായിപ്പോയി. ഇപ്പോഴും മനസ്സു സദാ ഗുരുദേവനിലാണു്. വേറെ ഒന്നിനും ഇച്ഛ തോന്നുന്നേയില്ല. നോക്കു, ഈ രാധുവിനെ ഞാൻ എത്ര സ്നേഹിച്ചിരുന്നു. അവൾക്കുവേണ്ടി ഞാൻ എന്തൊക്കെ ചെയ്തു! പക്ഷെ, ഇപ്പോഴും രാധുവിനെ കണ്ടാൽ എനിക്കു് വിരക്തി തോന്നുന്നു. എന്നെ താഴോട്ടു വലിച്ചു കൊണ്ടുവരാനായി ഇവരൊക്കെ എന്തിനാണെന്റെ മുമ്പിൽ വന്നു നില്ക്കുന്നതു് എന്നാണു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്. ഈ ലോകത്തിൽ ചെയ്യുതീക്കേണ്ട കാര്യങ്ങൾക്കുവേണ്ടി ഗുരുദേവൻതന്നെ എന്റെ മനസ്സിനെ ഇവരുമായി ബന്ധിച്ചു. അല്ലെങ്കിൽ ഗുരുദേവന്റെ സമാധിക്കുശേഷം ജീവിച്ചിരിക്കുക എന്നുള്ളതു് ഉണ്ടാകുമായിരുന്നോ?''

ഒരുദിവസം ഉച്ചയ്ക്കു് പെട്ടെന്നു പനി കൂടിക്കൂടിവന്നു. വിശ്വസ്തസേവകനായ വരദൻ അടുക്കെനിന്നു വീശുകയും നനഞ്ഞ കൈയ്കൊണ്ടു തലയിൽ തടവുകയും ചെയ്യുന്നുണ്ടു്. ദേവി ആ സന്താനത്തിന്റെ പുറത്തു വാത്സല്യപൂർവ്വം തടവി, കരുണാർദ്രയായി പറയുകയാണു്:— ''മകനെ, ഞാൻ ഈ ശരീരം വിട്ടുപോകുമ്പോഴും നിങ്ങൾക്കൊക്കെ കഠിനമായ ദുഃഖം ഉണ്ടാകുമെന്നു് എനിക്കറിയാം.''

ശിഷ്യന്റെ കണ്ണുകൾ നിറഞ്ഞു. നതമസ്തകനായി ഗദ്ഗദത്തോടെ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:— ''അമ്മേ, ഇതെന്താണീ പറയുന്നതു്? മരുന്നുകൊണ്ടു പ്രയോജനമില്ലെങ്കിൽ ഗുരുദേവനോടു് ആരോഗ്യം വീണ്ടുതരുവാൻ പ്രാർത്ഥിക്കരുതേ? തീച്ചയായും അതുകൊണ്ടു സുഖപ്പെടും.''

ഒരു ചെറുപുഞ്ചിരി ആ ക്ഷീണിച്ച മുണ്ടുകളിൽ വ്യാപിച്ചു. ''കോൽപ്പാറയിൽവെച്ചു് എത്ര അത്യാസന്നാവസ്ഥയിലായാലും ഗുരുദേവന്റെ ദർശനം ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുമ്പോൾ എനിക്കു ലഭിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. നിങ്ങളെ ഒക്കെ കാണുമ്പോൾ ഈ ശരീരത്തെപ്പറ്റി ഞാൻ ഓർമ്മിക്കുകയും ഗുരുദേവനോടു് അതിനെ നിലനിർത്തുവാൻ പ്രാർത്ഥിക്കുകയും ചെയ്യാറുണ്ടു്. പക്ഷെ, ഇപ്പോൾ എന്തൊക്കെ ചെയ്താലും ആ ദർശനം ലഭിക്കുന്നില്ല. ഇനി ഈ ശരീരം നിലനില്ക്കുന്നതു് അദ്ദേഹത്തിനു് ഇഷ്ടമല്ലെന്നതോന്നുന്നു. നിങ്ങളെ ഒക്കെ നോക്കി രക്ഷിക്കാൻ ശരത്തുണ്ടു്.''

നീണ്ടുനിന്ന ഈ രോഗം ദേവിയുടെ സ്വഭാവത്തിൽ വലിയ വ്യത്യാസം വരുത്തി. ഓരോ ദിവസം കഴിയുംതോറും ആ സ്വഭാവം ചെറിയ കുട്ടികളുടേതുപോലെയായിത്തീർന്നു. ചെറിയ ചെറിയ കാര്യങ്ങളിൽക്കൂടി ഒരു കുട്ടിയെപ്പോലെ ശാഠ്യം കാണിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ചിലസമയം ഗംഗാതീരത്തിലേയ്ക്കു തന്നെ കൊണ്ടുപോകണം എന്നു് നിർബന്ധം തുടങ്ങും. പിന്നെ ആരെങ്കിലും വന്നു കൊണ്ടുപോകാം എന്നുപറഞ്ഞാലേ ആഹാരംകഴിക്കുവാൻ കൂട്ടാക്കുകയുള്ളു. ഒരു ദിവസം അർദ്ധരാത്രി ദേവിയുടെ പരിചാരികയായ സരള എന്തോ ആഹാരം കൊണ്ടുവന്നു് അതു കഴിക്കുവാൻ ദേവിയെ നിർബന്ധിച്ചു. ''ഇല്ല, ഞാൻ കഴിക്കുകയില്ല. അമ്മേ, ഇതു കഴിക്കു, അതു കഴിക്കു, എന്ന ഒരു വർത്തമാനമേ നിനക്കുള്ളു. പിന്നെ തെർമൊമീറർ വെച്ചു പനിനോക്കലും!'' എന്നായി

ദേവി. ഇങ്ങനെ ശാഠ്യം തുടങ്ങിയാൽ, ശരത് മഹാരാജിനെ വിളിക്കട്ടേ, എന്നു് ആരെങ്കിലും ചോദിക്കും. ആ പേരു പറഞ്ഞാൽ ദേവി ഉടനെ ആഹാരം കഴിക്കുകയും ചെയ്യും. ഈ പ്രാവശ്യവും അതനുസരിച്ചു സേവിക ചോദിച്ചു:— 'ശരത് മഹാരാജിനെ വിളിക്കട്ടെ, അമ്മേ?' ദേവി ശാഠ്യം നിൎത്തിയില്ല: 'ഓ, ആവട്ടെ, ശരത്തിനെ വിളിക്കു, നിന്റെ കൈയിൽനിന്നും ഒന്നും കഴിക്കുകയില്ല.'

ഈ വാൎത്ത കേട്ടമാത്രയിൽ ശരത് മഹാരാജ് ഓടിവന്നു. അന്നു ശാരദാനന്ദസ്വാമികളോടു കാണിച്ച പെരുമാറ്റം കാണികളെ ആശ്ചൎയ്യഭരിതരാക്കി. സാധാരണയായി ദേവി സ്വാമികളോടു മുട്ടുപടംകൂടാതെയോ നേരിട്ടോ സംസാരിക്കുന്ന പതിവില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇത്തവണ സ്വാമികളെ കണ്ട ഉടനെ, ദേവി അദ്ദേഹത്തോടു തന്റെ സമീപത്തിരിക്കാൻ ആംഗ്യംകാണിച്ചു. എന്നിട്ടു വാത്സല്യപൂവ്വം അദ്ദേഹത്തിന്റെ താടിയിൽ തടവി രണ്ടു കൈയ്കളും തന്റെ കൈയ്കളിൽ ഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു പറഞ്ഞു:— ''മകനെ, ഇതു കണ്ടോ, ഇവർ ഏതുനേരവും ഓരോന്നു കഴിക്കാൻ പറഞ്ഞു് എന്നെ ഉപദ്രവിക്കുന്നു. പിന്നെ, എപ്പോഴും ഈ കഴൽ എടുത്തുവെയ്ക്കലുംമാത്രമേ ഇവക്കറിഞ്ഞുകൂടൂ. എന്നെ ഇങ്ങനെ ബുദ്ധിമുട്ടിക്കരുതെന്നു് ഒന്നവരോടു പറയൂ.'' സ്വാമി ദേവിയെ സാന്ത്വനപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടു പറഞ്ഞു:— ''അമ്മേ, ഒരിക്കലും ഇല്ല, ഇനി ഒരിക്കലും അവർ അവിടുത്തെ ഇപ്രകാരം ബുദ്ധിമുട്ടിക്കുകയില്ല.'' അല്പനിമിഷങ്ങൾ കഴിഞ്ഞു സ്നേഹാർദ്രമായ സ്വരത്തിൽ അദ്ദേഹം വീണ്ടും ചോദിച്ചു:— ''അമ്മേ, കുറച്ചെന്തെങ്കിലും കഴിക്കണ്ടേ?'' കഴിക്കാമെന്നു് അമ്മ സമ്മതം മൂളിയപ്പോൾ അദ്ദേഹം സേവികയോടു് എന്തെങ്കിലും ആഹാരം കൊണ്ടുവരുവാൻ പറഞ്ഞു. ഉടനെ ദേവി പറയുകയാണു്:— ''നീതന്നെ എനിക്കു് ആഹാരം തരിക. ഞാൻ അവളുടെ കൈയിൽനിന്നും ഒന്നും കഴിക്കുക

യില്ല.'' കുറച്ചുപാൽ വായിൽ ഒഴിച്ചുകൊടുത്തശേഷം അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു:— ''ഇനി കുറച്ചു വിശ്രമിച്ചിട്ടു വീണ്ടും കുടിക്കാം.'' ഈ വാക്കുകളും കേട്ടു ദേവി സന്തുഷ്ടയായി സ്നേഹവാത്സല്യത്തോടെ അരുൾചെയ്തു:— ''കണ്ടോ, എത്ര മധുരമായ വാക്കുകൾ! അമ്മേ, കുറച്ചു് ആശ്വസിച്ചിട്ടു കുടിക്കാം എന്നു്. ഇമ്മാതിരി വാക്കുകൾ പറയാൻ ഇവക്കൊന്നും അറിഞ്ഞുകൂടെന്നോ? കഷ്ടം, എന്റെ കുട്ടിയെ ഈ രാത്രി അസമയത്തു വെറുതെ കഷ്ടപ്പെടുത്തി. പോകൂ, മകനെ, പോയി ഉറങ്ങു.'' ഈവിധം പറഞ്ഞുകൊണ്ടു സ്നേഹത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരത്തിൽ തടവി.

'എന്നാൽ ഞാൻ ഇപ്പോൾ പോകട്ടെ.' എന്നു് അനുവാദം ചോദിച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം കൊതുകുവല താഴ്ത്തിയിട്ടു് അമ്മയുടെ അനുവാദത്തോടെ പോയി.

ശ്രീ ശാരദാനന്ദസ്വാമികളും ദേവിയുടെ 'വാസുകി' യായിരുന്നുവെങ്കിലും ദേവിക്കു് എന്തെങ്കിലും ശാരീരികമായ പരിചരണം ചെയ്യാനുള്ള അവസരം ഇതുവരെ ലഭിച്ചില്ലല്ലൊ എന്ന ഒരു കുണ്ഠിതം അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്നു. ആ ആഗ്രഹം ദേവി ഇപ്പോൾ സാധിച്ചുകൊടുത്തു. ആ അവസാനരോഗാവസ്ഥയിൽ എത്രയോ ഭക്തന്മാരുടെ അഭിലാഷത്തെ ദേവി പൂർണ്ണമാക്കി!

ഈ രോഗത്തിന്റെ മൂർദ്ധന്യാവസ്ഥയിലും ദേവിയുടെ മാതൃഭാവം പൂർണ്ണമായി വികസിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെയിരുന്നു. ഓരോരുത്തരുടെയും ശരീരസ്ഥിതിയെപ്പറ്റിയും പുറമെ പോയിട്ടുള്ള ഭക്തന്മാരുടെ ആഹാരകാര്യത്തെപ്പറ്റിയും ദേവിക്കു് നല്ല ഓർമ്മയുണ്ടായിരുന്നു. ഡാക്ടർമാർ പരിശോധിക്കാൻ വരുമ്പോൾ അവർക്കു് മധുരപലഹാരങ്ങളും പഴങ്ങളും കൊടുക്കണമെന്നു് ദേവിക്കു നിർബന്ധമായിരുന്നു. ഒരാൾതന്നെ അധികനേരം നിന്നു വീശുവാൻ ദേവി അനുവദിച്ചിരുന്നില്ല. ജയരാമവാടിയിൽനിന്നും രമണി എന്ന സ്ത്രീ എന്തോ കൊണ്ടു

വന്നപ്പോഴേ ദേവി പനിയുടെ ആധിക്യത്താൽ അബോധാവസ്ഥയിലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ട് അവരെ വേണ്ടവിധം സല്ക്കരിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ലല്ലൊ എന്നു ദേവി വളരെ ദുഃഖിച്ചു. അപ്രകാരംതന്നെ രാമലാലും ലക്ഷ്മീദേവിയും തന്നെ സന്ദർശിക്കാൻ വന്നപ്പോഴേ അവർക്ക് പതിവായി കൊടുക്കാറുള്ള വസ്ത്രം കൊടുക്കാഞ്ഞതുകൊണ്ടു ദേവി വളരെ കുണ്ഠിതപ്പെട്ടു. പിന്നീട് ഒരു ദൂതൻ വശം ഒരു നല്ല വസ്ത്രവും പണവുംകൂടെ അവിടെ അയച്ചതിനുശേഷമേ ദേവിക്കു സമാധാനമായുള്ളൂ.

മഹാസമാധിയ്ക്ക് ഒരുമാസം മുമ്പായി ഒരു ദിവസം പെട്ടെന്നു ഗുരുദേവന്റെ പടം തന്റെ മുറിയിൽനിന്നും അടുത്ത മുറിയിലേയ്ക്കു നീക്കംചെയ്യണമെന്നു ദേവി നിർബന്ധിച്ചു പറഞ്ഞു. ഇതു് എല്ലാവരേയും അത്ഭുതപ്പെടുത്തി. ഇതെന്തുകൊണ്ടാണു് ഇങ്ങനെ നിർബന്ധിക്കുന്നതു് എന്നു ചോദിച്ചപ്പോഴേ ദേവി പറഞ്ഞതു്, മേലാൽ താൻ ശൌചാദികർമ്മങ്ങൾ പുറത്തേയ്ക്കു് പോവുകയില്ലെന്നും ആ നിലയ്ക്കു് ആ മുറിതന്നെ പൂജാമുറിയാക്കുന്നതു് ശരിയല്ലെന്നുമാണു്. ദേവിയുടെ കിടപ്പു കട്ടിലിൽനിന്നു നിലത്തേയ്ക്കു മാറുകയുംചെയ്തു. ഇതെല്ലാം വരാൻപോകുന്ന സംഭവത്തിന്റെ മുന്നോടിയായിരുന്നു.

ഈ കാലത്തും ദേവി എന്തെങ്കിലും ഭക്ഷിക്കുന്നതു ഗുരുദേവനു് സമർപ്പിച്ചതിനുശേഷം മാത്രമേ പതിവുള്ളൂ. ബാഹ്യമായ സമർപ്പണം സാദ്ധ്യമല്ലാതായപ്പോഴും ആന്തരമായി ആ സമർപ്പണം നടന്നുവന്നു. ഇതെല്ലാം ഗുരുദേവന്റെ ഇച്ഛയാണു് എന്ന ഒരു നിശ്ചയം സ്പഷ്ടമായിരുന്നു. ആരെങ്കിലും രോഗാവസ്ഥയെപ്പറ്റി ചോദിച്ചാൽ, ''എല്ലാം ഗുരുദേവന്റെ ഇച്ഛ.'' എന്നാണു് ദേവി പറയുക. ദക്ഷിണേശ്വരത്തു ഗുരുദേവന്റെകൂടെ ആനന്ദപൂർവ്വം കഴിച്ചുകൂട്ടിയ ആ ദിവസങ്ങളെപ്പറ്റി ദേവി ഒരുദിവസം ഗൌരീമാതാവുമായിട്ട്, ഉത്സാഹപൂർവ്വം

സ്മരിക്കുകയുണ്ടായി. ഗുരുദേവന്റെ സമാധിക്കുശേഷവും ധ്യാനത്തിലും ജപത്തിലും ഏർപ്പെട്ടിരുന്ന ദേവി എത്രയോ ആനന്ദത്തോടെതന്നെയാണു് ജീവിച്ചതെന്നും, ആ ആനന്ദത്തിനു് വിഘാതം നേരിട്ടതു ദേവി രാധുവിന്റെ രക്ഷാകർത്തൃത്വം ഏറ്റതുമുതൽക്കാണെന്നും ഇതിനു മറുപടിയായി ഗൌരീമാതാവു പറയുകയുണ്ടായി.

ദേവിയെ ഈ ലോകവുമായി ബന്ധിച്ചിരുന്ന ഒരു സുവർണ്ണശൃംഖലയായിരുന്നു രാധു. ആ ഒരു അവലംബം ലഭിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നുവെങ്കിൽ ഗുരുദേവന്റെ സമാധിക്കുശേഷം ദേവിയുടെ ശരീരം വളരെക്കാലത്തേയ്ക്കു നിലനിൽക്കുക എന്നുള്ളതു സാദ്ധ്യമല്ലായിരുന്നു. പക്ഷെ, അവസാനസമയമാകാറായപ്പോഴേ താൻതന്നെ നിർമ്മിച്ച ആ മായാവലയത്തിൽനിന്നും ദേവി സ്വയം മോചനം നേടുകയാണുണ്ടായതു്. സമാധിക്കു കുറെ ദിവസങ്ങൾക്കു മുമ്പായിത്തന്നെ ദേവി രാധുവിനെപ്പറ്റി ഒരന്വേഷണവും നടത്താതെയായി. സാധാരണയായി ദേവിയുടെ ചിന്തയ്ക്കു വിഷയമായിരുന്നതു സദാ രാധുവായിരുന്നതുകൊണ്ടു് ഈ പെരുമാറ്റം വളരെ അസാധാരണമായി എല്ലാവർക്കും തോന്നി. ഒരു ദിവസം രാധുവിനെ സമീപത്തു വിളിച്ചു ദേവി പറഞ്ഞു:— ''നിങ്ങളൊക്കെ ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു പോയ്ക്കൊള്ളൂ. ഇനി ഇവിടെ താമസിക്കേണ്ട.'' സേവികയോടായിട്ടു്, ''ഇവരെ ഒക്കെ ജയരാമവാടിയിലേയ്ക്കു് അയയ്ക്കാൻ ശരത്തിനോടു പറയൂ.'' എന്നും പറഞ്ഞു. രാധു വിഹ്വലയായി ദേവിയുടെനേരെ നോക്കുവാൻ തുടങ്ങി. സേവിക സ്തബ്ധയായി ചോദിച്ചു:— ''അവരെയൊക്കെ അയയ്ക്കുണമെന്നു് അമ്മയ്ക്കു് എന്താണിത്ര നിർബന്ധം? രാധുവിനെക്കൂടാതെ അമ്മ എങ്ങനെ ജീവിക്കും?''

സാധാരണസ്വരത്തിൽ ദേവി മറുപടി പറഞ്ഞു:— ''തീച്ചയായും എനിക്കു ജീവിക്കാം. എന്റെ മനസ്സിനെ ഞാൻ പിൻവലിച്ചു കഴിഞ്ഞു.''

സേവിക ഈ വർത്തമാനം യോഗിൻമായോടും ശരത് മഹാരാജിനോടും പറഞ്ഞു. എല്ലാവരും ഉല്ലണ്ഠാകുലരായി. യോഗിൻമാ അമ്മയെ സമീപിച്ചു് ''അമ്മേ, എന്തുകൊണ്ടാണു് അവരെയൊക്കെ പറഞ്ഞയയ്ക്കണമെന്നു പറയുന്നതു്?'' എന്നു ചോദിച്ചു.

ദേവി:— ''യോഗിനീ, ഇനിമേൽ അവരൊക്കെ അവിടെത്തന്നെ താമസിക്കട്ടെ. ഹരി അങ്ങോട്ടു പോകുന്നുണ്ടു്. ഹരിയുടെകൂടെ അവരെയും അയയ്ക്കു. എന്റെ മനസ്സു ഞാൻ പിൻവലിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഇനി വീണ്ടും സ്നേഹിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല.''

സ്വപ്രാണനേക്കാളും പ്രിയതരമായി രാധുവിനെ സ്നേഹിച്ചിരുന്ന ശാരദാദേവിയുടെ വാക്കുകളാണിവ! യോഗിൻമാ അനുനയപൂർവ്വം പറഞ്ഞു:— ''അമ്മേ, അങ്ങനെ പറയരുതെ. അമ്മ മനസ്സു പിൻവലിച്ചാൽ ഞങ്ങളെങ്ങനെ ജീവിക്കും?''

മാതൃദേവി ഒട്ടുംതന്നെ ആർദ്രയായില്ല. ''യോഗിനി, മായയെ ഞാൻ നീക്കിക്കഴിഞ്ഞു, ഇനി ഇല്ല.''

യോഗിൻമാ നിശ്ശബ്ദയായി തലതാഴ്ത്തി നിറഞ്ഞ കണ്ണുകളോടെ ഈ സംഭാഷണം ശാരദാനന്ദസ്വാമികളോടു പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം നിശ്ശബ്ദനായി എല്ലാം കേട്ടു ദീർഘമായി നിശ്വസിച്ചു ഗ്ലാനവദനനായി പറഞ്ഞു:— ''ഇനി അമ്മയെ പിടിച്ചുവെയ്ക്കുക സാദ്ധ്യമല്ലാതെയായിരിക്കുന്നു! രാധുവിൽനിന്നും എപ്പോൾ ദേവി മനസ്സു പിൻവലിച്ചുവോ, അപ്പോൾപിന്നെ ആശിക്കേണ്ട കാര്യമില്ല.''

അദ്ദേഹം സേവികയോടു പറഞ്ഞു:— ''നിങ്ങളൊക്കെ അധികസമയവും ദേവിയുടെ സമീപത്തുതന്നെ ഇരിക്കണം. രാധുവിലേയ്ക്കു് ആ മനസ്സു വീണ്ടും കൊണ്ടുവരുവാനായി ശ്രമിച്ചുനോക്കു.'' പക്ഷെ, അതിനുള്ള എല്ലാ പ്രയത്നങ്ങളും വിഫലമായി. ഒരു ദിവസം ദേവി ശക്തിയോടെ പറഞ്ഞു:— ''ഒരിക്കൽ പിൻവലിച്ചുകഴിഞ്ഞ

മനസ്സു് ഇനി വീണ്ടും താഴോട്ടു ഇറങ്ങുകയില്ല. ഇതു നിശ്ചയമാണെന്നു് അറിഞ്ഞോളൂ.''

അനേകം വഷ്ങ്ങൾക്കുമുമ്പു് ദേവി ഒരിക്കൽ പറയുകയുണ്ടായി:— ''നോക്കൂ, എല്ലാവരും പറയുകയാണു്, ഞാൻ രാധു, രാധു എന്നും പറഞ്ഞു ഭ്രാന്തത്തിയായിരിക്കുന്നു എന്നു്! എനിക്കു് രാധുവിൽ അഗാധമായ ആസക്തിയാണു് എന്നു്! ഈ ആസക്തിയില്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ഗുരുദേവന്റെ സമാധിക്കുശേഷം ഈ ശരീരം ബാക്കി നില്ക്കുകയില്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജോലി പൂർണ്ണമാക്കുന്നതിനായിട്ടു്, അദ്ദേഹം രാധു, രാധു എന്നു പറയിപ്പിച്ചു് ഈ ശരീരം നിലനിത്തി. അവളിൽനിന്നും മനസ്സു വേർപെട്ടു കഴിഞ്ഞാൽ, പിന്നെ ശരീരം നിലനില്ക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല.''

അമ്മയുടെ ഈ വാക്കുകളും ഭക്തഹൃദയങ്ങളിൽ മർമ്മവേദനയുളവാക്കി. ഇനിയത്തെ സ്ഥിതി എന്താണെന്നുള്ള ഉൽക്കണ്ഠ സർവ്വത്ര വ്യാപിച്ചു.

ഒരു ദിവസം ഉച്ചയ്ക്കു മാതൃദേവി കിടക്കുന്നു. സേവികമാർ ഭക്ഷണത്തിന്നായി പോയിരിക്കുന്നു. പരിചരിക്കുവാൻ വരദൻ അടുത്തുണ്ടു്. രാധുവും അടുത്ത മുറിയിൽ കിടക്കുന്നു. രാധുവിന്റെ പുത്രൻ മുട്ടുകുത്തിവന്നു് ദേവിയുടെ നെഞ്ചിലേയ്ക്കു കയറുവാനായി ശ്രമിച്ചു. കുട്ടിയുടെ ശ്രമം കണ്ട ദേവി പറഞ്ഞു:— ''നിങ്ങളോടുള്ള മമതയെല്ലാം ഞാൻ കൈവെടിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു. ഇനി എന്നെ ആ വലയിൽ കുടുക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല.'' പിന്നെ വരദനോടായി പറഞ്ഞു:— ''ഇവനെ എടുത്തു് അപ്പുറത്തു കൊണ്ടുപോകൂ. ഇതൊന്നും എനിക്കു് ഒട്ടും ഇഷ്ടമാകുന്നില്ല.'' സേവകൻ കുട്ടിയെ എടുത്തു് അപ്പുറത്തു കൊണ്ടുപോയി വിട്ടു. ദേവിയുടെ നിർമ്മമത്വം എത്ര പൂർണ്ണമായി എന്നു് ഇതിൽനിന്നും അറിയാമല്ലൊ.

ഇവിടുന്നങ്ങോട്ടു ദീനം പെട്ടെന്നു കൂടിക്കൂടി വന്നു.

ഒരു മരുന്നും ഫലിക്കാതെയായി. രക്തം ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ട കാലുകളിൽ നീരും ബാധിച്ചു. എന്തെങ്കിലും തരത്തിൽ ദേവിയെ സേവിക്കണം എന്നാഗ്രഹിച്ചു ഭക്തജനങ്ങൾ തിങ്ങിക്കൂടുവാൻ തുടങ്ങി.

മഹാസമാധിക്കു് ഒരാഴ്ച മുമ്പായി ഒരു ദിവസം ദേവി ശാരദാനന്ദസ്വാമികളെ സമീപത്തു വിളിച്ചു. തന്നെ വിളിക്കുന്ന എന്നറിഞ്ഞ ഉടനെ അദ്ദേഹം ഓടിവന്നു് അമ്മയുടെ സമീപത്തു മുട്ടുകുത്തി ഇരുന്നു. അദ്ദേഹം ദേവിയെ തടവുവാനായി പൊക്കിയ കൈയ് ദേവി തന്റെ കൈയ് കൊണ്ടു ഗ്രഹിച്ചു പറഞ്ഞു :— ''ശരതു്, ഞാൻ യാത്രയാവുകയാണു്. യോഗിനി, ഗോലാപു് മുതലായവരൊക്കെയുണ്ടു്. അവരെ ഒക്കെ സംരക്ഷിക്കണം.'' ഇത്രയും പറഞ്ഞു കൈയ്കളും പിൻവലിച്ചു.

ശരതു്മഹാരാജിനു കാര്യം മനസ്സിലായി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണുകളും നിറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം ഒന്നും മിണ്ടാതെ വിഷണ്ണനായി പതുക്കെ മുറിയിൽനിന്നും പുറത്തേയ്ക്കു പോയി.

ആളുകളുടെ സന്ദർശനം തീരെ നിരോധിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നാലും വളരെ വേണ്ടപ്പെട്ടവർ വന്നുംപോയും ഇരുന്നിരുന്നു. ഗൌരീമാതാവു് — ദക്ഷിണേശ്വരജീവിതത്തിലെ ഗൌരദാസി — അമ്മയുടെ ഉറ്റസഖി, ഗുരുദേവന്റെ ശിഷ്യ ദിവസവും ഗംഗാസ്നാനം കഴിഞ്ഞു കുറച്നേരം ദേവിയുടെ സമീപത്തിരുന്നു ശുശ്രൂഷിക്കുമായിരുന്നു. അവരുടെ പേരിൽ ദേവിക്കു വളരെ കൃപയും സ്നേഹവും ഉണ്ടായിരുന്നു.

ഒരു ദിവസം പതിവുപോലെ രാവിലെ അവർ വന്നുചേർന്നു. അവരെ കണ്ട ഉടനെ ദേവി വളരെ ഗൌരവത്തിൽ പറയുകയാണു്:— ''തൊട്ടുപോകരുതു്. ദിവസവും എന്തു ചെയ്യാനായിട്ടു്, എന്തു കാണാനായിട്ടാണു് വരുന്നതു്? എന്നെ ഇങ്ങനെ ഉപദ്രവിക്കുവാൻ എന്തിനു് വരുന്നു?''

ഒരു ഇടിവെട്ടേറ്റതുപോലെ സ്തബ്ധയായി നിന്നു പോയി ഗൌരീമാതാവു്. പിറുപിറുത്തു സ്വരത്തോടെ അവർ പറഞ്ഞു :— ''അമ്മേ, അമ്മയ്ക്കു് രോഗം കൂടിച്ചു് അധികമാണല്ലൊ. അതുകൊണ്ടു ഞങ്ങൾക്കു് മനസ്സമാധാനം ഇല്ല. ദിവസത്തിൽ ഒരു പ്രാവശ്യമെങ്കിലും ഒന്നു കാണാമല്ലൊ എന്നു വിചാരിച്ചു വരികയാണു്.''

കൂടിച്ചു നേരത്തേയ്ക്കു് ദേവി ഒന്നും സംസാരിച്ചില്ല. പിന്നീടു പറഞ്ഞു :— ''വരികയാണെങ്കിൽ വന്നോളൂ. പക്ഷെ, എന്റെ മുറിയിൽ കടക്കരുതു്. വാതലിനു പുറത്തു നിന്നു കണ്ടുകൊള്ളൂ. ഒന്നും സംസാരിക്കാനും വരരുതു്.''

പൊട്ടിക്കരഞ്ഞുംകൊണ്ടു ഗൌരീമാതാവു യാത്ര പറഞ്ഞുപോയി. എന്നാലും പതിവുപോലെ അവർ ദിവസവും വരും; മുറിയുടെ പുറത്തു കുറെ നേരം ഇരിക്കും. ഹൃദയത്തിലെ വേദന കണ്ണുനീർവഴി പുറത്തു പ്രവഹിക്കും. ഇതെല്ലാം അമ്മ കാണുകയും ചെയ്തിരുന്നു. പക്ഷെ, ഓരോ മായാബന്ധങ്ങളും പൊട്ടിച്ചുകളയുകയായതുകൊണ്ടു് ഇതൊന്നും ആ നിശ്ചയത്തെ ഇളക്കിയില്ല.

ദേഹത്യാഗത്തിനു് അഞ്ചുദിവസം മുമ്പെ നടന്ന ഒരു സംഭവം. മാതൃദേവിയുടെ ഭക്തയായ അന്നപൂർണ്ണ ദർശനത്തിനായി വന്നു. ആരെയും അകത്തുപോകാൻ അനുവദിക്കാത്തതുകൊണ്ടു് അവർ വാതിൽപ്പുറത്തന്നെ നിന്നു് ദേവിയെ നിന്നിമേഷയായി നോക്കുകയായിരുന്നു. പെട്ടെന്നു് ദേവി ഒന്നു തിരിഞ്ഞു കിടന്നു. അപ്പോഴും ദേവിയുടെ നയനങ്ങളും ആ ഭക്തയിൽ പതിച്ചു. തന്റെ സമീപത്തേയ്ക്കു വരുവാൻ ദേവി ആംഗ്യം കാണിച്ചു. അവർ സമീപത്തു ചെന്നു നമസ്കരിച്ചു് കരഞ്ഞുകൊണ്ടു ചോദിച്ചു:— ''അമ്മേ, ഞങ്ങളുടെ അവസ്ഥ എന്തായിരിക്കും?''

കരുണാമയിയായ അമ്മ അഭയം നല്കിക്കൊണ്ടു ക്ഷീണിച്ച സ്വരത്തിൽ പതുക്കെപ്പതുക്കെ പറയുകയാണു്:— ''എന്തിനാണു ഭയപ്പെടുന്നതു്? ഗുരുദേവനെ ദർശിക്കുവാൻ

സാധിച്ച നിങ്ങൾക്കു ഭയമോ?'' പിന്നെ കുറച്ചുനേരം മിണ്ടാതെയിരുന്നു. വീണ്ടുമരുളി:—''എന്നാൽ, മകളെ, ഞാൻ ഒരു കാര്യം പറയാം. സമാധാനം വേണമെന്നുണ്ടോ, മറ്റുള്ളവരുടെ ദോഷം കാണരുതു്; തന്റെ കുറ്റങ്ങൾ കാണുക. ഈ ലോകം മുഴുവൻ സ്വന്തമാണെന്നു കാണുവാൻ പഠിക്കുക. മകളെ, ലോകത്തിൽ ആരും അന്യനായിട്ടില്ല; ഈ പ്രപഞ്ചം മുഴുവനും നമ്മുടെ സ്വന്തംതന്നെയാണു്.''

സന്താനങ്ങളുടെ പാപഭാരം സ്വയം ചുമന്ന ആ ദേവിയുടെ ആത്തരായ സ്വസന്താനങ്ങളോടുള്ള അവസാനത്തെ ശാന്തിവാചകങ്ങളായിരുന്നു ഇവ :-- ''ഗുരുദേവനുണ്ടു്! ഞാനുണ്ടു്! പിന്നെയും ഭയമോ, മകളെ!'' ഈ അഭയവാണികളും സദാകാലവും സന്താനങ്ങളുടെ അകക്കാമ്പിൽ മാറ്റൊലിക്കൊള്ളും!

ഒടുവിലത്തെ മൂന്നുദിവസം അമ്മ പ്രത്യേകമായി യാതൊന്നും സംസാരിച്ചില്ല. എല്ലാ സമയവും ഗാഢസമാധിയിൽ മഗ്നയോ എന്നു തോന്നുമായിരുന്നു. സർവ്വം പ്രശാന്തം, സ്ഥിരം, ഗംഭീരം. ആ അപൂർവ്വശാന്തിയെ ഭഞ്ജിക്കുന്നതിനുള്ള ധൈര്യം ആർക്കും ഉണ്ടായില്ല. ആരും അതു് ആഗ്രഹിച്ചുമില്ല.

ഭാരവാഹകനെ ഭാരമൊക്കെ ഏല്പിച്ചു എന്നുള്ള വാർത്ത പരന്നതോടുകൂടി എല്ലാവരുടേയും ആശ നശിച്ചു. ഗുരുദേവൻ തന്റെ സഹചാരിണിയുടെ മർത്യലീല മതിയാക്കാൻ പോവുകയാണെന്നു തീർച്ചയായി. ഹൃദയംതോറും വേദന വ്യാപിച്ചു. മാതൃസദനത്തിലെങ്ങും ഒരു ഗ്ലാനമൂകത, നിശ്ശബ്ദത. ഭക്തന്മാർ കൂട്ടംകൂട്ടമായി വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ദേവിയുടെ ദർശനം നിരോധിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു് അവർ കുറച്ചുനേരം താഴെ ഇരുന്നു നിശ്ശബ്ദരായി മടങ്ങിപ്പോകും. സന്ന്യാസിമാർക്കുപോലും എന്തുചെയ്യണമെന്നു് തോന്നാതെയായി. ഒരു യന്ത്രംപോലെ ഓരോരുത്തരും തങ്ങളുടെ ജോലി യഥാവിധി ചെയ്തുവന്നു. ദേവിയുടെ മുഖത്തു്

അനിർവ്വചനീയമായ ഒരു ശാന്തിയും ആനന്ദത്തിന്റെ പ്രകാശവും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു. •

ദേവിയുടെ അവസാനവാക്കുകൾ പരിചരിച്ചിരുന്ന സേവകനോടായിരുന്നു:— ''ശരത്തുണ്ടു്. എന്തിനു ഭയപ്പെടണം?'' ഇതായിരുന്നു അവ. പിന്നെ ദേവിക്കു് സംസാരിക്കുവാനുള്ള ശക്തിയും നഷ്ടപ്പെട്ടു

അവസാനസമയത്തിനു കുറച്ചു മുമ്പായി ശ്വാസത്തിന്റെ ഗതി ദ്രുതതരമായി. അന്തിമശ്വാസത്തിനു മുമ്പായി ആ മുഖം വല്ലാതെ കറുത്തു ചുരുങ്ങിയതുപോലെ സേവകനു തോന്നി. പക്ഷെ, അത്ഭുതമെന്നേ പറയാനുള്ളു, ശ്വാസം നിലച്ചതോടെ ഒരു വലിയ പരിവർത്തനം കാണപ്പെട്ടു; ആ ശുഷ്കിച്ച ശരീരം ആകെ ഒന്നു വിജൃംഭിച്ചു. ആ മുഖം വികസിച്ചു. എന്തോ ഒരു അവാച്യമായ തേജസ്സു് ആ മുഖത്തെ ആവരണം ചെയ്യുന്നതായി തോന്നി. ദിവ്യാദേവിയുടെ വിഗ്രഹത്തിനോടു വലിയ ഒരു സാമ്യം ആ മുഖത്തിനു തത്സമയം ഉള്ളതായി പ്രേക്ഷകർക്കു തോന്നി. ഈ ഭാവം കുറച്ചു നേരത്തേയ്ക്കു് ആ മുഖത്തു് സ്പഷ്ടമായി കാണാമായിരുന്നു.

അങ്ങനെ 1920 ജൂലായ് മാസം 20—ാംതീയതി (ശ്രാവണമാസം) ചൊവ്വാഴ്ച രാത്രി 1½ മണിക്കു 66 വയസ്സും 7 മാസവും പ്രായമായപ്പോൾ പരാശക്തിസ്വരൂപിണിയായ ശ്രീ ശാരദാദേവി പരമശിവനായ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനുമായി എന്നെന്നേയ്ക്കും ഒന്നുചേർന്നു.

നേരം പ്രഭാതമായപ്പോൾ ഭക്തകൾ ആ ശരീരത്തെ ഗംഗയിൽ സ്നാനം ചെയ്യിച്ചു. ഭക്തന്മാരാൽ അലങ്കരിക്കപ്പെട്ട ഒരു തേരിൽ ഘോഷയാത്രയായി ആ ശരീരം ബേലൂർമഠത്തിലേയ്ക്കു് ആനയിക്കപ്പെട്ടു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ പ്രധാനശിഷ്യന്മാരായ ശ്രീ ശാരദാനന്ദസ്വാമികൾ, ശിവാനന്ദസ്വാമികൾ, മാസ്റ്റർ മഹാശയൻ മുതലായവർ ആ ഘോഷയാത്രയിൽ പങ്കുകൊണ്ടു. ആയിരക്കണക്കിനു ഭക്ത

ന്മാർ അതിൽ പങ്കെടുത്തു. ഏകദേശം രണ്ടു മണിയോടു കൂടി ബേലൂർ മഠത്തിൽ മന്ദാകിനീതീരത്തിൽ ആ ദിവ്യ ശരീരം അഗ്നിയിൽ സമർപ്പിക്കപ്പെട്ടു.

ഇന്നു് ആ ചിതയുടെ സ്ഥാനത്താണു് ബേലൂർ മഠത്തിലെ ശ്രീ ശാരദാദേവീക്ഷേത്രം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. ബേലൂർമന്ദിരം ശക്തിപീഠമായി മാറി. ഉദ്ബോധനിലെ പൂജാമുറിയിൽ എന്നത്തേയുംപോലെ ഗുരുദേവനെ അഭിമുഖീകരിച്ചു ദേവി ഇരിക്കുന്നതായിട്ടും കാണാം. ദേവിയുടെ ജന്മസ്ഥലമായ ജയരാമവാടിയിൽ ശ്രീ ശാരദാനന്ദസ്വാമികളുടെ ഭക്തിയുടെ പ്രത്യക്ഷചിഹ്നമായി ഒരു ക്ഷേത്രം മനോഹരമായി ഉയർന്നിരിക്കുന്നു. അതോടുകൂടി ഒരു ആശ്രമവും. അവിടെ ആ ക്ഷേത്രത്തിൽ ദേവിയുടെ പൂർണ്ണവലിപ്പത്തിലുള്ള ഒരു ചിത്രം പ്രതിഷ്ഠിക്കപ്പെട്ടു. ഇന്നിതാ അതു വെണ്ണക്കല്ലിൽ വാർത്തെടുത്ത ഒരു സജീവപ്രതിമയായി തീർന്നിരിക്കുന്നു. മാതൃത്വം ഉടലെടുത്ത ശ്രീ ശാരദാദേവിയുടെ രൂപം ആ പ്രശാന്തമായ അന്തരീക്ഷത്തിൽ ലോകത്തിനു മുഴുവൻ ശാന്തിയും സമാധാനവും നല്കുമാറു് വിരാജിക്കുന്നു. സർവ്വോപരി, നിരവധി ഭക്തഹൃദയങ്ങൾ ദേവിയുടെ ശ്രീകോവിലുകളായി പ്രകാശിക്കുന്നു.

23. മാതൃദേവിയുടെ സന്ദേശം

മഹാത്മാക്കളുടെ ജീവിതത്തെ നാം പരിശോധിക്കുകയാണെങ്കിൽ അവർ തങ്ങളുടെ സന്ദേശം ലോകത്തിനു കാഴ്ചവെയ്ക്കുന്നതു രണ്ടു മാർഗ്ഗങ്ങളിൽക്കൂടിയാണെന്നു് സ്പഷ്ടമാകും. സന്ദേശത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗം സ്വജീവിതത്തിൽക്കൂടിയും ബാക്കി ഭാഗം തങ്ങളുടെ ഉപദേശങ്ങളിൽക്കൂടിയും. ഒരേ ഉദ്ദേശത്തിന്റെ പൂരണമാണു് ഇതെങ്കിലും ചില ദിവ്യാത്മാക്കളുടെ കാര്യത്തിൽ ജീവിതത്തിൽക്കൂടി പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തുന്ന സന്ദേശത്തിനു കൂടുതൽ പ്രാധാന്യം ഉള്ള

തായി കാണപ്പെടുന്നു. ശ്രീ മാതൃദേവി ഈ വിഭാഗത്തിൽ പെട്ട ഒരു മഹാത്മാവാകുന്നു.

സ്വജീവിതംകൊണ്ടു് മാതൃദേവി മനുഷ്യനെ എന്താണു് പഠിപ്പിച്ചതെന്നു് ആ ജീവിതചരിത്രത്തിൽനിന്നും നമുക്കു് മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞു. ഇവിടെ ആ തത്ത്വങ്ങളുടെ ഒരു ചുരുങ്ങിയ വിവരണമാണു് കൊടുക്കുവാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നതു്. ഏതു് ആദ്ധ്യാത്മികപ്രസ്ഥാനത്തിലും രണ്ടു വിഭാഗമായിട്ടാണു് അതിന്റെ തത്ത്വങ്ങൾ നിലകൊള്ളുന്നതു്. ഒന്നു്, അതിന്റെ ആചരണഭാഗം. അതു് വ്യക്തികളുടെ ജീവിതത്തിൽ പ്രതിഷ്ഠിതമായിരിക്കുന്നു. മറേതു്, സാംസ്കാരികമോ തത്ത്വപരമോ ആയ വിഭാഗം. അതു് ഉപദേശങ്ങളിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ശ്രീകൃഷ്ണ ഭഗവാന്റെ ജീവിതത്തിലെ സാംസ്കാരികമായ ഭാഗം ഗീതയിൽക്കൂടി ഭഗവാൻ ഉപദേശിച്ച നിഷ്കാമകർമ്മത്തിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ആചരണഭാഗമോ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരെയുള്ള അനിതരസാധാരണമായ പ്രേമത്തിലും. ബുദ്ധ ഭഗവാന്റെ ജീവിതത്തിലെ സാംസ്കാരികഭാഗം മഹത്തായ നാല്യ സന്ദേശങ്ങളിലും അഷ്ടമാർഗ്ഗങ്ങളിലും അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. വ്യക്തിപരമായതു്, ബുദ്ധപദപ്രാപ്തി എന്നുള്ളതിലും. കൃസ്തുമതത്തിൽ സാംസ്കാരികതത്ത്വം മലമേൽ തിരുമൊഴിയിലും, ആചരണഭാഗം ഈശ്വരപുത്രത്വം എന്ന ആശയത്തിലുമാണു്. ഇതേപ്രകാരം മുഹമ്മദീയ മതത്തിലും കാണാം. ഈശ്വരൻ ഏകമാണെന്ന വാദം തത്ത്വപരവും പ്രവാചകൻ എന്നുള്ള അവസ്ഥ ആചരണ ഭാഗവും.

ഒരു മതപ്രസ്ഥാനത്തിൽ ഇവ രണ്ടും ഒന്നുപോലെ പ്രാധാന്യം അഹ്നിക്കുന്നവയാണു്. ഈ ആചരണഭാഗം അതിന്റെ ഹൃദയവും, തത്ത്വഭാഗം അതിന്റെ ചട്ടക്കൂടു്, എല്ലു്, മാംസപേശികൾ മുതലായവയുമാണു്. ഹൃദയം ഒരു ജീവിയുടെ അദൃശ്യമായ അവയവമാണല്ലോ. അതു

പോലെ ഒരു പ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ അസ്പഷ്ടമായ ഭാഗമാണു് ആചരണം. എന്നാൽ തത്ത്വപരമായ ഭാഗം അദൃശ്യമായതിനെ സ്പഷ്ടവും അർത്ഥവത്തും ആകർഷണീയവും ആക്കുന്നതിനു് ഉപകരിക്കുന്നു. സാംസ്കാരികമായ വശം ഇല്ലാതെയിരുന്നാൽ, അതു വെറും വികാരപരമായ ഒരു ആവേശമോ, ഒരു മതഭ്രാന്തോ ആയി പരിണമിക്കും; ചുറ്റുമുള്ള ജീവിതത്തിനു് അതു് നിഷ്പ്രയോജനവും ചിലപ്പോൾ സമുദായത്തിനു വിപത്തും ആയിത്തീർന്നേയ്ക്കാം. എന്നാൽ സാംസ്കാരികമായ ഒരു പ്രസ്ഥാനം മാത്രമായാൽ അതു കേവലം ബുദ്ധിപരമായ ഒരു പ്രസ്ഥാനമായിത്തീരുകയും ഒരു മതപ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ അഭിവൃദ്ധിക്കു് അവശ്യം വേണ്ട വൈവിദ്ധ്യമോ, ത്യാഗമോ ഒന്നും ഇല്ലാതെ വെറും ശുഷ്കമായിത്തീരുകയും ചെയ്യും.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ ഈ പുതിയ ആദ്ധ്യാത്മികപ്രസ്ഥാനത്തിലും ഈ രണ്ടു ഭാഗവും ഉണ്ടു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഒരു അവതാരമാണു്; ആ പ്രസ്ഥാനത്തെ നയിച്ച രണ്ടു് ഉജ്ജ്വലതാരങ്ങളായിരുന്ന ശ്രീമദ് വിവേകാനന്ദസ്വാമികളും ശ്രീ മാതൃദേവിയും; ഇതുരണ്ടും മതപരമായ ഭാഗത്തിൽ. സാംസ്കാരികമായ വശം, സ്വാമി വിവേകാനന്ദൻ ആ കാലത്തിനും പിന്നീടു് വരുന്ന തലമുറകൾക്കും വേണ്ടി പ്രസംഗങ്ങൾകൊണ്ടും പ്രവൃത്തികൊണ്ടും കാണിച്ചുകൊടുത്തു. മാതൃദേവി ആ ജീവിതധർമ്മത്തെ സ്വന്ത ജീവിതത്തിൽ പകർത്തി പ്രത്യക്ഷമായി കാണിച്ചുതന്നു. സാംസ്കാരികമായ വശത്തുകൂടി ദേവിയുടെ ഉപദേശങ്ങൾക്കു വളരെ മഹത്തായ സ്ഥാനമാണുള്ളതെങ്കിലും, സ്വജീവിതംകൊണ്ടു് അതിലും വലിയ ഒരു ഭാഗമാണു് കാണിച്ചുതരുന്നതു്. ആ പ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ ആണിക്കല്ലു മാതൃദേവിതന്നെയാകുന്നു എന്നുപറഞ്ഞാൽ അതിൽ അതിശയോക്തിയില്ല.

ഏതെങ്കിലും ഒരു തത്ത്വസംഹിതയെ അടിസ്ഥാന

പ്പെടുത്തി പ്രവചനം നടത്താനോ, പ്രസംഗിക്കാനോ ഉള്ള ശിക്ഷണമൊന്നും ദേവിക്കു ലഭിച്ചിരുന്നില്ല. ഒരു പാവപ്പെട്ട കുടുംബത്തിലാണു് ജനനം. വിദ്യാലയത്തിൽ പോയിട്ടേ ഇല്ല. എന്നാൽ അതിമഹത്തായ ഒരു സാംസ്കാരികപശ്ചാത്തലത്തിൽ വളരുവാനുള്ള സൗകര്യം ദേവിക്കു ലഭിച്ചു. യഥാർത്ഥത്തിൽ ഗുരുദേവന്റെ ജീവിതത്തിലോ, ശിഷ്യന്മാരുടെ ജീവിതത്തിലോ അല്ല ലോകജീവിതത്തിന്റെ ഉത്തമോദാഹരണം കാണുന്നതു്. സംസാരത്തിൽ ജീവിച്ചാലും സംസാരം ഉള്ളിൽ കയറാതെ എപ്രകാരം ജീവിക്കാം എന്നതിനു മാതൃക കാണിച്ചുതന്നതു മാതൃദേവിയാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, ഗുരുദേവന്റെ പ്രധാനശിഷ്യന്മാർ എല്ലാവരും സർവ്വസംഗപരിത്യാഗം ചെയ്ത സന്ന്യാസിശ്രേഷ്ഠന്മാരായിരുന്നു. അവരെല്ലാവരും ധർമ്മപ്രചാരണത്തിലും, നിസ്സ്വാർത്ഥപ്രവർത്തനങ്ങളിലും ഏർപ്പെട്ടു് കുടുംബത്തോടു് ഒരു വിധത്തിലും ബന്ധപ്പെടാതെയാണു് ജീവിച്ചതു്. ഗുരുദേവനും വിവാഹബദ്ധനായിരുന്നുവെങ്കിലും, ദേവിയോടു നാമമാത്രമായിട്ടുണ്ടായിരുന്ന ബന്ധമൊഴിച്ചുനിർത്തിയാൽ യഥാർത്ഥസന്ന്യാസിജീവിതം തന്നെയാണു് നയിച്ചതു്. എന്നാൽ ദേവിയോ? തന്റെ സഹോദരങ്ങളോടേയും ബന്ധുക്കളോടേയും ഇടയിൽ – ആദ്ധ്യാത്മികമായ യാതൊരു പ്രബുദ്ധതയും ഇല്ലാത്ത ഒരു കൂട്ടം ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ– ജീവിച്ചു. അതേസമയം ത്യാഗം, വിവേകം, വൈരാഗ്യം, ഭക്തി ഇതൊക്കെ, ഭയങ്കരമായ സംഘട്ടനങ്ങളും നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഴും കൈവിടാതെ കാത്തു സംരക്ഷിച്ചു.

ഇനി ആ ജീവിതത്തിലെ വേറൊരു പ്രത്യേകത. ദേവി ഒരേ സമയത്തു് കന്യകയും, പത്നിയും, മാതാവുമായിരുന്നു. ഇവ മൂന്നും തമ്മിൽ വിരുദ്ധങ്ങളല്ലേ? ഒരു കന്യകയെ പത്നി എന്നു പറയാമോ? ഭാര്യയാവാതെ മാതാവാവുക സാദ്ധ്യമോ? എന്നാൽ ഈ മൂന്നു ഭാവങ്ങളും ദേവിയുടെ

ജീവിതത്തിൽ ഒന്നുചേർന്നു. അഞ്ചു വയസ്സുള്ള ഒരു ബാലികയായിരുന്നപ്പോൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ വിവാഹം കഴിച്ച ശാരദാദേവി, അദ്ദേഹം ശരീരം ത്യജിക്കുന്ന നിമിഷംവരെ ഒരു യഥാർത്ഥഹിന്ദുപത്നിയെപ്പോലെ അദ്ദേഹത്തെ പരിചരിച്ചു. പരിചരണംകൊണ്ടുമാത്രം പത്നിയാകുമോ? ദേവി യഥാർത്ഥത്തിൽ സഹധർമ്മിണിതന്നെയായിരുന്നു. ഭർത്താവിന്റെ ധർമ്മം തന്റെ ധർമ്മമായി സ്വീകരിച്ചു. സ്വനാഥന്റെ ആശയങ്ങളുടെ തത്വത്തെ ഗ്രഹിക്കുകയും അവയുമായി ഇണങ്ങിച്ചേരുകയും മാത്രമല്ല, അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാലശേഷം അവയെ ഏറ്റെടുത്തു് ആദ്ധ്യാത്മികമായ പ്രവർത്തനം തുടർന്നു നടത്തുവാനുള്ള കഴിവുംകൂടി സ്വായത്തമാക്കി. അങ്ങനെ ഭർത്താവിനൊപ്പം ധർമ്മത്തെ ആചരിക്കുക എന്നതാണു് ഒരു പത്നിയുടെ കർത്തവ്യം എങ്കിൽ 'സഹധർമ്മിണി' എന്ന പദത്തിനു ദേവിയോളം അർഹയായ ഒരു സ്ത്രീരത്നത്തെ കാണുകയില്ല. അഥവാ, സഹധർമ്മിണീപദം തികച്ചും അന്വർത്ഥമായതു് ശാരദാദേവിയിലാകുന്നു. ആജീവനാന്തം ബ്രഹ്മചര്യം വ്രതമായി സ്വീകരിച്ച ഒരു ആദ്ധ്യാത്മികാചാര്യന്റെ പത്നിയായിത്തീർന്നതുകൊണ്ടു്, താൻ വിവാഹിതയായിരുന്നെങ്കിലും ബ്രഹ്മചര്യംതന്നെ തന്റെയും ധർമ്മമായി സ്വീകരിച്ചു് ഒരു നിത്യകന്യകയായി ജീവിക്കുകയാണു് ദേവി ചെയ്തതു്. അതിന്റെ ഫലമായി തന്നിൽനിന്നു പിറന്ന സന്താനങ്ങളും ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെങ്കിലും ഭക്തന്മാരും ആരാധകന്മാരുമായി അസംഖ്യം ആളുകളും എപ്പോഴും മാതൃസമം ദേവിയെ പൂജിക്കുകയും സ്നേഹിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. അവരിൽ നിസ്സീമമായ കരുണയും വാത്സല്യവും ചൊരിഞ്ഞു ദേവി വാസ്തവത്തിൽ ഒരമ്മയെപ്പോലെതന്നെ ജീവിക്കുകയും ചെയ്തു.

സന്താനങ്ങളോടുള്ള വാത്സല്യമാണു മാതൃത്വം. ആ മാതൃത്വം അവരോടുള്ള വാത്സല്യത്താൽ പൂർണ്ണമാക്കപ്പെട്ടു.

ഇപ്രകാരമുള്ള ഒരു ജീവിതം ലോകചരിത്രത്തിൽ നൂതനമാകുന്നു. ഒരു കന്യകയായോ, ഭാര്യയായോ, മാതാവായോ പ്രത്യേകനിലകളിൽ മഹത്ത്വത്തിലേയ്ക്കുയർന്ന ജീവിതങ്ങൾ ചരിത്രത്തിൽ കണ്ടേക്കാം. പക്ഷെ, ഏകകാലത്തു് ഇവയെല്ലാം സമഞ്ജസമായി ഒരേ ജീവിതത്തിൽ സമ്മേളിച്ചു് മഹത്ത്വത്തിലേയ്ക്കുയർന്ന ജീവിതം ചരിത്രത്തിൽ ഇതു് ആദ്യത്തേതാകുന്നു; ഒരു പക്ഷെ അവസാനത്തേതും. അങ്ങനെ സ്ത്രീധർമ്മത്തിന്റെ ഒരു നൂതനവികാസത്തെയാണു് ദേവി വെട്ടിത്തുറന്നു കാണിച്ചുതന്നിരിക്കുന്നതു്.

ഈ പ്രത്യേകതയുള്ളതുകൊണ്ടാകുന്നു 'സ്ത്രീ' എന്ന ആദർശത്തിന്റെ അവസാനവാക്കാണു് മാതൃദേവി എന്നു് ഗുരുദേവൻ അരുളിച്ചെയ്തതു്. ദേവിയെ അനുകരിക്കുക എന്നു വെച്ചാൽ, അഞ്ചാം വയസ്സിൽ വിവാഹം കഴിക്കണമെന്നോ, നിരക്ഷരകുക്ഷിയായിരിക്കണം എന്നോ അല്ല മനസ്സിലാക്കേണ്ടതു്. ഇതൊക്കെ യാദൃച്ഛികസംഭവങ്ങൾ മാത്രമാകുന്നു ആ ജീവിതത്തെ സംബന്ധിച്ചു്. ദേവി പ്രതിനിധാനം ചെയ്യുന്ന ആദർശങ്ങൾക്കു് അവ അനുപേക്ഷണീയങ്ങളല്ല. എന്നാൽ ദേവിയുടെ ചേവടികളെ പിന്തുടരുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നവർക്കു് തങ്ങളുടെ ഭർത്താക്കന്മാരുടെ ബുദ്ധിപരമായും, ആദ്ധ്യാത്മികമായും ഉള്ള ജീവിതത്തിലെ യഥാർത്ഥപങ്കാളിയായിരിക്കുവാനുള്ള പ്രഗത്ഭതയുണ്ടായിരിക്കണം. അതേസമയം സമസ്തജീവരാശിയോടും മാതൃഭാവേന വർത്തിക്കുകയും വേണം. തീവ്രതപസ്സിലേർപ്പെടാനുള്ള കഴിവും സ്വഭാവപരിശുദ്ധിയും അവശ്യം വേണ്ടതാകുന്നു. ശരീരബന്ധം കൂടാതെതന്നെ ഭാര്യാബന്ധം പുലർത്തുവാൻ കഴിയുമെന്നും, സ്വന്തം സന്താനങ്ങളില്ലെങ്കിലും മാതൃവാത്സല്യത്തിന്റെ ഉറവിടമാകുവാൻ കഴിയുമെന്നും, ജീവിതത്തിലെ സാധാരണപ്രവൃത്തികൾക്കിടയിലും ദിവ്യത്വത്തിലേയ്ക്കു് ഉയരുവാനുള്ള സാദ്ധ്യതയുണ്ടെന്നും ദേവിയുടെ ജീവിതം തെളിയിക്കുന്നു. പുറമേ

പാടുകയ്ക്കനുസരിച്ച് ഏതു രീതിയിലുള്ള ജീവിതം സ്വീകരിക്കേണ്ടിവന്നാലും, ആദ്ധ്യാത്മലക്ഷ്യം കൈവിടാതെതന്നെ ജീവിതത്തിൽ ഉയരുവാനുള്ള സാദ്ധ്യത ദേവിയുടെ ജീവിതം ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുതരുന്നു.

വേദാന്തവിഷയങ്ങളെ പുരസ്കരിച്ചു ഗാഢമായ ജ്ഞാനമുണ്ടായിരുന്നിട്ടും, ദേവി പ്രത്യേകമായി ഒരു വേദാന്തതത്ത്വത്തെക്കുറിച്ചും പരസ്യമായി അധികമൊന്നും സംസാരിച്ചിരുന്നില്ല. ആദ്ധ്യാത്മികസാധനകളിൽ അങ്ങേഅറ്റം ചെല്ലുന്ന ഒരു വ്യക്തി, പ്രത്യക്ഷമായി കാണപ്പെടുന്ന എല്ലാ വസ്തുക്കളും മിഥ്യയാണെന്നു മനസ്സിലാക്കുകയും, ആ അവസ്ഥയിൽ എത്തുകയും ചെയ്താൽ, ഈശ്വരൻ എന്ന ഭാവത്തെക്കൂടി അപ്പോഴും അതിക്രമിക്കും എന്നും ദേവി പറയാറുണ്ടായിരുന്നു. ''ഈശ്വരൻ ഉണ്ട്' എന്നുപോലും ആ അവസ്ഥയിൽ സാധകനു തോന്നുന്നില്ല. ജ്ഞാനം ലഭിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ, ഈശ്വരനും മറ്റു ദേവതകളും എല്ലാം വെറും മായയാണെന്നു അനുഭവപ്പെടും. കാലത്തിനനുസരിച്ചു എല്ലാം പ്രത്യക്ഷപ്പെടുകയും, കാലത്തിനനുസരിച്ചു എല്ലാം മാറുകയും ചെയ്യുന്നു. ഈശ്വരനും മറ്റു വസ്തുക്കളും എല്ലാം മറയുന്നു.''

ഇങ്ങനെ അദ്വൈതഭാവനയാണു പരമമായ ലക്ഷ്യപ്രാപ്തി എന്നു ഉദ്ബോധിപ്പിച്ചുവെങ്കിലും, ആദ്ധ്യാത്മികജീവിതത്തിൽ ഭക്തിയാണു ഏറ്റവും ഉത്തമമായ മാർഗ്ഗം എന്നു ദേവി ഉറപ്പിച്ചു പറഞ്ഞു. ഒരിക്കൽ ഒരു ഭക്തൻ ഈശ്വരനും സൃഷ്ടിയും എല്ലാംതന്നെ മിഥ്യയാണെന്നു ഒരു ശുഷ്കവാദം തുടങ്ങിയപ്പോഴും ദേവി പറയുകയാണു:— ''ഗുരുപാദപത്മങ്ങൾക്കുടി മിഥ്യയാണെന്നു തെളിയിക്കുന്ന ജ്ഞാനം വെറും അജ്ഞാനമാണു എന്നു ഒരിക്കൽ നരേന്ദ്രൻ പറയുകയുണ്ടായി. ഗുരുവിനെത്തന്നെ നിരാകരിക്കുന്ന അറിവിനു പിന്നെ നിലനില്പെവിടെ? ഈ വെറും ആനവേദാന്തം, ശുഷ്കമായ വാദപ്രതിവാദങ്ങൾ,

കൈവിടുക. യുക്തിവാദംകൊണ്ടു് ആക്കെങ്കിലും ഈശ്വര സാക്ഷാത്കാരം ലഭിച്ചിട്ടുണ്ടോ? ശുകദേവനും വ്യാസമഹർഷിക്കുംകൂടി വലിയ ഒരു കുന്നിൽനിന്നും ഏതാനും ചില പഞ്ചസാരത്തരികളും കൊണ്ടുവരുവാനേ സാദ്ധ്യമായിട്ടുള്ളൂ.''

ഭക്തിമാർഗ്ഗത്തെപ്പറ്റിയായിരുന്നു ദേവി ഊന്നി പറഞ്ഞിരുന്നതു്. ഈശ്വരൻ തന്റെ സ്വന്തമാണെന്നു ഭാവനചെയ്യുക. എന്നിട്ടു പരിപൂർണ്ണമായി ആത്മസമർപ്പണം ചെയ്യുക. ഈശ്വരകൃപകൊണ്ടുമാത്രമേ ആദ്ധ്യാത്മികമായ ജ്ഞാനലബ്ധി ഉണ്ടാവുകയുള്ളൂ. എല്ലാ ആദ്ധ്യാത്മികസാധനകളുടെയും ഉദ്ദേശം പരമമായി ഈശ്വരസാക്ഷാത്കാരമാണെങ്കിലും യഥാർത്ഥത്തിൽ അവ ചിത്തശുദ്ധിയ്ക്കു മാത്രമേ കാരണമാകുന്നുള്ളൂ. ഈശ്വരനെ ഈ നിലയിൽക്കൂടി നോക്കുകയാണെങ്കിൽ ഒരു ശിശുവിനോടു് ഉപമിക്കാം. ഒരു കുട്ടിയുടെ കൈയിൽ ഒരു സാധനം ഇരുന്നാൽ നൂറുപ്രാവശ്യം ഒരാൾ ചോദിച്ചാലും അതു് കൊടുത്തില്ല എന്നു വന്നേക്കാം. എന്നാൽ വേറൊരാൾക്കു് ആദ്യം ചോദിക്കുമ്പോൾത്തന്നെ കുട്ടി ആ സാധനം കൊടുത്തുവെന്നും വരാം. അതേപ്രകാരംതന്നെയാണു് ഈശ്വരന്റെ കൃപയും. അതു് ഒരുവിധത്തിലും നിർണ്ണയിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ല.

അതുകൊണ്ടു് സ്വപ്രയത്നത്തിനു് ഒരു സ്ഥാനവുമില്ലെന്നു് ആരും കരുതരുതു്. ഈശ്വരനിശ്ചയംപോലെ മാത്രമേ എല്ലാം നടക്കുകയുള്ളൂ. എന്നാൽ മനുഷ്യൻ പ്രയത്നിക്കണം. ഈശ്വരൻ തന്റെ ഇച്ഛ മനുഷ്യന്റെ പ്രവൃത്തികളിൽക്കൂടി പ്രകടിതമാക്കുന്നു. ഈ ജന്മത്തിൽ ലഭിച്ചിരിക്കുന്ന ആനുകൂല്യങ്ങളെല്ലാം മുജ്ജന്മത്തിലെ കർമ്മങ്ങളാൽ അടിസ്ഥാനമാക്കിയിട്ടാണു്. കൂടാതെ, ഈ ജന്മത്തിലെ കർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു് മുജ്ജന്മത്തിലെ കർമ്മങ്ങളുടെ ശക്തിയെ നിയന്ത്രിക്കുവാൻ സാധിക്കുകയും ചെയ്യും. ഇതുകൊ

ണ്ടൊക്കെ ദേവി ഉദ്ബോധിപ്പിച്ചതു് ആദ്ധ്യാത്മിക സാധനകൾക്കു് അവയർഹീക്കുന്നതിലും കൂടുതലോ, കുറവോ പ്രാധാന്യം നല്കരുതു് എന്നാണു്. ഒരു വ്യക്തിയുടെ ജപത്തിന്റെയോ ധ്യാനത്തിന്റെയോ ഫലമായി ഈശ്വരസാക്ഷാത്കാരം ലഭിക്കുമെന്നു വിചാരിക്കരുതു്. കാരണം, അതു വിലകൊടുത്തു വാങ്ങാവുന്ന ഒരു വസ്തുവല്ല. ഈശ്വരലാഭം ഭഗവത്കൃപയെ മാത്രം അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. കൃപയ്ക്കു് എന്തെങ്കിലും സഹായകമാവുകയാണെങ്കിൽ അതു പരിശുദ്ധമായ ഭക്തി ഒന്നുമാത്രമാകുന്നു. അതിനാൽ ദേവി പറയുന്നു:— ''മന്ത്രംകൊണ്ടോ, ശാസ്ത്രംകൊണ്ടോ ഒന്നും സാദ്ധ്യമല്ല. പരിശുദ്ധമായ പ്രേമഭക്തി ഒന്നുകൊണ്ടുമാത്രമാണു് എല്ലാം സാധിക്കുന്നതു്.''

എന്നാൽ ഈ പരിശുദ്ധമായ ഭക്തി ലഭിക്കുക എന്നുള്ളതു് അത്ര എളുപ്പമല്ല. വിഷയവാസനയുടെ ലാഞ്ഛനപോലും ഹൃദയത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്നാൽ ഈ ഭക്തി ലഭിക്കുകയില്ല. ഈശ്വരകൃപ ലഭിച്ചവർക്കുമാത്രം ഈ പരിശുദ്ധഭക്തി സ്വയം സിദ്ധമാകുന്നു. മറ്റുള്ളവർക്കു് ഐഹികങ്ങളായ ആഗ്രഹങ്ങളിൽനിന്നും മനസ്സിനെ വേർപെടുത്തുന്നതിനനുസരിച്ചുമാത്രം അതു് ലഭ്യമാകുന്നു. ദേവി പറയാറുണ്ടു്:— ''ഭഗവാൻ മുക്തി നല്ലാൻ എപ്പോഴും തയ്യാറാണു്. പക്ഷെ, പരിശുദ്ധമായ ഭക്തി വളരെ ദുർലഭമായിട്ടേ നല്കുകയുള്ളു'' എന്നു്.

ഭക്തി വർദ്ധിക്കണമെങ്കിൽ ചിത്തശുദ്ധിയുണ്ടായിരിക്കണം. ആ ചിത്തശുദ്ധി ലഭിക്കാൻ ആദ്ധ്യാത്മിക സാധനകൾ അവശ്യം അനുഷ്ഠിക്കുകയും വേണം. ഈ സാധനകൾ മുജ്ജന്മകർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടുള്ള ബന്ധങ്ങൾ ഛേദിക്കുകയും ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ സംയമനം ചെയ്യാൻ സഹായിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. കാറ്റു് മേഘങ്ങളെ എന്നപോലെ ഈശ്വരനാമം വിഷയവാസനയെ നശിപ്പിക്കുന്നു. പുഷ്പങ്ങൾ കൈകൊണ്ടെടുക്കുമ്പോൾ അതിന്റെ

സൌരഭ്യം കൈകളിൽ വ്യാപിക്കുന്നതുപോലെയും, ചന്ദനം തൊടുമ്പോൾ അതിന്റെ സൌരഭ്യം കൈകളിൽ വ്യാപിക്കുന്നതുപോലെയും ഈശ്വരധ്യാനംകൊണ്ട് ഭഗവദ് രൂപം മനസ്സിൽ തെളിഞ്ഞു പതിയുന്നു. അതുകൊണ്ട് ഭഗവദ്ദർശനത്തിനു് ആസ്പദം കൃപയാണെന്നിരുന്നാലും സാധനകൾ ക്ഷമയോടെയും ക്രമമായും ശീലിക്കേണ്ടതു് അത്യാവശ്യമാകുന്നു.

''ഈശ്വരദർശനം ലഭിച്ചില്ല എന്നുവെച്ചു് സാധനകൾ കൈവിടരുതു്. ചൂണ്ടയിട്ട മത്സ്യം പിടിക്കാൻ ഇരിക്കുന്ന ഒരാൾക്കു് ആദ്യത്തെ വലിക്കുതന്നെ വലിയ മത്സ്യം കിട്ടിയെന്നു വരുമോ? എത്രയോ നേരം അയാൾ ക്ഷമയോടെ കാത്തിരിക്കണം. പല പ്രാവശ്യവും നിരാശയും ആയിരിക്കും അനുഭവം.'' ഇവ ദേവിയുടെതന്നെ വാക്കുകളാണു്.

കഠിനമായ സാധനയുടെ ഫലമായി ലഭിക്കുന്ന അനുഭൂതികൾക്കു ദേവി പ്രാധാന്യം കല്പിച്ചു. ഈശ്വര കൃപകൊണ്ടു് ഈശ്വരസാക്ഷാത്കാരം ലഭ്യമായേക്കാം. എന്നാൽ കാലക്രമേണ ലഭ്യമാകുന്ന സാക്ഷാത്കാരത്തിനു ശ്രേഷ്ഠത കൂടും. മാമ്പഴം യഥാകാലം മൂത്തുപഴുത്താൽ സ്വാദു് കൂടിയിരിക്കും. അസമയത്തുണ്ടാകുന്ന മാങ്ങ മൂത്തുപഴുത്താലും സ്വാദു കുറവായിരിക്കും. ''കാലം ഒരു പ്രധാനഘടകമാണു്. സാധാരണയായി ആദ്ധ്യാത്മികസിദ്ധികൾ വളരെ സാവധാനത്തിലേ ലഭിക്കുകയുള്ളൂ. ഒരു പക്ഷെ, ഒരു ജന്മത്തിൽ ജപവും സാധനകളും അനുഷ്ഠിച്ചിരിക്കാം. തന്നിമിത്തം അടുത്ത ജന്മത്തിൽ ആദ്ധ്യാത്മികമായ ആവേശം ഗാഢമാകുന്നു. വീണ്ടും അടുത്ത ജന്മത്തിൽ ആ ആവേശം ദൃഢതരമാകുന്നു. അങ്ങനെയാണു് അതിന്റെ അനുക്രമമായ വളർച്ച.''

സാധനകളിൽവെച്ചു ജപത്തിനാണു് ദേവി കൂടുതൽ പ്രാധാന്യം നല്കിയതു്. മന്ത്രദീക്ഷ ശരീരത്തെ പരിശുദ്ധ

മാക്കുന്നു. ഈശ്വരൻ കൈവിരലുകളും നൽകിയിരിക്കുന്നതു് മന്ത്രം ജപിക്കാനാണു്. ഒരു കായികാഭ്യാസി പതിവായി ഒരു പശുക്കുട്ടിയെ ജനിച്ചതുമുതൽ എടുത്തുകൊണ്ടു നടക്കാൻ തുടങ്ങി. ദിവസവും അപ്രകാരം ചെയ്തു ചെയ്തു്, അതു് ഒരു വലിയ പശുവായിട്ടുംകൂടി അഭ്യാസം നിമിത്തം അയാൾക്കു് അതിനെ ചുമക്കുവാൻ യാതൊരു പ്രയാസവും തോന്നിയില്ല. അപ്രകാരംതന്നെയാണു് ജപസാധനയുടെ അഭ്യാസംകൊണ്ടു ലഭ്യമാകുന്ന വളച്ചയും. ആയിരക്കണക്കിനു മന്ത്രം ഉരുവിടുന്നതുകൊണ്ടു സ്വാഭാവികമായിത്തന്നെ മനസ്സിനു സ്ഥിരത ലഭിക്കുന്നു. അതു് ധ്യാനത്തിൽ ലയിക്കുകയും, ക്രമേണ കുണ്ഡലിനീശക്തി ഉണരുകയും ചെയ്യുന്നു. പരിശുദ്ധമായ മനസ്സു് ജപസാധന ചെയ്യുമ്പോൾ മന്ത്രം അയത്നമായിത്തന്നെ നീക്കുമിളകൾപോലെ പൊങ്ങിപ്പൊങ്ങിവരുന്നു. അപ്രകാരമുള്ള അവസ്ഥ പ്രാപിച്ചാൽ സാധകന്റെ സാധന പൂർണ്ണമായി.

എന്നാൽ ജപവും ധ്യാനവും അനുഷ്ഠിക്കുന്നതോടൊപ്പംതന്നെ സ്വാർത്ഥരഹിതമായ കർമ്മങ്ങളും ചെയ്യണം. ഒരു സാധാരണ മനുഷ്യനു് ഇരുപത്തിനാലു മണിക്കൂറും ജപത്തിനും ധ്യാനത്തിനും ഉപയോഗിക്കാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. അതുകൊണ്ടു് ഒഴിവുള്ള നേരം വെറുതെ കളയാതെ പരോപകാരപ്രദങ്ങളായ പ്രവൃത്തികൾക്കായി ചെലവിടണം. അലസമായ മനസ്സിൽ ദുർവ്വിചാരങ്ങൾ കടന്നുകൂടുവാൻ സാദ്ധ്യതയുണ്ടു്. അതു അപകടമാണു്. അതുകൊണ്ടു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘത്തിന്റെ സ്വാർത്ഥരഹിതങ്ങളും ധാർമ്മികങ്ങളുമായ പ്രവർത്തനങ്ങളെ ദേവി അഭിനന്ദിച്ചു.

പരീക്ഷണഘട്ടങ്ങളിൽ സാധകന്മാർക്കു് വളരെ ക്ഷമയുണ്ടായിരിക്കണം. ഈശ്വരകൃപയുടെ പ്രത്യക്ഷമായ അടയാളമാണു് ദുഃഖം. അതുകൊണ്ടു് ആപദ്ഘട്ടങ്ങളിലും സംശയങ്ങൾ ഉദിക്കുന്ന അവസരങ്ങളിലും ശരിയായ മാർഗ്ഗദർശനം ലഭിക്കുവാൻവേണ്ടി സാധകൻ

കണ്ണുനീരോടുകൂടി ഈശ്വരനോട് ഹൃദയപൂർവ്വം പ്രാർത്ഥിക്കുകയാണു് വേണ്ടതു്; അല്ലാതെ അസ്വസ്ഥനാവുകയല്ല വേണ്ടതു്. സാധകൻ യഥാർത്ഥത്തിൽ മുമുക്ഷുവാണെങ്കിൽ അയാൾ ഗൃഹസ്ഥനായിരുന്നാലും, സന്ന്യാസിയായിരുന്നാലും ബ്രഹ്മചര്യം ദീക്ഷിക്കേണ്ടതു് അത്യാവശ്യമാണെന്നു് ദേവി ഉദ്ബോധിപ്പിച്ചു. ശരീരത്തോടും ശാരീരികമായ സുഖങ്ങളോടും ആസക്തിയില്ലാതെയിരിക്കുന്നതാണു് അദ്ധ്യാത്മജീവിതത്തിന്റെ ഉരകല്ലു്. ''ഇന്നു ശരീരം ഉണ്ടു്; നാളെ അതില്ല. ഉള്ള കാലത്തോളം അതു വേദനയും ദുരിതവും നിറഞ്ഞതുമാണു്. ഇപ്രകാരം വിവേചനംചെയ്യു സാധകനു വിവേകവും, വൈരാഗ്യവും, ത്യാഗവും വളർന്നുവന്നാൽ ആ മനസ്സിൽ ഈശ്വരപ്രേമം ഉദയം ചെയ്യുന്നു.'' ഈശ്വരനുവേണ്ടി സർവ്വവും ത്യജിക്കുവാൻ ഒരു വ്യക്തി സന്നദ്ധനായാൽ അയാൾ പ്രത്യക്ഷദൈവം തന്നെയാണു്. ഈശ്വരനെ ശരണം പ്രാപിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ വിധിലിഖിതംപോലും മായ്ക്കപ്പെടുന്നു. വിധാതാവുതന്നെ വിധി മാറ്റി എഴുതും. ''ഈശ്വരസാക്ഷാത്കാരംകൊണ്ടു് ഒരാൾക്കു് എന്താണു് ലഭ്യമാകുന്നതു്? രണ്ടു് കൊമ്പു് മുളയ്ക്കുന്നുണ്ടോ? ഇല്ല. അയാൾക്കു സത്യവും മിഥ്യയും തിരിച്ചറിയാനുള്ള കഴിവുണ്ടാകുന്നു. ആദ്ധ്യാത്മികപ്രബുദ്ധതയുണ്ടാകുന്നു. ജനനമരണാദികളെ അയാൾ തരണം ചെയ്യുന്നു.''

ദേവീം പ്രസന്നാം പ്രണതാർത്തിഹന്ത്രീം
യോഗീന്ദ്രപൂജ്യാം യുഗധർമ്മപാത്രീം
താം ശാരദാം ഭക്തിവിജ്ഞാനദാത്രീം
ദയാസ്വരൂപാം പ്രണമാമി നിത്യം.

ഭക്തസന്താപനാശിനിയും യോഗീന്ദ്രപൂജിതയും യുഗധർമ്മപ്രവർത്തകയും ഭക്തിവിജ്ഞാനദായിനിയും ദയാമയിയും ആയ അമ്മയുടെ അടിമലരിൽ അടിയനിതാ കുമ്പിടുന്നു.

ശ്ലോകസൂചി

അജ്ഞാനദ്ധ്വാന്തരോധാത്	190
അദ്ധോ വാ ഏഷ ആത്മനോ യത് പത്നീ	5
ആചാര്യോ വേദസമ്പന്നഃ	190
ക്രോധോ/പി ദേവസ്യ വരേണ തുല്യഃ	255
ഗാന്ധാരീ ച മഹാഭാഗാ	10
തീർത്ഥീകുർവ്വന്തി തീർത്ഥാനി	146
ദേവീം പ്രസന്നാം പ്രണതാർത്തിഹന്ത്രീം	333
ന ച ഭാര്യാസമം കിഞ്ചിത്	7
ന ജാതു കാമാന്ന ഭയാത്	3
ന വാ അരേ പത്യുഃ കാമായ	47,108
പതിർഹി ദേവതാ നാര്യാഃ	6
പവിത്രം ചരിതം യസ്യാഃ	1
പാതിയും പുരുഷനു നാരി	5
മഹത്യാപദി സംപ്രാപ്തേ	11
മാമികേയം തനൂർന്യനം സൃഷ്ടാ	6
യതഃ പ്രവൃത്തിർഭൂതാനാം	2
യതോ ധർമ്മസ്തതോ ജയഃ	10
യദ്യഹം നൈഷധാദന്യം	8
യസ്യായാ സഹ സ സ്വർഗ്ഗഃ	78
വിദ്യാഃ സമസ്താസ്തവ ദേവി ഭേദാഃ	49
വിപദഃ സന്തു നഃ ശശ്വത്	9
ശാബ്ദേ പരേ ച നിഷ്ണാതഃ	189
ശ്രുദ്ധോ/സി രേ താത	12
ശ്രോത്രിയോ/വൃജിനഃ	189
സർവ്വമംഗളമംഗല്യേ	59
സിദ്ധം സത്സമ്പ്രദായേ സ്ഥിരധിയം	189
സുഖദുഃഖേ സമേ കൃത്വാ	147
സൈഷാ പ്രസന്നാ വരദാ	63
സ്വർഗ്ഗേ/പി ച വിനാ വാസഃ	5,78

വിഷയസൂചി

അംജദ് 241
അക്ഷയന്റെ മരണം 44,45
അഗ്നിപരീക്ഷ 46—55
അഘോരമണീദേവി 19
'അങ്ങെന്നെ ആരായി കാണുന്നു?' 51
അദ്ധ്യാത്മഗുരുസ്ഥാനം (ദേവിയുടെ) 13,144,156,180,182,186—228
അദ്ധ്യാത്മ—ജീവിതം 70; നയിക്കുന്ന വ്യക്തി 184; ത്തിലെ പരിവർത്തനം 72; വും കുടുംബവും 186; —സാധനാക്രമങ്ങൾ 66; വികാസം 52—54
അദ്ഭുത—ദർശനം (ദേവിക്കു) 42—43; —സംഭവങ്ങൾ 17,217—20
അദ്വൈത—സാധന 46; —സിദ്ധി 48; —വും ഭക്തിയും 328
അനന്തപുരയാത്ര 269
അനുകമ്പ (ദേവിയുടെ) 99,100
അന്തഃകരണവൃത്തി 71
അന്തരംഗ—പാഷ്ടന്മാർ 94; —ശിഷ്യന്മാർ 292
അന്തിമദിനങ്ങൾ (ദേവിയുടെ) 282—91
അന്ത്യസംസ്കാരം 321—22
അന്നപൂർണ്ണ (ഭക്ത) 319—20
അഭയചരണൻ 19,110,166
അമ്മ—അച്ഛനേക്കാൾ ദയാമയി 238; — തന്നെ, ഞാനല്ല 238; —യുടെ അവകാശമാണ് സന്താനശുശ്രൂഷ 205; — യുടെ കരുണ 63
അമ്മേ എന്ന വിളി കേട്ട മട്ടക്കാൻ മാത്രം മക്കൾ 52,152
അവതാര—ഉദ്ദേശ്യം (ദേവിയുടെ) 94; — വും ശക്തിയും 97; പുരുഷന്മാർ 64, 187, 245—6
ആത്മ—ജ്ഞാനേച്ഛുക്കൾ ദേവിയെ സമീപിച്ചു 159; നിയന്ത്രണം (ശാരദാരാമകൃഷ്ണന്മാരുടെ) 55; സാക്ഷാത്കാരം 2,26
ആത്മാവു് 67—68; വിനു മരണമില്ല 136; ലിംഗഭേദമില്ല 2
ആദർശം 2; —ങ്ങൾ, ഉച്ച 13; —ത്തിന്റെ പൂർണ്ണത 222; വനിതകൾ 4
ആദ്ധ്യാത്മിക—അനുഭവങ്ങൾ (ദേവിയുടെ) 68,69; പരിപൂർണ്ണത 68; — പ്രബുദ്ധത നല്കുക 156; പ്രസ്ഥാനം (ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ) 324; — പ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ രണ്ടു വിഭാഗം 323; — ലൗകികജീവിതങ്ങളുടെ അന്തരം കണ്ടില്ല 177; —സാധനകൾ 330
ആദ്യസമാഗമം 35
ആനന്ദം നിറഞ്ഞ ദിനങ്ങൾ 67
ആഭരണങ്ങൾ—കടം വാങ്ങിയ 34; രാധുവിന്റെ 170; ശാരദയ്ക്കു ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ തീർപ്പിച്ച 86—87,148—150; — അഴിച്ചുവെച്ച 88; —ളും ഗുരുദേവന്റെ ത്യാഗവും 87—88
ആഹാരം—അധികം നല്കി 101—2

കഴിക്കാതെ ഭക്തനെ കാത്തിരുന്ന 207;— ദേവിയുണ്ടാക്കുന്ന 262; —ദേവിയുടെ 262, 264,—സമയത്തു വരുന്നവക്കെല്ലാം നല്ലം 206
ഈന്തപ്പനച്ചോട്ടിൽ സപ്പ് 128–9
ഈശ്വരചന്ദ്രൻ 16
ഈശ്വര—ഇച്ഛയും മനുഷ്യപ്രയത്നവും 329; ൽ ആത്മസമർപ്പണം—48; ഉന്മാദം 45;—കൃപ 329, 330,—യുടെ അടയാളം ദുഃഖം 332 —ചൈതന്യമുള്ള മുഖം 229;— ദർശനം ക്ഷമയുള്ളവർക്ക് 331, വ്യാകുലപ്പെടുന്നവർക്ക് 65;—നിശ്ചയം തടുക്കാൻ വയ്യ 123;— ൻ 2, 329; പോലും മായ 328; ഏവർക്കും അമ്മാമൻ 65; ഭാരതം ആരാധിക്കുന്ന;1;സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപൻ 50; —നാമം 330; —നവേണ്ടി ത്യാഗം 333;—വിധി151;—ശക്തി അമോഘം 114;— സങ്കല്പം 160;—സാക്ഷാത്ക്കാരം 50, 330; കൊണ്ടു കൊമ്പു മുളയ്ക്കില്ല 70, 220, 333; ജീവിതലക്ഷ്യം 65; കൊണ്ടു മനഃശുദ്ധി 70,—ന്റെ മാതൃഭാവം 244, 306
ഉദാഹരണം — കായികാഭ്യാസിയും പശുക്കുട്ടിയും 332; വേദവും ഭാഷ്യവും 227
ഉദ്ബോധൻ—155, 294, 296; മാസിക 288; നിൽ താമസമാക്കി 288
ഉമേശചന്ദ്രൻ 18, 113;— ന്റെ മരണം 19
'എനിക്കായി സങ്കല്പിക്കപ്പെട്ട വധുവുണ്ട്'' 29
ഐശ്വരഗ്രണങ്ങൾ 3,13
കഥ: ജഡഭരതൻ 186;— പാതിവ്രത്യംകൊണ്ടു സിദ്ധയായ ഒരു മഹതി 63
കർത്തവ്യം രാമകൃഷ്ണശുശ്രൂഷ 46,63
കർമ്മം— നിരൂപണം 329, 332; —ഭക്തി, ധ്യാനം 64, 65
കല്ലൂത്ത 14, 42, 74, 138, 146, 153, 154, 167, 196, 198,257, 263, 288, 294, 308, 309;—ൽ ഉള്ള വഴി 117–8
കാദംബിനി 18,19
കാമവാസന നീക്കണേ 53
കാമാരപുകരം (കാമാർപുക്കൂർ) 15,21,26,30,32,35,37,63,65, 89, 90, 146, 268,— ദേവിക്കു പ്രിയപ്പെട്ടതു് 160–61 —ത്തിൽ വെച്ചു സാധുവിനെ ശുശ്രൂഷിച്ചു 223;—ത്തെ കുടിൽ പൊളിക്കരുതു് 161;— ത്തെ വാസസ്മരണകം 39;— ത്തേയ്ക്കു പോകാൻ ഗുരുദേവനിട്ടേശം 146
കാലാബാബു 143
കാളീകുമാരൻ 18,110
കാളീപദഘോഷിന്റെ മനഃപരിവർത്തനം 95,96
കാളീപൂജ 15,55; കാശി അദ്വൈതാശ്രമത്തിൽ 275;—ൽ പകരം ശ്രീരാമകൃഷ്ണപൂജ 126
കാശീപുരം—ഉദ്യാനഭവനം 125, 132,136;— ശ്മശാനം 135;
കാശി—മുക്തിക്ഷേത്രം 281; —യിൽ വെച്ചു മന്ത്രദീക്ഷ സദ്യോമുക്തിപ്രദം 281;— യിലെ കേദാരം 277

കാഷ്ഠദ്രവ്യങ്ങളം മൂലം ശണ 98–9
കിംവദന്തി (ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു് ഭ്രാന്തു്) 26, 38, 40, 41, 45
കിച്ചുടി 23, 74, 147
കുടിൽ, ഭക്തന്മാരുണ്ടാക്കിയ 82, 112;– കോല്പാറയിൽ 290
കുണ്ഡലിനീശക്തി 332
കുന്തീദേവി 8,9
ക്രിസ്തുമതം 323
കൊള്ളക്കാർ ദേവിയെ രക്ഷിച്ചു 117–20,252
കോട്ടാർ യാത്ര 269–70;– ിലെ ഷോസ്റ്റ്മാസ്റ്റർ മതം മാറി 270
കോപം (ദേവിയുടെ) 98,99,103, 174
കോല്പാറ ആശ്രമം 309;– ത്തിലെ ഭക്തന്മാർ 290;– മാദ്ധ്യക്ഷനു മറുപടി 250–53
കൌരവന്മാർ 8–10
ക്ലേശം നിറഞ്ഞ കാലം 146
ക്ഷുദിരാമചാരറർജി 26
ഗംഗയിലിറങ്ങാൻ മനസ്സു വന്നില്ല 158
ഗദായി 34;–യുടെ ഭാര്യ 148, 153
ഗയയിൽ പിണ്ഡം 265; ബ്രഹ്മചാരി ചെയ്ത 279
ഗാന്ധാരി 8–10
ഗിരീശചന്ദ്രഘോഷു് 163;– നു് സന്ന്യാസം നിഷേധിച്ചു 252–253;–ന്റെ ദുർഗ്ഗാപൂജ 286–7; –ന്റെ സ്വപ്നം 218–19
ഗുരു–ചരണങ്ങളിൽ 63–72;– തന്റെ ശക്തി ശിഷ്യനിലേയ്ക്കു പകരുന്ന 192; –പദം (ദേവിയുടെ) 191,214; – യഥാർത്ഥ 213, 214; – വിനു ശിഷ്യനെ നിരസിക്കാം 204; – വിന്റെ ചുമതല 192; – ലക്ഷണം 189–91; ശിഷ്യബന്ധം 189–92; – ശിഷ്യന്റെ പാപങ്ങളം ഏല്ക്കുന്ന 192
ഗുരുദേവ (ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ നോക്കുക) ദർശനം (ദേവിക്കു്) 148, 169, 245, 246; കാശിയിൽ 138; ഗംഗയിൽ അലിഞ്ഞതായി 158; പുത്രശോകം തീർക്കാൻ 152; രാധുവിനെ നല്ലാൻ 169, 170; ലഭിക്കുന്നില്ല 311; വളരുമ്പോം 136,148; വൃന്ദാവനത്തിൽ 140; യാത്രയിൽ 139; മന്ത്രദീക്ഷ നല്ലാൻ (യോഗേനു്) 144; (യോഗിന്മാസ്റ്റു്) 181; (സുരേശമിത്രനു്) 159
ഗുരുദേവ–ൻ അശുദ്ധരുടെ നിവേദ്യം സ്വീകരിച്ചില്ല 247; നീലകണ്ഠന്റെ സംഗീതമിഷ്ടപ്പെട്ട 279; മൂന്നു വിധത്തിൽ നിവേദ്യം സ്വീകരിച്ച 247; രസഗുള്ള തിന്നാനല്ല ജനിച്ചതു് 198; ശിഷ്യക്കു വേണ്ടി ദേഹം നിലനിത്തി 132; സേവാശ്രമത്തിൽ പ്രത്യക്ഷൻ 276;–ന നിവേദ്യം 246–8,263,314; –നെ കണ്ടവർ ഭയപ്പെടരുതു്, 320; അറിയണം 211, 215; –ന്റെ അന്ത്യവചനങ്ങളം 134; അദ്ധ്യാപനരീതി 72; ആവേശം (ദേവിക്കു്) 143–4; മഹാസമാധി 121–35; സാധനകം 216; പൂജ

(ദേവിയുടെ) 246; സാന്നിദ്ധ്യം 268; 245–9
ഗൃഹസ്ഥ–ധർമ്മവും സന്ന്യാസവും 222; –നും സന്ന്യാസിയും 223, 225; –ശിഷ്യന്മാർ 136; രും സന്ന്യാസിശിഷ്യന്മാരും തമ്മിൽ തർക്കം 137; –രോട് സഹാനുഭൂതി 221–22
ഗോദാവരീസ്നാനം 274
ഗോപാലമാ 93, 302–3
ഗോലാപ്മാ 73, 85, 87, 155, 229, ആഹാരം വിളമ്പാനുള്ള അവകാശം അപഹരിച്ചു 84; –യുടെ ചരിത്രം 294–96; വാക്ശരം 122, 123
ഗൌരിമാ (ഗൌരദാസി) 73, 91, 271, 303; ചരിതം 299–301; മുറിയിൽ കടക്കരുതു് 318–19; വൈഷ്ണവതന്ത്രം ഉപദേശിച്ചു 149
ചന്ദ്രമണി(ചന്ദ്രാ)ദേവി 27, 28, 34നഹബത്തിൽ 45; –യുടെ മരണം114; –യെപ്പറ്റി മധുരൻ 92
ചമേലീപുരി 277
ചുമതല (ദേവിയുടെ) 88, 94, 97, 98
ജഗത്തു് 186
ജഗദംബ– 37, 53, 54; സമസ്തസൃഷ്ടിയിലും 51; –യും ചന്ദ്രാദേവിയും ശാരദയും ഒന്നു് 51; –യുടെ ഇച്ച 48; ദർശനം(ശാരദയുടെ മാതാപിതാക്കൾക്കു) 17; (ശ്രീരാമകൃഷ്ണനു്) 28; (ശ്യാമസുന്ദരിക്കു്) 111; പ്രലോഭനം 104; 110–12
ജഗദ്ധാത്രീപൂജ– 110–12, 151
ജപധ്യാനങ്ങളും 332; (ദേവിയുടെ) 36, 67, 76, 77, 201
ജയരാമവാടി 14, 24, 29, 35, 36, 46, 207; യിലെ ജീവിതം 289; മാതൃദേവീക്ഷേത്രം 294, 322; ക്ഷാമം 23; –യോടു വിടവാങ്ങൽ 308–9
ജീവസേവ ശിവബുദ്ധിയോടെ 227
ജീവിത–ധർമ്മം (ദേവിയുടെ) 52; വിജയം 71
ജ്ഞാന–ം 70; –ഉദയം 129, 130; –വും അജ്ഞാനവും 328
ഠാക്കൂർമണി (മാതൃദേവി) 18
ഡാകൂർ– ഒരു 269; മഹേന്ദ്രലാൽ സർക്കാർ 121
താരകേശ്വരം ക്ഷേത്രം 115; –ത്തിൽ ഉപവാസം 129
തീർത്ഥങ്ങളുടെ പവിത്രത 146
തീർത്ഥയാത്ര(ദേവിയുടെ) 137–8, 265–32; കാശിയിൽ 269, 274–81; വൃന്ദാവനം 269; –യുടെ ഫലം 146
തോതാപുരി 46, 277
ത്യാഗം 224; ദേവിയുടെ 65, 78, 104; ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ അലങ്കാരം 107
ത്രിഗുണാതീതസ്വാമികം 95, 292
ത്രിവേണിയിൽ 145
ത്രൈലോക്യനാഥൻ 16
ദക്ഷിണേശ്വര–ം 42, 54, 56; ക്ഷേത്രകാര്യദർശി 76, 79; മഹാസമാധിക്കുശേഷം സന്ദർശിച്ചു 147; –ത്തെ ജീവിതം 63, 92–108;

—ത്തേയുള്ള മാഗ്രം 42; യാത്ര വീണ്ടും 35
ദണ്ഡിസന്ന്യാസിയും ദേവിയും 258–9
ദമയന്തി 1, 3, 7, 8
ദശമഹാവിദ്യകളം 56
ദാമ്പത്യ—ം (ശാരദാരാമകൃഷ്ണന്മാരുടെ) 48, 50, 51, 60,61; ഉപനിഷദ്വാക്യത്തെ തെളിയിച്ചു 108; ശരീരവേഴ്ചയില്ലാത്ത 107–8, 327; —ജീവിതാദർശം 33, 79; —ലീല 5
ദാരിദ്ര്യം (ദേവിയുടെ) 36,109, 146–54
ദിനചര്യ(ദേവിയുടെ) 76,260–5
ദിവ്യ—ജനനിയുടെ ഇരുഭാവങ്ങളം 60;— ത്വം (ദേവിയുടെ) 255
ദിവ്യാനുഭൂതികളം 154
ദുരിതം (ദേവിയുടെ) 159–60
ദുർഗ്ഗാപൂജ 15, 286, 287, 300
ദുർമ്മാർഗ്ഗത്തിൽനിന്നുദ്ധരിക്കപ്പെട്ടവർ 216–17
ദേവി—യുടെ അനുഗ്രഹം 209; മഹത്ത്വം52; —യെഅനുകരിക്കൽ 327; —സ്സ് രാമകൃഷ്ണനധീനൻ 53
ദേശീയപ്രസ്ഥാനക്കാർ 290
ദേഹത്യാഗമിച്ചിച്ചു(ദേവി) 141, 179, 293
ദ്രൗപദി 8, 10, 11
ധർമ്മം 2,3,7,9; ലക്ഷണങ്ങളം 3
'ധാർമ്മികവാണികളം സത്യവചസ്സുകളം' 257
നഹബത്തു് 44, 45, 73–75
നളിനി 66, 223, 241;—യും
മാക്കുവും 164, 175, 285
നാഗമഹാശയൻ 237–38
നിവേദിത 242, 257, 303; —യുടെ സ്തുതം 293, 304
നീലമാധവൻ 16
നേര(മാക്കുവിന്റെ കുട്ടി)യുടെ മരണം 194
പഞ്ചതപം 155–6
പഞ്ചവടി 81, 89
പടം, ഗുരുദേവന്റെ 139, 145, 174, 202, 260, 308; ഉറുമ്പു പൊതിഞ്ഞു 248; കിടപ്പുമുറിയിൽനിന്നു മാറ്റി 314; ജഗന്നാഥദർശനത്തിനു കൊണ്ടുപോയി 267; ബേലൂരിൽവെച്ചു പൂജിച്ചു 282
പതിനായിരം രൂപ ത്യജിച്ചു 104, 250
പതി—വ്രതാധർമ്മം 7, 8; സേവ പരമപുരുഷാർത്ഥം 78
പനി (ദേവിക്കു്) 42–45, 308
പരാ—ക്രമം 9, 11; ഭക്തി 11; —നുഭക്തി 227
പല്ലക്കു്, അവിചാരിതമായി വന്ന 44
പാചകം ദേവിയുടെ 90, 93
പാണ്ഡവന്മാർ 8, 9
പാനിഹാട്ടി ഉത്സവം 105–6,250
പാപികളുടെ സ്പർശം 195–96, 209
പാശ്ചാത്യ—അനുകരണം 12; വിവാഹസമ്പ്രദായം 257
പുതിയ കറി ഉണ്ടാക്കി 93
പുരാണനായികമാർ 3,12
പുരി—ജഗന്നാഥക്ഷേത്രം 266–8, 274; ലക്ഷ്മീക്ഷേത്രം 268

പൈപ്പിനകത്തു പാമ്പു് 115
പ്രത്യുപകാരം 9
പ്രധാനഭക്തന്മാരും ശിഷ്യന്മാരും 291_306
പ്രസന്നകുമാരൻ 18, 110, 164
പ്രാണായാമപ്രദർശനം 209
പ്രേമം 108; ദിവ്യ 49; ദേവിയുടെ നിസ്സ്വാർത്ഥ 177_8, 182_3 233; ശാരദാരാമകൃഷ്ണന്മാരുടെ 83, 85
ബന്ധു_ദ്രോഹം 151_53, 161, 208, 290; ഭാരം 289, മരണങ്ങം 285
ബലരാം ബോസു് 135, 137, 146, 154, 155, 297; _ന്റെ പത്നി 270
ബാംഗ്ലൂരെ_ഭക്തനോടു യാചന 174_5; ആശ്രമം_273
ബാബുരാമനു് സമ്മാനം കൊടുത്തു 102
ബാനർജികുടുംബം_ 15, 109; _ത്തിലെ അർബുദക്കാരി 233_4
ബാലികമാർക്കു് ഉപദേശം 225
ബാല്യം_ (ദേവിയുടെ) 18_25; വിവാഹം 32,33
ബുദ്ധഗയ ആശ്രമം 266, 323
ബേലൂർമഠം_ 139; ആദ്യസന്ദർശനം 281, _ത്തിലെ തെറ്റു ചെയ്ത ബ്രഹ്മചാരി 236_237; മോഷ്ടാവായ ഭൃത്യൻ 235; ദുർഗ്ഗാപൂജ 282, 287; ശ്രീ ശാരദാദേവീക്ഷേത്രം 322
ബ്രഹ്മജ്ഞാനം 46, പരീക്ഷ 47, _നി 46
ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വാമികം (രാഖാൽ) 74, 96, 192_4, 221, 259; ക്കു ദേവി തപസ്സിനനുവാദം നൽകി 234; ദേവിയുടെ അപകടം ഏറ്റെടുത്തു 278; ദേവിയെ അച്ഛിച്ചു 287
ഭക്തൻ പാദസ്പർശം മടിച്ചു 197; തലകൊണ്ടടിച്ചു 210; _വാത്സല്യം 206_8
ഭക്തി 328_30
ഭഗവത്സേവ 72
ഭഗവതിദേവി 51,114; യുടെ ദർശനം 43
ഭഗവതി ഒന്നും ചെയ്യുകയില്ലേ? 97
ഭഗവാനിയുടെ അമ്മ 233
ഭാഗം—ഗുരുദേവഗൃഹത്തിൽ 152; ശാരദാഗൃഹത്തിൽ 163_4
ഭാരത_ം 12; പാശ്ചാത്യരെ അനുകരിക്കുന്നു 4; _ കഥ 8; സ്ത്രീ 1, 4, 5
ഭാരതീയ_ആദർശം 4; _ൻ അമ്മയുടെ ബലി 1
ഭാര്യ_ഉത്തമൗഷധം 7; _യോടുള്ള കടമ 48
ഭാവമുഖർജി കുടുംബത്തിലെ ബാലിക 21,121
ഭാവ_ആവേശങ്ങം 38; സമാധി, ഗുരുദേവന്റെ 50,150,125,131
ഭാവി ഏറ്റെടുത്തു, സന്താനങ്ങളുടെ 102
ഭാഷയില്ലാതെ ആശയവിനിമയം 271_4
ഭാസ്കരാനന്ദസ്വാമികം 138_9
ഭിന്ന—ആദർശങ്ങളുടെ സങ്കലനം 188
ഭിക്ഷക്കാരിയുടെ പേരയ്ക്ക 280_1

ഭൗതികാവശിഷ്ടം (ഗുരുദേവന്റെ) 136, 137, 145, 282
മദാലസ 11, 12
മദ്രാസിലെ സ്വീകരണം 271, 301
മധുര_ഭാവത്തിൽ ഉപാസന ചെയ്യുന്ന സ്ത്രീ 100; _മീനാക്ഷീദർശനം 271
മധുരനാഥബാബു 44, 75; വിന്റെ പൗത്രി 116
മനസ്സ് 180; അലസമായാൽ 332; ബ്രഹ്മാകാരവൃത്തിയാകുന്ന 131, 133
മന്ത്രം ദേവിയുടെ മനസ്സിൽ തെളിയും 212; മറ്റൊന്നുപദേശിക്കൽ 213; ന്യാസം 58
മന്ത്രദീക്ഷ_(ദേവിക്കു ലഭിച്ച)66, 96; ദേവി നല്കുന്നതു് 193, 197, 220,221; കഴിഞ്ഞു ദക്ഷിണ 21[illegible] കാശിയിൽവെച്ചു പാടില്ല 281; കോളേജ് വിദ്യാർത്ഥിക്കു് 212; ക്രമം, സാരം 200, 211, 212, 220; ഗുരുദേവനെ സ്വീകരിക്കാത്ത വൃദ്ധനു് 216; ദുശ്ചരിതയ്ക്കു് 198,231; മദ്രാസിൽ 271, 274; നല്കാൻ വിസമ്മതം 192; നല്കുന്നവരുടെ ബാദ്ധ്യത ഗുരുദേവനു് 201; നിഷേധിക്കപ്പെട്ടവർ 202_3; പല ചുറ്റുപാടുകളിൽ 220_21; പാഴ്സി ശിഷ്യനു് 199; യോഗാനന്ദസ്വാമിക്കു് 144_5,156; സ്വപ്നത്തിൽ 218; സ്വീകരിച്ചവരുടെ പുരോഗതി 193, 216; _യുടെ മാഹാത്മ്യം 331–2
മമത 179, 184; ദേവിയുടെ 180, 182, 186
മരണം_മനുഷ്യധർമ്മം 7; മുറി മാറൽ 136, 140, 245
മഹാത്മാ_ക്കളുടെ ജീവിതം 187, 322; _വിന്റെ സ്വഭാവം 47
മഹാപ്രയാണസൂചനകം 122
മഹാമായ_ദേവിയെ പിടിച്ച 168;_യുടെ മായാജാലം 166;
മഹാസമാധി (ഗുരുദേവന്റെ) 134; (ദേവിയുടെ) 306; —ക്കു ശേഷം 135_46
'മറ്റു ദേവിമാരും എന്റെ അംശങ്ങം' 244
മറ്റുള്ളവരുടെ ദോഷങ്ങം കാണരുതു് 142, 232, 320
മാതൃത്വം 4, 244, 304
മാതൃദേവിയുടെ _വ്യക്തിപ്രഭാവം 228_65; സന്ദേശം 323_33
മാതൃഭാവം (ദേവിയുടെ) 13, 24, 97, 183, 184, 189, 191_208, 211, 230_33, 242, 244, 313, 326, 327
മാതൃസ്നേഹം_ഘടകങ്ങം 184
മാർവാറിസ്ത്രീ 229
മാസ്റ്റർ മഹാശയൻ 276
മുക്തവസ്ത്രീകം 75
മുഖർജികുടുംബം 15; _ത്തിന്റെ ഔദാര്യം 23
മുതലയെ ചവിട്ടിയേനെ 77
മുരളീധരൻ രാധയേക്കാം കേമനല്ല 91
മുസൽമാൻകൊള്ളക്കാർ 240
മുഹമ്മദുമതം 323
മോക്ഷത്തിന്നധികാരി 2

യോഗസിദ്ധികൾ 220
യോഗാനന്ദസ്വാമികൾ (യോഗേൻ) 67, 96, 143, 155; —ളും ജഗദ്ധാത്രീപൂജയും 112; —ളുടെ കാശിയിലെ തപസ്സ് 283—4; നിര്യാണം 284
യോഗിൻമാ 87, 88, 155, 296—8; —ദേവിയെ സംശയിക്കുന്നു 181; —യുടെ വൃന്ദാവനയാത്ര 132—3; സ്മരണകൾ 68, 76
യാത്രകളി അഭിനയിച്ചുകാട്ടി 90
രക്ഷാകവചം, ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ 139
രാധാരമണക്ഷേത്രം 142
രാധു (രാധാറാണി) 110, 169—80, 228, 269, 273, 285, 291, 309; കഷ്ടപ്പെട്ടുന്നതായി ദർശനം 167; ദേവിയെ ലോകത്തോടു ബന്ധിച്ചു നിർത്തി 168—70, 178—80, 310, 314, 317; —വിനെ അന്ത്യകാലത്തു് അകറ്റി 168, 185, 310, 315, 316; —വിന്റെയും അമ്മയുടെയും ദ്രോഹം 168—75
രാമകൃഷ്ണാനന്ദസ്വാമികൾ 270—2
രാമചന്ദ്രമുഖർജി 22, 29, 30, 43, 46, 165; വൈശിഷ്ട്യം 15, 16; —ക്കു ദർശനം 17; ശാരദയോടുള്ള സ്നേഹം 22, 23; —യുടെ നിര്യാണം 109—10
രാമ(ചന്ദ്ര)ദത്തൻ 74, 137
രാമദാസും ശ്രീനാഥസേനനും (ഉപമ) 90—91
രാമലാൽ 80, 83; —ന്റെ ദ്രോഹം 151—3; ധിക്കാരം 116—7
രാമേശ്വരചാറർജി 27, 28, 30
രാമേശ്വരയാത്ര 270—73
രാസമണി, റാണി 75, 119
ലക്ഷ്മീമണി 21, 79, 88, 89, 152, 302
ലാട്ടു (അദ്ഭുതാനന്ദസ്വാമികൾ) 62, 74, 96, 292
വനവിഹാരി 307, 317
വരദാപ്രസന്നൻ 18, 110
വല്ലാമത്സരം 89
വിഗ്രഹമേതു്, ശാരദയേതു് 20
'വിദേശികളും എന്റെ സന്താനങ്ങൾ' 242
വിദ്യാഭ്യാസം 25, 32; ദേവിയുടെ 20, 21, 304
വിപരീതഭാവനകൾ, ധാർമ്മിക 46
വിരഹതാപം 40, 135—41
വിവാഹം— ആത്മബന്ധം, ദേഹബന്ധമല്ല 33; ഇന്ദ്രിയപ്രീതിയല്ല 1; ശാരദാരാമകൃഷ്ണന്മാരുടെ 28—32; — ത്തിനു പ്രേരിപ്പിച്ചു 221, 225
വിവേകാനന്ദസ്വാമികൾ (നരേന്ദ്രൻ) 1, 4, 63, 96, 134, 136, 158; 235, 258, 281, 292, 324, 328; —ക്കു് ഫക്കീറിന്റെ ശാപം 253; —ളുടെ ധർമ്മപ്രചരണം 158; പാശ്ചാത്യപര്യടനം 242; സേവാധർമ്മപ്രവർത്തനം 276
വിശ്വമാതൃത്വം 1, സംസ്കാരം 12
വിശ്വാസം 181—2
വിഷ്ണുപുരം 269
വൃന്ദ (പരിചാരിക) 68
വൃന്ദാവനം— വൈശിഷ്ട്യം 139; —ത്തിൽ ദേഹത്യാഗം ഭാഗ്യം

141; —ത്തിൽ ശാരദ 139—45
വേണുഗാനം കേട്ട ഭാവസമാധി 69—70
വേഷം ദേവിയുടെ 67, 87, 135, 136, 264
വൈധവ്യമില്ല 136, 149
വൈഷ്ണവതന്ത്രം 149
ശംഭുമല്ലികൻ 112
ശരീരബോധം—ഉദിച്ചില്ല 55; വിട്ട 157
ശാരദാദേവി (അമ്മ, മാതൃദേവി ഇവ നോക്കുക) —അമാനഷബാലിക 19; അഹംകാരത്തെ വെറുത്തു 224; ആദർശപത്നിയും ശിഷ്യയും 107; ആദ്ധ്യാത്മികരഹസ്യങ്ങളും അറിഞ്ഞിരുന്നു 215; ആരെന്നു ഗുരുദേവനും വിവേകാനന്ദസ്വാമികളും മാത്രമറിഞ്ഞു 63; ആരെയും നിരാശരാക്കിയില്ല 233; എല്ലാവരുടെയും പാപം സ്വീകരിച്ചു 194, 197; ഒരേ സമയം കന്യക, പത്നി, മാതാവു് 325; കാൽ വഴുതി വീണു 127; ഗൃഹസ്ഥജീവിതാദർശം 70; ചാമ്പൽ മൂടിയ പൂച്ചു 256; ദിവ്യതാപ്രതീകം 257; ദുർഗ്ഗയെ പ്രാർത്ഥിച്ചു മഴ മാറ്റി 288; ധനത്തെ നമിച്ചിരുന്നു 227; നെല്ലു കുത്താൻ സഹായിച്ചു 109,110; പാപികളെ വെറുത്തില്ല 198; ഭർത്താവിന്റെ തത്വം സ്വായത്തമാക്കി 107; മാതാദർശങ്ങളും ക്ഷണം ഗ്രഹിച്ചു 257; മഹാലക്ഷ്മിയാണു് 22, 25, 35, 63, 149; —യും ജാതിയും 241, 243; പാശ്ചാത്യരും 242; രാമകൃഷ്ണനും ഒന്നു് 181; —യുടെ അനാസക്തി 184—6; അന്ത്യവചനങ്ങളും 320, 321; ആകാരസൗഷ്ഠവം 228—30; ആദ്ധ്യാത്മികഭാവം, ശക്തി 154, 156; കുടുംബം 16; ഗംഗാസ്നാനഭ്രമം 148; ജഗന്മാതൃഭാവം 204, ജനനം 18; ജീവിതം രാമകൃഷ്ണന്റെ ഉപദേശങ്ങളുടെ പ്രായോഗികവശം 227, 324; —ത്തിലെ മൂന്നു ഘടകങ്ങളും 260; ജീവിത—ഉദ്ദേശ്യം 158, 159, 179,196; വൈശിഷ്ട്യം 226; ദാനശീലം 171; പെരുമാറ്റത്തിൽ രാമകൃഷ്ണൻ സന്തുഷ്ടൻ 53, 79; ബാല്യസ്വഭാവം 19; മഹത്വം രാമകൃഷ്ണൻ പാടി 195; മാസച്ചെലവു് 86; രോഗശാന്തിക്കു ദിവ്യസഹായം 113; വേദാന്തജ്ഞാനം 328; വൈശിഷ്ട്യം 12—14; ശരീരത്യാഗം 155; ശിഷ്യപരിചരണം 204—5; സൗഭാഗ്യം 64; സ്വജനസ്നേഹം 176—86; ഹൃദയപരിവർത്തനം 38; —ക്കു് അതിസാരം 112; എഴുതുവാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല 21; കരാളരൂപം ധരിക്കേണ്ടിവന്നു 255; കിട്ടിയ സംസ്കാരം 24; കുട്ടികളുടെ സ്വഭാവം 141, 171, 311; കുങ്കുമം, രാമലാലിനെയും ലക്ഷ്മിയെയും സല്ലരിക്കാഞ്ഞു് 314; ജഗദ്ധാത്രീദർശനം 111; മലമ്പനി 114, 286, 291, 307—10; രാമകൃഷ്ണൻ നല്കിയ സ്വീകരണം 44; വിധ

വയായിട്ടും വള ധരിച്ചതിൽ ആക്ഷേപം 147–8; ശാസ്ത്രോക്തികളെ മാനിച്ചിരുന്ന 61, 266; ശിഷ്യക്ക് ശ്രീരാമകൃഷ്ണപ്രതീകം 154; രാമകൃഷ്ണന്റെ അന്തരംഗപാഷ്ടരിൽ ഒരാൾ 159; –ഉപകരണം 106, 160, 249; യഥാർത്ഥ അനന്തയായി 210;– സരസ്വതിയുടെ അവതാരം 87, 94; സഹോദരന്മാരുടെ രക്ഷാകർത്രി 22, 110, 162, 163; സ്വമഹിമ മറച്ചുവെച്ചു 256

ശാരദാനന്ദസ്വാമികൾ (ശരത്ത് മഹാരാജ്) 163, 164, 174, 199, 286, 288, 291, 292, 307–13, 316, 318, 322; അയയ്ക്കുന്ന മധുരപലഹാരം 206; ദേവിയുടെ വാസുകി 293, 313; ദേവിക്ക് അന്ത്യപരിചരണം നല്കി 312–13; സന്ദർശകരെ നിയന്ത്രിച്ചതിൽ ദേവിക്ക് ക്ഷോഭം 196; മന്ത്രദീക്ഷ നല്കുന്ന ക്രമം 221; –ളുടെ പുസ്തകം 'ഭാരതത്തിലെ മാതൃപൂജ' 294; സ്ത്രീലോകത്തോടുള്ള ആദരം 293

ശിവാനന്ദസ്വാമികൾ 236

ശിഷ്യ–ൻ ദുർവൃത്തനായ ഒരു 231; കഠിനമായ സാധനചെയ്ത 214–15; –ന്മാരുടെ–ഭേദം (ഗുരുദേവന്റെയും ദേവിയുടെയും) 200; അഭിപ്രായം 154, 231;– ക്ഷണം (കല്പിക്കുന്നു) 153; –പാപം രോഗനിദാനം 126, 194; യോഗ്യതാഭേദം 192; –പരീക്ഷ 203; സമ്പത്ത് 199, 221

ശ്യാമദാസവാചസ്പതി 309

ശ്യാമപുകുരം (ശ്യാംപുക്കുർ) 21, 121–4

ശ്യാമസുന്ദരീദേവി 16, 109; പുത്രിയെ ആരാധ്യയായി കണ്ട 285; –യുടെ ചരമം 163, 285; പരാതി 51; സദ്ഗുണങ്ങൾ 16; –ക്ക് ദിവ്യദർശനം 17, 111, 113

ശാശ്വശ്രൂശുശ്രൂഷ, ദേവിയുടെ 93

ശ്രീകൃഷ്ണൻ 8–11, 187, 323

ശ്രീരാമകൃഷ്ണ (ഗുരുദേവൻ നോക്കുക) –ആദർശം 215, 218;–ൻ അനന്തയായികാംക്ഷി ശക്തി നല്കി 132; അവതാരപുരുഷൻ 159; സാധാരണവ്യക്തി 47; ആദർശ സന്ന്യാസി 227; ആറു മാസം ബ്രഹ്മാനന്ദാനുഭൂതിയിൽ 37; ത്യാഗമൂർത്തി 104; ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ പൂജാരി 26; പണം തൊട്ടില്ല 227; രോഗവ്യാജേന പലരെ അനുഗ്രഹിച്ചു 132; ലോകം വിസ്മരിക്കുന്നു 36; ലോകകാര്യവിമുഖൻ 27; വീണ കൈ ഒടിഞ്ഞു 117; ശകുനവിശ്വാസി 254; ശാരദയെ –ആളയച്ചുവരുത്തി 117; തന്റെ ശക്തിയെന്നു കരുതി 88, 94, 95; മഹാപ്രയാണം കാണാൻ വിളിച്ചു 113–4; നീ എന്നു വിളിച്ചതു് 88; –യോട് പിണങ്ങി എന്ന വ്യാജം 122, 123; –ക്ക് പരിശീലനം നല്കുന്നു 38–39, 70–71; –സിദ്ധനായി 37; സിദ്ധിയെ പരീക്ഷിച്ചു 49; സൂക്ഷ്മശരീരത്തിൽ മുന്നൂറു വർഷം ജീവിക്കും,

വീണ്ടും അവതരിക്കും 245; സച്ചിന്മാത്രൻ 132; —നിൽ ത നിക്കുമാത്രം അവകാശമെന്നു ദേവി കരുതിയില്ല 46, 84, 249; —ന അതിസാരം 82, 112; ഉദരരോഗം 37; കഠിന രോഗവേദന 125 ;—കണ്ണാർബുദം 121; ദിവ്യദർശനം 125; ഭക്തന്മാരോടും മധുരപലഹാരത്തോടും ആസക്തി 179; മരണമില്ല 136; വിഷയികളുടെ സംസർഗ്ഗം അസഹ്യം 226; ശാരദയോടുള്ള സ്നേഹാദരങ്ങൾ 38, 72, 88–9, 93; —നും ശാരദയും (താരതമ്യം) 225–8; —നെ ഈശ്വരനായി പൂജിക്കൽ 122, 126–7; —ന്റെ അദ്ധ്യാത്മകുടുംബം 251; അന്ത്യസമാധി 135; അവതാരോദ്ദേശ്യം 245; അവതാരവാദം 127; ആത്മപരാമർശം 127; ആഹാരവും ശാരദയും 83, 123, 124, 125; ഈശ്വരസാക്ഷാത്ക്കാരത്തിനുള്ള വെമ്പൽ 26–8; ഉള്ളിൽ ദേവിയും ഭക്തനും ഉണ്ട് 131; കാളീക്ഷേത്രത്തിലെ പൂജ 26, 27; ജനനം 26; ജീവിതം അനുകരിക്കുക വയ്യ 225; വിജയഹേതു ശാരദ 53; ജോലി പൂർത്തിയാക്കേണ്ടതു ശാരദ 60, 94; തപസ്സ് 26, 37; നൃത്തഗീതങ്ങളും ശാരദയും 80; പാദങ്ങളിൽനിന്നു ഗംഗ 149; പ്രവചനം ഭാവിപതിയെപ്പറ്റി 29,31; ഫലിതം 80,82, 83, 90, 106, 127, 130; ഭക്തകഥ 42; മരണം യഥാർത്ഥമല്ല 158; മഹാസമാധി 70; മാതൃഭക്തിയും തർപ്പണവും 92–93; വിഷമഘട്ടം 26; സമാധി കണ്ട് ശാരദ ഭയപ്പെട്ട 61, 68; ശുശ്രൂഷ, ദേവിയുടെ ബാഹ്യസാധന 73; ശിഷ്യന്മാർക്ക ദേവിയോടുള്ള ആദരവ് 234–7, 257, 258, 276.
ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘ—ം 125,132, 212, 214,223, 292, 332; വും ദേവിയും 221, 252
ശ്രീരാമകൃഷ്ണസേവാശ്രമം, കാശിയിലെ 275–6
ശ്രീരാമൻ 5, 6, 15, 78, 187
ശ്രീശാരദേശ്വരി ആശ്രമം 299, 301
ഷോഡശീപൂജ 54–63, 65
സംന്യാസജീവിത—ം ദേവിയുടെ 176–8; —ത്തിന്റെ ബാഹ്യചിഹ്നങ്ങൾ 222
സംന്യാസി—മാരോടു ദേവിയുടെ ഭക്തി 222–25; —യും പിതൃകർമ്മവും 93; —യും യുവഭാര്യയും 47; —യുടെ പ്രേമം 39; യോടും ഗൃഹസ്ഥരോടും തുല്യ ആദരവ് 224; —ശിഷ്യന്മാർ 223, 252, 292; —രുടെ യോഗക്ഷേമത്തിനു കണ്ണീർ പൊഴിച്ചു 251–2, 266;
സംശയങ്ങൾ ദേവീസാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ തീർന്നു 230
സംസാരം 10, 147, 204, 235, 325
സന്താന—ങ്ങളുടെ ശ്രേയസ്സ് 211; വാത്സല്യം 202

സപ്തശതീപാരായണം 258, 300
സമാഗമം 36–39
സമാധി –(ഗുരുദേവന്റെ) 61; (ദേവിയുടെ) 65, 68, 69, 70, 141, 143, 156–7; നിവ്വികല്പ 158; –യിൽ ജഗത്തു് ഇല്ല 297; –യണത്താൻ മന്ത്രങ്ങം 61
സവ്വ–മതസമനവയം 107; –സമപ്പണം 59
സഹോദരദ്രോഹം 162–66, 175.
സാധക–ൻ 46; ബ്രഹ്മചാരിയാകണം 333; –നും സാധ്യവും ഒന്നായി 59; –ന്മാർ, വഴി തെറ്റുന്ന 215; –രുടെ ആദ്ധ്യാത്മികവളച്ച് 213
സാധന–കാലിന 331; –കം അഭ്യസിച്ചില്ല (ദേവി) 60; –കളുടെ സമാപ്തി 59; –സമ്പ്രദായങ്ങം ഉപദേശിച്ച 63
സാരനാഥസന്ദർശനം 278
സാവിത്രി 1, 3, 6–7
സിംഹവാഹിനീദേവി 15, 114, 308; –യുടെ ക്ഷേത്രത്തിലെ മണ്ണു് മരുന്നു് 114; –യുടെ മുമ്പിൽ പ്രായോപവേശം 113
സീത 1, 3–6, 78; ഭാരതമാണു് 4; –യുടെ ദർശനം കിട്ടി 87
സുരബാല 167–71
സുരേന്ദ്രമിത്ര 74
സൂക്ഷ്മസ്ഥൂല–ശരീരങ്ങം 125, 126
സൗജന്യാസ്ത്രിയും പണക്കാരും 250
സ്ത്രീ–കം 2, 4, ഭാരതീയ 306; –കളിൽ ജഗദംബ 49, 139, 294; –ത്വാദർശം 38, 61, 327, 303–6; –പുരുഷഭേദം 2, 46; –വിദ്യാഭ്യാസം 21, 32, 33; –കളുടെ സാധന 13, –ക്കു ഭത്താവുണ്ടാക്കുന്ന സംതൃപ്തി 86
സ്വപതിയിൽ ജഗന്മാതാവു് 56, 57, 59, 300
സ്വപ്നം–കണ്ടുരോഗിണിയായ ദേവി, ആന 130
ഹരിദ്വാരയാത്ര 145
ഹരീശൻ ദേവിയെ ആക്രമിച്ച 254–5
ഹൃദയൻ (ഹൃദയരാമൻ) 21, 30, 35, 37, 57, 61, 103, 115–16

ഒന്നാംപതിപ്പു്: പ്രതി 1100

ശ്രീ ശാരദാഷ്ടകം

ദക്ഷിണേശ്വരപുരാധിവാസിനി
ദക്ഷജാഭഗിനി ദുഃഖനാശിനി
സ്വർണ്ണദീതടനിവാസമോദിനി
പാഹി മാം ജനനി ശാരദാംബികേ. 1

ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് അധിവസിക്കുന്നവളും, സാക്ഷാൽ ദാക്ഷായണീ ദേവിയുടെ സഹോദരിയും, ദുഃഖങ്ങളെ നശിപ്പിക്കുന്നവളും, ഗംഗാതീരനിവാസിനിയുമായ അല്ലയോ മാതൃസ്വരൂപിണിയായ ശ്രീ ശാരദാദേവി, എന്നെ രക്ഷിക്കേണമേ.

സത്വവർണ്ണവിമലാംബരാവൃതേ
ധ്യാനഗേ ദരനിമീലിതേക്ഷണേ
കങ്കണോല്ലസിതസത്കരാംബുജേ
പാഹി മാം ജനനി ശാരദാംബികേ. 2

ധവളനിറമുള്ളതായ വസ്ത്രം ധരിക്കുന്നവളും, ധ്യാനനിരതയും, അർദ്ധനിമീലിതനേത്രങ്ങളോടുകൂടിയവളും, വളകളെക്കൊണ്ടു ശോഭിക്കുന്ന കരകമലങ്ങളോടുകൂടിയവളും ആയ അല്ലയോ മാതൃസ്വരൂപിണിയായ ശ്രീ ശാരദാദേവി, എന്നെ രക്ഷിക്കേണമേ.

ശൈശവേ ധൃതവിവാഹമംഗളേ
താപസേന്ദ്രപതിപൂജിതേ/നഘേ
സർവ്വമംഗളഗുണൈർവ്വിരാജിതേ
പാഹി മാം ജനനി ശാരദാംബികേ. 3

ശിശുപ്രായത്തിൽത്തന്നെ മാംഗല്യസൂത്രം ധരിച്ചവളും, താപസേശ്വരനായ പതിയാൽ പൂജിക്കപ്പെട്ടവളും, സർവ്വമംഗളഗുണങ്ങളെക്കൊണ്ടും ശോഭിക്കുന്നവളും ആയ അല്ലയോ മാതൃസ്വരൂപിണിയായ ശ്രീ ശാരദാദേവി, എന്നെ രക്ഷിക്കേണമേ.

ബ്രഹ്മയോഗിസഹധർമ്മചാരിണി
പ്രേമവർഷിണി മഹാതപസ്വിനി
മൌക്തികാമലവചോവിലാസിനി
പാഹി മാം ജനനി ശാരദാംബികേ. 4

ബ്രഹ്മജ്ഞനായ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ സഹധർമ്മിണിയും, സ്വാശ്രിതരിൽ മാതൃസഹജമായ പ്രേമം വർഷിക്കുന്നവളും, കഠിനതപശ്ചര്യകളോടുകൂടിയവളും, മുത്തുപോലെ ശുദ്ധമായ വാക്കുകൾകൊണ്ടു ശോഭിക്കുന്നവളും ആയ അല്ലയോ മാതൃസ്വരൂപിണിയായ ശ്രീ ശാരദാദേവി, എന്നെ രക്ഷിക്കേണമേ.

ഭക്തലോകഭവഭേദകാരിണി
ദുഷ്ടപാവനി സദാ വിരാഗിണി
ബ്രഹ്മവാദിനി തമോനിവാരിണി
പാഹി മാം ജനനി ശാരദാംബികേ. 5

ഭക്തന്മാരുടെ സംസാരക്ലേശത്തെ അകറ്റുന്നവളും, ദുഷ്ടന്മാരെ പരിശുദ്ധരാക്കുന്നവളും, സദാ വൈരാഗ്യത്തോടുകൂടിയവളും, ബ്രഹ്മചിന്ത ചെയ്യുന്നവളും, അജ്ഞാനാന്ധകാരത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നവളും ആയ അല്ലയോ മാതൃസ്വരൂപിണിയായ ശ്രീ ശാരദാദേവി, എന്നെ രക്ഷിക്കേണമേ.

ശ്രീജഗദ്ഗുരുവചഃപ്രചാരിണി
ധർമ്മരക്ഷിണി ഗുണാനുരഞ്ജിനി
യോഗിവൃന്ദജനനീഷ്ടദായിനി
പാഹി മാം ജനനി ശാരദാംബികേ. 6

ലോകഗുരുവായ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഉപദേശിച്ച ധാർമ്മികതത്ത്വങ്ങളെ പ്രചരിപ്പിക്കുന്നവളും, ധർമ്മത്തെ പുലർത്തുന്നവളും, സദ്ഗുണങ്ങൾകൊണ്ട് എല്ലാവരേയും രഞ്ജിപ്പിക്കുന്നവളും, യോഗിവര്യന്മാർക്കു മാതാവും, അഭീഷ്ടങ്ങളെ സാധിപ്പിക്കുന്നവളും ആയ അല്ലയോ മാതൃസ്വരൂപിണിയായ ശ്രീ ശാരദാദേവി, എന്നെ രക്ഷിക്കേണമേ.

ഭേഷജം ഭവരോഗാണാം
ജ്യോതിരജ്ഞാനനാശനം
ത്വത്പാദപങ്കജം ദേവി
പ്രണമാമി മുഹുർമുഹുഃ. 7

അല്ലയോ ദേവി, സംസാരരോഗങ്ങൾക്കെല്ലാം സിദ്ധൗഷധവും, അവിദ്യാതിമിരത്തെ അകറ്റുന്ന ജ്യോതിസ്സും ആയിരിക്കുന്ന അവിടുത്തെ തൃപ്പാദത്തെ ഞാൻ വീണ്ടും വീണ്ടും നമസ്കരിക്കുന്നു.

മാതരം സർവ്വലോകാനാം
സർവ്വമംഗളവിഗ്രഹാം
ഭക്തേഷ്വമിതകാരുണ്യാം
മാതൃദേവീം നമാമ്യഹം. 8

സർവ്വജനങ്ങൾക്കും അമ്മയും, സർവ്വമംഗളസ്വരൂപിണിയും, ഭക്തന്മാരിൽ അളവറ്റ കാരുണ്യമുള്ളവളും ആയ ശ്രീ മാതൃദേവിയെ ഞാൻ നമസ്കരിക്കുന്നു.

— ശ്രീമതി അമ്പാടി ദേവകി അമ്മ.

CHENNAI-600 005
032.6W
K5

4/12/70